НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І. Ф. КУРАСА

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ У ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ 2012 року

Київ
2013

УДК 329.(477)“0012”
ББК 66.6. (Укр.)
П 49

Рекомендовано до друку вченою радою ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса
НАН України (протокол №5 від 30 травня 2013 р.).

Рецензенти:
доктор політичних наук, професор В. П. Горбатенко
доктор історичних наук, професор М. І. Панчук

Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії
П 49 **2012 року** / Колективна монографія / *За ред. М. С. Кармазіної.* – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 400 с.
ISBN 978-966-02-7041-1

У монографії аналізуються особливості політичного процесу в Україні у рік перед виборами, що так чи інакше вплинули на перебіг електоральних змагань. Чільну увагу приділено специфіці виборчої кампанії, ідентифікаційним стратегіям тих п’яти партій, котрі стали переможницями перегонів – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», КПУ, Політичній партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка», ВО «Свобода». Крім того – тим партіям-аутсайдерам, які попри ребрендинг, докладання неабияких зусиль для здобуття депутатських мандатів (як Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!») чи значний політичний успіх у попередні роки (як СПУ, Народна Партія) під час виборів 2012 р. зазнали поразки. На прикладі партійного об’єднання (Партії «Об’єднані ліві і селяни») проаналізовано виборчу кампанію політичних сил, представникам яких, незважаючи на об’єднання партійних ресурсів, подолати виборчий бар’єр не вдалося. Окрему увагу приділено аналізу висвітлення парламентської виборчої кампанії 2012 р. в Україні західними ЗМІ.

УДК 329.(477)“0012”
ББК 66.6. (Укр.)

ISBN 978-966-02-7041-1

© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013; автори

ЗМІСТ

Кілька зауважень про особливості передвиборчого часу *(М. Кармазіна)* *5*

Розділ І. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ: технології управління процесом виборів *(М. Кармазіна)* *41*

1. Алгоритм «підкорення» округу (округів) *43*

2. «Розвідка боєм»: вибори як механізм легалізації наперед заданих результатів *48*

3. Усі – до лав ПАРТІЇ РЕГІОНІВ! *48*

4. Мозковий центр партії влади: виборчий штаб *52*

5. Державні інститути і службовці: неподільність законодавчої, управлінської і партійної діяльності *53*

6. Державний і місцеві бюджети як ресурс партії влади 55

7. …для «підгодівлі» виборця *57*

8. Інформаційна атака на виборця *59*

9. «Розгін» інформаційного сигналу. Тролінг *70*

10. Передвиборча програма і кандидати у депутати від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ *72*

11. Стигматизовані владою: псевдоопозиційні і непрохідні проекти, «чесні громадяни» й інтелігенція, «самовисуванці» на підмозі у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ *79*

Розділ ІІ. Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» як базова партія для електоральної діяльності опозиції *(Т. Бевз)* *85*

1. ВО «Батьківщина» напередодні й у процесі виборчої кампанії 2012 р.: організаційні, ідеологічні і кадрові ресурси *87*

2. Труднощі досягнення компромісу у процесі об'єднання опозиційних сил *95*

3. Об'єднана опозиція «Батьківщина» у міжпартійній конкуренції за завоювання симпатій електорату *111*

Розділ ІІІ. Комуністична партія України: між соціалізмом і капіталізмом *(В. Яремчук)* *126*

1. Комуністи і новий виборчий закон: маневрування між «за» і «проти» *129*

2. Стартові позиції КПУ *134*

3. Комуністи і чинна влада: передвиборчий вияв непримиренної опозиційності *141*

4. Компартія України у «словесних війнах» з опонентами *146*

5. Стратегія і практичні кроки напередодні офіційного старту виборчої кампанії *157*

6. Виборчий марафон: очікування і наслідки *171*

Розділ IV. Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»: стратегія успіху *(О. Рибій)* *195*
1. Позиціонування партії у передвиборчій кампанії: складові іміджу, програмні вимоги, особливості діяльності регіональних осередків *196*
2. «УДАР» у процесах міжпартійної взаємодії. Оцінка виборчих результатів *205*

Розділ V. Всеукраїнське об'єднання «Свобода»: шлях здобуття довіри виборців *(А. Зуйковська)* *223*
1. Всеукраїнське об'єднання «Свобода» на старті парламентських виборів 2012 р. (А. Зуйковська, П. Гай-Нижник) *224*
2. Хід, особливості й результати агітаційної кампанії ВО «Свобода» (А. Зуйковська) *235*

Розділ VI. Соціалістична партія України: очікуваний результат внутрішньопартійної кризи *(А. Зуйковська)* *264*
1. Специфіка «суб'єктності» СПУ як учасника виборчої кампанії *265*
2. Ідеологічні засади конструювання ідентичності СПУ *271*
3. Виборча риторика СПУ як спосіб репрезентації ідей і образу партії *279*
4. Особливості взаємодії СПУ з виборцем *285*
5. Ключові події і результати виборчої кампанії СПУ *288*

Розділ VII. «Об'єднані ліві і селяни»: нездійснений проект *(А. Зуйковська)* *298*
1. «Об'єднані ліві і селяни»: пошук формату участі у виборах *299*
2. Виборча риторика партії *302*
3. Прояви активності лівих і результати голосування за кандидатів від партії *306*

Розділ VIII. Народна Партія: скромні успіхи аутсайдера *(О. Рибій)* *314*

Розділ IX. Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!»: нереалізована мрія *(Т. Бевз)* *325*

* * *

Підсумки виборів (у цифрах і фактах) *(М. Кармазіна)* *339*

Вибори до Верховної Ради України 2012 р. у дзеркалі західної преси *370*
1. Особливості висвітлення виборчої кампанії 2012 р. європейськими виданнями (А. Зуйковська, М. Кармазіна) *372*
2. Характеристика публікацій щодо політичних партій та парламентських виборів в Україні у пресі США та Канади (О. Рибій) *391*

КІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ЧАСУ

Кардинальні зміни я проведу у системі народовладдя. Вибори до Верховної Ради будуть проводитися за відкритими списками.
В. Янукович, 2010 р.

Ця країна буде належати народу України!
Арсеній Яценюк, 2012 р.

Україна має належати народу.
Олександр Мороз, 2012 р.

Вернем страну народу!
Петро Симоненко, 2012 г.

Народу потрібно встати з колін…
Наталія Королевська, 2011 р.

Страной должен управлять народ…
Віктор Медведчук, 2012 р.

НАРОД-ТО – ДОЛЖЕН….

Я хочу вам сказати одне: щоб потрапити у владу, стоїть шалена черга бажаючих, не найпростіших і не найбідніших людей. Я у парламенті давно і знаю усі нюанси. Влада дає багато можливостей, й у матеріальному плані також, починаючи від недоторканності, дипломатичного паспорта, якогось неофіційного лобіювання. …Маючи маленьку пекарню, за все життя заробиш те, що при владі можна заробити дуже швидко – за день, за місяць.
Володимир Макєєнко, народний депутат від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, голова Регламентного комітету Верховної Ради України, 2011р.

…На питання, навіщо витрачати мільйони на отримання депутатського значка, аби потім навіть не навідуватися до парламенту, … депутат-мільйонер відповів: «*Це моя плата за можливість у «час Х» без перешкод доїхати до Борисполя, і це вартує кількох мільйонів доларів».*
http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/10/6968351/

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – партія народу…
Народові потрібна розумна, компетентна, ефективна та чесна влада і ми спроможні її сформувати.
Програма ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

Діти мої, – сказав старий до хлопчиків, наляканих темною постаттю у дверях, – діти мої, ніколи ви не побачите чогось страшнішого за вас самих.
Р. В. Емерсон. Духовні закони

Вибори як шоу!
Вибори як корупція.
Вибори як абсурд…
Вибори як вибір?

Підготовка і проведення виборів до Верховної Ради України у 2012 р. мали свої особливості і проходили в умовах неослабної боротьби за владу у середовищі української *політичної еліти* – утворення, що складається з тісно навзаєм «переплетених» *груп інтересів* (на центральному і регіональному рівнях), які формують порядок денний для країни (регіону) і ухвалюють політичні рішення, утримують ті чи інші (політичні, економічні, силові, символічні) ресурси і контролюють (часто монополізовано) спрямування ресурсних потоків, їх перерозподіл та ін. згідно зі своїми уявленнями про статусні ринки, соціально-політичні ритуали взаємодії тощо.

Говорячи про особливості, найперше маємо на увазі *особливості політичної конкуренції* – умови, в яких вона розгорталася, спектр і якості учасників, інструменти й методи, застосовувані ними, і, зокрема, запропоноване «меню маніпуляцій», міжнародне втручання тощо. Актуалізація уваги до *особливостей* пояснюється не стільки тим, що вкладається у абстрактно-нормативну категорію «демократична невизначеність», скільки трансформацією гібридного режиму, що склався в Україні і який власне й зумовлював ці особливості виборчих практик, їхню мінливість (як наслідок нескінченної варіативності спрямованості й поєднання інтересів, специфіки змін на політичному ринку), що, своєю чергою, диктує необхідність їх осягнення й переосмислення з метою виокремлення тенденцій і розуміння перспектив (трендів) розвитку.

Серед цих особливостей найбільш вагомими були такі:

1. Після того, як президентський пост посів В. Янукович (що для одних означало «торжество справедливості» – прихід до влади лідера тих політичних сил, які до початку 2010 р. проголошували свою опозиційність до чинної на той час влади, для інших – черговий «політичний занос»), у країні на багатьох рівнях відбулося чергове *перегрупування політичних сил*. Найперше, на користь цього свідчить аналіз нових призначень Президента на посади голів обласних[*] і районних держадміністрацій, здійснених уже у перші тижні й місяці його президентства; згодом – представників ключових відомств (міліції, податкової, НБУ та ін.). У свій спосіб процес *перегрупування* (і, відповідно, продемонстрована Президентом стратегія інституційних змін, докладені зусилля, спрямовані на концентрацію панування[**]) «відтінила» зміна ситуації у парламенті і, приміром,

[*] Наприклад, усі з перших 14 призначених (18 березня 2010 р.) Президентом керівників обласних державних адміністрацій (В. Берташ, А. Близнюк, О. Вілкул, В. Голенко, А. Гриценко, М. Добкін, М. Круглов, О. Ледида, Е. Матвійчук, М. Папієв, Б. Петров, А. Присяжнюк, С. Рижук, В. Ядуха) були активними членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ.

[**] Вагомий маркер «концентрації панування» – страх, що породжують дії влади на різних рівнях суспільства: *боїться* екс-президент Л. Кучма, проти якого була відкрита/закрита кримінальна справа (відповідно, березень – грудень 2011 р.), а у грудні 2012 р. знову зазвучали заяви першого заступника Генпрокурора Р. Кузьміна про можливість відкриття нової справи проти екс-президента у рамках нового КПК; *боїться* суспільство, спостерігаючи розростання

той факт, що зі 156 депутатів, які після дострокових парламентських виборів 2007 р. утворили фракцію «БЮТ–Батьківщина», наприкінці грудня 2011 р. у складі останньої залишилося лише 102 чол. [1], а інші, поіменовані «тушками», влилися до того чи іншого провладного парламентського утворення. Про *перегрупування* свідчили і факти переходу до президентських, урядових й інших структур тих персон, які у попередній час так чи інакше уособлювали «помаранчеві» чи «опозиційні» сили (приміром, А. Портнова, М. Ставнійчук, М. Бродського, Ю. Павленка, П. Порошенка, В. Каськіва й ін.), або тих, які, виявляючи неабияку гнучкість, «підлаштовувалися» як під нову ситуацію, так і під чергового нового лідера (як, наприклад, С. Тігіпко, який з березня 2008 р. до липня 2009 був радником Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко, а після перемоги В. Януковича на президентських виборах 2010 р. став віце-прем'єр-міністром в уряді М. Азарова тощо), переймаючись питанням наближення до груп зі «спеціальними вузькими інтересами» (задоволення яких найчастіше відбувається за рахунок грабування суспільства, перерозподілу суспільних благ і ресурсів на користь кланів, клік тощо). Усі ці факти, як і численні інші, починаючи від відкриття тюрем для істеблішменту і використання їх як засобу обмеження *політичних конкурентів* чи, точніше, *непримиримих супротивників*, непридатних до «примусової кооперації» (що в очах громадськості стало свідченням відродження радянського феномену «політичних в'язнів», а також уможливило широке використання терміна «стіна» як метафори для позначення сьогоденних реалій[*]), до факту полегшення Конституційним Судом процедури звільнення спікера Верховної Ради України, дозволяють твердити, що *упродовж 2010 – 2012 років відбувалася зміна конфігурації як правлячої, так й тієї частини еліти, яка позиціонувала себе опозиційною.*

Особливості процесу *перегрупування* політичних сил і, відповідно, постійна зміна обрисів утворення «правляча/опозиційна еліта», постійне «перепозначення» «своїх» у центрі і на місцях дають підстави говорити про специфічність нинішньої *структури політичної еліти країни, у якій між тими, кого зараховуємо до «влади» чи «опозиції» – своєрідне середовище маргіналів, необтяжених стримуючими чинниками (наприклад, у вигляді ідеологічної доктрини чи моральних зобов'язань), з якого в один час підживлюється влада, добираючи кадри для виконання ролей представників правлячої сили, а за інших умов – опозиція, дошукуючись тих, хто за певних обставин готовий спробувати себе у ролі опозиціонера, що й зумовлює*

силових структур і, зокрема, збільшення чисельності міліції, яка вже переважає українську армію як кількісно, так і з огляду на фінансові ресурси, що виділяються на утримання. *Боїться* і влада, яка, за висловом народного депутата-«ударівця» П. Розенка, «бачить в українському суспільстві загрозу для себе, загрозу, яку треба придушувати, від якої треба захищатися, у тому числі органами прокуратури, СБУ, правоохоронними органами» (Розенко: Власть видит в украинском обществе угрозу для себя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svetiteni.com.ua//rozenko-vlast-vidit-v-ukrainskom-obschestve-ugrozu-dlya-sebya)

[*] Ідеться не лише про «тюремні стіни», але – у пресі, у розмовах співвітчизників – про нездоланні «стіни» Межигір'я, про «міліцейські стіни» під час проїзду «владних авто» тощо, наслідком чого стає використання «зброї слабких» – «бунту на колінах» (у термінах і розумінні Д. Скотта, яскраво представлених у «Зброї слабких» – книзі, що побачила світ ще 1985 р. Див.: Scott J. C. Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance. – New Haven, CT: Yale University Press, 1985): висміювання «начальства», саботажі його статусів, розпоряджень і вказівок.

варіативність конфігурації вітчизняної владної еліти і по-своєму унеможливлює тривалу політичну ідентифікацію тих чи інших її представників.

Чергове *перегрупування* спостерігалося й з моменту оприлюднення ЦВК партійних виборчих списків, про що дозволила твердити поява у списку кандидатів у депутати від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ* прізвищ О. Зарубінського і К. Ващук, які до парламенту VI скликання були обрані як члени Народної Партії, а у передвиборчий період 2012 р. позиціонували себе вже безпартійними.

Врешті-решт, варто взяти до уваги й інший факт, про який неодноразово писали ЗМІ, але сутність якого щоразу залишалася незмінною і по-своєму відтінювала особливості передвиборчої ситуації: «В Україні відбулося злиття, якраз під час поточної виборчої кампанії, бандитських формувань, місцевих мафій з правоохоронними органами і партією влади» [2] (чому неабияк посприяла відсутність незалежної судової системи у країні). Такий симбіоз (інституціоналізація неформальних взаємодій) уможливлює зазвичай практику злочинної групової солідарної відповідальності («кругову поруку») й ігнорування переважно демократичного «суспільного запиту», а також не сприяє легітимації напряму політичного руху держави в очах переважної більшості населення, врешті-решт – стійкому розвитку соціуму.

2. Попри варіативність суспільно-політичних конфігурацій (і, відповідно, політичних ролей) до 2011 – 2012 років не можна було говорити про принципові зміни *правил гри* у середовищі еліти: незважаючи на те, що кожне нове перегрупування сил (унаслідок виборів) зумовлювало посилення однієї з регіональних еліт, представники іншого регіону (групи інтересів), хоч у низці випадків й виштовхувалися на більш близьку чи далеку периферію політичного процесу (як, приміром, усі три попередні українські Президенти або В. Медведчук та ін.), але жодного разу впродовж часу, що минув із 1991 р., з нього не «випадали», так би мовити, остаточно. Як не відбувалося більш-менш суттєвого притоку нових облич до утворення за назвою «українська політична еліта/влада». Але напередодні парламентських виборів 2012 р. країна переживала абсолютно нову ситуацію, про що дозволило твердити, приміром, постання у 2011 – 2012 рр. «надзвичайних випадків», пов'язаних із появою «слухняних судів і прокурорів» й ув'язненням Ю. Луценка, Ю. Тимошенко та ін., кардинальними змінами як у правилах політичної гри (і ставленні до цих правил), так і загалом у системі влади.

Ми є свідками того, як політреформа не просто зазнає ревізії, а фактично згортається. Між Президентом і БЮТ відбувається відкритий торг, ціна якого – доля парламентаризму в Україні. Звісно, ми ніколи не допустимо цього. Ті, хто ділить нині владні повноваження в обмін на згортання інститутів демократії в Україні, мають це пам'ятати.

Віктор Янукович, 2007 р.

* Наприкінці серпня 2012 р. Мін'юст України вніс зміни до Реєстру політичних партій, згідно з якими змінилося і написання назви партії – з Партія регіонів на ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (див.: Політичні партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.drsu.gov.ua/party).

Говорячи про зміну *правил гри,* варто звернути увагу на *значне розширення інструментарію*, застосовуваного при цьому (з обранням у 2010 р. нового Президента країни):

– в одному випадку використовувався механізм нових призначень на місцях чи у центральні держструктури (про що згадувалося вище);

– в іншому – Конституційний Суд (зокрема, для відміни політреформи 2004 р.);

– ще в іншому – прокуратура (для ув'язнення /вперше в історії Української держави з моменту її утворення наприкінці 1991 р./ колишнього Прем'єр-міністра);

– врешті-решт – парламент (наприклад, для *зміни правил гри формування власне його самого у 2012 р.*).

Говорячи про парламент, пригадаємо, що парламентські вибори згідно зі ст.77 чинної на початок 2011 р. Конституції України у державі мали відбуватися в останню неділю березня четвертого року повноважень чинного парламенту, тобто – 27 березня 2011 р. Утім, аргументом для перенесення дати їх проведення на 2012 р. стало те, що Верховна Рада України VI скликання була обрана після конституційної реформи 2004 р., внаслідок якої термін повноважень народних депутатів був продовжений до п'яти років. Попри те, що Конституційний Суд України скасував політичну реформу та, відповідно, визнав зміни до Конституції 2004 р. нелегітимними, частина народних депутатів наполягала на тому, що закон не має зворотної дії, отже, обрані за «старою Конституцією» депутати, здобули право перебувати на своїх посадах п'ять років. Тож *представницький орган сам собі продовжив повноваження*, проголосувавши 1 лютого 2011 р. за внесення змін до Конституції і, відповідно, про перенесення парламентських виборів на останню неділю жовтня 2012 р. У такий спосіб *народні обранці (як провладні, так і «опозиційні») адаптували ситуацію «під себе», продемонструвавши єдність у вирішенні питання, що прямо зачіпало їхні інтереси, і щонайменшу стурбованість щодо утиску «електоральної демократії».* За рішення проголосували усі депутати фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (180 чол.), комуністів (25), «фракції Народної Партії у Верховній Раді України» (20), а крім того, 7 представників фракції «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина»[*] (що стало підставою для виключення їх зі складу фракції), 41 (із 71) депутат від фракції Блоку «НАША Україна – НАРОДНА САМООБОРОНА»[**]. Крім того, продовження повноважень чинного на той час складу Верховної Ради України підтримало 37 позафракційних депутатів[***]. Особливістю події було й те, що рішення вимагало згоди не менше 300 народних обранців. У парламенті у день голосування важливого питання налічувалося лише 285 осіб, але за відсутніх проголосували колеги (що стало узвичаєною для чинного парламенту нормою)[****].

---

[*] У тому числі: О. Бабаєв, Р. Богдан, П. Мовчан, А. Семинога, В. Павленко, А. Яценко.

[**] У тому числі: В. Ар'єв, О. Білозір, Л. Григорович, Д. Жванія, Ю. Кармазін, В. Каськів, Ю. Ключковський, І. Кріль, Ю. Костенко, М. Мартиненко, Г. Москаль, О. Омельченко, І. Плющ, В. Стретович, О. Третьяков.

[***] Серед яких: Голова Верховної Ради України В. Литвин, перший заступник Голови А. Мартинюк, а також Л. Грач, Б. Губський, О. Фельдман, Т. Чорновіл.

[****] Зокрема, В. Ар'єва. Попри те, що ЗМІ оприлюднили інформацію про відсутність його в Україні, його картка голосувала у парламенті.

Попри те, що у виборчій програмі кандидата на пост Президента України В. Януковича «Україна для людей» містилася обіцянка запровадити пропорційну виборчу систему з відкритими списками[*], вибори до Верховної Ради України хоча й проводилися на основі нових виборчих правил, але не за обіцяними Президентом, що й засвідчив ухвалений 17 листопада 2011 р. Закон «Про вибори народних депутатів України» [3]. (У зв'язку з цим варто нагадати метафоричний образ держави, виписаний П. Бурдьє: у держави є дві руки, однією з яких – правою – вона тримає меч і збирає податки, виконуючи старі деспотичні функції влади. Лівою ж рукою, яка «відросла» значно пізніше – внаслідок повстань, революцій, страйків і політичних протестів – держава повертає суспільству блага у вигляді налагодження грошової чи судової системи, доглядом за безпекою вулиць, розв'язанням соціальних конфліктів, створенням системи громадського транспорту, освіти, охорони здоров'я, екологічного захисту тощо. Можна додати – і обіцянкою пропорційної системи з відкритими списками. Але, як зауважував той же П. Бурдьє, права і ліва рука держави регулярно потрапляють у конфлікт одна з одною…).

Серед найбільш вагомих новацій закону були такі, як введення змішаної системи виборів, заборона виборчих блоків політичних партій, запровадження 5-відсоткового виборчого бар'єра, ліквідація можливості голосувати «проти всіх». Опозиційні до чинної влади політики, оцінюючи закон, зазначали, що він гірший ніж закон 2005 р. (хоча й кращий від проекту закону «групи Лавриновича»[**] чи «проекту Єфремова»[***]), і наголошували, найперше, те, що

---

[*] Крім того, виступаючи на XII з'їзді ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (24 жовтня 2010 р.), В. Янукович наголошував: «Кардинальні зміни я проведу в системі народовладдя. Вибори до Верховної Ради будуть проводитися за відкритими списками». (В. Янукович презентував на з'їзді програму «Україна для людей» (Текст виступу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.dozor.kharkov.ua/vlada/1048865.html).

[**] 1 листопада 2010 р. представники делегації спостерігачів від Ради Європи запропонували українській стороні спільно попрацювати над розробленням Виборчого кодексу. Наступного дня згідно з указом Президента України була створена «група Лавриновича», якій доручалося «підготувати за участю міжнародних експертів і подати до 1 травня 2011 року законодавчі пропозиції щодо комплексного та системного вдосконалення регулювання питань проведення виборів в Україні» (див.: «Про Робочу групу з питань удосконалення законодавства про вибори», Президент України; Указ, Склад колегіального органу від 02.11.2010 № 1004/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/o4y2010/page8). До роботи у групі долучився Національний демократичний інститут (США), який у березні 2011 р., як повідомила регіональний директор НДІ в Євразії Лора Джуетт, «вирішив призупинити свою діяльність у Робочій групі до того часу, поки робота над проектом закону не стане більш прозорою та такою, яка враховує різні думки» (Американський демінститут відмовився писати провладний закон про вибори в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://txt.newsru.ua/ukraine/18mar2011/otkoas.html). З групи вийшла і впливова міжнародна організація Міжнародний республіканський інститут (Вашингтон, США). До середини березня 2011 р. було розроблено концепцію законопроекту, а 27 травня на веб-сайті Міністерства юстиції було оприлюднено законопроект «Про вибори народних депутатів України» (див.: Д. Ковриженко. Сила і слабкість майбутнього виборчого законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journalism-ua.livejournal.com/1526388.html).

[***] «Проект Єфремова» – документ (законопроект) із реєстраційним номером 9265–1, зареєстрований від групи народних депутатів на чолі з керівником фракції «регіоналів» О. Єфремовим, був негативно оцінений представниками опозиції, як гірший від проекту «групи Лавриновича».

«головною його проблемою» був запроваджуваний тип виборчої системи; що одномандатні «округи за своєю природою найменш захищенні від зловживань» [4]. Критиці піддавалася можливість друку виборчих бюлетенів на кількох підприємствах (що уможливлювало друк «неконтрольованого тиражу»), як і відсутність на бюлетені підпису члена комісії, який його видавав. Чи не найбільшою проблемою називався запропонований механізм формування виборчих комісій, який уможливлював ситуацію, коли більшість у них могла контролюватися владою[*], а також положення, яке дозволяло «подвійне балотування» – в одномандатному окрузі і за списком партії і яке у 1998 р. в умовах запровадження змішаної системи виборів було визнане Конституційним Судом неконституційним. Крім того, критиці був підданий процес «юридико-технічного редагування» закону після ухвали його Верховною Радою України, наслідком чого стала поява у ньому нових положень[**]. *Факти підводять до висновку як про певну невиразність деяких місць закону для виборця, так і про непрозорість процесу встановлення правил гри у соціумі, що, своєю чергою, слугує чинником, який міг підсилювати політичне відчуження.*

Не оминула своєю увагою новий виборчий закон і ПАРЄ, вказавши на те, що законодавцем не були враховані її основні рекомендації: прийняття Єдиного виборчого кодексу й регіональної пропорційної системи. ПАРЄ висловила занепокоєння і підняттям прохідного бар'єра у поєднанні із забороною партіям формувати виборчі блоки, що могло «негативно відбитися на шансах дрібних та нових партій увійти до парламенту» й «обмежити плюралізм», у майбутньому – «посилити поляризацію у новому парламенті». ПАРЄ рекомендувала ЦВК під час «нарізки» виборчих округів «включити в один і той самий виборчий округ групи національних меншин, які формують концентроване проживання в певних зонах».

Уведення у дію нового закону означало, щонайменше, три речі: *по-перше*, чергове переформатування партійної системи в інтересах домінуючої партії, по суті – перспективу нової інституціоналізації системи (системи, що опинилася у черговій точці біфуркації); *по-друге*, створення ситуації для виборця, у якій він змушений шукати «свою партію» у новій партійній конфігурації; *по-третє*, – настроєність влади на переформатування парламенту VII скликання відповідно до своїх інтересів. Такий шлях вбачався єдино можливим для збереження влади домінуючої партії, створення умов для формування пропрезидентської більшості і спрямування діяльності Верховної Ради України у русло, зумовлене вимогами вертикалі влади, вибудуваної Президентом. (Тут варто пригадати, що

---

[*] Ю. Ключковський, зокрема, відзначав: «Подання на членів комісій можуть робити не тільки партії, а й кандидати в одномандатних округах. Це означає, що можна мати багатьох членів комісії від одної політичної сили. Наприклад – від фракції, партії-суб'єкта виборчого процесу та кандидата, висунутого партією, та ще кілька від «незалежних кандидатів». (Див.: Юрій Ключковський: Закон про вибори – рай для технології «печенье» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elections.cvu.org.ua/index.php?i=585).

[**] Ю. Ключковський звертав увагу на те, що «В остаточній редакції закону, після правок в комісії Князевича, перед підписом Президента, з'явилося формулювання, якого раніше не було». (Див.: Юрій Ключковський: Закон про вибори – рай для технології «печенье» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elections.cvu.org.ua/index.php?i=585).

підкорення парламенту почалося у часи Л. Кучми, про що говорить, приміром, факт президентського втручання у формування парламентської більшості, а продовжилося В. Ющенком, наслідком чого були дострокові парламентські вибори 2007 р.). Зрештою, можна говорити про те, що новий закон давав «мажоритарний шанс» представникам тих партій, які безповоротно втратили віру у чергову електоральну підтримку на виборах – Народній Партії, СПУ та іншим «електоральним аутсайдерам». *Тобто новий виборчий закон був інструментальним за характером і мав посприяти коригуванню ситуації в інтересах чинної влади.*

Показовим було те, що повернення до змішаної системи виборів ішло не тільки врозріз із обіцянками Президента, але й не відповідало бажанням більшої частини українців. Якщо простежити динаміку зміни думок громадян щодо необхідності запровадження тієї чи іншої системи виборів у державі, то з'ясуємо таке: кількість прихильників мажоритарної системи (усі депутати обираються у територіальних округах – один депутат від одного округу) упродовж 2001 – 2007 рр. коливалася у межах 25,2 – 33,5%, (див. Таблицю 1 [5]); пропорційна система (парламент обирається за партійними списками) була підходящою для 5,4 – 15,4% опитаних; змішана (одна частина депутатів обирається за партійними списками, інша – у територіальних округах) – для 23,8 – 30,0% респондентів. У той же час 24,6 – 35,5% респондентам було важко визначитися із відповіддю на питання «Яку систему виборів до Парламенту Ви вважаєте найкращою для України?»

Таблиця 1

Яку систему виборів до Парламенту Ви вважаєте найкращою для України? (динаміка, 2001 – 2007)

Тип виборчої системи	2001 р., кількість прихильників (у %)	2004 р., кількість прихильників (у %)	2006 р., кількість прихильників (у %)	2007 р., кількість прихильників (у %)
Мажоритарну	32,3	25,2	33,5	33,2
Пропорційну	5,4	11,3	13,6	15,4
Змішану	26,8	30,0	23,8	26,9
Важко відповісти	35,5	33,5	29,1	24,6

Опитування громадської думки у лютому 2011 р. засвідчило, що, по-перше, 48,9% респондентів були проти введення змішаної системи на парламентських виборах і, по-друге, висловилися за зміну пропорційної системи із закритими списками [6]. У серпні того самого року 37,4% опитаних віддали свої голоси мажоритарній системі виборів; 31,% – пропорційній системі з відкритими списками; 24% – змішаній. Лише 5,7% респондентів віддали перевагу пропорційній системі зі закритими списками [7].

Наприкінці жовтня – на початку листопада 2011 р. (тобто за рік до виборів і напередодні прийняття Верховною Радою України нового виборчого закону), за даними Research & Branding Group, найбільш прийнятною для більшої частини

українців була мажоритарна система. На її користь свої голоси віддали 44 % опитаних (за змішану проголосувало 24%; пропорційну – 10% [8]).

Взявши до уваги динаміку ставлення українців до різних типів виборчих систем, можемо твердити, що принаймні з 2001 р. (про що свідчать дані Таблиці 1) до кінця 2011 р. мажоритарна система в очах виборця була найбільш придатною. Втім, віддаючи їй перевагу, виборець водночас не був проти проведення чергових парламентських виборів 2012 р. за змішаною системою: 42% опитаних висловилися на її користь. 24% не підтримували такої позиції, а 17% загалом виявляли байдужість до того, за якою системою мав формуватися парламент у 2012 р. [8]. *Непослідовність виборця можна пояснити, скоріш за все, його низькою компетенцією щодо особливостей (переваг і недоліків) того чи іншого типу виборчої системи.*

Новий закон про вибори у подальшому став своєрідним «каменем спотикання» для політикуму, оскільки тривалий час представники опозиції очікували на подальшу його корекцію за допомогою (за участю) парламенту, про що свідчили, приміром, заяви та висловлювання лідера фракції «БЮТ–Батьківщина» А. Кожемякіна, який звертав увагу, що «будь-які зміни, які будуть вноситися у Верховній Раді [до закону], – це провокація з боку влади і це спроба змінити закон під себе». Прагнення влади корегувати закон пояснювалося щонайменше двома проблемними, з погляду опозиції, моментами: наявністю статті 115, згідно з якою документацію щодо виборів слід зберігати 5 років після їх проведення і яка передбачала карну відповідальність за можливі фальсифікації, й проблемою введення владою до Верховної Ради «напівтушок», чи «зроблених тушок» (тобто «нібито» опозиційних партій). Проти корекції закону висловлювався й заступник Голови Верховної Ради М. Томенко та інші. Натомість (24 травня) Голова законодавчого органу В. Литвин підтримував ідею внесення «технічних змін» до закону про вибори.

Електорат в очікуванні процесу виборів висловлював побоювання щодо їхніх результатів як таких, що можуть призвести до подальшої дедемократизації процесів у державі: створення у парламенті пропрезидентської більшості, яка внесе зміни до Конституції, одним із наслідків яких може бути обрання Президента не внаслідок загальнонародного волевиявлення, а парламентом, до того ж – на більш тривалий, ніж нині, термін; створення умов для передачі влади у рамках «клану Януковичів» тощо. Непрозорість намірів щодо перспектив повноважень законодавчого органу на передвиборчому етапі жодною мірою не сприяло посиленню довіри до влади загалом.

Гадаю, не помилюся, якщо скажу, що спроби відновити в Україні президентсько-парламентську модель державного управління домагаються єдиної мети: спростити процедуру прийняття важливих рішень, коли парламентський контроль замінить розчерк пера однієї людини.
Віктор Янукович, жовтень 2007 р.

3. Парламентські вибори 2012 р. проходили в умовах чергової зміни форми правління в Україні: з напівпрезидентської (у роки президентства В. Ющенка) на президентську (з приходом на пост Президента В. Януко-

вича і розвитком у президентському контексті феномена «сім'ї», «клану Януковичів», «прекрасної шістки»[*] та ін.), що супроводжувалося *посиленням недовіри до влади з боку населення і поступовою деградацією у країні парламенторизму і демократії.* Про останнє дозволяла твердити не лише вже звична телевізійна «картинка» із засідання Верховної Ради України, у центрі якої народні обранці, що слухняно імітували демократичні процедури, голосуючи «за помахом руки Чечетова», не тільки голосні передвиборчі заяви (наприкінці травня 2012 р.) спікера В. Литвина про те, що «парламентаризм у країні остаточно зруйновано» [9], але, найперше, зовнішні «реакції» відомих міжнародних організацій, ПАРЄ, Європейського парламенту, держдепартаменту США на процеси в Україні. Вказані структури, аналізуючи українську ситуацію, відзначали, зокрема, таке:

– згідно з Democracy Index-2011 [10] у передвиборчому – 2011-му – році Україна перейшла з рівня «неповноцінних демократій» на рівень «гібридних режимів», опустившись на 12 позицій і посівши у рейтингу 167 країн 79-те місце;

– міжнародна некомерційна організація Global Integrity (що відстежує глобальні тренди у сфері урядування і боротьбі з корупцією) у звіті за 2011 р. [11], що присвячувався аналізу ситуації у 31 країні, звертала увагу на непрозоре фінансування політичної діяльності в Україні, фінансування за тіньовими схемами; вказувала на неможливість отримання публічної інформації про фінансування як політичних партій, так і окремих претендентів[**]. Організація зробила невтішний висновок: «Україна зробила крок назад у розвитку демократії» (з часу президентських виборів 2010 р.) і рухається у напрямі від «демократичного хаосу» до «недемократичного порядку». При цьому хоча уряд і виявляв більшу активність у боротьбі з корупцією, але ця активність часто була політично вмотивованою, спрямовувалася проти лідерів опозиції. Організація констатувала наявність в Україні тиску з боку уряду на громадянське суспільство та медіа, посилення політичного контролю над судочинством (внаслідок судової реформи). Позитив пов'язувався із розвитком анти-

---

[*] Уособленням «прекрасної шістки» ЗМІ називали голову Нацбанку С. Арбузова, главу МВС В. Захарченка, очільника податкової О. Клименка, міністра фінансів Ю. Колобова, міністра АПК М. Присяжнюка і міністра екології і природних ресурсів Е. Ставицького. Характеризувалася ця «команда» досить промовисто: «Ніхто не має досвіду соціальної відповідальності за очолюваний великий колектив, тим більше галузь; ніхто не має політичного досвіду; ніхто, з огляду на вік чи обставини становлення, в очі не бачив прикладу безкорисливого служіння Батьківщині; ніхто поняття «авторитет» не асоціює з прізвищами Макаров, Конюхов або Амосов; і, як наслідок, ніхто щиро не розуміє, чому не можна з кров'ю вигризати куски з тіла Батьківщини, про яку вони так щиро піклуються!» (див.: Ю. Мостова. Двосічний тупик // Дзеркало тижня. – 2012. – №38. – 27 жовтня. – С.2).

[**] Україна набрала лише 21 бал зі 100 можливих за ефективність свого регулювання партійного фінансування та 20 балів зі 100 за можливість ефективно регулювати внески окремих політичних кандидатів. Висловлюючи занепокоєння «відсутністю прогресу у світі щодо ефективності регулювання великих потоків приватних грошей у виборчі кампанії у багатьох країнах», виконавчий директор Global Integrity Н. Гелер акцентував: «Політичне фінансування залишається найбільшим корупційним ризиком у світі, і відсутність серйозних реформ надалі перешкоджатиме багатьом іншим ініціативам щодо відкритості та прозорості дій урядів».

корупційного законодавства (зокрема, із ухваленням закону про доступ громадян до публічної інформації; регулювання конфлікту інтересів посадовців, отримання подарунків, утримання чиновника чужим коштом тощо)*. Згідно зі звітом, в Україні, як і в інших 28 країнах із 31, урядова бюрократія була відгалуженням правлячої партії або регулярно використовувалася в інтересах політичних сил. Межі між державними ресурсами та діяльністю партій залишалися розмитими у більшості з обстежених країн (за винятком США й Ірландії, які набрали 100 і 75 балів, відповідно, зі 100);

…Оціночна кількість постраждалих від незаконного насильства в міліції у 2010 склала більше 790 тисяч (це означає, що у 2010 році кожні 40 секунд в міліції відбувався акт незаконного насильства), а в 2011 – 980 тисяч.
Євген Захаров, співголова Харківської правозахисної групи

– представники Міжнародної організації «Репортери без кордонів» засвідчили наявність в Україні проблем зі свободою слова та звернули увагу на збільшення «кількості випадків цензури і появу ознак вертикальної цензури вперше з часів Леоніда Кучми в Україні»; збільшення нападів на журналістів (35 у 2011 р. проти 25 у 2012 р.); закритість для суспільства справи Г. Гонгадзе [12] тощо (хоча й як на позитив вказували на набрання чинності закону про доступ до публічної інформації, внесення змін до закону про інформацію тощо);

Ми живемо у країні імітації права. Це наша совєтська спадщина. Тоді номенклатура також жила інакше, ніж рядові громадяни, але цю свою інакшість ховала. Сьогодні бєспрєдєл реально існує, і буде існувати, доки влада не почне нас боятися.
Семен Глузман, правозахисник, квітень 2012 р.

– правозахисна організація Amnesty International у доповіді 2012 р. «Тиранія та несправедливість не можуть тривати, як раніше» у розділі, присвяченому стану справ із правами людини в Україні, відзначила безкарність за тортури й «інші види жорсткого поводження під вартою в міліції»; кон-статувала збереження у країні атмосфери «безкарності міліцейського свавілля», загрози незалежності судів (яка «виходила з боку Генеральної Прокуратури, яка, як і раніше, могла порушувати кримінальні справи проти суддів і тиснути на них»), загрози правозахисникам;

Радник Президента Ганна Герман вважає, що Президента Віктора Януковича підставили арештом Юлії Тимошенко.
З повідомлень преси, 2012 р.

– американська неурядова організація Freedom House, вивчивши ситуацію у низці країн Центральної і Східної Європи і, зокрема, в Україні, дійшла висновку [13], що в Україні (як і в Угорщині) почали привалювати антидемократичні тенденції. Відзначаючи занепад незалежної судової системи та характеризуючи процеси, викликані в Україні В. Януковичем (як і прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном), президент Freedom House Д. Крамер

* Українське законодавство отримало 50 балів за регулювання фінансування партій та 100 балів за регулювання фінансування індивідуальних кандидатів. Разом з тим, оцінюючи ступінь публічності інформації щодо фактичного фінансування партій, як й індивідуальних кандидатів, Global Integrity нарахувала Україні 0 балів зі 100 можливих.

зазначив, що «Орбан і Янукович під виглядом впровадження так званих реформ систематично руйнують критично необхідну систему стримувань і противаг», що «вочевидь, вони проводять політику «путінізації» (хоча у самій Росії, за словами Д. Крамера, «путінізм» за останній рік себе «сильно дискредитував», а росіяни «все більше бажають бачити підзвітність їм держави», як і «більшу прозорість у її роботі»), українська демократія близько підібралася до того рівня, який спостерігався у переддень «помаранчевої революції» 2004 р. Фіксуючи зміну статусу України з «вільного» до «частково вільного» (і відзначаючи її як одну з найбільш помітних змін у світі: «Україна раніше була єдиною, окрім країн Балтії, пострадянською країною, яка здобула статус «вільної», і тепер це погіршення ситуації демонструє загальний регрес демократії в регіоні»), Freedom House вказав, що з приходом до влади В. Януковича в Україні спостерігається «погіршення ситуації зі свободою преси, спроби обмежити діяльність студентських активістів, залякати неурядові організації». Крім того, Freedom House піддала критиці організацію місцевих виборів в Україні, відзначила спроби влади впливати на суддів. (Українські ж політики, експерти, політтехнологи невтомно повторювали, що у тій чи іншій ситуації В. Януковича «підставляє» оточення);

Його підставляють, підставляють дуже тонко, дуже розумно і навмисно.
Василь Хара, народний депутат (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), травень 2012 р.

– резолюція ПАРЄ 1862 (2012) за назвою «Функціонування демократичних інститутів в Україні» [14] висловлювала занепокоєння європейських парламентарів у зв'язку із карним переслідуванням низки колишніх членів уряду (зокрема, Ю. Луценка, В. Іващенка, Є. Корнійчука, Ю. Тимошенко), що було розпочате за статтею 364 (зловживання владою) і статтею 365 (перевищення службових повноважень). ПАРЄ наголосила, що «оцінка політичних рішень і їхніх наслідків є прерогативою парламентів і… виборців, а не судів», та звернулася до Президента України «розглянути всі наявні у нього правові засоби, щоб звільнити …колишніх членів уряду і дозволити їм брати участь у наступних парламентських виборах». У резолюції констатувалася наявність системних проблем у судовій системі країни (що пов'язані з відсутністю незалежності останньої, тривалістю попереднього ув'язнення, відсутністю рівності сторін звинувачення і захисту у судових процесах, неадекватною юридичною аргументацією обвинувачення і судів в офіційних документах та рішеннях). ПАРЄ закликала Президента та Верховну Раду України «не відкладно ініціювати всебічний процес конституційної реформи»;

– резолюція Європейського парламенту щодо України, прийнята 24 травня 2012 р., вказувала на необхідність «покращення ситуації з правами людини, у тому числі декриміналізації політичних рішень у реформованому Кримінальному кодексі, за верховенство права та глибокої демократії, припинення придушення політичної опозиції та проведення вільних, справедливих та прозорих виборів». Крім того, у документі висловлювалася тривога «у зв'язку зі станом демократичних свобод, а також у зв'язку з практикою інструменталізації державних установ для реалізації партійних політичних цілей і помсти» [15];

– щорічна доповідь державного департаменту США про становище з правами людини у світі, оприлюднена також 24 травня 2012 р., пов'язала найбільш серйозні порушення прав людини у 2011 р. в Україні з політично умотивованим затриманням, судом і засудженням колишнього Прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, як і «вибіркове переслідування інших чільних членів її уряду»; з обмеженням свободи мирних зібрань в Україні; перебуванням судів під політичним тиском; з тиском на незалежні ЗМІ, який «призводить до конфліктів між власниками ЗМІ та журналістами і до запровадження цензури»; високим рівнем затримання міліцією, зловживанням у в'язницях, тортурами, розгулом корупції в уряді тощо [16].

Про розвиток процесів дедемократизації й, відповідно, ускладнення стосунків України із країнами Заходу засвідчило, зокрема, відкладення парафування угоди про асоціацію між Україною та ЄС (за результатами 15-го саміту Україна – ЄС, що відбувся 19 грудня 2011 р.); відмова від приїзду в Україну на матчі чемпіонату Європи з футболу чільних представників низки європейських країн, у тому числі представників Європейської комісії на чолі з Ж. М. Баррозу, які якраз й заявляли про те, що не мали наміру відвідувати футбольний чемпіонат через незадовільний, на їхню думку, стан демократії в Україні, тощо. До спектра реакцій Заходу можна віднести і надання українцям політичного притулку[*], приїзд в Україну колишнього президента Республіки Польща О. Кваснєвського і екс-президента Європейського парламенту П. Кокса (червень 2012 р.)[**] і прийняття (жовтень 2012 р.) резолюції «Визначення політичного в'язня», в якій, зокрема, вказано п'ять критеріїв, згідно з якими людина може вважатися політичним в'язнем[***].

Про зменшення інтересу і підтримки європейськими країнами українського Президента свідчив той факт, що якщо у 2010 р. В. Янукович виїздив у країни Євросоюзу 10 разів, у 2011 р. – 9, то у 2012 р. лише 3 (з яких два візити – на економічний форум до Давоса і Мюнхена).

Всередині країни про негаразди зі свободою і демократією заговорили, насамперед, представники вітчизняних мас-медіа, які відзначали, зокрема, що у 2011 р. замовчування телеканалами суспільно важливих тем зросла у кілька

---

[*] Як у ситуації із одеським бізнесменом-директором компанії ProstoPrint Д. Олєйніком, який отримав політичний притулок у Хорватії після випадку із випуском футболок із написами, які явно не сприяли покращенню іміджу українського Президента (див. про це: Производитель скандальных футболок получил прибежище в Хорватии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://-news.liga.net/news/politics/779561-proizvoditel_skandalnykh_futbolok_poluchil_ubezhishche_v_khorvatii.htm)

[**] 16 травня М. Азаров погодився з пропозицією Президента Європейського парламенту М. Шульца направити до колишнього Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко лікарів та юристів на другий судовий процес. Згодом О. Кваснєвський та П. Кокс побували у колонії, де мала відбувати покарання Ю. Тимошенко, та відвідали судове засідання у її справі.

[***] У тому числі: затримання з порушенням фундаментальних гарантій, що встановлені Європейською конвенцією прав людини; затримання виключно з політичних причин; тривалість затримання чи умови з політичних причин більш ніж пропорційні злочину, у якому звинувачують чи підозрюють особу; утримання у дискримінаційних умовах, порівняно із іншими, затриманими за політичними мотивами; затримання внаслідок процесу, який був нечесним, тощо (див. про це: ПАСЕ установила определение «политический узник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://versii.com/news/264260/)

разів: якщо станом на липень 2010 р. у середньому той чи інший телевізійний канал замовчував 56 суспільно важливих тем, то у вересні 2011 р. – 456. При цьому, за оцінкою експертів, замовчувалися теми як політичного, так і економічного характеру. Зверталася увага на «системні порушення стандартів балансу думок, відокремлення фактів від коментарів і повноти інформації», на маніпуляції, які відбувалися «не лише зі звуковим рядом, зі словесним», але й відеорядом [17].

За півроку до виборів, за даними дослідження «Моніторинг українських новин», проведеного Академією української преси за участю Інституту соціології НАН України «новини провідних каналів телебачення» продовжували «жити поза політичними проблемами» [18]. До такого висновку підвів аналіз випусків новин у квітні дев'яти каналів: УТ-1, «1+1», «Интер», «Новий канал», ICTV, СТБ, ТРК «Україна» і ТВі. Про поглиблення процесу деполітизації новин дають змогу говорити такі дані: якщо за півроку до попередніх – 2007 року – виборів провідні телеканали присвячували політичним новинам «майже два із п'яти повідомлень» (38%), то у квітні 2012 р. – тільки одне (21%). 30% сягав обсяг політичних новин на каналі ТВі і тільки 13% на «1+1». При цьому вибори 2012 р. згадувалися каналами як подія лише у 6% повідомлень, а у новинах ця тема не обговорювалася. До того ж у переважній більшості повідомлень про політичні події в Україні на всіх канал представленою була лише одна точка зору; «конфліктний контекст обговорення» становив 50%; лише 16% повідомлень загалом містили кілька точок зору (у лютому 2012 р. – 21%) [18]. 7 червня з ефіру ГТРК «Крим» зняли новинну програму «Хаберлер» кримськотатарської редакції, підставою для чого, за словами гендиректора, стала відсутність повідомлень про Президента України [19].

Початок 2012 р. привніс й інші новації у ставленні влади до представників ЗМІ, особливо опозиційних. Так, 26 квітня 2012 р. вперше за всю історію українського парламентаризму у Верховній Раді України журналістам був перекритий доступ до ложі преси. Про наступ на свободу слова і посилення у країні цензури свідчила й низка інших подій, що були пов'язані із діяльністю, приміром, інтернет-видання «Лівий берег»; телеканалом ТВі* на чолі з генеральним директором М. Княжицьким і, зокрема, зникненням 20 липня телеканалу із соціального телепакета телевізійних провайдерів таких

...Перший національний... жодним чином не змінив свою редакційну політику. Він показав дуже низькі показники і забезпечення балансу, і присутності різних політичних сил. Там була тотальна перевага представників влади в ефірі. Взагалі не зрозуміло, навіщо українці утримують своїм коштом таке телебачення, навіщо платять податки на утримання телебачення, яке... є таким сервісним інститутом для влади, для Кабінету Міністрів.

Вікторія Сюмар, медіаексперт, листопад 2012 р.

* ТВі – єдиний в Україні телеканал, який належав закордонному інвестору, а не вітчизняному олігархові, і який демонстрував найвищі показники балансу позиції влади й опозиції (див.: Сюмар В. Острівці в океані брехні // Дзеркало тижня. – 2012. – 28 липня. – С.2). Українські реалії нагадали, що повноцінна політична конкуренція уможливлюється лише економічною.

міст, як Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Київ, Луганськ, Одеса, Полтава, Сімферополь, Суми, Харків (демократія як підзвітність держави народу «програла» у сутичці з державою, державним регулюванням); фізичного тиску на представників ЗМІ (побиття журналістки Т. Чорновіл за проникнення на територію президентського Межигір'я) й ін. Загалом, динаміка перешкоджання виконанню професійних обов'язків журналістами стрімко зростала: якщо у січні 2012 р. було зафіксовано 6 відповідних випадків, то у лютому – березні по 15, у квітні – 16, а у серпні вже 39 [20].

Зрозуміло, що у передвиборчий час були й ті ЗМІ, які, з огляду на свої провладні позиції, переймалися аж ніяк не питанням інформування електорату: *місія цих «викривлених» каналів зв'язку між владою і громадянами (поряд з ін.-шими «викривленими», про які йтиметься нижче) полягала у тому, щоб позбавляти громадськість можливості «знати правду», «володіти інформАцією», тобто маніпулювати свідомістю споживачів інформації.*

Що ж робили медійники?

Поширювали незаконне відео Ю. Тимошенко з Лук'янівського СІЗО чи з лікарняної палати; оприлюднювали (Перший національний, ТРК «Україна») «результати соціологічних опитувань», правдивість яких ставили під сумнів [21] авторитетні соціологи, заявляючи про *соціологічну вакханалію*; уникаючи інформування і дотримуючись табу на окремих політиків, подавали глядачу те, про що ведуча і головний редактор ICTV резюмувала: «Це вже не новини… але ми це робили» [22]; розміщували взаємовиключну рекламу; запрошуючи на ток-шоу, – показували тільки шоу…

Утім, канали телебачення (серед яких «Інтер», СТБ, «Новий канал», ICTV), які 19 вересня 2012 р. підписали Меморандум й упродовж п'яти тижнів погодилися брати участь у проекті «Відкриті новини заради чесних виборів», суттєво підвищили якість новин.

…Українські суди забороняють сьогодні понад 90% акцій протесту.
Ніна Карпачова, омбудсмен (квітень 1998 – квітень 2012), грудень 2011 р.

У той же час, посилюючи контроль за суб'єктами формування інформаційних мегатрендів для суспільства, влада здійснювала кроки, які мали засвідчити її турботу про поліпшення ситуації навколо ЗМІ у передвиборчий період. Зокрема, Верховна Рада України прийняла постанову «Про забезпечення безперешкодної діяльності засобів масової інформації у передвиборний період 2012 року« (9 лютого 2012 р., № 4387-VI). Був прийнятий закон «Про внесення зміни до Закону України «Про доступ до судових рішень» щодо усунення прогалин, які перешкоджають доступу до інформації стосовно судових рішень« (17 травня 2012 р. № 4779-VI). Обстоюючи тезу про високий ступінь свободи доступу до публічної інформації, представник Адміністрації Президента України (Д. Іванеско) стверджував, що за 16 місяців дії закону «Про доступ до публічної інформації» центральні органи виконавчої влади і обласних державних адміністрацій надали 50 тис. відповідей на інформаційні запити і відкрили 230 тис. документів. До того ж у 92% випадків інформація надавалася у п'ятиденний термін [23]. Крім того, він нагадав, що підписані Президентом 17 травня зміни до закону «Про доступ до

публічної інформації» уможливили доступ до декларацій про доходи усіх державних службовців, зробивши їх публічними документами.

Утім, у прийнятті парламентом (у першому читанні) проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за посягання на честь, гідність та ділову репутацію особи» (автор – В. Журавський, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), згідно з яким передбачалася не адміністративна, а кримінальна відповідальність за наклеп, суспільство вловило якісно інший сигнал: цим законом, у разі його прийняття, українців позбавлять *права знати*, а журналісти опиняться у ситуації, коли їхня професія буде фактично поза законом*.

4. За даними опитування, проведеного у серпні 2011 р. Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України, 56,9% молоді, 49,8% осіб середнього віку і 46,3% старшого погоджувалися з тезою про те, що «давно настав час піднімати народ проти влади» [24]. Реальна картина протестного руху мала дещо інший вигляд, хоча загальна тенденція була виразною: осінь за рік до виборів характеризувалася посиленням протестних настроїв у країні. Спроби парламентарів позбавити пільг афганців спричинили протест, організований 20 вересня 2011 р. громадським рухом «Ніхто, крім нас»: близько десяти тисяч колишніх воїнів-афганців зібралися біля будівлі Верховної Ради України з вимогою не допустити прийняття відповідного законопроекту та здійснили спробу взяття штурмом українського Парламенту. 1–2 листопада 2011 р. Верховну Раду України пікетувала низка організацій (у т. ч. й тих, які представляли чорнобильців) з вимогами, які також стосувалися перспективи відміни соціальних пільг. 9 листопада до будинку Парламенту під прапорами Радикальної партії Олега Ляшка прийшло близько трьохсот пенсіонерів з аналогічними вимогами – повернення пенсій і пільг. 22 листопада (напередодні Дня Свободи) міліція розганяла протестуючих на майдані Незалежності учасників КУПРу (Коаліції учасників Помаранчевої революції).

В Україні відбувається соціологічна вакханалія. Такого немає в жодній країні світу. У нас це є, і з кожним разом все збільшується. На кожній виборчій кампанії фальшивих рейтингів та інституцій з'являється все більше, і ця проблема поглиблюється. ...Але прикро, що результати досліджень цих "установ" оприлюднюють такі телеканали як Перший національний, Інтер, "Україна", передруковують відповідні друковані ЗМІ. Також ця інформація активно гуляє по Інтернету.
Ірина Бекешкіна, соціолог, вересень 2012 р.

* Більш відверто «закон про наклеп» оцінив М. Княжицький, зауваживши: «Нарешті зрозумів таємний сенс спроби протягнути закон про наклеп, а після невдачі – голосування про заборону пропаганди гомосексуалізму! Це все заради того, щоб люди боялися договорити до кінця фразу «Спасибо жителям Донбасса...». Бо засудять або за наклеп, або за оцю пропаганду!)». (Николай Княжицкий. Закон о клевете и запрете пропаганды гомосексуализма породила фраза «Спасибо жителям Донбасса…» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainfo.censor.net.ua/-heading/politics/50330-zakonov-o-klevete-i-zaprete-propagandy-gomoseksualizma-porodila-fraza-spasibo-zhitelyam-donbassa-nyazhickiy.html).

Наприкінці травня стартувала всеукраїнська громадянська кампанія «Помста за розкол країни», метою якої проголошувалося зниження рейтингу деяких політичних сил і народних депутатів, які виступили на підтримку «розкольницького законопроекту Колесніченка–Ківалова» «Про засади державної мовної політики» [25]. Зокрема, 31 травня громадські активісти у м. Антрацит (Луганська обл.) роздавали мешканцям міста листівки із закликами не голосувати за ПАРТІЮ РЕГІОНІВ та її представників, які будуть балотуватися у мажоритарних округах. Надалі активісти кампанії проводили дії, спрямовані на пониження рейтингу у передвиборчий період чинного Голови Верховної Ради України, голови Народної Партії В. Литвина (акції у м. Новоград-Волинський, селі Слобода Романівська) і його першого заступника комуніста А. Мартинюка (села Маневичі, Ветли, Любешів), позапартійних О. Супруненка (у Дарницькому районі м. Києва) і О. Черпіцького (у селах Чуднівського району), а також таких представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, як О. Єфремов (акції у містах Антрацит і Дебальцеве), А. Клюєв (м. Артемівськ), І. Лисий, В. Борисов, В. Зубанов, М. Луцький (відповідно, у Голосіївському, Деснянському, Оболонському, Солом'янському районах м. Києва), Т. Бахтєєва, В. Ландик, Ю. Звягільський (у Калінінському, Ворошиловському, Куйбишевському, Петровському, Кіровському, Київському районах м. Донецька), С. Ківалов і С. Гриневецький (у Приморському, Малиновському і Київському районах м. Одеси), В. Борт (у м. Макіївці) та інших. Акції були проведені усього проти 36 чинних (на той момент) депутатів Верховної Ради України, а крім того – проти 36 осіб, які мали балотуватися до нового парламенту. При цьому, якщо проти одних акції на пониження рейтингу проводилися 1 – 2 рази, то проти інших – по кілька разів. Зокрема тричі – у червні й липні – проводилися акції проти В. Зубанова; у червні, серпні, вересні – проти В. Литвина; у серпні – жовтні – проти В. Колесніченка і В. Писаренка; у вересні – проти В. Коржа. По чотири акції було проведено на пониження рейтингу А. Мартинюка (у червні – липні), Т. Бахтєєвої і В. Борисова (червень – жовтень); п'ять (у жовтні) – проти П. Мельника (остання – безпосередньо напередодні виборів: 25 – 26 жовтня); шість (у липні – жовтні і червні – жовтні) – відповідно, проти Б. Губського й І. Лисова; сім (впродовж червня – жовтня) проти М. Луцького (остання – у період 9 – 26 жовтня), зрештою, впродовж вересня – жовтня проти В. Журавського було проведено рекордну кількість акцій – вісім (остання 23 жовтня) [26].

Загалом, за даними Центру досліджень суспільства*, у 2011 р. було зафіксовано 2 277 протестних подій проти 2305 у 2010 р. [27]. Січень–лютий 2012 р. відзначалися певним затишшям, але вже у березні відбулося стрімке кількісне зростання протестів: було зафіксовано 317 протестних подій («абсолютний місячний рекорд з кінця 2009 р.»). Високою залишалася протестна активність й у квітні 2012 р. – 267 акцій протесту.

* Центр проводить систематичний збір інформації «про всі (незалежно від тематики та чисельності) протести, репресії та поступки у відповідь на протести, що відбуваються в реальному часі на всій території України на основі моніторингу більше 180 національних, обласних і активістських веб-медіа» (див.: Гаряча весна 2012 р.: сплеск протесаної активності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrpohliad.org/analytics/garyacha-vesna-2012-r-splesk-protestnoyi-akty-vnosti.html).

Якщо у 2011 р. найвищою протестна активність була у Київській області й м. Києві, а також на Харківщині: відповідно, було проведено 417 і 191 акцію протесту; у АР Крим та м. Севастополі – 160 акцій, Донецькій області – 155, у Львівській – 146. На початку 2012 р. ситуація дещо змінилася: на другу позицію піднялася Львівська область (91 протест). Крім того, дещо зменшилася кількість протестів у Криму – до 67. Прикметним є й інше: якщо у 2011 р. частка протестів на Сході України перевищувала частку протестів у західному регіоні країни (відповідно, 25% і 19% від усіх протестів в Україні), то на початку 2012 р. активність на Заході та на Сході майже зрівнялася (22% і 21%, відповідно) [27].

Ознакою 2011 р. стало посилення політичних переслідувань не тільки представників політичної опозиції, але й громадських активістів, журналістів, правозахисників. Низка кримінальних справ була порушена проти учасників «податкового майдану», членів ВО «Свобода» і товариства «Тризуб» (які пофарбували пам'ятник Дзержинському, відпиляли голову бюсту Сталіна) [28].

Привертає увагу й низка інших фактів: на початку 2012 р. зменшилася частка соціально-економічних протестів і зросла кількість політичних – 54% і 30%, відповідно; 78% протестів були конвенційними за характером (мітинги, пікети, демонстрації, марші, наметові містечка тощо), разом з тим з початком 2012 р. ситуація радикалізувалася: 17% протестів (у 2011 р. – 14%) передбачали не лише звернення до опонента, але й прямий тиск на нього (тобто були конфронтаційними), а у 6% акцій (у 2011 р. – 4%) застосовувалася насильницька тактика, наслідком чого стало завдання збитків (особам чи майну) [27]. Співвідношення репресій до протестів на початку 2012 р. було 17 до 100 (у 2010 і 2011 рр. – 19 до 100). Але у першій половині травня 2012 р. співвідношення набуло іншого вигляду: 25 репресивних подій на 100 протестних [27].

У травні і червні у черговий раз було досягнуто абсолютного місячного рекорду щодо кількості протестних подій: у травні в Україні відбулася 321 протестна подія, а у червні – 323, при цьому було зафіксовано 62 негативні і 28 позитивних реакцій на протести [29]. У подальшому як кількість протестів, так і репресій продовжувала наростати. Зокрема, у липні відбулося 404 протестні події (по 13 щодня), з яких кожна четверта зазнала репресій [30]. Характерно, що 70% репресій у серпні, 77% у вересні і 65% у жовтні прямо стосувалися передвиборчих перегонів [31]. 46% репресій були спрямовані проти політичних партій або окремих політиків; майже у 40% випадків репресії і перешкоджання здійснювалися працівниками правоохоронних органів, а ще чверть – невідомими особами або їх групами [31].

Прикметно, що такі суспільно резонансні події, як арешт й ув'язнення лідерів опозиції (Ю. Тимошенко, Ю. Луценка) чи прийняття Верховною Радою України закону «Про засади державної мовної політики»[*], не набули широкого «протестного розголосу».

[*] Разом з тим, відзначу, що закон «Про засади державної мовної політики» (3 липня 2012 р.) став новим підґрунтям для суспільно-політичного протистояння: коли одні міські й обласні ради проголошували підпорядковані їм території «простором, вільним від закону» (Тернопільська облрада), то інші з них (Луганська, Краснолуцька, Севастопольська, Харківська міськради, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Миколаївська, Херсонська міські й обласні ради, Донецька обласна.) почали надавати російській мові статусу регіональної і доводити до місцевих

Сьогодення України проливає світло на незаперечний факт: регіони суспільства швидше виявляють свою солідарність, коли мова заходить про загрозу економічним чи соціальним інтересам їхніх мешканців з боку влади: скасування або зменшення пільг і розміру пенсій, збільшення податків, ігнорування інтересів малого і середнього бізнесу тощо (з чим, власне, в останні два–три роки й були пов'язані численні протестні акції у центрі і на місцях). Політичне підґрунтя солідарності було продемонстровано суспільством хіба що під час «помаранчевої» чи, як дехто волів називати, «біло-синьої» революції. Політичне «спільне благо» українцям бачиться по-різному й ідентифікується з відмінними ідеями, цінностями, настановами.

Своєрідною формою суспільного протесту стала не тільки активізація наявних громадських об'єднань (приміром, створеної 2005 р. Громадянської мережі «Опора», що об'єднала частину активістів «чорної Пори»), але й поява кількох нових. Так, 29 жовтня 2011 р. (рівно за рік до парламентських виборів) під час проведення акції «Фільтруємо парламент за 24 години» групою зацікавлених активістів спільно з представниками партнерства «Новий Громадянин» були започатковані Громадянський рух Чесно [32] й ініціатива «Чеснометр», метою якого стала активізація суспільства заради того, «щоб очистити майбутній парламент від недостойних депутатів». Представники руху зосередилися на питанні відповідності кандидатів певним критеріям (відсутності фактів порушення прав людини, незмінності політичного позиціонування у минулому, непричетності до корупційних схем, прозорості доходів і чесне їх декларування, особисте голосування у парламенті, відвідування засідань парламенту і робочих комітетів). Одним із наслідків цієї роботи стало проголошення невідповідності задекларованих доходів і фактичних статків кандидатів у депутати: аналіз даних 430 кандидатів із прохідної частини партійних списків шести партій (проведений наприкінці вересня 2012 р.), зокрема, засвідчив, що більше половини з них (242 чол.) причетні до корупційних схем, рейдерських захоплень, крадіжок державного майна й інших порушень закону [33]. У тому числі з проаналізованих даних 120 кандидатів від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ порушниками було

громад інформацію про те, що російська буде використовуватися у роботі місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування, а також вивчатися у навчальних закладах. Місцевим громадам рекомендувалося розглянути питання, пов'язане із можливістю підняття до регіонального рівня статусу інших мов національних меншин (а таких могло б бути не менше 18 – з урахуванням кількісного цензу, згідно з яким мова могла стати регіональною, якщо за даними перепису 10% місцевого населення вважали її рідною). Наслідком стало те, що угорська мова стала регіональною у м. Берегове на Закарпатті, молдавська (румунська) у селі Тарасівці Чернівецької області. Румунська стала регіональною у селі Біла Церква (Biserica Alba) Рахівського району Закарпаття. Красномовною реакцією на прийняття закону став виступ у Верховній Раді АР Криму першого заступника голови Меджлісу Р. Чубарова кримськотатарською, а також протести проти закону у містах як на Заході, так і Сході України – у містах Львові, Харкові, Одесі, Донецьку. Така ситуація підштовхнула представників домінуючої партії до розмов про необхідність підвищення 10% бар'єра до 30% (радник Президента України Г. Герман); про надання регіонального статусу тільки російській (член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ М. Чечетов: «Не болгарська, не угорська, не румунська, не єврейська мова, їдиш, чи іврит, я не знаю як там. Ці мови розуміє лише купка людей. Ми говоримо про дві мови, які розуміє весь народ»). (див: По Украине пошел вал языковых суверенитетов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.facenews.ua/news/2012/82244/).

названо 105 чол.; зі 120 потенційних депутатів від Об'єднаної опозиції – 74 особи; із 70 кандидатів «УДАРу» – 19; із 70 комуністів – 23 [34].

На початку 2012 р. про себе заявила ініціативна група «Першого грудня»*. Зібравшись 5 квітня на Національний круглий стіл (НКС), її члени обговорювали питання про можливість перетворення у подальшому НКС у майданчик для спілкування між владою й опозицією. Свій Установчий з'їзд (22 листопада 2011 р.). провела Всеукраїнська громадська організація «Громадянський рух «Вперед!», створена на базі руху «Вперед!». Прибічники останнього у попередній час набули досить вагомого протестного досвіду: були учасниками «податкового майдану» у Києві, «автомайданів» та мітингів протесту у низці інших міст України. У перший день зими 2011–2012 р. організація здійснила спробу проведення біля будівлі Верховної Ради України акції підприємців «Переоблік влади».

Показово, що створення цих громадянських рухів й ініціативи не викликало більш-менш значних суспільних емоцій, швидше навпаки: скепсис і недовіру. Причин щонайменше дві. *Перша:* започатковані перед тим громадські організації (на зразок Громадянської Асамблеї України, заснованої навесні 2007 р.; громадської ініціативи Партнерство «Новий Громадянин», що була започаткована у листопаді 2009 р.; громадського Руху «Стоп цензурі!», що постав у травні 2010 р.;) не виявили здатність більш-менш істотно впливати на політичні процеси в Україні, мобілізувати громадську думку тощо. Натомість часто-густо на їх адресу звучало звинувачення, що «у них «тусуються» одні й ті самі професійні грантоїди», які перетворили «симуляцію громадської активності на сімейно-династичний підряд», що їхня «робота полягає у перебуванні на виду та розпатякуванні про «демократичні цінності» [35].

Друга причина полягала у тому, що з-поміж громадських організацій суспільство розгледіло небезпечних для себе «суспільно-політичних гермафродитів» – утворення, які, називаючи себе власне «громадськими організаціями», виступали обслугою тих чи інших інтересів «людей влади» («власників держави» тією чи іншою мірою). Стигматизовані владою, такі громадські утворення надавали їй підтримку у тій чи іншій ситуації. Так, наприкінці листопада 2011 р. представники волинських обласних громадських організацій ветеранів військових і правоохоронних органів відмежувалися від виступів афганців проти чинної влади, наголошуючи, що вони – «дисципліновані люди і… підписали меморандум з владою» [36]. Тоді ж, у листопаді 2011 р., глава ВГО «Союз Чорнобиль Україна» Ю. Андрєєв заявляв, що організація не підтримує акцій протесту чорнобильців. Коментуючи ситуацію, заступник голови Кременчуцької міської організації ВГО «Союз Чорнобиль Україна» А. Мокрий і В. Проскурін наголосили, що влада проводить

* Створена у 20-ту річницю референдуму за незалежність «у відповідь на звернення трьох традиційних українських церков (Української православної церкви, Української православної церкви Київського патріархату та Української греко-католицької церкви)». Членами групи стали 11 добре знаних в Україні осіб: В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, С. Глузман, В. Горбулін, Л. Гузар, І. Дзюба, М. Маринович, М. Попович, Є. Сверстюк, В. Скуратівський, І. Юхновський (Див.: Ініціативна група «Першого грудня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://1-12.org.ua/).

інформаційну війну проти чорнобильців і в тій війні «на боці Кабміну виступив… Ю. Андрєєв – фактично його словами говорить прес-служба Кабінету Міністрів» [37].

Показово, що «провладними» виявилися не тільки деякі організації чорнобильців чи афганців: серед «провладних» мас-медіа розгледіли мало не всі можливі форми і види об'єднань:

– благодійні фонди (Міжнародний благодійний фонд «Дніпро – Січ», Благодійний фонд «Поступ – XXI», «Фонд сприяння розвитку спорту олімпійського чемпіона з баскетболу Олександра Волкова»);

– спортивні (Федерація біатлону України, Федерація авіаційного спорту України та ін.);

– молодіжні (Всеукраїнська молодіжна громадська організація «ПРОФЕСІОНАЛ», Всеукраїнська молодіжна організація «Ліга слов'янської молоді») утворення, спілки (Спілка економістів України);

– асоціації (Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності);

– політичні партії (Політична партія «Держава», Демократична партія угорців України, Слов'янська партія);

– правозахисні організації (Міжнародна правозахисна громадська організація «Континент»);

– профспілки (Перша міжгалузева профспілка) [38] тощо.

Стало очевидним, що власниками таких «громадських організацій» ставали політики, які відмовилися з тих чи інших причин від володіння політичною партією, як, наприклад, В. Медведчук, який у 2012 р. став лідером Громадського руху «Український вибір».

Вищевказане дає змогу зауважити щонайменше два моменти: громадянське суспільство в Україні досить незріле; недовіра до громадських організацій – маркер недовіри у самому соціумі, наслідком якої зазвичай буває руйнування суспільних зв'язків, поява протистояння, врешті-решт – поступове послаблення, а згодом і унеможливлення суспільної солідарності. Останнє підводить до постановки питання про майбутні перспективи і суспільства, і Української держави (у контексті їхньої ефективності, конкурентоспроможності на міжнародній арені в умовах посилення глобалізаційних викликів початку XXI століття).

Дивним є, що зареєстровано майже 200 партій. Якщо всі партії твердять, що вони люблять Україну та служать Україні, то, як зауважив один трохи злобний політолог, на політичному обрії України є що найменше 200 способів, як можна любити Україну.
Блаженніший Любомир (Гузар), 2012 р.

5. У партійному середовищі у попередній перед виборами рік відбулися відчутні зміни – Мін'юстом було зареєстровано 16 новосформованих політичних сил. Тож на 1 січня у країні функціонувало 195 партій. Упродовж січня – жовтня 2012 р. процес утворення партій дещо уповільнився: свою діяльність легалізували 7 партій. Крім того, у рік виборів (зокрема, у лютому) до реєстру «Політичні партії» Мін'юст України повернув із небуття Українську партію Справедливості – Союз ветеранів, інвалідів, чорнобильців, афганців (що

діяла упродовж грудня 1992 – грудня 2005 рр.[*]). Наприкінці травня 2012 р. згаданий Реєстр зафіксував зміну назви партії на Партія ветеранів Афганістану. Разом з тим у квітні з реєстру було вилучено Політичну партію «Партія захисту прав людини». Тож наприкінці квітня у країні функціонувало 199 партій, а з середини травня – 201. На початок липня 2012 функціонувало вже 202 партії, *що стало своєрідним кількісним рекордом української багатопартійності з 1991 р.* На момент же виборів, за даними Мін'юсту, у країні залишилася 201 політична сила: із реєстру «Політичні партії» зникла одна із найдавніших українських партій, що була зареєстрована ще у січні 1991 р. – Українська селянська демократична партія.

У рік виборів в ув'язненні перебували лідери двох партій, що декларували свою опозиційність до влади – Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» і Політичної партії «Народна самооборона» – відповідно, Ю. Тимошенко і Ю. Луценко, а також – глава Політичної партії «Союз Лівих Сил» В. Волга, обвинувачені у кримінальних злочинах.

На початку виборчого року партії мінімально (порівняно з 2011 р.) збільшили свою протестну активність. Найбільшу увагу вони приділяли ідеологічним і політичним питанням, значно менше – соціально-економічним. На початку 2012 р. участь політичних партій була зафіксована лише у 25% від загальної кількості протестних подій (22% у 2011 р.); в ідеологічних і політичних протестах партії брали участь у 63% і 60%, відповідно [27]. При цьому радикальні партії мали досить високу частку у протестній активності (порівняно з часткою їх електоральної підтримки). Близько половини (47%) протестних подій на початку 2012 р. проводилися за участі партій крайнього правого сектору, насамперед, ВО «Свобода» (у 2011 р. у 41%). Ліві партії (насамперед, Комуністична партія України) брали участь у 22% протестів (у 2011 р. у 21%) [27].

Своєрідною ознакою передвиборчого року стала поява «першої чесної партії «До Корита!» – Партії української реконкісти, що розгорнула свою діяльність у соцмережі Фейсбук, і «Маленької партії снайперів». Реакцією на політичну ситуацію в країні була активізація анархістського руху «Їж багатих!» і, зокрема, проведення його учасниками акцій проти чинного депутата від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Д. Святаша (у зв'язку з ухиленням від сплати кредитів компаніями групи АІС, яку пов'язували зі Д. Святашем) [39].

...Недовіра до влади і правоохоронної системи у нас уже на межі загрози основам національної безпеки.
Ігор Смешко, екс-глава СБУ, 2012 р.

Підготовка до виборів підштовхнула політичні партії до нарощення своїх «потужностей», збільшення ресурсного потенціалу. Цей процес відбувався кількома способами. *По-перше,* партії заявляли про саморозпуск і їхні колишні члени вступали на індивідуальній основі до партії, яка ставала базовою для об'єднання. Надалі, в одних випадках, відбувалася зміна назви партії таким чином, що нова назва «вбирала» у себе частини назв партій, що об'єдналися.

[*] Механізм відродження партії через шість років після саморозпуску залишається не з'ясованим, оскільки будь-яка інформація щодо цієї події у засобах масової інформації, як і на сайті Мін'юсту України, відсутня.

Так, після проголошення саморозпуску (3 грудня 2011 р.) члени Політичної партії «Українська платформа» вступали у ряди Української республіканської партії «Собор»[*], при цьому УРП «Собор» було перейменовано на Політична партія Українська платформа «СОБОР». В іншому випадку, об'єднання, про яке, приміром, усередині грудня 2011 р. заявили такі політичні сили, як Партія «Народна влада», Українська селянська демократична партія, Політична Партія «Всеукраїнський патріотичний союз», Партія відродження села, і яке відбулося на базі Партії «Справедливість», своїм наслідком мало перейменування Партії «Справедливість» й деяку ідеологізацію назви нової партійної сили: Партія «Об'єднані ліві і селяни».

По-друге, маловідомі й маловпливові партії приєднувалися до більш потужної політсили з розкрученим «брендом». Зокрема, у грудні 2011 р. про приєднання до Соціалістичної партії України заявили такі партії, як Партія «Соціалістична Україна», Селянська партія України, Політична партія «Всеукраїнська партія «Дітей війни», Політична партія «ДІТИ ВІЙНИ «НАРОДНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», Політична партія «КОЗАЦЬКА СЛАВА». Втім, об'єднання як на базі Партії «Справедливість, так і СПУ не виявило своєї продуктивності: Мін'юст визнав юридично бездоганним саморозпуск лише Партії «Народна влада» (наприкінці 2012 р. все ще перебувала на стадії припинення на підставі рішення IV партійного з'їзду від 17 грудня 2011 р.). Інші ж три партії продовжили самостійне функціонування, як і всі п'ять партій, які бажали влитися до СПУ (за даними Мін'юсту, на кінець 2012 р. жодна з них не припинила свого функціонування). Фактично об'єднання не відбулося.

Третій варіант розвитку свого потенціалу продемонструвала ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, яка використала щонайменше три технології, які мали забезпечити їй зростання людського, кадрового й адміністративного ресурсу (про що йтиметься далі).

Загалом сучасні партії є одним із «викривлених» каналів політико-владної взаємодії у соціумі. Про це дозволяють твердити дані щодо участі політичних сил у виборчих перегонах 2012 р. до парламенту. Так, ЦВК визнала суб'єктами виборчого процесу 87 партій, з яких 22[**] мали претендувати на 225 місць у Верховній Раді України (відповідно до пропорційної складової механізму

---

[*] Про кількісно-якісні показники цього об'єднання на місцях говорити важко, оскільки відповідної інформації у відкритих засобах масової інформації бракує. Втім, про що можна говорити з впевненістю, так це про факт вступу колишнього очільника Політичної партії «Українська платформа» (П. Жебрівського) до Політичної партії Українська платформа «СОБОР», главою якої його було обрано.

[**] Політична партія Українська платформа «СОБОР», СПУ, КПУ, Політичне об'єднання «Рідна Вітчизна», Партія «Руський блок», Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!», Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада», УНА, ЛПУ, Політична партія «НОВА ПОЛІТИКА», Всеукраїнське об'єднання «Свобода», Українська партія «Зелена планета», «Партія Пенсіонерів України», Політична партія «Наша Україна», Політична партія «Зелені», Партія Зелених України, Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка», Політична партія «Україна Майбутнього», Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, Політична партія «Народно-трудовий союз України», Радикальна Партія Олега Ляшка (див.: Відомості щодо реєстрації виборчих списків кандидатів у депутати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp400?PT001F01=900).

формування парламенту). Незаперечним є той факт, що більшість із 22 претендентів були маловідомими виборцю. Але якщо одні політичні сили, усвідомлюючи свою мало значущість, до моменту виборів зняли свій список з реєстрації (як, наприклад, Політична партія Українська платформа «СОБОР»), то інші, серед яких такі маловідомі політичні сили, як Політичне об'єднання «Рідна Вітчизна«, Партія «Руський блок», Українська партія «Зелена планета», «Партія Пенсіонерів України», політичні аутсайдери – СПУ, Політична партія «Наша Україна», Партія Зелених України та інші, – ні: вони імітували участь у публічній політиці.

Бажання взяти участь у перегонах можна пояснити тим, що деякі партії, йшли на вибори, як відомо, не задля представництва представництва інтересів певних прошарків, а, передовсім, заради того, щоб відібрати голоси у тих, хто виступає з опозиційними до чинної влади гаслами (зокрема, щодо партії на чолі з екс-президентом В. Ющенком один з «регіоналів» сподівався: «Ющенко спокійно пройде, «відкусивши» у них [А. Гриценка і А. Яценюка. – М. К.] … відсотків п'ять» [40]). Іншу ситуацію озвучив у серпні 2012 р. заступник голови ЦВК А. Магера, зауваживши, що більшість із зареєстрованих партій «братимуть у виборах технічну участь», оскільки «навіть один кандидат робить їх суб'єктами виборчого процесу та дає право на висування своїх представників у члени окружних та дільничних виборчих комісій», що дозволяє впливати на виборчий процес в інтересах тієї чи іншої політичної сили, що йде на вибори з наміром здобути перемогу. Тобто партія вступає у змову з іншою політичною силою проти третьої сторони під час електоральних змагань і робить це, як свідчать факти, зовсім не з альтруїстичних міркувань. Домінантна функція партії у виборчий період – відфільтрувати «зайвих» на «вході» у Верховну Раду. Така «фальшива партія» працює на користь режиму, що склався, мінімізуючи його ризики і забезпечуючи для нього сприятливі умови для самовідтворення. Таким чином, партія у цьому випадку (як і в інших, коли політична сила продається і купується, коли здає в оренду місцеві осередки, використовує кошти, джерела яких важко чи й не можливо з'ясувати) втрачає свою ідентичність і виступає агентом дедемократизації. Такі партії – fake-структури, продукт корупції, імітаційний механізм політичної участі. Їх функціонування висуває на порядок денний питання легітимності партій як одного з базових інститутів демократії.

Своїм способом про партії як «викривлений» канал політико-владної взаємодії у суспільстві говорить низький рівень довіри до тих з них, які акумулювали зусилля Об'єднаної опозиції на виборах 2012 р.: попри те, що лідерка ВО «Батьківщина» понад рік перебувала в ув'язненні, це не допомогло зростанню рейтингу її політичної сили як по-справжньому опозиційної (тобто, яка відстоює і діє в інтересах суспільства), яку треба захищати електоральними голосами на виборах. Персоніфікований образ партії, як, приміром, партії на чолі з Н. Королевською, також слід розглядати як варіант «викривлення обличчя партії», адже голосувати за лідера – навіть харизматичного, який пропонує суспільству одну–дві «захоплюючі» ідеї, але не поетапну стратегію на основі тієї чи іншої ідеології (доктрини), суспільство у своєму загалі не готово (отримавши своєрідне щеплення на хвилі «помаранчевої революції», як

наслідок підтримки надзвичайно слабкого лідера, який виявився не здатним мислити державницькими масштабами і по-своєму аморального). Крім того, партійні лідери безліч разів продемонстрували, в одних випадках, недемократичність внутрішньопартійних процесів (приміром, потрапляння на посаду керівника політсили, як у випадку з такими партіями, як Політична партія «Українська Радикально-Демократична Партія», нині – Радикальна Партія Олега Ляшка; Політична партія «Український Республіканський Альянс», нині – Політична Партія «СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ» на чолі з А. Шлапак, як й іншими, зокрема, опозиційними, у тому числі Політичною партією «Фронт Змін» чи ВО «Батьківщина», в яких процес потрапляння на лідерську посаду Ю. Тимошенко чи А. Яценюка залишається «у тіні»), в інших (взявши до уваги численні переходи із партії у партію, як приміром, у випадку з А. Матвієнком чи П. Порошенком), – що партія для них є лише інструментом досягнення власних цілей.

Заяви і дії партійних лідерів, які життя своєї політичної сили організовували, орієнтуючись на сусідню державу (як, приміром, лідер «Народної партії вкладників та соціального захисту» В. Кривобоков, що балотувався у ОВО №105 і чий світогляд добре віддзеркалила «передвиборча пісня» – «Путь в космос», у якій возвеличувався В. Путін), чи використовували кошти сусідів для ведення агітації (як, наприклад, неспростований факт, оприлюднений у ЗМІ, про використання коштів представників російського бізнесу у виборчій кампанії мажоритарників), також є зрізом недемократичності представників політичної еліти: їхні заяви і дії поглиблюють у суспільному організмі лінії розколу.

Партії, організовуючи за плату акції протесту (у вигляді мітингу, пікетування та ін.) фактично «викривлювали» канали спілкування з владою чи громадян між собою, штучно налаштовуючи одні прошарки громадськості проти інших, що зашкоджувало суспільній солідарності і черговий раз свідчило на користь твердження про партії як агентів дедемократизації.

Вищевикладене по-своєму пояснює низький рівень довіри громадян до партій як політичних інститутів. За результатами загальнонаціонального опитування, проведеного у грудні 2011 р., рівень довіри різних соціальних категорій до партій (середні значення за 11-бальною шкалою) був вкрай низьким і становив 2,30 (загалом за вибіркою) [41].

6. У передвиборчий період стосунки у лавах тих, хто планував йти на вибори у опозиційному «одязі», пройшли кілька етапів.

І етап розпочався у червні, коли Політична партія «Європейська партія України» ініціювала проведення круглого столу, учасники якого (представники більше 40 партій, експерти, представники влади, посольств країн Європейського Союзу) підписали резолюцію, у якій вимагали від Президента, парламенту й інших розробників виборчого закону передбачити вибори за відкритими партійними списками. 12 липня 2011 р. ініціативу виявила Політична партія «Наша Україна» на чолі з В. Наливайченком, запропонувавши провести координаційну зустріч представників опозиційних політичних сил з метою підготовки спільної стратегії участі у майбутніх виборах до Верховної Ради України 2012 р. Від цієї пропозиції відмовилися дві партії – Політична

партія «Європейська партія України» (очільник – М. Катеринчук) і Політична партія «За Україну!» (очільник – В. Кириленко). Зокрема, перша з партій заявила, що формат зустрічі їй не підходить, оскільки «Наша Україна» свого часу не стала учасницею круглого столу, де розглядалися питання, пов'язані з виборами; інша причина – вона не є опозиційною до чинної влади партією. Не сприйняли запрошення «Нашої України» й інші партії: із 18 партій, які, як передбачалося, будуть представлені на зустрічі, надіслали своє представництво лише 9 (Українська Народна Партія, Республіканська Християнська партія, ВО «Свобода», Конгрес Українських Націоналістів, Українська соціал-демократична партія, Українська республіканська партія «Собор» /нині – Політична партія Українська платформа «СОБОР»/, Українська партія, Партія захисників Вітчизни). Представники ж ВО «Батьківщина», Політичної партії «Фронт Змін», Політичної партії «Громадянська позиція», Політичної партії «Українська платформа», Політичної партії «Європейська партія України», Народного Руху України, Політичної партії «За Україну», Партії Зелених України, Політичної партії «Народна Самооборона» запрошення проігнорували. Учасники домовилися зібратися через місяць – 12 вересня – для створення комітету захисту чесних виборів. Утім, розвиток подій у країні дещо скорегував плани.

II етап розвитку ситуації в опозиційних лавах є підстави пов'язати із 8 серпнем 2011р., коли було створено Комітет опору диктатурі (КОД). Відповідну заяву[*] підписали Політична партія «Європейська партія України», Партія захисників Вітчизни, Партія «Народна Самооборона», ВО «Батьківщина», Партія «Реформи і порядок», Політична партія «Громадянська позиція», Політична партія «Наша Україна», Народний Рух України і Політична партія «Фронт Змін».

25 серпня КОД провів мітинг, на якому було прийнято резолюцію. У ній учасники КОДу виклали свої вимоги: «1. Проведення дострокових одночасних парламентських і президентських виборів. 2. Проведення дострокових виборів київського міського голови та Київської міської ради, відставка глави КМДА Олександра Попова. 3. Припинення незаконного кримінального переслідування та звільнення лідерів опозиції Юлії Тимошенко, Юрія Луценка та інших політв'язнів України з-під варти. 4. Скасування рішень влади, що погіршують соціально-економічне становище громадян. 5. Мораторію на продаж землі. 6. Мораторію на укладення міждержавних угод, які б передбачали відчуження державного майна і делегування суверенітету» [42]. Попри це, подальша

[*] У заяві вказувалося: «У зв'язку з загрозою, що постала перед українською демократією, ми, представники політичних партій та громадських організацій, заявляємо про об'єднання своїх зусиль у Комітеті опору диктатурі.

Репресії проти громадських діячів, арешти опозиційних партійних лідерів стали для правлячого режиму засобом усунення політичних опонентів, спробою встановлення в Україні диктатури.

Ми закликаємо всіх, кому не байдужа українська незалежність і демократія, дати відсіч цим спробам.

Ми вимагаємо негайного звільнення усіх політичних в'язнів, відновлення відкритих судових розглядів і повернення судової системи України у правове русло, а не використовувати її як засіб розправи над опонентами владного режиму» (див.: Створено «Комітет опору диктатурі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.i.ua/community/2177/764685/).

неузгодженість дій чи навіть бездіяльність учасників утворення дозволили говорити, що КОД «ніби не існує». А відмінності у кутах зору на суспільно-політичні проблеми призвели до виходу із Комітету (22 листопада 2011 р.) Політичної партії «Громадянська позиція» на чолі з А. Гриценком.

Перемовини щодо варіантів співпраці у перебігу виборчої кампанії для опозиції були тривалими і продемонстрували, врешті-решт, різноспрямованість устремлінь й інтересів. У грудні ув'язнена лідерка ВО «Батьківщина» висловилася за створення єдиного опозиційного списку для участі у парламентських виборах*. ВО «Свобода» підтримувало обговорювану на засіданні КОД тактику походу на вибори трьома ідеологічними «різноголосими» колонами: соціал-демократичною «Батьківщиною», ліберальним «Фронтом Змін» та націоналістичною «Свободою», про що на з'їзді останньої (24 грудня 2011 р., м. Київ) заявляв лідер партії О. Тягнибок.

Початок *III етапу* у процесі єднання опозиційних сил пов'язуємо із підписанням 22 січня (у День Соборності і Свободи) на Софійській площі представниками сімох партій – А. Турчиновим, А. Яценюком, В. Наливайченком, О. Тягнибоком, Ю. Гримчаком, Б. Тарасюком і В. Кличком (відповідно, від ВО «Батьківщина», Політичної партії «Фронт Змін», Політичної партії «Наша Україна», ВО «Свобода», Політичної партії «Народна Самооборона», НРУ і від Політичної партії «УДАР /Український Демократичний Альянс за Реформи/ Віталія Кличка») – «Угоди про спільні дії Об'єднаної опозиції України».

Важливість об'єднання зусиль уже у лютому підтвердила перемога у Червоноармійському районі Житомирської області на довиборах до Житомирської обласної ради члена Політичної партії «Фронт Змін» Д. Кропачова, який балотувався від об'єднаної опозиції Житомирщини (до якої увійшли Політична партія «Фронт Змін» і ВО «Батьківщина») і здобув підтримку 42,57% виборців

---

* Показово, що, пропонуючи критерії відбору кандидатів до списку опозиції, зацікавлені (зокрема, В. Огризко) наголошували ті з них, дотримання яких не вдавалося забезпечити впродовж попередніх десятиліть існування Української держави: 1) кандидат від опозиції «ані особисто, ані його найближчі родичі… не повинні займатися бізнесом»; 2) «не повинен мати не зняті у визначеному законом порядку попередні судимості»; 3) «не повинен мати у своїй попередній діяльності фактів притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності за корупційні діяння»; 4) «має документально довести відповідність своїх статків отриманим прибуткам, починаючи від 1991 року»; 5) «має скласти письмову присягу про те, що на час її прийняття він не є у будь-який спосіб залежним від іноземної держави, не є завербованим спецслужбою іноземної держави та не отримує з-за кордону фінансової або будь-якої іншої допомоги (у парламенті не повинно бути агентів іноземних спецслужб)»; 6) «має скласти письмову присягу про те, що не є громадянином будь-якої іноземної держави»; 7) «має вільно володіти державною мовою та обов`язково застосовувати її у своїй публічній діяльності як у парламенті, так і поза його межами»; 8) «має документально підтвердити здобуття ним вищої освіти»; 9) «не може балотуватися, якщо вже двічі обирався до парламенту»; 10) «має скласти письмову присягу про те, що голосуватиме особисто та ні за яких обставин не передаватиме своєї картки іншому депутату»; 11) «має навести приклади того, що своєю попередньою діяльністю у галузі державного управління, політики, економіки, права, культури тощо він сприяв утвердженню української державності, розвитку духовності української нації»; 12) «має письмово задекларувати, що подання неправдивих відомостей матиме наслідком добровільне припинення ним своїх повноважень члена парламенту (у разі його обрання народним депутатом України)». (Див.: Опозиції запропонували 12 критеріїв відповідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.net/ukr/news/news-475874.html)

(провладного кандидата підтримало 35,05%). Ця локальна перемога у одному із регіонів Центральної України була доволі примітною, адже у Червоноармійському районі у період виборів 2006 і 2007 рр. представники ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і Блоку Литвина виступали уособленням найпотужніших політичних сил.

23 квітня була оприлюднена «Декларація єдності» [43], підписана лідерами ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін» (відповідно, Ю. Тимошенко й А. Яценюком). Документ, що дозволяє твердити про початок *IV emany* у розвитку відносин між політичними силами, які заявляли про свою опозиційність до чинної влади, передбачав об'єднання зусиль і формування єдиного партійного списку кандидатів у народні депутати (на основі ВО «Батьківщина»), а також єдиного списку кандидатів у мажоритарних округах. 12 травня 2012 р. Об'єднана опозиція оприлюднила спільну Програму дій «Справедлива держава, чесна влада, гідне життя».

На наступний день з'явилася інформація від Соціально-Християнської Партії, яка висловила готовність приєднатися до Об'єднаної опозиції [44]. Втім, врешті-решт, до 6 учасників Об'єднаної опозиції «Батьківщина» (у складі ВО «Батьківщина», Політична партія «Фронт Змін», Партія «Реформи й порядок», Політична партія «За Україну!», Народний Рух України і Політична партія «Народна Самооборона») 15 червня 2012 р. приєднався А. Гриценко [45] і на цьому (як на початку липня оголосив А. Яценюк) процес об'єднання опозиційних сил було завершено.

Між тим, труднощі на шляху досягнення компромісів у середовищі противників режиму В. Януковича зумовили появу перспективи походу на вибори не лише «трьома», але й «чотирма колонами». Крім того, представники опозиції заговорили про «п'яту колону», розгледівши її формування у зусиллях Н. Королевської, яка вийшла із парламентської фракції «БЮТ – Батьківщина» і очолила УСДП (у травні 2012 р., згідно з даними Міністерства юстиції України, перейменована на Партію Наталії Королевської «Україна – Вперед!»).

За межами Об'єднаної опозиції[*] залишилася не тільки політична сила О. Тягнибока (з якою Об'єднана опозиція надалі певною мірою координувала свої дії і, зокрема, 19 жовтня 2012 р. підписала Угоду про коаліцію демократичних сил у Верховній Раді України VII скликання [46]), як і В. Кличка, але й Політична партія «Наша Україна», голова політради якої В. Наливайченко на знак протесту проти «фатального затягування» прийняття рішення щодо участі партії у виборах «у форматі Об'єднаної опозиції» 24 травня 2012 р. склав із себе

[*] Існує певна плутанина у визначенні кількості учасників Об'єднаної опозиції. Так, одні джерела відносять до неї вищезгадані 7 партій (див., наприклад: Конончук С., Лациба М. Об'єднана опозиція «Батьківщина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Tvij_Vybir2012_N4_Batkivshchyna.pdf), а інші – 8: зокрема, до учасників утворення додають Соціально-Християнську Партію (див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/partiyi,_scho_vhodyat_do_obednanoyi_opozitsiyi,_domovilisya_pro_stvorennya_edinoyi_parlamentskoyi_fr.html). Разом з тим, зверну увагу, що серед підписантів угоди щодо створення коаліції демократичних сил у Верховній Раді України VII скликання дійсно було 8 партій: крім 7 вищезгаданих, була і Політична партія «Європейська партія України» (див.: ОО «Батьківщина» та ВО «Свобода» підписали угоду про створення коаліції. УДАРу на церемонії не було [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/ukraine/19oct2012/koalitsiatak.html#3).

повноваження голови і заявив про призупинення свого членства у партії[*]. Втім, уже на початку липня 2012 р. Політична партія «Наша Україна», Українська Народна Партія і Конгрес Українських Націоналістів підписали декларацію про об'єднання і заявили, що їхньою метою є не тільки спільна участь у виборах («об'єднання зусиль для забезпечення політичної відсічі і цивільної протидії наступу антиукраїнських сил»), але й знову задекларували ідею, що вже суспільством сприймалася як нав'язлива і нездійсненна, – формування єдиної української політичної сили[**].

Про свою опозиційність (як завжди перед виборами) галасливо заявило і таке гібридне утворення з «комуністів-капіталістів», комуністів-українофобів[***], як Комуністична партія України.

Владу влаштовувало «розмноження» претендентів на головну опозиційну силу: електорат був спантеличений і постав перед необхідністю «входити у ситуацію» для того, щоб розібратися, за кого ж голосувати, кого з опозиційних лідерів підтримувати? Сум'яття в електоральних рядах підтвердили дані Центру Разумкова: на запитання «Кого ви вважаєте лідером української опозиції?» (дослідження проводилося 16 – 25 червня 2012 р.) 39,4% опитаних відповіли «Ю. Тимошенко», 18,9% назвали А. Яценюка, 4,0% – В. Кличка, 3,3% – Н. Королевську, 2,5% – П. Симоненка, 1,8% – О. Тягнибока, 1,1% – А. Гриценка, 0,3% – Ю. Луценка. При цьому, на виборах у мажоритарному окрузі 27,7% респондентів готові були голосувати за єдиного кандидата від Об'єднаної опозиції, 17,3% – за провладного кандидата, 9,3% – за незалежного кандидата, для 28,2% належність кандидата до влади або опозиції не була визначальною, 17,6% не визначилися з відповіддю на це питання [47].

7. Особливістю українського соціуму залишалося загалом лояльне або байдуже ставлення до конфігурації і дій (поведінки, рішень тощо) державної влади[****], а тому відсутніми були й моральні санкції, категоричний осуд

---

[*] Згідно з даними сайту Мін'юсту України на початку грудня 2012 р. В. Наливайченко залишався головою політичної ради Політичної партії «Наша Україна» (див.: Політичні партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.drsu.gov.ua/party).

[**] Задекларована устами В. Ющенка ідея об'єднання кількох партій не сприймалася серйозно через «погану спадщину» екс-президента, адже про об'єднання В. Ющенко говорив і десять років тому (наприклад, «завівши» до парламенту ще 2002 р. 10 партій у складі Виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»). Як говорили, між іншим, згодом і його «однодумці», такі, як, приміром, Ю. Костенко, якому у 2005 р. «своя» політична сила – УНП – бачилася базою для об'єднання «дрібних» партій.

[***] Речники Компартії (зокрема, Є. Царьков, С. Кілінкаров, К. Самойлик) не раз демонстрували власну українофобію. Як зазначав «Тиждень.ua», «з погляду чистоти комуністичної ідеї це неприпустимо, однак із позиції класичного російського більшовизму – цілком природно». (Див.: Андрій Ковальський. «Служу совєтскому народу». Хто фінансує Симоненка і Ко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/57970). Є. Царьков, крім того, досить недвозначно продемонстрував свою позицію щодо українського націоналістичного руху, заявивши, що «загони НКВС мало розстрілювали націоналістів у радянський час» (Коммунисту жаль, что НКВД мало стреляло в людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/09/21/171567_kommunistu_zhal_nkvd_malo.html).

[****] Сьогодні у суспільній свідомості глибоко вкорінилося переконання, що «влада – бізнес», що до влади «рвуться» «заради набуття багатств», привілеїв, статусів, слави, швидкого кар'єрного зростання, просування у найвищі суспільні прошарки, заради можливості панування над іншими

недемократичної практики і поведінки посадовців. Упродовж двох десятиліть суспільство демонструє нерозуміння важливості повсякчасного громадського контролю за діяльністю владних органів і, відповідно, нездатність його проведення. Неусвідомленою широким загалом залишається необхідність тривалих суспільних чи експертних обговорень стратегічного «вибору» чи «цілей держави».

Брак соціальних ініціатив, неготовність до масового протесту через зневаження основоположних прав і свобод не в останню чергу зумовлювалося щонайменше п'ятьма чинниками:

а) *економічним зубожінням*, «зацикленістю» населення на питаннях фізичного виживання – *самозбереження* (а не *самоуправління, саморозвитку, реалізації творчих потенцій* тощо) і *самозахисту*. За таких умов передвиборчі гасла ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, у яких акцентувалася «стабільність» і «порядок» видавалися для більшої частини населення загрозливими. Матеріальне благополуччя – чинник, який дає або навпаки блокує цілий ряд можливостей, пов'язаних, з-поміж іншого, із правами громадянина (у т. ч. й дійсно обирати, а не слугувати «електоральним ресурсом» для кількох десятків сімей, які утримують владу у державі і мають доступ до використання національного багатства); використанням найрізноманітніших ресурсів соціуму; користуванням соціальними ліфтами (для потрапляння, приміром, на вищі щаблі влади); шансами знайомства і зближення зі своїм українським «іншим», яким для жителів Сходу України виступає мешканець Заходу і, навпаки, – для «західняка» житель Сходу зі своїми відмінними цінностями, орієнтирами, настановами тощо. *Для українця стан абсолютного чи відносного незбігу очікувань і можливостей став хронічним, що породжувало певну агресію, яка виявлялася у частини виборців (поки що) своєрідно: у готовності голосувати, в одному випадку, за ВО «Свобода», в іншому – за КПУ, крім того – у політичному фольклорі, розміщеному у соціальних мережах, квінтесенцією якого нерідко був стан депривації (або й фрустрації) того чи іншого представника влади.*

людьми й здобуття додаткових переваг і пільг тощо. Про те, що нині дискредитовано саме поняття влади в Україні, твердять не тільки опозиційно налаштовані політики: це засвідчує й аналіз різноманітних соціологічних даних. Так, за результатами опитування, організованого Міжнародним республіканським інститутом у Вашингтоні (11 травня – 14 червня 2012 р.), у рейтингу загроз для країни 48% українців корупцію в органах влади поставили на друге місце (після першочергової загрози – безробіття), а 19 % співвітчизників серед найбільших загроз для себе і своєї держави виділили некомпетентність уряду (Українці назвали найбільшими проблемами країни безробіття і корупцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/SOCIETY/ukrayintsi_nazvali_naybilshimi_problemami_krayini_bezrobittya_i_korupts iyu-105857.html). За даними соціологічного опитування Центру Разумкова, 31,3% опитаних найголовнішою причиною складної соціально-економічної і політичної ситуації у державі назвали високий рівень корупції; 18,2% вбачають витоки усіх українських проблем у превалюванні у керівництва держави особистих інтересів над суспільними; 14,4% відзначили факт ігнорування представниками влади Конституції і законів України; 13,3% опитаних акцентували неефективність управління державою через некомпетентність його керівництва (Конституционная реформа: большинство украинцев хотят поменять не Конституцию, а власть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/POLITICS/konstitutsionnaya_-reforma_bolshinstvo_ukraintsev_hotyat_pomenyat_ne_konstitutsiyu,_a_vlast-104244.html).

Матеріальна скрута населення призводить до маргіналізації незахищених суспільних прошарків, до перетворення електорату на «слухняну соціальну базу», трансформацію у «шлунковий електорат», який виказує готовність іти за популістами, надаючи їм безумовну підтримку і уможливлюючи для цих, останніх, невпинну експлуатацію як примітивних інстинктів натовпу, так і паразитування на його психології.

Підтвердженням економічних негараздів українців слугували дані, згідно з якими Україна входила до десятка країн із найбільш бідним населенням. За даними Держкомстату України, до категорії бідних себе зачисляли 10,6 млн чоловік. Найбільше бідняків мешкало на Сході – у Донецькій, Дніпропетровській і Харківській областях (відповідно, 1,212 млн, 0,873 млн і 0,811 млн сімей). У серпні – вересні 2012 р. заробітна плата українців скоротилася майже на 100 грн [48].

Процеси зубожіння населення відбувалися на тлі падіння ВВП. За деякими даними, за перше півріччя 2012 р. ВВП виріс на 2,5 % у річному вираженні, а за перші 8 місяців – тільки на 1,5%, що означало падіння економіки за липень – серпень. Загалом, якщо на початку року експерти прогнозували зростання ВВП на рівні 2,1%, то наприкінці вересня схилялися до думки, що ВВП буде нульовим. Крім того, ними відзначався високий рівень безробіття у країні (8,4%) і скорочення промисловості (вперше з жовтня 2009 р.) [49].

Ці, як й інші, факти, попри обіцянки представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ «стабільності вже сьогодні», підштовхували різного роду аналітиків до апокаліптичних прогнозів, згідно з якими «країні залишилося 2 – 3 роки»: або «вона все-таки збережеться», або буде «просто економічний колапс», або «Росія проковтне» [50]. Прогнозований економічний занепад чи ж деградація суверенітету держави (тобто деградація цінностей, вагомих для значної частини українців) були серед тих чинників, які також схиляли одних виборців до підтримки ВО «Свобода» (яке проголошувало: «Рука не здригнеться змінити все на користь українців»), а інших – КПУ (з гаслом «Вернем страну народу!»);

б) споглядальна пасивність населення, його неготовність до сприйняття демократичних практик й т. ін. зумовлювалася, з-поміж іншого, й «*постпомаранчевим синдромом»,* в основі якого лежало критичне (негативне) сприйняття демократії, пік якого був досягнутий за президентства В. Ющенка: у грудні 2009 р. (за свідченням Фонду демократичних ініціатив Центру Разумкова) лише 36,6% респондентів висловилися на користь демократії (при 17% байдужих), а 30% демонстрували схильність до авторитаризму. Соціологічні дослідження, проведені Центром Разумкова у серпні 2011 р. (після майже півторарічного президентства В. Януковича), засвідчили, що більшість населення України – 48% – вважало демократію найбільш бажаним типом державного устрою. Втім, 21,3% опитаних були переконані, що за певних обставин авторитаризм може бути кращим, ніж демократія; 20,2% респондентів вказали, що особисто для них не має значення демократичний режим у країні чи ні; а ще 10,2% опитаних вагалися з відповіддю на питання [51];

в) суспільні вади зумовлювалися й *безвідповідальністю частини «інтелігенції», «інтелектуалів», «освічених людей»* (наприклад, різноманітних експертів, політтехнологів, політичних консультантів, соціальних інженерів та

ін. «виробників» того чи іншого виду – у термінології одного із «соціальних інженерів» в Україні – ІВОМСів «інформаційних вірусів, що обезглуздюють масову свідомість»), які, перебуваючи на утриманні влади (умотивовані владою) і обслуговуючи її інтереси, пропонують до використання *агресивні стратегії* організації і проведення виборів, недемократичні методи й інструменти управління (маніпулювання) соціумом, ігноруючи інтереси останнього, і, як свідчать кожні парламентські чи президентські вибори, однозначно працюють проти суспільства, роз'єднуючи його (гаслами, ідеями, сфальсифікованими даними), утруднюючи комунікації всередині соціуму й блокуючи поширення суспільно важливої інформації або викривлюючи її своїм способом. У ході останніх виборів деякі аналітики, наприклад, старанно насаджували образ Н. Королевської як *нового лідера* і стверджували, як О. Пасхавер (президент Центру економічного розвитку), що «економічні ініціативи Наталії Королевської варто сприймати, у першу чергу, як відповідь на запит про нових політичних лідерів. Нові лідери є представниками третього стану, які створюють і рухають нашу економіку» [52]. Або, як І. Бураковський (керівник Інституту економічних досліджень і політичних консультацій), наголошували на тому, що «поява чіткого плану економічних реформ «Нова економіка – нова країна» задовольняє запит нашого політикуму і суспільства на інтелектуальну економічну дискусію» [52] (тобто до Н. Королевської ніхто не спромігся на «чіткий план реформ» і не був спроможним на започаткування «інтелектуальної дискусії»). Важко довіряти оцінкам й інших експертів й консультантів, які хоча й не були зосереджені на возвеличенні когось одного, але входять (чи входили) до керівництва тієї чи іншої політичної сили (як, наприклад, К. Бондаренко – екс-заступник голови партії «Сильна Україна», керівник Інституту української політики, або В. Карасьов – «лідер» партії «Єдиний Центр», директор Інституту глобальних стратегій), а паралельно давали «об'єктивні оцінки» всім і вся. Значною мірою завдяки діяльності «незалежних» експертів унеможливлювалася інституціоналізація політичної критики (заходів і рішень влади);

г) у нинішній час *соціальна активність як вияв і чинник самоорганізації суспільства не передбачається чинною владою*: в Україні поки що не йдеться про «керовану демократію» (путінського зразка), але суспільство все більше пронизується «метастазами» «керування згори». Соціальна активність *не належить до сфери зацікавлення і тих, хто переймається перетворенням «влади» у «власність» і, навпаки, – «власності» у «владу»,* маючи «імунітет від закону» в умовах процвітання «тіньової політики», існування «подвійних інститутів» – легітимних і нелегітимних і, відповідно, нелегітимної інституційної інфраструктури, що обслуговує – часто більш якісно ніж легітимна – тіньову політику;

д) утім, варто акцентувати: *провина за стан справ у державі хоч і лежить першочергово на високих посадовцях, але далі – на громадськості*, яка хоча й усвідомила важливість невідчужуваності основних прав і свобод громадянина, збагнула якісні характеристики середовища, здатного їх гарантувати, проте виявляє індиферентність до дій влади, толерує різноманітні зловживання, і більше: виказує готовність (про що детально йтиметься далі) до підтримки неформальних практик (зокрема – корупцизації: «хоче бути корумпованою»),

стаючи співучасником злочину, і не розуміє, що не можна спочатку демократизувати «верх» – владу, а потім – «низ»: демократизація має поширюватися на всіх рівнях політико-владної взаємодії водночас, синхронно охоплюючи усі суспільні структури.

Наслідком сукупної дії несприятливих для суспільства чинників стало те, що, як показали опитування, проведені КМІС у період з 21 вересня до 3 жовтня 2012 р., більше четвертини (27,2%) опитаних не визначилися з вибором (за кого будуть голосувати), що значно більше, ніж напередодні попередніх парламентських виборів останнього десятиріччя: у 2002 р. таких було 16,6%, у 2006 р. – 19,6% і в 2007 р., відповідно, 12,9% [53].

У той же час варто звернути увагу й на іншу цифру: 70,9% опитаних фондом «Демократичні ініціативи» і КМІС заявили про неготовність вийти на вулицю із протестом, якщо будуть впевнені, що результати виборів до Верховної Ради сфальсифіковані [54] (фактично, коли йтиметься про одну із форм узурпації влади шляхом фальсифікації виборчих процедур, зміни статусу парламенту як виразника суспільних інтересів), тобто не виявлять опортуністської поведінки і дозволять управляти собою як «електоральним ресурсом», «залежним населенням», яке, демонструючи підданську політичну культуру, не здатне солідаризуватися і себе захистити.

У цій ситуації, звісно, можна говорити про те, що взнаки, передовсім, дається витравлена радянською владою *здатність суспільства до самоорганізації й опору*, як і про *його інфантилізм*, безвідповідальність, політичну недорозвиненість, як ваду, набуту вже після постання незалежної Української держави – в умовах гібридного режиму, що не створив умов і мотивації для бажання суспільної більшості збагнути сутність переваг (як і недоліків) демократії й уможливив «відкочування» – у цивілізаційному сенсі – соціуму назад (що виявилося у готовності частини електорату надати підтримку на виборах КПУ).

За умов інфантилізму (окремих індивідів, груп, прошарків) можна спрогнозувати настання чергової гіпотетичної хвилі недемократичних явищ, процесів, феноменів в Україні, які не передбачатимуть політичної участі громадян і фактично відбуватимуться за їхньої мовчазної згоди. У ситуації руйнування «колективного цілого» й активності клієнторієнтованого виборця (який очікує від того високопосадовця, якому він продав свій голос, сприйняття себе у подальшому як клієнта) говорити про парламентаризм в Україні як частину демократичного механізму представництва інтересів і здійснення влади не доводиться.

Але візьмемо до уваги й інший момент: українські громадяни мають дуже своєрідні уявлення про те, *хто впливає на вироблення у державі політики?* і про те, *у кого у руках влада?* У зв'язку з цим інтерес викликають дані соціологічного опитування, проведеного (30 вересня – 5 жовтня 2010 р.) соціологічною службою Центру Разумкова, які висвітлюють певний песимізм респондентів, серед яких 31% переконаний, що громадяни України найменше впливають на вироблення державної політики в Україні, а 44,2% опитаних назвали Президента найбільш впливовим суб'єктом процесу вироблення політики [55]. Тобто політика не сприймається населенням як форма колективного пошуку

засобів ефективного солідарного виживання і співжиття. Суспільна свідомість потребує не президента-лідера соціуму, але президента-вождя, не демократично обраного депутата, а патрона, з якими пов'язується вирішення особистих, місцевих чи державних проблем, що й створює ґрунт для «політики як корупції» чи «виборів як корупції».

1. Из фракции БЮТ – Батьківщина» вышел депутат Забзалюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/POLITICS/iz_fraktsii_byut-batkivschina_vyshel_deputat_zabzalyuk-94398.html

2. Произошло слияние местных мафий с правоохранительными органами и партией власти, – Небоженко о новшествах нынешних выборов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrnews24.com/proizoshlo-sliyanie-mestnyx-mafij-s-pravooxranitelnymi-organami-i-partiej-vlasti-nebozhenko-o-novshestvax-nyneshnix-vyborov/

3. Про вибори народних депутатів України. Верховна Рада України; Закон від 17.11.2011 № 4061-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17

4. Юрій Ключковський: Закон про вибори – рай для технології «печенье» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elections.cvu.org.ua/index.php?i=585

5. Яку систему виборів до Парламенту Ви вважаєте найкращою для України? (динаміка, 2001 – 2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=99

6. Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади. Результати соціологічного опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=2265&ch_id=43&as=0

7. Довіра до влади. Ставлення до виборчої реформи. Результати соціологічного опитування[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/upload/docs/Trust_08_2011.pdf

8. Большинству украинцев нравится мажоритарная избирательная система. Опрос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golosua.com/main/article/politika/20111110_bolshinstvu-ukraintsev-nravitsya-majoritarnaya-izbiratelnaya-sistema-opros

9. Литвин: парламентаризм зруйновано, потрібні позачергові вибори і розпуск Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24592698.html

10. Аналітичний підрозділ британського журналу The Economist в четвертий раз представив рейтинг демократії країн світу Democracy Index-2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/POLITICS/the_economist_ukrayina_za_yanukovicha_zalishila_spisok_demokratichnih_derzhav-94530.html

11. The Global Integrity Report: 2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalintegrity.org/report

12. Медіа-організації підбивають підсумки року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.ua/news/476144-v-ukrajini-pogirshilisya-politichni-tok-shou.html

13. Freedom in the World 2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2011

14. Резолюція 1862 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в [...]« Рада Європи, Парламентська Асамблея; Резолюція, Міжнародний документ від 26.01.2012 № 1862(2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a57

15. Резолюція Європейського парламенту щодо України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/51089

16. Держдепартамент США критикує Україну за порушення прав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24592134.html

17. Резолюція 1862 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в [...]« Рада Європи, Парламентська Асамблея; Резолюція, Міжнародний документ від 26.01.2012 № 1862(2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a57

18. Украинские телеканалы перед выборами стали меньше сообщать о политике. Исследования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://delo.ua/ukraine/ukrainskie-telekanaly pered-vyborami-stali-menshe-soobschat-o-pol-176994/

19. У Криму зняли з ефіру програму, що не показує Януковича [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/06/8/6966230/

20. Експерти: Перед виборами збільшилася кількість порушень прав журналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?eksperti_pered_viborami_zbilshilasya_kilkist_porushen_prav_zhurnalistiv&objectId=256838

21. Лєра Лауда. Моніторинг «відкриті новини заради чесних виборів» вплинув і на телеканали і на політиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vybory.mediasapiens.ua/2012/10/31/monitorynh-vidkryti-novyny-zarady-chesnyh-vyboriv-vplynuv-i-na-telekanaly-i-na-politykiv/

22. Олена Фроляк: «Це вже не новини… але ми це робили» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://video.telekritika.ua/show/podii/1280-olena_froliak_tse_vzhe_ne_novini_ale_mi_tse_robili

23. АП: В Украине высокая свобода доступа к публичной информации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/power/2012/09/28/860833.html

24. Більше 50% молодих українців готові повстати проти влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.if.ua/tag/%EE%EF%E8%F2%F3%E2%E0%ED%ED%FF

25. Стартувала всеукраїнська кампанія «Помста за розкол країни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrpohliad.org/news/startuvala-vseukrayins-ka-kampaniya-pomsta-za-rozkol-krayiny.html

26. Помста за розкол країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%BB_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

27. Гаряча весна 2012 р.: сплеск протестної активності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrpohliad.org/analytics/garyacha-vesna-2012-r-splesk-protestnoyi-akty-vnosti.html

28. Євген Захаров. Права людини в Україні – 2011: Порушень все більше… [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/columns/2011/12/10/6824555/

29. Кількість протестів в Україні б'є рекорди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.ua/news/514016-kilkist-protestiv-v-ukrajini-be-rekordi.html

30. В Україні кожний четвертий протест у липні зазнав репресій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ridna.ua/2012/08/v-ukrajini-kozhnyj-chetvertyj-protest-u-lypni-zaznavav-represij/

31. Зафіксований сплеск репресій перед виборами: передвиборчий рикошет зачіпає журналістів та активістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cedos.org.ua/-protestmonitor/33-reports/145-preelective-repressions

32. Див.: Громадянський рух Чесно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chesno.org/background/

33. Движение «Чесно» изучило кандидатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finforum.org/page/media.html/_/politics/dvizhenie-chesno-izuchilo-kandidatov-r21718

34. Рух «Чесно» порахував депутатів-порушників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?ruh_chesno_porahuvav_deputativporushnikiv&objectId=261622&runline

35. Костянтин Матвієнко. Фіаско громадських симулякрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/matvienko/50cb2777e2700/

36. Провладні громадські організації ветеранів відмежувалися від акцій протесту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://p-p.com.ua/articles/19634/

37. Провластные чернобыльцы говорят: все хорошо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.net/news/475019-provlastnyie-chernobyiltsyi-govoryat-vsyo-horosho.html

38. Список провластных общественных организаций Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hrabro.com/18749

39. Дмитрия Святаша донимают адепты анархистского движения «Ешь богатых» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vremia.in.ua/read/16188/dmitriya_svyatasha_donimaut_adepti_anarhistskogo_dvizheniya_

40. В ПР считают, что у Ющенко есть шанс попасть в Раду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.segodnya.ua/elections/elections2012/V-PR-schitayut-chto-u-YUshchenko-est shans-popast-v-Radu.html

41.Малиш Л. Рівень (не)довіри українців до інститутів та посадовців // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – Січень – березень. – №2. – 2012. – С.39.

42. Резолюція мітингу Комітету опору диктатурі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://batkivschina.com/174-rezolyucya-mtingu-komtetu-oporu-diktatur.html

43. Декларація Єдності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.turchynov.com/news/details/news/2272

44. Соціально-християнська партія вирішила приєднатися до об'єднаної опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cx.mk.ua/news/34-socalno-hristiyanska-partya-virshila-priyednatisya-do-obyednanoyi-opozicyi.html

45. Партія Гриценка увійшла до Об'єднаної опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/53359

46. ОО «Батьківщина» та ОО «Свобода» підписали угоду про створення коаліції. УДАРу на церемонії не було [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/ukraine/19oct2012/koalitsiatak.html#3

47. Українці вже заплуталися, кого вважати лідером опозиції. Опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.expres.ua/news/2012/07/09/69593

48. (Украина входит в десятку стран мира с самым бедным населением [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.puls.kiev.ua/finances/133466.html#1351317644)

49. Независимые эксперты прогнозируют кризис в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrnews24.com/nezavisimye-eksperty-prognoziruet-krizis-v-ukraine/

50. Политолог: Украине осталось 2 – 3 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novostnik.com.ua/news/politolog-ukraine-ostalos-2-3-goda/

51. Фесенко В. Что изменилось за 20 лет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2011/09/15/6586016/

52. Відгуки експертів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novaekonomika.com.ua/ru/otzyvy.html

53. Политологи предсказывают: в ночь выборов будет много неожиданных сюрпризов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polemika.com.ua/news-101003.html#title

54. Опитування: 70% виборців не робитимуть Майдан через фальсифікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/vybory/2012/10/12/6974528/

55. Наскільки сильно наведені інституції впливають на вироблення державної політики в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=579

РОЗДІЛ І
ПАРТІЯ РЕГІОНІВ: ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИБОРІВ

В Україні згідно з останнім переписом населення 2001 року проживає 78% українців за національністю. Однак серед вищого керівництва держави (Президент, керівник АП, Прем'єр та віце-прем'єри, секретар РНБО, міністр оборони, голова СБУ) немає жодного українця. У Верховній Раді України українці за національністю становлять лише 22%.

Р. Новоженець, заступник голови Української Республіканської партії, липень 2012 р.

У Черкасах спалили прапор ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

Голодувальники «за мову» вистояли ще одну ніч

У Сєвєродонецьку звільняють з роботи за відмову підписатися в підтримку «второго государственного».

З повідомлень ЗМІ

У Фейсбуці з'явилася фотографія тушки Жванії, який прийшов на акцію протесту проти мовного закону

…Литвин віддячив «регіоналам» за послугу, яку вони зробили йому два місяці тому, погодившись профінансувати його виборчу кампанію державним коштом. Зокрема, 12 квітня 2012 парламент непомітно для всіх проголосував зміни до бюджету на 2012 рік. Верховна Рада виділила 295 мільйонів додаткових субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на заходи соціально-економічного розвитку. 20 мільйонів з цих грошей – тобто кожна п'ятнадцята гривня – пішли на Новоград-Волинський виборчий округ Володимира Литвина у Житомирській області. До цього округ Литвина отримав з держбюджету 75 млн грн субвенції.

http://tyzhden.ua/News/52396

…Українські політики – люди із вкрай зруйнованою мораллю.

Семен Глузман, липень, 2012 р.

Ющенко вирішив йти у Раду за списком

Партии регионов в июне досталось 75% телеэфира

…Такого низького рівня довіри, як нині, не було загалом з 1994 р. Згідно з опитуванням, яке було весною, 71% громадян не довіряють Верховній Раді, довіряють лише 7% … Вочевидь, щось з парламентом не так. Був тільки один рік… коли Верховній Раді довряли. Це було у 2005 р. Після президентських виборів.

Ірина Бекешкіна, липень 2012 р.

Лидер общественного движения «Украинский выбор» Виктор Медведчук приступил к реализации идеи перехода Украины к федеративному устройству.

Історична довідка

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ *створена 26 жовтня 1997 р. на Установчому з'їзді у м. Києві як Партія регіонального відродження України. Зареєстрована Міністерством юстиції України 6 листопада 1997 р. (реєстраційний номер 939). Назву було змінено згідно з рішенням ІІІ позачергового партійного з'їзду (17 листопада 2000 р.) на Партія регіонального відродження «Трудова солідарність України»; згодом (згідно з рішенням позачергового з'їзду у березні 2001 р.) – на Партія регіонів (нинішнє написання назви партії, згідно з даними сайту Державної реєстраційної служби – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ).*

Лідери партії: В. Рибак (листопад 1997 р. – листопад 2000 р.); співголови – В. Ландик, П. Порошенко, В. Рибак (листопад 2000 р. – березень 2001 р.); В. Семиноженко (грудень 2001 р. – початок 2003 р.); В. Янукович (квітень 2003 р. – квітень 2010 р.); М. Азаров (березень – жовтень 2001 р., з квітня 2010 р. по теперішній час).

Партія брала участь у парламентських виборах 1998 р., за результатами яких здобула підтримку 241262 виборців (0,90% голосів), посівши 19-те місце серед 30 претендентів і до парламенту не потрапила. Утім, депутатські мандати здобули 2 члени партії (із 46 «регіоналів», які балотувалися в одномандатних округах): В. Рибак (одномандатний округ №45, висунутий партією) й І. Юшко (одномандатний округ №42, самовисуванець). Позицію партії у Верховній Раді України ІІІ скликання представляла депутатська група «Відродження регіонів»; з березня 2001 р. – фракція «Регіони України». У парламентських виборах 2002 р. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ брала участь у складі Виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!» (блок набрав 11,77% голосів виборців і посів 3-тє місце серед переможців перегонів). Народними депутатами Верховної Ради України IVскликання стали 35 «регіоналів» (5 – за списком блоку, 25 – мажоритарників, висунутих партією, і 5 самовисуванців), що дозволило партії створити у парламенті окрему депутатську фракцію «Регіони України». 32,14% голосів виборців і, відповідно, 186 депутатських мандатів ПАРТІЯ РЕГІОНІВ здобула внаслідок виборів до Верховної Ради України V скликання (2006 р.). На позачергових виборах до Верховної Ради України VI скликання (2007 р.) «регіонали» здобули підтримку 34,37% голосів виборців (найбільшу кількість за увесь період проведення виборів за змішаною чи пропорційною системою) й отримали 175 депутатських мандатів.

Підтримуючи на президентських виборах 1999 р. кандидатуру Л. Кучми, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ входила до блоку «Наш вибір – Леонід Кучма». У 2004 р. на пост Президента України висувала свого лідера – В. Януковича, який, попри невдалу участь у президентських перегонах наприкінці 2004 р., у 2010 р. внаслідок чергових президентських виборів став четвертим Президентом України.

Лідери партії очолювали Уряд України: В. Янукович – з 21 листопада 2002 р. до 5 січня 2005 р. і з 4 серпня 2006 р. до 23 листопада 2007 р. (виконувач обов'язки – до 18 грудня 2007 р.); М. Азаров – з 11 березня 2010 р. до теперішнього часу (виконувач обов'язки: 7 – 28 грудня 2004 р.; 5 – 24 січня 2005 р.).

На початок парламентської виборчої кампанії 2012 р. у складі ПАРТІЇ РЕІОНІВ нараховувалося, за даними Міністерства юстиції України, 31 883 структурні підрозділи в усіх регіонах України.

Виборчу кампанію, як правило, організовує офіційний штаб партії, що домагається влади, а безпосередньо – команда політтехнологів[*].

Під час кожних нових виборів бажаючі стати народними депутатами вдаються до використання (поряд зі старими, попередньо апробованими і добре відомими виборцю) все нових і нових маніпулятивних прийомів і технологій. Вибори 2012 р. не стали винятком: претенденти на депутатські мандати ретельно розширювали арсенал засобів і методів «обробки» виборця.

1. Алгоритм «підкорення» округу (округів)

А) Участь у виборах в окрузі передбачає його добре знання *(і партією, і «мажоритарником»). Зазвичай місяця достатньо, щоб скласти паспорт міста, району* (див. нижче Рис. І.1 – зразок «Паспорта», використовуваного ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ)*, округу (середньостатистичного зі 150 – 180 тис. виборцями, у якому претенденту необхідно набрати 25 – 30 тис. голосів), у який заноситься максимально можлива (у тій чи іншій ситуації) інформація про нього: якості влади (можливості адмінресурсу, варіанти сприяння/протидії з його боку) і, зокрема, особливості правоохоронних органів; дані щодо органів місцевого самоврядування; якість електорального ресурсу (кількість мешканців, можливо – їх поіменний список; соціальний, освітній, професійний і т. ін. статус заради виявлення тих, за чиї голоси слід боротися, а чиї, як і витрати на них, залишати конкуренту), базові підприємства, фермерські господарства, заклади, установи (з інформацією про керівників: виявлення «моральних авторитетів», «олігархів» і з'ясування їхньої партійності, політичних пріоритетів, надання/ненадання особистої підтримки на виборах Президента України у 2010 р., їхніх проблем, здатності забезпечити кількість голосів під час голосування тощо), наявність ЗМІ, релігійних конфесій та інших ресурсів округу для визначення їхніх можливостей, загроз і «викликів» з їхнього боку; аналіз і ранжування проблем округу, динаміки їх розвитку (шляхом проведення соціологічних опитувань, роботи з фокус-групами тощо). З'ясування якості (аналіз їхньої ресурсної бази) і кількості присутності конкурентів: осіб, які вже «працювали» з округом (роки чи місяці), і «парашутистів» (які вперше входять у нього).*

З повідомлень друкованих ЗМІ й інтернет-сайтів:

«Заступником глави Адміністрації Президента, керівником Головного управління регіональної та кадрової політики С. Скубашевським був надісланий циркуляр голові Ради Міністрів АРК та головам обласних державних адміністрацій, яким пропонувалося до 9 липня 2010 р. «підготувати паспорти районів станом на 1 липня 2010 року (згідно зі встановленим форматом)» і надіслати їх електронною поштою. Мета – «отримання інформації щодо суспільно-політичної, соціально-економічної ситуації в регіонах України». Ці паспорти повинні оновлюватися і надсилатися щоквартально».

Примаченко О. Права людини: новітні тенденції // Дзеркало тижня. – 2011. – 5 березня. – С.6.

[*] За даними сайту Polittech, до ТОП-10 українських політтехнологів у 2012 р. увійшли: О. Медведєв, С. Гайдай, І. Шувалов, Т. Березовець, К. Бектурсунов, В. Грановскі, К. Бондаренко, Є. Копатько, О. Покальчук (див.: ТОП-10 українських політтехнологів 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vybory.ua/analitika/15.08.12/79/TOP__10_ukrainskih_polittehnologov_2012).

«…З Ужгорода надійшло повідомлення про те, що заступник міського голови та голова фракції Партії регіонів в Ужгородській міськраді Юрій Бєляков дав усне доручення відділу охорони здоров'я надати інформацію про партійну належність працівників відділу. Подібне «усне доручення» було дане і в управлінні освіти»

ПР мобілізує адмінресурс: бюджетні гроші, придворні ЗМІ і масова «регіоналізація» чиновників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *http://tyzhden.ua/News/57737*

Рис. І.1

ПАСПОРТ

_____
(назва району, міста)

І. ШТАБ

Голова штабу:

Прізвище, ім'я, по батькові	Посада

Заступники голови штабу:
(голова районної ради, його заступник, заступники голови РДА, депутати обласної ради від району, міста)

Прізвище, ім'я, по батькові	Посада

ІІ. ДЕПУТАТСЬКИЙ СКЛАД РАЙОННОЇ (МІСЬКОЇ) РАДИ:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові депутата	Назва партії (від якої обраний)	Політична позиція (підтримує ПР, може співпрацювати)
1.			
2.			
3.			
...			

ІІІ. ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:

№ з/п	Назва сільської, селищної, міської (міста районного значення) ради	ПІБ сільського, селищного, міського (міста районного значення) голови	Політична позиція (підтримує ПР, може співпрацювати, пасивний, проти ПР)
1.			
2.			
3.			
…			

Джерело: Мустафа Найєм. ПАРТІЯ РЕГІОНІВ перетворюється на КПРС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/08/1/6969999/

Б) Розробка стратегії й ідеології *(програми, маніфесту, слоганів та ін.) виборчої кампанії, спеціальних програм, розрахованих на підвищення мотивації виборців, проекту «захист результатів голосування» (у день голосування й у подальшому, щоб не стати «донором» для інших учасників перегонів); складання календарного плану (завдання: почати виборчу кампанію не раніше і не пізніше необхідного часу – не пізніше ніж за шість – сім місяців до виборів; виписати подієвий ряд і визначити заходи, у яких братиме безпосередню участь кандидат чи чільні представники партії); підбір керівників напрямів роботи в окрузі (з неодмінним врахуванням чинника влади й адмінресурсу, а також опонентів); формування технологічних виборчих структур (проведення набору і навчання співробітників) і розгортання їхньої роботи* (див. Рис. І.2 «Паспорт виборчої дільниці, використовуваний ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ)*; розробка дизайну і налагодження випуску агітаційних матеріалів; «вибудування» взаємодії із мас-медіа.*

В) Актуалізація і підготовка кандидата *(робота з іміджмейкерами, спічрайтерами тощо, що передбачає створення образу «я – один із вас», «я – свій» або «ми – команда Президента» і «я – можу», «я – знаю», «я – не вони»; «локалізація» публічної риторики кандидата – ведення розмови з виборцем його мовою, надання його зовнішності підходящого вигляду і т. п.).*

Саме так, «ми – команда Президента» ідентифікував себе, приміром, кандидат у народні депутати, висунутий ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ у в. о. №224 у м.Севастополі, П. Лебедєв, про що свідчить його передвиборна програма, представлена на сайті ЦВК:

«Ми – команда Президента, тому робота з розв'язання проблем севастопольців проводитиметься у тісній взаємодії з депутатами міськради й представниками севастопольської адміністрації, за допомогою активу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, громадських організацій, на підставі постійного зв'язку з широкими верствами населення».

«Я – Буковинець» (тобто «я – свій, я – один із Вас») – перші слова передвиборної програми М. Бауера (в. о. №222, Чернівецька область).

Г) Фінансові розрахунки

Політичні аналітики, різного роду експерти стверджували, що один голос на виборах 2012 р. міг коштувати 60 – 100 доларів (відповідно, сума, яку необхідно було потратити для «покупки» 25 – 30 тис. виборців віртуального округу коливалася у межах 1,5 – 3,0 млн доларів[*]).

Окрема (непублічна) стаття витрат – на владу: вико ристання/-невикористання адмінресурсу, домовленості з конкурентами тощо. Ще одна стаття витрат пов'язана із присутністю в інформаційному просторі округу: тотальна (агресивна) присутність вимагала більших коштів. Витрат, зрозуміло, вимагала і робота команди (не тільки політконсультантів, платня яким сягала, за деякими даними, від 5 до 50 тис. доларів на місяць, але й відповідальних за юридичний і медійний супровід, спостерігачів, агітаторів і т. ін.).

[*] Утім, кожна цифра є умовною: П. Порошенко у вересні 2011 р. подарував м. Вінниці фонтан вартістю 35 млн грн. (див.: Начинают и выигрывают. Главные участники выборов-2012 определили цену голоса избирателя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polittech.org/?p=4474)

Рис. І.2

ПАСПОРТ ВИБОРЧОЇ ДІЛЬНИЦІ

№ _____ дільниці	№ _____ округа

Центр дільниці:		
Територія дільниці *(розташовані на дільниці будинки, вулиці)*		
	ПІП /повністю/	**Контактний телефон**
Начальник штабу		
Заступник начальника штабу		
Заступник начальника штабу		
Кількість виборців		
Кількість виборців, які голосують вдома		
Кількість членів партії		

ДЕРЖСЛУЖБОВЦІ, КОТРІ ПРОЖИВАЮТЬ ТА ГОЛОСУЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ДІЛЬНИЦІ

ПІП /повністю/	**Місце роботи**	**Посада**	**Контактний телефон**	**Кількість голосів, яку може забезпечити при голосуванні**	**Відповідальний за результат**

ДЕПУТАТИ, ЗАКРІПЛЕНІ ЗА ВИБОРЧОЮ ДІЛЬНИЦЕЮ ВІД ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

Назва ради	**ПІП /повністю/**	**Контактний телефон**	**Кількість голосів, яку може забезпечити при голосуванні**

Д) Польовий етап *(ідеологічне відпрацювання округу; реалізація спецпроектів: виявлення лояльних виборців і укладання з ними «договору», що підкріплюється кількаразовим його «підживленням»; формування виборчих комісій; участь кандидата/представників партії у заходах; блокування конкурентів; закріплення позицій тощо).*

З повідомлень сайту «Тиждень.ua»:

«…Партія влади, яка, за інформацією джерел «Тижня», контролює більше ніж 2/3 членів ЦВК, дістала можливість встановити монопольний контроль і над окружкомами, де й можуть відбутися основні фальсифікації на жовтневих виборах. Тож 13 із 18 місць у ОВК… заповнюються за результатами жеребкування від непарламентських партій. … Якщо законом була передбачена модель жеребкування по кожній окружній виборчій комісії (і саме такою була практика на попередніх парламентських виборах), то, згідно з постановою від 19 квітня 2012 року, визначається перелік партій на всеукраїнському рівні, які візьмуть участь у формуванні всіх виборчих комісій. …ЦВК у такий спосіб визначила 19 непарламентських партій (серед яких, до речі, лише п'ять затвердили виборчі списки, а решта висунули лише мажоритарників), більшість із яких широкому загалові не відомі, що дає підстави вважати їх технічними проектами влади, яка за рахунок них може розставити своїх людей у комісіях. За інформацією джерел «Тижня», прихована квота ПАРТІЇ РЕГІОНІВ формувалася за поданнями (кандидатів у члени ОВК) таких партій, як: «Русское единство» (221 подання), «Русский блок» (223), «Русь єдина» (225), Народно-трудовий союз (225), партія «Зелена планета» (225), Союз анархістів України (220), Ліберальна партія України (219), Єдиний Центр Віктора Балоги (43), «Єдина родина» вже призабутого в політиці Олександра Ржавського (212), «Братство» Дмитра Корчинського (225). Свідченням абсурду, породженого ЦВК, є те, що «Єдина родина» і «Братство» висунули лише по одному (!) кандидату в депутати. ….Окрім «Єдиного центру», всі подання від вищеназваних партій до окружних виборчих комісій (а це понад 2 тис. членів ОВК з 4050 можливих) готували юридичні служби ПР та близьких до неї олігархів, «неформальна» оплата праці якої здійснюється з джерел тієї ж таки владної політичної сили. Як стало відомо, робота над формуванням пулу технічних партій розпочалася понад рік тому, для чого було використано як старі партійні організації, так і створено нові «надійні» політпроекти.

Партія влади має ще дві виключно свої квоти в окружних виборчих комісіях – від фракції ПР та фракції Народної партії Литвина («литвинівці» інкорпоровані у виборчий список ПР та отримали кілька погоджених з регіоналами мажоритарних округів). Отже, всього від ПР в окружних виборчих комісіях не менше 11–12 членів, а враховуючи різною мірою підконтрольних владі комуністів та політичну силу Королевської «Україна – Вперед!», на виборах владу можуть представляти не менш ніж 13–14 із 18 членів у кожній ОВК».

Скумін А. Операція «Фальсифікація», партія влади отримала безпрецедентні можливості виграти вибори ще до їхнього початку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *http://tyzhden.ua/Politics/58923*

Е) Робота у день виборів й у подальшому *(захист голосів, фіксування порушень; «захист результатів»).*

З повідомлень друкованих ЗМІ:

«Завдання членів виборчкомів, «мотивованих» партіями й кандидатами, не тільки в тому, аби правильно підрахувати «свої» голоси чи перешкодити правильному підрахунку колег, котрі представляють протиборчий табір. В окремих випадках від «комісарів» можуть вимагати «домальовувати» голоси. Ця операція фінансується за рахунок так званого бюджету на купівлю голосів».

Рахманін С. Батьківщина оптом і вроздріб // Дзеркало тижня. – 2012. – 11 серпня. – С.2.

2. «Розвідка боєм»: вибори як механізм легалізації наперед заданих результатів

Апробація технологій управління процесом виборів почалася задовго до парламентських виборів. Окрім горезвісного використання адмінресурсу (за допомогою якого формувалися виборчі комісії із залежних від влади осіб – представників бюджетної сфери, які готові «одноголосно» приймати потрібні владі рішення), влада, як засвідчили місцеві вибори у м. Вишневому, вдалася до використання нової технології: *відмови у реєстрації кандидатів від опозиції або зняття їх з виборів задля створення найсприятливіших умов для провладного кандидата.* Вибори у м. Обухові, названі «демократичними декораціями влади», дали підстави говорити про застосування під час голосування традиційної «каруселі» (під час «заведення» якої бюлетені її учасникам видавала, як відзначали спостерігачі, «своя» член комісії, для упізнаваності одягнена в одяг синього кольору, яка відмічала виданий бюлетень на «мертвих душ», якими рясніли списки виборців, сформовані владою [1]), і про маніпуляції під час оголошення результатів голосування, коли офіційним спостерігачам, представникам кандидатів, як і преси, не дозволялося підходити до місця, з якого озвучувалися результати, для перевірки останніх.

Таким чином, за формою згадані місцеві вибори пройшли без значних порушень. Їх результати були ретельно підготовлені ще до моменту проведення самих виборів, а можливість досягнення – своїм способом протестована під час місцевих виборів.

3. Усі – до лав ПАРТІЇ РЕГІОНІВ!

Заради розвитку свого потенціалу ПАРТІЯ РЕГІОНІВ використала щонайменше три технології, що мали забезпечити їй кількісне і якісне зміцнення. Одна з них була спрямована на «перетягування» у свої ряди членів інших партій. Так, приміром, у червні 2010 р. політвиконком Народної Партії (лідер – В. Литвин) повідомляв, що на членів партії здійснюється тиск з боку представників партії влади і «мета цього тиску очевидна і фактично не приховується: змусити наших однопартійців залишити ряди своєї партії і перейти до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ». Упродовж 2010 – 2011 р. ЗМІ писали не тільки

про примусовий вступ до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, приміром, робітників «Азовсталі» чи меткомбінату ім. Ілліча, але й про свідомий і добровільний вибір колективу сімферопольського цирку, який майже у повному складі вступив до лав «регіоналів» [2]. 8 грудня 2011 р. 132 викладачі (проректори, професори, завідувачі кафедр, начальники відділів, командири рот) Херсонської державної морської академії вступили до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [3]. У відповідь на звинувачення у примушуванні працівників бюджетної сфери (зокрема освітян) до вступу у партію з гучною заявою у березні 2012 р. виступив голова Тернопільської облдержадміністрації В. Хоптян, наголосивши, що «освітяни самі зрозуміли, що треба вступати до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ» [4].

Не залишилися поза увагою «регіоналів» й мешканці сіл: як свідчив у вересні 2012 р. В. Назаренко (мешканець села Старі Шомполи Кломінтернівського району), «регіонали» залякували, підкупали, тероризували селян, домагаючись лояльності до правлячої партії; наслідок – мало не все село вступило до лав ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [5].

Якщо простежити динаміку створення структурних підрозділів партії, то з'ясуємо, що у 1997 (рік утворення) «регіонали» утворили 36 первинних організацій. У 1998 – 2000 роках їх кількість збільшувалася на десятки, а в 2001 – 2003 роках – на сотні. Злам стався у 2004 р. – році президентських виборів, коли, за нашими підрахунками, було створено 1461 структурний підрозділ ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. З 2005 р. партійні підрозділи виникали вже тисячами. Зокрема, у рік поразки лідера партії на президентських виборах було створено 6 935 партійних структур. Наступним «проривним роком» для партійного будівництва був рік перед президентськими виборами – 2009, коли Мін'юст України зареєстрував 6 731 структуру ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (див. Таблицю І.1).

Таблиця І.1

Динаміка створення структурних підрозділів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (листопад 1997 – лютий 2012 рр.)

Рік	Кількість створених осередків	Рік	Кількість створених осередків
1997	36	2005	6935
1998	26	2006	3106
1999	20	2007	2924
2000	10	2008	4151
2001	864	2009	6731
2002	784	2010	2275
2003	408	2011	2016
2004	1461	2012	136
Всього створено осередків: 31 883			

Складено на основі даних Міністерства юстиції України (див.: Реєстр політичних партій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *http://www.minjust.gov.ua/parties)*

Безпосередньо у рік парламентських виборів було зареєстровано лише 136 осередків. Причому, звернемо увагу, – у перші два місяці року, у січні і лютому. У наступний період питання нарощення кількості партійних структур фактично було знято «регіоналами» з порядку денного.

Збільшення людського ресурсу партії мало забезпечити, насамперед, *приток членських внесків у партійну казну*. Адже згідно з новою редакцією статуту, затвердженою рішеннями XI партійного з'їзду (19 квітня 2008 р.), кожен член партії був зобов'язаний регулярно сплачувати внески. Втім, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ розраховувала не тільки на кошти своїх членів, але й, як відзначав заступник її голови народний депутат В. Рибак, на *можливість їхнього залучення для роботи у виборчих комісіях, спостерігачами, агітаторами тощо.*

Тобто, розв'язавши питання *кількісного* зростання партійних структур, «регіонали», як свідчить аналіз стратегії партійного будівництва ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, зосередилися на питаннях *якості* – якості середовища, у якому відбуватимуться вибори (на користь чого й свідчили слова В. Рибака), а крім того – на якості кадрового потенціалу партії, про що свідчив уже інший момент – своєрідне «орегіоналення» голів міст (адміністративного ресурсу).

У зв'язку з цим найперше варто звернути увагу на ситуацію у м. Кременчуці під час місцевих виборів 2010 р., де народний депутат О. Бабаєв (висунутий від ВО «Батьківщина») був знятий міською виборчою комісією з реєстрації кандидатом у мери міста нібито за порушення законодавства. ЗМІ ж пояснювали ситуацію намаганнями ПАРТІЇ РЕГІОНІВ «прибрати» конкурентів свого ставленика (чинного на той час міського голови М. Глухова). Згодом суд повернув О. Бабаєву право балотуватися, і він був обраний міським головою, після чого вийшов із рядів ВО «Батьківщина». Таким чином, кременчуцькі вибори продемонстрували не тільки «партійну гнучкість» бажаючих стати міським головою, але й початок відпрацювання правлячою партією технології «*знищення конкурентів до початку виборів»* (про яку йтиметься далі), «зворотним боком» якої й була технологія «орегіоналення». Ця технологія спрацювала: відчувши тенденції, що зароджувалися, упродовж 2010 – 2011 років квиток ПАРТІЇ РЕГІОНІВ отримали голови міст Білої Церкви (В. Савчук), Українки (П. Козирєв, глава асоціації малих міст України), Євпаторії (А. Даниленко), Миколаєва (В. Чайка), Чернігова (С. Соколов), Кременчука (М. Глухов, обраний як член Єдиного Центру), Дніпропетровська (І. Куліченко, «оранжевий мер»), Іллічівська (В. Хмельнюк), Умані (Ю. Бодров) та ін. У 2012 р. процес значно пожвавився: у січні членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ став міський голова Ужгорода (В. Погорелов, у 2010 р. обраний як представник політичної партії «Партія екологічного порятунку «ЕКО+25%» за підтримки Єдиного Центру), Миргорода (С. Соломаха, до того – безпартійний); у березні – Запоріжжя (О. Сін, обраний як член ВО «Батьківщина»); у травні – Ізмаїла (А. Абрамченко, безпартійний) і Новомосковська (С. Мороз, висуванець ВО «Батьківщина»). Майже тотальний вступ міських голів до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ зумовив той факт, що, приміром, на Дніпропетровщині згаданий міський голова Новомосковська був *останнім позапартійним головою в області*.

До партії влади вступали депутати місцевого рівня (як, приміром, депутати Ніжинської міської ради, п'ята частина яких, будучи свого часу висунутими

такими політсилами, як Ліберальна партія України, Партія Зелених України, Партія «РОДИНА» та ін., у листопаді 2011 р. вступила до лав ПАРТІЇ РЕГІОНІВ). Лави «регіоналів» у 2010 – 2012 рр. поповнив керівник Івано-Франківської ОДА (М. Вишиванюк), заступник голови Харківської облдержадміністрації В. Бабаєв, почесний консул Вірменії А. Асланян та ін. За кілька місяців перед виборами на місцях почався відтік навіть із лав комуністів: депутати Луганської міської ради В. Медяник і Ю. Юров вийшли із фракції КПУ (за списками якої були обрані) і вступили до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. На початку останньої декади липня стати «регіоналом» забажав мер м. Полтави О. Мамай (на вибори міського голови у 2010 р. висувався від Політичної партії «Совість України»).

Використання найрізноманітніших способів, спрямованих на збільшення людського ресурсу (і, як наслідок, – адміністративного, фінансового), мало наслідком безумовне зростання лав ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, які на середину серпня 2011 р., за деякими даними, збільшилися до 1 млн 300 тис. чол. [6]. У вересні, за словами В. Рибака, у рядах партії нараховувалося 1 млн 400 тис. чол., що дозволило порівнювати її з КПУ радянських часів (у рядах якої було трохи більше 3 млн членів) і говорити про те, що «регіонали» випередили «Единую Россию» (членом якої був лише кожен 69-й громадянин Російської Федерації), оскільки до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ увійшов кожен 32-й український громадянин [7]. Крім того, «*прив'язка» до партії шляхом «примусово-добровільного» членства у її рядах мала значення й тому, що умотивовувала членів до голосування за «регіоналів» під час виборів.*

Подією 2012 р. стало «влиття» до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (згідно з рішенням ІІ партійного з'їзду, 17 березня 2012 р.) Політичної партії «Сильна Україна». Проаналізувавши передвиборний досвід ПАРТІЇ РЕГІОНІВ з моменту її утворення у 1997 р., побачимо, що, зазнавши поразки на парламентських виборах 1998 р., партія у ході підготовки до парламентських виборів 2002 р. намагалася збільшити шанси обрання своїх представників до Верховної Ради України, об'єднавши свої ресурси з ресурсами інших чотирьох політичних сил – Партією солідарності України, Партією труда, Всеукраїнською Партією Пенсіонерів, Політичною партією «За красиву Україну» і змінивши назву на Партія регіонального відродження «Трудова солідарність України», згодом – на ПАРТІЮ РЕГІОНІВ. Перед виборами 2006 р. рішення про саморозпуск партії і про вступ повним складом до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ було прийняте на V з'їзді (17 грудня 2005 р., м. Донецьк) Партії мусульман України [8]. За даними Мін'юсту України, офіційно ПМУ припинила своє існування тільки у 2011 р. Але Ахметов, з чиїм ім'ям пов'язували ПМУ, до виборчого списку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ увійшов у 2006 р.

Що ж до «Сильної України», то її С. Тігіпко «здобув»* у листопаді 2009 р., проголосивши необхідність створення «партії прагматиків» (про що він категорично наголошував на з'їзді партії). Прагматизм лідера трохи менше ніж

* Політична партія «Сильна Україна» була створена 19 червня 1999 р. на І (Установчому) з'їзді у м. Києві як Трудова партія України (ТПУ). Згідно з рішенням Х з'їзду партії (28 листопада 2009 р.) ТПУ було перейменовано на Політичну партію «Сильна Україна».

за два роки підвів до необхідності об'єднання (перед парламентськими виборами 2012 р.) з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. Розвиток подій довкола об'єднання дав змогу твердити, що рішення С. Тігіпка, про яке стало відомо 16 серпня, приймалося керівництвом партії непрозоро, за повної необізнаності з планами лідера парторганізацій на місцях (про що наприкінці серпня 2011 р. свідчили, наприклад, депутат Вінницької міськради від «Сильної України» С. Савчук чи голова Черкаської міської партійної організації С. Пономаренко). Об'єднання, найперше, відкривало для С. Тігіпка перспективу залишатися у наступний час при владі (після падіння його рейтингу, на який вплинуло прийняття Податкового кодексу та проведення Пенсійної реформи тощо). Втім, С. Тігіпко висловлював побоювання, що найбільш складним рішення про об'єднання з «регіоналами» буде для осередків «Сильної України» у Західній Україні, що загрожувало, по-перше, розколом партії і, по-друге, могло позбавити його можливості претендувати на керівні пости у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [9].

4. Мозковий центр партії влади: виборчий штаб

Мені здається, у Клюєва… намагалися забрати цю функцію глави штабу Партії регіонів. І, напевно, навіть комусь дали її як іграшку-брязкальце. Дали це брязкальце і збагнули, що брязкаємо не у тому місці, і не з тією силою, і зовсім не у той бік. Вони змушені були повернути штаб до рук Андрія Петровича, оскільки крім нього сьогодні ніхто не справиться з таким завданням.

Василь Хара, народний депутат (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), травень 2012 р.

У лютому 2012 р. Президент України запевняв, що виборчий штаб ПАРТІЇ РЕГІОНІВ буде очолювати хтось інший, але не секретар Ради національної безпеки і оборони країни А. Клюєв. Натомість 24 квітня стало відомо, що політрада партії затвердила керівником штабу саме його, А. Клюєва (що стало, є підстави твердити, наслідком зміни стратегії ведення виборчої кампанії й її оптимізації). Крім начальника штабу, політрада затвердила керівника публічної виборчої кампанії – С. Тігіпка, заступником з ідеології – Б. Колесникова, заступником з координації діяльності ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і роботи із громадськими організаціями й іншими політичними партіями – В. Рибака, заступником з роботи з VIP-агітаторами і взаємодії з Верховною Радою України – О. Єфремова [10].

Серед VIP-агітаторів у нас є велика кількість і депутатів, і відомих людей, які входять до цього списку. Із ключових фігур… можна виділити Тігіпка, Лавриновича, Акімову, мене…

Олександр Єфремов, заступник голови виборчого штабу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, серпень 2012 р.

...

Таким чином, структура штабу партії, яка ухвалила рішення йти на вибори, крім *начальника штабу*, передбачала наявність *керівника публічної частини виборчої кампанії*, що у свій спосіб говорить про наявність у виборчій кампанії і *непублічної складової*. Прикметним є те, що окрема увага надавалася ідеологічній складовій кампанії, оскільки була передбачена посада *заступника з ідеології*. Крім того,

сучасна виборча кампанія передбачає взаємодію не тільки з іншими політичними силами, але й з громадськими організаціями, про що свідчить посада *заступника з координації діяльності ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і роботи із громадськими організаціями та іншими політичними партіями*, а також залучення до роботи на користь партії *визначних людей* – так званих VIP-агітаторів, про добір яких, як і за зв'язки з Верховною Радою України, у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ мав відповідати *окремий заступник начальника штабу*. Це – також промовистий момент: акцент зроблено на законодавчому органі та на громадських організаціях (структурах громадянського суспільства) як важливих «секторах» ведення партійної виборчої кампанії.

Крім вищеназваних осіб, до роботи у виборчому штабі залучалася «*команда професіоналів*, яка проводила не одні вибори» [10], тобто політтехнологи, політологи, соціологи, медійники та ін.

Але зверну увагу: діяльність будь-яких виборчих структур ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, є підстави твердити, контролював Президент України.

5. Державні інститути і службовці: неподільність законодавчої, управлінської і партійної діяльності

...І округ, і список залежать від волі Президента. І якщо він не має мене на увазі у якомусь окрузі, йти туди самому абсолютно марно. ... По списку ніхто нічого не знає, і нікому не вірте. Це може знати тільки Віктор Федорович. Всі інші будуть брехати. Звісно, списки пишуть – кожен під себе. Я думаю, що і у Клюєва є список, й у Льовочкіна є список, може, і ще у когось є. Але правильний список у Віктора Федоровича.

Василь Хара, народний депутат (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), травень 2012 р.

На початку липня з виборчого штабу «регіоналів» народним депутатам був надісланий документ «Пріоритетні напрями роботи народних депутатів України в рамках ідеологічного забезпечення парламентської виборчої кампанії 2012 р.», який ретельно фіксував і повідомляв обов'язки народного депутата від партії у сфері агітації (у т. ч. ключові меседжі під час проведення публічних акцій). Утім, не тільки парламентарі мали працювати агітаторами. За даними спостерігачів ОПОРИ, на 1 червня 2012 р. у 10 регіонах країни було зафіксовано приклади включення службовців у неофіційну виборчу кампанію, проявом чого була публічна підтримка кандидатів, використання бюджетних ресурсів та державних інституцій в інтересах окремих партій, упереджені політичні заяви на адресу конкурентів і – ширше – відмова від розмежування управлінської та партійної діяльності. Експерти відзначали «демонстративне партійне позиціонування державних службовців», яке «найбільш яскраво» заявило про себе у Дніпропетровській області, де «майже усі соціально-економічні ініціативи» проводилися під особистим патронатом голови облдержадміністрації, лідера обласної організації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ О. Вілкула [11]. Виступаючи на обласній партійній конференції, О. Вілкул заявляв «про наявність у Дніпропетровській області ефективної системи взаємодії державної влади, органів місцевого самоврядування та партійних організацій, що спільно

реалізують соціально значимі проекти». Аналогічною була позиція й голови Чернівецької облдержадміністрації М. Папієва, як і керівників низки інших областей [11].

Про порушення закону свідчили факти, пов'язані не тільки із безпосереднім використанням адмінресурсу, але й інші:

– вивішування на держустановах прапорів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ поряд або замість державних [12];

– проведення агітації представниками виконавчої влади і місцевого самоврядування у робочий час, до чого вдавався, наприклад, голова Чернівецької облдержадміністрації М. Папієв під час робочої поїздки у Глибоцький та Сторожинецький райони області на початку серпня, агітуючи населення голосувати за кандидатів-«регіоналів»;

– розміщення агітаційних матеріалів і політичної реклами у приміщеннях органів влади, в установах державної і комунальної форми власності;

– залучення комунальних ЗМІ до висвітлення діяльності провладних кандидатів. Так, приміром, в ефір обласних державних телерадіокомпаній виходили спеціальні програми (рубрики), в яких розтлумачувалися «соціальні ініціативи» Президента. У Харкові на сайті місцевої влади розповідалося про результати благоустрою міста із постійним згадуванням прізвищ кандидатів у народні депутати від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. При цьому місцеві канали (як, наприклад, одеський телеканал «Нова Одеса») заявляли про тиск з боку «регіоналів» і Нацради з питань телебачення і радіомовлення [13].

Можна говорити й про те, що партія влади скористалася можливістю впливу на процес нарізки округів, формування ТВК і ДВК. Міжнародні експерти відзначали і таку особливість, як запрошення виборців на неіснуючу виборчу дільницю (як це мало місце у м. Донецьку [14]), «функціонування» якої могло призвести як до зниження явки на вибори, так і до використання невикористаних бюлетенів, тобто голос виборця або міг пропасти, або ним міг хтось скористатися.

Адміністративні і кримінальні правопорушення не помічалися ні міліцією, ні прокуратурою: вони не бачили ані зловживань службовим становищем, ані підкупу і шантажу виборця.

По своєму допомогли ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і члени ЦВК під час нарізки виборчих округів. Яскравим прикладом турботи про «регіоналів» стала, приміром, Вінниччина. Поділ на округи м. Вінниці і Вінницького району засвідчив:

– утворені 2 округи «випадали» із наявних адміністративних меж і втрачали колишню компактність;

– у межах округу №14 один район поступився місцем іншому;

– округ №15 видовжився у своїх обрисах і сягав понад 130 км у довжину;

– округ №16 був ще довшим – 160 км [15].

Наслідком маніпуляцій була зміна конфігурації електоральної групи (за ознакою місця проживання) – поділ міста між кількома округами, долучення до міського округу мешканців сусідніх сіл. Змінювався й центр виборчого округу, наприклад, замість смт Крижополя таким центром ставав Ладижин, де розміщувалося підприємство «Наша ряба», директор якого – М. Кучер (член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) – збирався балотуватися.

Про нарізку виборчих округів під конкретного кандидата від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ дали змогу говорити і реалії Донеччини. Так, округ №60, що об'єднував сільські райони останньої, займав майже чверть території регіону – близько 6 тис. квадратних кілометрів, і перемогти тут міг той, «у кого найбільше бензину» [16]. Комітет виборців України (КВУ) відзначав нарізку округів спеціально під Д. Омельяновича (наближеного до Б. Колеснікова: йому було віддано територію, на якій розташовувалися підприємства останнього), І. Шкірю, С. Клюєва, В. Лук'янова, Ю. Звягільського, В. Малишева, В. Борта, які свого часу «вгадали» межі округів і заздалегідь їх щедро «удобрювали» [16].

Загалом, за оцінкою спостерігачів громадської організації ОПОРА, із 225 округів, утворених ЦВК, ефективність утворення 52 була сумнівною.

6. Державний і місцеві бюджети як ресурс партії влади...

26 квітня 2012 р. віце-прем'єр-міністр соціальної політики С. Тігіпко підписав листа до Ради Міністрів АР Криму, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій «Про покращення надання соціальних послуг найуразливішим верствам населення», повідомивши про надання на півроку з державного бюджету цільової дотації місцевим бюджетам для створення додаткових 12 тис. штатних одиниць соціальних працівників. Виділення дотації на період виборчої кампанії посіяло підозру щодо використання цих 12 тис. працівників як агітаторів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ за державні кошти. Підозра виявилася небезпідставною: у районах Сумщини, приміром, соціальних працівників набирали у кількості 10 – 17 чоловік з членів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і тільки після проходження співбесіди у штабах партії. На користь цього свідчила інформація, надана у червні директорами Конотопського, Ямпільського, Буринського районних і Охтирського міського центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Сумщини (відповідно, І. Кучук, І. Хавро, О. Ковтуненко і Л. Бабарикіної) [17]. Аналогічну інформацію оприлюднила у липні екс-голова Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва – координатор громадського руху «Громадянський опір» О. Кужель[*]. *Набрані з 1 червня «соціальні працівники» мали забезпечити реалізацію технології «від-дверей-до-дверей».*

Партія влади активно користувалася коштами місцевих бюджетів. Так, у День Незалежності, відповідно до плану заходів ГУ культури м. Києва, на проведення мистецького проекту «Концертна програма «Тобі, Незалежна Батьківщино» 24 серпня 2012 р. було виділено кошти у сумі 1 млн 45 тис. грн. При цьому, скориставшись технікою і сценою на Софійській площі, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, як виявилося, не платила місту за їхню суборенду [18].

---

[*] О. Кужель дослівно заявила: «Вони зараз взяли 12 тисяч соціальних працівників, котрим платять зарплату в 2–2,5 тисячі на період виборів. Мені пишуть соціальні працівники з областей, що вони працювали вже по десять років із зарплатою у півтори тисячі, їх по 8 осіб було на область, а тепер беруть у кожну по 95-100 чоловік, навіть без стільця. Одне завдання – ходити від хати до хати, від квартири до квартири. Чому це нікого не обурює ? Це наші з вами гроші, це наші податки» (див.: Влада залучила 12 тисяч соціальних працівників до передвиборчої роботи – Кужель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24636177.html)

Бажання сподобатися донецькому виборцю зумовило той факт, що відремонтовані *коштом місцевих бюджетів* дитячі майданчики на Дніпропетровщині брендувалися символікою ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. *Тобто партія використовувала місцеві бюджети для закріплення у свідомості виборця свого бренду як сили, що піклується* (у цьому випадку – про дітей). Акції брендувалися й іншим способом: у дитсадках Орджонікідзевського району м. Харкова батькам роздавали паски з фотографією депутата міськради від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ В. Мисика [19]. *Таким чином, брендування* (товарів, послуг і т. п.) – *одна із актуальних виборчих технологій 2012 р.*

Видавання результатів діяльності місцевих органів влади за власні досягнення було нормою поведінки для потенційних кандидатів у депутати не тільки від партії влади, але й інших політсил. (Так, прес-служба Народної Партії висвітлювала газифікацію сіл, будівництво та ремонт мостів і доріг, закладів соціально-культурної сфери Сарненського, Березнівського та Костопільського районів Рівненської області як результати спільної діяльності місцевої влади та народного депутата України М. Шершуна; потенційний кандидат, депутат Львівської обласної ради Я. Дубневич публічно відносив рішення ради про виділення 150 тис. грн на добудову школи у м. Городок до власних здобутків; комуніст А. Мартинюк вручав посвідчення матерів-героїнь мешканкам районів Волинської області, що входять до виборчого округу №23, де він мав балотуватися [11].) На Одещині за два місяці до старту виборчої кампанії був запущений проект «Народний бюджет» (технологія запозичена у росіян), що створив привілейовані умови для ведення дострокової передвиборчої агітації мажоритарникам-ставленикам влади. Згідно зі задумом, за одинадцятьма виборчими округами Одеської області голова облдержадміністрації Е. Матвійчук закріпив кураторів «Народного бюджету», якими стали потенційні кандидати в депутати. Вони їздили виборчими округами (у 137 – Л. Клімов, 138 – І. Фурсін, 139 – О. Пресман, 140 – М. Яцков, 141 – В. Барвіненко і т. п.), зустрічалися з людьми і робили «добрі справи» – виконували побажання електорату, користуючись державними коштами: на «добрі справи» на Одещині з держбюджету було виділено близько 4 млрд грн. Загалом, як заявляв Е. Матвійчук, планувалося профінансувати 8 тис. «добрих справ», у т. ч. – завершення будівництва шкіл, лікарень, дитсадків; газифікація сіл тощо [20].

У серпні на Одещині за ініціативи Е. Матвійчука проходила акція «Народний медогляд», під час якої виборців агітували голосувати за ПАРТІЮ РЕГІОНІВ і провладних кандидатів [21].

Риторика. *Терміном «народний» зловживали не тільки «регіонали» Одещини. Н. Королевська запропонувала виборцю «гру» «Народний список», оголосивши, що її партія відкриває свій виборчий список, а виборець «має право вибрати до трьох претендентів» із нього. Підсумком голосування мав стати рейтинг кандидатів «Народного списку», визначений «за сукупністю поданих за них голосів». Голосувати пропонувалося на сайті партії й у «пунктах голосування на вулицях міста». Втім, у липні ініціативу Н. Королевської взявся активно «підштовхувати» Перший національний телеканал, щосереди випускаючи в ефір програму, присвячену формуванню так званого «Народного списку». Ведучим програми став С. Шустер.*

Проект «Народний референдум», метою якого було з'ясування позиції громадян щодо «життєво важливих державних питань», започаткували у травні 2011 р. комуністи.

Загалом, слова «народ», «народний» були ключовими у передвиборчих текстах і гаслах не тільки КПУ чи СПУ: звернення і заклики до народу (який повинен був «встати з колін» чи який «повинен управляти країною», або ж якому слід «повернути країну» й ін.) регулярно лунали із вуст А. Яценюка, Н. Королевської, В. Медведчука.

7. …для «підгодівлі» виборця

Серед технологій, використовуваних ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ у першій половині 2012 р., – передвиборча доброчинність, або просто «підкуп виборця». Чи не вперше технологія підкупу була використана Л. Черновецьким на виборах 2006 р. «Обдарованими» (переважно продуктовими наборами) були, передусім, виборці-представники вразливих верств населення. У 2012 р. технологія підкупу зазнала суттєвих змін. *По-перше,* виборцю безпосередньо почали даватися гроші. Так, за повідомленням представників Комітету виборців України, за відвідування заходу за участю того чи іншого кандидата у депутати особа отримувала щонайменше 50 грн. У деяких випадках виборцю пропонувалася «книжка підтримки кандидата» (складалася із відривних талонів, в обмін на які на заходах кандидата особа отримувала гроші), і при цьому виникала ситуація, за якої отримувач грошей ніби брав на себе певні зобов'язання перед кандидатом [22].

Виборці в Україні мають стати злопам'ятними. А так у нас політик обіцяв щось, люди повірили, потім утратили віру і проголосували за іншого. А той – такий самий. Хіба що один у штанях, інша – з косою, а третій – лисий. Значна частина виборців хочуть, щоб їх просто нагодували. Політики на це реагують.
Віктор Матчук, екс-депутат від блоку «Наша Україна – Народна самооборона», липень 2012 р.

По-друге, підкуп виборця здійснювався за допомогою системи мережевого маркетингу: у мережі працювали «десятники», «сотники», «тисячники». Така система спрямована на мотивування виборця і не вимагає прямого контролю за ним безпосередньо у день голосування [22].

Крім грошей, виборця заохочували й іншим чином. Так, приміром, у 149-му виборчому окрузі (Полтавська область) під час ведення передвиборчої кампанії були зафіксовані випадки роздачі виборцям борошна у мішках з маркуванням Держрезерву керівником останнього, а крім того – лідером Полтавської обласної організації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ О. Лелюком [23]. Харків'ян засипали подарунками такі регіонали, як Г. Кернес, О. Фельдман, І. Горіна, І. Бережна та ін. «Індивідуальні доброчинці» пропонували не тільки продуктові набори, але й сертифікати на парфуми (І. Горіна, округ №171, Харків,

Кожен голос за Партію регіонів, за кандидата в депутати Лук'янова Владислава – це зайвий квадратний метр заасфальтованих доріг.
Владислав Лук'янов, народний депутат (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), 2012 р.

100 дисконтних карток Brocard для купівлі духів вартістю 500 грн кожна), комп'ютери (А. Мірошниченко, округ №210, Чернігівська обл., 20 комп'ютерів вартістю 3 тис. грн кожен), стипендії дітям і викладачам (Д. Корилкевич, округ №154, Рівненська обл., 100 стипендій по 1 тис. грн), електронні книги (Т. Бахтєєва, округ №42, м. Донецьк, 80 книг вартістю по 500 грн) [24], велосипеди (Ю. Льовочкіна, округ №6, АР Крим, велосипеди для поштарів [25]). Крім того, бажаючі стати парламентарями пропонували виборцям ліки, захисні окуляри, отруту проти колорадських жуків, картки поповнення мобільного зв'язку, зимові шкарпетки, конверти з грішми та ін. І. Горіна агітувала виборців-харків'ян ще й «асфальтом»: за повідомленням ЗМІ, на одній з харківських вулиць велися ремонтні роботи п'яти метрів асфальту, що супроводжувалися написом на пересувній дошці з логотипом ПАРТІЇ РЕГІОНІВ: «Ремонтні роботи проводяться за підтримки народного депутата Ірини Горіної» [26]. (Втім, технологія ототожнення між кандидатом і партією не стала гарантією позитивних результатів виборів.) В інших випадках «асфальтна агітація», як й інші її різновиди, нагадувала звичайний шантаж, коли виборцю пропонувалося «або – або» (як у випадку, приміром, з В. Лук'яновим).

Прямий підкуп виборців, коли вони в руки отримують гроші, є найбільш небезпечним для виборчого процесу. На цей момент це переростає у масове явище і може призвести до того, що на деяких дільницях вибори будуть просто куплені.
Олександр Черненко, голова Комітету виборців України, вересень 2012 р.

Підкуп виборця проводився не лише в інтересах окремих осіб, але й ПАРТІЇ РЕГІОНІВ загалом. Так, 27 квітня «доброчинність», за даними ЗМІ, була застосована «регіоналами» щодо чорнобильців Донеччини: Донецька обласна організація партії розпочала адресну доставку автомобілями із символікою ПАРТІЇ РЕГІОНІВ побутової техніки (мікрохвильові печі /34 шт./, телевізори /39 шт./, холодильники /46 шт./) у міста й райони області [19]. Техніка передбачалася для чорнобильців з низки міст, таких, як Донецьк, Макіївка, Маріуполь, Слов'янськ, Горлівка, Костянтинівка, Торез, Дзержинськ, Красноармійськ, Шахтарськ, Вугледар, Харцизьк, Ясинувата, Новогродівка, Авдіївка, Кіровське, Жданівка, Світлодарськ, Гірник, Курахове; а також Мар'їнського, Ясинуватського, Волноваського, Амвросіївського, Олександрівського, Тельманівського, Старобешівського районів. *Тобто «добро чинність» набувала тотального характеру у базовому для «регіоналів» регіоні.*

У боротьбі за виборця «регіоналами» активно використовувався «дитячий фактор», як і «молодіжний»: кандидати у депутати демонстрували «піклування» про дітей і виказували неабияку турботу про молодь. Так, народний депутат від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Т. Бахтєєва у січні 2012 р. в одному із нічних клубів м. Донецька влаштовувала вечірку, на яку вхід для студентів, як сповіщали афіші, розвішані у навчальних закладах, був безкоштовним. У липні у місті були розклеєні плакати із зображенням Т. Бахтєєвої і дітей з інформацією «100 дітей поїхали до табору відпочивати» і написом «Фонд Тетяни Бахтєєвої» [27]. «Регіонали» (Т. Бахтєєва, Ю. Звягільський, В. Ландик) виявили бажання профінансувати подарунки першокласникам до Дня знань, які щороку презентує дітям м. Донецька міська рада [28].

З повідомлень друкованих ЗМІ:

«Партія так пишається своїми успіхами на цій ниві, що можна цитувати без коментарів. Слово прес-службі Донецької обласної організації ПР: «У святі Першого дзвоника в загальноосвітній школі І – ІІІ ступенів №18 брав участь Юрій Савенков – довірена особа кандидата в народні депутати України Сергія Клюєва… Юрій Савінков від імені Сергія Клюєва вручив школі багатофункціональне обладнання, якого так бракувало в кабінеті інформатики, і передав його привітання… Діти танцювали, співали, розповідали вірші:

«А еще мы скажем прямо:

Повезло нам с депутатом!..»

Глядачами цього перформенсу були «схвильовані першоклашки, а також їхні щасливі батьки, бабусі й дідусі».

Варто відзначити, що підкуп виборця часто відбувався через благодійні фонди. Так, Б. Хруставчук (в. о. №116) організовував акції для молоді за допомогою організації «Молоді регіони» і міжнародного благодійного фонду «Оберіг» [29]. У в. о. №162 активно з виборцем працював інший «регіонал» – Г. Дашутін і його благодійний фонд «Благовіст»; у в. о. №159 – А. Деркач, почесний голова фонду «Наше майбутнє» [29]. Відзначу, що закон не дозволяв кандидатам у депутати входити до керівництва фондом, але фонду не заборонялося називатися ім'ям кандидата. Своїми власними благодійними фондами користувалися «регіонали» Д. Святаш, О. Фельдман, Д. Шенцев, І. Фурсін й ін.

Таким чином, підкуп виборців і шантаж були серед численних методів, за допомогою яких відбувалося їх привернення на сторону кандидата. Заохочення виборців підривало як конкурентоздатність, так і легітимність виборів.

8. Інформаційна атака на виборця

Уже у першій половині 2012 р. в областях та районах України розповсюджувалися агітаційні матеріали, які, по-перше, розміщувалися (у ЗМІ) без позначки «політична реклама», по-друге, з'являлися до офіційного початку виборчої кампанії (що фактично було поза законом), по-третє, джерела їх фінансування залишалися непрозорими.

За даними Інституту масової інформації у червні спостерігалося стрімке зростання політичної «джинси»: кількість замовних матеріалів, не маркованих як реклама, у загальнонаціональних друкованих ЗМІ – порівняно з травнем – зросла утричі [30]. На зміну найбільш активним у попередні місяці замовникам «джинси» (О. Попову, Н. Королевській, міністрам уряду М. Азарова) прийшов віце-прем'єр-міністр С. Тігіпко, що рекламував соціальні ініціативи та дії влади. Надзвичайно активною стала й КПУ; одним із «постійних лідерів» залишалася Н. Королевська [30]. Більшість «джинси» (див. Рис. І.3) була націлена на просування інтересів влади.

Рис. 1.3

Джерело: Різко зріс рівень політичної «джинси» за рахунок Тігіпка та комуністів – ІМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/news/2012-07-10/73243

У червні ПАРТІЯ РЕГІОНІВ почала здійснювати кроки, спрямовані на реалізацію стратегічного завдання – *підготовки електорату до сприйняття перемоги партії внаслідок проведення виборів 2012 р.* Як свідчать документи, розіслані (згідно з листом першого заступника голови партії В. Рибака) штабом партії на місця керівникам передвиборчих штабів, народним депутатам від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, провладним кандидатам-мажоритарникам тощо, виборчу кампанію було поділено на чотири періоди (хвилі): 1 хвиля – червень; 2 хвиля – липень–серпень; 3 хвиля – вересень–жовтень; 4 хвиля – листопад (післявиборча) [31].

Меседжі кожної з хвиль свідчили, що передвиборча партійна риторика – важлива складова «управління» виборцем. Так, у червні українському виборцю «регіонали» найперше «повідомляли», що «хаос подоланий», «стабільності досягнуто» (див. Рис. І.4) і налаштовували його на те, що «нова соціальна політика» Президента – «фундамент добробуту». Такі заяви мало узгоджувалися з дійсністю, одним із свідчень чого було, наприклад, зростання державного боргу України (див. Таблицю І.2). Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України також не свідчили про «покращення» і «добробут» (див. Таблицю І.3), і вже зовсім підтверджували нарікання, що звучали з вуст М. Азарова на адресу «попередників».

Крім того, за даними міжнародних експертних структур, Україна посідала:

– 73-тю позицію (із 144) відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності (World Economic Forum, 2012);

– 137-му позицію (із 185 країн) у рейтингу Doing Business-2013 – Індекс простоти ведення бізнесу (за даними Всесвітнього банку і IFC);

– 144-ту позицію (серед 176 країн) – Індекс сприйняття корупції (Transparency International);

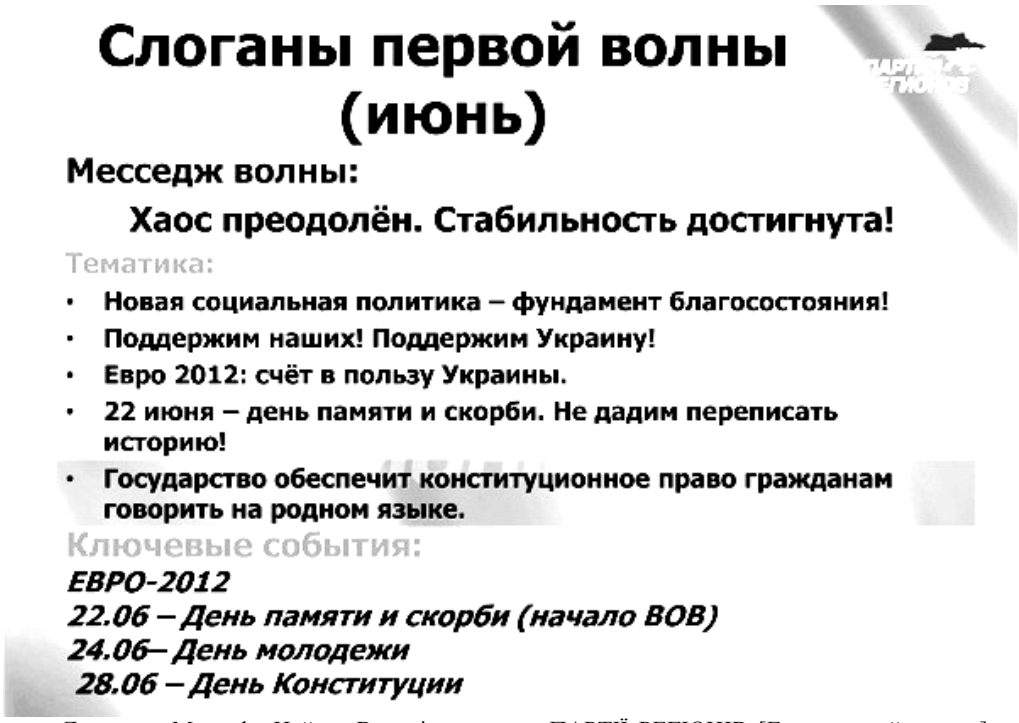
– 152-гу позицію (серед 183 країн) – за рівнем сукупної податкової ставки, яка в Україні складає 57,1% (за даними Всесвітнього банку і Price Water House Coopers);

– 163-тю позицію (серед 179 країн) – Індекс економічної свободи–2012 (Wall Street Journal и Heritage Foundation);

– 181-шу позицію (серед 183 країн) – у рейтингу легкості сплати податків (дані Всесвітнього банку і Price Water House Coopers);

– отримала 2,14 балів (за 5-бальною шкалою) відповідно до Індексу інвестиційної привабливості України у III кварталі 2012 р. (оцінка Європейської бізнес Асоціації за підтримки компанії InMind; з 2008 р. показник упав найнижче) [32].

Рис. I.4

Джерело: Мустафа Найєм. Внутрішня кухня ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/6/6968257/

Таблиця I.2

Динаміка зростання державного боргу України у 2010 –2012 рр.

	Станом на 31 грудня 2009 р.	**Станом на 31 жовтня 2012 р.**	**Збільшення/зменшення порівняно з 31 груднем 2009 р.**
Державний борг	226,9 млрд грн	391,5 млрд грн	На 164,6 млрд грн
Державний та гарантований державою борг	316,8 млрд грн	492,9 млрд грн	На 176,1 млрд. грн

Джерело: Міністерство фінансів України. Довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України на 31.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=239973&cat_id=198378; Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 31.10.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=357437&cat_id=325755

Таблиця І.3

Основні макроекономічні показники розвитку України

Наростаючим підсумком до відповідного періоду попереднього року		2009 р.	2012 р.
	Реальний ВВП	15,9 (III квартал 2009 р.)	3.0% (II квартал 2012 р.)
	Обсяг промислової продукції	21,9%	1,4% (січень – жовтень 2012 р.)
	Валова продукція сільського господарства	0,1%	5,1% (січень – жовтень 2012 р.)
	Капітальні інвестиції	43,7% (січень – вересень 2009 р.)	17,0% (січень – вересень 2012 р.)
	Експорт товарів та послуг	45,1% (січень – вересень 2009 р.)	1,4% (січень – вересень 2012 р.)
	Імпорт товарів та послуг	51,3% (січень – вересень 2009 р.)	5,2% (січень – вересень 2012 р.)
	Оборот роздрібної торгівлі	16,6%	16,0% (січень – жовтень 2012 р.)
	Реальний наявний дохід населення	9,9% (III квартал 2009 р.)	15,0% (II квартал 2012 р.)
	Реальна заробітна плата	9,2%	14,8% (січень – жовтень 2012 р.)

Джерело: Державна служба статистики України. Основні макроекономічні показники України за 2009 рік ; Соціально-економічний розвиток України за січень – жовтень 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

Таким чином, між «покращенням» життя українців на словах і на ділі розверзалася прірва. Але в умовах виборчого процесу «регіонали» думали лише про забезпечення гарантій своєї перемоги на парламентських виборах. Тож ідея «покращення» залишалася провідною. Більше того: «регіонали» намагалися чи то упередити критику з боку опозиційних сил, чи навпаки – розкрити злісні наміри останніх. Тож, 13 вересня на ресурсі «Версии. Фабрика аналитики» з'явилася анонімна стаття «Оппозиция решила ударить по финансовому рынку» з документом, який нібито викривав наміри опонентів «регіоналів» щодо дискредитації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і перешкоджанню успішному проведенню їхньої передвиборчої кампанії. «Документ» нібито націлював А. Яценюка педалювати тему неспроможності економічної політики «регіоналів». Зокрема, у ньому наголошувалася необхідність максимального використання наявних стереотипів суспільної свідомості:

– упередженого ставлення до банківської системи,

– сприйняття національної валюти як слабкої,

– впевненості значної частини виборців у тому, що правляча еліта вибудовує систему державного управління виключно з метою особистого збагачення,

– побоювань залишитися без джерел доходів через втрату бізнесу чи закриття підприємства [33].

Крім того, акцентувалася необхідність озвучення низки меседжів «як побутовою мовою – для широкої громадськості, так і з максимальним використанням сучасної бізнес-термінології – для експертів, «просунутих» категорій виборців» (бо «чим більше наукових визначень і підтверджуючих цифр /хоча б віддалено дотичних до теми/ буде використано, тим вищий рівень довіри»): фінансова система країни – колос на глиняних ногах, стабільність валютного ринку – фікція, ілюзія; залежність України від іноземних кредитів і їхня відсутність призводить до проїдання валютних резервів, які і без того незначні; МВФ не даватиме кредитів Україні доти, доки при владі «злочинний правлячий режим», що незаконно утримує у тюрмі лідерів опозиції; влада буде утримувати курс гривні лише до закінчення виборів, а далі долар коштуватиме 12 грн., тому «вже сьогодні варто гривню конвертувати у іноземну валюту»; після виборів будуть заморожені депозити, тому що в іншому разі банківську систему очікує крах, а тому варто вже нині забирати вклади; фонд гарантування вкладів – фікція і депозитні вклади українців нічим не захищені; на бізнес здійснюється безпрецедентний тиск і у разі перемоги ПАРТІЇ РЕГІОНІВ будуть уведені нові драконівські податки, які «задушать» ще живі підприємства; буде введено 10-годинний робочий день і шестиденний робочий тиждень та ін. [33] Зрозуміло, що поширення таких меседжів дійсно не сприяло б зростанню довіри до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Але візьмемо до уваги інше:

Уперше за останні 5-7 років ми маємо такий економічний спад. Першочергово він виражається у тому, що у цьому році доходи державного бюджету не були виконані приблизно на 10%.
Павло Розенко, заступник голови парламентського Комітету з питань соціальної політики і праці, січень 2013р.

а) якщо документ, розміщений на ресурсі «Версии. Фабрика аналитики», існував в реальності, то ті, хто називав себе опозицією і розраховував на підтримку українського виборця, насправді не дуже дбали як про нього самого, так і про країну: залякування населення, маніпуляція його неосвіченістю чи довірливістю й т. ін. і, відповідно, брутальне знищення довіри до інститутів держави, породження і поширення у суспільстві тотальної недовіри й неспокою – негідні методи боротьби за владу;

б) якщо «документ» – фальсифікація (що цілком реально, оскільки, згодом текст публікації залишився, а замість фотокопій «документа» – лише пусті контури рамки, в якій його було розміщено), то перед нами уже одна з маніпуляцій політтехнологів, які працювали на ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, намагаючись «очорнити» опозицію і показати її з досить непривабливого боку.

Вищевикладений факт засвідчив, що, по-перше, пересічному користувачу ресурсами Мережі самостійно майже неможливо розмежувати правду і «фантазії політтехнологів» (відокремити правду від вимислу) і, по-друге, вибори – це «війна без правил», у якій жертва очевидна – дезінформований, заляканий виборець.

Але варто повернутися до інших провідних тем червня, які «регіоналами» прив'язувалися до найближчих ключових подій і, передовсім, до проведення в Україні Євро-2012 («Підтримаймо наших! Підтримаймо Україну», «Євро-2012:

рахунок на користь України») і чергової річниці початку німецько-радянської війни під гаслом «Не дамо переписати історію!». Варто нагадати, що це гасло було і залишається актуальним для державних і громадських шовіністично налаштованих сил Росії. З ним, наприклад, «Россия молодая» проводила акції під посольством Латвії у м. Москві у травні 2008 р. У 2011 р. заклик «Не дадим переписать историю! Руки прочь от Сталина!» було серед провідних травневих гасел КПРФ. Із закликом «Не дати…» у 2011 р. звертався російський президент до Президента України. У 2012 р. гасло педалювалося представниками Союзу журналістів Москви. В Україні в останні роки гаслом послуговувався голова Дніпропетровської ОДА О. Вілкул, Прогресивна соціалістична партій України, яка у липні 2011 р. разом із партією «Київська Русь», Російською общиною Севастополя та ін. проводили акції у м. Севастополі. Аналіз інтернет-сайтів депутатів від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (зокрема, О. Пресмана), регіональних партійних організацій (приміром, Київської, Одеської, Красноперекопської, Феодосійської міських, Донецької обласної та ін.) засвідчує їх активний відгук на пропозицію штабу мусирувати у передвиборчий рік гасло «Не дадим…».

Оцініть красу гри. Ми їх розвели, як кошенят. Я не знаю, що вони робитимуть на виборах.
Михайло Чечетов,
спікер ПАРТІЇ РЕГІОНІВ
у Верховній Раді України, 2012 р.

У червні «регіонали» розпочали й «мовну кампанію», що спростувало їхнє ж твердження про виникнення «мовного питання» «самого по собі», як і твердження про те, що голосування закону 3 липня з порушенням регламенту Верховної Ради України – тільки відповідь на затягування часу з боку опозиції: насправді голосування у парламенті – реалізація заздалегідь розробленої виборчої стратегії. Зокрема, М. Чечетов висловлював захоплення від вдалої комбінації: завдяки слуханням про вибухи у Дніпропетровську владі вдалося розблокувати парламент й обдурити опозицію, проголосувавши за закон про мови.

Про штучність актуалізації мовного питання ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ свідчили результати соціологічного опитування (проведеного 31 травня – 6 червня 2012 р.), згідно з якими проблематика, пов'язана зі статусом російської мови, не була пріоритетною для виборця (була не те що у десятці – двадцятці чи тридцятці), а знаходилася у рейтингу пріоритетів лише на 31-й позиції (див. Таблицю І.4). Більше того, як свідчать дані, порівняно із 2005 р. її актуальність зменшилася більше ніж удвічі.

*Таблиця І.4**

Рейтинг пріоритетів

		Жовтень 2005 р.	Червень 2012 р.
1.	Подолання безробіття	56,2	59,3
2.	Подолання кризи в економіці, економічне зростання	56,8	51,8
3.	Підвищення загального рівня зарплат, пенсій, стипендій	58,7	51,5

Продовження таблиці 1.4.

4.	Зниження цін на продукти і товари першої необхідності	43,0	43,3
5.	Соціальний захист малозабезпечених	39,6	40,5
6.	Поліпшення медичного обслуговування	52,7	40,0
7.	Боротьба з корупцією	28,5	39,0
8.	Зменшення плати за квартиру та комунальні послуги	39,5	31,3
9.	Боротьба зі злочинністю	36,3	30,9
10.	Земельна реформа, підтримка сільського господарства	29,5	29,1
…31.	Статус російської мови в Україні	8,9	3,9

* *Складено на основі:* Вибори-2012: рейтинги, мотивація вибору, завдання громадськості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_-parlament_reytyngy_2012.htm

Бажання одним «не дати…», а іншим забезпечити право «говорить на родном языке» уможливлює висновок, що *в основі стратегії ПАРТІЇ РЕГІОНІВ лежала, по-перше, штучна актуалізація того чи іншого питання, що дозволяє говорити про підтримку і підживлення ліній розколу у суспільстві, про домінування у виборчій стратегії маніпулятивної складової; по-друге, пріоритетними для партії стали інтереси неукраїнської частини електорату: стратегія була розрахована на здобуття електорального успіху тільки у цієї частини громадян України.*

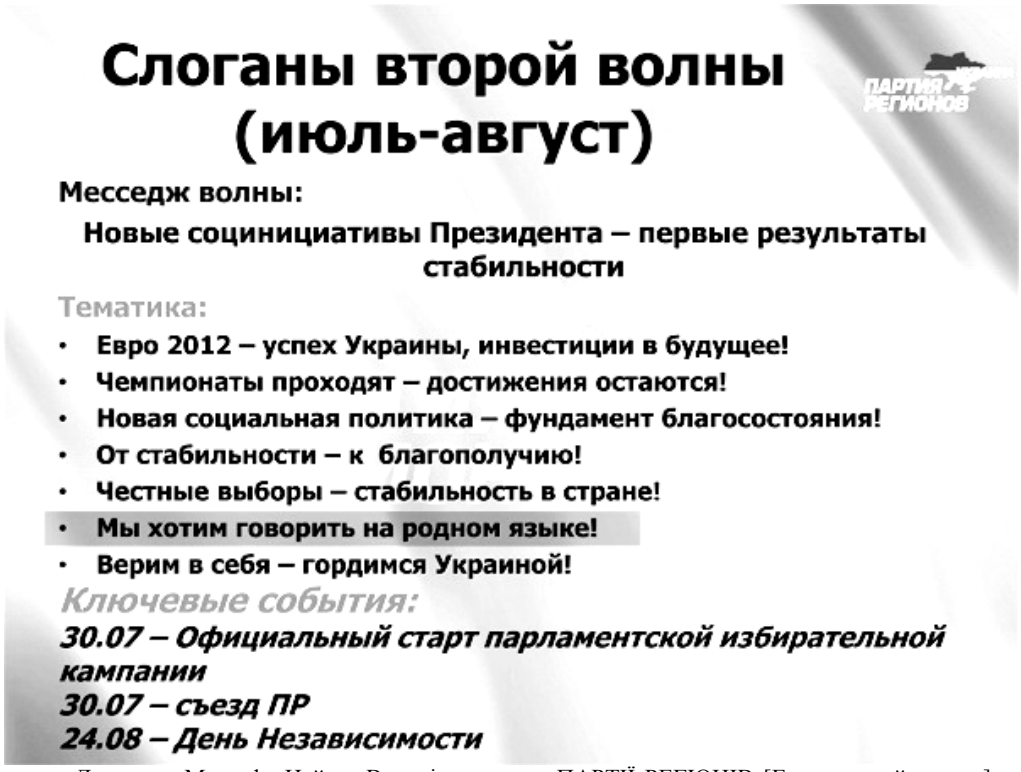
Риторика: Говоримо гаслами

Микола Азаров: «Много неправды и мифов о войне распространяется. Многие пытаются переписать историю и представить войну не такой, как она была, но это им не удастся» [34]; «Период затягивания поясов завершен. Наконец-то создан фундамент для реального улучшения качества жизни граждан. Президент поставил перед Правительством самое ответственное и масштабное задание за все годы независимости Украины – реализовать новую стратегию социальной политики» [35].

*Сергій Тігіпко: «*Размер социальных выплат будет расти и в следующем году»; «Социальные выплаты в Украине вырастут на 13%»; «Хорошее рабочее место и зарплата – лучшая социальная защита»; «2013 – 2014 станут годами социальных выплат, в первую очередь пенсий»; «Мы будем уделять еще больше внимания пожилым и малообеспеченным людям»; «На Полтавщине Тигипко рассказал о ходе выполнения социальных инициатив Президента»; «Помощь детям – инвестиции в будущее» [36].

Пріоритетна тематика другої хвилі – практично та сама, що й під час першої, – Євро-, соціальна політика, мова, але з дещо іншими акцентами: «Євро 2012 – успіх України, інвестиції у майбутнє», «Від стабільності – до благополуччя», «Мы хотим говорить на родном языке!». Серед нового – меседж про чесні вибори (див. Рис. І.5).

Рис. І.5

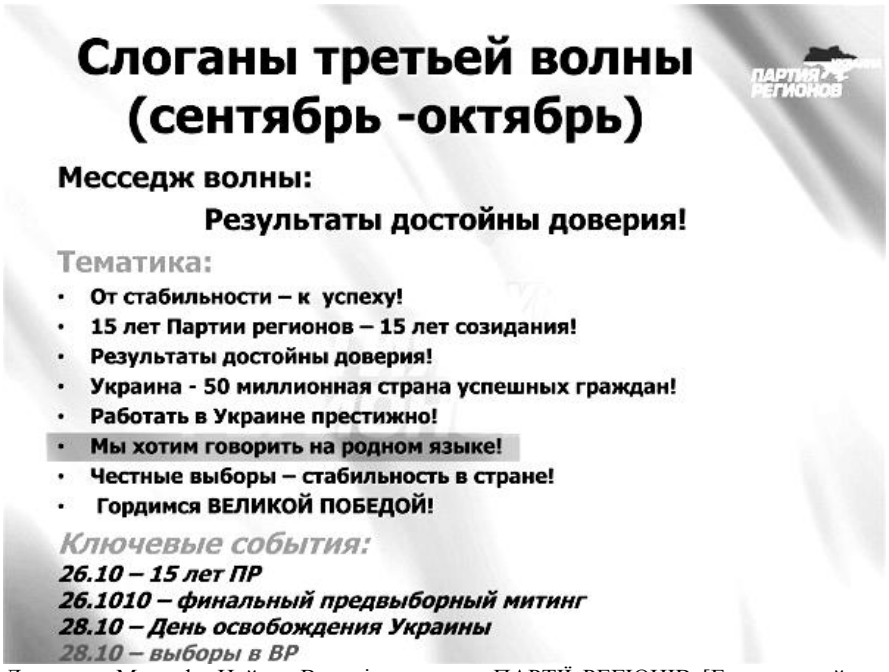
Джерело: Мустафа Найєм. Внутрішня кухня ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/6/6968257/

Згідно зі стратегією у липні – серпні виборця слід було переконувати у позитивних результатах «конструктивної та результативної роботи висококваліфікованої владної команди», яка спромоглася подолати «руйнівні наслідки помаранчевого «правління» та забезпечити економічну стабільність, низьку інфляцію, зростання показників ВВП та промислового виробництва».

Агітаційно-пропагандистський акцент четвертої інформаційної хвилі безпосередньо стосувався результатів «чесних виборів», що й проголошував провідний месседж: «Результати достойні довіри!». Крім того, виборцю пропонувалося вірити, що вони «успішні громадяни», що «працювати в Україні престижно» і що він (в останній раз!) продовжує хотіти «говорить на родном языке». Регіонали нагадували й про себе: «15 років ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – 15 років творення!» (див. Рис. І.6).

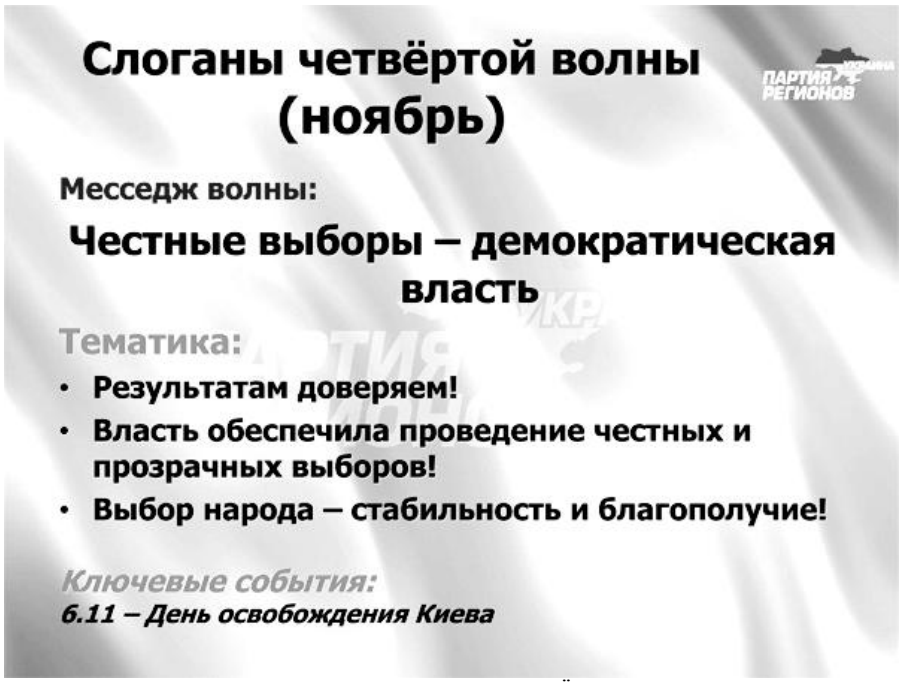
У післявиборчий період (четверта хвиля) упродовж місяця у свідомості виборця мала закарбовуватися насамперед ідея довіри до результатів виборів, ідея здатності влади проводити чесні й прозорі вибори. Традиційно виборцю обіцялися «стабільність і благополуччя» (див. Рис. І.7).

Рис. І.6

Джерело: Мустафа Найєм. Внутрішня кухня ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/6/6968257/

Рис. І.7

Джерело: Мустафа Найєм. Внутрішня кухня ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/6/6968257/

У ході розгортання роботи штаб надсилав на місця документи, які, в одних випадках, роз'яснювали виборче законодавство (щодо висування і реєстрації кандидатів у народні депутати в одномандатних та у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі), пропонував методичні рекомендації щодо роботи довірених осіб і особливостей спілкування із «телевізійними ЗМІ», розпорядження виборчими фондами, крім того – тлумачив юридичні нюанси і обмеження у проведенні передвиборчої агітації. Було розроблено і запропоновано «Методичні рекомендації спікеру». *Цей спектр «пропозицій штабу» на місця дозволяє говорити про довготривалу підготовку до виборів за участі спеціалістів різного профілю – щонайменше політичних психологів і політологів, юристів, журналістів тощо.*

У свій спосіб у передвиборний час у життя українців влада повернула «темники», про що, приміром повідомляв депутат А. Парубій, зазначаючи, що, в одному випадку, на державних телеканалах усно зверталися з проханням «не згадувати Президента Віктора Януковича, не дуже гостро критикувати владу, бо програму не пустять в ефір», то перед виступом на державному телеканалі у м. Дніпропетровську ведуча програми запропонувала йому дотримуватися частини 1 статті 18 Закону України «Про статус народного депутата», надавши текст за назвою «Пам'ятка ведучому «Актуального інтерв'ю» (див. Рис. І.8) [37].

Рис. І.8

Пам'ятка ведучому «Актуального інтерв'ю»

Щомісяця народний депутат має право виступу з питань його депутатської діяльності у прямому ефірі або в режимі прямого ефіру на телебаченні, засновником (співзасновником) якого виступають органи державної влади і яке фінансується повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету (20 хвилин).

Частина перша статті 18 Закону України

«Про статус народного депутата»

В ефірі депутат не має обговорювати поточну політичну ситуацію, висловлювати свою точку зору з приводу тих чи інших реформ, перетворень, а має виключно ЗВІТУВАТИ ПЕРЕД ВИБОРЦЯМИ ПРО ТЕ, ЩО ВІН ЗРОБИВ ЯК НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ, ЯКІ ЗАКОНИ ПІДГОТУВАВ, ЯК ГОЛОСУВАВ ЗА ТІ, ЧИ ІНШІ ЗМІНИ ДО ЗАКОНІВ, ЩО ЗРОБИВ ДЛЯ СВОГО ВИБОРЧОГО ОКРУГУ (ЯКЩО ВІН У НЬОГО ВИЗНАЧЕНИЙ).

Якщо депутат ухиляється від цих визначених законом рамок спілкування, РОЗМОВУ ПОТРІБНО НАПРАВИТИ У ЗАКОННЕ РУСЛО!!!

Джерело: Парубий случайно выяснил, какие «темники» рассылает власть государственным телеканалам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fraza.ua/news/18.08.12/147641/parubij_sluchajno_-vyjasnil_kakie_temniki_rassylaet_vlast_gosudarstvennym_telekanalam_govorit_u_nego_glaza_polezli_na_lob.html

Депутат так відкоментував ситуацію: «Вочевидь, цей темник розіслали на усі державні обласні телерадіокомпанії, але лише у Дніпропетровську я одержав його в руки. Робиться це з однією метою: щоб депутати від опозиції могли говорити про що завгодно: про погоду, футбол, але тільки не про Януковича, бандитську владу, провальні реформи. Інакше ведучий, згідно з документом, зобов'язаний спрямувати розмову у «законне русло!». …Тільки у хворій уяві могла виникнути думка, що народний депутат України «не повинен обговорювати поточну політичну ситуацію, висловлювати свою точку зору з приводу тих чи інших реформ, перетворень» [37].

Таким чином, інструментарій «управління свідомістю» урізноманітнився: до «темників» додалися фальшиві «закони», які дозволяли використовувати неосвічених телеведучих, що називається – «втемну», про що свідчать інші слова А. Парубія: «Я запитав працівницю, чи переконана вона, що цей уривок із статті закону. Вона довго переконувала мене, що це закон, який ми як народні депутати приймали і тому повинні його виконувати. Вона так щиро у це вірила, що мені не вдалося переконати її у зворотному. Вочевидь вона отримала цей документ від керівництва» [37].

Експерти різного штибу, придивляючись до діяльності «регіоналів», намагалися розгледіти у тих чи інших претендентах на депутатські мандати «проект Банкової». Зокрема, про те, що «Кличко схожий на проект Банкової», у грудні 2011 р. заявляв, наприклад, З. Шкіряк [38] (лідер громадянського об'єднання «Новий Київ»). Правда, уточнював: «Я можу помилятися, але думаю, цією політсилою можуть управляти ззовні». Об'єднаній опозиції знадобився час, щоб переконатися, що у В. Кличка не було домовленостей з владою. Цьому, не в останню чергу, посприяла антиреклама, що з'явилася на телевізійних каналах у жовтні 2012 р., у якій стверджувалося, що «Україна не боксерський ринг», а тому голосувати за Кличка і його політсилу не варто, оскільки «він приєднається до «помаранчевої» команди бездарних керівників, які вже довели нас до руїни». Одні таку антирекламу назвали *найкращою рекламою УДАРу за останні місяці* [39], а сам В. Кличко зазначив: «Нас бояться, на нас тиснуть. …Антиреклама означає те, що ми комусь дуже заважаємо…» [40]

Банкову підозрювали й у випадку з «Правицею», на що, приміром (у червні 2012 р.), звертав увагу А. Шкіль, твердячи, що «Ми знаємо, що на Банковій готується план для того, щоб сформувати «Правицю». Тому що не вдалося домовитися з діючими опозиційними силами, тому мова йде про «Правицю» з політичних аутсайдерів. Їхня завдання – відняти один чи два відсотки від нас...» [41] Не оминули підозрою у зв'язках з владою й ВО «Свобода», зрештою, Радикальну Партію Олега Ляшка і Партію Наталії Королевської «Україна – Вперед!» [42], комуністів.

Ситуація, таким чином, дозволяла говорити про три речі: *по-перше,* про сприйняття партії влади як сили, яка бореться за владу шляхом примноження fake-структур, мета яких – розпорошувати голоси прихильників Об'єднаної опозиції; *по-друге*, градус недовіри у середовищі усіх тих, хто не називався «регіоналом», був надзвичайно високим – взаємна підозрілість була їхньою відмітною рисою; *по-третє*, контакти між «регіоналами» і тими, хто під час

виборчої кампанії намагався словесно від них дистанціюватися, таки були, про що вже засвідчили результати виборів (про це див. далі).

Передвиборча ситуація засвідчила низьку якість формальних каналів ключових суспільних взаємодій; функціонування «викривлених» каналів, які доносили до громадян інформацію у тих формах і вигляді, які передбачають не інформування, попередження, застереження і т. ін., але маніпуляцію свідомістю і убезпечення суб'єктів прийняття владних рішень від непослуху, непокори, громадського протесту тощо.

Прагнення «регіоналів» охопити всіх і все, тим чи іншим способом накласти зобов'язання на максимальну кількість виборців знаходило миттєвий відгук у народу, про що свідчила не тільки поява бігборда з бабусею, що промовляла: «Взнала, що внук голосував за «регіони»… переписала хату на кота» (автором якого виявився голова Єлизаветської сільської ради Петриківського району Дніпропетровської області М. Голосний [43]), або іншого, з написом – «Ми крадемо і брешемо, а ви оберіть нас ще!» [44], але й поява, приміром, рубрики «Кот vs ПАРТИЯ РЕГИОНОВ» на ресурсі «Цензор.Нет», відповідних листівок у Києві і численних «фотожаб» на тему кота і влади у Мережі [45]. «Кіт» став тим «креативним моментом» у виборчій кампанії, який з одного бігборда перемістився у соціальні мережі, на екрани телевізорів і став одним із можливих демотиваторів для виборця. Реакція влади була неадекватною. Як наголошував М. Голосний, що був оголошений у всеукраїнський розшук, «для цієї влади немає моральних принципів, нема закону – вбивай, каліч, залякуй, але досягай своєї мети». «…Я зареєстрований кандидатом у депутати по 30-му округу, але я чітко усвідомлюю, що шанси у мене в поточній ситуації мнимі… Це, скоріше, протест проти «виборів без вибору», які нам сьогодні намагаються нав'язати. Своєю передвиборчою кампанією… я хочу наочно показати ставлення влади до реальних, а не «потішних» опозиціонерів; кризу суспільства і ту біду, в якій сьогодні опинилася Україна. Зажерливість, безпринципність, жорстокість і боягузтво місцевих «царків», сила яких тримається лише на їх капіталах і найманцях із силових структур. І у той же час показати, що навіть одна людина може їм протистояти і щось змінити, а консолідоване суспільство – і подавно змахнути це сміття на смітник історії» [43].

Исполком Днепродзержинского городского совета по представлению депутата от Партии регионов Галины Куропятниковой отменил разрешение на размещение внешней рекламы, предоставленное владельцу бигбордов Виталию Куприю, на которых была размещена агитация «Бабушка с котом» и критика власти.
З повідомлень ресурсу «Цензор.НЕТ, серпень 2012 р.

9. «Розгін» інформаційного сигналу. Тролінг

Необхідну кандидатам і депутатам інформацію в електоральному середовищі на виборах 2012 р. традиційно поширювали через:

– рекламу (у т. ч. зовнішню та ін.);

– підконтрольні політичним силам газети і журнали;

– телебачення, у т. ч. державне (про те, чи отримали партії рівні можливості доступу на канали, говорити складно. Хоча б тому, що маємо два погляди на проблему. Так, за даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України, приміром, у період з 8 до 14 жовтня 2012 р. пряма політична реклама опозиційних сил була представлена в ефірі телеканалів у 1,98 раза більше за ПАРТІЮ РЕГІОНІВ; висвітлення діяльності опозиційних політичних сил у новинах переважало ПАРТІЮ РЕГІОНІВ за хронометражем у 3,89 раза, за кількістю сюжетів – у 5,8 раза; час, виділений на виступи представникам опозиційних сил в ефірах найпопулярніших ток-шоу й програм був у 7 разів більший за час спікерів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [46]. Результати ж моніторингів телеконтенту, які проводили «Академія української преси», асоціація «Спільний простір» і комітету «Рівність можливостей» кардинально відрізнялися від результатів дослідження Держкомтелерадіо. О. Чекмишев – керівник комітету «Рівність можливостей» – пояснив відмінності тим, що різняться підходи як до визначення опозиційних і провладних партій, так і відмінності у підходах до питання чи були виступи Президента, Прем'єр-міністра, членів уряду та ін. агітацією за «регіоналів», чи лише виконанням обов'язків [46]);

– Інтернет, соціально-мережевий простір і, зокрема, Facebook і Twitter. Одні з претендентів на депутатський мандат намагалися самі спілкуватися з електоратом (приміром, як А. Яценюк, А. Гриценко чи О. Тягнибок у Facebook), інші доручали управління своїми аккаунтами прес-службі чи політтехнологам, ще інші – поєднували дві ці можливості (як В. Кличко, у Facebook і Twitter).

За оцінкою інтернет-видання Wotcher представники української опозиції у 2012 р. почали втрачати позиції у Facebook: Ю. Тимошенко поступилася першою сходинкою у рейтингу С. Тігіпку, посівши другу позицію; на третій сходинці закріпилася Н. Королевська, на четвертій – М. Азаров, п'ятій – Л. Оробець [47]. Загалом Wotcher констатував, що опозиція перед виборами 2012 р. була значно менше представлена в соціальних мережах, ніж влада (втім, до 90% користувачів були налаштовані проти влади).

Свої послуги політсилам надавали «інтернет-селебрітіс». Варто згадати і постійну присутність у інформаційному просторі «незалежних експертів»: за деякими даними, у період з жовтня 2011 р. до березня 2012 р. до топ-10 найбільш цитованих у центральних друкованих засобах масової інформації входили такі експерти, як В. Фесенко (374 згадування), В. Карасьов (330), М. Погребінський (130), К. Бондаренко (108), В. Небоженко і Д. Видрін (по 104), В. Бала (86), В. Корнілов (75), О. Палій (62), Є. Копатько (48) [48]. Тільки останній зміг прямо заявити: «Я працюю з визначеною політичною силою [ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. – *М. К.*] і цього не приховую» [48], що ж до інших, то, як правило, вони не озвучують імена своїх замовників. Утім, їх можна визначити, аналізуючи промови «незалежного експерта», зокрема, визначивши його постійне коло «клієнтів для критики» (адже саме «побиття опонентів» – його основна місія).

Використання соціальних мереж упродовж 7–8 місяців (за оцінкою Wotcher) уможливлює розгортання і проведення будь-якої повноцінної кампанії. Це – час для створення «нового», «покращеного» іміджу; час для маніпуляцій свідомістю потенційного виборця, що, врешті-решт, дає шанс перетворення останнього на «свого».

«Іншою стороною» використання можливостей соціальних мереж під час виборів став *тролінг*[*], активно використаний ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, зокрема – в АР Крим, де активність тролів (у кримському сегменті мережі Facebook) розпочалася 11 серпня 2012 р., коли за добу з'явилося близько сотні анкет з майже ідентичним наповненням, і кримчани стали отримувати повідомлення про додавання до друзів. Упродовж години до друзів додавалося стільки «друзів», скільки не додавалося упродовж року. На чужих сторінках тролі публікували негативні матеріали проти, приміром, Л. Грача, А. Сенченка (БЮТ), Л. Денисової (БЮТ) [49]. Тролі «регіоналів» проводили потужні DDoS-атаки опозиційних і незалежних кримських ЗМІ; телефонували із «дивних» номерів, з яких автомат голосом Ю. Тимошенко пропонував піти й проголосувати за БЮТ[**] та ін.

10. Передвиборча програма і кандидати у депутати від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

Передвиборча програма ПАРТІЇ РЕГІОНІВ за назвою «ВІД СТАБІЛЬНОСТІ ДО ДОБРОБУТУ. 2012 – 2017» [50] (затверджена 30 липня 2012 р. XIV з'їздом партії) чітко відображала стратегію виборчої кампанії:

Я не до кінця казав людям правду про жахливий стан України. Якщо я почну лякати людей, це вплине на курс гривні.
Віктор Янукович,
Президент України, 2012 р.

[*] Розкриваючи зміст терміна «тролінг», дослідники, найперше, звертають увагу на те, що він не є терміном наукового дискурсу, а виник і побутує у слензі учасників віртуальних співтовариств. Тролінг – «процес розміщення на віртуальних комунікативних ресурсах провокативних повідомлень задля нагнітання конфліктів за допомогою порушення правил етичного кодексу Інтернет-взаємодії». Почав набувати поширення в Інтернет-просторі із 1990-х років. Троль – позначка-маркер, як правило, діючого анонімно провокатора. (Утім, у низці випадків бажання стати помітним і впізнаваним, опинитися у центрі скандалу віртуального співтовариства зумовлює участь у комунікації під власним прізвищем). Тролінг як засіб агресивного впливу (механізм жорсткої маніпуляції, провокації й скандалу у глобальній комунікативній мережі) деструктивно впливає не лише на суб'єкта впливу (породжуючи агресію у відповідь), але і загалом на комунікативну взаємодію у віртуальному співтоваристві. Тролінг можна розглядати як компенсаторний чинник для осіб, які не мають повноцінної самореалізації у повсякденних практиках взаємодії.

Уперше про феномен тролінгу у 1999 р. заговорила Дж. Донат, вказавши, що це – «гра в підробку особистості», яка проводиться без згоди більшості гравців, які не усвідомлюють участі у цій грі. Троль намагається зарекомендувати себе як типовий користувач, який поділяє інтереси і проблеми групи. Інші учасники взаємодії, які поінформовані про тролінг, намагаються розпізнати троля, його публікації серед справжніх постів і змусити зловмисника покинути групу. Троль може зірвати обговорення, розповсюдити погану пораду, зашкодити взаємній довірі у співтоваристві тощо.

Окрім тролів-провокаторів, функціонують тролі-коментатори, тролі-порадники та ін. (Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vestnik.udsu.ru/2012/2012-031/vuu_12_031_08.pdf).

[**] В Інтернеті з'явилася низка публікацій про діяльність тролів «регіоналів: «Несекретные материалы: штаб ПАРТИИ РЕГИОНОВ в Крыму привез известных «чернушников» для компрометации конкурентов (*БУРЛАКОВ-LEAKS)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nr2.ru/crimea/403258.html; «Штаб ПР за копейки бросает Куценко на амбразуры (Фото, Видео). (*БУРЛАКОВ-LEAKS)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nr2.ru/crimea/405118.html); «Выборы от ПР в Крыму – непрофессионализм, глупость и жадность» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nr2.ru/crimea/419881.html та ін.

– невелика преамбула будувалася на констатації-антитезі і, *по-перше*, спрямовувалася на чергове викриття «злочинів попередників», які «довели Україну до межі економічної та соціальної катастрофи», залишили «регіоналам» «у спадок: 15% падіння ВВП, 22% інфляції, знецінену вдвічі гривню, збільшений у 4 рази зовнішній та внутрішній державний борг, скорочені до критичного рівня валютні резерви Нацбанку» і «кабальний газовий договір», що «спричинив підвищення комунальних тарифів та падіння рентабельності промисловості»; *по-друге*, – акцентувала неабиякі здобутки «регіоналів»: «Ми змогли подолати хаос та руїну, стабілізувати ситуацію і створити фундамент для реформ», запропонували «виважену й реалістичну програму формування суспільства вільних та заможних громадян».

Показово, що найперше програма *наголошувала європейськість України*: «Україна – багатомільйонна європейська країна успішних людей»), підтерджуючи тим самим вектор руху держави, орієнтацію на європейські цінності.

І все-таки знаходяться негідники всередині країни і ззовні, хто хоче поставити під сумнів європейську перспективу нашого народу.
Микола Азаров, Прем'єр-міністр України, 2012 р.

У різних місцях програми *виголошувалися цілі,* які полягали у досягненні «добробуту всіх українців»; створенні «в Україні сучасної ефективної економіки»; подоланні «залежності від імпорту енергоносіїв»; забезпеченні «себе вітчизняними продуктами харчування»; перетворенні України на потужного експортера продовольства»; забезпеченні можливостей «людини вільно розвиватися в усіх сферах».

Іншою особливістю програми було те, що у наступних – після преамбули – частинах (яких умовно можна виділити 3) акцент робився, насамперед, на питаннях соціальної, економічної політики, політики у сфері охорони здоров'я та ін. Питанням держави й демократії певну увагу було приділено наприкінці документа.

Зокрема, соціально-економічний блок програми:

– закріплював обіцянки (що мали дуже конкретний характер), спрямовані, найперше, на зміни у соціальній сфері і, зокрема, на підтримку сім'ї: забезпечення доступним житлом молодих сімей «завдяки державній іпотеці під 3% річних за рахунок соціальних контрактів із роботодавцями»; збільшення допомоги при народженні дітей; відкриття «у кожній області» перинатального центру і переоснащення пологових будинків. «Комфортне та доступне житло» обіцялося й лікарям, вчителям, військовослужбовцям; *на покращення якості освіти:* забезпечення держзамовленням щонайменше 75% місць у ВНЗ; виплату стипендій на рівні мінімальної зарплати; збільшення зарплати освітянам щонайменше на 20% щороку; «повну комп'ютеризацію та підключення всіх шкіл до Інтернету»; *на питання працевлаштування і оплати праці:* створення нових робочих місць за рахунок «100% компенсації роботодавцю єдиного соціального внеску у разі працевлаштування інвалідів, сиріт, одиноких матерів та людей, старших за 50 років»; «навчання безробітних актуальним професіям»; «забезпечення молодих спеціалістів першим робочим місцем, стажування студентів із подальшим працевлаштуванням»; зростання середньої зарплати –

«у 2017 році сягне 8000 грн»; *на поліпшення сфери здоров'я:* збільшення середньої зарплати у системі охорони здоров'я; зниження цін на ліки «першої необхідності» й ін.; *на піклування про людей «пенсійного віку»; на створення «високопродуктивної економіки»* шляхом забезпечення «зростання ВВП – щонайменше 5% на рік»; «стабільність національної валюти»; *на «нове життя українського села»* – створення 1500 сільськогосподарських кооперативів; будівництво нових елеваторів й ін.

Поліпшення екологічної ситуації передбачало*: «*завершення будівництва об'єкта «Укриття» на ЧАЕС до 2015 року»; «20 000 систем централізованого очищення питної води»; «будівництва екологічних сміттєпереробних заводів у кожному регіоні».

Варто звернути увагу на те, що програма описувала певною мірою лише механізм забезпечення «зростання ВВП» і стабільності національної валюти: «за рахунок:

– поетапного зниження податку на прибуток підприємств до 16% у 2014 році;

– запровадження податкових канікул для ІТ та інноваційних проектів терміном на 10 років;

– надання вітчизняному виробнику доступних банківських кредитів». На питання, яким чином забезпечуватиметься «покращення» в інших галузях, програма відповіді не давала.

Дещо в іншому ключі подавалися плани «регіоналів» щодо розбудови в Україні сучасної інфраструктури: *від обіцянок програма переходила до констатації,* що «оновлення інфраструктури передбачає» (будівництво сучасних доріг, доступність авіаперельотів й ін.).

Увагу приковує останній розділ програми за назвою «Ефективна держава: відповідальна влада та відкрите суспільство», який констатував, що «суспільство добробуту забезпечується належним рівнем громадянських свобод та необхідними зусиллями влади для гарантування безпеки держави і громадянина». Серед свобод «регіонали» акцентували лише п'ять: інтелекттуальну свободу; свободу слова; рівні можливості для жінок та чоловіків у всіх сферах життя; законодавче забезпечення права громадян на рідну мову і надання російській мові статусу другої державної. *Впадає в око, що цей перелік не містить таких свобод (закріплених ще у 1948 р. у «Загальній декларації прав людини»), як свобода «думки, совісті і релігії» (ст. 18 «Декларації…»), «переконань і їх вільне вираження» (ст.19), «мирних зібрань і асоціацій» і свобода від примусу вступу до будь-якої асоціації (ст.20) і т. п.*

Останні частини розділу присвячені питанням «сильних регіонів», які нібито мають забезпечити процвітання держави шляхом реалізації двох моментів: розширення повноважень органів місцевого самоврядування і виділення місцевим радам 60% зведеного державного бюджету. Підтримка правоохоронних органів й армії передбачала виконання двох пунктів: запровадження контрактної армії і «скасування обов'язкового призову з 1 січня 2014 року».

Насамкінець «регіонали» проголосили «Україні – світове визнання», що, на їхню думку, передбачало:

– збереження позаблокового статусу України (як гарантії безпеки кожного громадянина);

– «здобуття асоційованого членства в Євросоюзі, створення зони вільної торгівлі, зняття візових бар'єрів між Україною та ЄС»;

– «посилення економічної співпраці в рамках зони вільної торгівлі з країнами СНД»;

– «стратегічне партнерство з Росією, США, Китаєм»;

– «відкриття для України ринків країн «Великої двадцятки» та країн, що розвиваються»;

– «реалізацію конкурентних переваг країни для здобуття права на проведення спортивних та культурних заходів європейського і світового рівнів» [50].

Аналіз програми підводить до висновку про уникання «партією влади» постановки і вирішення питання підвищення транспарентності влади, її демократизації (про що дає змогу твердити лаконічність розділу «Ефективна держава: відповідальна влада та відкрите суспільство») і свідчить про неналаштованість «регіоналів» на модернізацію владного механізму і «підтягування» його до демократичних стандартів (хоча побіжно вони й заявили про намір розширити повноваження органів місцевого самоврядування). «Регіонали» жодним словом не згадали і про таку проблему, як корупція і корумпованість влади. Крім того, суспільству не вдалося дізнатися про напрями і якість змін, запланованих «регіоналами» у духовно-культурній сфері української нації; не передбачала програма і зусиль, спрямованих на консолідацію суспільства, підвищення його солідарної стійкості і конкурентоспромогності: програмі бракувало положень, присвячених цим питанням.

Декларуючи свою орієнтованість на Європу і виступаючи за асоційоване членство України в Євросоюзі, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ *не говорить про прихильність до європейських демократичних практик*. Наголошуючи необхідність «посилення економічної співпраці в рамках зони вільної торгівлі з країнами СНД», як і «стратегічне партнерство з Росією, США, Китаєм», *тим самим запропонувала виборцю новий варіант Кучминої багатовекторності.*

«Регіонали» не зважали на критику з боку представників соціуму на адресу влади, що функціонує з опорою на родинні і кланові зв'язки, вигоду, рентоорієнтований обмін тощо. Партійна передвиборча програма не виявляла стурбованості порушенням балансу суспільних вигод і витрат на користь неформальних взаємодій, а демонструвала лише зацікавленість до мобілізації суспільства і його солідаризації у момент вибору – у ході голосування на свою користь під час проведення парламентських виборів.

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ як домінуюча партія демонструвала націленість на драматичну руйнацію *символічних кордонів* у соціумі, які «де лімітувалися»/«делімітуються» мовою (намагаючись «забути» Конституцію і норму про те, що в Україні державна мова – українська), законами (не гарантуючи «рівний захист з боку закону у стосунках із владою»), правилами політичної гри (не гарантуючи, що післявиборче перегрупування сил не змінить демократичних засад цих правил), ставленням до релігійних конфесій (уникаючи підтердження того, що усі конфесії будуть користуюватися рівною увагою влади і будуть

однаково убезпечені від її втручання), фактично не прораховуючи наслідків такої руйнації для суспільного самовідтворення і кореляції можливостей суспільства з вимогами (викликами) середовища (гравців на міжнародній арені).

Насамкінець: положення програми дисонували із практикою «регіоналів». Фактично стратегія, що передбачає єдність суспільства у баченні «регіоналів» – стратегія насилля (в основі якої – «примус до згоди» – адміністративний тиск; все більше розверзання економічної прірви між багатими і бідними у країні, створення ситуації, коли мета фізичного виживання «блокує» інші цілі, у т. ч. й бажання солідарності з іншими індивідами; примусове членство у партії, яке тільки й дозволяє кар'єрне зростання, розвиток бізнесу та ін.; відновлення радянського феномену політв'язнів; посилення цензури; створення громадських організацій і рухів «під себе» – для проголошення ними у потрібний час своєї підтримки чинній владі; відособленість від західного світу як наслідок внутрішньої політики тощо), яка утруднює мікросоціальні взаємодії і все більше і більше унеможливлює макросоціальну солідарність на демократичних засадах. Примус і насилля стають ключовими елементами механізму консолідації суспільства.

Список ПАРТІЇ РЕГІОНІВ був затверджений після суперечок і протистоянь з приводу того, кому має належати у ньому перше місце – М. Азарову чи С. Тігіпку, який, «віддавши» «регіоналам» свою партію – «Сильну Україну», міг сподіватися на першість. Врешті-решт, його посів М. Азаров. Крім нього, до першої п'ятірки, увійшли Т. Повалій, С. Тігіпко, А. Клюєв і О. Єфремов.

Особливістю прохідної частини списку було те, що, як відзначали експертти, майже четвертину її склали «люди Ахметова»; «група Льовочкіна – Фірташа» мала значно скромніше представлення, до того ж, за деякими даними, керівнику охорони Фірташа І. Мирному 79-те місце у списку дісталося тільки завдяки маніпуляціям зі списком, затвердженим партійним з'їздом (у якому він посідав 108-му позицію); «команда С. Тігіпка» складалася із трьох осіб – В. Дудки, С. Фабрикант, О. Шаблатовича; В. Литвина з чотирьох – К. Ващук, О. Зарубінського, І. Шарова, Ю. Благодира (останній – помічник В. Литвина – потрапив до списку теж внаслідок маніпуляцій й також у післяз'їздівський період, О. Горошкевич, відповідно, був «спущений» на непрохідне 106-те місце) [51].

Інша особливість списку – присутність у ньому не тільки співаків, музикантів, спортсменів (відповідно, Т. Повалій, Я. Табачника, О. Волкова, Е. Тадєєва), дітей (В. Януковича-молодшого, Ю. Поляченка), «старожилів» (зокрема, В. Макєєнка, що був парламентарем п'яти скликань Верховної Ради України), колишніх «бютівців» (М. Баграєва, Т. Васадзе, А. Веревського, Є. Сігала, В. Хмельницького) і представників національних меншин – румунської і угорської (відповідно, І. Попеску й І. Гайдоша), але й осіб так чи інакше наближених безпосередньо до Президента В. Януковича (радника В. Демидка, помічника С. Скубашевського, позаштатного радника М. Дем'янка тощо)

Показовим було те, що до списку не потрапили такі особи, як В. Горбаль (екс-керівник партії у м. Києві, йшов на вибори як самовисуванець у в. о. №221, м. Київ), В. Коновалюк (заступник керівника парламентської фракції партії), С. Піскун (за якого свого часу «регіонали» «воювали» з В. Ющенком),

Е. Прутнік, Д. Сандлер і О. Федун (яких називали «лобістами російського «Лукойла»), В. Сівкович й інші [51].

У мажоритарних округах «регіонали» висунули колишніх бютівців: В. Барвіненка (в. о. №141, Одеська область), С. Березкіна (в. о. №100, Кіровоградська область), Ю. Крука (в. о. №143, Одеська область), В. Писаренка (в. о. №168, м. Харків) та ін. У той же час недавній «регіонал» Т. Чорновіл йшов на вибори як самовисуванець (в. о. №212, м. Київ).

У багатомандатних округах (як, наприклад, у Хмельницькій, Вінницькій, Тернопільській областях), де ПАРТІЯ РЕГІОНІВ сумнівалася у підтримці виборцями її кандидата-мажоритарника, ставка фактично робилася на особу, яка проголошувалася «самовисуванцем». Іноді таким «самовисуванцем» також був член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, як, наприклад, народний депутат України В. Чуднов (в. о. №89, Івано-Франківщина), виборча програма якого не містила жодного прямого натяку на його «регіоналізм». Крім «самовисуванців», партії користалася послугами «двійників»: вдалося виявити 34 округи, де балотувалися однофамільці, які, втім, «працювали» як проти опозиційних кандидатів, так і проти «регіоналів»-мажоритарників. Рекордна кількість кандидатів – 48 чоловік – була зареєстрована в одномандатному виборчому окрузі №95, центр якого – м. Ірпінь Київської області. Від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ в окрузі балотувався П. Мельник. Дещо менше – 47 чоловік – балотувалося в іншому окрузі Київської області – №90, де від правлячої партії балотувався В. Коверда.

Принципово іншою була ситуація на Сході країни: так, у одномандатному виборчому окрузі № 41 (Донецька область) балотувалося всього 4 кандидати, серед яких не було жодного самовисуванця, а лише по одному кандидату від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, КПУ, Політичної партії «УДАР Віталія Кличка» і ВО «Батьківщина». Такі разючі диспропорції у округах своїм способом свідчили про значну кількість «технічних» кандидатів у тих з них, де кількість бажаючих балотуватися перевищувала середню величину – 13,91 (у середньому по Україні, оскільки у 225 одномандатних виборчих округах було зареєстровано, згідно з даними ЦВК, всього 3 130 кандидатів).

Більшість висуванців від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ були власниками або керівниками потужних, часто містоутворюючих підприємств (у Донецькій та Луганській області – двоє з трьох, у Криму – кожен третій) [52].

Аналіз програм кандидатів-мажоритарників від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ засвідчив, що у всіх у них, як правило, акцентувався певний «набір» ідей:

– спрямованість програми кандидата на реалізацію засад передвиборчої програми Президента України «Україна для людей» ;

– євроінтеграція як чільний орієнтир України;

– нейтральність і позаблоковість Української держави;

– «соціальне житло», «гідні зарплати», «адресна допомога», «якісні медичні послуги»,

– повернення престижу професії педагога, автономія вищих навчальних закладів;

– випускникам – «гарантоване перше робоче місце», доступне житло;

– зведення об’єктів культурної і духовної сфери тощо.

Ще одним обов'язковим елементом програм мажоритарників, що йшли на вибори від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, були пункти, присвячені конкретним планам змін у тому чи іншому населеному пункті, що входив до округу балотування. У переважній більшості програм мажоритарників була теза про належність до «єдиної команди ПАРТІЇ РЕГІОНІВ». Крім того, кандидати включали до своїх програм й інші тези, які неодмінно корелювалися з проголошуваними ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ настановами: посилення впливовості місцевих громад (П. Мельник, в. о. №95; О. Бобков, в. о. №41); подолання «мовних конфліктів» і створення умов «для розвитку регіональних мов та мов національних меншин» (В. Коверда, в. о. №90; Т. Засуха, в. о. №94; О. Кунченко, в. о. №106); завершення періоду безвідповідальності і хаосу, на зміну яким прийшла стабільність, неодмінність співпраці з Росією (В. Гончаров, в. о. №104; С. Горохов, в. о. №105). Пункт про співпрацю з Росією був неодмінною складовою програм кандидатів, які балотувалися, зокрема, на Сході держави (у Луганській, Донецькій, Запорізькій областях; наприклад, О. Кунченко, в. о. №106; Я. Сухий, в. о. №74). Водночас програми кандидатів у АР Крим не містили згадок про Росію (програма В. Дзоз, в. о. №1; Г. Груба, в. о. № 10).

Серед висуванців ПАРТІЇ РЕГІОНІВ були й ті, які у своїх програмах не згадували ані Президента, ані власне партію, не говорили про євроінтеграцію, позаблоковість чи Росію, хіба що декларували готовність «захищати права російськомовних громадян України», як О. Гончаренко (в. о. №133, м. Одеса). Показово, що у того ж таки О. Гончаренка у програмі містилися абсолютно нетипові для висуванців партії влади положення: про необхідність боротьби з корупцією і важливість забезпечення прозорості прийняття будь-яких рішень. Не акцентував своєї «прив'язки» до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ й інший її висуванець на Одещині – І. Фурсін (в. о. №138, як згадувалося вище і як наголошувалося у його передвиборній програмі – «куратор програми «Народний бюджет» у північних районах області»). Не містили жодних згадок про ПАРТІЮ РЕГІОНІВ і співпрацю з Росією і програми висунутих «регіоналами» кандидатів на Івано-Франківщині, таких осіб, як О. Когут (в. о. №83), І. Волощук (в. о. №84), В. Калестин (в. о. №85), І. Лукань (в. о. №86) та ін. Не згадував про партію влади, Президента і Росію В. Липка (в. о. №164, м. Збараж Тернопільської області). Утім, не всі у західних областях України воліли не згадувати «регіоналів» чи Президента: політична ідентичність П. Федика (в. о. №163, м. Тернопіль) чи К. Баранова (в. о. №165, м. Зборів Тернопільської області) у їхніх програмах проступала досить виразно.

Агітаційна робота з виборцем кандидатів-мажоритарників від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ була позначена деякою зверхністю і часом відкритою неповагою до закону. Так, приміром, «регіонал» Г. Бобов на зустрічі з виборцями села Таганча Черкаської області прямо заявляв, що він завжди порушував законодавство [53].

Своєрідним підсумком діяльності і передвиборчої агітації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ можна розглядати відповідь одного із блогерів, який написав, що не хоче голосувати за політичну сил, яка «веде Україну до міжнародної ізоляції»; «яку постійно викривають у корупції»; «яка ущемлює свободу слова»; «лідер якої живе у «Межигір'ї» і «з труднощами виступає публічно»; яка «не робить правильних реформ» [54].

11. Стигматизовані владою: псевдоопозиційні і непрохідні проекти, «чесні громадяни» й інтелігенція, «самовисуванці» на підмозі у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

«Регіонали» були зацікавлені у появі проектів, які, в одних випадках, змогли б відтягнути на себе частину голосів виборців від Об'єднаної опозиції; в інших – виконали б місію, пов'язану із дискредитацією опозиційних сил; ще в інших – могли б стати ресурсом під час формування і роботи виборчих комісій, виконуючи у них функцію нагляду і контролю. Зрештою, пройшовши до парламенту, мали б допомогти «регіоналам» на юридичному – для укомплектування фракцій – або фактичному рівнях (під час голосування). Під «приціл» «регіоналів» потрапляли «осколки» бютівців (Радикальна Партія Олега Ляшка, Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!», Політична партія «Україна Майбутнього»), а також такі об'єднання, як Політична партія «Наша Україна», УНП і КУН, лідер якого у час появи КОДу, за деякими даними, націлювався не перемагати на виборах, а тільки розкрити очі на суть опозиції [55]. Крім того, – виплекані НУ–НСівським середовищем ХДС (на чолі зі Д. Жванією, ключовою фігурою процесу залучення «тушок» з НУ–НС до провладної коаліції), Єдиний Центр (з В. Балогою на чолі і розгалуженою партійною структурою у Закарпатті), Громадянська партія «ПОРА» (з В. Каськівим, яка, за точною експертною оцінкою, «ніколи не була повноцінною політичною партією», але її бренд мав «певні ностальгічні асоціації у частини суспільства») [55].

Ні, опозиції ми не програємо… опозиція не набере більше, ніж Партія регіонів. Люди, які розчарувалися у нас, до них не йдуть … вони нікуди не підуть. Вони не зрадять нас, просто плюнуть у морду і скажуть: ви козли. Але до інших не підуть.
Василь Хара, народний депутат (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), травень 2012 р.

Увагу суспільства привернули події навколо персони В. Сацюка (екс-першого заступника голови СБУ), який планував балотуватися у виборчому окрузі №62 на Житомирщині, але виявився тим першим кандидатом, якого було знято з виборів як особу, що п'ять років не мешкала в Україні: у серпні 2012 р. Київський апеляційний адміністративний суд відмінив постанову ЦВК про його реєстрацію і визнав протиправними дії двох членів комісії – А. Магери і В. Шелудька, яких, до того ж, звинуватив у порушенні присяги. У рішенні йшлося й про те, що інформація «доводиться до відома Президента України і голови ЦВК для прийняття відповідних заходів» [56]. Експерти запідозрили, що таким способом влада намагалася звільнитися від неугодних членів комісії. Крім того – звернули погляди у бік глави Молодіжної партії України Г. Федорченко, яка й подала відповідний позов. Висловлювалися припущення, що Г. Федорченко діяла в інтересах чинного голови Житомирської облдержадміністрації С. Рижука, який також планував балотуватися у виборчому окрузі №62. Втім, сама Г. Федорченко заявила, що її дії – «просто громадянська позиція» [56].

У жовтні 2012 р. прізвище Г. Федорченко прозвучало уже з вуст представників «УДАРу» у зв'язку з трансляцією на Першому національному

телеканалі фільму, спрямованого проти партії і її лідера – В. Кличка. Замовником фільму, як повідомляли «ударівці», була Г. Федорченко, яка раніше оплатила «чорний піар» – фільм «Останнє попередження» – проти ВО «Батьківщина» і Ю. Тимошенко (що підтвердив і гендиректор Національної телекомпанії України Є. Бенкендорф). «УДАР» схилявся до висновку, що Г. Федорченко – «технічний кандидат влади, який спеціалізується лише на… замовленні брудних агіток проти опозиції» [57].

Показово й те, що Г. Федорченко опинилася серед тих, чий хронометраж політичної агітації, розміщеної у серпні – жовтні на Першому національному каналі, виявився найвищим. Так, якщо 1-ше – 3-тє місця посіли партії (відповідно, КПУ, ВО «Батьківщина» і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), то на 4-му місці закріпилася Г. Федорченко (див. Таблицю І.5), випередивши не тільки партії на чолі з Н. Королевською чи О. Тягнибоком, В. Кличком чи О. Ляшком, але й таких «фінансово-переконливих» осіб, як О. Третьяков і Г. Герега.

Таблиця І.5

Результати хронометражу політичної агітації в ефірі Першого національного каналу у період 8 серпня – 26 жовтня 2012 р.

	Пряма реклама, сек.	Агіт. фільми, сек.	Загалом:
КПУ	28890	5400	34290
ВО «Батьківщина»	27045	6600	33645
ПАРТІЯ РЕГІОНІВ	23335	9000	32335
Кандидат в одномандатному окрузі Г. Федорченко		15695	15695
Партія «Україна – Вперед!»	7890	6240	14130
ВО «Свобода»	9125	600	9725
Партія «Зелена планета»	4740	2400	7140
Кандидат в одномандатному окрузі О. Третьяков	5940	1200	7140
Кандидат в одномандатному окрузі Г. Герега	4410		4410
Радикальна партія Олега Ляшка	4050		4050
Партія «Удар»	3300		3300
Партія «Наша Україна»	2040		2040
Партія «Нова політика»	660		660
Кандидат в одномандатному окрузі С. Піскун	459		459

Джерело: На першому найбільше агітації розмістили комуністи, «Батьківщина», ПАРТІЯ РЕГІОНІВ і замовниця «Останнього попередження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/news/2012-10-25/76222

Чим могли, тим і допомагали «регіоналам» представники інтелігенції. Якщо одні з них писали до Президента України, висловлюючись на підтримку Ю. Тимошенко (Ю. Андрухович, С. Жадан, І. Карпа, Л. Лук'яненко, Ю. Мушкетик, І. Роздобудько, Д. Павличко, В. Шкляр), то інші (поіменовані О. Забужко «бандитською прислугою») – надсилали лист до впливових жінок світу, що був спрямований проти Ю. Тимошенко (підписали О. Сумська, Л. Кадочникова і Л. Скорик) [58].

Одна частина представників інтелігенції висловлювала свою підтримку реформам В. Януковича [59] (не вдаючись до деталізації наслідків реформ), а інша – «турбувалася» з приводу співпраці КОДу зі ВО «Свобода», надсилаючи лист у редакцію газети «День» (особливістю якого було те, що під ним стояли підписи 43 осіб, серед яких четверта частина – «могилянців»-викладачів або випускників НаУКМА [60]) і закликаючи українців не підтримувати партію на виборах. І це промовистий момент: інтелігенцію не лякало перебування у парламенті комуністів, але лячно було, що до Верховної Ради України увійде ВО «Свобода».

Якщо проти низки кандидатів від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ боролися учасники всеукраїнської громадянської кампанії «Помста за розкол країни» (про що говорилося вище), то в інших випадках суспільство стало свідком гострого протистояння між провладним кандидатом і самовисуванцем, як це було у в. о. №24, де у «бій» вступив представник ПАРТІЇ РЕГІОНІВ А. Крупський і самовисуванець Я. Безбах. Цей випадок цікавий і тим, що перший заступник міського голови м. Дніпропетровська А. Крупський намагався залучити до боротьби з конкурентом «технічного» кандидата – керівника незалежного профкому заводу «Інтерпайп НТЗ», що стало відомо усій країні з телевізійних передач.

«Технічний» кандидат (самовисуванець або й член якоїсь з «технічних партій», маловідомої чи й невідомої пересічному виборцю; часто «двійник» – однофамілець того, до кого він був «прикріплений»; до останнього часу, як правило, був поза політикою) виконував кілька функцій: сам або з іншими «технічними» кандидатами критикував ключового опонента на окрузі, маючи при цьому у низці випадків досить неясну політичну ідентифікацію; виступав із заявами, звинуваченнями на адресу опонента, дискредитуючи його; користувався ефірним часом у ЗМІ в інтересах того, хто його винайняв; сприяв (як суб'єкт виборчого процесу) уведенню до ОВК і ДВК потрібних осіб, офіційних спостерігачів, які, координуючи зусилля, і мали так чи інакше забезпечувати результат (аж до фальсифікації реальних результатів) того, хто оплачував їхні старання.

За даними моніторингово-аналітичної групи «Цифра» станом на 20 жовтня із 4041 членів ОВК було замінено 2349; з них: у 183 випадках відбувалася заміна голови ОВК (81%), у 131 випадку – заступників голів ОВК (58%), 159 замін стосувалося секретарів ОВК (71%) і 1876 замін (56%) – інших членів комісій; при цьому усіх своїх представників замінили такі партії, як Всеукраїнське політичне об'єднання «Єдина Родина», Партія «Руський блок», Політична партія «РУСЬ ЄДИНА», Всеукраїнська політична партія «БРАТСТВО», Політична партія «Руська Єдність», Політична партія «Союз

анархістів України». Це дозволило припустити, що «деякі суб'єкти виборчого процесу… є «технічними» суб'єктами, які передали свої квоти в ОВК іншим, реальним учасникам виборчого процесу» [61].

…Вибори відійшли в минуле, а стигма – клеймо від влади – на низці учасників виборчих перегонів залишилося.

1. Іван Лисенко. Вибори в Обухові: демократичні декорації влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/columns/2012/03/26/6961430/

2. Работников «Азовстали» заставляют вступать в Партию регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mignews.com.ua/ru/articles/90701.html ; Сімферопольський цирк у повному складі вступив до Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sd.org.ua/news.php?id=19514

3. 132 викладачі морської академії в Херсоні вступили в Партію регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?132_vikladachi_morskoyi_akademiyi_v_hersoni_vstupili_v_partiyu_regioniv&objectId=1243229

4. Освітяни самі зрозуміли, що треба вступати до Партії регіонів, – губернатор Тернопільщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/news/28121/

5. Жителей сел Одесской области продолжают заганять в Партию регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://od-news.com/index.php?option=com_content&task=view&id=31913&Itemid=2

6. «Сильна Україна» зливається з Партією регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rbc.ua/ukr/top/show/istochnik-silnaya-ukraina-slivaetsya-s-partiey-regionov-16082011133800

7. Дідушок І. Методом батога і ПР-Яника // Україна молода. – 2011. – 27 жовтня. – С.4.

8. Партія мусульман у повному складі вступила до Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.risu.org.ua/ukr/news/article%3b8440

9. Тигипко опасается раскола в «Сильной Украине» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://delo.ua/ukraine/tigipko-opasaetsja-raskola-v-silnoj-ukraine-165164/

10. Виборчою кампанією Партії регіонів керуватиме Клюєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novynar.com.ua/bbc/224352

11. Громадське спостереження: вибори – поза законом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrpohliad.org/analytics/gromads-ke-sposterezhennya-vy-bory-poza-zakonom.html

12. Партія регіонів вішає на держустановах свої прапори замість або поруч з державними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/58253

13. ПР мобілізує адмінресурс: бюджетні гроші, придворні ЗМІ і масова «регіоналізація» чиновників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/57737

14. У Донецьку виявили неіснуючу виборчу дільницю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?u_donetsku_viyavili_neisnuyuchu_viborchu_-dilnitsyu&objectId=267291

15. Пархомчук Т. Порвані округи // Дзеркало тижня. – 2012. – 12 травня. – С.4.

16. Шибалов Є. Донецькі нострадамуси // Дзеркало тижня. – 2012. – 12 травня. – С.4.

17. «Алло, я с областного штаба…». Соціальних працівників на Сумщині набирають через штаб Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buryn.at.ua/news/allo_ja_s_oblastnogo_shtaba_socialnikh_pracivnikiv_na_sumshhini_nabirajut_cherez_shtab_partiji_regioniv/2012-06-21-715

18. У КМДА зізналися, що ПР агітувала на Софійській площі за кошти бюджету столиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/63258

19. Партія регіонів почала підкуповувати чорнобильців Донеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/48799

20. «Регіонали» перед виборами активно роблять на Одещині «добрі справи» за державні гроші [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/51919

21. На Одещині регіонали агітують за себе на «народних» медобстеженнях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/58324

22. Комитет избирателей Украины озвучил недоработки ЦИК и испугался подкупа избирателей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rus.newsru.ua/ukraine/14sep2012/chern.html

23. «Регіонали» планують найняти 12 тис. агітаторів за 400 млн бюджетних гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/52258

24. Константин Ткаченко. Гречкосеи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.depo.ua/ru/vlast-deneg/2012_arhiv-nomerov-vd/iyul_2012_1341461912/2728-355/-85262.htm

25. Сестра Льовочкіна почала роздавати на окрузі велосипеди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spilnasprava.com/wp/?p=10650

26. Регіоналка агітує виборців асфальтом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/11/6968581/

27. Олена Поволяєва. Донецькі регіонали використовують дітей в агітації? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24649828.html

28. Партія регіонів хоче підкупити (дітей) донецьких виборців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maidan.org.ua/2012/07/partiya-rehioniv-hoche-pidkupyty-ditej-donetskyh-vybortsiv/

29. Благодійний фонд=пайок=мандат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/09/25/6973416/

30. Різко зріс рівень політичної «джинси» за рахунок Тігіпка та комуністів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/news/2012-07-10/73243

31. Мустафа Найем. Внутрішня кухня Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/6/6968257/

32. Статистика «покращення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/68703 ; Украина 2012: каким было «покращення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://argumentua.com/stati/ukraina-2012-kakim-bylo-pakrashchennya

33. Оппозиция решила ударить по финансовому рынку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://versii.com/news/262900/

34. Азаров пообещал ветеранам рай земной: высокие пенсии, лечение и квартиры [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/209880/azarov_poobeschal_-veteranam_rayi_zemnoyi_vysokie_pensii_lechenie_i_kvartiry

35. Анна Гальская. Политические силы объединяются вокруг социальных инициатив Президента. – http://www.segodnya.ua/news/14348938.html

36. Різко зріс рівень політичної «джинси» за рахунок Тігіпка та комуністів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/news/2012-07-10/73243

37. Парубий случайно выяснил, какие «темники» рассылает власть государственным телеканалам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fraza.ua/news/18.08.12/147641/parubij_sluchajno_vyjasnil_kakie_temniki_rassylaet_vlast_gosudarstvennym_telekanalam_govorit_u_nego_glaza_polezli_na_lob.html

38. Шкіряк: Кличко схожий на проект Банкової [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.for-ua.com/ukraine/2011/12/28/161648.html

39. Партія регіонів агітує за Кличка? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zz.te.ua/partiya-rehioniv-ahituje-za-klychka/

40. УДАР поскаржиться до ЦВК на антирекламу від Партії регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vybory.mediasapiens.ua/2012/10/15/udar-poskarzhytsya-do-tsvk-na-antyreklamu-vid-partiji-rehioniv/

41. Шкіль дорікнув Кличку і назвав «Правицю» проектом Банкової[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodua.com/polityka/shkil-doriknuv-klychku-i-nazvav-pravytsju-proektom-bankovoji.html

42. Рассуждать о том, что «Свобода» – проект Банковой – это примитивно – Ефремов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polemika.com.ua/news-104741.html

43. Разработчик билборда «Взнала, що внук голосував за «регіони»… Объявлен во всеукраинский розыск» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/video_news/214717/razrabotchik_bilborda_vznala_scho_vnuk_golosuvav_za_regoni_obyavlen_vo_vseukrainskiyi_rozysk_video

44. «Взнала, що внук голосував за «регіони», переписала хату на кота», – губернатор в бешенстве от рекламы про ПР [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://censor.net.ua/photo_news/214606/vznala_scho_vnuk_golosuvav_za_regoni_perepisala_hatu_na_kota_gubernator_v_beshenstve_ot_reklamy_pro

45. «Перепишу хату на кота!» Фотожабы на бигборд, за который объявляют в розыск [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/photo_news/214857/perepishu_hatu_na_kota_fotojaby_na_bigbord_za_kotoryyi_obyavlyayut_v_rozysk; частина 2. – http://censor.net.ua/photo_news/214947/perepishu_hatu_na_kota_fotojaby_na_bigbord_za_kotoryyi_obyavlyayut_v_rozysk_chast_2

46. Держкомтелерадіо наполягає,що опозиція представлена на телебаченні в 2,4 рази більше. Ніж Партія регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vybory.mediasapiens.ua/2012/10/18/opozytsiya-predstavlena-na-telebachenni-v-2-4-bilshe-nizh-partiya-rehioniv-derzhkomteleradio/

47. Українська опозиція здає Facebook? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://watcher.com.ua/2012/03/29/ukrayinska-opozytsiya-zdaye-facebook/

48. Эксперт по вызову [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://polittech.org/?p=8243

49. Тролли ПАРТИИ РЕГИОНОВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://politica ua.com/trolli-partii-regionov-chast-1/

50. Партія регіонів. Передвиборна програма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=50

51. Список регіоналів. Партія застою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/08/10/6970604/

52. Ахілесова п’ята опозиції. Чому ПР домінує в мажоритарних округах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/61758

53. «Регионал»-мажоритарщик – избирателям: «Я всегда нарушал закон. Понятно?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/video_news/214564/-regionalmajoritarschik_izbiratelyam_ya_vsegda_narushal_zakon_ponyatno_video

54. Почему на выборах я не буду голосовать за Партию регионов – блогер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainfo.censor.net.ua/heading/politics/54786-pochemu-na-vyborah-ya-ne-budu-golosovat-za-partiyu-regionov-bloger.html

55. Андрій Скумін. Політичні шістки: псевдоопозиційні проекти можуть відтягти на себе щонайменше 10% голосів протестного електорату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/50454

56. Кто убрал Сацюка? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/7875.html

57. Партия УДАР вслед за Батькивщиной обвинила Первый национальный в антипиаре [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://korrespondent.net/ukraine/politics/1404987-partiya-udar-vsled-za-batkivshchinoj-obvinila-pervyj-nacionalnyj-v-antipiare

58. Забужко о письмах Януковичу: интеллигенция играет роль клоаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://society.lb.ua/culture/2011/08/04/109095_zabuzhko_o_pismah_yanukovichu_int.html

59. Интеллигенция выразила поддержку Януковичу в борьбе с коррупцией [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2011/08/04/108999_intelligentsiya_virazila_podderzhku.html

60. Яхно О. Тягнибок. «За» і «проти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-ukrayini/tyagnibok-za-i-proti

61. Большинство избиркомов заменены «техническими» партиями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bagnet.org/news/election2012/197163

РОЗДІЛ ІІ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ «БАТЬКІВЩИНА» ЯК БАЗОВА ПАРТІЯ ДЛЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПОЗИЦІЇ

Партії, які борються за владу, мають настільки сліпу ненависть одна до одної, що всі їхні опозиційні зусилля спрямовані виключно на те, щоб не дозволити суперниці взагалі чогось досягти.

Томас Карозерс,
американський політолог, 2007р.

Зараз програма-максимум опозиції – прийти до спільної думки щодо парламентських виборів, щоб ми один одному горлянки не перегризли. Йдеться не про об'єднання, а про координацію дій

Володимир Бондаренко, народний депутат України ІІ –VI скликань, січень 2011 р.

Ці вибори сфальсифіковані ще до свого початку!

Юлія Тимошенко, лідер ВО «Батьківщина» вересень 2012 р.

Історична довідка

*Партія **Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (ВО «Батьківщина»)** створена на І (Установчому) з'їзді 9 липня 1999 р. Зареєстрована Міністерством юстиції України 16 вересня 1999 р. (реєстраційний номер 1222). Перший голова – В. Драченко. На ІІ з'їзді 18 грудня 1999 р. головою партії було обрано Ю. Тимошенко.*

У січні 2001 р. партія стала співзасновником (разом з УНР, УНП «Собор», УРП, Партією підтримки вітчизняного виробника, СНПУ, Українською партією «Єдність», УХДП, ХНС, УНКП і 43 громадськими об'єднаннями) громадсько-політичного об'єднання національно демократичних сил «Українська Правиця». 20 лютого 2001 р. партія офіційно приєдналася до Громадянського комітету захисту Конституції. 10 липня 2001 р. лідери ВО «Батьківщина», УНП «Собор», УСДП, УРП, УКРП, ППУ і УХДП підписали Декларацію про створення виборчого блоку демократичної опозиції «Форум національного порятунку».

У парламентських виборах 2002 р. ВО «Батьківщина» брала участь у складі виборчого блоку політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко». Здобувши підтримку майже 2 млн виборців, блок отримав 22 (7,24%) депутатські мандати у Верховній Раді України IV скликання, створивши фракцію «Блок Юлії Тимошенко» (БЮТ).

ВО «Батьківщина» тривалий час була одним з лідерів опозиційних демократичних сил України. Разом з іншими політичними силами ініціювала проведення в Україні масових акцій протесту, закликаючи народ до активної боротьби за свої права. 2 липня 2004 р. «Блок Юлії Тимошенко» підписав угоду з Блоком «Наша Україна» у Верховній Раді України щодо формування коаліції «Сила народу». Угода проголошувала підтримку на виборах кандидата на пост Президента України В. Ющенка. Партія взяла найактивнішу участь у «помаранчевій революції». Після перемоги В. Ющенка лідер партії була призначена Прем'єр-міністром України. Перший «помаранчевий» уряд існував упродовж лютого– вересня 2005 р. Після відставки уряду партія перейшла в опозицію.

Участь у парламентських виборах 2006 р. ВО «Батьківщина» брала у складі «Блоку Юлії Тимошенко». Блок продемонстрував приголомшливий результат, збільшивши своє представництво у Верховній Раді України більш ніж в п'ять разів – до 129 депутатів. З них 72 парламентарії були членами ВО «Батьківщина».

На позачергових виборах до парламенту 2007 р. ВО «Батьківщина» у складі «Блоку Юлії Тимошенко» переконливо здобула перемогу у 14 областях України, фінішувавши із результатом у 30,71% (здобувши підтримку 7 млн виборців) і парламентським представництвом у кількості 159 народних депутатів. У зв'язку з перемогою на дострокових парламентських виборах коаліцією демократичних сил було сформовано новий уряд, який очолила Ю. Тимошенко (функціонував упродовж грудня 2007 р. – березня 2010 рр.).

У 2009 р. лідер партії висувалася кандидатом на пост Президента України. Після перемоги на президентських виборах В. Януковича партія знову

перейшла в опозицію. У Верховній Раді України VI скликання працювала фракція Блок Юлії Тимошенко – Батьківщина.

Станом на жовтень 2012 р. партія нараховувала 2300 обласних, міських, районних первинних організації, а також в Автономній Республіці Крим, містах Києві і Севастополі.

1. ВО «Батьківщина» напередодні й у процесі виборчої кампанії 2012 р.: організаційні, ідеологічні і кадрові ресурси

Виборча кампанія 2012 р. для ВО «Батьківщина» розпочалася в умовах, коли лідер опозиційної партії перебувала у в'язниці[*]. Партійні соратники Ю. Тимошенко шукали шляхи її визволення. Підтримку висловлювали і лідери інших партій. Зокрема, лідер Політичної партії «Україна Майбутнього» С. Олійник ще на початку жовтня 2011 р. заявив, що громадськістю ставиться під сумнів легітимність парламентських виборів 2012 р., якщо у виборчій кампанії не зможе взяти участь Ю. Тимошенко [1].

...якби опозиція в один голос сказала, що вони не погоджуються з цим законом, то в них фактично було б право вето. Адже Венеціанська комісія заявила, якщо ви приймете закон про вибори без опозиції, то це не легітимно. Весь світ би сказав: ви не легітимні.

Олег Рибачук,
народний депутат України
IV скликання,
грудень 2011 р.

31 жовтня 2011 р. ВО «Батьківщина» розпочало у регіонах збір підписів громадян за проведення позачергових виборів до Верховної Ради України й Президента у разі відмови розгляду парламентом законопроекту про декриміналізацію статті, за якою було винесено вирок Ю. Тимошенко. Депутати від «Блоку Юлії Тимошенко – «Батьківщина» (БЮТ–Б) підготували проект постанови про розпуск парламенту й зібрали на її підтримку 105 підписів народних депутатів [3]. На сайтах обласних організацій ВО «Батьківщина» наприкінці жовтня 2011 р. з'явилася інформація, яка застерігала: влада посилюватиме тиск на опозицію і порушуватиме нові кримінальні справи, щоб не допустити Ю. Тимошенко до участі у виборах.

Результат 366 голосів «за» вважаю не консенсусом, а швидше, змовою між Банковою і вождями опозиції в Раді.

Анатолій Гриценко,
народний депутат України VI скликання,
листопад 2011 р.

Обласні, міські і районні організації партії підтримали ініціативу фракції БЮТ–Б: майже 10 тисяч підписів зібрали прихильники і партійні активісти у Київській області; 24 000 – у Закарпатській; 5 562 – на Тернопільщині [4]**.** Ці дані стали свідченням того, що українські регіони однаково реагували на пропозицію проведення дочасних виборів. Власне, на початку листопада 2011 р. не було розбіжностей на електоральному полі

[*] Лідер Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» була заарештована 5 серпня 2011 р. За результатами розгляду так званої «газової» справи Печерський районний суд м. Києва 11 жовтня 2011 р. засудив Ю. Тимошенко до 7 років ув'язнення. Звинувачувальний вирок набув чинності 23 грудня 2011 р. З 30 грудня 2011 р. вона перебувала у Качанівській колонії.

симпатиків ВО «Батьківщина». Проте акція не стала масовою, не було реальної можливості реалізувати намір проведення позачергових виборів. Потрібно було діяти, виходячи з ситуації, що склалася. Перешкодою чесним і демократичним виборам називався й новий виборчий закон. Про це 31 жовтня 2011 р. заявляв, наприклад, народний депутат України К. Бондарєв (голова Київської обласної партійної організації ВО «Батьківщина», член політради ВО «Батьківщина»), зазначаючи, що Закон позбавить опозиційні політичні сили будь-яких шансів на перемогу [2]. Крім того, він наголошував, що новий закон віддасть на розсуд Центральної виборчої комісії формування територіальних і дільничних виборчих комісій, що рівних умов для політичних партій створено не буде у принципі [2].

Показово, що в ухвалі травневого з'їзду 2011 р. ВО «Батьківщини» наголошувалося, що народні депутати від партії мають наполягати на проведенні виборів 2012 р. на основі чинного закону, «який добре зарекомендував себе під час виборчих кампаній 2006 і 2007 рр. відповідно до авторитетних міжнародних оцінок, забезпечив прозоре, чесне проведення виборів» [5]. Єдино можливою зміною до закону про вибори у ВО «Батьківщина» вважали перехід до відкритих партійних списків. Натомість, ситуація осені 2011 р. засвідчила, що попередній закон у жодному разі не залишиться чинним, а тому опозиційні сили готували свої проекти виборчого закону. Втім, 31 жовтня 2011 р. лідер фракції БЮТ–Б І. Кириленко повідомив, що опозиція відкликала усі свої законопроекти про вибори народних депутатів і закликав представників парламентської більшості зробити те ж саме для того, щоб створити нову робочу групу, 50% складу якої мали становити представники опозиції, і розробити спільний документ.

Попри те, що у розробці остаточного варіанта нового виборчого закону опозиціонери брали участь, парламенту на розгляд була запропонована непопулярна змішана виборча система з 5-відсотковим бар'єром і забороною виборчих блоків. Напередодні прийняття закону про вибори представники ВО «Батьківщина» критикували законопроект і заявляли, що не віддадуть за нього голоси, якщо більшість не піде на поступки щодо ключових питань. Парламентська меншість вимагала, щоб 70% (тобто 300 депутатів) обиралися за партійними списками, ратувала за дозвіл участі у виборах партійних блоків і зниження прохідного бар'єра. Втім, пізніше опозиція погодилася «скоротити» свої вимоги [6]. Українські ЗМІ припускали, що опозиціонери схилялися до підтримки закону, сподіваючись на поступки у справі свого партійного лідера – Ю. Тимошенко. Окремі ж опозиціонери пояснювали, що фінальним акордом, який переконав їх у необхідності проголосувати за новий закон, став відвертий шантаж з боку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ: або приймається наявний законопроект, або більшість голосує за законопроект О. Єфремова, який містив ще більш жорсткі норми.

Із 103 народних депутатів фракції БЮТ–Б «за» новий виборчий закон проголосували 62 депутати, «проти» – 0, утрималися – 3, не голосували – 13, а 25 народних депутатів були відсутні [7]. Подані фракцією голоси суттєво на ситуацію не впливали: закон був би прийнятий у будь-якому разі. Однак авторитет фракції суттєво постраждав. Заступник голови СПУ Д. Русак висловив припущення, що, підтримавши закон, БЮТ–Б у змові з А. Яценюком

вирішили електорально поділити Україну. Лідер Політичної Партії «Україна Майбутнього» С. Олійник зауважив, що Ю. Тимошенко була проти того, щоб її фракція голосувала разом з більшістю за новий виборчий закон, мотивуючи це тим, що, по-перше, поки Ю. Тимошенко і Ю. Луценко в ув'язненні, навіть мови бути не могло про спільне голосування БЮТ–Б і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ; по-друге, Ю. Тимошенко завжди публічно виступала проти мажоритарної виборчої системи [8]. Загалом, С. Олійник був дуже категоричним, констатувавши, що фракції БЮТ–Б більше немає. Певна частка правди, ймовірно, у цьому була, оскільки, незважаючи на те, що більшість фракції підтримала виборчий закон, єдності у його оцінці і сприйнятті не було. Так, керівник фракції І. Кириленко назвав його політичним компромісом, тоді як С. Соболєв відзначав, що це не був компроміс. А. Павловський визнав його «дуже тяжким компромісом» для опозиції. Проте детально пояснювати свою позицію члени фракції не вважали за потрібне.

Члени ВО «Батьківщина» на місцях без великого ентузіазму сприйняли новий виборчий закон. Зокрема, перший заступник голови Закарпатської обласної організації партії, депутат Закарпатської обласної ради А. Ліврінц вважав, що фракція підтримала закон, оскільки вибір стояв між поганим і ще гіршим [9]. На думку ж першого заступника Тернопільської обласної партійної організації ВО «Батьківщина» В. Бойка, закон можна було оцінювати позитивно, адже під час його прийняття вдалося добитися низки поправок [10].

О. Турчинов визнав, що ВО «Батьківщина» не у захваті від нового закону, однак цей закон, на його думку, мав зменшити ризики фальсифікацій. Натомість С. Подгорний (член політради ВО «Батьківщина», народний депутат України III і VI скликання) досить оптимістично заявив, що закон дасть можливість опозиції перемогти на виборах восени 2012 р. Свою позицію він обґрунтував, посилаючись на дані соціологічних досліджень, які показували, що ВО «Батьківщина» станом на листопад 2011 р. мала достатньо високий рівень довіри як самостійна політична партія. Йшлося й про те, що поведінка фракції під час голосування виборчого закону – це лише політтехнологія, а ув'язнення Ю. Тимошенко і її страждання частина однопартійців з радістю використовувала для просування власних інтересів.

Ситуація у партії різко погіршилася, коли у відставку був змушений подати лідер фракції БЮТ–Б І. Кириленко. Сталося це після його публічної заяви про те, що фракція готова підтримати «непопулярні» законопроекти влади в обмін на звільнення Ю. Тимошенко. За наказом О. Турчинова заяву негайно спростували, і на зборах фракції І. Кириленко повідомив про відставку, а на його місце затвердили А. Кожем'якіна. Скандал намагалися зам'яти. Проте було пізно: у ЗМІ активно заговорили про «підкилимний переворот», влаштований О. Турчиновим і А. Кожем'якіним. Стосовно зміни лідера фракції БЮТ–Б експерти зазначили, що призначення А. Кожем'якіна на посаду лідера фракції свідчить про те, що один з лідерів

Європейський Союз вимушений вітати той факт, що закон про вибори отримав 366 голосів. А лідер опозиції Юля Тимошенко змушена обурюватися ганебним законом, щоб зберегти обличчя при поганій грі своєї фракції…
Олег Рибачук, народний депутат України IV скликання, грудень 2011 р.

(О. Турчинов) намагався «централізувати фракцію» [11]. При цьому наголошувалося, що і молодим політикам з БЮТ–Б не подобалося те, що О. Турчинов намагався об'єднатися з А. Яценюком перед парламентськими виборами і створити єдиний виборчий список.

Новий виток скандалу стався після візиту до СІЗО єврокомісара Ш. Фюле. 14 грудня посол ЄС в Україні Ж. М. П. Тейшейра запросив до себе низку опозиційних політиків із різних таборів й у процесі спілкування розповів, пославшись на Ш. Фюле, що Ю. Тимошенко дуже критично відгукнулася про голосування її фракції за виборчий закон. 15 грудня 2011 р. депутат Верховної Ради України від фракції БЮТ–Б С. Пашинський визнав, що лідер партії не підтримала новий виборчий закон. При цьому він зазначив, що основні норми закону фракція певною мірою погоджувала з Ю. Тимошенко, однак у день голосування з нею не було можливості зв'язатися. Сама лідерка знайшла коректну форму, щоб висловити свою позицію: рішення не схвалювала – його ухвалила «наша політична команда» [12]. Таким чином, скандал довкола «перевороту» у БЮТ–Б засвідчив, що розрахунок влади на те, що ізоляція Ю. Тимошенко від її політичної сили призведе до помилок останньої, почала справджуватися випереджальними темпами.

Згодом підписаний В. Януковичем виборчий закон Ю. Тимошенко назвала ганебним, принизливим для європейської України. Правда, зробила це вона аж 20 грудня 2011 р., через місяць після прийняття закону. Водночас зазначила, що її політична команда у парламенті вирішила мінімізувати можливості для фальсифікацій, наскільки можливо покращити «цей непотріб». Ю. Тимошенко зазначила, що йдеться не про консенсус з партією влади, а про зведення до мінімуму очевидно негативних наслідків [13].

Суперечності, які виникали у партії, голова партії намагалася спростувати, узгодити, підкорелювати зверненнями і листами. Вона запевняла, що підтримувала дії фракції, керівних органів партії, а також все, що народні депутати і партійні лідери робили у парламенті, регіонах і на своїх виборчих округах [14]. Натомість проблеми наростали, і пов'язані вони були, насамперед, з парламентськими виборами**.**

Верховна Рада України 7 лютого 2012 р. відкрила останню, передвиборчу, сесію. Опозиція довго не давала виголосити промову Президенту В. Януковичу, скандуючи: «Юлі – волю!». У цей же день з'явився лист-звернення Ю. Тимошенко, у якому вона спробувала визначити стратегію партії у парламентських виборах, сформувавши чотири головні завдання: по-перше, всіма силами і можливостями, на усіх рівнях переговорного процесу у центрі й у регіонах забезпечити повне, справжнє, «щире» об'єднання опозиційних сил у єдиний непоборний моноліт для участі у парламентських виборах 2012 р.; по-друге, взяти під свій ретельний контроль всіх кандидатів на мажоритарних округах від ВО «Батьківщина»; не допустити висунення і обрання випадкових, не перевірених часом і боротьбою, людей, а також підприємців, які планували використати політику для зміцнення свого бізнесу; по-третє, невідкладно йти до людей у регіони і розповідати їм, у якій небезпеці опинилася країна, якій небезпеці піддається життя кожного українця (Ю. Тимошенко рекомендувала детально розповідати людям, у чому полягає вихід, як діяти, щоб вийти з

«біди»); по-четверте, не дати до парламентських виборів «новітнім клептоманам» забрати у країни стратегічні об'єкти власності – землю, газотронспортну систему, гідроелектроенергетику, «Енергоатом», «Укрзалізницю», музейні цінності й інше, і зробити все можливе, щоб країна протрималася до ліквідації режиму [15]. Крім того, Ю. Тимошенко вимагала публічного обговорення усіх кандидатур від ВО «Батьківщина». Така стратегія мала декларативний характер і не знайшла відповідної підтримки серед керівництва партії. Натомість – дала підґрунтя для того, щоб представник провладної партії (Ю. Мірошниченко) заявив, що оскільки Ю. Тимошенко мала можливість передавати суспільству свої заяви, то вона не була усунутою від політичного процесу.

Упродовж низки виборчих кампаній й перебування у «великій політиці» у Ю. Тимошенко сформувався певний позитивний образ лідерки ВО «Батьківщина». Найчастіше вона виступала в одній з чотирьох ролей: «воїн світла» (білий одяг), «своя дівчина» (джинсовий одяг, найчастіше на неформальних зустрічах зі студентами), «зразковий політик» (переважали чорний і сірий кольори, ділові костюми), «справжня україночка» (стилізований народний одяг, у якому Ю. Тимошенко була на з'їзді ВО «Батьківщина» у 2007 р.). Події другої половини 2011 р. і початку 2012 р. сформували образ «мучениці», яка була непохитною, будучи прикутою до ліжка і переносячи нестерпний біль. Під час новорічного шоу 2012 р. на майдані Незалежності лазером на монументі Незалежності прибічники Ю. Тимошенко написали слова «Юлі – волю!» (лазерний супровід виник під час виступу голови КМДА О. Попова). 20 лютого 2012 р. у Києві на Дніпрі з'явився той самий напис «Юлі – волю!». Червоні літери на кризі можна було побачити з боку мосту метро, у напрямку станції «Дніпро». Іншим разом невідомий художник зобразив на стіні одного з київських будинків портрет екс-прем'єра, який за стилем був схожий на графіті англійського художника і активіста Бенксі. Представники партії заявляли про те, що таких акцій на підтримку лідера партії ставатиме усе більше. Утім, більше їх не ставало.

Прагнучи очорнити образ Ю. Тимошенко, її супротивники зняли фільм з промовистою назвою – «Просто Юля». Фільм 4 січня 2012 р. вийшов на ОТРК у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Луганській, Львівській, Одеській, Рівненській, Миколаївській, Тернопільській і Черкаській областях. Він мав відверте антитимошенківське спрямування. Власником фільму була Всеукраїнська громадська організація «Загальновійськова спілка України», очільником якої був О. Калашников, який упродовж літа–осені 2011 р. організовував мітинги проти Ю. Тимошенко.

Говорячи про лідера ВО «Батьківщини», варто відзначити, що фільм не зашкодив її позитивному сприйняттю прихильниками. Оскільки «симулякр Ю. Тимошенко» давно існував самостійно, відірвано від реальної людини. Це забезпечувалося використанням трьох основних компонентів, які його складають: зачіска у формі коси, білий колір і серце. Але перебування Ю. Тимошенко у в'язниці дещо звужувало її зв'язки з електоратом, із соратниками по партії. У зв'язку з цим з'явився новий формат спілкування як з народом, партією, так і владою – не тільки листи із в'язниці (про що йшлося вище), але й вітання до свят, відгуки на резонансні події, які зберігали ілюзію

зв'язку лідера із народом. Такий «креатив» був, можна припустити, розрахований як на зацікавлену частину «публіки» і на електорат партії всередині країни, так і на «прогресивну світову громадськість». Політичний епістолярій – жанр не новий, але у сучасних українських реаліях практично не використовувався.

Креативом на користь Ю. Тимошенко можна вважати також «не репрезентативні» соцопитування М. Найєма, започатковані у грудні 2011 р. серед користувачів мережі Facebook, у якому першість у віртуальних «виборах президента» (у січні 2012 р.) мала Ю. Тимошенко. Мета цього ходу була зрозумілою: не дати остаточно зникнути Юліній харизмі, створити ілюзію того, що рівень її популярності і підтримки виборцями, як і раніше, залишався не просто високим, а недосяжним для конкурентів. І дійсно, за даними опитування соціологічної служби Центру Разумкова, проведеного з 29 вересня по 4 жовтня 2011 р., серед провідних українських політиків Ю. Тимошенко мала найбільшу підтримку (14,3% повністю підтримували її діяльність, 22,1% – підтримували окремі дії, 56,7% – не підтримували) [16]. Порівняно з травнем 2011 р., частка респондентів, які повністю підтримували діяльність Ю. Тимошенко статистично значуще зросла (з 11,9% до 14,3%). За цей же період зменшилася кількість тих, хто не підтримував її діяльність (з 60,1% до 56,7%) [17]. Власне, це був «кредит довіри» потенційного виборця особисто до Ю. Тимошенко, який сформувався упродовж багатьох років. Разом з тим, варто зазначити, що «кредит довіри» не є сталим поняттям, він динамічний і змінюється залежно від успішності чи помилковості дій лідера. ВО «Батьківщина» сподівалася, використавши «кредит довіри» Ю. Тимошенко, досягти підтримки електорату.

Про симпатії до опозиційних сил свідчили і результати місцевих виборів.

У жовтні 2011 р. кандидат від ВО «Батьківщина», якого підтримала Політична партія «Фронт Змін», переміг у Погребах Київської області. Члена Політичної партії «Фронт Змін» Д. Кропачова, який балотувався від Політичної партії «Фронту Змін» і ВО «Батьківщина», підтримали майже 43% виборців: він переміг на довиборах у лютому 2012 р. до Житомирської обласної ради з відривом у понад 7% кандидата від партії влади. Ці перемоги засвідчили, як зазначено було у «Заяві опозиційних сил», що жодні фальсифікації, жоден адміністративний ресурс, жодні брудні технології вже не в змозі були протистояти бажанню українців змінити цю владу [18].

Не менш цікавою була ситуація у партії у контексті «симпатій до лідера». Ближче до кінця 2011 р., напередодні нової виборчої кампанії, «бютівці» «розшарувалися» на безліч категорій і груп, основними серед яких були дві – «вірні» (ті, хто залишився відданим Ю. Тимошенко) і – «невірні» (хто відданість не зберіг). «Вірні» продовжували боротися за свого лідера, пов'язуючи своє політичне майбутнє з її виходом на свободу і з поверненням у велику політику. Так, розпочавши виборчу кампанію, деякі регіональні організації продовжували акції на підтримку свого лідера. Зокрема, активісти Харківської обласної організації ВО «Батьківщина» готові були пікетувати Качанівську виправну колонію, де утримувалася Ю. Тимошенко, незважаючи на заборону суду. Водночас, необхідно відзначити, що таких акцій було небагато.

Можна припустити, що, перебуваючи в ув'язненні, лідер не отримувала повноцінної інформації про стан справ у партії. Кур'єром між партією і її лідером був адвокат, народний депутат С. Власенко, що дозволило говорити про те, що Ю. Тимошенко фактично здійснювала дистанційне керівництво партією [19]. Після зміни лідера фракції (І. Кириленка на А. Кожем'якіна), передбачалося, що основний потік політичної інформації від Ю. Тимошенко «піде» через нового керівника фракції. Однак цього не сталося.

Відсутність лідера призвела до вкрай негативних наслідків у ВО «Батьківщина». Заявленої єдності у політичній силі не було. БЮТ–Б залишили вірні у минулому соратники Ю. Тимошенко, а «її людей» усували з ключових позицій. О. Турчинов фактично очолював найбільшу опозиційну партію і перекроював фракцію під себе. Однак його дії не знайшли відгуку у однопартійців. О. Турчинов не зміг замінити лідера партії, і ситуація у БЮТ–Б з часом тільки загострювалася. Рядові партійці з низів не зовсім добре ставилися до заступника голови партії. У регіонах нарікали, що партактивом ніхто не займався, станом на лютий 2012 р. плану проведення виборів не було, фінансування йшло з місцевих джерел і тільки для окремих регіонів – з центру.

Із 156 депутатів, що пройшли у 2007 р. за списками блоку, станом на кінець 2011 р. фракція втратила, зберігши лише 102. Таку ситуацію можна пояснити, насамперед, прорахунками в управлінні фракцією. 23 грудня 2011 р. зі складу ВО «Батьківщина» вийшли відразу три парламентарі – Н. Королевська, Є. Суслов і О. Логвиненко. Хоча вони залишилися членами фракції, але опинилися у рядах очолюваної Н. Королевською Української соціал-демократичної партії (УСДП).

У той же день зі складу фракції БЮТ–Б вийшов Р. Забзалюк, а 10 січня 2012 р. він увійшов до депутатської групи «Реформи заради майбутнього», яку очолював екс-бютівець І. Рибаков. Його вихід з фракції БЮТ–Б був під порядкований головній меті – провести розслідування щодо підкупу депутатів. Згодом Р. Забзалюк оприлюднив записи своїх розмов зі згаданим головою групи «Реформи заради майбутнього» І. Рибаковим, у яких йшлося про виплати депутатам за перехід у пропрезидентську більшість і за «правильні» голосування. Крім того, записи свідчили, що Р. Забзалюк від імені БЮТ–Б мав сформувати дільничні виборчі комісій, включивши туди вірних людей І. Рибакова. За перехід до депутатської групи «Реформи заради майбутнього» «екс-бютівець» отримав 450 тис. доларів (з яких після розбухання скандалу 3,6 млн грн було передано Центру дитячої онкогематології та трансплантації кісткового мозку Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит») [20]. Оприлюднені викриття Р. Забзалюка краще за будь-який репортаж демонстрували «потойбічне життя політики». Фракція БЮТ–Б вимагала створити Тимчасову слідчу комісію щодо фактів корупції і підкупу народних депутатів.

Натомість, Генеральна Прокуратура заявила, що не має наміру розслідувати можливий підкуп народних депутатів. У свою чергу, фракція «Реформи заради майбутнього» звинуватили БЮТ–Б у тому, що вона ставить перед собою лише одну мету – будь-яким способом сподобатися виборцю, привертаючи до себе увагу шляхом скандальних, штучних піар-акцій або імітуючи боротьбу за соціальні стандарти, реально цього не роблячи [21].

Віддзеркаленням процесів у фракції були події у регіональних організаціях. Так, у лютому 2012 р. ВО «Батьківщина» розпочала «чистку» членів партії у регіонах. Зокрема, керівник фракції ВО «Батьківщина» у Хмельницькій облраді[*] І. Гладуняк повідомив, що з фракції виключили 6 депутатів з формулюванням «за зраду» [22]. Аналогічні процеси пройшли і у Черкаській обласній і районній організаціях.

Водночас ВО «Батьківщина» почала страждати від тиску ззовні. Наприклад, двоє вчителів – членів Горохівської районної партійної організації ВО «Батьківщина» написали заяви про свій вихід із партії під тиском директора школи, що можна було трактувати як початок застосування адміністративного ресурсу напередодні виборчої кампанії [23]. За таких обставин навіть у ключових для себе регіонах партія почала втрачати вплив і мобілізаційні можливості. Втім, згодом відбулося декілька гучних міжпартійних переходів, що були пов'язані із політичною переорієнтацією місцевих лідерів. Найбільш резонансним випадком було рішення 7 міських і районних організацій Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» у Волинській області увійти до складу ВО «Батьківщина».

Протистояння у регіональних організаціях, складна ситуація у фракції БЮТ–Б, а також стан справ у центральних органах партії зумовлювало те, що на кінець лютого 2012 р. виборчий штаб ВО «Батьківщина» не був ще мобілізований і не вів виборчої кампанії. Не було ані штабних навчань активістів, ані так званих «стратегічних ігор». Експерти вказували, що у ВО «Батьківщина» мажоритарники розпочнуть займатися округами не раніше липня–серпня. Причина була не стільки у браці фінансових ресурсів, скільки у відсутності стратегічного бачення перспективи. З 225 округів кампанія у лютому 2012 р. велася максимум у 35–40 округах [24]. Основним політичним опонентом Об'єднаної опозиції на парламентських виборах була ПАРТІЯ РЕГІОНІВ. Опоненти традиційно будували свою виборчу стратегію на протиставленні одне одному. Опозиція пропонувала побудувати нову демократичну країну із заможним населенням, а владна партія пишалася своїми досягненнями.

Таким чином, напередодні парламентської виборчої кампанії 2012 р. ВО «Батьківщина» переживала складні внутрішньопартійні і внутрішньофракційні процеси. Відсутність лідера партії призводила до протиріч, конфліктів і компромісів. Голосування фракції БЮТ–Б за новий виборчий закон, метою якого був максимальний захист інтересів правлячого політичного класу, призвело до втрати авторитету партії і сприяло конфліктам усередині партії. Упродовж листопада 2011 р. – лютого 2012 р. було зруйновано традиційний механізм прийняття рішень – останнє слово завжди було за лідером. Діяльність ВО «Батьківщина» характеризувалася руйнівними процесами, що призвело до скорочення на третину складу фракцію БЮТ–Б, чисток у регіональних партійних організаціях, а також частково й до втрати електорату. Розчарування у владі, натомість, сприяло зростанню популярності найбільш відомої опозиційної сили, власне, спрацьовував механізм протистояння «ми» – «вони».

[*] В обласній раді Хмельницька налічувалося 104 депутати, 31 з них – від фракції ВО «Батьківщина».

2. Труднощі досягнення компромісу у процесі об'єднання опозиційних сил

Уперше керівництво найбільших партій, які входили до Комітету опору диктатурі (КОД) розглянуло питання про можливість формування єдиного виборчого списку для участі у парламентських виборах ще улітку 2011 р. Саме ВО «Батьківщина» стала базою для об'єднання опозиції і платформою для формування її єдиного виборчого списку. 18 листопада 2011 р. Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» і Політична партія «Фронт Змін» ухвалили рішення на майбутніх парламентських виборах об'єднати свої зусилля у боротьбі за місця у Верховній Раді України. Об'єднання зусиль передбачало формування єдиного списку кандидатів у депутати.

Керівництво Партії «Реформи і порядок» (ПРП) на питання про можливе злиття з ВО «Батьківщина» заради спільної участі у виборах відповіло (у грудні 2011 р.) досить ухильно. Однак уже 19 січня 2012 р. ПРП і ВО «Батьківщина» оголосили, що об'єднуються. Відповідну спільну заяву підписали голова ПРП С. Соболєв і перший заступник голови ВО «Батьківщина» О. Турчинов. У ній йшлося про те, що партії мають намір, об'єднавши свої зусилля, на основі спільної політичної платформи сформувати єдиний виборчий список у загальнодержавному виборчому окрузі на виборах до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 р. і почати об'єднання партій в одну політичну силу на базі ВО «Батьківщина». Пояснюючи потребу в об'єднанні, О. Турчинов наголосив, що інтеграція готувалася не тільки у центрі, але й у регіонах шляхом створення єдиних виборчих штабів [25]. Однак засади, на яких мали узгоджуватися кандидати у мажоритарних округах, представники обох партій не визначили. Не було чіткої позиції з цього питання і з іншими політичними силами. Постійно наголошувалося, що до мажоритарних кандидатів і тих, хто піде за списком, будуть досить серйозні вимоги. Серед вимог О. Турчинов називав надійність і порядність кандидатів у народні депутати [26].

> *Опозиція вже багато чого досягла, оскільки вперше за багато років об'єдналася під прапором партії «Батьківщина». Я вірю, що це допоможе людям відрізнити справжню опозицію від фальшивої, і що в новому парламенті нам вдасться отримати більшість голосів.*
> Юлія Тимошенко, лідер ВО «Батьківщина», вересень 2012 р.

Утім, під час переговорів між С. Соболєвим і О. Турчиновим була досягнута попередня домовленість про занесення до виборчого списку партії, очолюваної Ю. Тимошенко, п'яти членів від Партії «Реформи і порядок»: С. Соболєва, О. Семерака, В. Бондаренка, І. Гриніва і В. Філенка.

Долучитися до ВО «Батьківщини» мав намір Народний Рух України (НРУ). Головним учасником переговорів з боку НРУ був лідер партії, народний депутат Б. Тарасюк. Йшлося про місця у списку для Б. Тарасюка, В. Коваля і О. Чорноволенка (обидва – члени фракції НУНС), а також члена президії НРУ В. Куйбіди і лідера «Молодого Руху» І. Крулька [28].

Об'єднавчі процеси відбувалися і навколо Політичної партії «Фронт Змін». Так, 22 грудня 2011 р. Політична партія «Фронт Змін» і Політична партія «За Україну!» також домовилися про об'єднання під час парламентських виборів 2012 р. і після них. В угоді про спільну опозиційну діяльність, підписаній А. Яценюком і В. Кириленком, зазначалося, що Політична партія «За Україну!» відмовиться від самостійного висування кандидатів у загальнодержавному багатомандатному окрузі на парламентських виборах 2012 р. Партії заявили про своє об'єднання у День Соборності. 22 січня 2012 р. А. Яценюк підписав «Угоду про спільні дії Об'єднаної опозиції України» із О. Турчиновим, О. Тягнибоком і лідерами інших опозиційних сил. Згідно з угодою, опозиційні сили зобов'язалися сформувати єдиний список на мажоритарних округах, а після перемоги на виборах у 2012 р. спробувати утворити парламентську більшість. У лютому 2012 р. відбулися переговори Політичної партії «Фронт Змін» з ВО «Батьківщина» щодо створення спільного списку кандидатів у народні депутати. На початку березня стало відомо, що у разі досягнення згоди єдиний список буде формуватися на базі ВО «Батьківщина». Наприкінці квітня про це було оголошено офіційно.

Зараз не час розмірковувати про шанси тих чи інших партій на виборах, наша головна задача на даний момент – об'єднати опозицію навколо однієї спільної мети. І ця мета гранично ясна – створення у Верховній Раді конституційної більшості в 300 голосів.

Наталія Королевська, лідер Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед», травень 2012 р.

Не можна об'єднати минуле з майбутнім. Якщо хтось думає, що ми об'єднаємося з Тимошенко, і з'явиться об'єднана опозиція, це не означає, що така опозиція буде підтримуватися українцями. Це може викликати відторгнення.

Арсеній Яценюк, лідер Політичної партії «Фронт Змін», жовтень 2010 р.

Рішення ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін» йти на вибори єдиним списком було кроком досить ризикованим. З одного боку, це було свідченням того, що провідні опозиційні сили нарешті вирішили формалізувати ту єдність, до якої вони постійно закликали одна одну. Концентрація організаційних, інтелектуальних, кадрових і фінансових ресурсів давала непоганий шанс успішно провести виборчу кампанію.

Поряд із об'єднавчими процесами відбувалися й протилежні: зі складу блоку БЮТ–Б вийшла Українська соціал-демократична партія* (УСДП). Дії групи Н. Королевської «розмивали» електорат «білосердечних» і послаблювали шанси ВО «Батьківщина» восени 2012 р.

Ідея об'єднання усіх опозиційних сил була надзвичайно актуальною і необхідною. З погляду Ю. Тимошенко, спільний список об'єднаної команди треба було б оприлюднити заздалегідь для суспільного обговорення і запросити очолити його високоморальну і патріотичну людину рівня Ліни Костенко. Утім,

* Українська соціал-демократична партія (УСДП) з 2001 р. була засновником Блоку Юлії Тимошенко. Упродовж 10 років партія співпрацювала з ВО «Батьківщиною». 23 грудня 2011 р. Н. Королевську обрали лідером УСДП. У зв'язку з цим того самого дня вона вийшла з ВО «Батьківщина», але залишилася у складі парламентської фракції «БЮТ–Батьківщина».

така пропозиція не знайшла підтримки не тільки серед однопартійців, а й серед усієї опозиції.

Ключовою подією березня для опозиційних партій і політиків став XI з'їзд ВО «Батьківщина», який відбувся 30 березня у м. Києві. Вперше за багато років з'їзд ВО «Батьківщина» проводився не помпезно у ангарі Виставкового центру, а у невеличкому, зате історичному приміщенні Будинку вчителя. Варто зазначити, що XI з'їзд був важливим не стільки для вироблення конкретних пропозицій щодо подальшого майбуття (питання формування списку, формат роботи на округах обговорювалися, але поки не парафувалися), скільки – для декларації спільних намірів, а ще – підняття бойового духу. Причому не тільки членів партії всередині країни, а й співчуваючих на Заході. Однак остаточного об'єднання на з'їзді опозиційних сил не відбулося. Власне, було продекларовано у черговий раз намір об'єднатися.

Ми повинні створити нову традицію! Ми повинні забути родове прокляття українських демократів, які не здатні об'єднатися ні за хвилину, ні за 10 хвилин перед розстрілом! Ми йдемо до перемоги нашої Батьківщини – України – єдиним Фронтом! І ми це зробимо!

Арсеній Яценюк, лідер Політичної партії «Фронт Змін», березень 2012 р.

Політична партія «Фронт Змін» і ВО «Батьківщина» разом із Народним Рухом України, Політичною партією «Народна Самооборона», Політичною партією «За Україну!» і Партією «Реформи і порядок» 23 квітня офіційно створили Об'єднану опозицію. Згідно із «Декларацією єдності» дві найбільші опозиційні партії країни (ВО «Батьківщина» і Політична партія «Фронт Змін») домовилися сформувати єдиний список кандидатів у депутати на базі партії Ю. Тимошенко як найбільш рейтингової опозиційної сили, а також узгодити кандидатів у мажоритарних округах. Цей список очолили Ю. Тимошенко і А. Яценюк як найбільш рейтингові опозиційні політики (лідер «Фронту Змін» тимчасово призупиняв членство у своїй партії на час виборів**).**

Опоненти опозиційних сил скептично ставилися до реалізації ідеї об'єднання. Зокрема, лідер Народної Партії В. Литвин заявив, що не вірить у те, що опозиція зможе об'єднатися [28].

Черговим етапом у діяльності ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін» став Форум Об'єднаної опозиції, який відбувся 12 травня на Михайлівській площі у м. Києві за участі представників тих політичних сил, які вирішили на парламентських виборах протистояти чинній владі і спільно йти на вибори. Перший національний телеканал відмовився транслювати у прямому ефірі Форум Об'єднаної опозиції [29]. Натомість, його транслював ТВі. Лідер Політичної партії «УДАР» В. Кличко надіслав вітального листа учасникам Форуму, запропонувавши відмовитися від боротьби між опозиційними силами.

Виборчі програми схожі не тільки за змістом, але й тим, що вони занадто декларативні, в них немає відповіді на питання, як все обіцяне буде виконуватися. Тож виборці більше орієнтуються на конкретних особистостей, беруть до уваги, що конкретно ті чи інші політики зробили.

Ольга Балакірієва, голова правління Українського інституту соціальних досліджень, серпень 2012 р.

На Форумі відбулася презентація проекту програми дій Об'єднаної опозиції – «Справедлива держава, чесна влада, гідне життя». Метою програми було проголошено виведення країни з кризи, забезпечення справедливого розподілу національного багатства, повернення України на шлях європейського розвитку, забезпечення людям гідних умов життя, підпорядкування влади громадянам. Програма містила детальний план соціального і економічного розвитку країни і обстоювала такі ідеї: справедлива держава (справедлива зарплата, достойна пенсія, доступні ціни і тарифи, тощо), чесна влада (без корупції, відповідальна, підзвітна, яка захищає громадян), гідне життя (робота – для кожного; належний розвиток українського села; рівні можливості здобуття сучасної освіти; доступна якісна медицина; турбота про людину; духовно багате, культурно розвинене суспільство; наука й інновації – шлях до конкурентоспроможності) і Україна – «європейська держава» [30]. Однак це була тільки констатація проблем, реальні шляхи їх розв'язання не пропонувалися. Особливістю програми Об'єднаної опозиції було протиставлення себе і влади, тобто «ми» – «вони», що, власне, визначало усю виборчу кампанію опозиції: «проблеми створила влада. Шанс вирішити їх дає опозиція» [30]. Об'єднана опозиція позиціонувала себе як політична сила реформістського спрямування, зокрема наголошувалося на необхідності встановлення «ефективного та конструктивного партнерства між державою і суспільством для проведення фундаментальних реформ» [30], і запропонувала альтернативний шлях розвитку країни.

Акцентувалася увага на необхідності проведення реформ: правоохоронних органів, політичної системи, пенсійного забезпечення, місцевого самоврядування, судової системи, вищої освіти і науки, системи швидкої і невідкладної медичної допомоги, управління культурною сферою тощо. Розділ програми Об'єднаної опозиції у освітній і науковій сферах містив певну кількість стратегічних положень, які передбачали глибоку, важку і дорогу реформу системи освіти – реалізувати «Програму реформування і розвитку науки до 2025 року». Зміст і логіка викладу розділу продемонструвала обізнаність і розуміння актуальних проблем освіти, а також методів розв'язання проблем. Однак, окрім формальних хиб (оформлення у вигляді патетичного тексту), розділ мав ряд змістових недоліків (зокрема, розірваність проблематики освіти і науки, непродуманість джерел фінансування, відсутність чітких цифр фінансування освіти тощо).

Якщо опозиція виконає озвучені зобов'язання, це матиме позитивний вплив на демократизацію всього політичного процесу в Україні. З одного боку, це трохи дивно, що елементарна обіцянка нарешті дотримуватися Конституції сприймається як неабияка рішучість опозиції. З іншого боку – ми не маємо жодної сили у Верховній Раді, яка б системно не порушувала Основного закону.

Вікторія Сюмар, журналіст,
червень 2012 р.

Програма містила антиолігархічну і антикланову риторику. Найбільш популярними були пункти, пов'язані із соціальною сферою. Це було демонстрацією популізму, який характерний для поляризованого суспільства («*Ми* встановимо справедливу систему розподілу національного багатства в інтересах громадян»; «Мінімальна заробітна плата не буде нижчою за новий

прожитковий мінімум, а протягом 5 років перевищить його удвічі»; «*Ми* встановимо однакові правила нарахування пенсій для всіх громадян, зокрема й високопосадовців», «*Ми* ухвалимо системний закон про повернення коштів вкладникам Ощадбанку колишнього СРСР») [30], однак вони не мали домінуючого значення. Програма містила й блок про перерозподіл (конфіскацію) матеріальних благ: «Повернемо до бюджету державні кошти, які були незаконно використані для особистого збагачення можновладців – через фіктивні тендери, «відкати» тощо. Ми примусимо тих, хто переплутав власну кишеню з державною, повернути вкрадене і компенсувати завдані збитки» [30]. Серед ключових соціальних завдань – скасування Пенсійної реформи, спецпенсій (пенсію призначатимуть за двома критеріями: стажем і кількістю грошей, які людина заробляла). У передвиборчій програмі опозиції визначалося, що прожитковий мінімум і мінімальну зарплату буде збільшено до 2400 гривень, оплату праці вчителів, лікарів, науковців і інших бюджетників – удвічі. «За п'ять років мінімальну зарплату збільшимо до двох прожиткових мінімумів. Із неї не стягуватимуть податок на дохід».

Опозиціонери обіцяли створити нові робочі місця, відновити дію соціальних законів в аспекті пільг, видавати дешеві кредити селянам, заборонити стягування пені за заборгованість із комунальних платежів. Для досягнення цього опозиція вважала серед першочергових завдань – подолати корупцію й вивести економіку з тіні. Опозиція пропонувала зменшити кількість податків до семи: податок на прибуток підприємств, податок на доходи громадян, ПДВ, акцизний збір, плату за користування природними ресурсами та податки на землю та нерухомість, що залишатимуться в місцевих бюджетах.

Серед політичних цілей, які ставила перед собою опозиція, – негайне ухвалення закону про імпічмент і початок цієї процедури щодо чинного Президента, скасування недоторканності для народних депутатів, Президента і суддів, схвалення нової виборчої системи, гарантії верховенства права у судочинстві, забезпечення прозорості і підзвітності влади. Опозиціонери брали зобов'язання голосувати особисто у Верховній Раді України і не допускати «кнопкодавства» [30]. Опозиція пропонувала зменшити удвічі величезний бюрократичний апарат. У програмі зазначено декілька кроків, спрямованих на: створення національного антикорупційного бюро, антикорупційну люстрація усіх чиновників, починаючи з суддів, прокурорів і слідчих, очищення суддівської системи й державної служби тощо.

Оригінальністю і неповторністю програми ВО «Батьківщина» були пункти, пов'язані з антикорупційною люстрацією (винні у корупції не зможуть обіймати державних посад); зі скороченням міліційних спецпідрозділів і з безумовним дотриманням законного права громадян на доступ до узбережжя річок, озер, морів.

Контент-аналіз передвиборчої програми ВО «Батьківщина» дав підстави стверджувати, що у тексті зафіксовано 79 обіцянок (у передвиборчій програмі 2007 р. – 44), з них: соціальної спрямованості – 13; в економічній сфері – 10; у сфері реформування органів влади – 7; освітньо-науковому напрямі – 6; у сільськогосподарській сфері – 6; у медичній сфері – 4.

30 липня 2012 XI з'їзд ВО «Батьківщина» затвердив передвиборчу програму. Вона була суттєво скорочена, порівняно з проектом, однак містила усі ключові блоки – «Відповідальна влада», «Справедлива держава – чесне життя», «Українська самобутність – європейський вибір» і мала назву – «Передвиборна програма ВО «Батьківщина». Порівняно з іншими партіями, що брали участь у виборах 2012 р., вона найбільш відповідала уявленням про політичну партію, яка пропонувала ідеологію реформ.

Форум Об'єднаної опозиції ухвалив рішення затвердити запропонований проект програми. Також було заплановано упродовж травня–липня 2012 р. провести серію конференцій, круглих столів, громадських слухань із залученням представників громадянського суспільства, експертів, громадських організацій, на яких обговорити запропонований проект програми, крім того – форуми опозиційних сил в усіх регіонах України, на яких, зокрема, розглянули і доповнили проект Програми дій. За підсумками обговорень – узагальнили надані пропозиції і винесли удосконалений проект програми дій на загальноукраїнський Форум Об'єднаної опозиції [31].

Уже 28 травня відбулося одне з перших засідань круглого столу, на якому обговорювалася програма Об'єднаної опозиції. У засіданні круглого столу взяли участь А. Яценюк, О. Турчинов, народні депутати України, лідери і представники політичних сил Об'єднаної опозиції, провідні експерти у сфері політики й економіки. Такий формат обговорення програми свідчив про конструктивну налаштованість з боку політичних лідерів. Автори ідеї проведення «круглих столів» зробили досить правильний хід: детальне вивчення громадою галузевих напрямів програми. Це дало змогу сконцентрувати погляди на конкретних розділах, а не розпорошувати зусилля.

Організація регіональних публічних обговорень і «круглих столів» щодо презентації проекту передвиборчої програми «Справедлива держава. Чесна влада. Гідне життя» стала однією із форм політичної активності Об'єднаної опозиції «За Батьківщину». Під час обговорень опозиційні політики закликали громадськість вносити власні пропозицій до тексту документа. Такі зібрання упродовж червня відбулися у 12 регіонах країни (у таких містах, як: Хмельницький, Черкаси, Вінниця, Миколаїв, Херсон, Запоріжжя, Сімферополь, Луцьк, Ужгород, Рівне, Харків, Донецьк).

До 1 червня Об'єднана опозиція узгодила проект передвиборчої програми, мажоритарні округи, партійний список, однак залишалося ще чимало відкритих питань, пов'язаних із фінансуванням кампанії. У «Декларації Об'єднаної опозиції про забезпечення чесних і прозорих виборів у 2012 році» 21 червня Об'єднана опозиція проголосила принципи, на яких формуватиме партійний список і список кандидатів-мажоритарників: формувати список у відкритому режимі, опублікувати автобіографії кандидатів у народні депутати, їхні декларації про доходи, свідоцтво про освіту, відомості про

Коли Партія регіонів і Президент Янукович розколюють нашу державу, коли посилюються політичні репресії, коли агресивність влади зростає, Об'єднана опозиція протиставляє агресії влади своє єднання.
Олександр Турчинов, керівник центрального штабу Об'єднаної опозиції, липень 2012 р.

громадянство України. Керівництво Об'єднаної опозиції окремо наголосило на тому, що, добираючи кандидатів, слід «принципово» враховувати той факт, що «народний депутат поточного скликання Верховної Ради витримав спокуси чи погрози влади, не зрадив країну та виборців – не перейшов до провладної більшості» [32]. Об'єднана опозиція обіцяла не застосовувати підкуп виборців і матеріально-фінансовим заохоченням до голосування, боротися за чесний підрахунок голосів, сприяти роботі міжнародних і вітчизняних спостерігачів, а також журналістів, розраховуючи на неупереджене висвітлення ними кампанії.

Ми завершили формування потужної об'єднаної української опозиції на базі ВО «Батьківщина».
Арсеній Яценюк, лідер Політичної партії «Фронт Змін», липень 2012 р.

Після обрання до парламенту опозиціонери обіцяли не змінювати власну політичну позицію; постійно брати участь у роботі Верховної Ради України і її органів; раз на рік оприлюднювати декларації про доходи і видатки; голосувати у парламенті виключно особисто, внести і підтримати закон про запровадження кримінальної відповідальності за голосування картками інших народних депутатів [33]. Процес обговорення проекту програми також давав можливість опозиційним силам визначитися з питанням про приєднання до Об'єднаної опозиції.

Мало хто очікував такого результату, але ми це зробили, ми об'єдналися, і, фактично, сьогодні ми представляємо ту політичну силу і тих політичних лідерів, які здатні боротися з режимом Президента Януковича, Партією регіонів і тими сателітами, які підтримують сьогодні його режим.
Арсеній Яценюк, лідер Політичної партії «Фронт Змін», липень 2012 р.

Останньою до Об'єднаної опозиції долучилася Політична партія «Громадянська позиція» під керівництвом А. Гриценка. Переговори з Об'єднаною опозицією здійснювала і Європейська партія України під керівництвом М. Катеринчука. Втім, вона так і не увійшла до складу опозиції (хоча її лідер й балотувався як єдиний кандидат від Об'єднаної опозиції у одномандатному виборчому окрузі №13, як і голова Політичної партії Українська платформа «СОБОР» П. Жебрівський, який був єдиним кандидатом від опозиції в одному з округів Житомирщини). Про свої наміри об'єднатися з ВО «Батьківщина» неодноразово заявляла Соціально-Християнська Партія. Однак позитивних результатів досягнуто не було.

У Житомирі 2 липня 2012 р. керівники Об'єднаної опозиції і руху «ЧЕСНО» підписали меморандум «Фільтруй Раду!». Власне, затвердження програми і списків, прийняття Декларації і підписання меморандуму засвідчували завершення процесу об'єднання учасників Об'єднаної опозиції, про що 4 липня 2012 р. заявив А. Яценюк. Таким чином, до складу Об'єднаної опозицій увійшли: ВО «Батьківщина», Політична партія «Фронт Змін», Народний Рух України, Партія «Реформи і порядок», Політична партія «Народна Самооборона», Політична партія «За Україну!», Політична партія «Громадянська позиція». Об'єднана опозиція визначалася як – союз українських демократичних сил, який захищає національні інтереси та виступає єдиною реальною альтернативою нинішній владі.

Згідно з даними соціологічних опитувань, об'єднання опозиційних партій на виборах до Верховної Ради України не обіцяло їм більшої підтримки виборців, аніж за умови окремої участі у парламентській кампанії[*]. Похід партій на вибори «по одному» мав дати у підсумку кращі результати, ніж у об'єднанні. Єдиний варіант об'єднання, за якого майже досягався кумулятивний ефект, – це єдиний список партій ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін». Таке об'єднання готові були підтримати 30% виборців, при цьому кожна окремо партія могла набрати 31%. Лише на Заході таке об'єднання давало електоральний приріст: 51% – за самостійної участі партій у виборах, 53% – у об'єднанні [34]. При цьому прихильники Політичної партії «Фронт Змін» можливість об'єднання сприймали гірше (лише 75% з них готові були підтримувати єдиний партійний список), ніж прихильники ВО «Батьківщина» (90%) [34]. Крім того, приєднання до двох сил третьої (ВО «Свобода») не додавало йому електоральної ваги. Єдиний список партій ВО «Батьківщина», Політичної партії «Фронт Змін» і ВО «Свобода» готові були підтримати теж 30% виборців, при цьому кожна окремо партія могла набрати до 35% голосів виборців. Важливо, що як прихильники ВО «Батьківщина», так і Політичної партії «Фронт Змін» більш обережніше ставилися до об'єднання «трьох», ніж «двох» [34]. За прогнозами соціологів БЮТ–Б спільний список ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін» мав набрати 40%, тоді як ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – близько 30% [34].

Опозиція має чіткий план, і опозиція не говорить, а робить. Ми сформували об'єднану опозицію на базі «Батьківщини», ми сформували коаліцію проти Януковича разом із всеукраїнським об'єднанням «Свобода». Ми сформуємо нову демократичну більшість у Верховній Раді – проти Януковича, за Україну, за Батьківщину і за Свободу.
Арсеній Яценюк., лідер Політичної партії «Фронт Змін», липень 2012 р.

За іншими прогнозами, прохідна частина списку Об'єднаної опозиції мала становити понад сто осіб. У цю кількість було внесено не лише членів двох зазначених партій, але й їхніх сателітів. Так, за квотою ВО «Батьківщина» мали увійти члени Партії «Реформи і порядок», Народного Руху України, Політичної партії «Народна Самооборона», а за квотою Політичної партії «Фронт Змін» – члени Політичної партії «За Україну!».

Об'єднання ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін» мало багато «внутрішніх» опонентів. Так, частина чинних на той момент депутатів-опозиціонерів боялися не потрапити на вигідні позиції у єдиному списку. До того ж пропорція розподілу списку 55 на 45 не означала, що у першій прохідній сотні буде 55 кандидатів від ВО «Батьківщина». Частину цих місць повинні були зайняти партнерські партії.

За даними Центру Разумкова і Фонду «Демократичні ініціативи» рейтинг ВО «Батьківщина» за період з грудня 2011 р. до квітня 2012 р. не тільки не виріс, а впав (відповідно на 2,3 і 2 процентних пункти) [35]. Хоча українців стала більше цікавити опозиційність політиків, яку вони визначили як

[*] Соціологічна група «Рейтинг» проводила опитування 10–24 лютого 2012 р. у всіх регіонах України. У дослідженні брали участь 4 тис. респондентів у віці від 18 років і старше. Статистична похибка за вибіркою становить не більше 1,5 %.

позитивну рису. Про це йшлося у результатах дослідження компанії InMind і групи SA Political Communications, які були представлені у лютому 2012 р. Опозиційні партії підтримували 29% виборців**,** решта ще не визначилася. Основними опозиціонерами респонденти назвали (у порядку зниження рівня опозиційності) Ю. Тимошенко, О. Турчинова, О. Ляшка, а також, меншою мірою, – О. Тягнибока, А. Яценюка і А. Гриценка [36].

На раді керівників партій-членів Об'єднаної опозиції «За Батьківщину» 7 червня 2012 р. Ю. Тимошенко обрали лідером Об'єднаної опозиції. О. Турчинова призначили відповідальним за вибори, а лідера Політичної партії «Фронт Змін» А. Яценюка – головою Ради опозиціонерів [37].

Центральний виборчий штаб Об'єднаної опозиції був сформований 11 червня 2012 р. Начальником штабу був призначений О. Турчинов. Першим заступником – М. Мартиненко (ПП «Фронт Змін»); заступниками з юридичних питань – А. Пишний (ПП «Фронт Змін», з питань роботи з пресою – О. Абдуллін (ВО «Батьківщина»), з питань запобігання фальсифікації – С. Пашинський (ВО «Батьківщина»), з організаційних питань – Я. Федорчук (ВО «Батьківщина»)**,** з питань роботи із громадськими і молодіжними організаціями – М. Лівінський (ВО «Батьківщина»), з масових заходів – К. Гирля (ПП «Фронт Змін»). Таким чином, керівництво штабу було розподілено у пропорції «три до чотирьох» – на користь ВО «Батьківщина».

На ситуацію у регіонах впливала і діяльність виборчих штабів Об'єднаної опозиції. Аналіз діяльності штабів дає підстави стверджувати про недостатню їхню активність і мобілізацію. Керівниками штабів у східних і центральних регіонах країни призначалися представники Політичної партії «Фронт Змін» (Таблиця ІІ.1), які не мали достатнього досвіду.

Таблиця ІІ. 1

Керівники регіональних виборчих штабів Об'єднаної опозиції

	Регіони	Керівник виборчого штабу	Партійність	Статус
1.	Автономна Республіка Крим	А. Сенченко	ВО «Батьківщина»	народний депутат України
2.	Вінницька обл.	Л. Щербаківська	ВО «Батьківщина»	голова Вінницької обласної організації ВО «Батьківщина»
3.	Волинська обл.	А. Грицюк	ВО «Батьківщина»	голова Волинської обласної організації ВО «Батьківщина»
4.	Дніпропетровська обл.	А. Павелко	ПП «Фронт Змін»	голова Дніпропетровської обласної організації ПП «Фронту Змін» *Примітка: А. Ульяхіна призначена представником центрального виборчого штабу в Дніпропетровській області – начальником виборчої кампанії*

Продовження таблиці ІІ 1

5.	Донецька обл.	Ю. Гримчак	ПП «Народна Самооборона	народний депутат України
6.	Житомирська обл.	Г. Зубко	ПП «Фронт Змін»	голова Житомирської організації ПП «Фронт Змін» *Примітка: народний депутат України С. Пашинський призначений представником центрального виборчого штабу в Житомирській області – начальником виборчої кампанії*
7.	Закарпатська обл.	О. Кеменяш	ВО «Батьківщина»	голова Закарпатської обласної організації ВО «Батьківщина»
8.	Запорізька обл.	Е. Гугнін	ПП «Фронт Змін»	голова Запорізького міського осередку «Фронту Змін»
9.	Івано-Франківська обл.	Д. Шлемко	ВО «Батьківщина»	голова Івано-Франківської обласної організації ВО «Батьківщина»
10.	Київська обл.	К. Бондарьов	ВО «Батьківщина»	народний депутат України
11.	Кіровоградська обл.	В. Кальченко	ВО «Батьківщина»	народний депутат України
12.	Луганська обл.	І. Веригіна	ВО «Батьківщина»	голова Луганської обласної організації ВО «Батьківщина»
13.	Львівська обл.	С. Кубів	ПП «Фронт Змін»	голова Львівського обласного осередку «Фронт Змін»
14.	Миколаївська обл.	В. Меріков	ПП «Фронт Змін»	депутат обласної ради *Примітка: народний депутат України Р. Забзалюк призначений представником центрального виборчого штабу в Миколаївській області – начальником виборчої кампанії*
15.	Одеська обл.	С. Фаєрмарк	ПП «Фронт Змін»	депутат обласної ради
16.	Полтавська обл.	В. Головко		депутат обласної ради
17.	Рівненська обл.	В.Сидорчук	ПП «Фронт Змін»	голова Луганської обласної організації ПП «Фронт Змін» *Примітка: народний депутат України Ю. Прокопчук призначений представником центрального виборчого штабу в Рівненській області – начальником виборчої кампанії*
18.	Сумська обл.	О. Лисенко	ВО «Батьківщина»	голова Сумської обласної ВО «Батьківщина»

Продовження таблиці ІІ 1

19.	Тернопільська обл.	В. Деревляний	ВО «Батьківщина»	народний депутат України, голова облорганізації ВО «Батьківщина»
20.	Харківська обл.	В. Немілостівий	ПП «Фронт Змін»	заступник міністра промислової політики
21.	Херсонська обл.	В. Миколаєнко	ВО «Батьківщина»	голова облорганізації ВО «Батьківщина»
22.	Хмельницька обл.	О. Ксенжук	ПП «Фронт Змін»	голова облорганізації ПП «Фронт Змін», депутат Хмельницької облради *Примітка: народний депутат України В. Кравчук призначений представником центрального виборчого штабу в Хмельницькій області – начальником виборчої кампанії*
23.	Черкаська обл.	А. Бондаренко	ВО «Батьківщина»	голова Черкаської обласної організації ВО «Батьківщина»
24.	Чернівецька обл.	М. Бурбак	ПП «Фронт Змін»	голова облорганізації ПП «Фронт Змін»
25.	Чернігівська обл.	О. Кодола	ВО «Батьківщина»	голова облорганізації ВО «Батьківщина»
26	м.Київ	Ю. Одарченко	ВО «Батьківщина»	голова Київської міської організації ВО «Батьківщина»
27	м. Севастополь	Ю.Триндюк	ВО «Батьківщина»	народний депутат України, голова Севастопольської міської організації ВО «Батьківщина»

Джерело: Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/06/11/6966392/

Таким чином, посади начальників обласних штабів Об'єднаної опозиції поділили між собою ВО «Батьківщина» – 14 посад, Політична партія «Фронт Змін» – 13. Призначення представників центрального виборчого штабу на посади регіональних керівників виборчої кампанії у Дніпропетровську (А Уляхіна, ВО «Батьківщина»), Житомирську (С. Пашинський, ВО «Батьківщина»), Луганську (І. Ліски, Політична партія «Фронт Змін»), Миколаївську (Р. Забзалюк, ВО «Батьківщина»), Рівненську (Ю. Прокопчук, ВО «Батьківщина»), Хмельницьку (В. Кравчук, ВО «Батьківщина») області можна пояснити тим, що керівниками виборчого штабу (за винятком Луганської області) були призначенні члени Політичної партії «Фронт Змін».

Розподіл штабів засвідчив кадровий провал у «Батьківщині», який стався після поразки Тимошенко на виборах і від якого вони досі не можуть оговтатися.

Сергій Лещенко, журналіст, червень 2012 р.

Зміни і протиріччя у регіональних виборчих штабах супроводжували усю виборчу кампанію. Передусім не було ясності у тому, хто очолював у Донецькій області штаб Об'єднаної опозиції. На черговому з'їзді обласної організації ВО «Батьківщина» начальником виборчого штабу було обрано народного депутата Ю. Гримчака. Він був відомим у регіоні політичним діячем і його діяльність була прогнозованою. У травні відбувся з'їзд Політичної партії «Фронту Змін», на якому було оголошено зовсім іншого керівника виборчого штабу. Ним став голова обласного осередку Політичної партії «Фронт Змін» О. Ярошенко. Були й інші випадки змін у керівництві регіональних штабів. І це було зовсім не випадково, оскільки передбачалося, що до виборчого списку будуть занесені керівники обласних штабів. Власне, після затвердження керівників штабів інтригою ще певний час залишався виборчий список.

Цілком очікувано ув'язнені лідери опозиції були занесені до першої п'ятірки списку, хоча навіть теоретичних шансів бути обраними у них, як засуджених, не було. Однак їхня присутність у виборчих бюлетенях могла б додати опозиційним силам дещицю голосів. Тому, використовуючи пробіли у законодавстві (яке забороняє людям з судимістю ставати народними депутатами, але не бути занесеними до списку Об'єднаної опозиції), намагалася довести необхідність присутності прізвищ Ю. Тимошенко і Ю. Луценка у бюлетенях. Однак влада теж зорієнтувалася у ситуації – і рішенням ЦВК, яке згодом підтвердили Київський апеляційний і Вищий адміністративний суди, їх було виключено. Тривалий час представники європейського співтовариства висловлювали сподівання щодо участі засуджених лідерів опозиції у парламентських виборах. Одразу після того, як вони зрозуміли, що цього не сталося, тональність їхніх заяв стала ще більш категоричною. Так, Генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд заявив, що визнання виборів за умов перебування Ю. Тимошенко у в'язниці є проблематичним, голова фракції зелених Європарламенту Р. Хармс закликала розглянути питання про можливі санкції до українських високопосадовців, а голова Комітету у закордонних справах Е. Брок зазначив, що парламентські вибори можна визнавати недемократичними вже зараз.

5 липня 2012 р. Об'єднана опозиція «Батьківщина» опублікувала список перших 52 претендентів на висунення кандидатами у народні депутати України. З'ясувалося, що переважна більшість з них – керівники регіональних виборчих штабів опозиції. Наступний список, який з'явився пізніше, містив прізвища 48 претендентів у кандидати й інформацію про політичну силу, від якої вони висувалися.

Позитивом формування списку Об'єднаної опозиції під брендом ВО «Батьківщина» стало залучення на її бік кримських татар. До його прохідної частини було включено керівника Меджлісу кримськотатарського народу М. Джемілєва (№ 12, щоправда, інший його лідер – Р. Чубаров перебував на 111-й позиції). Очевидними позитивами були і відсутність серед претендентів таких одіозних фігур, як К. Жеваго, Д. Жванія, О. Третьяков, О. Волков, а також інших представників великого бізнесу.

Під час формування списку лідери Об'єднаної опозиції намагалися запобігти «тушкуванню» майбутньої парламентської фракції. За підрахунками журналу «Тиждень» потенційних «тушок» у прохідній частині (орієнтовно перших 60–70 депутатів) було близько 10–12% [38]. До того ж більшість із них – висуванці за квотою Політичної партії «Фронт Змін».

У опозиції список строкатий. Перша п'ятірка – це п'ять різних ідеологій. Перший номер – це ідеологія авторитаризму, а не класичного буржуазізму або капіталізму. Другий номер – це ідеологія лібералізму, третій номер – це ідеологія теократизму, четвертий – консерватизму, а п'ятий – ідеологія неосоціалізму. Я не знаю, що ці люди разом будуть робити у Верховній Раді. Тому в парламенті ця опозиція буде називатися Об'єднаною, а після парламенту – роз'єднаною. Тому що ідеологічні відмінності обов'язково розкидають цих людей по різних кутах.
Дмитро Видрін, політтехнолог, серпень 2012 р.

Особливістю стало те, що більша частина членів чинної парламентської фракції БЮТ–Б опинилася без місць у прохідній його частині. Певною несподіванкою стала широка присутність у списку невідомих людей. Власне, це був внесок Політичної партії «Фронту Змін», який отримав 45% місць. Важливо відзначити, що за твердженням експертів опозиція критику суспільства щодо кандидатур врахувала на 10–15%, тоді як влада – на 0%. Проте є підстави стверджувати, що позиція лідера опозиції – Ю. Тимошенко щодо кандидатур не була повною мірою врахована. Так, із затвердженого Ю. Тимошенко списку зникла ціла низка прізвищ. Зокрема, О. Донія, який брав участь практично у всіх масових акціях ВО «Батьківщина» і був запропонований лідером партії на 56-те місце. А із затвердженого списку він зник зовсім. В. Філенку пропонувалося 91-ше місце. Однак він сам відмовився. Зник зі списку і В. Яворівський. У затвердженому Ю. Тимошенко списку він був на 107-му місці. Д. Павличко опинився аж на 150-му місці замість 79-го. С.Терьохін був занесений до списку під 104-м номером. Особистий помічник Ю. Тимошенко М. Левінський, який повинен був займати, за її версією, прохідне 54-те місце опинився на 84-му. Аналогічна ситуація була із Ю. Гримчаком, якого з 49-го перемістили на 91-ше місце. У прохідній частині списку нові люди з'явилися вже після того, як його завізувала Ю. Тимошенко. Зокрема, Т. Донець (№55), Р. Стаднійчук (№65), О. Колганова (№72).

Відразу після затвердження списку з'явилася ціла когорта ображених. Чинний нардеп від БЮТ С. Міщенко у зв'язку з непрохідним місцем заявив про вихід «із моральних мотивів» з фракції БЮТ–Б. У завізованому Ю. Тимошенко списку його прізвище значилося на цілком гідному 72-му місці. Однак в офіційно опублікованому переліку він опинився на 142-му місці. Не потрапив до прохідної частини списку А. Шкіль, що означало для нього перспективу повернення у СІЗО[*], натомість до списку були внесені особи, які мали

[*] Над А. Шкілем «висить» кримінальна стаття за участь в акції «Україна без Кучми». Співучасники акції – М. Карпюк, І. Мазур, О. Бурячок і інші політв'язні свої терміни відсиділи, а для А. Шкіля загроза бути ув'язненим залишалася реальною.

проблеми із законом[**]. За прохідною частиною виявився нардеп від БЮТ і екс-заступник гендиректора Єдиних енергетичних систем України (ЄЕСУ) Є. Шаго, колишній головний бухгалтер ЄЕСУ А. Болюра.

Неадекватними внеску в опозиційну і законотворчу діяльність були місця у виборчому списку О. Білоруса, С. Шевчука, В. Куйбіди, Ю. Ключковського й інших. Керівництво БЮТ–Б зробило «зачистку кадрів» на користь більш корисних для партійної скарбниці кандидатів, віддавши перевагу спонсорам, а не ідеологам» [39]. Зразу ж після оголошення списку з рядів ВО «Батьківщина» вийшли В. Коротюк, О. Трегубова [39]. Давній помічник і спічрайтер Ю. Тимошенко В. Чепінога потрапив у список Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) В. Кличка» (№40).

Експерти, причетні до роботи над списком опозиції, вважали, що запропонований склад набагато якісніший, ніж той, що був у 2007 р. Список кандидатів-мажоритарників формувався не менш проблемно і суперечливо, а ймовірно, навіть більше.

Насамперед, зазначимо, що особливістю об'єднавчих процесів у регіонах було те, що до ВО «Батьківщина», Політичної партії «Фронт Змін» долучалися ВО «Свобода» й інші політичні партії. Це спостерігалося як у східних, так і західних областях. 6 квітня 2012 р. КОД на своєму засіданні попередньо розподілив мажоритарні округи, у яких висувалися узгоджені кандидатури від опозиції. Партії отримали кількість округів згідно з їх рейтингом: ВО «Батьківщина» отримала 101 мажоритарний округ, Політична партія «Фронт Змін» – 67, ВО «Свобода» – 31, інші партії – 26 округів. Три області Галичини – Львівську, Івано-Франківську і Тернопільську – умовно пропонували розподілити у пропорції по 30% місць для ВО «Батьківщина», Політичної партії «Фронт Змін» і ВО «Свобода». В інших регіонах пропонувалося застосувати інший принцип: на території кожної області ВО «Свобода» отримувала один округ, а ВО «Батьківщина» і Політична партія «Фронт Змін» ділили решту у пропорції приблизно 3 до 2. На Львівщині ВО «Батьківщина» готова була поступитися ВО «Свобода» кількістю депутатів у мажоритарних округах, оскільки ВО «Свобода» на Львівщині мала велику підтримку у населення, а тому мала право висувати своїх кандидатів у більшій кількості округів. На Заході України ідею висування єдиного кандидата на мажоритарних округах від опозиції підтримувало 40 % виборців [40], проте, коли доходило до справи, все впиралося у конкретні прізвища.

У Львівській області ситуація із висуненням опозиційних кандидатів була чи найдраматичнішою серед решти регіонів країни – на окремі круги було одразу по кілька кандидатів від опозиції. Однак, незважаючи на те, що у Західній Україні опозиція мала високий рівень підтримки виборців, далеко не в усіх виборчих округах їхні кандидати проводили ефективну передвиборчу кампанію. У Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях Об'єднана опозиція не мала реальної конкуренції з боку ПАРТІЇ

[**] Так, місце у списку отримала Т. Слюз, яка обіймала посаду голови Держказначейства в уряді Ю. Тимошенко. З 2010 р. її розшукувала Генпрокуратура у зв'язку з обвинуваченням про співучасть у розкраданні коштів, виділених Україні у рамках Кіотського протоколу.

РЕГІОНІВ, натомість її позиції послаблювалися кандидатами-самовисуванцями: з одного боку, вихідці із бізнес-середовища вкладали значні ресурси у виборчі округи, що збільшувало їх шанси перед висуванцями опозиційної партії, з іншого, у цих регіонах активно працювали представники опозиційного середовища, які не стали кандидатами від Об'єднаної опозиції. Так, у ВО №120 (Львівська обл.) опозиційний кандидат, відома журналістка Т. Чорновіл конкурувала із бізнесменом Я. Дубневичем, який уже тривалий час вкладав ресурси в округ. У 117-му виборчому окрузі м. Львова балотувався Т. Стецьків, кандидатуру якого публічно підтримали Ю. Луценко і Ю. Тимошенко. Однак з'їзд опозиції висунув на цей округ І. Васюника, який раніше не брав участь у партійному житті. Народний депутат України від ВО «Батьківщини» П. Костенко відмовився йти за списком Об'єднаної опозиції (123 місце) і висловив бажання балотуватися у 200-му виборчому окрузі Черкаської області з центром у м. Умані. Станом на 30 липня від Об'єднаної опозиції у одномандатних виборчих округах було 190 кандидатів у народні депутати, від ВО «Свобода» – 35. У процесі виборчої кампанії ця кількість була змінена. Попри підписання Об'єднаною опозицією і ВО «Свобода» угоди про співпрацю, у деяких округах представники цих опозиційних сил боролися за мандати між собою. Яскравим прикладом неузгоджених домовленостей стали округи з центрами у Коломиї, Снятині, Долині і Надвірній. Винятком був 83-й мажоритарний округ з центром в Івано-Франківську, де опозиція підтримала голову обласної ради, представника ВО «Свобода» О. Сича.

Самовисування без рішення з'їзду є грубим порушенням статуту партії і тягне за собою найжорсткіші санкції – це насамперед виключення з партії, з фракції. Такі люди просто відмовляються від роботи у команді. Але таких випадків по всій партії – лише кілька. Так що ми тут не побачили «втрати бійця».

Андрій Павловський, народний депутат України VI скликання, вересень 2012 р.

Варто наголосити, що кількість самовисуванців у округах, які позиціонували себе як опозиційні і які відтягували голоси від кандидатів, узгоджених і висунутих безпосередньо Об'єднаною опозицією була досить значною. Зокрема, у Чернівецькій області була зафіксована велика кількість технічних кандидатів, які реально відбирали голоси опозиціонерів. З іншого боку, координація дій опозиційних сил бажала б бути кращою. Оскільки кандидати, висунуті від Об'єднаної опозиції, піддавалися жорсткій критиці щодо своєї опозиційності, їм закидали зв'язки з владою, попередній досвід роботи у провладних партіях, відсутність авторитету, підозрювали у «тушкуванні» у випадку обрання народними депутатами. У Сумській області з лав Об'єднаної опозиції виключили представника Політичної партії «Фронт Змін» О. Перчакова і представницю ВО «Батьківщина» В. Мотречко за самовисунення на парламентські вибори у окрузі, де балотувався узгоджений опозицією кандидат – О. Медуниця [41].

У східних і південних областях України кандидати від опозиції були малопомітними. Винятком можна вважати окремі округи Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Одеської областей. У Донецькій області склалася

ситуація, коли представники ПАРТІЇ РЕГІОНІВ уже активно проводили передвиборчу кампанію у мажоритарних округах, а Об'єднана опозиція взагалі не проявляла жодної активності. На початку вересня у м. Донецьку з Об'єднаної опозиції «Батьківщина» виключили 5 осіб за те, що вони проігнорували рішення з'їзду про участь у парламентських виборах тільки за єдиним списком кандидатів у мажоритарних округах.

8 вересня відбулося спільне віче Об'єднаної опозиції «Батьківщина» і ВО «Свобода», на якому було представлено 12 узгоджених мажоритарників Львівщини. Водночас, варто наголосити, у окремих округах у Західній Україні балотувалися самовисуванці від ВО «Батьківщина», НРУ й інших партій, які увійшли до Об'єднаної опозиції. Незадоволені політики, яких не затвердили «єдиними і узгодженими» опозиціонерами, йшли самостійно. Наприклад, у Рівненській області узгодженому кандидатові від опозиції М. Кучеруку опонував однопартієць, член ВО «Батьківщина», колишній голова облради О. Данильчук. А на Тернопільщині у 165-му окрузі з бютівцем В. Бойком конкурував самовисуванець від НРУ А. Вихрущ. У 166-му окрузі конкурентом кандидата від ВО «Батьківщина» М. Апостола був член НРУ М. Савчук. У такому взаємному поборюванні можна передбачити й передвиборчу технологію; мотивуючи тим, що діями принаймні частини самовисуванців керувала влада, мета якої цілком очевидна – дезорієнтувати виборців і відібрати голоси у окремих кандидатів. Таким чином, особливістю «мажоритарної» складової передвиборчої кампанії Об'єднаної опозиції було те, що у жодному регіоні її висуванці не мали беззаперечного домінування.

Результати соціологічного опитування, проведеного у червні Центром Разумкова, засвідчили цікаву тенденцію. Вуличне анонімне опитування показало, що Об'єднана опозиція «Батьківщина» випереджала ПАРТІЮ РЕГІОНІВ на 4%. За неї готові були проголосувати 27,9% виборців. Водночас опитування безпосередньо у помешканнях надало перевагу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – за неї були готові віддати свої голоси 28,3%, а за Об'єднану опозицію – 26,2%. Різниця у 2,1% перебувала у межах статистичної похибки [42].

Ймовірно, певну роль у виборі електорату могла відіграти і назва опозиційної сили – Об'єднана опозиція. Пересічному виборцю важко знайти суттєві відмінності у назвах – «Об'єднана опозиція», «Об'єднана опозиція «ВО «Батьківщина», «Об'єднана опозиція «За Батьківщину!», Об'єднана опозиція «Батьківщина». За великим рахунком, усе це одна опозиція, яка об'єдналася на базі Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Однак незрозумілою є наявність такої кількості назв. Перший офіційний документ Об'єднаної опозиції – Резолюція Форуму опозиційних сил був прийнятий 12 травня 2012 р. і містив лише назву – «Об'єднана опозиція». Програма Об'єднаної опозиції «Справедлива держава, чесна влада, гідне життя» на титульній сторінці містила назву – Об'єднана опозиція «ВО Батьківщина», а на її першій сторонці читаємо: Об'єднана опозиція «За Батьківщину!». Коментарі тут зайві. Під «Політичною угодою про створення коаліції демократичних сил у Верховній Раді VII скликання» (19 жовтня 2012 р.) підписано Об'єднана опозиція «Батьківщина». Натомість, усі круглі столи, презентації програми, зустрічі з виборцями, представлення кандидатів відбувалося на фоні напису – Об'єднана опозиція «За

Батьківщину!». На сайті Центральної виборчої комісії назва партії – суб'єкта виборчого процесу зазначена як Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Враховуючи Закон України «Про вибори народних депутатів України» правильною є назва – Об'єднана опозиція «ВО Батьківщина».

Підсумовуючи вищезазначене, є підстави стверджувати, що ідея об'єднання опозиційних сил тривалий час мала декларативних характер і неодноразово наголошувалося про наміри єднання, однак остаточне об'єднання відбулося лише 4 липня 2012 р. (Конфігурація політичних сил, які увійшли до складу Об'єднаної опозиції включала сім політичних партій). Натомість у регіонах для висунення мажоритарних кандидатів це об'єднання було ширше (до нього включалося ВО «Свобода»). Процес формування списку Об'єднаної опозиції був досить суперечливим і це яскраво відбилося на остаточній редакції виборчого списку. Ще більш складним був процес узгодження кандидатів на мажоритарних округах. Особливістю списку Об'єднаної опозиції була відсутність у його прохідній частині значної кількості чинних депутатів, а натомість – внесення до нього нових людей. Передвиборча програма партії побудована на протиставлені діяльності влади і пропозицій опозиції і являла собою детальний план економічного і соціального розвитку країни, який передбачав докорінну зміну системи державної влади і державного управління, підвищення ролі парламенту і відповідальності депутатів, скорочення пільг і привілеїв для чиновників, зміну виборчого законодавства і системи державного управління на місцях, а також реформування судової системи, скасування Пенсійної і Податкової реформ.

3. Об'єднана опозиція «Батьківщина» у міжпартійній конкуренції за завоювання симпатій електорату

Електоральне поле виборчої кампанії 2012 р. структурувалося взаємодією суб'єктів трьох типів: електоратом, офіційними учасниками виборчого змагання (партіями – насамперед, Об'єднаною опозицією – і кандидатами від Об'єднаної опозиції у мажоритарних виборчих округах), а також позакулісними діючими особами виборчого процесу. У процесі електоральних змагань відбулася своєрідна зустріч пропозицій (у виборі політичних диспозицій ідентичностей) і попиту (у вигляді політичних установок і переваг). Регуляція електоральної поведінки здійснювалася всією диспозиційною структурою, детермінувалася пріоритетним рівнем диспозицій; провідну регулятивну роль у випадку політичного вибору при цьому відігравала активна політична установка, яка мала актуалізуватися у момент вибору за ситуацією і за потребою.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що у виборчій кампанії Об'єднаної опозиції виділялися дві лінії електоральної поведінки – соціологічна, яка вбачала електоральний вибір солідарністю з певними соціальними групами (класами), і соціально-психологічна, яка акцентувала увагу на ідентифікації виборців з певними партіями й ідеологіями. Разом з тим, аналіз виборчої кампанії дав підстави стверджувати, що виборці не здатні адекватно ідентифікувати свої соціально-групові інтереси. Для них, переважно, характерні бінарні політичні установки. Водночас, «близькість» позиції Об'єднаної

опозиції до позиції виборців виступала важливим фактором формування підтримки виборців у електоральному полі.

Передвиборча стратегія ВО «Батьківщина» була зумовлена її опозиційністю до виконавчої влади і Президента. Об'єднана опозиція досить добре орієнтувалася у настроях невдоволення діями влади серед свого електорату і кожну помилку або невдачу влади використовувала як мотивацію для своїх виборців. Стратегія постійної критики влади мала досить сильний вплив на значну частину електорату, що у сукупності з широкою мережею партійних активістів на місцях давала хороші можливості для впливу на думки народу, без урахування доступності ТВ для опозиційної партії.

Тактика Об'єднаної опозиції тривалий час була орієнтована на доступ до ЗМІ, участь у дебатах з владою і «польову роботу» у столиці і великих містах країни. Помітних змін у стратегії партії упродовж тривалого періоду не спостерігалося, що призвело до неефективності діяльності партії у нових політичних реаліях, внаслідок значної обмеженості у фінансових ресурсах. Тактика проведення виборчої кампанії страждала відсутністю різноманітності і тенденцій до її вдосконалення. Попри те, вона розрахована на низьку популярність влади і на високу довіру до опозиції, у сукупності з монополізацією активності на місцях.

Тимошенко – жінка-політик, яка блискуче використовувала чоловіків. Можливо, це перший випадок, коли прийшов інший чоловік, який використовував саму Юлію Володимирівну. Те, що всередині відбувається, – там, у БЮТ, як вулкан гуркоче. Йде боротьба, процес поділу – хто з Яценюком, а хто не з Яценюком.

Володимир Каплієнко, народний депутат України IV скликання, червень 2012 р.

Проводячи виборчу кампанію 2012 р., Об'єднана опозиція намагалася використовувати електронні ЗМІ як основний комунікативний канал спілкування з виборцем. Опозиція була лідером за кількістю шану-вальників у соціальних мережах. На її сторінки у Facebook, Twitter і Vkontakte у сумі підписалося 15,5 тис. інтернет-користувачів (станом на кінець вересня), у той же час спостерігався значний розвиток мережі регіональних організацій (хоч і слабо пристосованих до ведення професійної агітаційної кампанії), що дозволило більшою чи меншою мірою бути присутніми на політичному полі багатьох електорально-значущих регіонів.

Іронія в тому, що ці всі події навколо Тимошенко не збили її рейтинг, а погіршили ситуацію для Януковича.

Сергій Таран, політолог, вересень 2012 р.

Значну роль у виборчому процесі Об'єднаної опозиції відігравали політичні консультанти. За підрахунками журналу «Корреспондент», на передвиборчу кампанію кандидати у депутати мали витратити 2,5 млрд доларів. Десята частина цих витрат – на оплату праці політичних консультантів. О. Мєдвєвєв же відзначав, що роль політтехнологів Об'єднаної опозиції полягала лише у експертному консультуванні. Отже, витрати опозиції на політичний консалтинг мали бути невисокими. За деякими даними, А. Яценюк продовжував співпрацю з росіянами, які керували його попередніми кампаніями – Т. Сергейцевим,

Д. Куліковим і І. Валітовим. Крім того, запросив нового політтехнолога – американця сербського походження М. Івковича*.

Якщо замислитися, то життя найбільш харизматичного українського політика – Юлії Тимошенко – тісно переплелося з новітньою українською історією. Її історія – центральна у фільмі, а перед очима проходить історія становлення України….
Марина Сорока, прес-секретар Ю. Тимошенко, вересень 2012 р.

Колишній член ВО «Батьківщини» В. Каплієнко констатував, що у ВО «Батьківщина» відбувалася глобальна переорієнтація членів команди – з Ю. Тимошенко на А. Яценюка. Для більшості членів ВО «Батьківщина» А. Яценюк був чужим, з ним не бачили майбутнього для своєї політичної сили. Але у ситуації, коли Ю. Тимошенко не могла взяти участі у виборчій кампанії, А. Яценюк мав всі шанси здобути підтримку. Втім, під час Евро–2012 Об'єднана опозиція роздавала футболки «Free Юля» з портретом Ю. Тимошенко голландцям разом із такими ж листівками англійською мовою. Значна частина нідерландських вболівальників під час традиційної ходи до стадіону у м. Харкові була саме у футболках «Free Yulia». Отримали футболки й вболівальники у м. Львові (напередодні футбольного матчу Німеччина – Португалія).

У наметовому містечку опозиції на Хрещатику за ініціативи Київського осередку партії ВО «Батьківщина» було запроваджено проект «Патріот України». Щоденно у містечку працював фотограф і пропонував усім бажаючим зробити спеціальну світлину зі словами «She doesn't surrender, and we together with her» («Вона не здається, і ми разом з нею») *[43]*.

22 червня депутати фракції БЮТ–Б прийшли у Верховну Раду України у чорних футболках із зображенням Ю. Тимошенко і написами «Україні – волю», «Батьківщина понад усе!» і у сесійній залі розстелили полотнище із зображенням екс-прем'єра [44].

Супротивники діяли в іншому напрямі. Ще у 2011 р. (під час суду над Ю. Тимошенко) Перший національний телеканал показав документальний фільм за назвою «Просто Юля. Крадений попкорн», у якому йшлося про «кримінальне минуле» Ю. Тимошенко, яка разом із екс-прем'єром П. Лазаренком оголошувалася творцем і очільницею всієї української мафії.

На Першому національному телеканалі (травень, 2012 р.) транслювався витриманий у дусі «чорного піару» фільм з промовистою назвою «Щербань. Замовлення прийнято». Стрічка звинувачувала Ю. Тимошенко в організації у 1996 р. вбивства депутата і бізнесмена Є. Щербаня. У ЗМІ з'являлася інформація щодо справи ЄЕСУ.

11 опозиційних парламентарів у травні 2012 р. ініціювали лист-протест за «систематичне використання державного телеканалу у цілях пропаганди,

* Івкович Марко – громадянин Сербії і при цьому непересічний співробітник Національного демократичного інституту США (NDI, спонсорується Демократичною партією США), відомий як організатор сербської організації «Отпор» – серця «бульдозерної революції» 2000 р., грузинської «Кмара» і української «Пора» (Українські партії визначилися зі стратегіями і політтехнологами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://provolyn.com/news_2012-02-02/15141-ukrayinski-partiyi-viznachilisya-zi-strategiyami-i-polittehnologami.html)

поширення неправдивої інформації і зловживання службовим становищем» [45]. Йшлося про трансляцію «документальних» фільмів, спрямованих проти Ю. Тимошенко і її соратників.

17 вересня 2012 р. на Першому національному телеканалі у рамках часу, відведеного на передвиборчу агітацію, транслювався фільм про Ю. Тимошенко «Заради України». У фільмі про лідера опозиції говорили політики і митці, наділяючи її позитивними характеристиками: «вкрай обдарований політик», «найталановитіший політик», «харизматична особистість», лідер нації, українка, «частина України». Демонстрація цього фільму напередодні виборів сприяла частково як нагадуванню про лідера опозиції, так і про Об'єднану опозицію, адже однією з визначальних рис телебачення, яке впливає на формування віртуального образу політика, є фрагментарність. Вона включає мозаїчність, серійність і дискретність. Це підтвердив фільм, а також сама опозиція, яка репрезентувала себе, беручи участь у різноманітних ток-шоу. Це були чи не єдині нагадування про існування цієї політичної сили.

До нас вже приходили з опозиції з сюжетами, де зображені Тимошенко і Яценюк, то ми відмовили у розміщенні. Сюжети не затвердили. Ми не хочемо зайвих проблем. Наприклад, можна подати документи на продовження дозволу, а назад їх можна не отримати.

Фахівець із зовнішньої реклами,
червень 2012 р.
http://www.radiosvoboda.org/content/article/24614767.html

Ще у січні 2012 р. ВО «Батьківщина» прийняла рішення про організацію виборчої кампанії без зовнішньої реклами. О. Турчинов стверджував, що у справжньої опозиції не буде білбордів на виборах, оскільки «потужна реклама – це критерій опозиційності. Коли політична сила говорить про опозиційність і має дорогі білборди – це не справжня опозиція» [46]. Головний акцент мав робитися на діалог із суспільством, зустрічах з людьми, вирішенні конкретних питань. Проте вже на початку червня досить масово у всій Україні з'явилися рекламні щити Об'єднаної опозиції. Так само, як і політична реклама на телебаченні. Об'єднана опозиція планувала розмістити у м. Києві 200 білбордів, але дозвіл дали лише на розміщення 36, і з кожним днем ця кількість зменшувалася [47]. У «Київрекламі» спростовували, а у приватних рекламних агентствах підтверджували інформацію про перешкоди розміщенню передвиборчої агітації опозиції на білбордах. Проти рекламних агентств, які підписали угоду з опозицією, йшла війна на знищення. Особливо яскраво це було виявлено у м. Києві й Київській області, у Харківській, Одеській, Луганській областях.

Комунальним службам м. Києва з бюджету було виділено 20 млн грн на демонтаж реклами опозиції [48]. Зокрема, білборди Об'єднаної опозиції знімалися щоночі працівниками муніципальних служб під прикриттям працівників міліції. На Київщині білборди Об'єднаної опозиції зривали через кілька годин після розміщення невідомі команди, а на Черкащині їх обливали фарбою [49]. На Чернігівщині спостерігалося обмеження доступу опозиційних політиків до ефірів обласної державної телерадіокомпанії і муніципальних телеканалів, а також діяла неформальна заборона на розміщення агітаційних матеріалів опозиції на зовнішніх

носіях [50]. У середині липня у м. Жашкові (Черкаська область) невідомі вкрали шість сіті-лайтів із зображенням Ю. Тимошенко [51]. У Черкасах псували білборди опозиції. Наприкінці червня невідомі пошкодили 26 з 32 білбордів, де було зображено Ю. Тимошенко і А. Яценюка [52]. На трасі Київ–Одеса були пошкоджені 23 рекламні конструкції, де розміщувалася політична реклама опозиції [52].На більшості білбордів матеріали були зірвані, а деякі просто заклеєні рекламою ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [52].

Натомість, голова Комітету виборців України О. Черненко пояснював відсутність реклами в опозиції «чисто фінансовими проблемами», однак до кінця ситуацію з перешкодами встановлення опозиційної реклами не спростував, зазначивши, що «поодинокі випадки були, коли рекламні агентства відмовляли у розміщенні білбордів, і то тому, що рекламні площі вже були віддані» [53].

Незважаючи на усі перешкоди, Об'єднана опозиція все ж стала одним із лідерів розміщення зовнішньої реклами. Якщо у довиборчий період Об'єднана опозиція акцентувала увагу виборців на факті об'єднання різних опозиційних сил, концентруючи увагу на лідерах, щоб зафіксувати у свідомості мас тандем Тимошенко–Яценюк, то згодом – на політичних опонентах, обіцяючи – «Ми їх зупинимо» і позиціонуючи себе як головну альтернативу владі.

У серпні Об'єднана опозиція у всій країні розгорнула наметову агітаційну мережу. Такого типу діяльність була спрямована на загальнонаціональну кампанію, значно менше – на користь кандидатів-мажоритарників. Однією із особливостей агітаційної кампанії опозиції були мобільні агітаційні пункти і мобільні громадські приймальні. Мобільні пункти були забезпечені сучасною технікою, що дозволяло достатньо оперативно організовувати зустрічі із виборцями. Практикувалися супутникові включення, у межах яких виборці мали змогу спілкуватися із керівниками центрального штабу опозиції.

Об'єднана опозиція потребувала фінансів. Однак бізнес, який виступав її донором, постійно був під пресом або переходив до влади. А. Яценюк стверджував, що проти спонсорів опозиції силові структури проводили репресії. Було порушено кримінальні справи у 14 областях проти 28 осіб – представників Політичної партії «Фронт Змін». Мажоритарники проводили кампанії, виходячи виключно з власних (або самотужки залучених) фінансових можливостей. Незважаючи на усі фінансові труднощі, Об'єднана опозиція ухвалила рішення зменшити витрати на виборчу кампанію і виділити 2 мільйони гривень телеканалу ТВі, аби він зміг покрити борги перед державою [54]. Цей вчинок був добре сприйнятий громадськістю.

А реалії виборчого процесу 2012 р. були такі, що населення сприймало, у першу чергу, людину, особистість, лідера, а вже через нього – партію і її дії. За допомогою політичних технологій Об'єднана опозиція намагалася посилити вплив на формування поглядів середньостатистичного виборця. Технологічний прорив у сфері формування іміджу Об'єднаної опозиції був досягнутий завдяки більш ретельному і більш глибокому вивченню масових настроїв, особливостей політичної і правової культури електорату. Важко не погодитися з Ж. Сігела, який стверджував, що «потрібно рекламувати людину, а не партію. Ідею, а не ідеологію. Майбутнє, а не минуле. Проект, а не програму».

Простежувався відчутний відвертий тиск влади на кандидатів від опозиції, незалежні ЗМІ і Центрвиборчком. Було порушено кілька справ проти опозиційних кандидатів і керівників місцевих штабів, деякі з них були засуджені, іншим надходили погрози. Масовим явищем стали напади «невідомих молодиків характерної зовнішності» на опозиційних агітаторів і активістів, блокування ДАЇшниками агітаційних автомобілів, перешкоджання роздачі листівок і зустрічам опозиціонерів з виборцями, заборона протестних мітингів. У мажоритарних округах кандидатів реєстрували з однаковими прізвищами і навіть іменами. З'явилися навіть цілі псевдоорганізації: на Хмельниччині у 189-му окрузі колишній голова облдержадміністрації О. Буханевич (балотувався як самовисуванець) незадовго до виборів зареєстрував громадську організацію «Об'єднання за Батьківщину», яка маскувалася під опозицію. 28 вересня у м. Антрациті (Луганська обл.) невідомі розповсюджували газету, яка дискредитувала лідерів і представників ВО «Батьківщина» і використовувала стиль і символіку Об'єднаної опозиції. У газеті були сфальшовані цитати і звернення А. Яценюка, О. Турчинова, О. Тягнибока і А. Гриценка. Крім того, газета не мала дати і номера випуску, але її вихідні дані копіювали інформацію офіційної газети від ВО «Батьківщина», й стилістично газета нагадувала символіку Об'єднаної опозиції [55].

Газети «Наше время плюс», «ИЗ. Панорама» і «МИГ» (Запоріжжя) розмістили відверто упереджену інформацію про обласний осередок ВО «Батьківщина», який звинувачували у бездіяльності і співпраці з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ: «БЮТ: боится, что побьют?», «В поисках крайнего», «У «Батьківщини» всегда есть крайний».

На загальнонаціональному телебаченні позитивної інформації про ПАРТІЮ РЕГІОНІВ було у 13 разів більше, ніж про опозицію. А, наприклад, на «Інтері» негативних згадок про опозицію було у 32 рази більше, ніж про регіоналів [56]. У квітні 2012 р. Новини «Інтера» (43%) і Нового каналу (52%) приділяли більше уваги опозиції, ніж TVi (38%) [57]. У червні TVi був теж на третьому місці за рівнем уваги до опозиції. TVi приділив опозиції 27%, тоді як Новий канал і СТБ понад 33% і 29%, відповідно [58]. За даними медіа-моніторингу, проведеного комітетом «Рівність можливостей», про ПАРТІЮ РЕГІОНІВ на центральному телебаченні позитивної інформації було у 75 разів більше, ніж про опозицію [58].

Влада розуміє, що чесно перемогти на цих виборах їй не вдасться. Тому застосовує всіх, навіть найбрудніших методів боротьби із політичною силою, яка реально протистоїть їй, і яку підтримує більшість українців. Поширення подібних матеріалів свідчить тільки про одне – влада реально боїться об'єднаної опозиції Батьківщина та Арсенія Яценюка.
Максим Бурбак, голова Чернівецької обласної організації Політичної партії «Фронт Змін», вересень 2012 р.

Варто акцентувати увагу на нерівномірність підтримки Об'єднаної опозиції у різних регіонах України. Так, зокрема, на кінець літа ВО «Батьківщина» мала у Луганській області менше 2% підтримки. За даними соціологів, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ у середині серпня почала обганяти ВО «Батьківщина», яка ще влітку

займала лідируючу позицію. Однією з причин падіння рейтингу опозиції можна вважати відсутність у бюлетені прізвища Ю. Тимошенко. Саме це могло знизити рейтинг опозиції на 2–3% [59]. На падіння рейтингу ВО «Батьківщина» впливала також виборча кампанія Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличко», яка відбирала молодий електорат у Об'єднаної опозиції у Центрі і на Заході.

Виборча кампанія для Об'єднаної опозиції супроводжувалася знищенням наметів, псуванням білбордів, агітаційними листівками, оформленими у стилі «чорного піару», виключенням представників опозиції з дільничних виборчих комісій, побиттям представників кандидатів і агітаторів. Мали місце випадки відмов у наданні кандидатам приміщень**,** залів чи площ для організації зустрічей із виборцями. І хоча в окремих ситуаціях такі відмови обґрунтовувалися представниками органів влади, часто вони були формальними. Зокрема, 16 вересня представники Об'єднаної опозиції планували провести тренінги для членів дільничних виборчих комісій, для чого орендували зал залізничного вокзалу у м. Роздільне Одеської області (ВО №139). Напередодні, 15 вересня, прийшла відмова від адміністрації вокзалу, їм начебто заборонили використовувати приміщення для політичних заходів. Кандидата від ВО «Батьківщина» у ВО №184 (Херсонська область), лікаря Ю. Терлецького не допускали до зустрічі з трудовими колективами районних лікарень округу. Більше десяти звернень кандидата про проведення таких зустрічей до районних відділів охорони здоров'я залишилися без відповіді. 18 вересня на Одещині зустрічався з виборцями і представляв кандидатів у депутати від Об'єднаної опозиції А. Яценюк. Містами області був організований телеміст з політиком. Але під час проведення заходу опозиції у смт. Ширяєво (ВО №138) представники «Фонду Фурсіна» (І. Фурсін – кандидат від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) привезли акустичну апаратуру і увімкнули 6 колонок на повну гучність. Тим самим останні завадили проведенню мітингу і телемосту Об'єднаної опозиції. У м. Біляївка (ВО №140) така віртуальна зустріч відбувалася на площі біля Будинку культури. Місцева влада територію площі на цей час віддала в оренду мандрівному цирку.

У Чернівцях невідомі особи розповсюджували листівки, на яких кандидат М. Федорук і І. Ринжук, над яким відбувався судовий процес за фактом отримання хабаря у особливо великих розмірах, зображені поряд, як два кандидата від Об'єднаної опозиції у різних виборчих округах. Листівки були оформлені у стилістиці агітаційних матеріалів Об'єднаної опозиції, містили логотип і слоган «Ми об'єднались заради України», але не містили жодної інформації щодо тиражу і замовника. Таке оформлення і неправдивий зміст листівки суперечили вимогам Закону «Про вибори народних депутатів України» щодо оформлення агітаційних матеріалів. Іншими словами, проти кандидата М. Федорука застосували прийом «чорного піару» [60]. Агітаційні листівки, оформлені у стилі «чорного піару», розповсюджували також у під'їздах багатоквартирних будинків. На листівках А. Яценюка було зображено у вигляді керованої ляльки, а також стверджувалося, що він – «*маріонетка в руках влади та запроданець».* Контрагітаційні матеріали не містили жодних вихідних даних про замовника, тираж тощо.

Текст іншої листівки містив інформацію, яка за своїм змістом найтовхувала на думку про псевдоопозиційність кандидата, який очолив виборчий список Об'єднаної опозиції «ВО Батьківщина». Наприклад, автори листівки стверджували, що виборча кампанія спонсорувалася В. Пінчуком, Л. Кучмою і Д. Фірташем**,** і вони мали на А. Яценюка такий вплив, що той виконуватиме будь-які їхні вказівки. Також «розкривалися» теми: «*Яценюк саботує діяльність опозиції», «Яценюк продав мову», «Яценюк свідомо робить все для того, щоб програти вибори»* [61].

У ніч на 22 жовтня невідомі особи розклеїли практично по всій території Львівської області провокаційні листівки проти ВО «Батьківщина», у яких запрошували пенсіонерів і спостерігачів приходити в офіси опозиції за матеріальною допомогою у розмірі 500 грн. Про появу таких листівок повідомляли виборців з усіх куточків Львівської області. Поява таких листівок – брутальна провокація, реалізована з метою дискредитувати політичну силу за лічені дні до виборів. «Фальшиві газети, брехливі листівки, замовні сюжети і статті – такою є зброя політичних опонентів. У боротьбі за депутатський мандат їх не зупиняє вже ніщо» [62].

У містах Тальному, Звенигородці, Ватутіному, Шполі і Катеринополі за прихильниками Об'єднаної опозиції були зафіксовані такі методи впливу на виборців, як надання провладними кандидатами фінансової допомоги «на розвиток села» – по 20–30 тисяч сільським головам і сільським радам. Лікарів і вчителів цих районів залякували, щоб у жодному разі не йшли у члени ТВК, бо залишаться без роботи [63].

Є підстави стверджувати, що, незважаючи на усі перешкоди упродовж серпня–жовтня 2012 р., передвиборча активність Об'єднаної опозиції набула більшого розмаху, ніж на неофіційному етапі виборчої кампанії. Відчутно посилилися взаємозв'язки між регіональними і загальнонаціональними структурами. Лідери опозиційної сили інтенсивно відвідували регіони, до виборчої кампанії активно залучалися чинні народні депутати України. У значній частині регіонів саме візити цих лідерів виступили основним локомотивом передвиборчої діяльності. Найбільш інтенсивно у регіонах працювали: А. Гриценко, О. Кужель, Г. Москаль, С. Соболєв, О. Оробець, А. Парубій, Б. Тарасюк, В. Кириленко, І. Кириленко.

Опозиція на місцях організовувала протестні акції проти ув'язнення лідерів опозиції, або вдавалася до публічної критики дій чинної влади через заяви і звернення (у Волинській, Львівській, Запорізькій, Вінницькій, Чернівецькій, Черкаській, Хмельницькій, Київській, Дніпропетровській областях). Партійці ВО «Батьківщина» Львівщини оголосили голодування на знак солідарності з ув'язненою Ю. Тимошенко. Об'єднана опозиція у всіх областях України розгорнула акцію «Україна проти Януковича», у межах якої збиралися підписи громадян на підтримку позову А. Яценюка проти Президента України. Ще одним елементом загальнонаціональної кампанії партії були протестні акції проти Закону України «Про засади державної мовної політики». Характерною особливістю виборчої кампанії опозиції було те, що вона переважно

комунікувала з виборцями безпосередньо під час публічних заходів (наметові кампанії, пікети, мітинги, збір підписів, власна друкована література, зустрічі з виборцями, тематичні форуми).

Подібність електоральних стратегій і передвиборчих технологій, які застосовувалися на загальнонаціональному рівні певною мірою компенсувалися нестандартними підходами кандидатів до кампанії у одномандатних округах. У ОВО №117 (Львівська обл.) кандидат від ВО «Батьківщина» І. Васюник активно працював із віруючими громадянами. За його сприяння у м. Львів потрапили мощі святого Петра Вергуна і прах блаженного Омеляна Ковча. Кандидат від ВО «Батьківщина» у ОВО №134 К. Усов ініціював підписання угоди найму з жителями Малиновського району, де останні виступили роботодавцями політика.

Незважаючи на помітну централізацію виборчої кампанії Об'єднаної опозиції, її активність мала регіональні особливості. Ймовірно, це було пов'язано із певною пасивністю ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у західних областях, яка не проводила там широкомасштабної агітації упродовж серпня–жовтня. У східних і південних регіонах України кампанія Об'єднаної опозиції була «хвилеподібною», оскільки вона дуже часто залежала від візитів партійних лідерів. Між їхніми візитами місцеві осередки і виборчі штаби активністю не відзначалися. У центральних областях України опозиція була активнішою.

Результати виборів 28 жовтня 2012 р. засвідчили подолання Об'єднаною опозицією 5-відсоткового бар'єра. За результатами екзит-полів найбільше опозиція набрала місць згідно з Національним екзит-полом – 127 місць, найменше їй давали результати R&B – 117, а у середньому за результатами п'ятьох екзит-полів опозиція могла зайняти за партійними списками 122 місця [64]. Реальні результати виявилися нижчими: на парламентських виборах 2012 р. Об'єднана опозиція «Батьківщина» отримала 62 місця у парламенті (25,55% голосів) за пропорційною системою і 39 місць у 39 мажоритарних округах, що дозволило привести у парламент 101 депутата. Найбільшу підтримку Об'єднана опозиція здобула на Заході країни (див. Таблицю ІІ.2) Значно зменшилася підтримка у базових областях ВО «Батьківщина», зокрема Волинській – 39,46%, Київській – 36,63%, Тернопільській – 39,04%. Найбільшу кількість голосів «ВО Батьківщина», виборці віддали у Вінницькій області – 44,95%. Найкращі результати Об'єднана опозиція продемонструвала у м. Києві. Станом на 30 жовтня у 13 столичних округах Об'єднана опозиція перемогла у 10. Високі результати були і на Івано-Франківщині: з семи округів опозиція перемогла у п'яти (із урахуванням самовисуванця О. Донія) і на Львівщині – у 7 із 12 округів. У Рівненській, Тернопільській, Сумській області опозиція мала половину і більше переможців (див. Таблицю ІІ.2). Загалом за підсумками виборчої кампанії Об'єднана опозиція посіла 2-ге місце після ПАРТІЇ РЕГІОНІВ.

Таблиця ІІ.2

Порівняльна таблиця результати виборів

	Регіони	2007 р. «Блок Юлії Тимошенко»	2012 р. ВО «Батьківщина» (Об'єднана опозиція)
1.	Автономна Республіка Крим	6,93 %	13,09%
2.	Вінницька обл.	49,97 %	45,01 %
3.	Волинська обл.	57,59 %	39,46 %
4.	Дніпропетровська обл.	20,93 %	18,38%
5.	Донецька обл.	3,92 %	5,26 %
6.	Житомирська обл.	37,00 %	36,15 %
7.	Закарпатська обл..	28,85 %	27,69 %
8.	Запорізька обл.	14,66 %	14,93%
9.	Івано-Франківська обл.	50,67 %	38,21 %
10	Київська обл.	53,38 %	36,63 %
11	Кіровоградська обл.	37,57 %	32,17 %
12.	Луганська обл.	5,10 %	5,49 %
13.	Львівська обл.	50,38 %	35,48 %
14.	Миколаївська обл.	16,60 %	16,93 %
15.	Одеська обл.	13,72 %	15,49 %
16.	Полтавська обл.	37,86 %	30,14 %
17.	Рівненська обл.	51,97 %	36,59 %
18.	Сумська обл.	44,45 %	36,27 %
19.	Тернопільська обл.	51,57 %	39,04 %
20.	Харківська обл.	16,36 %	15,21 %
21.	Херсонська обл.	23,08 %	21,80 %
22.	Хмельницька обл..	48,16 %	37,71 %
23.	Черкаська обл.	47,03 %	37,78 %
24.	Чернівецька обл.	46,17 %	39,60 %
25.	Чернігівська обл.	41,92 %	30,73 %
26	м.Київ	46,18 %	30,99 %
27	м. Севастополь	5,01 %	5,86 %

Джерело: Центральна виборча комісія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001; http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp302?PT001F01=900&pf7171=52

Об'єднана опозиція посіла друге місце за обсягом витрачених коштів, задекларувавши 107 млн грн. У опозиційної партії майже весь бюджет пішов на оплату послуг ЗМІ (94 млн грн), ще у 9,5 млн грн обійшлася зовнішня реклама. Вартість одного голосу для Об'єднаної опозиції коштував 20,6 грн [65].

Серед 62 депутатів, які отримали мандати за списком Об'єднаної опозиції – представники ВО «Батьківщина» становили лише половину. З майже сотні мажоритарників від Об'єднаної опозиції депутатами стали 39 осіб, з них 10 обрані у м. Києві. Сумарна кількість депутатів від усіх опозиційних сил (Об'єднаної опозиції, Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) В. Кличка» і ВО «Свобода») не мала змоги сформувати більшість у парламенті VII скликання.

Таким чином, парламентські вибори 2012 р. для Об'єднаної опозиції характеризувалися масштабними фальсифікаціями з боку партії влади, застосуванням адміністративного ресурсу, підкупом виборців, прихованою політичною рекламою і здійсненням політичної агітації до початку оголошення виборчої кампанії, втручанням у виборчий процес правоохоронних органів. Великих масштабів набула у виборчій кампанії технологія клонування, коли проти кандидата на мажоритарному окрузі висувався його однофамілець чи взагалі повний тезка. Незважаючи на усі перешкоди, Об'єднана опозиція вела активну виборчу кампанію, використовуючи зовнішню рекламу і частково ЗМІ, особисте спілкування як безпосередньо, так і з допомогою технічних засобів. Усі декларації щодо відкритого чесного виборчого списку не були повною мірою реалізовані – не була врахована думка лідера Об'єднаної опозиції, рівень і стан активності багатьох народних депутатів і активних політиків об'єднання, а також політичні інтереси як партій, так і окремих політиків. Ситуація з кандидатами-мажоритарниками яскраво продемонструвала відсутність єдності Об'єднаної опозиції щодо питань як формування списків, а також і висунення єдиних претендентів у мажоритарних округах.

***

Вищевикладене дає підстави стверджувати:

1. Напередодні виборчої кампанії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» переживало серйозні внутрішньопартійні суперечності і конфлікти. Лідер партії Ю. Тимошенко перебувала у в'язниці. Суттєво скоротився кількісний склад фракції БЮТ–Б у Верховній Раді України шостого скликання, а також відбулася зміна керівника. Не було єдності у прийняті важливих політичних рішень. Особливо яскраво це продемонструвало голосування за новий виборчий закон. Виборчий процес 2012 р. для Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» суттєво відрізнявся від усіх попередніх.

2. Ключовою проблемою для ВО «Батьківщина» й інших представників КОДу упродовж березня–травня 2012 р. залишалося питання об'єднання опозиційних сил напередодні парламентських виборів. Опозиція пройшла досить довгий шлях об'єднання. Позитивом об'єднання було те, що вперше в Україні опоненти влади згуртувалися на базі однієї партії, а саме – ВО «Батьківщина». Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» стало базовою партією для створення Об'єднаної опозиції і платформою для формування її єдиного виборчого списку. Прикладів блокування політичних сил на виборах до Верховної Ради України за останнє десятиріччя було достатньо, і об'єднання 2012 р. різнилося лише тим, що вперше за 21 рік незалежності в українському політикумі дві опозиційні партії з рейтингом більш ніж 10% вирішили йти єдиним списком на виборах 2012 р.

3. Об'єднання ВО «Батьківщина» і Політичної партії «Фронту Змін» не підвищило рейтинг опозиції і не привело до автоматичного збільшення суми рейтингів, хоча б тому, що для певної частини електорату це об'єднання не було прийнятним. Однак, у будь-якому разі, це – позитивний процес, тому що, борючись за один сегмент електорату, вони б послаблювали один одного. Кумулятивного ефекту зростання рейтингу опозиції після об'єднання не відбулося.

4. Назва політичної сили – Об'єднана опозиція «Батьківщина» – вперше за всю історії участі у виборчих кампаніях ВО «Батьківщина» не містила прізвища Ю. Тимошенко. Відсутність Ю. Тимошенко у виборчому списку негативно вплинула на рейтинг партії, оскільки для електоральної бази партії і переважної частини її членів була характерна форма партійної ідентичності, заснована на особистісній, харизматичній ознаці.

5. Програма Об'єднаної опозиції стала «продовженням» попередніх передвиборчих програм і мала декларативний характер. Натомість обговорення блоків програми на круглих столах за участю експертів зламало українські політичні традиції, оскільки раніше такого не було, щоб без камер, у відкритому режимі запрошувалися експерти з метою відкритості і намаганням отримати меседжі від експертного середовища. Такий формат обговорення програми свідчив про конструктивний підхід політичних лідерів до програмного документа.

6. Незважаючи на наявність багатьох суспільно значущих подій: конфлікт довкола закону про мову, реєстрацію виборчих списків і дискусії довкола них, висунення кандидатів в округах, зняття з реєстрації Ю. Тимошенко і Ю. Луценка, рейтинги Об'єднаної опозиції з червня коливалися у межах статистичної похибки. Масова агітаційна кампанія на них також не впливала.

7. Об'єднана опозиція мала на своєму електоральному полі конкурентів, які, незважаючи на відсутність досвіду виборчої боротьби, претендували на значну частину її електорату. ВО «Батьківщина» довелося ділити електорат з ВО «Свобода» і Політичною партією «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» на Заході і у Центрі країни.

8. Конструювання ідентичності електорату Об'єднаної опозиції відбувалося у суперечливих процесах взаємодії, взаємовпливу і конфлікту регіональних ідентичностей. Характерно, що Об'єднана опозиція не визначила у своїй виборчій програмі 2012 р. такої мети, як розвиток в Україні громадянського суспільства. Натомість усі зусилля політиків були спрямовані на гарантування соціальних стандартів життя різним соціальним групам, складання планів економічних реформ, визначення подальших перспектив у сферах військової і зовнішньої політики й боротьбу з чинною владою.

9. Упродовж виборчої кампанії Об'єднана опозиція з великими труднощами здійснювала свої основні функції з артикуляції і агрегації соціальних інтересів, вироблення політичного курсу, програючи у цьому плані іншим політичним інститутам, зокрема, уряду, Президенту. Позбавлена можливостей реальної участі у прийнятті політичних рішень, формуванні уряду і регіональних органів виконавчої влади, Об'єднана опозиція перетворилася на своєрідний знак і символ, що позначили існування нового політичного простору українського суспільства.

10. Партійна ідентичність Об'єднаної опозиції не була заснована на усвідомленні і близькості ідеології партій. Відсутність чіткої ідеологічної платформи, яка б виражалася у гнучкості ідеологічної бази, привела до пошуку принципово іншої політичної ідентифікації, яка якісно відрізняється від ідентифікації ідеологічної. Відмінності між партіями в умовах слабкої реальної диференціації мали багато у чому не інституційний, а швидше, умовний, суто знаковий, штучний характер. Основними мотивами, які визначили підтримку Об'єднаної опозиції у парламентських виборах 2012 р., була негативна, протестна ідентичність і особистісна партійна ідентичність.

11. З урахуванням політичного дискурсу, конкретних пропозицій і позицій партій, сприйнятих виборцем через ЗМІ або прочитаних у програмі партій, ідеї трансформувалися у конкретні політичні уподобання, сукупність яких і сформувало політичну ідентичність Об'єднаної опозиції і її електорату. Політична ідентичність відтворилася не тільки у електоральній поведінці, але й мала відношення до інших видів політичної поведінки, починаючи від активної політичної участі і протестної поведінки до абсентеїзму.

1. Блогосфера про засудження Юлії Тимошенко, політичні перспективи Євгенії Тимошенко та «бродіння» в парламенті [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://elect.in.ua/-item/blogosfera-pro-zasudzhennya-yulii-timoshenko-politichni-perspektivi-evgenii-timoshenko-ta-%C2%ABbrodinnya%C2%BB-v-parlamenti

2. Бондарєв Костянтин: Закон про вибори, який пропонує Партія регіонів, не передбачає рівних умов для політичних партій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://byut.com.ua/news/8635.html

3. «Батьківщина» почне збір підписів за позачергові вибори Ради й Президента [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.ua/ukr/article/357944.html

4. Понад п'ять з половиною тисяч підписів вже віддали тернополяни за розпуск парламенту та відставку президента [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://batkivshchyna.te.ua/?page=news&newsid=1893&sub=

5. Депутатам Тимошенко наказали блокувати новий закон про вибори [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/383534

6. Дейнеченко Р. Верховна Рада ухвалила новий виборчий закон [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.voanews.com/ukrainian/news/ukraine/ua-election-law-2011-11-17-134056343.html

7. Шлинчак В. 62 зрадники Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/5600.html

8. Сайт фракцій «Совість України» Супрунівської сільської ради [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://suprunivka.com.ua/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=-470&cntnt01returnid=56

9. Закарпатська «Батьківщина» зібрала 24 000 підписів за відставку Януковича [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakarpattya.net.ua/News/89824-Zakarpatska-Batkivshchyna-zibrala-24-000-pidpysiv-za-vidstavku-IAnukovycha

10. Прес-клуб: Новий закон про вибори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ternopil.klichko.org/news/show/279

11. В БЮТ растет недовольство молодых политиков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr.net/news/v_bjut_rastet_nedovolstvo_molodyh_politikov_politolog-9759406-1.html

12. Обезголовлені: ізоляція Тимошенко породила кризу в БЮТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/38307

13. Тимошенко закликала опозицію «по-справжньому об'єднатися» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.wz.lviv.ua/m/articles/101730

14. Письмо Юлии Тимошенко депутатам фракции «БЮТ–Батьківщина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainfo.censor.net.ua/news/10683-pismo-yulii-timoshenko-deputatam-frakcii-byut-batkvschina.html

15. Юлія Тимошенко дала депутатам фракції «БЮТ-Батьківщина» чотири завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsmarket.com.ua/2012/02/timoshenko-vimagaye-vid-deputativ-ne-brati-vipadkovih-kandidativ-na-vibori/

16. Тимошенко випередила Януковича в рейтингу найпопулярніших політиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/33225

17. Тимошенко має найбільшу підтримку громадян. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://byut.lutsk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=93:2011-10-19-07-37-48&catid=41:2011-09-29-06-34-35&Itemid=78

18. Заява опозиційних сил [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://byut.com.ua/news/-9912.html

19. Яценюк може очолити виборчий список «Батьківщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zhitomir.info/news_104474.html

20. Кожемякин – о Забзалюке, тушках и чики-пики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.net/rus/news/news-486939.html

21. Не дивно, що група «Реформи заради майбутнього» є опонентом БЮТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.liga.net/user/kaplienko/article/8638.aspx

22. «Батьківщина» починає чистку у регіонах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.expres.ua/news/2012/02/26/61172

23. Аналітичний підсумок політичних подій тижня: перебіг, висновки, прогнози (20–26.02.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpaec.org.ua/uk/news/view/537

24. Тарас Березовець: опозиція не домовиться [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/37184-taras-berezovets-opozitsiya-ne-domovitsya.htm

25. ВО «Батьківщина» і ПРП завершать об'єднання після виборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://news.dt.ua/POLITICS/batkivschina_i_prp_zavershat_obednannya_pislya_viboriv-95843.html

26.Составлением списка Батькивщины руководит Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/601262 sostavleniem_spiska_batkivshchiny_rukovodit_timoshenko-_turchinov.htm

27. Переговоры о едином списке практически завершены, участники КСД пойдут на выборы от «Батькивщины» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://rus.newsru.ua/ukraine/15feb2012/umowastowarz.html

28. Литвин не исключает, что Тимошенко и Луценко пойдут на выборы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/06425-litvin-ne-isklyuchaet-chto-timoshenko-i-lutsenko-pojdut-na-vyiboryi.htm

29. Перший національний відмовився транслювати Форум Об'єднаної опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/index.php?newsid=5048

30. Передвиборча програма ВО «Батьківщина», затверджена XI з'їздом ВО «Батьківщина» 30 липня 2012 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/-vnd2012/WP502?PT001F01=900&pf7171=52

31. Об'єднана опозиція запевняє, що зробила висновки з помилок минулого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/49958

32. Об'єднана опозиція оприлюднила «декларацію про чесні вибори» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obkom.net.ua/news/2012-06-21/1535.shtml

33. Об'єднана опозиція взяла зобов'язання перед рухом ЧЕСНО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazzete.mk.ua/archives/1498.html

34. Об'єднання опозиції в єдиний список на виборах до ВР не допоможе їй отримати кращі результати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://press.unian.net/ukr/pressnews-110968.html

35. Лебідь Н. Апостоли піару. Ч.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/80172-apostoli-piaru.-ch.1.htm

36. Лише 23% українців підтримують провладні партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.expres.ua/news/2012/03/14/62364

37. Юлія Тимошенко стала лідером об'єднаної опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://1tv.com.ua/uk/news/2012/06/07/22393

38. Вони назвались опозицією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/56974

39. СМИ: Ближайшая помощница Тимошенко покинула ее партию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aif.ua/politic/news/50547#08Kvy

40. Бренд «єдиний кандидат від опозиції» принесе на Львівщині до 20 % – соціолог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/107832.html

41. З об'єднаної опозиції вигнали двох самовисуванців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/politic/news/48096.html

42. Люди воліють не афішувати свою прихильність до «Батьківщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics-newspaper/_lyudi-voliyut-ne-afishuvati-svoyu-prihilnist-do-batkivschini/444033">Gazeta.ua

43. У наметах на Хрещатику пропонують вболівальникам «не здаватися разом з нею» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.ua/news/508512-u-nametah-na-hreschatiku-proponuyut-vbolivalnikam-ne-zdavatisya-razom-z-neyu.html

44. Оппозиция пришла в Раду в черных футболках с Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/POLITICS/oppozitsiya_prishla_v_radu_v_chernyh_futbolkah_s_-timoshenko_foto-104274.html

45. «Перший партійний канал»: влада підтвердила відсутність рівного доступу до ЗМІ в країні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/49927/PrintView

46. Турчинов: У настоящей оппозиции не будет бигбордов на будущих выборах // Вечерние Вести. – 2012. – 29 февраля.

47. Опозиція скаржиться, що комунальники по ночах демонтують її рекламу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/52880

48. Олександр Турчинов: Влада нищить рекламу опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://byut.com.ua/news/11285.htm

49. На Чернігівщині влада обмежує доступ опозиції до ЗМІ і зовнішніх носіїв реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/54355

50. На Черкащині познімали сіті-лайти опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/55541

51. В Черкасах пошкодили білборди опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maidanua.org/vybory2012/reports/view/688

52. Влада продовжує знищувати білборди опозиції [Електронний ресурс] // Газета Вечерне вести. – 2012. – 18 вересня. – Режим доступу: http://gazetavv.com/news/policy/65893-vlada-prodovzhuye-znischuvati-blbordi-opozicyi.html

53. Черненко Александр: «Объединение партий-нолей на выборах ничего не даст» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbnews.com.ua/tema/48307/

54. Опозиція дасть телеканалу ТВі 2 мільйони на погашення боргів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/21/6973190/

55. В Антраците невідомі розповсюджують фальшиву газету від ВО «Батьківщина» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/luhansk-region/news/13022-v-antratsiti-nevidomi-rozpovsjudzhujut-falshivu-gazetu-vid-vo-batkivschina.html

56. Телеканали Донеччини присвятили Об'єднаній опозиції у 100 разів менше ефірного часу, ніж Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vybory.mediasapiens.ua/2012/08/29/telekanaly-donechchyny-prysvyatyly-ob-jednanij-opozytsiji-u-100-raziv-menshe-efirnoho-chasu-nizh-partiji-rehioniv/

57. Чаленко А. «Интер» больше внимания уделяет оппозиции, чем TVi – данные телемониторинга новостей Академии украинской прессы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/chalenko/504f7437884b1/

58. Позитива о ПР на телевидении в 75 раз больше, чем об оппозиции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/217246/pozitiva_o_pr_na_televidenii_v_75_raz_bolshe_-chem_ob_oppozitsii_issledovanie

59. Соціолог: по рейтингах опозиції б'ють Кличко і відсутність Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/60212

60. Чернівці: Проти кандидата від Обєднаної опозиції Миколи Федорука застосували «чорний піар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oporaua.org/oblast/article/2338-chernivchanam--pidkynuly-pid-dveri-agitky-iz-zapytannjamy-do-mykoly-fedoruka,%20http:/oporaua.org/oblast/article/1890-chernivci-proty-kandydata-vid-objednanoji-opozyciji-mykoly-fedoruka-zastosuvaly-lchornyj-piarr

61. Чернівці: Проти Арсенія Яценюка в місті застосували «чорний піар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oporaua.org/news/2515-chernivci-proty-arsenija-jacenjuka-v-misti-zastosuvaly-lchornyj-piarr

62. Оппозиция жалуется на «липовые» листовки с призывами прийти за деньгами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://glavcom.ua/news/95981.html

63. Об'єднана опозиція Черкащини створить карту найбільших виборчих небезпек регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://opora.ck.ua/?p=1024

64. Оппозиция получит более 120 мест в Раде по партийным спискам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.zn.ua/VYBORY-2012/oppozitsiya_poluchit_bolee_120_mest_v_rade_-po_partiynym_spiskam-111175.html

65. Названа стоимость избирательной кампании для каждой партии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/11/16/179078_nazvana_stoimost_izbiratelnoy.html

РОЗДІЛ ІІІ
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ: МІЖ СОЦІАЛІЗМОМ І КАПІТАЛІЗМОМ

За змішану систему і 5% бар'єр ми ні в якому разі не проголосуємо. На такий компроміс ми не підемо! За змішану систему виборів комуністи не проголосують ні під яким соусом. Це принципові речі!

Петро Симоненко, Перший секретар ЦК КПУ, народний депутат України VI скликання, 1 червня 2011 р.

Согласно социологическим исследованиям, подавляющее большинство украинцев позитивно относится к тому, чтобы выборы проходили по смешанной системе. Учитывая пожелания и настроения общества, КПУ проголосовала за новый закон.

Сергей Храпов, народный депутат Украины VI созыва, первый секретарь Днепропетровского ОК КПУ, 24 ноября 2011 г.

Виходячи з політичної та економічної ситуації в країні, виходячи з того, яким чином і на користь кого проводяться реформи, перемога ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на парламентських виборах буде найгіршим, що чекає Україну... Сьогодні на лівому крилі немає партій, окрім комуністів, які могли б потужно протистояти ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на виборах.

Микола Кравченко, народний депутат України VI скликання, перший секретар Донецького ОК КПУ, 28 лютого 2012 р.

Предстоящие выборы – очень важное сражение в многолетней классовой войне за социализм, которую ведет КПУ, ответственный экзамен для партии, ее кадров, всех коммунистов.

Петр Симоненко, Первый секретарь ЦК КПУ, народный депутат Украины VI созыва, 30 июля 2012 г.

...создание парламентского большинства в составе ПАРТИИ РЕГИОНОВ и коммунистов – в интересах избирателей, которые голосуют за ПАРТИЮ РЕГИОНОВ и за коммунистов.

Александр Голуб, народный депутат Украины VI созыва, главный редактор газеты «Коммунист», 4 октября 2012 г.

Історична довідка

Партія постала на хвилі протестних акцій, спрямованих на відновлення забороненої у серпні 1991 р. Компартії України (реєстраційний номер 107). Її організаційне становлення завершилося на ІІ етапі Всеукраїнської конференції комуністів (м. Донецьк, 19 червня 1993 р.). Зареєстрована Міністерством юстиції України 5 жовтня 1993 р. (реєстраційний номер 505). Від початку діяльності партії першим секретарем ЦК КПУ незмінно є П. Симоненко. КПУ швидко набула домінуючого становища у лівому сегменті партійної системи України, перетворившись на одну з наймасовіших й найдисциплінованіших партій. Окрім комуністів, у своїх лавах КПУ об'єднала вихідців з СПУ, інших організацій лівого спрямування. У 1993 р. партія нараховувала 120 тис. чол., а на етапі найбільшої популярності (на початку 2000 р.) – близько 142 тис. чол. Після тимчасового зменшення кількості членів (до 90 тис. чол.) лави КПУ почали зростати і на середину 2011 р. у країні налічувалося близько 111 тис. комуністів. Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. партія мала у своєму складі 750 міських і районних партійних організацій, майже 9 тис. первинних парторганізацій (станом на початок 2012 р. кількість останніх становила понад 6 тис.). Нині у складі партії діють Кримська республіканська, 24 обласних, Київська і Севастопольська міські регіональні організації.

Дотримуючись постулату про ідейну спадкоємність й організаційну правонаступність з Комуністичною партією України, що діяла у 1918–1991 рр., КПУ позиціонувалася як партія «авангардного типу», що прагнула до відновлення політичного лідерства. Засудивши «контрреволюційний переворот» 1991 р. й висунувши ідею назрівання в Україні «революційної ситуації», партія задекларувала намір усунути від влади «буржуазно-націоналістичні» сили, скасувати інститут президентства, відновити соціалістичний лад, що мало бути досягнуте ненасильницьким шляхом. В умовах прогресуючої втрати впливів керівництво партії на початку ХХІ ст. було вимушене визнати, що соціальною базою КПУ є не робітничий клас, але здебільшого маси населення, об'єднані «протестними настроями». Через це на програмному рівні до соціально-класової бази КПУ, окрім традиційного сегмента «трудящих», було залучено малих і середніх підприємців, фермерів. Ці зміни знайшли відображення й у партійній стратегії «перехідного суспільства до соціалізму», до якої були залучені осучаснені вимоги «використання ринкових інструментів та механізмів».

КПУ підтримувала тісні контакти з партіями лівого спектра (передусім зі СПУ, СелПУ, ПСПУ), тривалий час актуалізувала питання створення під своїм керівництвом блоку «лівих сил», однак через ідеологічні і міжособистісні суперечності цей проект не знайшов втілення. Визнаючи себе як єдину «системну і конструктивну» опозицію, партія декларувала свою опозиційність до Президентів Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенка, а напередодні виборів–2012 – й до В. Януковича.

КПУ – одна з небагатьох політичних сил країни, яка з 90-х рр. ХХ ст. регулярно брала участь у президентських і парламентських виборчих кампаніях. На дострокових президентських виборах 1994 р. партія підтримала

кандидатом у Президенти України О. Мороза, у II турі – Л. Кучму. У подальшому єдиним претендентом від КПУ на президентських виборах був П. Симоненко, який досягнув найвищого виборчого рейтингу у 1999 р. (у I турі – 22,24%, у II турі – 37,8% голосів), що, однак, не принесло перемоги. Участь КПУ у наступних президентських виборах була невдалою: у 2004 р. її претендент набрав 4,97% голосів виборців (4-те місце), у 2010 р. – 3,55% (6-те місце).

КПУ брала участь у виборах народних депутатів Верховної Ради України II–VI скликань. У парламенті II–IV скликань утримувала першість за чисельністю партійного представництва. Тривалий час партія мала високу підтримку виборців переважно у Південно-Східній і Центральній Україні (Узагальнюючі результати участі КПУ у виборах до парламенту III–VI скликань див. Таблицю III.1).

Таблиця III.1

Представництво КПУ у складі Верховної Ради України III–VI скликань

	Обрані депутатами у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі	Обрані депутатами в одномандатних виборчих округах	Регіони України, у яких партія	
			перетнула виборчий бар'єр	у т. ч. зайняла перше місце у рейтингу
1998	84	38	25 (при 4% виборчому бар'єрі)	18
2002	59	6	24 (при 4% виборчому бар'єрі)	10
2006	21	–	18 (при 3% виборчому бар'єрі)	0
2007	27	–	19 (при 3% виборчому бар'єрі)	0

Під час роботи Верховної Ради України V скликання (2006–2007 рр.) фракція КПУ разом з фракціями ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і СПУ утворила Антикризову коаліцію (у подальшому – Коаліція національної єдності), що дозволило їй після тривалої перерви (з 2000 р.) увійти до складу парламентської більшості. У Верховній Раді України VI скликання (2007–2012 рр.) фракція КПУ на початку 2010 р. разом з фракціями ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і «Блоку Литвина» увійшла до пануючої у парламенті Коаліції депутатських фракцій «Стабільність і реформи».

У квітні 2010 р. фракція КПУ проголосувала за ратифікацію «Харківської угоди», згідно з якою в обмін на здешевлення для України російського газу термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на теренах України було продовжено до 2042 р. У жовтні 2010 р. фракція КПУ у складі парламентської більшості підтримала рішення Конституційного Суду України про відміну політреформи 2004 р., що означало повернення до «президентсько-парламентської» моделі правління й централізації влади чинного Президента В. Януковича.

1. Комуністи і новий виборчий закон: маневрування між «за» і «проти»

Для КПУ, як і для багатьох інших політично активних партій України, підготовка до чергових парламентських виборів розпочалася навесні 2011 р. з обговорення ініційованої Президентом України виборчої реформи, проведення якої вимальовувало перед комуністами досить складні перспективи. Оприлюднені ж В. Януковичем у щорічному посланні до Верховної Ради України (на початку квітня 2011 р.) пріоритетні напрями зміни виборчого законодавства, згідно з якими передбачалося істотне збільшення виборчого бар'єру, повернення до мажоритарно-пропорційної виборчої системи та ін., враховуючи складність проходження КПУ до парламенту V і VI скликань, викликали з її боку різке неприйняття. Останнє зумовлювалося й тим, що зміни у соціально-економічному житті країни, відхід у минуле «червоного директорату», радянських колективних господарств на селі, «розпорошення» робітничого класу, процеси приватизації, які знівелювали роль виробничих колективів, не лише істотно звузили фінансову базу партії, її електоральне поле, але й окреслили безперспективність шансів КПУ у мажоритарних округах[*]. Вилучення з виборчого процесу партійних блоків ставило «крапку» на проекті Блоку «Лівих та лівоцентристських сил» (створ. у 2009 р.), який через зміну виборчого законодавства не взяв участі у місцевих виборах 31 жовтня 2010 р. За таких умов підняття виборчого бар'єра до п'яти відсотків робило виборчі перегони для КПУ ризикованими, відкриваючи перспективу втрати партією парламентського статусу. Тож керівництво КПУ було рішуче налаштоване зберегти пропорційну виборчу систему, яка діяла в Україні під час виборів 2006 і 2007 рр. Уже через декілька днів після виступу у парламенті В. Януковича П. Симоненко заявив, що комуністи не підтримують ідею Президента щодо збільшення прохідного бар'єра і запровадження змішаної системи виборів, пов'язуючи останнє з активним залученням до виборчого процесу корупційних схем. Ним було запропоновано альтернативну пропозицію, яка полягала у

[*] Ця негативна для комуністів тенденція була помічена керівництвом КПУ ще у 90-х рр. XX ст. Як відмічав П. Симоненко, депутатами-мажоритарниками на парламентських виборах 1998 р. (за рахунок використання адмінресурсу і «грошових мішків») стали переважно опоненти комуністичної ідеї, що врешті-решт призвело до «нейтралізації» КПУ і її союзників у Верховній Раді України III скликання (Див.: Симоненко П. Н. Великий обман украинского народа // Симоненко П. Н. Власть и оппозиция / Политик о политике: сборник статей и интервью. – К.: б.в., 2006. – С.66.).

встановленні «нульової ставки» виборчого бар'єра й збереженні незмінною діючої пропорційної системи [1].

Цілковите несприйняття запропонованих владою змін до законодавства лідер комуністів висловлював і під час прес-конференції (14 квітня 2011 р.) у медіа-холі Українських національних новин. На його погляд, новий виборчий закон, який представляв інтереси ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, надавав преференції на виборах, у першу чергу, представникам «грошових мішків» і «олігархічним партіям», і, врешті-решт, мав призвести до встановлення в Україні авторитарного режиму. Натомість, П. Симоненко висловився за необхідність зниження виборчого бар'єра до одного відсотка, що мало більш якісно забезпечити представництво інтересів виборців [2].

Ми за пропорційну систему. За змішану систему фракція не голосуватиме.
Петро Симоненко,
Перший секретар ЦК КПУ,
народний депутат України
VI скликання,
14 квітня 2011 р.

Згаданої позиції керівництво КПУ дотримувалося з моменту оприлюднення міністром юстиції О. Лавриновичем «технічного» законопроекту «Про вибори народних депутатів України» (квітень 2011 р.), згодом «компромісної» редакції законопроекту (травень 2011 р.), які і надалі містили небезпечні для комуністів норми. Однак, реакція КПУ на проблему була вельми спорадичною, зводячись майже виключно до заяв лідера. Так, 1 червня 2011 р. в інтерв'ю П. Симоненко підкреслив дотримання комуністами «чіткої» і «принципової» позиції у сфері виборчого законодавства, наголошуючи на непоступливій позиції КПУ: «За змішану систему і 5% бар'єр ми ні в якому разі не проголосуємо. На такий компроміс ми не підемо!» [3].

У той же час, влітку 2011 р. у своїх публічних виступах, що було ретрансльовано й у партійних виданнях різного рівня, П. Симоненко окреслив рамки можливих компромісів: комуністи готові підтримати зміни до виборчого законодавства за умови зниження виборчого бар'єра, запровадження процедурних норм, які мали сприяти посиленню демократичності і прозорості виборів (у т. ч. удосконаленню принципів формування і діяльності виборчих комісій, посиленню відповідальності за порушення виборчого законодавства тощо). Разом з тим П. Симоненко категорично висловлювався про неможливість повернення в українських реаліях («руйнації трудових колективів, села», відсутності «по-справжньому дієвих профспілок») до змішаної виборчої системи, від якої мали виграти лише олігархи, а вибори перетворилися б на звичайну «купівлю округів» [4]. Неодмінною складовою позиції КПУ щодо виборчого законопроекту було акцентування відмінності її позиції порівняно із провладними силами – парламентською більшістю, ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. Законопроект характеризувався звичними для комуністів категоріями як «ширма для маніпуляції та фальсифікації», прагнення олігархів будь-яким спосібом «усунути партії лівого спрямування від влади і поділити її між собою» [5].

З приводу «патронованого» Мін'юстом України законопроекту у газеті «Комуніст» влітку 2011 р. з'явилася стаття («Проект гречано-масляної Ради»), у якій виборчу реформу було трактовано як спробу «завести суспільство у протилежний від народовладдя бік», зручний засіб для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ

здобуття більшості у парламенті. Зі згаданим законопроектом пов'язувався відхід від європейських стандартів, створення загрози демократії в Україні й перехід під егідою «регіоналів» до «однопартійності». У зв'язку з цим автор статті закликав суспільство («Демократія у небезпеці!») налаштуватися «категорично проти мін'юстівського проекту». Окрім критики намірів запровадження мажоритарно-пропорційної виборчої системи і збільшення виборчого бар'єра, у статті негативно оцінювалася ідея відміни виборчих блоків і зазначалося, що це – «невід'ємне право політичних партій» [6]. У подальшому ПАРТІЯ РЕГІОНІВ звинувачувалася комуністами у настирливому прагненні «переписати» виборчі правила «під себе», консервації своєї влади в Україні, повторенні у 2012 р. своєрідного «бліц крігу» як на місцевих виборах 2010 р. [7].

З плином часу для КПУ тема виборчого законодавства дещо втратила актуальність. Нове ж посилення уваги комуністів до виборчого законопроекту відбулося із оприлюдненням попереднього висновку Венеціанської комісії (вересень 2011 р.) щодо нього. Але позиція КПУ помітно знизила свою радикальність, змістилися й акценти. Так, другий секретар ЦК КПУ І. Алексєєв на теле-пресконференції (вересень 2011 р.) звертав увагу, що обриси нового виборчого закону ще не вималювалися: «тривають дискусії», «партія влади» перебуває у «деякому збентеженні», зріє розуміння того, що з «мажоритарною» не варто спішити». Ним була підтверджена позиція КПУ щодо підтримки лише пропорційної виборчої системи і наголошувалося, що комуністи у жодному разі не підтримають підвищення виборчого бар'єра [8].

Під час парламентських дебатів (4 жовтня 2011 р.) найбільшу підтримку (25 голосів «за») фракція КПУ надала законопроекту, поданому від опозиції Ю. Ключковським (№3468), в основі якого була удосконалена пропорційна виборча система з «відкритими» списками. Однак згаданий законопроект не був прийнятий у першому читанні.

Остаточно позиція КПУ щодо виборчої реформи окреслилася 10 жовтня 2011 р., коли у парламенті було зареєстровано законопроект (№9265-1), поданий групою депутатів від більшості (серед авторів якого був і перший заступник Голови Верховної Ради України комуніст А. Мартинюк) і який практично дублював законопроект, розроблений урядовою групою на чолі з О. Лавриновичем, передбачаючи перехід до мажоритарно-пропорційної виборчої системи, збільшення виборчого бар'єра до п'яти відсотків, усунення від виборів партійних блоків.

Одиноким дисонансом до позиції Компартії прозвучала думка Г. Крючкова, представлена 15 жовтня 2011 р. в аналітичній статті «За справедливий виборчий закон», яка, втім, не набула резонансу серед комуністів. Автор статті намагався довести, що «партія влади», «регіонали», ігноруючи позицію більшості політичних партій України, громадську думку, а також пропозиції Венеціанської комісії, ПАРЄ, свідомо прагнули затвердити законопроект, який характеризувався як дискримінаційний і кон'юнктурний. За переконанням Г. Крючкова, нав'язуваний владою законопроект порушував конституційне право громадян вільно обирати й бути обраними. Збільшення виборчого бар'єра ним було розцінено як прагнення недопущення до парламенту партій «передусім лівого спектра». Усунення від виборчого процесу партійних блоків

характерризувалося як порушення права рівності політичних партій. Особливе несприйняття автора викликала ідея повернення до змішаної виборчої системи, зокрема в умовах повної дискредитації її складових – мажоритарної і пропорційної із «закритими» списками, що призвело до появи у виборчому процесі України таких негативних явищ, як «змагання грошових мішків», масового підкупу виборців, використання адмінресурсу, скуповування у виборчих списках місць олігархами, зниження професіоналізму депутатського корпусу. Г. Крючков пропонував запровадити пропорційну систему виборів з «відкритими» списками на основі множинності регіональних округів, збереження (або зменшення) виборчого бар'єра, тобто врахувати рекомендації європейських інституцій [9].

Напередодні прийняття нового виборчого закону заяви КПУ мали дещо інший характер. Зокрема, у телеефірах «Шустер LIVE», у програмах ТВі на початку листопада 2011 р. П. Симоненко хоча і засудив наявну практику парламентських виборів, характеризуючи її як «бізнес-проекти» окремих олігархічних груп, однак основну увагу звертав на інше – артикулювання оптимістичних настроїв щодо проходження КПУ до нового парламенту навіть... за умови підвищення виборчого бар'єра [10].

Трансформацію ставлення до виборчого законопроекту напередодні його розгляду парламентом засвідчила й фракція КПУ. Так, згідно із заявою, оприлюдненою 16 листопада 2011 р. народним депутатом С. Гордієнком (далеким від кола керівників партії), фракція виявила готовність підтримати законопроект №9265-1. Основним аргументом для обґрунтуванні цієї позиції слугувало посилання народного депутата на результати соціологічних досліджень, які віддзеркалювали нібито надання переваги суспільством саме мажоритарній чи змішаній виборчій системам. Заява, що дисонувала із загальною риторикою комуністів (зокрема, їх програмною ідеєю щодо внесення «у стихійну боротьбу трудящих проти буржуазії пролетарської свідомості і організованості» тощо) звучала так: «Це досить невигідно для КПУ. Але так хочуть люди, і якщо вони це декларують, то ми готові на це піти... В цілому на це готова погодитися уся фракція, йдучи назустріч українському суспільству, бо воно це диктує» [11]. Іншим представником фракції КПУ – С. Кілінкаровим – хоча і вказувалося на розходження в оцінці деяких положень виборчого законопроекту, однак було висловлене переконання, що він буде успішно взятий за основу [12]. Такі заяви засвідчили консолідовану позицію фракції, яка була спрямована на підтримку пропрезидентського виборчого закону (подібна радикальна зміна позиції відбулася й з іншим учасником парламентської більшості – Народною Партією, лідер якої В. Литвин упродовж року перейшов від критики до підтримки провладного законопроекту).

17 листопада 2011 р., як відомо, внаслідок досягнутого консенсусу між більшістю та опозицією Верховна Рада України 366 голосами ухвалила проект Закону України «Про вибори народних депутатів» (№ 9265-д). Під час голосування фракція КПУ підтримала законопроект 24 голосами (1 депутат не голосував).

З моменту ухвалення виборчого закону з боку КПУ, незважаючи на виявлену одностайну підтримку, почали оприлюднюватися доволі суперечливі

судження (щодо оцінки голосування, норм нового закону тощо). Так, на офіційному сайті КПУ з'явилася публікація, що за всіма ознаками відбивала офіційну точку зору керівництва партії і полягала у безумовній підтримці закону. Публікація віддзеркалила позицію народного депутата України, першого секретаря Дніпропетровського ОК КПУ С. Храпова, оприлюднену на прес-конференції 24 листопада 2011 р. в Інформаційному агентстві «Мост-Днепр». С. Храпов заявив, що новий виборчий закон відповідав очікуванням і настроям суспільства «у найбільш принципових моментах» і висловив переконання щодо подолання КПУ 5-відсоткового бар'єра [13]. У подальшому оптимізм щодо виборчих перспектив КПУ став нормою у публікаціях партійних ЗМІ. Крім того, комуністи, зокрема, в особі першого секретаря Донецького ОК КПУ, народного депутата України М. Кравченка почали настирливо експлуатувати тезу про свою позитивну роль у підготовці та ухваленні виборчого закону, наголошуючи на тому, що саме завдяки ним у законі були закладені норми, які «звели можливість фальсифікацій до мінімуму» [14].

Поряд з цим набирало обертів й прагнення комуністів якомога далі дистанціюватися від новоприйнятого закону, наростала й критика на його адресу. Так, уже у день його прийняття С. Кілінкаров заявив, що у парламенті були «зламані останні можливості політичних консенсусів. Домовлятися більше немає про що». Прийнята ж парламентом мажоритарно-пропорційна система розцінювалася як небезпечна і непрогнозована, яка програмувала «боротьбу без правил». Піддавши критиці мажоритарну складову виборчого закону, С. Кілінкаров наголосив, що як ініціатори закону, так і рядові виборці в Україні ще не усвідомили, що це є безумовно «помилковим рішенням». На його думку, якби у комуністів було принаймні два роки часу, вони б зуміли переконати українців у недоцільності відходу від пропорційної системи [15].

Аналогічну точку зору озвучували у своїх публічних виступах і такі відомі члени фракції КПУ, як Є. Царьков і О. Голуб (головний редактор газети «Комуніст»). Окрім вияву оптимізму у тому, що КПУ упевнено перетне виборчий бар'єр, вони нагадували, що комуністи принципово виступали проти запровадження мажоритарної виборчої системи й збільшення виборчого бар'єра. Характеризуючи закон як недосконалий та антинародний, у його прийнятті вони звинувачували не лише чинну владу, яку не вдалося примусити піти на компроміс, але й «так звану опозицію» [16] і сподівалися, що парламент зразка 2012 р. обов'язково ухвалить новий закон про вибори [17].

Відгукнулися на новий виборчий закон й керівники регіональних організацій КПУ. Зокрема, перший секретар Київського МК КПУ О. Комнацький передбачав, що влада за рахунок використання адмінресурсу, фінансових вливань і масових фальсифікацій зробить все, щоб вибір відбувався лише з-поміж провладних «безальтернативних кандидатів»[18]. Оцінюючи «реакційний виборчий закон», член ЦК КПУ Г. Крючков наголосив, що цей закон вдалося прийняти за рахунок підкупу частини народних депутатів. Він не лише піддав сумніву доцільність підтримки фракцією КПУ нового виборчого закону («відверто – я би не голосував»), але й вказав, що із запровадженням п'ятивідсоткового виборчого бар'єра КПУ опинилася у «зоні ризику» і може його не подолати [19].

На початку 2012 р. артикулювання комуністами свого негативного ставлення до нового виборчого законодавства неодмінно пов'язувалося з критикою головних опонентів – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ й Об'єднаної опозиції, «націоналістів», що перетворювалося у вагому складову передвиборчої агітаційної риторики партії. Остаточно позицію КПУ стосовно прийнятого виборчого закону сформулював П. Симоненко, який розглядав його як важливу ланку втілюваної чинною владою «політичної реформи», реалізації сценарію «перетворення Ради на кишеньковий орган», запровадження «двопартійної системи», що мало на меті «не допустити в парламент єдину в Україні справді ліву партію, єдину реально опозиційну політичну силу – Комуністичну партію», і, зрештою, призвести до консервації влади великим капіталом, «монополізації олігархами політичного простору України» [20, с. 37, 40, 42].

Утім, коли на початку 2012 р. мова зайшла про кореляцію виборчого законодавства, П. Симоненко висловив категоричну позицію – «припинити експерименти над законом» [21] і залишити його у тому вигляді, у якому він був прийнятий. З оприлюдненням у квітні 2012 р. рішення Конституційного Суду України, згідно з яким кандидати у народні депутати позбавлялися права одночасного балотування за партійним списком і у мажоритарному окрузі, П. Симоненко, окрім висловлювання рішучого протесту й прогнозу, що це призведе до погіршення рівня професіоналізму майбутнього парламенту, звинуватив ПАРТІЮ РЕГІОНІВ у тиску на «кишеньковий Конституційний Суд». Він висловив припущення, що коли б норма про «подвійне» балотування народних депутатів [22] була відсутня, то фракція КПУ напевно у листопаді 2011 р. не голосувала б за виборчий закон.

Таким чином, КПУ упродовж 2011 р. на етапі обговорення нового виборчого закону України, який ніс неприховану загрозу партії щодо збереження її парламентського статусу, засвідчила доволі «гнучку» стратегію, що тривалий час полягала у його рішучому неприйнятті. Однак на етапі схвалення виборчого закону Верховною Радою України партія його одностайно підтримала, що відбувалося у руслі консолідації парламентської більшості. Натомість, з моменту прийняття виборчого закону (що послужило неофіційним початком виборчих перегонів) КПУ знову перейшла до гострої критики його як «антинародного» і «антидемократичного», причиною чого був намір дистанціюватися від влади і домогтися згуртування навколо комуністів широкого кола електорату.

2. Стартові позиції КПУ

Загалом, проблема виборів–2012, починаючи з листопада–грудня 2011 р., стала для КПУ однією з провідних суспільно-політичних тем центральних і регіональних партійних ЗМІ, яку ідеологічна машина комуністів прагнула використати як потужний мобілізаційний фактор задля зміцнення лав Компартії, зростання кількості її прибічників, засіб ефективного поєднання ідеологічних програмних настанов (боротьба за соціалізм) з практичними діями у політичній і соціально-економічній сферах. Про це засвідчували й численні заяви П. Симоненка, оприлюднені на початку 2012 р., у яких він, підводячи

підсумки останнього передвиборчого року, назвав його роком розчарувань, «роком соціального дефолту для населення і роком політичного дефолту для країни». Однією з головних подій 2012 р. були визначені парламентські вибори, які, за його оцінкою, в умовах «світового сплеску антикапіталістичних настроїв», «тріумфальної ходи соціалістичних ідеалів» породжували надії на успіх соціалістичних сил в Україні і, безумовно, КПУ [23]. Про важливість для комуністів чергових парламентських виборів говорило й гасло, що містилося у передовій першого номера газети «Комуніст» за 2012 р. – «Рік Великого Перелому».

Вдало обрана стратегія партії у парламентській і непарламентській сферах, яка своїм вістрям спрямовувалася на артикулювання захисту соціальних інтересів широких верств суспільства, сприяла динамічному відновленню впливів КПУ, втрачених у попереднє десятиліття. Останнє у свою чергу стимулювало ще більшу радикалізацію дій комуністів у напрямі продукування іміджу «партії-переможця». Як наслідок, ще на стадії передвиборчого «розігріву» суспільства (починаючи з весни 2011 р. – початку обговорення виборчої парламентської реформи) це забезпечило зростаючу увагу до комуністів, помітне зміцнення їх популярності.

Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного у квітні 2011 р. Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), до парламенту, якщо б вибори відбулися ближчим часом (враховуючи діючий 3% виборчий бар'єр), могли потрапити 6 політичних сил, серед них і КПУ, яка отримала б підтримку 3,2% респондентів [24]. Відсутність відчутного прогресу у ставленні до комуністів, особливо у зв'язку з передбачуваним підвищенням виборчого бар'єра до 5%, виявили результати наступних опитувань, які відбулися у травні 2011 р. – 4,5% (Соціологічна група «Рейтинг») [25] і 4,9% (Центр соціальних і політичних досліджень «Соціс» у співробітництві з КМІС) [26]. Тобто, на той час КПУ користувалася підтримкою потенційних виборців на рівні, набагато нижчому, ніж під час парламентських виборів у 2007 р. (5,39%), й «надійно» перебувала у зоні «ризику». Натомість, соціологічні дослідження зафіксували ситуацію, згідно з якою КПУ, як єдина партія лівого сегмента, входила до вузького кола найбільш вірогідних переможців парламентських виборів. Посідаючи 4-ту–6-ту позиції у загальному рейтингу, КПУ значним чином поступалася ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», Політичній партії «Фронт Змін», на декілька пунктів – Політичній партії «Сильна Україна», але випереджала найближчих конкурентів – Політичну партію «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (далі – «УДАР») і ВО «Свобода».

Рейтинги КПУ поліпшилися лише наприкінці 2011 р. Так, опитування, проведене Соціологічною групою «Рейтинг» (жовтень–листопад 2011 р.) зафіксувало підтримку КПУ на рівні 5,4% (4-та позиція у рейтингу, нижче якої Компартія не опускалася) [27]. Опитування ж, проведене КМІС (листопад 2011 р.) засвідчило досягнення КПУ найвищого рейтингового показника – 9,6% голосів респондентів [28]. Однак наступні «рейтингові заміри» не підтвердили стабілізації цього високого результату. Як зафіксувало грудневе 2011 р. дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, рейтинг комуністів наблизився до трійки найбільш вірогідних претендентів на

перемогу – ВО «Батьківщина», ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, Партії «Фронт Змін» (у межах 18–11%), але знизився до 8% [29]. Дані опитувань, які були проведені у лютому–березні 2012 р., засвідчили, що КПУ може розраховувати на підтримку 5,7–7,4% виборців (за регіонами: 11% – у Східній, 8% – Південній, 3% – Центральній і 1% – у Західній Україні [30; 31].

Подібні рейтингові спроможності КПУ зберігала й напередодні офіційного початку виборчої кампанії. Зокрема, опитування, проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (травень–червень 2012 р.), окрім фіксації основної електоральної бази КПУ – групи віком у понад 60 років, підтвердило стабілізацію рейтингових позицій партії на рівні 7,1% респондентів з тих, хто засвідчив намір взяти участь у голосуванні (4-та позиція). Поряд з цим, Компартія, на відміну від інших політичних партій (окрім ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, враховуючи її провладний характер), мала найбільший рівень згуртованості серед своїх прибічників («рівень визначеності») – 66%. У той же час за критерієм «мотивації голосування», зокрема – за принципом «меншого зла», КПУ мала найнижчий показник – 11% (серед інших рейтингових лідерів – 18–24%) [32]. За результатами соціологічних опитувань, проведених напередодні старту виборчого марафону – у червні–липні 2012 р., КПУ стабілізувала показники своєї підтримки серед виборців на рівні 10,6% [33] і 9,8%, відповідно [34].

Найдинамічніші серед інших партій України темпи зростання рівня підтримки КПУ експерти були схильні пов'язувати із загальним загостренням політичної і соціально-економічної ситуації у країні, падінням життєвого рівня громадян, поширенням протестних настроїв, що, породжуючи соціальний песимізм, недовіру до інститутів влади, у свою чергу зміцнювало рівень довіри до опозиційних партій і їхніх лідерів [35], у тому числі й КПУ. Враховуючи згадані тенденції, політичні експерти на початку 2012 р. відзначали наявність реальних шансів у КПУ перетнути п'ятивідсотковий виборчий бар'єр. Зокрема, В. Фесенко прогнозував, що в умовах продовження падіння рейтингів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ комуністи могли б набрати близько 10% голосів виборців [36].

Подібну точку зору висловила й І. Бекешкіна, відзначивши, що стрімке зростання позицій КПУ, особливо на Сході та Півдні України, стало певною несподіванкою. Останнє вона пояснювала, у першу чергу, наростанням розчарування населення ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, а також суперечливими й довготривалими у часі діями С. Тигіпка (лідера Політичної партії «Сильна Україна»), спрямованими на об'єднання з «регіоналами», що завдало його політичній силі значних іміджевих втрат [29]. Висловлювалася думка, що до КПУ відбувалося «перетікання» «протестного» електорату, який втратив довіру до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. У той же час, І. Бекешкіна передбачала, що цілковито нові умови виборів у мажоритарних виборчих округах у 2012 р. практично ставили КПУ з її обмеженими ресурсами у безвихідь. Зростаюча «ціна» депутатського мандата (коли у відповідь на ініціативу Об'єднаної опозиції узгоджено виставляти у кожному виборчому окрузі по одному кандидату подібну процедуру мала задіяти й ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) очікувано вела до створення ситуації жорсткого протистояння по лінії «влада–опозиція». Останнє, у свою чергу, передбачало,

що виборча боротьба буде відбуватися із застосуванням принципу «перемога будь-якою ціною» [29].

Керівництво КПУ оперативно реагувало на позитивні тенденції зростання популярності партії. Так, П. Симоненко наголошував, що «Компартія може розраховувати на підтримку 20–22% громадян». При цьому він відзначав, що наявний рівень суспільної підтримки комуністів ще не забезпечує достатньої бази «не тільки для проведення соціалістичних трансформацій, а й для виходу... країни з кризи в рамках буржуазної системи» [37, с.56, 57].

Починаючи з грудня 2011 р. КПУ залучила до свого арсеналу агітаційної роботи сприятливий «зовнішній фактор» – результати виборів до Державної думи Федеральних зборів Російської Федерації VI скликання, які принесли значний успіх партнеру українських комуністів – КПРФ (19,2% голосів виборців, 2-ге місце серед переможців). До цієї виграшної теми, яка створювала позитивне поле для іміджевого просування КПУ, неодноразово зверталися її керівники різних рівнів, використовуючи успіх російських комуністів як доказ існування «об'єктивних передумов» (у тому числі враховуючи падіння рейтингів провладних партій, стагнацію «антинародних реформ», «розвінчування» капіталістичних ілюзій в українському суспільстві) повтору у жовтні 2012 р. подібного сценарію в Україні. Про це свідчили й відповідні назви публікацій і слогани на кшталт «Рейтинг коммунистов растет», «Російсько-український старт Геннадія Зюганова», «Росія обирає лівий курс. На черзі Україна», що мало мотивувати виборця до підтримки на виборах КПУ.

На хвилі піднесення популярності КПУ (посилаючись на зростання її рейтингових спроможностей упродовж 2010–2011 рр. у три рази [38]) П. Симоненко у грудні 2011 р. у своїй публічній заяві висловив переконання, що КПУ неодмінно зміцнить своє парламентське становище: «Те, що фракція буде більша за складом, – у цьому немає жодних сумнівів» [39]. Звучали запевнення, що підтримка комуністів суспільством насправді є ще вищою – «як мінімум 15% і це лише початок» [40]. Перебуваючи на хвилі ейфорії, речники КПУ дедалі частіше висловлювали переконання про передбачуваний значний прорив комуністів на майбутніх парламентських виборах, пов'язуючи його з очікуваннями широких кіл суспільства на швидке й кардинальне оновлення країни, підвищення життєвих стандартів, відновлення ідеалів соціальної рівності тощо. У травні 2012 р. низкою очільників таких потужних обласних організацій КПУ, як Запорізька і Луганська (О. Бабуріним, С. Кілінкаровим) були оприлюднені заяви, у яких наголошувалося, що результати парламентських виборів у жовтні 2012 р. стануть «шоковими» для «партії влади» [41], зокрема – «Луганщина стане червоною» [42].

Однак стартові можливості комуністів у переддень виборів залишалися доволі проблемними. Прогресуюче зниження за останнє десятиріччя рівня електоральної підтримки КПУ (яке пов'язувалося з низкою факторів, у тому числі з втратою впливів комуністичної ідеології, невідповідністю радикально-протестної програми комуністів настроям суспільства у поєднанні з неодноразовим на практиці недотриманням керівництвом партії задекларованого опозиційного курсу,

наростаюча недовіра громадян до спроможності КПУ захистити їх інтереси[*]) створювало реальну загрозу втрати партією парламентського статусу, що могло остаточно перетворити її у партію «другого ешелону».

На наше переконання, серед основних ресурсів, якими мала володіти партія для повноцінної участі у політичному житті, виборчому процесі, у розпорядженні КПУ було лише два. Це – «доктринальний» (формулювання її політичних цілей, у тому числі базових цінностей і пріоритетів), який знаходив розуміння і підтримку у суспільстві, а також «організаційний» (достатньо розгалужена мережа регіональних та первинних організацій, високий кадровий потенціал). Усі інші (принаймні у 2011 р.) перебували у стані, який не гарантував КПУ досягнення успішного виборчого результату. Так, «фінансовий» і «медійний» ресурси і надалі страждали «вузькістю» бази, недостатнім рівнем розвитку, що було продемонстровано, зокрема, під час парламентських виборів 2006 і 2007 рр. Проблеми мали й «іміджевий» і «адміністративний» ресурси – перший через свою малопривабливість («партія пенсіонерів», «зникаюча партія» тощо), що активно наголошували, передусім, противники комуністичної ідеї, наступний – пов'язаний із відсутністю у комуністів реальних важелів щодо використання адміністративних (владних) чинників. Згадані обставини висували на порядок денний КПУ здійснення радикального оновлення усіх ланок діяльності партії, приділення посиленої уваги до швидкого й ефективного нарощування усіх партійних ресурсів.

Враховуючи недоліки попередніх виборчих кампаній, коли відсутність власного потужного медійного ресурсу не дозволяла КПУ проводити довготривалу інформаційну кампанію, комуністи вже у 2011 р., намагаючись нейтралізувати ризики, пов'язані із очікуваною «інформаційною блокадою», досягли помітного успіху у сфері модернізації служби медіапідтримки діяльності партії, як традиційних її видів – газет, телебачення, радіо, так і освоєння можливостей мережі Інтернету. Станом на кінець 2011 р. КПУ мала у своєму розпорядженні близько 80 обласних, районних і міських партійних друкованих органів, які доповнили інтернет-сайти ЦК, обласних і районних партійних комітетів, електронна мережа «Комінформ», інформаційне агентство «Голос.UA». Комуністи вперше почали активно використовувати PR-акції (у тому числі суто молодіжні) у соціальних мережах – у Фейсбуці (Facebook), Твіттері (Twitter), Вконтакті.

Окрім суто партійних (газети «Комуніст», «Рабочая газета», «Коммунист Кривбасса» та ін.), КПУ для свого іміджевого просування, а також розгортання агітаційно-пропагандистської роботи широко використовувала підконтрольні їй «громадсько-політичні» друковані видання (наприклад, всеукраїнська Голос.UA /тираж 200 тис. прим./, «Наш выбор» /Луганськ, тираж 200 тис. прим./, «Горожанин» /Дніпропетровськ/). Враховуючи «цільову аудиторію», ці дві групи ЗМК суттєво різнилися «порядком денним»: якщо у перших (розрахо-

[*]Згадану проблему напередодні виборів–2012 озвучив і П. Симоненко, зводячи її до «своєрідної електоральної вилки». Він зазначав, що зростання впливу КПУ обмежувалося «з одного боку, острахом частини населення щодо можливості повернення «соціалістичного терору», з іншого – сумнівом у здатності партії цей терор здійснити» (Див.: Симоненко П. М. Нові можливості для комуністів // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 59.).

ваних на комуністів і прибічників партії) головна увага присвячувалася темі участі комуністів у суспільно-політичних подіях, артикулюванні протестного напряму й мобілізації партійних лав до виборів–2012 тощо, то в інших, що мали задовольнити попит широкого загалу читачів, комуністична риторика була «розбавлена» культурно-мистецькими та розважальними блоками. Однак, і останні, приділяючи увагу пропаганді образів радянської доби, мали маніпулятивний характер, прагнучи шляхом використання символічних засобів політичної ідентичності викликати у суспільстві ностальгічні настрої за СРСР, що мало сприяти посиленню впливів комуністів.

У 2012 р. важливим інформаційним ресурсом КПУ, базовим для розповсюдження через агітаційну мережу, стали оздоблені кольоровим друком переважно російськомовні «Інформаційні бюлетені робітничого руху» за назвою «По правде говоря». Ці випуски, накладом у 70–80 тис. примірників, містили матеріали, що стосувалися як найбільш важливих моментів діяльності КПУ, у тому числі партійних ініціатив у політичній і соціальній сферах, так і нищівну критику опонентів.

Відгукуючись на актуальні суспільні проблеми, через підконтрольні комунікаційні засоби комуністи прагнули довести, що їхня діяльність спрямована на відстоювання як загальних інтересів українського суспільства, так і його основних соціальних груп – передусім робітничого класу і селянства («трудящих»), працівників бюджетної сфери, дрібного і середнього бізнесу, фермерів, а також пенсіонерів, ветеранів, афганців, студентів, російськомовного населення тощо, закликаючи їх підтримати цільові програми КПУ, а натомість й – віддати під час виборів свій голос на користь комуністів.

Починаючи з першої половини 2012 р., КПУ почала активно використовувати радіо і телебачення. Присутність на останньому зводилася до численних інтерв'ю керівників КПУ і членів її парламентської фракції, участі останніх у різноманітних суспільно-політичних програмах, серед них – «Шустер LIVE», «Свобода слова», «Сьогодні. Про головне» й ін. Про зміну медійних пріоритетів КПУ у 2011–2012 рр. свідчили узагальнюючі матеріали Інформаційного агентства «Контекст-медіа» [43, с.2, 3, 6–9, 12; 44, с.3, 4] (див. Таблицю ІІІ.2).

Таблиця ІІІ.2

Аналіз інформаційної активності КПУ (згадуваність у ЗМІ) (травень 2011 р., квітень–травень 2012 р.)

Період	Сегмент присутності у ЗМІ (позиція)	Центральна преса	Регіональна преса	Інтернет	Інформ. агентства	ТВ	Радіо
23–29.05.2011	12% (IV)	80	89	209	15	6	11
27.04.–05.05.2012	15% (III)	23	50	357	36	28	24

Тобто, упродовж року виявилася стала тенденція зростання присутності КПУ в інформаційному просторі України і передусім – у мережі Інтернет, а також на телебаченні і радіомовленні. П. Симоненко упевнено входив до першої десятки найбільш рейтингових щодо згадування у ЗМІ лідерів партій.

Поряд з цим, незважаючи на модернізаційні процеси, помітне омолодження лав КПУ, стабілізацію і певне збільшення чисельності, у низці регіонів (Кіровоградська, Харківська, Львівська області, м. Київ) кількість комуністів навіть зменшилася (загальна чисельність первинних організацій – на 17%). Як зазначалося в офіційних матеріалах КПУ, станом на 2011 р. комуністи не мали свого представництва у більшості трудових колективів, навчальних закладів, у 39% сільських рад [45, с.4]. Певних втрат зазнала КПУ і внаслідок довготривалої латентної внутрішньої кризи, яка завершилася у 2010 р. виключенням з її лав керівника кримських комуністів Л. Грача, що значним чином «оголило» партійні структури в АР Крим. У свою чергу, вияви агресивної боротьби проти «націоналістів» і «бандерівців», настирливі ініціативи комуністів щодо запровадження російської (другої) державної мови, «східного» вектора розвитку України практично позбавляло їх підтримки у низці західних областей України, унеможливлюючи успішне розгортання там передвиборчої організаційної й агітаційної діяльності.

Незначною залишалася роль КПУ у суспільно-політичному житті (у процесі прийняття політичних рішень). Про це засвідчили й вибори до місцевих органів влади 31 жовтня 2010 р., за результатами яких КПУ хоча й посіла у загальному рейтингу партій 4-ге місце (3,35% депутатів усіх рівнів), однак вони виявилися для неї «провальними» як за рівнем локалізації виборчого успіху (переважно на Сході і Півдні України), так і виявленим незадовільним рівнем роботи низки партійних виборчих штабів [46, с.11, 42, 51, 114, 131]. Не принесла очікуваних дивідендів комуністам й участь її фракції у складі парламентської більшості.

До оптимізму не надихав й аналіз участі КПУ у виборах до Верховної Ради України. Так, упродовж 1998–2007 рр. підтримка з боку електорату комуністів у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі мала нестримну тенденцію до зниження: у регіонах України у 3–11 разів. Подібна негативна тенденція зберігалася в одномандатних виборчих округах: якщо у 1998 р. народним депутатом України від КПУ став кожний 5-й з претендентів, то у 2002 р. – лише кожний 33-й. За стійкою електоральною підтримкою Компартія України могла розраховувати на 15 регіонів, розташованих переважно у південно-східній частині країни, у яких комуністи у 2007 р. здобули від 5,8% до 10,3% голосів виборців. Саме ці регіони за наявності у них потужних регіональних організацій, більш сприятливих умов для поширення впливів партії і мали стати базовими під час виборчої кампанії 2012 р. Результати ж парламентських виборів 2006 і 2007 рр., на яких КПУ з невеликим запасом перетнула виборчий бар'єр, вказували, що партія значним чином вичерпала свої внутрішні ресурси, зокрема, фінансовий (виборчий фонд КПУ на виборах 2006 р. становив 8,3 млн грн (15-та позиція серед учасників виборів) [47, с.365], у 2007 р. – 15 млн грн (6-та позиція), що у декілька разів поступалося рівню офіційного фінансування головних конкурентів [48, с.279].

Незважаючи на згадані негативні фактори, у КПУ залишалися істотні шанси потрапити до нового парламенту. Вони залежали від специфіки взаємозв'язку внутрішніх (монолітності її лав; професійного кадрового складу; здатності до мобілізації ресурсів; опанування електорального поля, особливо у базових регіонах на Сході і Півдні України; презентації ефективної виборчої стратегії; результативного проведення виборчої кампанії на всіх її ланках у т. ч. формуванні і діяльності виборчих штабів, конкурентоспроможного кадрового потенціалу кандидатів у народні депутати України, фінансової і медіа- підтримки виборчої кампанії) і зовнішніх (сприятливої комбінації у «мозаїці» суспільно-політичних сил країни, вдалого позиціонування між «партією влади» і різнобарвною опозицією) обставин, які давали шанс комуністам втрутитися у процеси «великої» політики. Суттєву роль у зміцненні виборчого рейтингу КПУ мало зіграти й використання скрутної соціально-економічної і політичної ситуації у країні за рахунок включення в орбіту впливів комуністів «протестного» електорату і розчарованої частини прибічників провладних партій.

Окрім цього, Компартія України вирізнялася з-поміж інших політичних партій своїм доволі монолітним людським ресурсом – членами партії і прихильниками комуністичної ідеї. Цей ресурс, маючи характеристики довготерміновості і стабільності щодо партійної ідентифікації, у свою чергу, визначав і прогнозовано постійну електоральну підтримку партії. Потужним мотивуючим фактором для потенційних виборців КПУ (передусім старшої вікової групи) було й те, що, окрім асоціації партії з її окремими яскравими лідерами (П. Симоненком, першими секретарями обкомів КПУ, народними депутатами України тощо), вони сприймали партію як певний політичний символ, пов'язуючи у своїй свідомості її нинішній «стратегічний образ» з образом у часи її панування у радянський період, що зумовлювало прагнення її підтримки.

3. Комуністи і чинна влада: передвиборчий вияв непримиренної опозиційності

Формування виборчого іміджу КПУ, що відбувалося у нерозривному зв'язку зі спробами радикального політичного позиціонування на зламі 2011–2012 рр., супроводжувалося посиленим артикулюванням (у публічних заявах партійних функціонерів, партійних ЗМІ) ідеї, згідно з якою Комуністична партія є не лише «реальною опозицією і реальною загрозою», але й головним і безальтернативним противником існуючого «олігархічного режиму», здатним захистити права громадян України, змінити вектор розвитку країни у напрямі відбудови соціалізму [49]. Прагнучи ж засвідчити свій системний опозиційний курс, КПУ значно посилила критику усієї владної вертикалі країни – Президента, Верховної Ради України, уряду, звинувачуючи їх у проведенні «антинародної політики», нейтралізації «наростаючого лівого руху».

Так, спорадично повертаючись до постійної тези щодо необхідності ліквідації інституту президентства в Україні (хоча, починаючи з 2010 р., активність КПУ у цьому напрямі значно зменшилася), комуністи все гостріше критикували Президента В. Януковича, акцентуючи увагу на невиконанні ним

виборчих обіцянок (покращити життя громадян України «вже сьогодні», втілити гасло «Україна – для людей!» тощо). Окрім загальних претензій комуністів до «гаранта Конституції» щодо «демонтування олігархічного режиму» і «дикого капіталізму», вимог повернення народу «вкраденої» у ході приватизації власності, відродження народовладдя, Президент піддавався гострій критиці з приводу потурання «фальшивому курсу» на євроінтеграцію, погіршення стосунків з «братньою Росією», невирішення питання про надання державного статусу російській мові, «безкарного розгулу фашистів», героїзації «покидьків-націоналістів» й інш., що паралельно мали «бити» й по супротивниках комуністів з «опозиційно-націоналістичного» табору. Разом з тим, КПУ, подібно до «партії влади», прагнула обійти увагою питання (які активізувалися у першу чергу опозицією), що набули значного суспільного резонансу, серед них – дотримання прав і свобод громадян, свободи слова, закиди владі щодо репресій проти лідерів опозиції тощо.

Заявляючи про небажання (через особисту причетність до олігархічних структур) і нездатність Президента України, його оточення провести докорінні зміни у країні, керівництво КПУ негативно сприйняло «розпочату Президентом» низку реформ. Скептично оцінювалися й ініціативи В. Януковича, оприлюднені весною 2012 р., згідно з якими соціальна сфера і підвищення соціальних стандартів були визначені пріоритетним напрямом держави. Враховуючи те, що втілювати ці наміри передбачалося упродовж 2012 р., тобто під час виборчого марафону, КПУ прагнула максимально скористатися ситуацією у власних інтересах, для позитивного іміджевого просування партії. Тож, публічні виступи П. Симоненка, продубльовані регіональними керівниками партії, були спрямовані на те, щоб довести суспільству, що згадані «соціальні ініціативи» Президента України насправді були... ініціативами комуністів, заявлені ним під тиском масових протестних акцій останніх («ми заставили владу піти на ці поступки» [50]). Перші ж практичні кроки влади з втілення соціальних програм розцінювалися як вияв «соціального популізму», «чергових передвиборчих обіцянок», такими, що були, «недостатніми і несправедливими», адже вони не охоплювали усіх хто потребував цього і не розвязували головної проблеми – «справедливої оплати за справедливу працю». Через це П. Симоненко вже у березні 2012 р. запропонував альтернативний президентському варіант розв'язання соціальних проблем в Україні: негайне кардинальне підвищення заробітних плат і пенсій (наближення їх до європейського рівня), посилення державного контролю за рівнем цін і тарифів, особливо на медичні препарати, товари першої необхідності, транспорт тощо. З боку КПУ була висунута ініціатива взяти під особистий контроль (на рівні політичної програми «народного контролю») «виконання кожної обіцянки, яка була проголошена Президентом» [51].

Наприкінці 2011 р. у своїх друкованих органах КПУ перейшла й до критики особистості В. Януковича, що нерідко висловлювалося в образливо-гротескних формах (пов'язування з ним таких висловів, як «Донбас порожняк не жене!» та ін.). У низці публікацій зверталася увага на «розкіш Межигір'я» «президента-олігарха», вияви у нього «ознак чи то султана, чи то халіфа багдадського». У центральних друкованих органах КПУ, інтернет-виданнях

поширювалися карикатури на «гаранта Конституції». Газета «Комуніст» нагадувала читачам, що В. Янукович боїться свого народу: «Страх Януковича перед власним народом – цілком логічний і природний. Адже нічого хорошого народу його Президент не приніс. До цього страху з кожним днем додається ще й страх перед неминучістю розплати». Згадуючи ж про «найкорисніше», що зробив Президент В. Янукович для України – «посадив» Ю. Тимошенко – публікація наголошувала на тому, що цими діями влада, яка запровадила практику відповідальності за свої дії для «сильних світу цього», зробила важливий прецедент, який відтепер буде загрожувати і самому «гаранту, коли В. Янукович в умовах стрімкого падіння рейтингів уже не зможе розраховувати на другий президентський строк, однак «на другий, точніше, третій строк кримінальний – цілком» [52].

У той же час, різкі заяви на адресу Президента В. Януковича з боку європейських політиків, їхні вимоги щодо негайного звільнення Ю. Тимошенко, зрив через бойкотування більшістю лідерів європейських держав Ялтинського саміту Центральноєвропейської ініціативи, були сприйняті КПУ (травень 2012 р.) вкрай негативно, як «відвертий шантаж», демонстрація «неповаги до українського народу» [53].

Подібний негативізм висловлювали комуністи й щодо парламенту. Так, продовжуючи лінію, започатковану ще у 2007 р., згідно з якою склад Верховної Ради України VI скликання уособлювався з представниками олігархічних груп і буржуазних партій, КПУ прагнула позиціонувати себе у законодавчому орган як єдину опозиційну політичну силу, яка принципово стояла на сторожі інтересів трудящих. П. Симоненко, оперуючи «тонкощами» марксистсько-ленінської ідеології («опозиція – це класове поняття»), доводив, що функцію опозиції до чинної влади, яка представляє класові інтереси капіталу, можуть виконувати лише комуністи. Всі інші політичні сили, конфронтуючі з владою, класифікувалися ним не інакше, як «конкуренти» з власними вузькокорпоративними інтересами [54. с.1].

Саме цю функцію «дійсної» опозиції, з погляду П. Симоненка, КПУ надалі виконувала (перебуваючи у «конфронтації з партіями олігархів»), коли свідомо увійшла до складу коаліції депутатських фракцій «Стабільність і реформи» (березень 2010 р.), маючи на меті відстоювання у ній інтересів трудящих, відмінних від «інтересів олігархів» [55]. Однак уже влітку 2010 р., вказуючи на невиконання парламентськими партнерами взятих на себе зобов'язань, антисоціальні ініціативи уряду, фракція КПУ зайняла позицію «внутрішньої опозиції всередині парламентської більшості». При цьому вихід фракції з коаліції, як вияв «безвідповідального кроку по відношенню до людей», не передбачався. Таку тактику П. Симоненко пояснював тим, що самоусунення фракції КПУ зі складу провладної коаліції ймовірно призвело б до посилення протистояння у парламенті, блокування його роботи, а також відсторонення партії від прийняття політичних рішень і, натомість, посилення позицій конкурентів («капіталістичних партій») [56].

У подальшому, незважаючи на поширення у середовищі комуністів переконання про необхідність «рішучого виходу» фракції КПУ з парламентської коаліції, керівництво партії і надалі наполягало на доцільності збереження наяв-

ного стану речей. Остаточно крапки над «і» були розставлені XLIV з'їздом КПУ (червень 2011 р.), який підвів риску у всеукраїнській партійній дискусії і схвалив перебування комуністів у складі парламентської коаліції (а згодом парламентської більшості) разом з «буржуазними політичними силами». Це вмотивовувалося короткою формулою, яка залюбки використовувалася КПУ для пояснення «принципової» тактики комуністів у «буржуазному парламенті»: завдяки участі фракції КПУ у парламентській коаліції вдалося усунути від влади націоналістичні сили, запобігти можливій змові між «біло-блакитними» й «помаранчевими» олігархами, надало нових можливостей партії у захисті інтересів трудящих, впливу на державну політику, а зрештою – уможливило більш широкий доступ до ЗМІ «для пропаганди комуністичних поглядів» [45, с.4]. Ще одним аргументом на користь участі фракції КПУ у парламентській більшості, як наголошував П. Симоненко, була й відсутність в Україні законодавства щодо опозиції («у опозиції немає реального доступу до процесу прийняття рішень»). У той же час, упродовж останніх років КПУ не здійснювала відповідних кроків щодо розв'язання цієї нагальної проблеми, натомість разом з «партією влади» виступала проти опозиції, прагнучи довести її «декоративність» й характеризуючи останню як вияв недосконалості «буржуазної демократії» [57].

У передвиборчий період на цю особливість парламентської тактики комуністів («тимчасовий союз з буржуазними партіями влади») постійно звертали увагу функціонери КПУ, прагнучи засвідчити дистанціювання від парламентської більшості з принципових питань, а також звинувачуючи парламент у проведенні «відверто антинародних реформ» у цілому. Нечисленість же самої фракції КПУ використовувалася пропагандистською машиною комуністів як виправдовуючий чинник, що начебто не зміг завадити реалізації лобістських інтересів олігархів і «партії влади» (серед них – запровадженню Пенсійної реформи, прийняттю Державного бюджету 2012 р., Житлового і Трудового кодексів, скорочення витрат соціальної сфери тощо), а також подолати протидію з боку «більшості» щодо втілення власних «антикризових» ініціатив («Антикризової програми», законопроектів про націоналізацію майна стратегічних підприємств, запровадження податку на розкіш тощо). Натомість, ці обставини використовувалися як спонукальний фактор для виборців на користь докорінного переформатування складу парламенту («Від вас залежить заповнення цього залу. Хто в нього зайде – захисники народу чи слуги олігархів?» [58]).

Наразі, формальна належність фракції КПУ до парламентської більшості, як відзначали політичні експерти, створювала для Компартії, особливо напередодні парламентських виборів, потенційно небезпечний прецедент, пов'язаний з ймовірною втратою підтримки виборців. Через це вони прогнозували ситуацію, коли КПУ, бажаючи «розв'язати» руки у виборі виборчої тактики, мала обов'язково вирішити для себе питання щодо «вчасного» виходу з парламентської більшості [59]. Однак упродовж 2012 р. тактика КПУ щодо своїх партнерів з парламентської більшості усе ще мали суперечливий характер, поєднуючи як вияви дистанціювання від «партій великого капіталу» (М. Кравченко: «Коаліції давно вже ніякої немає. Ні до якої «більшості» ми не

належимо» [60]), так і явного визнання усіх позитивів від такої співпраці (П. Симоненко: «Ми правильно це зробили» [61]).

Загалом, незважаючи на публічні вияви свого негативного ставлення до «партії влади» і парламентської більшості, фракція КПУ і надалі активно співпрацювала зі своїми колегами з колишньої коаліції, що виявлялося, наприклад, у її підтримці кадрових призначень, рішучій протидії разом з фракціями ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і Народної Партії намірам опозиції декриміналізувати 364-ту і 365-ту статті Кримінального Кодексу України, пов'язаних з долею екс-прем'єр-міністра Ю. Тимошенко. Про роль фракції КПУ у конфігурації парламенту недвозначно свідчили й заяви представників офіційної влади, зокрема А. Клюєва (секретаря РНБОУ), який на початку 2012 р. з приводу поширення чуток щодо виходу комуністів зі складу «більшості» висловився (що свідчило про відповідний рівень стосунків двох політичних сил – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і КПУ) так: «Ми ведемо з ними серйозний політичний діалог». На його переконання, згадані ймовірні кроки КПУ могли призвести до небажаного результату – розвалу парламентської більшості («необхідно, щоб коаліція ще до виборів допрацювала») [62].

Консолідовані дії з фракцією ПАРТІЇ РЕГІОНІВ продемонстрували комуністи й під час тривалої «епопеї», пов'язаної з ухваленням Закону «Про засади державної мовної політики» (автори – С. Ківалов, В. Колесніченко). Після першої невдалої спроби розгляду законопроекту (травень 2012 р.) питання було розв'язане на початку липня 2012 р., коли головуючим А. Мартинюком всупереч регламенту (питання було відсутнє у порядку денному, воно не пройшло необхідних процедур підготовки та обговорення) законопроект №9073 «Про засади державної мовної політики» був поставлений на розгляд парламенту. Упродовж 2 хвилин відбулося три блискавичні голосування: «за розгляд законопроекту» – 219 голосів, його повторне голосування – 241 і, нарешті, ухвалення законопроекту в цілому – 248 голосів [63]. Фракція КПУ, представники якої разом з іншими депутатами від більшості нейтралізували спробу опозиції захопити місця президії під час голосування, була єдиною з усіх парламентських об'єднань, яка підтримала законопроект у повному складі*. На заключних засіданнях Верховної Ради України 10-ї сесії (липень 2012 р.), яка працювала практично за відсутності опозиційних фракцій, фракція КПУ і надалі виявляла консолідовану єдність з парламентською більшістю і ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ.

*Спочатку комуністами оприлюднювалася точка зору щодо повної легітимності як змісту, так і процедури прийняття «мовного закону». Однак згодом КПУ суттєво змінила свою позицію, звинувачуючи у прийнятті Закону «Про засади державної мовної політики» (що спричинило до ескалації суспільно-політичного напруження) чинну владу і «псевдоопозицію» («намагаються знову поділити Україну на Захід і Схід»). Така амплітуда виявів ставлення комуністів до мовного закону (аж до негативного) була викликана тим, що закон, який підвищував статус російської мови, сприяв зміцненню електоральних спроможностей ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Зрозуміло, що останнє негативно впливало на рейтинг комуністів. У зв'язку з цим КПУ актуалізувала тезу, що «партія влади» запозичила «мовний закон» у комуністів, однак «вирішила» його у половинчастому вигляді (не надаючи жодних гарантій російській мові). Таким чином,комуністи залишили за собою право і надалі боротися за розв'язання згаданої проблеми у повному обсязі, тобто надання російській мові статусу другої державної.

В умовах загострення в Україні соціально-економічної кризи комуністи посилили критику й виконавчої влади. Участь в уряді низки високопосадовців за квотою КПУ (зокрема, керівника Державної митної служби України І. Калєтніка, голови Фонду Держмайна О. Рябченка) не заважала речникам від КПУ заявляти про свою опозиційність до нього («ми опозиційна партія», «ми вважаємо політику уряду за останній рік абсолютно неправильною») [64] й дедалі відвертіше характеризувати його дії як такі, що мають «антинародний характер», ознаки «політики соціального геноциду» [65].

Особливе неприйняття комуністів викликали реформаторські ініціативи уряду, пов'язані з ухваленням Пенсійної реформи, Податкового кодексу та ін., «надмірними запозиченнями» у МВФ, зменшення соціальних видатків і урізування «законних пільг» різним категоріям громадян, проведення суперечливої політики «лібералізації» цін. На зламі 2011–2012 рр. з боку КПУ неодноразово ініціювалися вимоги відставки Прем'єр-міністра України М. Азарова, віце-прем'єр-міністра С. Тігіпка.

На початку 2012 р. КПУ виступила з нищівною критикою тези уряду, що «перші результати роботи нинішньої влади будуть відчутні у другій половині 2012 року», зводячи це до пустопорожніх обіцянок, прилаштованих до виборів. Як огульна неправда та фальсифікація була охарактеризована комуністами й квітнева 2012 р. заява Прем'єр-міністра М. Азарова, згідно з якою його уряд успішно вивів Україну з економічної кризи, «відновив економіку з одночасним підвищенням соціальних стандартів» [66]. Партійні ж ЗМІ, наполягаючи на неспроможності уряду кардинальним чином поліпшити соціально-економічну ситуацію, втілити реальну програму виходу країни із системної кризи й забезпечити підвищення соціальних стандартів, не лише стверджували про наростаюче зубожіння населення країни, але й пророкували, що «соціальні ініціативи» уряду неодмінно обернуться посиленням інфляційних процесів, практичною нівеляцією задекларованих соціальних програм. Останнє було зручним приводом у черговий раз привернути суспільну увагу до ініціатив КПУ, спрямованих на радикальну зміну всієї системи політичних і економічних відносин у країні.

Загалом, в умовах наростаючої соціально-економічної і політичної кризи КПУ, яка, починаючи з 2010 р., брала активну участь у формуванні всієї владної вертикалі України, поспішала засвідчити не лише максимальне дистанціювання від «партії влади», але й заявити про свою крайню опозиційність до неї, що зумовлювалося бажанням якомога ефективніше використати нове позиціонування партії у переддень чергових парламентських виборів.

4. Компартія України у «словесних війнах» з опонентами

На зламі 2011–2012 рр. керівництво КПУ у своєму прагненні максимально персоніфікувати партію в очах виборців, а також представити її єдиною політичною силою, здатною вивести країну з соціально-економічної і політичної кризи, активізувало кроки щодо конкретизації місця Компартії України у сучасній українській багатопартійності. На цій проблемі, зокрема, наголосив П. Симоненко у грудні 2011 р. в інтерв'ю Білоруському телеграфному

агентству. Зупинившись на важливості парламентських виборів для України («Ми дуже серйозно готуємося до майбутніх виборів 2012 року. Ми розуміємо, що це певний Рубікон»), він позиціонував КПУ як принципового супротивника трьох сил – «націоналістів», «лібералів» і «капіталу», пов'язуючи з діями останніх «хибний курс» і системні втрати України, допущені упродовж останніх двадцяти років [67]. На початку 2012 р. лідер комуністів визнав за краще взагалі «поділити» партійний простір України на дві групи: прибічників соціалізму – ліві партії (визначаючи при цьому КПУ як безапеляційну провідну силу цього сегмента) і їхніх політичних опонентів, зараховуючи до останніх «партію влади», «так звану» «демократичну опозицію» і «націоналістів» («усі без винятку партії великого капіталу, як усунуті від влади у 2010 році, так і їх нинішні «змінники» біля державного керма») [68].

Напередодні початку активної фази виборчого процесу, прагнучи вирізнити свою політичну ідентичність і, водночас, завдати супротивникам якомога більших електоральних втрат, керівництво КПУ «антисоціалістичні сили» характеризувало як складові «єдиного цілого» – існуючого «олігархічного режиму», його найманців [69]. Засвідчивши свою принципову ворожу позицію щодо зазначеного політичного табору, КПУ, враховуючи загострення взаємовідносин з політичними партіями соціалістичного спрямування (з якими, починаючи з парламентських виборів 2002 р., стосунки будувалися переважно у площині суперництва і конкуренції), тривалий час була не спроможною запропонувати дієвий механізм співпраці з ними, прагнучи взагалі уникати цієї дражливої теми.

Задекларувавши свою категоричну опозиційність щодо всієї вертикалі влади в Україні, КПУ прагнула екстраполювати цю позицію й на політичні партії, тією чи іншою мірою пов'язані з «партією влади». Так, уже через місяць після прийняття виборчого закону – у грудні 2011 р., у зв'язку з появою перших заяв політичних партій щодо своєї участі у парламентських виборах, прес-службою КПУ була оприлюднена офіційна заява П. Симоненка, яка у категоричній формі відкидала будь-яку можливість співробітництва комуністів «з представниками великого капіталу» [70].

Зрозуміло, що згадана сентенція у першу чергу стосувалася ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, з якою комуністів пов'язував тривалий період коаліційних відносин. У нових умовах (заздалегідь, ще до початку виборчого марафону) керівництво КПУ прагнуло заманіфестувати, що ставиться до цієї «олігархічної партії» не лише як до «тимчасового попутника» (повсякчас наголошуючи на вимушеному характері появи цього «різнополюсного» союзу), але і як до головного виборчого конкурента («супротивника №1»)[*].

[*]Стосунки між КПУ і ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ мали циклічний характер. Задля усунення «гострих питань» щодо тривалої співпраці між партіями, керівництвом КПУ була застосована формула, згідно з якою партія йшла на союзні відносини не з формуванням «вітчизняної буржуазії», але із силою, за ліві гасла й обіцянки якої голосували мільйони виборців (Див.: Симоненко П. Народний суверенітет: проблеми і перспективи // Симоненко П. Народний суверенітет України: політик про політику. – К.: Видавничий дім «АДЕФ–Україна», 2007. – С. 99.). Поряд із цим, намагаючись засвідчити свою самодостатність, особливо під час виборчих кампаній, КПУ неодноразово виявляла наміри дистанціюватися від свого коаліційного партнера.

Такий поворот був прогнозованим. Він був викликаний не лише «тонкощами» виборчої тактики, але й тим, що в умовах загострення соціально-економічної кризи (невиконання популістських обіцянок «покращити життя людей вже сьогодні»), яка болісно вдарила по рейтингах ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і її союзників, продовження співпраці з «партією влади» несло для КПУ неприховану загрозу втрати підтримки виборців і політичного «дефолту».

Враховуючи ці обставини, вже наприкінці 2011 р. організації КПУ по всій Україні розпочали скоординовану акцію, спрямовану на максимальне дистанціювання від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, підрив її електоральних спроможностей. У «базових» для комуністів (а одночасно й для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ) регіонах на Сході України місцевими керівниками КПУ через ЗМІ нав'язливо пропагувалася думка, що партія не тільки не є «союзником», але й перебуває у «жорсткій конфронтації» з «регіоналами», є їх головним виборчим конкурентом («Ми можемо бути тимчасовими попутниками... регіоналів, але союзниками нас ніяк не можна назвати..., головним конкурентом КПУ на виборах буде саме ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, оскільки електоральна база обох партій знаходиться на Південному Сході України» [71]; «...основна боротьба у нас йде між ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ і Компартією. Ніколи ми цього не приховували...» [72]).

На початку 2012 р. з уст першого секретаря Донецького ОК КПУ М. Кравченка прозвучала заява про неприпустимість успіху ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на майбутніх виборах: «Виходячи з політичної та економічної ситуації в країні, виходячи з того, яким чином і на користь кого проводяться реформи, перемога ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на парламентських виборах буде найгіршим, що чекає Україну» [73]. Закликаючи протидіяти очікуваному порушенню виборчого процесу з боку «партії влади», він наголошував на тому, що «...далі терпіти не можна, потрібно міняти орієнтири», пов'язуючи наступну долю країни виключно з перемогою на виборах комуністів.

...перемога Партії регіонів на парламентських виборах буде найгіршим, що чекає Україну.
Микола Кравченко,
народний депутат України VI скликання,
перший секретар Донецького ОК КПУ,
28 лютого 2012 р.

Подібні настанови звучали й зі шпальт газети «Комуніст», доводячи, що «... якщо ПР знову узурпує парламент, то це... справді призведе до краху держави Україна» [74]. Критика ПАРТІЇ РЕГІОНІВ з боку КПУ набувала нових рис, переходячи від загальноаморфних звинувачень її як партії олігархів,

---

Зокрема, так трапилося під час позачергових парламентських виборів 2007 р., коли у розпал виборчого марафону КПУ загострила стосунки з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, спрямувавши свій агітаційно-пропагандистський ресурс на роз'яснення відмінностей між комуністами і «ворожою» партією великого капіталу. Однак напередодні дня виборів виборча тактика КПУ зазнала суттєвих змін: керівництво партії виступило з ініціативою створення нової «червоно-синьої» загальнонаціональної коаліції «патріотичних сил», основою якої мали стати комуністи і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ. Згідно із риторикою КПУ коаліція мала відсторонити від влади «біло-помаранчеві» політичні сили, здійснити кроки у напрямі збереження суверенності і незалежності України, ліквідації загрози «неофашистської навали» (Див.: «Червоно-синя» коаліція зупинить реваншистів // Комуніст. – 2007. – 12 вересня. – С.1.). У черговий раз КПУ посилила тиск на своїх «буржуазних» союзників з парламентської більшості (ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, Народну Партію) напередодні місцевих виборів 2010 р.

прибічників великого капіталу до прямої дискредитації, визнання «політичною силою без ідеологічного фундаменту» й «привабливих особистостей». Актуалізуючи проблему вичерпаності її резервів, у тому числі й втрати довіри з боку потенційного електорату, загострення внутрішньої кризи, передрікався і її крах («крах ПАРТІЇ РЕГІОНІВ неминучий») [75], що супроводжувалося радикальною риторикою – «ми в змозі його прискорити». Поряд з цим, комуністи передбачали, що в умовах втрати шансів на здобуття більшості у новому парламенті (за «партійними списками»), ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, будучи головним ініціатором запровадження мажоритарно-пропорційної виборчої системи, для досягнення панівного становища у законодавчому органі буде неодмінно «зухвало і безсоромно» використовувати під час виборчого процесу адмінресурс, агресивний тиск на виборців, вдаватися до фальсифікацій. Останнє мало у першу чергу стосуватися мажоритарних округів [76]. У руслі цих настроїв КПУ негативно відреагувала на об'єднання Політичної партії «Сильна Україна» з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, характеризуючи цю подію як централізацію ресурсів представників великого капіталу напередодні виборів.

Разом з тим, висловлювання «принципового» позиціонування щодо ПАРТІЇ РЕГІОНІВ не завадило КПУ у 2012 р. проводити гнучку тактику, яка не передбачала остаточного розриву з «регіоналами». Ззовні все видавалося так, що КПУ нібито «в'язала» своїми блоковими відносинами ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, не даючи їй можливості «переключитися» у передвиборчий період на співпрацю з «націоналістами», у тому числі через намагання «отримати голоси виборців на Заході України» [72]. Про це свідчила й широка амплітуда позиціонування організацій КПУ щодо «регіоналів» на місцях. Зокрема, у грудні 2011 р. на офіційному сайті Запорізького ОК КПУ було опубліковане інтерв'ю з другим секретарем Запорізького ОК КПУ О. Зубчевським з промовистою назвою «Олигархия в Украине зажралась». Однією з провідних тем публікації (продубльованої центральними і регіональними партійними ЗМІ) була критика найбільшого представника «буржуазних» партій – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, однак вона виявилася доволі лояльною й зводилася до того, що у цій партії багато «достойних і чесних людей», які мають свою позицію, але не можуть висловитися з приводу гострих питань через партійну дисципліну [77].

Своє ставлення до «головного» виборчого конкурента висловив й віце-спікер парламенту А. Мартинюк. Заявляючи про втрату «регіоналами» підтримки електорату, він висловлював упевненість у тому, що у разі продовження курсу реформ вони виявляться здатними суттєво зміцнити свій рейтинг [78]. Наголосимо, що напередодні початку виборчої кампанії це була практично єдина позитивна оцінка іншої партії з боку комуністів.

Перебування КПУ на боці «партії влади» у протистоянні «біло-голубих» і «біло-помаранчевих» політичних сил, що розпочалося у 2004–2005 рр., тривалий період інтегрування Компартії України до владних структур, її участь у роботі парламентської більшості й уряду загострили стосунки комуністів з політичними партіями опозиційного табору і, зокрема, з ВО «Батьківщина», Партією «Фронт Змін», ВО «Свобода». При цьому головне прагнення комуністів полягало у намаганні довести не лише їхню «псевдоопозиційність», але й тотожність з «партією влади», через що і їхня боротьба з чинним режимом

розцінювалася не інакше, як реваншистська, що велася в ім'я вузькокорпоративних інтересів, спрямованих на захоплення політичного олімпу в Україні. Маючи на меті дискредитувати своїх електоральних опонентів, КПУ намагалася будь-яким способом завдати їм іміджевих втрат, утвердити у суспільній свідомості розуміння того, що «опозиція не змогла завоювати симпатії більшості громадян». Підтримка опозиційних партій з боку виборців зводилася до прояву виключно «протестних настроїв», вибору «меншого зла» [79, с.32].

На зламі 2011–2012 рр. головне вістря своєї критики КПУ спрямувала на партію ВО «Батьківщина» і особу Ю. Тимошенко. З цією «буржуазною» партією і її лідером комуністи пов'язували прийняття «антисоціальних законів», підписання Україною «антиукраїнських» газових угод з Російською Федерацією, вбачаючи у таких діях «ознаки державної зради». При цьому КПУ не гребувала у своїй боротьбі проти Ю. Тимошенко посилатися на висновки Президента України В. Януковича на кшталт: «У всьому світі немає політика, пов'язаного із такою великою кількістю кримінальних справ, як Юлія Тимошенко» [80].

Комуністи одностайно підтримали ув'язнення Ю. Тимошенко, після чого «вогонь» їх критики перекинувся на нового лідера опозиції – А. Яценюка. Змінилися й акценти щодо ВО «Батьківщина». Відтепер партія (незважаючи на постійно високі рейтинги) настирливо характеризувалася як «обезголовлена» партія з дезорієнтованими членами, яка неспроможна відігравати потужну роль у суспільно-політичному житті України [78]. Акції ж, які партія використовувала на захист Ю. Тимошенко, оцінювалися здебільшого як «провокації», імітація протесту, «дешевий засіб» привернення до себе уваги тощо. Експлуатацію ж у політичному просторі теми ув'язнення Ю. Тимошенко КПУ намагалася використати проти обох політичних суперників – і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, і ВО «Батьківщина», застосовуючи просту схему: «регіонали» розраховують підвищити свій рейтинг удаваною боротьбою, «помаранчеві» ж намагаються підвищити рейтинг грою на співчутті простих людей до всіх пригноблених.

Аналогічну позицію КПУ займала й щодо А. Яценюка, по якому регулярно «вистрілювали» своїми «викривальними» заявами (зокрема, у змові з олігархами) комуністи різних рангів. Взаємини комуністів з А. Яценюком, особливо після очолення ним Об'єднаної опозиції, розгорталися лише у площині загострення цих стосунків – дискредитації як політичного діяча, приниження його людської гідності.

Подібний цілковитий негативізм КПУ артикулювала й щодо нової яскравої політичної фігури, яка, вийшовши на початку 2012 р. з лона «помаранчевого» табору, заявила про себе як про самостійного «політичного гравця» – Н. Королевської, очільниці УСДП (згодом – Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!»; далі – партія «Україна – Вперед!»). Тривалий час її особа пов'язувалася виключно з Ю. Тимошенко («подумки начепила на себе Юлину корону»). У наступному, окрім закидів Королевській у зраді ліберальних цінностей і «перефарбуванні» у соціал-демократа, комуністи звинувачували її у співробітництві з «партією влади», а зміна назви партії на «Україна – Вперед!» характеризувалася як «перебудовчий блуд».

Не залишилася осторонь КПУ і від стрімко прогресуючої сили, яку очолював В. Кличко – партії «УДАР». При цьому комуністи, прагнучи «вибити» небезпечного виборчого конкурента, свій «удар» спрямували як проти партії, наголошуючи на тому, що у неї «відсутня конкретна програма» дій, так і її лідера – В. Кличка («боксеріус-політикус», «маленький Бонапартик»), намагаючись дискредитувати його перед виборцями й звинуватити у проамериканських і націоналістичних настроях.

Загалом, згадані дві політичні сили, які заявляли про свою опозиційність, керівництво КПУ було схильне трактувати як технологічні проекти «партії влади», зусилля яких спрямовувалися на підрив «об'єднаної опозиції» і забезпечення «запасу міцності» ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [81].

Особливою гостротою були позначені стосунки між КПУ і ВО «Свобода», боротьба з якою стала провідною ланкою ідейно-пропагандистської роботи партії*. ВО «Свобода» звинувачувалася у поширенні неофашизму, буржуазного націоналізму, що супроводжувалося неодноразовими вимогами її заборони. Напередодні і під час виборчої кампанії задля дискредитації найрейтинговішої у Західній Україні партії КПУ прагнула зображувати ВО «Свобода» як вияв маніпулятивної технології олігархів, доводячи про «тісні» стосунки «націоналістів» і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Повсякчас комуністи запевнювали, що ВО «Свобода» («на 100%») не потрапить до парламенту [82].

Про рівень конфліктності між комуністами і «націоналістами» вказувало й те, що КПУ (практично це був єдиний приклад) застосовувала проти ВО «Свобода» символічні «силові» методи боротьби, намагаючись пікетами за участі ветеранів і пенсіонерів зірвати низку зустрічей О. Тягнибока з виборцями у містах Східної України (зокрема, у Запоріжжі і Миколаєві).

Негативно КПУ зустріла створення у серпні 2011 р. опозиційними партіями Комітету опору диктатурі (КОД). Невдовзі після цієї події комуністи через свої ЗМІ висловили відверту недовіру як до мети КОДу (стосовно боротьби з «диктатурою»), так і до його учасників, яких згодом стали пов'язувати з Об'єднаною опозицією «Батьківщина». У подальшій критиці, що граничила з відвертими гротескними формами («спілка собаки і кішки проти кухаря»), комуністи прагнули довести неможливість консолідованих дій Об'єднаної опозиції, нав'язуючи тезу про наявність непримиренних суперечностей серед її учасників (намагання «втопити один одного, щоб самому заволодіти гетьманською булавою» [75]), її неминучу поразку на парламентських виборах.

*Боротьба проти «націоналізму» була визначена одним з пріоритетних напрямів роботи створеного на початку 2012 р. Інституту проблем соціалізму при ЦК КПУ, метою якого було забезпечення системного теоретичного обґрунтування діяльності партії, «всебічного осмислення історичного досвіду» і узагальнення «сучасної практики революційної боротьби за перехід на соціалістичний шлях розвитку». Одним з перших доробків Інституту стала розлога брошура Г. Крючкова «Майбутнє – за соціалізмом» (2012 р.), яка вийшла накладом у 2 тис. примірників. Тенденційно, що у згаданій роботі, присвяченій «актуальним теоретичним і практичним проблемам боротьби за соціалізм», яка базувалася на ідейно-теоретичній спадщині Й. Сталіна і В. Леніна, автор обійшов теми «Українська держава», «український народ», «українська нація», однак присвятив чимало уваги боротьбі проти «національно-шовіністичних сил», «буржуазного націоналізму» тощо.

Уважно відслідковуючи ініціативи виборчих конкурентів, керівництво КПУ негативно відреагувало на таку помітну подію, як проведення опозицією у Києві на Софійському майдані 22 січня 2012 р. («у день вигаданої злуки») масового мітингу, на якому було досягнуто домовленості (Угода про спільні дії Об'єднаної опозиції України) щодо спільної участі у виборчому процесі, зокрема у формуванні єдиного списку кандидатів у мажоритарних виборчих округах. Згадані дії опозиційних партій були охарактеризовані як гарячкове групування «партій і партійок» з метою захоплення влади, «втиснення» своїх лідерів до парламенту [83]. Разом з тим, комуністи неодноразово заявляли про нібито існуючі домовленості між «біло-голубими» й «помаранчевими», що стосувалося як розподілу мажоритарних округів, так і результатів парламентських виборів 2012 р. загалом [76], переконуючи про неприпустимість перемоги на виборах будь-кого з цих «антинародних» сил.

Намагаючись нейтралізувати активність Об'єднаної опозиції, що, зрештою, збігалося й з позицією «партії влади», фракція КПУ протидіяла спробам внесення до порядку денного Верховної Ради України законопроекту про імпічмент Президенту України, іншим вимогам опозиціонерів у політичній і соціально-економічній сферах, розцінюючи їх як несуттєві й нездатні змінити суть існуючого «олігархічного режиму». У такому ж дусі КПУ відреагувала на Проект передвиборної програми Об'єднаної опозиції (травень 2012 р.), яка характеризувалася як «популістська солянка», що не знайде підтримки у виборців. Її автори звинувачувалися у залежності від «замовників» – спонсорів-олігархів [84].

Критикуючи Об'єднану опозицію, КПУ заздалегідь «зарезервувала» тему підведення підсумків виборів–2012. Так, П. Симоненко ще задовго до початку виборчої кампанії «не виключав», що опозиція буде прагнути «розіграти» сценарій, спрямований на опротестування й невизнання підсумків виборчої кампанії, у тому числі й за рахунок розгортання «антифальсифікаторської» кампанії, підготовки суспільної думки до «нового Майдану», тобто спеціального нагнітання «політичної дестабілізації» [85, с.26].

Остаточне політичне позиціонування КПУ було акцентоване П. Симоненком в ексклюзивному інтерв'ю агентству «Інтерфакс-Україна» (27 липня 2012 р.) та у його доповіді на передвиборчому XLV з'їзді КПУ (30 липня 2012 р.). Згідно з його оцінкою комуністи у боротьбі проти буржуазно-олігархічного режиму мали безкомпромісно протистояти майже ідентичним між собою «двом колонам» представників великого капіталу – владній і опозиційно-націоналістичній (т. зв. «демократичній опозиції»). У новому парламенті, згідно із його зобов'язанням, фракція КПУ у жодному разі не могла співробітничати з партіями, які сповідували «ідеологію націоналізму та неофашизму» [86]. Тобто, наперед був визначений відповідний «коридор», межі якого давали КПУ широкий простір дій, неодмінно спрямованих проти опозиційних до існуючого політичного режим сил.

Керівництво КПУ було вимушене визначитися і щодо доволі болісної проблеми взаємовідносин з ідеологічно близькими партіями лівого спрямування. Однак ситуація, пов'язана з можливою співпрацею з цими політичними силами, перебувала у «глухому куті». Останнє стало очікуваним

результатом, адже, прагнучи будь-що очолити ліві сили України і невгамовно доводячи потенційному електорату те, що комуністи – єдино «істинно ліві», партія ще задовго до виборів 2012 р. остаточно «зруйнувала» взаємини з лівими партіями України, перетворивши їх на гостроконфліктні*.

Причиною такої ситуації було те, що (незважаючи на актуальність проблеми виборчих «союзників») КПУ прагнула дотримуватися такої тактики, яка б і надалі забезпечувала їй утримання монопольно-пануючого становища у лівому сегменті сучасної багатопартійності. На це була спрямована й ініціатива КПУ щодо об'єднання лівих сил навколо програми виходу України з кризи (П. Симоненко: «Ми запропонували іншим політичним силам об'єднатися навколо цієї ідеї» [87]), однак до неї пристали лише поодинокі громадські організації. Поряд з цим, у сфері стосунків КПУ з іншими лівими партіями виявлялися нові тенденції. Так, у руслі стратегічного переконання щодо неминучого «лівого повороту» в Україні керівництво партії озвучило «осучаснений» підхід до сутності взаємодії лівих партій. Відтепер, на відміну від традиційної вимоги ідейно-організаційної єдності лівих сил (ідеї створення «Лівого фронту»), на час виборів пропонувалася лише «звужена» її форма – йшлося про можливість «координації» зусиль КПУ з представниками інших лівих партій. Але навіть і у цій «звуженій» формі «координації» дій зверталася увага на те, що затримка втілення цієї ідеї полягала у... «невизначеності» позицій самих лівих партій [70], що лишало зазначену проблему і надалі відкритою.

Чи не вперше з боку керівництва КПУ (окрім П. Симоненка) проблема взаємостосунків з лівими партіями публічно була порушена першим секретарем Донецького ОК КПУ М. Кравченком. На одній з прес-конференцій (Донецьк,

---

* Про це свідчила й нищівна оцінка П. Симоненком соціалістичних партій (електоральних конкурентів) під час виборчого марафону до парламенту у 2006 р., яка стосувалася як СПУ («давно перестали вести боротьбу з кучмізмом і уклали союз з націоналістами, а тепер вигідно для себе співпрацюють з «помаранчевими»), так і ПСПУ, КПУ(о), КПРС (рупори «олігархів південно-східних регіонів», створені з метою «одурманення суспільства і розколу лівого флангу» тощо) (Див.: Симоненко П. Н Новый заговор олигархов // Симоненко П. Н. Власть и оппозиция / Политик о политике: сборник статей и интервью. – К., 2006. – С.33, 34; Симоненко П. Н. Если ты честен – стань с нами вместе! // Там само. – С.139–141).

Прагнучи використати усі дивіденди від того, що у Верховній Раді України VI скликання КПУ залишилася єдиною лівою партією, її керівництво у черговий раз повернулося до ідеї об'єднання лівих сил країни під своєю егідою. З цією метою ЦК КПУ (жовтень 2007 р.) оприлюднив Звернення до всіх лівих партій і рухів України із закликом об'єднатися у «Лівий фронт» для «організованої боротьби за національне визволення». Однак цей проект не набув достатньої підтримки у суспільстві, а також наполегливості у його здійсненні з боку самої КПУ. Остаточно ідея «Лівого блоку» була «похована» на першому етапі позачергового XLIII з'їзду КПУ (жовтень 2008 р.), головним лейтмотивом якого була підготовка партії до ймовірних позачергових парламентських виборів. Виступаючи на з'їзді, П. Симоненко звинуватив ліві партії у тому, що вони виявилися не готовими до координації своїх дій з КПУ у «боротьбі за права трудящих». Натомість, замість утворення об'єднання лівих партій, з'їздом була підтримана пропозиція керівництва партії, яка полягала у досягненні більш тісного співробітництва з іншими парламентськими силами – ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ і «Блоком Литвина» й формування на їх базі передвиборчої «лівоцентристської коаліції». Короткотермінове існування Блоку «Лівих та лівоцентристських сил» (2009–2010 рр.), до якого, окрім КПУ, увійшли ще три ліві партії, в умовах ігнорування цього виборчого об'єднання такими рейтинговими на той час партіями, як СПУ і ПСПУ, набуло локального характеру.

лютий 2012 р.), наголосивши на прагненні комуністів перемогти на виборах «якщо не самим, то у складі з іншими партіями лівого руху», він у категоричній формі висловив переконання (тотожне офіційній позиції КПУ), що «на лівому крилі немає партій, окрім комуністів, які могли б потужно протистояти ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на виборах» [88]. Отже, до виборців (особливо враховуючи наростання ваги «протестного електорату») доводилася ідея, що «достойним» суперником провладної ПАРТІЇ РЕГІОНІВ може бути тільки КПУ. Одночасно з цим, з метою усунення можливих конкурентів у лівому сегменті, комуністи проголошували тезу про неготовність лівих партій до консолідованих дій.

КПУ пасивно реагувала на об'єднавчі процеси, які відбувалися наприкінці 2011 р. у лоні соціалістичного руху України (спроба влиття до СПУ низки маргінальних політичних сил, а також створення Партії «Об'єднані ліві і селяни»). Згадані консолідуючі процеси не лише не покращили стосунки комуністів з «лівим» партійним середовищем напередодні виборів, але, навпаки, посилювали ізоляцію.

До питання суті стосунків комуністів з партіями соціалістичного сегменту звернувся П. Симоненко у збірнику статей «Рішучість справедливих» (2012 р.), звівши проблему «роз'єднання» лівих сил країни до негативного впливу двох факторів – зовнішнього втручання і дії «внутрішніх ворогів», огульно звинувачуючи лідерів деяких політичних партій (найперше О. Мороза і Л. Грача) у тому, що вони є учасниками олігархічних «псевдолівих проектів», спрямованих як на розкол КПУ, так і лівого руху загалом, підрив їх виборчих спроможностей [20, с.42]. Напередодні ж офіційного початку виборчого процесу (липень 2012 р.) П. Симоненко у черговий раз порушив згадану проблему, наголосивши на тому, що партія була «готова до співробітництва» з лівими партіями, але (!) «не з усіма»: КПУ рішуче не бажала мати нічого спільного з маргінальними партіями (які лише прикривалися «лівою ідеєю», а насправді були «створені великим капіталом перед виборами»), а щодо «інших» лівих партій – Компартія була готовою до «координації» дій з ними [89].

На практиці це вилилося у мляві й безрезультатні переговори між КПУ, СПУ і Партією «Об'єднані ліві і селяни» (червень–липень 2012 р.) тон на яких задавали більш потужні комуністи. Компартія України, яка вже давно озвучила бажання самостійно «заповнити» усі 225 мажоритарних виборчих округів своїми претендентами, не підтримала ініціативи С. Ніколаєнка (щодо підписання угоди «Про спільну участь у парламентських виборах»), яка передбачала узгоджене висування лівими партіями кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах. З боку ж комуністів рамки цього проекту вперто зводилися лише до співробітництва з «лівими кандидатами» у плані контролю за виборами, загального підрахунку голосів, забезпечення прозорості виборів тощо.

Таким чином, незважаючи на заяви, КПУ не довела переговори із головними політичними партіями лівого спектра до логічного завершення. Це призвело до очікуваного наслідку – напружених відносин між лівими партіями, взаємних звинувачень одна одної, що негативно впливало не лише на авторитет лівих партій, але й дискредитувало соціалістичну ідею загалом.

Категоричне самопозиціонування партії як «системної і конструктивної» опозиції, артикульоване керівництвом КПУ бачення проблеми взаємин із іншими політичними партіями України не завадило експертному середовищу стверджувати, що Компартія України була політичною силою, близькою до «партії влади», а її опозиційність –«умовною» [90]. Враховуючи тривале співробітництво КПУ з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, суголосність позицій з багатьох питань внутрішньої і зовнішньої політики (що постійно акцентували комуністи), експерти були схильні розглядати їх взаємини як партнерські.

Показово, що, незважаючи на переважаюче радикально-негативне спрямування публічних заяв П. Симоненка, інших партійних функціонерів щодо всієї владної вертикалі України, викривально-критичні оцінки комуністів передвиборчих гасел «регіоналів», з боку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, на відміну від інших партій, не висловлювалися антикомуністичні заяви, що вказувало на рівень їх взаємодії. У грудні 2011 р. перший заступник голови ПАРТІЇ РЕГІОНІВ В. Рибак наголошував: «У партійному плані ми партнери, й напади колег по більшості один на одного на виборах виключаємо». Щодо «випадів» комуністів проти ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, то вони були прокоментовані лише як «елементи виборчої кампанії», не більше [91].

І КПУ, і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ були зацікавлені у виборчому успіху одна одної: «регіонали» могли бажати присутності комуністів у Верховній Раді України як «союзної» парламентської сили, а також задля використання їхнього ресурсу в інформаційному протистоянні з опозицією. Помітне «перетікання» електорату від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ до комуністів на Сході і Півдні України не перетворилося для них у критичну проблему, натомість було певним «громовідводом», який мав акумулювати електоральну енергію незадоволених «регіоналами». Зростання ж популярності КПУ у Центральній Україні також було вигідним для «партії влади», адже дозволяло «відсікти» певну частину голосів від головного виборчого опонента («якщо голоси йдуть не нам – то краще комуністам, ніж опозиціонерам») [92].

У свою чергу, й КПУ в умовах «високої ціни» виборів, втрати у передвиборчий період можливості співпраці з політичними партіями лівого спектра, що наперед позбавляло її можливості скористатися у своїх інтересах їхніми «голосами» у подоланні виборчого бар'єра, могла розраховувати на підтримку лише з боку «партії влади», виконуючи при цьому роль «напівопозиції» [36]. Консервації цієї ситуації сприяв й потужний тиск на КПУ з боку опозиційних політичних сил різного спрямування, що практично «виштовхувало» КПУ з кола опозиціонерів й примушувало триматися (явно чи латентно) союзницьких відносин з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ*.

Основне ж вістря всенаростаючої критики комуністів з боку опозиційних сил, зокрема парламентських фракцій «БЮТ–Батьківщина», Блоку «НУ–НС»,

*Згадану тенденцію підтверджувало й те, що в аналітичному просторі України, особливо починаючи з березня 2012 р., коли партія «Сильна Україна» увійшла до складу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, аналіз рейтингів політичних сил усе більше почав нагадувати біполярну схему: опозиційні партії (враховуючи їх артикуляцію щодо консолідованих дій на виборах) і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, до якої, окрім «регіоналів», залучалася й КПУ як єдиний її потенційний «прохідний» союзник.

було спрямоване на спростування їх «опозиційності». Наголошуючи на тому, що КПУ входить у виборчий процес з досить своєрідних позицій – «з про владних крісел», її політичні опоненти передбачали, що партія буде імітувати себе «конструктивною опозицією», а позірне дистанціювання комуністів від чинної влади буде лише тактичним передвиборчим кроком, «політичною грою» [93]. Про мниму опозиційність КПУ говорили й представники інших політичних сил – СПУ (О. Мороз), Партії «Об'єднані ліві і селяни» (С. Ніколаєнко), КПРС (Л. Грач), ПСПУ (Н. Вітренко), громадських організацій (зокрема, створеного у 90-х рр. XX ст. за сприяння КПУ – Всеукраїнського союзу робітників). Вони наголошували на переродженні комуністів з ідеологічної партії «у деградуючу опортуністичну партію», «комерційну» структуру, на втраті ознак авангардної партії, звинувачували лідерів КПУ у розколі лівого руху, участі у корупційних діях, співпраці з «партією влади» тощо. З їхнього боку звучав прогноз, що комуністи під час виборів будуть «союзниками» ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, головним «сателітом», а у новому парламенті утворять з «регіоналами» коаліцію. На керівництво КПУ покладалася відповідальність й за прийняття суперечливого виборчого законодавства, яке практично позбавило ліві партії можливості маневру й об'єднання [94].

Найбільш непримиренною у своїй критиці КПУ була КПРС (з лютого 2011 р. очолювана Л. Грачем). Для друкованого органу партії – кримської газети «Искра ПРАВДЫ», нищівна критика КПУ практично стала завданням номер один. У публічних виступах Л. Грача наголошувалося, що КПУ «обслуговує інтереси Януковича», що партія виявиться неспроможною перетнути п'ятивідсотковий виборчий бар'єр [95, с.2].

Дискредитаційне навантаження мала й гостра критика КПУ з боку колишнього найближчого союзника – СПУ. Численні публікації соціалістів у ЗМІ наголошували на тому, що Компартія України двадцять років «паразитувала» на комуністичному бренді, а насправді стала невід'ємною частиною «олігархічної влади», зайняла вигідну позицію «буфера між народом і олігархією», контролюючи і всіляко стримуючи суспільну енергію (у тому числі й за рахунок боротьби проти «неіснуючого українського буржуазного націоналізму»), що мало сприяти не тільки консервації існуючого режиму, але й встановленню у країні авторитаризму. Доводилося, що керівництво КПУ на чолі з П. Симоненком використовує партію як ширму для «обдурювання виборців» [96].

Незважаючи на оптимістичний настрій керівництва КПУ, партія разом з низкою близьких до неї громадських організацій (ветеранів Великої Вітчизняної війни, «Всеукраїнської спілки радянських офіцерів», «Всеукраїнського громадського об'єднання «Інтелігенція України за соціалізм», Всеукраїнської спілки громадських об'єднань «Трудова Україна», Всеукраїнського Союзу жінок-трудівниць «За майбутнє дітей України», ЛКСМУ та ін.) увійшла у стадію підготовки до парламентських виборів 2012 р. в ізоляції, без явних партій-союзників, однак з значним колом потужних електоральних конкурентів, ідеологічних противників як ліберально-національного, так і соціалістичного таборів, що створювало для неї доволі небезпечні перспективи.

5. Стратегія і практичні кроки напередодні офіційного старту виборчої кампанії

Початок нового виборчого циклу для КПУ доцільно пов'язувати з XLIV з'їздом КПУ (18–19 червня 2011 р.), який накреслив програму модернізації партії, її стратегію і тактику. Як констатувалося у політичному звіті ЦК КПУ, дії партії щодо «олігархічної влади і тих правих політичних сил, яким поки що віддають свої голоси виборці», мали спрямовуватися «на максимальне використання протиріч у буржуазному таборі для того, щоб підготувати рішучий контрнаступ праці проти капіталу». Визначалися й «конкретні і принципові рамки», у межах яких Компартія мала будувати відносини з «класово ворожими» політичними силами. Вони полягали у тому, що для КПУ не могло бути «стратегічних союзників серед буржуазних партій», категорично неприйнятними проголошувалися й будь-які компроміси з націоналістами. Угоди й домовленості комуністів у парламенті, структурах виконавчої влади з «правими політичними силами, що в окремих питаннях займають близькі із КПУ позиції», мали відбуватися лише відповідно до генеральної лінії партії, спрямованої на захист «трудового народу», мобілізацію «експлуатованих» на класову боротьбу проти експлуататорів [45, с.4].

У руслі виконання цих завдань показовим став пленум Тернопільського ОК КПУ (вересень 2011 р.), у роботі якого взяв участь П. Симоненко, заявивши, що партія, виконуючи настанови XLIV з'їзду, перейшла до нової тактики – «...оборонна тактика допомагала нам зберігати досягнення радянського періоду, а тепер ми переходимо у наступ...» [97]. Останнє стосувалося активізації діяльності партії у парламенті, проведення (вже у 2011 р.) скоординованої агітаційно-пропагандистської кампанії, спрямованої на творення позитивного іміджу КПУ, посилення консолідації навколо Компартії прибічників соціалізму (передусім «промислового пролетаріату»), що мало підпорядковуватися стратегічним завданням здійснення «соціалістичної революції».

Невід'ємною частиною виборчої технології КПУ на зламі 2011–2012 рр. стало постійне акцентування необхідності докорінного оновлення складу Верховної Ради України, яке пов'язувалося з виборами 2012 р. й перемогою на них комуністів і, відповідно, відстороненням від влади представників олігархічних сил, «хижаків-реформаторів», що мало забезпечити початок в Україні державного і суспільного відродження на засадах соціалізму. Прагнучи спонукати виборців голосувати саме за комуністів, суспільству нав'язувалася думка про те, що після завершення виборів, «якщо нічого не зміниться», відбудеться наступ олігархів на права простих громадян, зростатимуть ціни, скоротяться соціальні пільги, посилиться втручання МВФ у внутрішні справи країни, що у кінцевому рахунку призведе до політичного і економічного дефолту країни [98, с.30].

У зв'язку з цим КПУ посилила пропаганду власних довготермінових програм виходу країни з соціально-економічної кризи («Стратегія–2012»*,

*Програма «Стратегія–2012», з реалізацією якої керівництво партії пов'язувало успіх комуністів на виборах–2012, була розроблена ЦК КПУ й ухвалена квітневим 2011 р. засіданням Президії ЦК КПУ. До неї увійшли 7 загальнопартійних програм, що стосувалися політичної, соціально-економічної, партійної і гуманітарної сфер («Народний референдум», «Робота. Зарплата. Захист», «Контроль. Порядок. Справедливість», «Агітація на селі» та ін.).

«Антикризова програма»*, «Програма продовольчої та економічної безпеки України»). Комуністи, на відміну від інших партій, ефективно використовували згадані програми як елемент передвиборчої стратегії «великої події», приковуючи до себе увагу суспільства, даючи привід для відгуків у ЗМІ.

Намагаючись закріпити у свідомості виборців впливовість КПУ, у партійних ЗМІ дедалі частіше наводилися приклади «досягнень», здобутих внаслідок «безкомпромісної» і «наполегливої» боротьби (зниження у різних регіонах України тарифів на комунальні послуги, ліквідація заборгованості з виплат заробітної плати і пенсій, захист прав пільговиків, викриття корупціонерів й хабарників тощо). До заслуг КПУ зараховувалося й звільнення (наприкінці 2011 р.) голів Львівської і Запорізької облдержадміністрацій, що пов'язувалося з наслідками протестних акцій комуністів. Компартія активізувала й дії, спрямовані на підтримку чорнобильців, афганців, дітей війни у відстоюванні їхніх прав на отримання пільг у повному обсязі. Водночас, керівництво партії не цуралося й популізму, прагнучи пов'язати із собою кардинальне вирішення найбільш актуальних суспільних проблем – виплати упродовж трьох років у повному обсязі індексованих заощаджень Ощадбанку СРСР, скасування Пенсійної реформи й ін.

Задовго до початку виборчого марафону КПУ не лише системно залучала до свого виборчого арсеналу різноманітні сучасні технології, спрямовані на охоплення впливом якомога більшої вікової і соціальної аудиторії, не тільки провела мобілізацію комуністів і їхніх прибічників, запропонувала суспільству запитані й знакові гасла, але й підкріпила їх потужними медіа- і фінансовими ресурсами, що було не під силу більшості діючим в Україні політичним партіям.

Значну увагу КПУ приділила практиці комунікації зі своїми потенційними виборцями, розгортанню й осучасненню агітаційно-пропагандистської роботи, проведенню різноманітних суспільно-політичних акцій, використанню партійних і непартійних ЗМІ, розширенню роботи громадських приймалень та ін., що мало довготерміновий характер, передбачаючи (принаймні на рівні артикуляції) постійний діалог з виборцями, моніторинг і реагування на їх прагнення. Ще у 2011 р. КПУ застосувала й таку технологію, як перехід від традиційної масово-політичної роботи до індивідуальної «з конкретним виборцем» [99].

Ще на стадії передвиборчого «розігріву» суспільства КПУ значну увагу звернула до проведення значимих громадсько-політичних заходів (у тому числі пов'язаних з «червоними датами» календаря), які через їх висвітлення у ЗМІ

* «Антикризова програма Компартії України – курс на краще життя» була розроблена авторським колективом на чолі з П. Симоненком. Програма націлювала на проведення у короткий термін широкого кола заходів, спрямованих на подолання наслідків кризи, відновлення і модернізацію народного господарства країни, зростання добробуту, забезпечення конституційних прав і свобод громадян. У політичній сфері Програма передбачала перехід від доктрини ліберального розвитку до «соціалізму XXI століття», в економічній – одержавлення великої промисловості, відновлення державного контролю, наголошуючи на можливості «мирного шляху» деприватизації. Серед її зовнішньоекономічних пріоритетів – вступ України у Митний союз за участі Росії, Білорусі і Казахстану.

(партійних, державних, комерційних) сприяли «політичній рекламі» партії, були зручним «майданчиком» для критики її політичних опонентів[*].

Безпосередня організаційна підготовка до виборів–2012 р. була розпочата КПУ наприкінці 2011 р., коли П. Симоненко заявив про намір партії висунути своїх претендентів у кожному з 225 мажоритарних виборчих округів України. Передбачалося, що більшість з кандидатів буде уособлювати молодь [39]. У грудні 2011 – січні 2012 р. обласні партійні структури партії розгорнули підготовку до створення окружних виборчих штабів, формування «реєстру прибічників партії». На працівників виборчих штабів покладалися обов'язки підготовки членів дільничних виборчих комісій і спостерігачів від КПУ. У лютому 2012 р. керівництвом партії було затверджено провідне виборче гасло – «Повернімо країну народові!», яке стало неодмінним атрибутом газети «Комуніст» (з березня 2012 р. – «Повернемо країну народові!»).

Початок організаційним крокам партійних організацій у підготовці до парламентських виборів поклала всеукраїнська нарада секретарів місцевих комітетів КПУ, яка відбулася у Києві 18 лютого 2012 р. Про високий статус зібрання вказувало як залучення до її роботи перших осіб партії, так і порядок денний, до якого було внесене лише одне питання – про завдання партійних міських комітетіву[**] зв'язку з парламентськими виборами.

Виступаючи на нараді, П. Симоненко наголосив на своєрідності нової виборчої кампанії, яка, на його переконання, збігалася як з піднесенням світового революційного руху, так і загостренням соціально-економічної кризи в Україні. Спираючись на доволі оптимістичні для комуністів дані соціологічних досліджень, П. Симоненко конкретизував виборчу «програму-мінімум» – «Мінімальна кількість голосів виборців, яку ми повинні отримати на очікуваних виборах – це 15% голосів» [100]. У наступному він «коригував» очікуваний парламентський успіх КПУ (у загальнодержавному багатомандатному виборчому

[*]Серед них – проведення у Львові Антифашистського конгресу інтелігенції західних областей України (грудень 2011 р.); участь в урочистих заходах у Переяславі-Хмельницькому, присвячених 358-й річниці Переяславської Ради (січень 2012 р.); покладання квітів до пам'ятників В. Леніну у день 88-річниці з дня його смерті (січень 2012 р.); участь в урочистому заході, присвяченому 23-й річниці виводу радянських військ з Афганістану (лютий 2012 р.) тощо. Участь у святкуванні Дня Радянської Армії і Військово-Морського флоту (лютий 2012 р.) КПУ використала для наголошення ролі Червоної Армії у перемозі над ворогом у ході Великої Вітчизняної війни, долучивши цей «виграшний факт» до переліку своїх досягнень. Святкування цієї події стало зручним приводом для комуністів знову повернутися до проголошення своїх гасел на кшталт «Геть буржуазну владу!», «Ні фашизму!». Навесні 2012 р. організації КПУ взяли участь в акціях, пов'язаних з відзначенням 142-ї річниці з дня народження В. Леніна, проведенні «Ленінських суботників», святкуванні Дня міжнародної солідарності трудящих (1 Травня), Дня Перемоги (9 Травня) тощо. Ці акції, демонструючи активність КПУ і її союзників (громадських організацій, комсомолу), сприяли актуалізації відчуття радянської ідентичності, що було дієвим чинником у згуртуванні і розширенні кола прибічників комуністичної ідеї. На них широко пропагувалися ідейно-теоретичні настанови партії, звучали заклики до підтримки комуністів на майбутніх парламентських виборах.

[**] Зауважимо, що на нараді основна увага була прикута саме до міських структур КПУ. Хоча останнє і зумовлювалося тим, що переважний загал виборців України проживав у містах, на нашу думку, це пов'язувалося із малопотужністю первинних організацій Компартії України, розташованих у сільській місцевості, які не могли конкурувати з партіями, які традиційно працювали у сільському середовищі.

окрузі) у межах від 10% до 20%. На нараді була накреслена тактика КПУ на передвиборчий період, яка полягала у використанні усіх її ресурсів, радикалізації і тотальності дій. У руслі цих настанов регіональні комітети КПУ були зобов'язані проводити щотижня суспільно-значимі акції, присвячені розв'язанню актуальних місцевих проблем. Всеукраїнська нарада комуністів поклала початок проведенню у лютому–березні 2012 р. у всіх областях України нарад-семінарів КПУ, на яких обговорювалися питання підготовки до майбутніх парламентських виборів.

Подібні заходи за сприяння КПУ були проведені й громадськими організаціями, близькими до комуністів. Упродовж березня 2012 р. КПУ взяла участь у низці форумів, які відіграли важливу роль у передвиборчій мобілізації прихильників, «просуванні» партії в інформаційному просторі України. Зокрема, у приміщенні ЦК КПУ відбулося засідання Координаційного комітету Всеукраїнського об'єднання депутатів рад «За соціальну справедливість і народовладдя», присвячене обговоренню першочергових завдань комуністів-депутатів рад усіх рівнів під час підготовки і проведення виборів–2012 р. Серед них – встановлення депутатами тісних контактів з виборцями, сприяння (у тому числі й через особисту участь у протестних акціях) захисту прав громадян від «неправомірних» дій влади, пропаганді ідей соціалізму і популярності КПУ, посилення контролю за виконанням передвиборчих обіцянок депутатів від «буржуазних партій». Подібне навантаження отримав і VI з'їзд Організації ветеранів України (29 березня 2012 р.), у проведені якого значну роль відіграла КПУ.

Важливим етапом у підготовці до виборів–2012 стало засідання президії ЦК КПУ (2 березня 2012 р.), на якому була ухвалена стратегія парламентської виборчої кампанії. Керівником Центрального виборчого штабу Компартії був затверджений другий секретар ЦК КПУ І. Алексєєв. Доволі прогнозованою видавалася й загальна картина керівництва 27 регіональних виборчих штабів, які переважно очолили перші секретарі обласних комітетів партії. 27 квітня 2012 р. відбувся пленум ЦК КПУ, який розглянув питання «Про висунення кандидатів у народні депутати від Компартії України на наступних виборах 28 жовтня 2012 року», підготовку до передвиборчого з'їзду партії. У руслі загальної підготовки до виборів–2012 пленум ухвалив постанову «Про роботу партії в молодіжному середовищі», яка передбачала активне залучення під проводом комуністів робітничої, учнівської і студентської молоді, ЛКСМУ до боротьби проти «антинародного режиму»[*].

[*]Постанова активізувала діяльність партії у молодіжному середовищі, що дозволило їй зайняти у цій царині, принаймні за зовнішніми ознаками, порівняно з іншими партіями, лідируюче становище. Враховуючи негативний досвід парламентських виборів 2006 р., коли звернення до молодіжного фактора, як нетипової електоральної групи, не було підкріплене відповідними ресурсами, що у наслідку не забезпечило досягнення виборчого результату, новий «молодіжний прорив» КПУ набув системного й довготермінового характеру. Партія звернула посилену увагу на молодіжну проблематику, що, зокрема, знайшло вияв у її передвиборчій програмі (вимоги щодо безкоштовної освіти, гарантованого отримання спеціалістами першого робочого місця, розв'язання житлової проблеми тощо), зустрічах П. Симоненка зі студентськими колективами, що стало неодмінною складовою його передвиборчих робочих поїздок регіонами. Істотну роль у відображенні зміцнення авторитету партії серед підростаючого покоління

Більш розгорнуту інформацію щодо виборчої стратегії КПУ дав П. Симоненко у ЗМІ 1 травня 2012 р. Згідно з його словами партія мала намір застосувати на виборах нову, «прозору» стратегію. Передусім це стосувалося її передвиборчої програми, формування якої мало відбуватися відповідно до пропозицій громадян України. Прозорим мало бути й висування кандидатів у народні депутати від КПУ у мажоритарних округах («нехай люди самі вирішують, підтримають вони чи не підтримають цю кандидатуру»). П. Симоненко також оприлюднив стратегію поведінки на виборах діючих народних депутатів України. Частина з них («наші найпрофесійніше підготовлені товариші, які мають колосальний досвід»), у тому числі перші секретарі обкомів партії, мали йти на вибори у мажоритарних округах, інші, виходячи з ступеня підтримки їх партійними організаціями – за партійним списком [101]. За рахунок партійних «важковаговиків-мажоритарників» КПУ мала намір втрутитися у боротьбу в одномандатних виборчих округах, особливо у своїх базових районах на Сході і Півдні України, сподіваючись на підтримку не лише прибічників комуністів (безумовного фактору), але й кола «протестного електорату».

КПУ однією з перших з партій України розпочала масовану акцію політичного рекламування, яка вже на початку 2012 р. за змістовним навантаженням практично «переросла» у передвиборчу рекламу. У першій половині 2012 р. стають постійними рекламні ролики на телебаченні і радіо російською й українською мовами (у т. ч. на найбільш популярній молодіжній хвилі «Хіт FM»). До активізації дій інших партій політична реклама КПУ розміщувалася поряд з рекламою ПАРТІЇ РЕГІОНІВ.

Виняткову увагу КПУ приділила зовнішній політичній рекламі, яка, маючи характер системної акції, за кількістю рекламних площ стала для комуністів безпрецедентною, нагадуючи радянські часи. Вже на початку 2012 р. міста і автошляхи України «заполонили» численні рекламні площі (білборди, сітілайти) з зображеннями комуністичної символіки, головних політичних гасел комуністів. Якщо у початковий період зовнішня політична реклама КПУ мала «загальний» характер, виконуючи функції мобілізації і присутності у суспільно-політичному просторі (на кшталт «2012 год перемен», «Вернѐм страну народу!», «Время менять власть» (1917, 2012)»), то вже влітку 2012 р., принаймні за 1–2 місяці до старту виборчої кампанії, вона набула ознак прямої передвиборчої агітації.

Зовнішня політична реклама КПУ, яка включала у себе з десяток найбільш актуальних тем, об'єднаних загальним рефреном «Повернемо країну народу!», широко використовувала змістовні і візуальні елементи радянських часів, прагнучи апелювати до найкращих рис СРСР («захищене дитинство», «щасливе материнство», «сім'я» та ін.). Тривалий час зовнішня реклама КПУ мала

відігравали й партійні ЗМІ. Так, у газеті «Комуніст», окрім уже діючої постійної рубрики «Молоді обличчя партії», з'явилася нова – «Чому я голосую за КПУ», авторами яких були молоді комуністи і безпартійні, студенти, робітники. Значну увагу партія приділила й безпосередньому залученню молоді до організації передвиборчої діяльності, у т. ч. як агітатори. Задля підвищення рівня підтримки з боку молоді у ході передвиборчої діяльності значна частина заходів комуністів стосувалася молодіжної аудиторії, що полягало у проведенні спортивних змагань, творчих фестивалів, організації дозвілля тощо.

виключно російськомовний характер, однак влітку 2012 р. до неї був застосований новий прийом, спрямований на поширення впливів комуністів і серед україномовного населення – текст плакатів дублювався дрібним «підстрочником» українською мовою.

На відміну від інших головних «політичних гравців» – «партії влади» (апелювання до «стабільності» й майбутнього «добробуту») і опозиції (заклик до відсторонення діючої політичної влади), КПУ у своїй політичній рекламі вдало експлуатувала найбільш виграшні теми: загальні заклики до боротьби з «олігархічним режимом» поєднувалися з актуалізацією проблемних питань соціальної сфери (безробіття, бідність, рівень медичного обслуговування, освіти тощо).

Влітку 2012 р. (ще до офіційного затвердження кандидатур у народні депутати України) поширення набули білборди з портретами майбутніх кандидатів-мажоритарників. Наприклад, у середині липня 2012 р. у Вінниці було розміщено 50 білбордів КПУ, у тому числі з портретами народного депутата України В. Бевза, першого секретаря Вінницького ОК КПУ Л. Закусілової, які централізовано надійшли з Києва. Зовнішня політична реклама комуністів «творчо» використовувала будь-який привід для «просування» як партії, так і окремих її керівників. Так, у Луганську (червень 2012 р.) з'явилися білборди, які мали характер прихованої реклами (мовою оригіналу): «Народный депутат Спиридон КИЛИНКАРОВ приглашает родителей на семинар доктора КОМАРОВСКОГО».

Напередодні офіційного старту виборчої кампанії політична реклама КПУ перша (практично єдиний випадок серед партій) проникла й до столичного метрополітену у вигляді плакатів у салоні рухомого складу. Відповідним «ноу-хау» цієї російськомовної реклами (з українським дубляжем) було те, що вона мала «серійний» характер, постійно оновлюючи свою тематику й приділяючи увагу таким проблемам, як податку на розкіш, купівлі-продажу землі, «антинародній» Пенсійній реформі, безробіттю тощо. Плакати супроводжувалися спонукальними закликами на кшталт: «залежить тільки від тебе і від мене... – жовтень покаже!» й інш. Така передвиборча реклама, особливо з моменту офіційного початку виборчого марафону (з 30 липня 2012 р.), входила у суперечність з нормами Закону України «Про вибори народних депутатів України» (Ст. 74 «Обмеження щодо ведення передвиборчої агітації»), згідно з яким заборонялося «розміщення носіїв політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування». Але комуністи застосували «обхідний» маневр», розміщуючи рекламу без партійного логотипу. У той же час її зміст, основні слогани («Повернемо країну народу!» як й ін.), кольорове оформлення ідентифікувалися лише з однією політичною силою. За рахунок фактора «впізнаваності» авторства цих плакатів їх читачі перебували під постійним впливом.

Загалом, як відмічали експерти низки відомих аналітичних центрів України, напередодні й з офіційним початком виборчої кампанії КПУ безальтернативно запропонувала виборцям найкращу політичну рекламу, яка мала риси справжньої масованої «рекламної атаки» (деякі відзначали, що реклама комуністів була кращою за всі роки незалежності України). Реклама

комуністів, (до здобутків якої було віднесено її доступність, прив'язка до цільової аудиторії, відповідність щодо очікувань широкого зрізу суспільства, постійне оновлення меседжів тощо), з якою не могла конкурувати жодна інша політична сила [102], була визнана беззаперечним лідером як у змістовному навантаженні, художньому оформленні («нічого лишнього, все на своїх місцях»), так і її професійному розміщенні на телебаченні, радіо, зовнішніх носіях. Високу якість рекламного продукту КПУ (на рівні ідеального) політичні експерти були схильні пояснювати як участю у її створенні «професіоналів високого класу», так і вмілому використанні «базових ідеологічних постулатів з модерними інструментами». У той же час, відмічаючи значне розширення спектра розміщення політичної реклами партії (особливо це стосувалося «освоєння» радіопростору на FM, зовнішньої реклами), вони розцінювали кроки комуністів, спрямовані на привернення до себе «нетипового виборця», як ризиковані, неефективний спосіб витрати ресурсу. Песимістично оцінювалися й спроби КПУ щодо «освоєння» такого специфічного соціального сегмента, як молодь, доцільності використання у передвиборчій риториці комуністів апелювань до досягнень СРСР [103].

Насправді, ж згаданий «песимізм» під впливом стабільних (згаданих вище) рейтингових показників КПУ почав швидко зникати вже у середині 2012 р. На наше переконання, звернення Компартії України до молодіжної тематики, «образу СРСР» в умовах напруженої політичної і соціально-економічної ситуації лише сприяли зміцненню її електоральних позицій – перший, як вияв омолодження партії, зміцнення її зв'язків з підростаючим поколінням, другий же мав сприяти об'єднанню навколо комуністів не лише прибічників лівої ідеї, але й ностальгуючий електорат.

Поряд з цим, задіяний ще задовго до офіційного початку виборчої кампанії колосальний вал політичної реклами КПУ, її «всеосяжність» й присутність у всіх сегментах медіапростору, могло призвести й до зворотного результату. Так, «перенасичення» реклами КПУ стало приводом не лише для власного «піару» низки вітчизняних політиків, але й до прогнозованої появи на порядку денному суспільного обговорення небезпечної для комуністів проблеми фінансування рекламної кампанії (враховуючи її непрозорість, значні обсяги тощо). Останнє, спричинивши виникнення скандальної ситуації, у кінцевому результаті могло завдати значних електоральних збитків КПУ.

Так, у січні 2012 р. в Україні було зафіксовано близько 250 рекламних площ КПУ, чисельність яких влітку 2012 р. зросла принаймні у шість разів – 1372 одиниць [104] (дані моніторингової компанії Doors Consulting). За приблизними підрахунками (А. Біденко, політолог, експерт з рекламних комунікацій) лише у липні 2012 р. витрати комуністів на «безпрецедентну... рекламну кампанію» (друкована продукція, значний «прорив» у сфері телерадіопростору, зовнішня реклама) ймовірно доходили до 2,5 млн дол. США на місяць [105], що виводило КПУ за загальними витратами на політичну рекламу на третю позицію після ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і Партії «Україна – Вперед!».

Поява у медіапросторі України інформації щодо приблизних видатків КПУ, пов'язаних із виборчою кампанією, ставило перед керівництвом КПУ незручні питання щодо джерел фінансування, які практично залишилися без відповіді.

Останнє давало привід опонентам і політичним експертам цілком справедливо висувати припущення не лише щодо «несподіваної» відсутності фінансових проблем у КПУ, але й, що Компартія напередодні виборів стала «привабливим об'єктом для інвестицій». Висловлювалися й натяки на джерела «спонсорської» допомоги комуністам – керівництво митниці, Фонд держмайна, екс-чиновники високого рівня, бізнес-структури України і Росії, «кредитна лінія» Кремля тощо.

Припущення не були спростовані комуністами, що повною мірою стосувалося й замовних матеріалів у ЗМІ, які містили приховану рекламу («джинса»), за розміщенням якої у першій половині 2012 р. комуністи також упевнено увійшли до вузької групи лідерів. Особливу роль у використанні цього ресурсу відводилася каналу ICTV, всеукраїнським і регіональним телеканалам, які належали В. Пінчуку. Згідно з даними, оприлюдненими Інститутом масової інформації, у першій половині 2012 р. за масивом «замовної реклами» у друкованих ЗМІ КПУ, маючи сегмент у 19%, впевнено посідала третю сходинку після «партії влади» (25%) і Партії «Україна – Вперед!» (23%), а у липні 2012 р. навіть вийшла на другу позицію [106]. Однак згадані експертні оцінки не заважали партійним функціонерам цілковито відхрещуватися від будь-яких звинувачень й заперечувати причетність КПУ до замовних матеріалів.

Враховуючи значний розголос, який стосувався проблеми надзвичайно великих масштабів фінансування передвиборчої діяльності комуністів, з боку керівництва партії влітку 2012 р. із запізненням була зроблена вимушена спроба надати «прозорості» цьому процесу. Однак вона, звівшись до набору «штампів», виявилася непереконливою. Так, на початку липня 2012 р. керівник Центрального виборчого штабу КПУ І. Алексєєв у своєму інтерв'ю на Першому національному телеканалі повідомив, що проблему фінансування передвиборчої діяльності партії частково розв'язали членські внески, а виборчий фонд партії головним чином «традиційно» наповнювався за рахунок «підтримки наших громадян». Він також озвучив інформацію, що начебто вже тривалий час у партійних ЗМІ була розгорнута кампанія для збору коштів, на яку широко відгукнулися громадяни України. Згадка про партійну ініціативу зі збору коштів не лише виявилася запізнілою реакцією на скандальну ситуацію, але й... не відповідала дійсності: моніторинг низки центральних друкованих партійних ЗМІ, Інтернет-видань не підтвердив інформації щодо кампанії зі збору коштів.

Формалізованого характеру акумуляція коштів комуністів на потреби виборів–2012 набула лише наприкінці липня 2012 р. з оприлюдненням відповідного Звернення Центрального виборчого штабу ЦК КПУ до виборців, у якому містився заклик надати «посильну матеріальну допомогу партії». При цьому зазначалося, що «кожна копійка», надана громадянами комуністам, стане не лише матеріальною, але й «неоціненною моральною підтримкою» у боротьбі за народовладдя і соціалізм. Збір коштів мали здійснювати обласні, міські та районні комітети КПУ.

Липневу заяву І. Алексєєва щодо джерел фінансування виборчої діяльності партії згодом з різними інтерпретаціями дублювали у ЗМІ керівники обласного рівня, прагнучи засвідчити про головну роль у цьому процесі внутрішніх ресурсів. Згадані «роз'яснювання», які оминали стороною конкретні джерела

фінансування КПУ, їх розміри (тези про вагому роль «спонсорства» ветеранів і пенсіонерів не витримували критики) здебільшого нагадували політичні заяви, які «переводили» проблему на інші, не менш суперечливі теми. Наприклад, задекларована традиційна «нехіть» комуністів до варягів-політтехнологів, «найманих штабів» (ідеологічно чужих сил, що працюють за винагороду) [107] була спростована вже влітку 2012 р., коли виявилося, що до результативної й ефективної передвиборчої діяльності партії, зокрема створення «високопрофесійної» зовнішньої реклами, були причетні саме наймані «професіонали» – іміджмейкери і політтехнологи. Сумнівною виявилася й теза щодо «пожертв», які надходили через агітаторів у «червоних наметах». Емпіричним шляхом вдалося з'ясувати, що принаймні у Києві агітатори комсомольського віку були цілковито не обізнані зі згаданою акцією.

До згаданої проблеми, починаючи з липня 2012 р., неодноразово повертався у своїх заявах і П. Симоненко. Згідно з його словами, виборча кампанія КПУ, яка начебто не передбачала великих фінансових затрат (!), спиралася на консолідацію ресурсів партії, акумульованих у попередні роки, й проводилася відповідно до «всіх вимог виборців». Також П. Симоненко заявляв і про намір прозвітуватися «за кожний білборд і кожну зустріч з виборцями», а по завершенні виборів «згідно з вимогами закону» надати повний фінансовий звіт про виборчу кампанію до ЦВК [108]. Подібної позиції дотримувався й керівник виборчого штабу І. Алексєєв, що нагадувало свідому підміну понять, адже таке формулювання («згідно з вимогами закону») вилучало з порядку денного сам предмет скандальної ситуації – колосальне непрозоре фінансування передвиборчої діяльності КПУ, здійснене до 30 липня 2012 р., тобто до моменту створення виборчого фонду партії, який і підлягав звітності перед ЦВК.

Масштабна передвиборча активність партії (пов'язана з проведенням громадсько-політичних заходів, розгортанням агітаційної мережі, зовнішньої політичної реклами) мала регіональний характер, стосуючись головним чином Центрально-Східної України. Особливу роль у цьому відігравали «робочі візити» у регіони П. Симоненка, які розпочалися з відвідання Вінницької області (на Заході України вони не поширювалися далі Хмельницької області) у березні 2012 р. Ці заходи, що охоплювали обласні центри й найбільш важливі населені пункти областей, промислові об'єкти, проводилися за типовим сценарієм, включаючи зустрічі з трудовими колективами і місцевими мешканцями, студентами, проведення багатолюдних мітингів на центральних площах міст, що неодмінно супроводжувалося медіа-підтримкою на обласних радіо та телеефірах. Окрім теми виборів–2012, на них обговорювалися соціальні проблеми, питання внутрішньої і зовнішньої політики, останні законодавчі ініціативи КПУ. Надалі (квітні-липні 2012 р.) одно-дводенні робочі візити регіонами П. Симоненка все частіше висвітлювалися через призму зустрічей «з виборцями», нагадуючи передвиборче турне. Вони були позначені й новим, «молодіжним акцентом», що виявлялося у широкому залученні молоді до масових заходів, які влаштовувалися комуністами. На молодіжне середовище була звернута й всезростаюча увага партійної інформслужби.

Широкомасштабні робочі поїздки П. Симоненка істотно відрізнялися від подібних заходів, які організовували опозиційні сили країни: вони практично не

наражалися на протидію з боку влади. Поряд з цим, велелюдні акції КПУ супроводжувалися «матеріальним заохоченням» масовки – передусім молоді і підлітків. Випадки «заохочення» були зафіксовані активістами громадських організацій, що підтверджувалося фото- і відеоматеріалами, розміщеними у мережі Інтернет [109]. Однак ці публікації, що тривали і після офіційного старту виборчого процесу, як і інші, що стосувалися участі керівництва комуністів у корупційних схемах чи значних статків П. Симоненка, деяких очільників обласних парторганізацій, не стали предметом широкого суспільного обговорення.

Влітку 2012 р. КПУ (практично єдина з усіх партій) залучила до свого виборчого арсеналу, що, у свою чергу, забезпечувало комуністам додатковий мобілізаційний ресурс, втілення загальнонаціональної партійної програми Всеукраїнський Народний референдум: підведення у червні 2012 р. підсумків його І етапу (травень 2011 р. – травень 2012 р.), а також початок ІІ етапу (червень 2012 р.), який мав завершитися у день голосування до парламенту[*].

Органічною складовою ІІ етапу Народного референдуму стало обговорення проекту Передвиборної платформи КПУ «Повернемо країну народу!», ухваленого президією ЦК КПУ у травні 2012 р.[**] Згідно з інформацією прес-служби партії базою для цього документа стали пропозиції громадян, висловлені під час проведення І етапу Народного референдуму, які начебто свідчили про суцільну підтримку класової боротьби комуністів «за дійсне народовладдя, соціальну справедливість і соціалізм».

Прагнучи надати обговоренню проекту Передвиборної платформи «всенародного» характеру, партія ініціювала всеукраїнську агітаційно-про-

---

[*]На І етап Всеукраїнського Народного референдуму «Воля народу!» було винесено 9 питань (серед них: про заборону вільної торгівлі сільськогосподарськими землями, націоналізацію стратегічних підприємств; розмір оплати послуг ЖКГ, підвищення пенсійного віку, надання російській мові статусу другої державної, співробітництво з МВФ і СОТ, приєднання до Митного союзу та входження до ЄЕП й ін.). Референдум, який проходив у формі особистого заповнення громадянами анкет (по селах за методикою «від двору до двору»), супроводжувався потужною агітаційно-пропагандистською підтримкою. Згідно з офіційними даними КПУ у референдумі взяли участь 1,3 млн громадян України (останнє не завадило комуністам трактувати його як вияв «всенародної підтримки»), за регіонами: 345 тис. громадян у Донецькій обл., 202 тис. – у Дніпропетровській, 107 тис. – Запорізькій, 105 тис. – Чернігівській, 94 тис. – у Вінницькій, 83 тис. – у Миколаївській, натомість, у Чернівецькій – 25 тис., Івано-Франківській – 12 тис. осіб.

На ІІ етап Всеукраїнського Народного референдуму було винесено три питання загальноукраїнського масштабу (безкоштовна освіта і система охорони здоров'я, «практична допомога селу»), а також питання регіонального значення. Враховуючи передвиборчий характер референдуму, основне його спрямування зводилося до критики «партії влади», виборчих конкурентів, обґрунтування ідеї щодо доцільності голосування на виборах за комуністів. Судячи з фоторепортажів прес-служби КПУ, акції, пов'язані з проведенням референдуму, не відзначалися особливою масовістю.

[**] Проект Передвиборної платформи КПУ «Повернемо країну народу!» містив нищівну оцінку «періоду капіталістичних трансформацій» в Україні після 1991 р. й пропонував шлях виходу країни з політичної, соціально-економічної і гуманітарної кризи, який полягав у відновленні соціалізму. Проект передбачав першочергове розв'язання нагальних соціальних проблем, зокрема, підвищення життєвого рівня, боротьби з бідністю і безробіттям, корупцією, гуманізацією суспільних відносин й інш. Висвітлювався й алгоритм успішного втілення цих зобов'язань у практику: отримання комуністами більшості у новому складі парламенту, створення Уряду народної довіри.

пагандистську кампанію під гаслом «Передвиборну платформу пишемо разом». З одного боку, це передбачало активне залучення до обговорення проекту (від стадії «обговорення», «розширення» й «деталізації» документа до «безпосередньої участі у колективному написанні» Передвиборної програми КПУ) не лише комуністів, але й «усіх виборців країни». З іншого, обговорення проекту мало стати базою для об'єднання під орудою КПУ близьких політичних сил – «комуністи разом зі своїми союзниками мають об'єднати свої політичні сили, спільно підписати Передвиборну платформу Компартії України» з чим, власне, пов'язувалася перемога на виборах 28 жовтня 2012 р. [110].

Однак втілити у життя ці плани КПУ, незважаючи на незмінно оптимістичну й піднесену риторику її керівництва, не вдалося. На наше переконання, кампанія з обговорення проекту Передвиборної платформи КПУ, до якої були залучені усі ресурси партії, ЗМІ, широка мережа пересувних і стаціонарних агітаційних пунктів, що супроводжувалося проведенням зборів у партійних організаціях і «трудових колективах», практично звелася до «суцільної» й «одностайної» підтримки передвиборчих ініціатив КПУ. Незважаючи на численні згадки у партійних ЗМІ про внесення до передвиборчого проекту численних пропозицій і доповнень (щодо «відновлення єдиної держави» на пострадянському просторі, федералізації України, заборони «фашистських» організацій, конкретизації ставлення партії до малого і середнього бізнесу, відновлення смертної кари тощо) [111], виявилося, що до остаточного варіанта головного передвиборчого документа КПУ ці й інші інновації не потрапили. Однак це не завадило керівництву КПУ (зокрема, А. Александровській) напередодні відкриття передвиборчого з'їзду заявити (останнє нагадувало звичні ідеологічні штампи), що завдяки широкому обговоренню проекту Передвиборчої платформи партія у черговий раз пересвідчилася у всенародній підтримці – «Усі пропозиції людей ми зібрали, і на основі їх буде підготовлений проект передвиборної програми КПУ» [112]. На практиці ж, чи не єдиною під час «колективного написання» Передвиборної програми була врахована пропозиція Г. Крючкова, висловлена на зборах науковців і громадськості, які відбулися у приміщенні ЦК КПУ (червень 2012 р.), щодо скорочення тексту проекту програми у декілька разів задля більшої доступності для «українських трудящих» [111].

Не були втілені й плани щодо об'єднання навколо Передвиборчої платформи КПУ (аж до спільного підписання) й ідеологічно близьких політичних сил. До проведення різноманітних акцій з обговорення документа – зборів, круглих столів було залучене лише вузьке коло традиційних прибічників комуністів, серед них – «Всеукраїнська спілка радянських офіцерів», «Всеукраїнське громадське об'єднання «Інтелігенція України за соціалізм», ЛКСМУ.

Натомість, обговорення згаданого документа вже у червні–липні 2012 р. стало зручним приводом для проведення зустрічей з виборцями висуванців від комуністів у народні депутати України (передусім перших секретарів обкомів, інших партійних функціонерів) у мажоритарних округах. Особлива увага при цьому була прикута до сільського регіону.

Під час проведення ІІ етапу Всеукраїнського Народного референдуму КПУ вперше апробувала ефективний, одночасно й фінансово затратний ресурс, який значним чином посилив продуктивність агітаційно-пропагандистської роботи – мобільні агітаційні групи (МАГи). Мета цього проекту (почав діяти з травня 2012 р.), що проводився під егідою ЛКСМУ, полягала, окрім участі у проведенні, власне, самого референдуму, у презентації проекту Передвиборної платформи КПУ (згодом – Передвиборної програми КПУ), у допомозі місцевим парторганізаціям у проведенні локальних громадсько-політичних акцій, працюючи на кінцевий результат – збільшення кількості електорату КПУ.

У проекті було задіяно 20 МАГів і понад 200 комсомольців. Їхньої потужності вистачало на те, щоб упродовж кількаденної масованої роботи практично «накривати» цілий регіон України, включаючи обласний центр, міста обласного підпорядкування, численні села. Кожен МАГ, який розміщувався на базі мікроавтобуса, уквітчаного символікою КПУ і гаслом «Повернемо країну народу!», складався з чотирьох осіб – керівника (зазвичай секретаря комсомольської організації), двох комсомольців-агітаторів і водія. На кожному автобусі були розміщені гучномовці. У проведенні агітаційно-пропагандистської роботи на місцях до членів МАГів залучалися активісти і керівники місцевих організацій КПУ, депутати-комуністи місцевих рад (які, користуючись нагодою, розгорнули на базі МАГів громадські приймальні). Упродовж червня–липня 2012 р. в акціях МАГів взяли участь (на той момент ще не зареєстровані) кандидати у народні депутати України від КПУ.

Виходячи із завдань, МАГи використовували широкий арсенал форм діяльності: розгортання пересувних агітаційних наметів, розповсюдження партійної друкованої продукції, футболок з логотипами КПУ, безпосереднє спілкування агітаторів з громадянами щодо обговорення виборчих ініціатив КПУ, нагальних соціальних проблем регіону (у містах – на вулицях і у дворах багатоповерхівок, у селах – за принципом «з вулиці у вулицю», «від хати до хати»). Згадані акції супроводжувалися музикою радянських часів («комуністичного і патріотичного змісту»), яка лунала з гучномовців автобусів, що рухалися вулицями населених пунктів. Прагнучи поширити вплив на молодь, МАГи проводили заходи, пов'язані з патріотичним вихованням і дозвіллям, зокрема, упорядкування могил невідомих солдатів і пам'ятників В. Леніну, проведення «комуністичних» суботників, а також дискотек.

Упродовж травня–липня 2012 р. автопробіг «Червоного агітпоїзда» пройшов територією більшості областей України (переважно Центрально-Східної України, поодинокі акції МАГів у західноукраїнських областях мали локальний характер), охопивши понад 3,5 тис. населених пунктів. Згідно із партійними джерелами, за цей час про підтримку ініціатив КПУ (Проект передвиборчої платформи, Антикризова програма) висловилися понад 700 тис. громадян [113].

Улітку 2012 р. КПУ використала технологію «політичних псевдоподій», яка полягала у «розкрутці» комуністами чуток про очікувану внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи ліквідацію Херсонської області. Так, народний депутат України К. Самойлик, здійснюючи у передвиборчий період поїздки Херсонською областю, була безпосередньо причетною до влаштування гучних акцій протесту (народних віч), спрямованих проти про-

ведення адміністративно-територіальної реформи і її очікуваних негативів для регіону. І хоча влада (зокрема, М. Азаров) спростовувала ці чутки, наголошуючи на «безвідповідальності» дій комуністів, їхньому намаганні маніпулювати свідомістю жителів Херсонщини, це не завадило КПУ за рахунок висвітлення зазначеної акції партійними і непартійними ЗМІ тривалий час бути «присутньою» у суспільно-політичному просторі країни, а самій К. Самойлик набрати додаткових «балів» й упевнено вступити у виборчу боротьбу у 186-му мажоритарному окрузі Херсонської області.

Серед арсеналу засобів, спрямованих на розширення електорального сегмента, КПУ, починаючи з першої половини 2012 р., активно використовувала технології, пов'язані з експлуатацією іміджу і позитивів «радянського» минулого. Наприклад, у Вінниці (травень 2012 р.) і Харківській області (червень 2012 р.) були успішно апробовані такі форми роботи з потенційними виборцями, як влаштування під час масових партійних заходів акцій «Морозиво за радянськими цінами» (у різних регіонах вартістю у 15–25 копійок за порцію). Як про це повідомляла прес-служба Ізюмського міськкому КПУ (червень 2012 р.), у місті комсомольці продавали морозиво за «радянськими» цінами, розповідали покупцям про те, що була «така красива країна, в котрій хліб коштував 16 копійок, морозиво – 20 копійок, а батьки могли відправити дітей у піонерський табір або в санаторій на березі моря». На переконання комуністів, такі заходи мали спонукати громадян замислитися над відповіддю «Що це за країна і куди вона поділася?» [114], що, безумовно, мало формувати й відповідні настрої у виборчий період.

Згодом цей досвід «свята морозива» був використаний під час робочих поїздок П. Симоненка регіонами як до, так і після старту виборчих перегонів, на яких продаж морозива для учасників мітингів за «радянськими» цінами став частиною партійних форумів, значно посилюючи не лише їх емоційний вплив, але й чисельність «масовки». Напередодні 1 вересня 2012 р. комуністи залучили до свого агітаційного арсеналу черговий «радянський імідж», розпочавши акцію «Дітям по цінам країни Рад», під час якої школярам пропонувалося шкільне приладдя за «забутими» радянськими цінами (зошит – 5 коп., олівець – 5 коп., ручка – 10 коп. тощо).

У боротьбі за електорат у першій половині 2012 р. Компартія практично вперше застосувала й такі специфічні засоби впливу, здебільшого притаманні «буржуазним» партіям (у т. ч. з причини фінансової спроможності), як надання спонсорсько-благодійної допомоги, що набуло поширення головним чином у «базових» регіонах комуністів Південно-Східної України. Згаданий вид діяльності, інтенсивність якого істотно зросла напередодні старту виборчої кампанії, мала прив'язку до виборчих округів й мала системний характер. Ці акції неодмінно проводилися під гаслами й символікою КПУ, супроводжувалися медіапідтримкою партійних ЗМІ. Так, під час проведення влітку 2012 р. зустрічей з виборцями сільських регіонів місцеві партійні організації надали шефську допомогу низці фельдшерсько-акушерських пунктів і лікарень (наборами медикаментів), школам і дитячим закладам (дрібний ремонт, надання обладнання), поштовим відділенням (велосипедами), сільським будинкам культури тощо. Велика увага доброчинно-спонсорської діяльності КПУ була

прикута до підростаючого покоління – сприянні у розв'язанні проблеми зайнятості дітей і підлітків у літній період, їх відпочинку, проведенні спортивних змагань і туристичних зльотів, творчих фестивалів, наданні допомоги дитячим спортивним і творчим клубам, благоустрою діючих і встановленню нових дитячих майданчиків. Мала місце й практика надання подарункових наборів майбутнім першокласникам.

Прагнучи розширити вплив на молодь, комуністи влітку 2012 р. широко практикували проведення у різних регіонах України дискотек («Червоні молодіжні дискотеки»), які відбувалися під символікою й гаслами КПУ. Для підсилення ефекту під час їх проведення використовувався (широко розтиражований у партійних ЗМІ, листівках, плакатах і футболках) образ кубинського революціонера Ернесто Че Гевари.

У передвиборчий період КПУ вдалася й до матеріального заохочення певних категорій громадян. Зокрема, до дій у цьому напрямі вдався депутат Луганської міськради В. Медяник (обраний за списком КПУ у 2010 р.), власник мережі соціальних магазинів «Продторг Советский», у яких було зареєстровано декілька тисяч ветеранів, пенсіонерів, інвалідів. Згадана особа у першій половині 2012 р. стала ініціатором безкоштовного поширення через магазин продуктових наборів, що супроводжувалося розміщенням власної реклами, витриманої у кольорах, притаманних КПУ. Політичними опонентами комуністів ці дії розцінювалися як прихований підкуп виборців. Подібні акції «під себе» В. Медяник продовжив й після того, як вийшов з КПУ (травень 2012 р.) і вступив до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, виступаючи як потенційний (а згодом і дійсний) кандидат-мажоритарник у народні депутати України. Згадану скандальну ситуацію керівництво КПУ прагнуло замовчувати, тим більше, що вона диск редитувала виграшну тему комуністів про відсутність у їх лавах «тушок»-перевертнів.

На початок виборчого марафону КПУ вийшла на «пік» популярності[*]. Завдяки ефективному використанню новітніх виборчих технологій, у тому числі й політичної реклами, активізації діяльності у парламентській і позапарламентській сферах, мобілізації комуністів і їхніх прибічників (у т. ч. за рахунок проведення довготермінових партійних програм і референдумів), партія, якій вдалося за короткий строк «надолужити» втрати попереднього десятиріччя, заявила про себе як про потужного учасника виборів. Значну роль у цьому процесі відіграла як найбільш оптимальна передвиборча артикуляція КПУ, яка єдина з-поміж інших партій України була системно звернута до соціально-економічної проблематики й запропонувала чіткі алгоритми вирішення

[*]За деякими підсумковими даними, оприлюдненими наприкінці липня 2012 р., КПУ напередодні офіційного старту виборчих перегонів зберегла за собою статус однієї з найрейтинговіших політичних сил. Підтримка КПУ за регіонами становила: Західна Україна – 1% (6-те місце); Центральна – 7% (4-те місце); Північна – 8% (4-те місце); Східна – 11% (3-тє місце); Південна – 18% (2-ге місце); Донецька і Луганська обл. – 19% (2-ге місце). Поряд з цим, згідно з оцінками експертів, КПУ залишала за собою істотні шанси зміцнити свої рейтингові показники за рахунок електорату, «що не визначився». Головним чином це могло стосуватися регіонів Східної і Південної України (Див.: Об'єднана опозиція обігнала Партію регіонів [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2012. – 31 липня. – Режим доступу: http://www.pravda.co.ua/news/2012/07/31/6969900/).

наболілих проблем, що відповідали очікуванням мільйонів громадян, так і вдале (як засвідчила практика) позиціонування між «партією влади» і опозицією. Наростання гострого конфлікту між цими політичними силами не лише дозволило КПУ уникнути різноманітних ризиків, пов'язаних з розгортанням підготовки до виборів, але й виступити як окремішня – «третя» сила, що відкривало перед нею широке поле для застосування різноманітних тактичних прийомів під час активної фази виборчої кампанії.

6. Виборчий марафон: очікування і наслідки

У день офіційного початку передвиборчої кампанії 30 липня 2012 р. у приміщенні Київського міського комітету партії відбувся позачерговий XLV передвиборчий з'їзд КПУ. З'їзд, уквітчаний україномовними гаслами – «Боротьба – шлях до перемоги!», «Повернемо країну народу!», проходив переважно у російськомовному форматі. Центральним місцем форуму став виступ П. Симоненка, у якому були висунуті завдання Компартії України під час виборів, що визнавалися як «дуже важлива битва» у тривалій боротьбі проти головного ворога – буржуазії, за соціалізм [115]. Згідно з порядком денним з'їзд затвердив Передвиборну програму КПУ («Передвиборна програма Комуністичної партії України ПОВЕРНЕМО КРАЇНУ НАРОДУ!»), претендентів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі і в одномандатних округах*.

Передвиборна програма партії продовжувала традиції попередніх передвиборних документів («Трудящим України – Радянську владу! Суспільству – соціалізм! Україні – добровільний союз рівноправних братських народів!» /1998 р./, «Комуністи переможуть – Україна виграє!» /2002 р./, «Владу і власність – трудовому народу України!» /2006 р./, «За народовладдя! Геть диктатуру!» /2007 р./), на зміст і спрямування яких суттєвий відбиток накладали політична і соціально-економічна ситуація, рівень політичного протистояння у суспільстві.

У той же час, головний виборчий документ партії зразка 2012 р., на відміну від попередніх, був насичений ідеями соціал-демократизму і реформізму (саме того «гріха», від якого комуністи постійно відхрещувалися). Так, якщо загальним рефреном Передвиборної програми 2007 р. (враховуючи максимальне загострення протистояння комуністів і чинного Президента В. Ющенка) була вимога «об'єднати трудящих на боротьбу за народовладдя, проти загрози націоналістичної диктатури», то програма 2012 р. (за умов коли, основне протистояння відбувалося по вісі комуністи–опозиція) полягало вже у більш поміркованій позиції, тобто заклику не до «боротьби», але «пропозиції»: «прагнемо ліквідації диктатури капіталу й встановлення справжнього народовладдя». Українському ж народу «пропонувалася» звична альтернатива

*До числа 437 кандидатів у народні депутати України від КПУ увійшли усі чинні 26 народних депутатів України, 151 депутат рад усіх рівнів (загалом – 316 осіб з досвідом депутатської діяльності), 38 керівників підприємств і організацій, 32 викладачі і вчені, робітники (6% складу списку), селяни, підприємці. До кола претендентів, більшість з яких були з вищою освітою, входило понад 100 жінок.

капіталістичному занепаду – «соціалістичне суспільство справедливості та гуманізму».

Програма втратила свій «класовий», «наступальний» характер й порівняно зі своїм попередником – проектом Передвиборної платформи КПУ, «всенародне» обговорення якої відбувалося декілька попередніх місяців. Наприклад, у згаданих документах (проект Передвиборної платформи КПУ – Передвиборна програма КПУ) найбільш типові для комуністів вислови згадувалися у такій пропорції: «класова боротьба», «експлуатація одних класів іншим» – 3:0; «трудящі» – 15:1; «Радянський Союз», «радянський період», «радянська система» – 5:0; «соціалізм», «соціалістичний шлях розвитку», «соціалістичне суспільство» – 20:5; «народовладдя» – 2:1. До тексту головного передвиборчого документа комуністів не потрапили й такі традиційні вимоги, що стосувалися ліквідації інституту президентства*, як відновлення оновленого «Союзу братерських народів суверенних держав», радянської системи («Вся влада радам – Радам трудящих!»), запровадження «народного контролю», а теза «встановлення справжнього народовладдя» не мала роз'яснення.

Передвиборна програма відкривалася не більш звичним – політичним, а соціально-економічним блоком, який апелював головним чином до захисту соціальних і матеріальних прав громадян, підвищення соціальних стандартів, що передбачалося досягнути на основі кардинальних зрушень в економічній сфері – поверненні у державну власність базових галузей економіки, реалізації державної програми з захисту національного виробника, розширенні державної підтримки розвитку села, забороні купівлі-продажу сільськогосподарських земель тощо. При цьому, окрім використання певного передвиборчого конструктивізму, програма не була позбавлена популістського характеру, страждала й абстрактністю (використання таких формулювань, як: «конституційне підтвердження права народу України», «забезпечення розвитку», «зміцнення позицій», «посилення державного контролю», «забезпечення належного фінансування», «посилення відповідальності» тощо), часто-густо без чіткого механізму впровадження інновацій у життя.

Програма (у тексті якої містилися дві згадки про «український народ» й одна – про «народ України») практично оминала проблему розбудови суверенної держави Україна, звівши зміст блоку «Зміцнення державного суверенітету» до обґрунтування східного вектора зовнішньої політики України, припинення нерівноправного співробітництва у рамках МВФ і СОТ, дотримання позаблокового статусу країни, зміцнення обороноздатності тощо. До речі, у

* Натомість, присутність цієї вимоги у передвиборчих публічних виступах і офіційних заявах речників від КПУ могла свідчити лише про одне – прагнення не торкатися під час виборів–2012 «болючого» питання, щоб не створювати додаткових проблем як Президенту України В. Януковичу, так і «партії влади». До речі, згідно із результатами соціологічного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (10–15 серпня 2012 р.), лише прибічники двох партій виявилися рішучими противниками ініціативи щодо імпічменту Президенту В. Януковичу – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (проти – 92,4%) і КПУ (проти – 53%). У той же час потенційний електорат опозиційних партій (ВО «Батьківщина», Партії «УДАР», ВО «Свобода») у переважній більшості підтримав ідею імпічменту – 72,%, 46,9% і 73,7%, відповідно (Див.: 53% сторонников КПУ против импичмента президенту, – социсследование [Електронний ресурс] // ГЛАВНОЕ. Новости. Аналитика. – 2012. – 1 октября. – Режим доступу: glavnoe.ua/news/n110686).

російськомовному «Зверненні 45-го з'їзду Компартії України до виборців», Українська держава згадувалася у гротескній формі – «наша «нэнька», яка йшла в одному змістовному ряді із такими визначеннями, як «олігархічний режим», розквіт корупції і казнокрадства, зубожіння, відчай тощо.

У блоці «Морального оздоровлення суспільства» сфера міжнаціональних відносин у країні зводилася до заборони «етнічної переваги та національної ворожнечі», а також (у цьому випадку – більш ніж прозорий натяк на ОУН–УПА) про «введення кримінальної відповідальності за героїзацію осіб, які співробітничали з нацистським режимом і сьогодні пропагують ці ідеї». Окрім цього, у Програмі наголошувалося про підтримку «канонічної Православної церкви [під час «розшифровки», яку іноді робили комуністи, це стосувалося виключно УПЦ МП – *Авт.*] і віруючих інших конфесій», необхідність надання російській мові статусу другої державної.

Загалом, спрямування Передвиборної програми КПУ, порівняно з програмами опозиційних сил (ВО «Батьківщина», Партії «Удар», ВО «Свобода», які закликали до системного «перевантаження» існуючих суспільних відносин, звільнення України «від кримінального окупаційного режиму», «усунення Януковича»), незважаючи на згадки про «справжнє народовладдя» і «соціалізм», виявилося менш радикальним. Комплекс згаданих обставин давав привід для висновку про відсутність «чіткої політичної позиції» у головному виборчому документі КПУ.

Постанова з'їзду «Про Передвиборну програму Комуністичної партії України і завдання партійних організацій у зв'язку з парламентськими виборами 2012 року» визначала алгоритм дії комуністів на активній стадії виборчого процесу. Він полягав у переконанні суспільство у тому, що «конструктивна і реалістична» передвиборча програма комуністів є єдиною альтернативою «антинародному курсу», який проводить існуючий «олігархічний режим», в актуалізації всіх негативів «катастрофічних наслідків капіталістичної ре ставрації» в Україні, «небезпечних планів правонаціоналістичної опозиції». При цьому доводилося, що лише відсторонення від влади представників експлуататорських класів (у цьому разі це пов'язувалося з максимальним зростанням чисельності парламентської фракції КПУ) мало не лише закласти підвалини для соціалістичного шляху розвитку України, але й стати гарантом відвернення неминучої «національної катастрофи».

Знаковим для передвиборчого з'їзду стало те, що він практично уникнув проблеми «союзників», яка упродовж останніх місяців набула суспільного резонансу й торкалася співпраці з соціалістичними партіями. Про це свідчило й ухвалене XLV з'їздом КПУ Звернення до виборців, у якому «всі громадсько-політичні сили лівого напряму» [116] закликалися до неодмінної підтримки на виборах комуністів.

Затверджений з'їздом виборчий список КПУ складався з 214 претендентів (8% від загальної кількості зареєстрованих кандидатів у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі) і виявився прогнозованим, сформованим згідно із попередніми заявами керівництва партії. Його склад не викликав активних «атак» з боку опонентів. На відміну від виборчого списку зразка 1998 р. (часу найвищого виборчого успіху КПУ), який складався передусім з

представників центру і базових областей Східної України, виборчий список 2012 р. був сформований за квотним принципом (30 кандидатур запропонував ЦК КПУ, інші – висували парторганізації на місцях), маючи на меті залучити до «верхньої» частини списку представників від усіх регіонів України. Так, перші 40 кандидатів, внесених до виборчого списку, представляли 26 регіонів України (представник від Черкаської області увійшов до списку під №60) [117].

Виборчий список «зняв» ризики для багатьох представників вищого партійного керівництва. Не стало несподіванкою, що до його першої десятки увійшли 7 чинних народних депутатів України: П. Симоненко (№1), П. Цибенко (№2, голова Організації ветеранів України), С. Кілінкаров (№4, перший секретар Луганського ОК КПУ; тривалий час позиціонувався як один з головних претендентів на перемогу у мажоритарному виборчому окрузі Луганської обл.; єдиний з перших секретарів обкому, який увійшов до списку), І. Алексєєв (№6, другий секретар ЦК КПУ), А. Мартинюк (№8; в останній момент «змінив» мажоритарний виборчий округ № 23 у Волинській області на місце у партійному списку), В. Матвєєв (№9), Є. Мармазов (№10). До першої десятки списку увійшли також І. Спіріна (№3, доктор медичних наук), О. Присяжнюк (№5, перший секретар ЦК ЛКСМУ), І. Калєтнік (№7, керівник Державної митної служби України).

У мажоритарних округах від КПУ було висунуто 223 особи (7,1% від загальної кількості зареєстрованих кандидатів). «Заповненими» виявилися майже усі виборчі округи, окрім двох у Вінницькій області (№№ 16 і 18, у яких головними претендентами на перемогу значилися особи з так званої «сім'ї Калєтніків» – О. Калетник, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за квотою КПУ і Г. Калетнік, член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ /прізвища подані згідно з офіційними даними ЦВК/). У вересні–жовтні 2012 р. через звернення із заявами про відмову балотування, ЦВК скасувала реєстрацію трьох кандидатів-мажоритарників: Н. Аніщук (професор Національного університету «Одеська юридична академія», одномандатний виборчий округ №135 Одеської обл., у якому одним з головних претендентів на перемогу був С. Ківалов /ПАРТІЯ РЕГІОНІВ/), О. Адвена (інструктор ЦК КПУ, одномандатний виборчий округ №90 Київської обл.), М. Романюк (директор Житомирської філії ПАТ «Укрінбанк», одномандатний виборчий округ №62 Житомирської обл.).

До кола кандидатів-мажоритарників увійшли переважно партійні функціонери, керівники різного рівня державно-адміністративного апарату, приватного сектору економіки, колективних і кооперативних підприємств сільського господарства, гуманітарної сфери. Серед кандидатів, які були майже виключно членами КПУ, найбільш помітними були такі групи: народні депутати України – 7,2%; партійні функціонери – 29,1%; помічники-консультанти народних депутатів України – 10,7%; працівники державного апарату, міські і сільські голови – 7,2%; представники приватного сектору економіки – 16,6%; сфери освіти і культури – 13,9%; сфери виробництва і послуг – 5,4%; сфери сільського господарства – 2,7%. За віковою ознакою серед кандидатів-мажоритарників найчисельнішою виявилася група у віці понад 51 рік – 49,8% кандидатів, 31–50 років – 40,4%, до 30 років – 9,8%. Останні здебільшого

складалися із секретарів партійних організацій середньої ланки [118]. Передбачалося, що перемогу на виборах у мажоритарних округах спроможні здобути 10–15 кандидатів [119].

Аналіз передвиборчих програм кандидатів-мажоритарників вказував, що вони базувалися на основних вимогах Передвиборної програми партії, однак переважно мали індивідуальний характер й виявилися за змістом і структурою доволі різноманітними. На це впливали як освітньо-професійний рівень, вік кандидатів (наприклад – народний депутат України, секретар партійної організації, викладач вищої школи, приватний підприємець, пенсіонер тощо), так і специфіка «їхніх» виборчих округів, що вимагало, очікуючи на електоральну підтримку, актуалізації не лише загальних державних і суспільних проблем, але й уваги до запитів окремих професійно-вікових груп населення виборчого округу.

Передвиборчі програми претендентів від КПУ фокусувалися переважно на соціально-економічній сфері (соціальний захист й підвищення добробуту населення, повернення до державної власності базових галузей економіки, захист національного виробника, заборона вільного продажу земель сільськогосподарського призначення, відміна Пенсійної реформи тощо), а також розв'язанні проблем, що стосувалися конкретних виборчих округів (збільшення фінансування соціальних програм, встановлення «народного контролю» над цінами і тарифами, нові робочі місця, медичне обслуговування, транспорт, газифікація, водопостачання, забезпечення житлом, екологія тощо). Основне спрямування програм висуванців від КПУ у соціальній і економічній сферах, розвитку місцевого самоврядування (окрім базових для комуністів – націоналізації стратегічних галузей народного господарства, відміни низки суперечливих реформ тощо) значною мірою збігалося з програмами претедентів від головного опонента комуністів – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, які через значно більшу увагу до деталізації зобов'язань інколи мали характер бізнес-планів.

Індивідуальні програми кандидатів мали й певну регіональну відмінність, на що впливали як соціокультурний склад населення, так і потужність місцевих організацій КПУ, рівень їх впливу на суспільство. Якщо проаналізувати присутність у передвиборчих програмах претендентів певних понять і гасел, наприклад, трьох: згадки гасла КПУ – «Повернемо країну народу!»; таких понять, як «соціалізм», «мовне питання», то у найбільш типових регіонах України (Львівська область – 12 одномандатних виборчих округів, Вінницька область – 8, АР Крим – 10, Донецька область – 21, Луганська область – 11) ситуація, згідно з аналізом індивідуальних виборчих програм кандидатів-мажоритарників, розміщених на офіційному сайті ЦВК, мала такий вигляд:

I. Західна Україна (Львівська обл.): 33,3% : 66,6% : 16,6%;

II. Центральна Україна (Вінницька обл.): 0% : 0% : 0%;

III. Південна Україна (АР Крим): 90% : 10% : 40%;

IV. Східна Україна (Донецька, Луганська обл.): 33,3% : 33,3% : 14,3%; 0% : 0% : 0% [118].

КПУ виявилася першою з партій України, яка вже 31 липня 2012 р. зареєструвала у ЦВК «партійний список» і кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах. Згідно з проведеним ЦВК жереб-

куванням суб'єктів виборчого процесу (серпень 2012 р.) КПУ отримала порядковий номер у виборчих бюлетенях №3. Партія взяла участь у формуванні окружних виборчих комісій, отримавши 13 посад їхніх голів, 12 – заступників і 13 – секретарів. Втілюючи настанови щодо забезпечення присутності представників і спостерігачів від КПУ на «всіх дільничних і окружних виборчих комісіях» [86], партія зареєструвала 412 представники у ЦВК й уповноважених осіб, понад 18 тис. офіційних спостерігачів.

Упродовж серпня–жовтня 2012 р. КПУ, спираючись на здобутки попереднього періоду, прагнула не знижувати темпів у веденні загальної підготовки до виборів, виняткову увагу приділяючи «безпосередньому спілкуванню з людьми». До передвиборчої агітації були залучені усі кандидати у народні депутати України, висунуті від КПУ – як «мажоритарники», так і «списочники», закріплені за конкретними виборчими округами.

Центральне місце у передвиборчій діяльності КПУ відводилося робочим поїздкам П. Симоненка регіонами України, започаткованим у першій половині року. У серпні 2012 р. він відвідав з одно-дводенними візитами 16 регіонів (знову ж таки Центрально-Східної України), у вересні 2012 р. – базові області комуністів так званого «червоного поясу». Останнє не завадило П. Симоненку, підводячи підсумок його робочим поїздкам, наголошувати на тому, що він по декілька разів побував «практично у всіх областях України» [120]. Під час вересневого туру регіонами була відновлена практика зустрічей лідера комуністів зі студентами. Окрім пропаганди основних положень Передвиборної програми КПУ, обговорення нагальних проблем суспільства й окремих його прошарків П. Симоненко під час згаданих акцій не цурався й популізму, озвучуючи плани досягнення вже у 2013 р. нових соціальних стандартів (прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії, мінімальної заробітної плати), які мали у 1,5–2 раза перевищити діючі норми. Подібні робочі візити низкою областей України восени 2012 р. здійснив і перший заступник Голови Верховної Ради України А. Мартинюк.

Помітна активізація діяльності комуністів, замість зміцнення рейтингу партії, часом призводила до зворотного, як, наприклад, серпнева 2012 р. ініціатива П. Симоненка щодо винесення на всенародний референдум обговорення питання державних символів – Герба і Гімну України, коли лідер комуністів наголошував, що Українська держава не може існувати під символами, «з якими зустрічали Гітлера під час війни і під яким вбивали невинних людей» [121]. Зрозуміло, що національно-патріотичними силами України така позиція «головного комуніста», пов'язана з публічною наругою над державними символами, була охарактеризована як відверто антидержавна (антиконституційна), що стало черговою підставою для згуртування лав «свідомого українства» проти «сучасних окупантів».

Негативний наслідок для комуністів мали й травневі 2012 р. дебати у Верховній Раді України, під час яких П. Симоненко з парламентської трибуни огульно звинуватив увесь кримськотатарський народ у співробітництві з німецько-фашистською владою під час Другої світової війни і підтримав його депортацію сталінським режимом. Ці події викликали численні протести з боку Меджлісу кримських татар, через що серпневий 2012 р. робочий візит

П. Симоненка до АР Крим відбувався в умовах посиленої охорони міліцією і дав опонентам комуністів привід твердити про його «провальний» характер [122].

Не на користь іміджу КПУ зіграла й дискусія під час прямого телеефіру програми «Шустер Live» (21 вересня 2012 р.), у запалі якої народний депутат України Є. Царьков наголосив на обґрунтованості репресій НКВС проти діячів українського національно-визвольного руху, що збурило як аудиторію, так і широкий загал громадськості. Незважаючи на те, що Є. Царьков поспішив висловити звинувачення, що згадана ситуація була «провокацією», завчасно підготовленою Адміністрацією Президента України і «націоналістами», ця подія, безперечно, негативно позначилася на рейтингових спроможностях КПУ, особливо у Західній Україні*.

Утім, перший місяць після старту виборчого марафону для КПУ пройшов досить успішно. Це підтверджували й серпневі 2012 р. соціологічні опитування, які засвідчили підтримку комуністів з боку понад 10% виборців. У першу чергу це стосувалося Південно-Східної України, де КПУ стабільно «трималa» друге місце у рейтингу. У деяких регіонах, «базових» для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, рівень підтримки КПУ був навіть вищим від провладної політичної сили, зокрема – у Луганській області (27,1% КПУ проти 26,6% у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ), окремих округах Донецької [123]. Незважаючи на те, що низкою експертів згадані високі рейтинги КПУ, її здатність створити реальну конкуренцію ПАРТІЇ РЕГІОНІВ піддавалися сумніву, представники КПУ у серпні–вересні 2012 р. і надалі наполяли на тому, що у Луганській області кандидати-комуністи випереджали за рівнем довіри виборців «регіоналів» [124]. Згадана ситуація була відображена й у чергових соціологічних опитуваннях, проведених у вересні – на початку жовтня 2012 р., які зафіксували стабілізацію рівня підтримки КПУ у межах 10,1–12,8% (4-те місце серед учасників виборів) з подальшим зміцненням позицій КПУ у «червоному поясі» України [125].

Восени практично вперше був зафіксований і молодіжний «електоральний прорив» комуністів. Так, згідно з даними Інституту досліджень регіонального розвитку України, оприлюднених на початку жовтня 2012 р., серед прихильників КПУ майже 8% становила молодь від 18 до 29 років, 16,5% – 30–39 років. Частка ж пенсіонерів скоротилася до 36% [126].

Незважаючи на наведену динаміку електорального успіху, з боку КПУ традиційно висловлювалася недовіра до громадської думки, у тому числі й до соціальних опитувань, які проводилися відомими соціологічними службами України. Однак попри це комуністи не гребували вибірково використовувати й поширювати у власних ЗМІ ті результати соціологічних опитувань, які були їм на користь. Наприклад, це стосувалося результатів соцопитування, проведеного

*Чергове «зіткнення» комуністів з «націоналістами», яке відбулося 14 жовтня 2012 р., у день відзначення національно-радикальними силами роковин утворення УПА, також не принесло зримих дивідендів КПУ. Зокрема, у Києві, незважаючи на заклики до громадськості, владних структур з вимогами «зупинити поширення в Україні фашизму»,заявлені рішучі наміри щодо недопущення «проходження вояків УПА» і їхніх прихильників Хрещатиком, комуністам і близьким до них громадським організаціям (нечисленний мітинг яких під гаслом «Захистимо правду історії» відбувся поблизу пам'ятника В. Леніну) не вдалося завадити проведенню багатолюдного віча прибічників ВО «Свобода», а також «Маршу боротьби» вулицями міста.

маловідомим агентством соціологічних і маркетингових досліджень «Демоскоп» (вересень 2012 р.), згідно з якими КПУ за своїм рейтингом упевнено входила до трійки лідерів (після ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і ВО «Батьківщина») [127]. У той же час, партійні функціонери були схильні пояснювати «провальний» стан підтримки КПУ у Західній Україні маніпулятивним дискурсом. Так, І. Алексєєв, О. Голуб прагнули довести, що єдиною причиною цієї невідрадної ситуації, окрім соціокультурних особливостей регіону, було тривале культивування «олігархічною верхівкою» України у західних областях «антикомуністичних і антирадянських міфів й настроїв» [128], суцільного «зомбування» місцевого населення [119] тощо.

Досить оптимістичні прогнози щодо очікуваного виборчого успіху КПУ на виборах–2012 засвідчили результати опитування серед експертів, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва за підтримки Національного Фонду підтримки демократії (США) 24–28 вересня 2012 р. Згідно з їх висновками, КПУ проводила одну з найуспішніших виборчих кампаній. І хоча експерти вилучали Компартію України з провідних рейтингових показників за сегментами – «найкраща виборча програма», «найбільш відомі лідери», «найбільш кваліфікована команда» тощо, які займали ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина» і Партія «УДАР», з їх боку не виникало жодних сумнівів щодо проходження партії до нового парламенту [129].

Загальні тенденції зростання рейтингів КПУ політичні аналітики були схильні пояснювати причинами внутрішнього характеру, пов'язуючи це з тим, що значна частина електорату «відвернулася» від головних суб'єктів політичного життя. По-перше, це пов'язувалося зі «зміщенням» вправо Об'єднаної опозиції, у т. ч. за рахунок поглинання правоцентристського електорату Політичної партії «Наша Україна», що спровокувало відтік від цієї політичної сили лівоцентристських прибічників у Центральній і Західній Україні. По-друге, розчаруванням у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, що «зробило» прибічниками КПУ лівоорієнтованих виборців Півночі, Сходу й Півдня країни, вивівши у цих регіонах Компартію на другу позицію. По-третє, «розумною виборчою кампанією», ефективною виборчою агітацією [130], яка запропонувала суспільству очікувані, а водночас прості й зрозумілі для рядового виборця гасла, конструктивні пропозиції щодо виходу з соціально-економічної кризи.

Під час активної передвиборчої фази КПУ напружувала зусилля «присутності» і впливу на суспільство[*]. Це досягалося як за рахунок підсилення (чи повтору) базових постулатів КПУ (боротьби з корупцією, запровадження податку на розкіш, заборону продажу землі сільськогосподарського призначення, відміну Пенсійної реформи, обмеження оплати за послуги ЖКГ у розмірі 10% доходів сім'ї, зростання заробітної плати тощо), їх змістовного нарощення, послідовності меседжів, так і використанням нових форм впливу на

[*] Згідно з експертною оцінкою, КПУ за витратами на «політичну рекламу» напередодні фінішу передвиборчого марафону і надалі впевнено утримувала друге місце після ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (Див.: Біденко А. Спасібушечки за рекламу! [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2012. – 17 жовтня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/17/6974866/).

виборців у вигляді зміни її стилістики, коли реклама стала нагадувати дохідливі «речовки» чи «революційні» моновірші В. Маяковського на кшталт: «За комуністами підеш – дорогу до щастя знайдеш!», «Як голосуєш – так і живеш!», «Бандита не хочешь? Не хочешь фашиста? Есть выход один – избирай коммуниста!». Все більшої актуалізації (у руслі «персональної відповідальності» виборця за своє волевиявлення) набуло гасло «Завтра будеш жити так, як проголосуєш 28 жовтня!».

КПУ запропонувала виборцям новий продукт – об'ємну листівку з «модернізованим» викладом Передвиборної програми партії, яка мала істотні відмінності від документа, зареєстрованого ЦВК. За рахунок редакторської правки, структурних змін програма набула більш цілісного характеру. Вона була конкретизована й розширена за рахунок змістовного наповнення не менше половини її пунктів. Окрім низки нововведень, на кшталт – «Забезпечимо цілісність і неподільність території України», текст набув більш «наступального» характеру, відверто закликаючи до боротьби проти свого головного ворога – «українського націоналізму як сучасної форми нацизму». Доволі символічним виявилося й те, що єдиний пункт із передвиборчих завдань КПУ, що стосувався, власне, «українського», виявився останнім у документі – «Будемо розвивати українську мову». Ця вимога йшла у контексті з традиційними домаганнями комуністів щодо «надання російській мові статусу другої державної мови». Поєднання цих вимог в одному пункті (відсутньому в оригіналі Передвиборної програми КПУ) партійні агітатори (принаймні у Києві) не в змозі були пояснити (їх співмірності, засад «гармонійного» впровадження у практику). Восени «модернізована» Передвиборна програма КПУ вийшла масовим тиражем й у формі різнокольорових буклетів, які у дохідливій формі пояснювали принципові моменти головного передвиборчого документа комуністів у малюнках, що нагадували агітплакати радянської доби.

Згідно з інформацією, поширюваною КПУ, восени 2012 р. тиск на комуністів і підготовка до «фальсифікації» виборів були масово розпочаті на загальнонаціональному і регіональному рівнях. Як висловився з цього приводу П. Симоненко, антикомуністична кампанія (розв'язування «пропагандистської війни») в Україні набула «особливо агресивного характеру» [131]. Передбачалося, що напередодні виборів протистояння між владою і комуністами має досягнути апогею.

Темі загострення протистояння між комуністами і владою був суцільно присвячений черговий випуск агітаційного видання «По правде говоря» (жовтень 2012 р.; наклад – 220 тис. прим.) із загальним рефреном «Олігархічна влада почала наступ на Компартію по всіх фронтах». Акцентуючи увагу на розгортанні «широкомасштабних військових дій» проти Компартії, видання визначило п'ять головних засобів цієї «війни» (ідеологічного, адміністративного і партійного ресурсів, «чорного» піару, війни рейтингів), спростовуючи кожен із них. Звично говорилося про «нацьковування» на комуністів «радикал-націоналістських» організацій і «спікерів від влади», про обмеження доступу до ЗМІ і виборця, актуалізацію «здохлої кішки» у вигляді тем про голодомор і репресії, масове поширення антикомуністичних друкованих видань, «штучне» заниження рейтингів КПУ. Особливе неприйняття з боку КПУ викликав намір

їх опонентів довести суспільству, що «комуністи – союзники влади», які неспроможні виконати свої обіцянки [132; 133].

Найбільш резонансна ситуація щодо протистояння комуністів і «партії влади» склалася у Луганській області. Так, згідно з оцінкою ситуації С. Кілінкарова, тут, окрім постійного перешкоджання передвиборчій діяльності комуністів, була розпочата справжня «мобілізація» чиновництва проти КПУ, що супроводжувалося використанням адмінресурсу, тиском на кандидатів-мажоритарників, висунутих від КПУ, випадків «залякування» партійних агітаторів, унеможливленням розміщення рекламних роликів КПУ на усіх регіональних телеканалах, які практично «монополізувала» ПАРТІЯ РЕГІОНІВ [134]. На його переконання, в області розпочався й процес підготовки до фальсифікації результатів виборів, що відбувалося шляхом заміни у дільничних виборчих комісіях представників КПУ особами, «замішаними у фальсифікаціях» [135]. З загостренням виборчої конкуренції в області була пов'язана, з погляду комуністів, і поява валу «антиреклами», спрямованої проти КПУ: спеціальних блоків у політичній рекламі ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на обласному телебаченні, передвиборчої агітації «регіоналів-мажоритарників», які закликали не голосувати за комуністів, «спотворених» регіональних бліц-опитувань, сфальсифікованої друкованої продукції комуністів (наприклад, популярного суспільно-політичного тижневика «Наш выбор»). У жовтні 2012 р. у центрі Луганська була зафіксована й «театралізована» провокація проти КПУ (з використанням комуністичної символіки), до проведення якої, за свідченням комуністів, були залучені «регіонали», чиновники, обласне телебачення [136].

Восени 2012 р. у багатьох областях України комуністами нібито були зафіксовані випадки ведення незаконної агітації, спрямованої проти КПУ. Зокрема, у Дніпропетровській області, окрім фальсифікованих білбордів, агітаційних плакатів і листівок, була випущена масовим тиражем газета, «закамуфльована» під орган Дніпропетровського ОК КПУ «Правда Приднепровья», яка компрометувала КПУ і її керівників. Подібні наклепницькі друковані матеріали (тиражами 100–200 тис. примірників) розповсюджувалися і в Одеській області (газета «Правда»; листівки «П'ять причин, чому за комуністів голосувати не можна», «Комуністи – хто вони?»; буклет «Петро Симоненко. Портрет казкового героя» та ін.) [137]. За свідченням комуністів, були зафіксовані й поодинокі випадки, у тому числі у Києві, хуліганських «нападів» на агітнамети, тимчасового затримання агітаторів від КПУ правоохоронними органами тощо. Але протести і звернення комуністів до правоохоронних органів і ЦВК щодо систематичних випадків порушення виборчого законодавства, притягнення до відповідальності поширювачів наклепницької інформації не принесли результатів.

Поряд з цим упродовж вересня–жовтня 2012 р. відбулися й доволі резонансні «випади» проти КПУ з боку владних чинників. Серед останніх – заступник секретаря РНБО Н. Шуфрич, голова фракції «Реформи заради майбутнього» І. Рибаков, віце-прем'єр-міністр України, міністр соціальної політики С. Тігіпко, які різними способами звинувачували комуністів у недотриманні «принципової політичної лінії» (натякаючи на їх співробітництво з «буржуазними партіями»), непрозоре фінансування виборчої кампанії, намір

отримати «максимальну кількість теплих місць у парламенті» з одночасним небажанням «брати на себе відповідальність»; вказувалося й на відсутність у «команді» КПУ професійних кадрів [138; 139]. Утім, як свідчила потужна передвиборча політична реклама ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, «партія влади» практично оминала у своїй критиці КПУ на загальнонаціональному рівні.

Прагнучи максимально скористатися можливостями заявленої «війни на всіх фронтах» [140], комуністи упродовж серпня–жовтня 2012 р. дедалі настирливіше наголошували на тому, що «олігархічні сили» (до них належали усі без винятку рейтингові партії, трактовані як прибічники консервації існуючих політичних відносин), будуть застосовувати усі засоби задля спотворення результатів виборів, маючи на меті фальшування передусім виборчого успіху комуністів, «тотальну крадіжку» у комуністів голосів, слідом за «доведеною» «крадіжкою» популярних соціальних гасел. Висловлені з боку Об'єднаної опозиції вимоги щодо націоналізації стратегічних галузей економіки трактувалися не лише як «копіювання» риторики комуністів, плагіату їх передвиборчих програмних вимог, але й як прагнення «ліберальних політичних сил» повернути підприємства під свій контроль [141]. Компіляція програмних настанов КПУ приписувалася й ВО «Свобода», яке звинувачувалося у використанні «частини програмних положень» комуністів, «спекулюванні» ними на Заході України [82].

У зв'язку з вищеназваною загрозою фальсифікацій під час виборів при виборчому штабі КПУ була створена й розгорнула діяльність широко розрекламована юридична служба (до неї входило понад 200 юристів), завдання якої полягало у наданні юридичної допомоги комуністам – членам окружних і дільничних виборчих комісій. З наміром захисту результатів парламентських виборів речники партії оприлюднили й намір застосувати систему паралельного підрахунку голосів. С. Кілінкаров, оцінюючи ситуацію в одному з «най проблемніших» регіонів – Луганській області, висловлював упевненість не лише у тому, що комуністи мають достатні ресурси для захисту результатів виборів від фальсифікацій, але й не мають потреби (через відсутність сенсу) у співробітництві з цієї проблеми будь з ким («сьогодні ми самі готові і маємо у розпорядженні необхідні ресурси для того, щоб не допустити фальсифікації на виборах», «достатній організаційний ресурс для протидії фальсифікаціям сьогодні є лише у КПУ») [142]. Речники КПУ прогнозували, що у відповідь на брутальні порушення норм парламентських виборів (у день голосування чи на етапі підрахунку голосів) можливий вибух соціального протесту в Україні і залишали за собою право не визнати результатів виборів [135; 119]. За декілька днів перед виборами П. Симоненко навіть закликав громадян «повстати проти фальсифікації на виборах» [143].

Наголошуючи, що КПУ мала ресурси для контролю за «прозорістю» виборів, комуністи говорили і про можливість скористатися допомогою міжнародного комуністичного руху (що видавалося «некоректним», враховуючи вкрай негативну оцінку ними спроб Об'єднаної опозиції спертися на підтримку «Заходу»). Так, під час вересневого 2012 р. візиту до Москви П. Симоненка

українські комуністи заручилася підтримкою з боку КПРФ, досягнувши домовленості про направлення російськими комуністами групи спостерігачів на вибори до Верховної Ради України. КПРФ заявила і про намір надати КПУ необхідну консультативну і юридичну підтримку, спрямовану на захист результатів волевиявлення виборців. Тоді ж П. Симоненко був нагороджений орденом Дружби Російської Федерації за «особливі заслуги у зміцненні миру, дружби, співробітництва й взаєморозуміння між народами», підтвердивши, що КПУ докладе усіх зусиль для того, щоб Україна і Росія «завжди жили у мирі, дружбі і згоді», що передбачало «корегування» зовнішньополітичного курсу України, її вступ у найкоротші строки до Митного союзу та ЄЕП. На початку жовтня 2012 р. П. Симоненко озвучив інформацію, згідно з якою в Україну мало прибути близько 1 тис. спостерігачів від КПРФ [144].

Згодом цифра запрошених спостерігачів з Російської Федерації була уточнена: 400 осіб. Окрім цього, по лінії міжнародного комуністичного руху передбачалося прибуття до України представників Білорусі, Молдови, Придністров'я, «лівих сил західних країн», оскільки на початку жовтня 2012 р. П. Симоненко, перебуваючи на чолі делегації КПУ у Брюсселі на Європейській комуністичній зустрічі (у роботі якої взяли участь представники 45 партій і робітничих рухів), закликав європейських однодумців прибути до України з наміром не допустити, або принаймні мінімізувати фальсифікації виборчого процесу.

На фінішній прямій виборчого марафону з боку керівництва комуністів у черговий раз була актуалізована проблема стосунків з владою, яка, не знайшовши свого завершеного вигляду, підтримувала «інтригу», залишаючи КПУ можливість для вигідного коригування свого курсу. Про це, зокрема, свідчили заяви І. Алексєєва (вересень–жовтень 2012 р.) у яких він знайшов за необхідне висловити підтримку Президенту В. Януковичу, його намірам стосовно того, щоб парламентські вибори відбулися чесно і прозоро («ми повністю поділяємо позицію Президента Януковича, який неодноразово... заявляв, що він як ніхто інший зацікавлений, щоб ці вибори були чесними і прозорими і показали усьому світу, що в Україні дійсно існують демократія і демократичні закони»). Висловлюючись з приводу очікуваних масових фальсифікацій під час виборів, він наголошував, що «Президент і його найближче оточення... можуть і не знати про подібні плани». Торкаючись же проблеми імпічменту Президенту, партфункціонер високого рангу зазначав, що у комуністів, незважаючи на претензії до глави держави, питання його відставки «не стоїть на порядку денному» [128; 145].

КПУ активно відреагувала й на процеси наростаючої політичної ізоляції України, що пов'язувалися головним чином із загостренням протистояння чинної влади й опозиції, появи «заяв Заходу» з приводу того, що очікувані парламентські вибори в Україні через використання адмінфактора і порушення виборчого законодавства можуть бути визнані недійсними. Зокрема, П. Симоненко трактував заяви представників Заходу не інакше як вияв зовнішнього тиску на Україну [146].

Напередодні виборів КПУ дедалі відвертіше демонструвала й свою готовність до співпраці у новому парламенті з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, що, зрештою, не було сенсацією, зважаючи на ворожі стосунки комуністів з «помаранчевими», «націоналістичними» й «прозахідними» політичними силами. Не лише про готовність, але й доцільність спільних дій партійних фракцій комуністів і регіоналів обґрунтовував у жовтні 2012 р. О. Голуб: «Створення парламентської більшості у складі ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і комуністів – в інтересах виборців, які голосують за ПАРТІЮ РЕГІОНІВ і за комуністів» [120]. У свою чергу, посилення тиску опозиційних сил на «партію влади» створювали для КПУ сприятливу ситуацію на кшталт 2006, 2010 рр., коли комуністи входили до складу парламентської більшості разом з фракцією ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Про ймовірність відтворення такої ситуації вказували й заяви, які робилися з боку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, особливо в умовах перспективи ізоляції її фракції у новому парламенті («ми готові до... конструктивного діалогу з усіма політичними силами, які пройдуть у... Верховну Раду» /М. Азаров/ [147], «можуть скластися будь-які конфігурації, за винятком, можливо, радикально налаштованих політиків» /О. Єфремов/) [148].

Попередні результати голосування, оприлюднені надвечір 28 жовтня 2012 р. у вигляді низки екзит-полів (див. Таблицю ІІІ.3), зафіксували доволі скромні виборчі здобутки КПУ (4–5-те місця).

Таблиця ІІІ.3

Результати екзит-полів виборчого успіху КПУ на виборах–2012 [149]

№ №	Соціологічна служба	Отримані голоси у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (у %)	Місце у рейтингу
1.	«Національний екзит-пол–2012» (Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, КМІС, Центр політичних і економічних досліджень ім. О. Разумкова)	11,8%	5
2.	Соціологічна група «Рейтинг»	12,5%	4
3.	Центр SOCIS і TNS Україна	12,07%	4
4.	Компанія Research&Branding Group	13%	4
5.	Центр «Соціальний моніторинг»	11,5	5
6.	Екзит-пол «Савік Шустер Студії»	12,07%	4

П. Симоненко ж назвав їх суцільно фальсифікованими («вони спрогнозовані, сплановані і відбулися за замовленням великого олігархічного капіталу» [150]). Однак озвучені наступного дня результати, які базувалися на паралельному підрахунку голосів й суттєво не відрізнялися від основних показників

електоральної підтримки комуністів, зафіксованих у екзит-полах, практично зняло дискусію з порядку денного[*].

КПУ виявилася однією з перших партій, яка не лише оперативно дала оцінку новому складу парламенту України, але й визначила своє місце у ньому. П. Симоненко заявив, що до Верховної Ради України VII скликання потрапили лише дві «політичні сили»: «більшість» – ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», «УДАР», ВО «Свобода» як «захисники інтересів олігархічних груп») і «меншість» – представник «лівих ідей», тобто КПУ, яка відстоювала інтереси «класу найманої праці» [151; 152]. Заявлене позиціонування мало підтерджувати повну окремішність комуністів від усіх ворожих «правих» сил, що мало неабияке значення для наступного іміджевого просування партії: поза формалізованою «прив'язкою» до будь-якого парламентського утворення КПУ мала можливість втілювати таку парламентську тактику, яка б найбільше відповідала власним партійним інтересам.

10 листопада 2012 р. ЦВК були оприлюднені офіційні результати парламентських виборів, згідно з якими КПУ, здобувши 13,18% голосів у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (див. Таблицю ІІІ.4), отримала право на 32 мандати народних депутатів України.

Таблиця ІІІ.4

Електоральна підтримка КПУ на парламентських виборах 2007, 2012 рр. у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі [153; 154]

		2007 р.		2012 р.	
	Регіони України	Набрані голоси (у %)	Рейтинг	Набрані голоси (у %)	Рейтинг
1	м. Севастополь	10,3	2	29,46	2
2	Луганська обл.	8,48	2	25,14	2
3	Херсонська обл.	9,09	3	23,34	2

[*]Поряд з електоральним успіхом екзит-поли давали важливу інформацію щодо якісного складу виборців, які проголосували за комуністів. Згідно з даними «Національного екзит-полу–2012», у КПУ залишався за віковою групою «найстарший електорат» – 67% старше 50 років, однак були досягнуті вагомі результати підтримки й у «молодіжній» віковій групі: 11,6% виборців партії були віком у 18–39 років, ще майже 10% – до 49 років. За рівнем освіти виборці КПУ мали найнижчі показники, порівняно з прибічниками інших рейтингових партій (найвищі у їх антипода – ВО «Свобода»): 38% – середню спеціальну освіту, 26% – вищу, 5% – незакінчену вищу, 21% – повну середню освіту, 10% – неповну середню освіту. За місцем проживання більшість електорату КПУ становили жителі міст не обласних центрів – 41%, жителі сіл – 30%, обласних центрів – 28% (Див.: Освічені голосували за «Свободу», молоді – за УДАР – екзит-пол [Електронний ресурс] // Коментарі. – 2012. – 7 листопада. – Режим доступу:

http://ua.politics.comments.ua/2012/11/07/187836/osvicheni-golosuvali-za-svobodu.html;

Електорат Компартії помолодшав (дослідження) [Електронний ресурс]// Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 7 листопада. – Режим доступу: www.kpu.ua/elektorar-kompartii-pomolodshav-doslidzhennya/).

Продовження таблиці ІІІ. 4

4	Запорізька обл.	8,3	3	21,16	2
5	Харківська обл.	8,28	3	20,84	2
6	АР Крим	7,62	3	19,41	2
7	Дніпропетровська обл.	7,62	3	19,38	2
8	Миколаївська обл.	7,18	3	19,09	2
9	Донецька обл.	6,05	3	18,85	2
10	Одеська обл.	6,16	5	18,16	2
11	Полтавська обл.	6,48	4	13,49	4
12	Кіровоградська обл.	6,43	4	13,46	4
13	Чернігівська обл.	6,65	4	13,2	3
14	Житомирська обл.	5,8	5	12,82	4
15	Сумська обл.	5,79	4	12,24	4
16	Черкаська обл.	4,86	5	9,29	5
17	Вінницька обл.	4,96	4	8,86	4
18	Хмельницька обл.	3,95	5	8,81	5
19	м. Київ	4,55	5	7,23	5
20	Волинська обл.	2,72	5	6,97	5
21	Рівненська обл.	2,4	5	6,21	5
22	Київська обл.	2,95	5	6,11	5
23	Чернівецька обл.	2,29	6	5,46	5
24	Закарпатська обл.	1,77	6	5,03	5
25	Львівська обл.	1,03	6	1,99	6
26	Тернопільська обл.	0,69	7	1,92	6
27	Івано-Франківська обл.	0,78	7	1,78	6
	Загалом в Україні	**5,39**	**4**	**13,18**	**4**

КПУ набула помітного зростання електоральної підтримки практично у всіх регіонах країни, а у деяких з них (Волинська, Рівненська, Тернопільська обл.) навіть вдалося перевершити показники парламентських виборів 2002 р. Найвищий результат зростання підтримки виборців (порівняно з даними парламентських виборів 2007 р.) був досягнутий у Донецькій області – збільшення у 3,1 раза. Партія спромоглася подолати виборчий бар'єр у 24 регіонах України, а у 10 (АР Крим, 9 областей Південно-Східної України) посіла у виборчому рейтингу другу позицію.

Щодо мажоритарної складової виборів, то з 200 претендентів від КПУ в одномандатних виборчих округах перемоги не здобув жодний. Однак це не завадило П. Симоненку вже 30 жовтня 2012 р., тобто під час отримання попередніх результатів голосування, досить несподівано заявити, що успіху комуністи все ж таки досягнули, хоча і в одному виборчому окрузі – №16 Вінницької області, маючи на увазі самовисуванку безпартійну О. Калетник [155]. 39 кандидатів-мажоритарників від КПУ, серед яких лише поодинокі становили реальну конкуренцію переможцям, вибороли у боротьбі 2-ге місце. Із 26 регіональних керівників КПУ у мажоритарних округах шестеро посіли 2-ге місце, інші – 3-8-ме місця.

Проведений 10 листопада 2012 р. пленум ЦК КПУ, який підвів підсумки виборчої кампанії* і накреслив першочергові завдання фракції КПУ у складі новобраного парламенту, загалом позитивно розцінив виборчу діяльність партії.

Таким чином, всупереч прогнозам, які існували (принаймні упродовж 2011 р.), на парламентських виборах 2012 р. КПУ переконливо підтвердила свій парламентський статус, вагому роль своєї політичної сили як суб'єкта суспільно-політичних процесів України, що практично відкривало перед нею новий висхідний етап розвитку. Безпосередню роль у виборчому успіху КПУ відіграло радикальне оновлення і успішне використання ресурсів партії. Особливо це стосувалося несподіваної появи потужного фінансового і пов'язаного з ним – медійного ресурсів, рівень розвитку яких був недосяжним для більшості партій України. Повною мірою це стосувалося й використання іміджевого ресурсу, що полягало у досить ефективному продукуванні оновленого позитивного образу КПУ («партія-переможець», «безальтернативний противник» олігархічного режиму, «молодіжний прорив» тощо), заявлених гасел, відповідних до суспільних очікувань, завдяки чому вдалося не лише «нейтралізувати» відсутність (заявленого комуністами, але згідно із артикуляцією опозиції – латентного) адміністративного ресурсу, але й забезпечило комуністам значну підтримку виборців – як з кола своїх прибічників, так і «протестного електорату». «Виграшним» фактором під час парламентських виборів для КПУ (незважаючи на продукування об'єктивності «лівого повороту» в Україні) стала гостра криза у лівому сегменті національної багатопартійності, що дало можливість комуністам «зациклити» на собі значні кола «лівого» електорату.

1. Нові правила вибору «слуг народу»: Списки, мажоритарка, блоки та бар'єри [Електронний ресурс] // ВКурсе. – 2011. – 11 квітня. – Режим доступу: http://vkurse.ua/politics/-spiskimazhoritarka-blok-i-barery.html?down-line

2. КПУ не підтримає ідею повернення до змішаної системи парламентських виборів [Електронний ресурс] // Interfax-Україна. – 2011. – 14 квітня. – Режим доступу: http://www.interfax.com.ua/ukr/maib/66313/

3. За змішану систему і 5% бар'єр ми ні в якому разі не проголосуємо, – Симоненко [Електронний ресурс] // Galinfo. – 2011. – 1 червня. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/-news/88778.html

4. Мажоритарну систему можна запровадити лише після відновлення трудових колективів // Комуніст. – 2011. – 10 серпня. – С.1.

*Напередодні проведення пленуму (8 листопада 2012 р.) КПУ надала до ЦВК фінансовий звіт про надходження і використання коштів свого виборчого фонду, який склав 72 млн грн. Згідно з офіційним роз'ясненням Компартії України, з означеної суми 25 млн грн становили партійні внески, 5 млн грн – відрахування від заробітної плати членів фракції КПУ, інші – фінансова допомога прибічників комуністів, а також кошти, зібрані під час різноманітних громадських акцій. Тобто керівництво КПУ звело витрати, пов'язані з виборами–2012, виключно до «закону», тобто з моменту створення виборчого фонду (серпень 2012 р.). Оприлюднені ж на початку листопада 2012 р. різноманітні дані вказували, що витрати комуністів, пов'язані з парламентськими виборами, були більшими у декілька разів (від 400 млн грн до 100 млн дол США) (Див.: Симоненко говорит: на выборы коммунисты скидывались с зарплаты [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2012. – 9 ноября. – Режим доступу: www.unian.net/news/534709-simonenko-govorit-na-vyibori-kommunistyi-skidyvikis-s-zarplatyi.html; Кандидат від ПР: комуністи витратили на передвиборчу агітацію близько 100 млн доларів [Електронний ресурс] // UKRANEWS. – 2012. – 2 ноября. – Режим доступу: ukranews.com/uk/news/Ukraine/2012/11/02/82587).

5. Петро Симоненко: Компартія проти 5% бар'єра до Верховної Ради [Електронний ресурс] // Чернігівські відомості. – 2011. – 20 липня. – Режим доступу: http://vid.cn.ua/index.php?option=-com_content&task=view&id=5500&Itemid=65

6. Синеокий В. Проект гречнево-масляной Рады [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2011. – 23 июня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/index.php?mews_id=14261&searchterm-=выборы

7. «Регионалы» хотят остаться при власти, изменив закон о выборах – Килинкаров [Електронний ресурс] // Голос.UA. – 2011. – 27 сентября. – Режим доступу: http://www.golosua.com/main/article/politika/20110927_regionaly-hotyzt-ostatsya-pri-vlasti-izmeniv-zakon-o-vyborach-kilinkarov

8. Игорь Алексеев и Спиридон Килинкаров отвечают на вопросы луганских журналистов [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2011. – 22 сентября. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/bonus/15/14852_u.htm

9. Крючков Г. За справедливий виборчий закон // Голос України. – 2011. – 15 жовтня. – С.4.

10. Симоненко боїться за голоси тих, хто не подолає бар'єр [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2011. – 4 листопада. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/-news/2011/11/4/6732338/

11. Комуністи погодилися підтримати змішану систему виборів [Електронний ресурс] // Новинар. – 2011. – 16 листопада. – Режим доступу: http://novynar.com.ua/politics/198187

12. Коммунисты уверены в принятии закона о выборах [Електронний ресурс] // MIGnews.com.ua. – 2011. – 17 ноября. – Режим доступу: http://www.mignews.com.ua/ru/articles/93190.html

13. Коммунисты проголосовали за новый закон о выборах по требованию избирателей [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Официальный сайт ЦК КПУ]. – 2011. – 24 ноября. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/kommunisty-progolosovali-za-novyj-zakon-o-vyborax-po-trebovaniyu-izbiratelej/

14. Николай Кравченко: Рейтинг коммунистов растет [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Официальный сайт ЦК КПУ]. – 2011. – 13 декабря. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/nikolaj-kravchenko-rejting-kommunistov-rastet/

15. Килинкаров о выборах [Електронний ресурс] // КОМИНФОРМ. – 2011. – 18 ноября. – Режим доступу: http://www.lg.cominformua.com/index.php/razdeli/polinika/item/179-kilinkarov-o-viborah

16. Каретнікова О. В КПУ впевнені, що подолають 5%-ий бар'єр на виборах [Електронний ресурс] // Голос.UA. – 2011. – 18 грудня. – Режим доступу: http://www.golosua.com/ua/-main/article/politika/20111118_v-kpu-uverenyi-chto-preodoleyut-5-yiy-barer-na-vyiborah

17. Голуб Олександр: Новий парламент прийме новий закон про вибори [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2011. – 22 листопада. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/oleksandr-golub-novij-parlament-prijme-novij-zakon-pro-vibori

18. Комнацкий Александр: Киевлян лишают выбора [Електронний ресурс] // Киевский городской комитет Коммунистической партии Украины. – Б. д. – Режим доступу: http://kpu-kiev.org.ua/index.php/ru/465-александр-комнацкий- киевлян-лишают-выбора.html

19. Крючков: скоро мы узнаем, за сколько был куплен закон о выборах [Електронний ресурс] // Голос.UA. – 2011. – 18 ноября. – Режим доступу: http://www.golosua.com/main/-article/politika/20111118?kruchkov-skoro-myi-uznaem-za-skolko-byil-kuplen-zakon-o-vyiborah

20. Симоненко П. М. Олігархічні заявки на «правий поворот». Услід за економікою капітал монополізує владу // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 36–44.

21. Симоненко уверен, что за КПУ проголосует каждый десятый [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2012. – 7 марта. – Режим доступу: http://obozrevatel.cpm/politics/23147-simonenko-uveren-chto-za-kpu-progolosuet-kazhdyij-desyatyij-ukrainets.htm

22. Петро Симоненко в ефірі програми «Сьогодні Про головне» на телеканалі ТВі, 11 квітня 2012 року [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 12 квітня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petro-simonenko-v-efiri-programi-«sogodni-pro-golovne»-na-telekanali-tvi-11-kvitnya-2012-roku/

23. Петро Симоненко: Вибори – 2012 можуть і повинні виправдати надії всіх трудящих // Комуніст. – 2012. – 6 січня. – С.1.

24. Рейтинг «Регіонів» продовжує падіння [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2011. – 27 квітня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2011/04/27/6145060/

25. Электоральные настроения населения Украины: май 2011 [Електронний ресурс] // Соціологічна група Рейтинг. – 2011. – 7 июня. – Режим доступу: http://www.ratinggroup.com.ua/-ru/products/politic/data/entry/13961

26. Мустафін О. Лівиця і порожнеча [Електронний ресурс] // ZN,UA. – 2011. – 20 травня. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/livitsya_i_porozhnecya-81367.html

27. Опитування: на виборах розрив між ПР і «Батьківщиною» становив би 2% [Електронний ресурс] // UNUKRANEWS. – 2011. – 17 листопада. – Режим доступу: http://ukranews.com/-uk/news/ukraine/2011/11/17/57997

28. В парламент на выборах проходят шесть партий, – опрос [Електронний ресурс] // Lenta.com.ua. – 2011. – 29 ноября. – Режим доступу: http://lenta.com.ua/993590.html/

29. Чернышев Р. Бекешкина: Оппозиция не сможет сформировать большинство в Раде [Електронний ресурс] // ЛІГА.Новости. – 2012. – 27 февраля. – Режим доступу: http://news.liga.net/interview/politics/614077-bekeschkina_oppozitsiya_ne_smozhet_sformirovat_bolshinstvo_v_rade.htm

30. Коваленко К. Соціологи назвали лідерів парламентської гонки [Електронний ресурс] // ГОЛОСUA. – 2012. – 6 березня. – Режим доступу: http://www.golosua.com/ua/main/article/politika/20120306_sotsiologi_nazvali_liderov_parlamentskoy_gonki

31. Рейтинги партій на виборах Верховної Ради: березень 2012 [Електронний ресурс] // Соціологічна група Рейтинг. – 2012. – 2 квітня. – Режим доступу: http://www.ratinggroup.com.ua/-products/data/entry/13994/

32. Вибори–2012: рейтинги, мотивація вибору, завдання громадськості: Прес-конференція [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – 2012. – 14 червня. – Режим доступу: http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vybory_parlavent_reytyngy_2012.htm

33. «Регіони» і Королевська «ростуть», а Кличко втрачає – соціологія [Електронний ресурс] // Час. – 2012. – 26 червня. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/index.php?newsid=5727

34. Липнева соціологія від «Рейтинга» [Електронний ресурс] // Електорат. – 2012. – 31 липня. – Режим доступу: http://elektorat.ua/%d1%81%d0%be.....

35. Громадська думка про підсумки 2011 року [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. – 2011. – 27 грудня. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=386

36. Фесенко В. Чи може опозиція виграти парламентські вибори? [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2012. – 12 січня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/-2012/01/12/6905005/

37. Симоненко П. М. Нові можливості для комуністів // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 56–59.

38. За рік рейтинг Компартії зріс утричі // Комуніст. – 2011. – 7 грудня. – С.1.

39. Симоненко висуватиме на всіх округах своїх кандидатів [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2011. – 10 грудня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/-ukr/news/2011/12/10/6827336/

40. Володимир Даниленко: Справжній рейтинг КПУ, як мінімум 15 відсотків [Електронний ресурс] // Народні блоги. – 2011. – 2 грудня. – Режим доступу: http://narodna.pravda.comua/politics/4ed883f990cd9/

41. Алексей Бабурин посоветовал главе Запорожской ОГА воздерживаться от тенденциозных политических комментариев [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 30 травня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/aleksej-baburin-posovetoval-glave-zaporozhskoj-oga-vozderzhiatsya-ot-tendencioznyx-politicheskix-kommentariev/

42. Спиридон Килинкаров: Результаты выборов–2012 будут совершенно иными, чем ожидает власть – Луганщина будет красной! [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 1 мая. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/spiridon-kilinkarov-vyborov-2012-budet-soverchenno-inym-chem-ozhidaet-vlast-luganshhina-budet-krasnoj/

43. Анализ информационной активности политических партий и персон. Исследуемый период: 23–29.05.2011 г. / Всеукраїнське інформаційне агентство ТОВ «Контекст-медіа». – К., 2011. – 28 с.

44. Количественный анализ информационной активности политических партий. Исследуемый период: 27.04.–05.05.2012 г. / Всеукраїнське інформаційне агентство ТОВ «Контекст-медіа». – К., 2012. – 7 с.

45. Політичний звіт Центрального Комітету КПУ 44-му з'їзду Комуністичної партії України. Доповідь Першого секретаря ЦК КПУ Петра Симоненка // Комуніст. – 2011. – 22 червня. – С.3–5.

46. Місцеві вибори – 2010. Пульс країни / Відп. редактори: А. Когут, К. Сідаш. – К.: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. – 228 с.

47. Вибори до Верховної Ради України 2006 року: Інформаційно-аналітичний збірник. У двох книгах. Книга 1 / Редкол.: Я. В. Давидович (голова), М. І. Мельник, М. І. Ставнійчук. – К.: Атака, 2006. – С. 624 с.

48. Позачергові вибори народних депутатів України 2007 року: Інформаційно-довідкове видання. – К.: Фенікс, 2008. – С. 704 с.

49. Чурбанова Л. За кого голосовать? За коммунистов! [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Хмельницького обласного комітету Комуністичної партії України. – 2012. – 10 лютого. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/pages/article/za-kogo-golosovat-za-kommunistov

50. Петр Симоненко: Социальные инициативы Президента – это результат борьбы коммунистов за права трудящихся [Електронний ресурс] // КОМИНФОРМ. – 2012. – 7 марта. – Режим доступу: http://www.cominformua.com/index.php/razdeli/slovo-pravdu/item/647-petr-simonenko-socialnie-initsiativi-prezidenta- – - eto-rezultat-borbi-kommunistov-za-prava-trudyaschihsya

51. Компартия призывает установить народный контроль над выполнением обещаний Президента [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 16 березня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/kompartiya-prizyvaet-ustanovit-narodnyj-kontrol-nad-vypolneniem-obeshhanij-prezidenta/

52. Орець П. Підстави для любові [Електронний ресурс] // Комуніст. – 2011. – 13 грудня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/1/48/10531_u.htm

53. КПУ: Бойкот Януковича – это неуважение к украинскому народу [Електронний ресурс] // Цензор.Нет. – 2012. – 5 мая. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/205000/kpu_boyikot_-yanukovicha_eto_neuvajeniya_k_ukrainskomu_narodu

54. Пѐтр Симоненко: «Наша главная задача – ВЕРНУТЬ СТРАНУ НАРОДУ!». – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – 4 с.

55. Коммунисты записались в оппозицию [Електронний ресурс] // Подробности. – 2010. – 27 июля. – Режим доступу: http//podrobnosti.ua/power/2010/07/27/704034.html

56. Симоненко уходит в «оппозицию в коалиции» из-за «тупых методов» Азарова [Електронний ресурс] // Аргументы и факты. – 2010. – 27 июля. – Режим доступу: http://www.aif.ua/politic/news/25600

57. Симоненко П. Логика парламентской борьбы: Временная работа в коалиции – грамотная тактика КПУ в условиях буржуазного парламента // По правде говоря / Информационный бюллетень рабочего движения. Приложение к «Рабочей газете». Заказ от 11 августа 2012 г. – С. 1.

58. Как человеку труда опять не попасться на обман буржуазии, как отличить левых от правых? // По правде говоря / Информационный бюллетень рабочего движения. Приложение к «Рабочей газете». Заказ от 11 августа 2012 г. – С. 8.

59. Куприенко О. КПУ может стать главным соперником Партии регионов на выборах – политолог [Електронний ресурс] // Голос.ua. – 2011. – 5 декабря. – Режим доступу: http:// www.golosua.com/main/article/politika/20111205_kpu-mojet-stat-glavnyim-sopernikom-partii-regionov-na-vyiborov-politolog

60. Николай Кравченко: «В коалиции мы не состоим» [Електронний ресурс] // КОМИНФОРМ. – 2012. – 1 марта. – Режим доступу: http://cominformua.com/dn/index.php/razdeli/-mneniya-i-kommentarii/item/300-nikolay-kravchenko-v-koalitsii-mi-ne-sostoim

61. 19 апреля, в Донецке состоялась пресс-конференция лидера Компартии Украины Петра Симоненко [Електронний ресурс] // КОМИНФОРМ. – 2012. – 19 апреля. – Режим доступу: http:// www.dn.cominformua.com/dn/index.php/razdeli/aktualnie-novosti/item/392-19-aprelya-v-donetske-sostoyalas-press---konferentsiya-lidera-kompartii-ukraini-petra-simonenko

62. Коммунисты угрожают ПР выходом из коалиции [Електронний ресурс] // Lb.ua. – 2012. – 27 февраля. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/02/27/138825_kommunisti_ugrozhayut_-pr_vihodom_iz.html

63. Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/-news/STENOGR/03071210_55.htm

64. Спиридон Килинкаров: КПУ оппозиционная партия [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 20 січня. – Режим доступу: http://www/kpu.ua/spiridon-kilinkarov-kpu-oppozicijnnaya-partiya/

65. Сергєєв А. Досить нам пудрити мізки! // Комуніст. – 2012. – 13 січня. – С.1.

66. Алла Александровская: В своем предвыборном популизме правительство переходит на откровенную ложь [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 6 квітня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/alla-aleksandrovskaya-v-svoem-predvybornom-populisme-pravinelstvo-perexodit-na-otkrovennuyu-lozh/

67. КПУ серйозно готується до виборів–2012 // Комуніст. – 2011. – 9 грудня. – С.1.

68. Симоненко П. Повернімо країну народові! // Комуніст. – 2012. – 10 лютого. – С.1.

69. Симоненко П. Коммунисты – альтернатива политическим наемникам олигархического режима [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2012. – 21 июня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/1/16785.htm

70. КПУ самодостаточна на выборах–2012, в том числе и в округах – Симоненко [Електронний ресурс] // ИА Интерфакс-Украина. – 2011. – 10 декабря. – Режим доступу: http://www.intrfax.com.ua/rus/pol/88353

71. Спиридон Килинкаров: «Русский язык может стать вторым государственным еще до выборов» [Електронний ресурс] // Независимое бюро новостей. – 2012. – 19 января. – Режим доступу: http://nbnews.com/ua/26212/

72. Главный конкурент Компартии – Партия регионов, – коммунист [Електронний ресурс] // ФОКУС.ua. – 2012. – 29 февраля. – Режим доступу: http://focus.ua/politics/221261/

73. Комуністи бояться, що Партія регіонів знову сяде на трон [Електронний ресурс] // ZAXID.NET. – 2012. – 28 лютого. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?-komunicti_boyatsya_shho_partiya_regioniv_syade_na_tron&objectId=1248997

74. Орець П. Фінал близький // Комуніст. – 2012. – 24 лютого. – С.3.

75. Марчак А. Партию Регионов хотят «очистить от Виктора Януковича?» [Електронний ресурс] // КОМИНФОРМ. – 2012. – 21 февраля. – Режим доступу: http://www.cominformua.com/index.php/razdeli/aktualnye-novosti/item/205-partiu-regionov-hotyat-ochistit-ot-viktora-yanukovicha

76. Синєокий В. Шукачі рятівних округів // Комуніст. – 2012. – 17 лютого. – С.2.

77. Зубчевский Александр: Олигархия в Украине зажралась [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2011. – 28 декабря. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/aleksandr-zubchevskij-oligarhiya-v-ukraine-zaznalas/

78. «Соціолог» – Мартинюк прокоментував рейтинги конкурентів [Електронний ресурс] // Zaxid.Net. – 2012. – 8 липня. – Режим доступу: http://zaxid.net/homer/showSingelNews.do?-sotsiologmartinyuk_prokomentuvav_reiningi_konkurentiv&objectId=1259418

79. Симоненко П. М. Криза довіри до влади та інститутів буржуазного суспільства // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 30–36.

80. Хорошо сказано! // Горожанин. – 2012. – 28 июня–4 июля. – С.2.

81. Синеокий В. Троянские кони олигархии [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2012. – 27 июля. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/1/166/17049/htm

82. Спиридон Килинкаров: На Луганщине коммунисты опережают Партию регионов [Електронний ресурс] // Главком. – 2012. – 28 сентября. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/8200.html

83. Махнюк П. Парламентський бабак розплющив очі на жовтень // Комуніст. – 2012. – 8 лютого. – С.1.

84. Кузьменко М. Нелегкий труд камбузных пиратов [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2012. – 6 июня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/1/16658.htm

85. Симоненко П. М. Ліберальна демократія як театр популізму // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 24–26.

86. Петр Симоненко: Завтра будешь жить так, как проголосуешь 28 октября [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 27 липня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petr-simonenko-zavtra-budesh-zhit-tak-kak-progolosuech-20-oktyabrya/

87. Симоненко уверен, что коммунисты пройдут в Раду в 2012 [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2011. – 15 сентября. – Режим доступу:
http://lb.ua/news/2011/09/15/114996_simonenko_ubezhden_chto_kommunist.html
88. Николай Кравченко провел пресс-конференцию в Донецке [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 1 марта. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/nikolaj-kravchenko-provel-press-konferenciyu-v-donecke/
89. Компартия готова объединиться с левыми силами [Електронний ресурс] // Лига. Новости. – 2012. – 22 июля. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/701639-kompartiya_gotova_obedinitsya_s_levymi_silami.htm
90. КПУ просто играют в оппозиционность, – Кость Бондаренко [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2012. – 21 февраля. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/02/21/137712_kpu_prosto_-igraet_v_oppozitsionno.html
91. Владимир Рыбак: Нам надо сегодня найти тех кандидатов, которых хотят видеть люди [Електронний ресурс] // Партия регионов. Донбасс [Официальный сайт Донецкой областной организации ПАРТИИ РЕГИОНОВ]. – 2011. – 27 декабря. – Режим доступу: http://pr.dn.ua/articles/art_5999.html
92. Савчук М. Ще до початку виборчої кампанії Компартія залила всю Україну морем агітації. Хто фінансує псевдоборців з олігархами ? [Електронний ресурс] // Україна молода. – 2012. – 12 липня. – Режим доступу:
http://www.umoloda.kiev.ua/number/2105/180/75025
93. Оппозиционность КПУ – это бездарная политическая игра, – БЮТ [Електронний ресурс] // ИА «Мост-Днепр». – 2012. – 20 февраля. – Режим доступу: http://most-dnepr.info/news/-politics/56384.htm
94. Мороз: закон о выборах – заговор коммунистов, регионалов и БЮТовцев [Електронний ресурс] // Багнет. – 2012. – 1 апреля. – Режим доступу: http://www.bagnet.org/news/politics/178936
95. Вуец П. Л. Грач: Янукович боится судьбы Лазаренка // Искра ПРАВДЫ. – 2012. – 20 апреля. – С.2–3.
96. Что такое КПУ?... – Прислуга для олигархов!... // «Товариш». – 2012. – 9 лютого. – С.7.
97. Петр Симоненко: Компартия переходит в наступление [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2011. – 3 вересня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petr-simonenko-kompartiya-perexodit-v-nastuplenie/
98. Симоненко П. М. Економічна криза – кінець ідилії // Симоненко П. М. Рішучість справедливих. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С. 27–30.
99. Доклад секретаря ЦК В. Н. Оплачко на объединенном Пленуме ЦК и ЦКК Компартии Украины 26 ноября 2011 г. [Електронний ресурс] // Коммунист. – 2011. – 2 декабря. – Режим доступу: http://ww.komunist.com.ua/index.htm?news_id=15404&searchterm=стратегия-2012
100. Петр Симоненко: Компартия должна получить на выборах как минимум 15% голосов [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 18 лютого. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petr-simonenko-kompartiya-dolzhna-poluchit-na-vyborach-kak-minimum-15-golosov/
101. Обещания Компартии под выборы будут писать избиратели [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2012. – 1 мая. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/05/01/148858_obeshchaniya_-kompartii_pod_vibori.html
102. «Шедевры» внешней рекламы или кто выигрывает рекламную войну – мнения экспертов [Електронний ресурс] // Polittech.org. – 2012. – 29 августа. – Режим доступу: http://polittech.org/2012/08/29/shedevry-vneshnej-reklamy-ili-kto-vyigryvaet-reklamnuyu-vojnu-%e2%80%93-mneniya-ekspertov/
103. «КПУ тратит на рекламу большие деньги и маскирует спонсорство Григоришина», – Гарань [Електронний ресурс] // Цензор. Нет. – 2012. – 24 июля. – Режим доступу: http://censor/net/ua/news/212719/kpu_tratit_na_reklamu_bolshie_debgi_i_maskiruet_sponsorstvo_grigorishina_garan
104. Корреспондент: Красная жара. Украинская Компартия вступила в период второй молодости [Електронний ресурс] // Polittech.org. – 2012. – 23 июля. – Режим доступу: http://polittech.org/2012/07/23/korrespondent-krasnaya-zhara-ukrainskayz-kompartiya-vstupila-v-perijd-vtoroj-molodosti/

105. Шубин Д., Байвидович О. Золото партии [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2012. – 26 июля. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/75320-zoloto-partii/htm

106. Кравченко Д. КПУ на марше: кто зайдет в парламент под красными флагами? [Електронний ресурс] // Цензор.Нет. – 2012. – 25 июля. – Режим доступу: http://censor.net.ua/resonance/212760/kpu_na_marshe_kto_zaydet_v_parkament_pod_krasnymi_flagami

107. Сергей Гмыря: Никакие политтехнологи Компартии не нужны [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 18 квітня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/sergej-gmyrya-nikakie-polittexnologi-kompartii-ne-nuzhny/

108. После избирательной кампании Компартия отчитается о финансовых затратах [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 27 июля. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/posle-izbiratelnoj-kampanii-kompartiya-otchitaetsya-o-finansovyx-zatratax/

109. Коммунисты платили студентам по 50 гривен «за идейность» [Електронний ресурс] // Регионы Украины. – 2012. – 17 августа. – Режим доступу: http://konotop5.com/news/822210-kommunisty-platili-studentam-po-50-griven-za-ideunost.html

110. Проект Предвыборной платформы Коммунистической партии Украины на выборах в Верховную Раду Украины 28 октября 2012 года [Електронний ресурс] // Коммунист Кривбасса. – 2012. – 27 июля. – Режим доступу: http://www.kpu.krivbassinfo.com/

111. Обговорюємо передвиборну платформу КПУ [Електронний ресурс] // Комуніст. – 2012. – 26 червня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/15/11948_u.htm

112. Передвиборна програма КПУ буде написана на основі пропозицій українців, – депутат [Електронний ресурс] // Голос.Ua. – 2012. – 27 липня. – Режим доступу: http://ua.golos.ua/politika/20120726_predvybornaya-programma-kpu-budet-napisana-na-osnovanii-predlojeniy-ykraintsev-deputat

113. Доклад первого секретаря ЦК Ленинского комсосола Украины Александра Присяжнюка на VII (XXXVII) съезде ЛКСМУ 7 июля 2012 года [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 7 липня. – Режим доступу: http://www/kpu/ua/doklad-pervogo-sekretarya-ck-leninskogo-komsomola-ukrainy-aleksandra-prisyaznyuka-na-vii-xxxvii-sezdde-lksmu-7-iyulya-2012-goda/

114. «Радянське морозиво» – найсмачніше! [Електронний ресурс] // Комуніст. – 2012. – 19 червня. – Режим доступу: http://www.komunist.com.ua/article/25/11797_u.htm

115. Наша задача – помочь трудящимся взять власть: Доклад П. Н. Симоненко на 45-м съезде Компартии Украины [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 30 липня. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/nasha-zadacha-pomoch-trudyahhimsya-vzyat-vlast-d-o-k-l-a-d-p-n-samonenko-na-45-sezde-kompartii-ukrainy/

116. Вернем страну народу! ОБРАЩЕНИЕ делегатов 45-го съезда КПУ к избирателям [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 1 серпня. – Режим доступу: http://222.kpu.ua/vernem-stranu-narodu-o-b-r-a-chh-e-n-i-e-delegatov-45-go-sezda-k-ixbiratekyam/

117. Виборчий список. Комуністична партія України [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. Вибори народних депутатів України 2012. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP406

118. Відомості про одномандатні виборчі округи в розрізі регіонів України [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. Вибори народних депутатів України 2012. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp030

119. Александр Голуб: Коммунисты могут не признать результатов выборов [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 4 октября. – Режим доступу: www.kpu.ua/aleksandr-golub-kommunisty-mogut-ne-priznat-rezultaty-vyborov/

120. Из-за рейтинга КПУ власть пришла в бешенство, – Симоненко [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2012. – 3 октября. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/10/03/173070_izza_reytinga_-kpu_vlast_prishla.html

121. Компартия предлагает обсудить на референдуме государственную символику Украины [Електронний ресурс] // Комуністична партія України [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 9 серпня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/kompartiya-predlagaet-obsudit-na-referendume-gosudarstvennuyu-simvoliku-ukrainu/

122. Симоненко опозорился на встречах с избирателями в Керчи и Феодосии // Искра ПРАВДЫ. – 2012. – 24 августа. – С.6.

123. Рейтинг Партии регионов в Луганской области «стабильно» скатывается вниз [Електронний ресурс] // Лисичанск как он есть. – 2012. – 6 сентября. – Режим доступу: http://www.lisichansk.in.ua/reiting-partii-regionov-v-luganskoj-oblasti-stabilno-skatyvaetsya-vniz.html

124. Килинкаров: Я могу гарантировать, что эти люди не станут «тушками» [Електронний ресурс] // Комментарии: Луганск. – 2012. – 28 августа. – Режим доступу: http://lugansk.comments.ua/news/2012/08/28/214731.html

125. До Ради проходять п'ять партій, – дослідження [Електронний ресурс] // Zaxid.Net. – 2012. – 12 жовтня. – Режим доступу: zaxid.net/home/showSingleNews.do

126. Чверть прихильників КПУ становить молодь, – соцопитування [Електронний ресурс] // УНН. – 2012. – 11 жовтня. – Режим доступу: http://www.unn.com/ua/news/963991-chvert-prihilnikiv-kpu-stanovit-molod---sotsopituvannya/

127. Мамаева М. Коммунисты заняли третье место в рейтинге партий // Голос.UA. – 2012. – 2 октября. – С.3.

128. Игорь Алексеев: «КПУ сумеет защитить голоса своих избирателей» [Електронний ресурс] // 2000. Еженедельник. – 2012. – 20 сентября. – Режим доступу: http://2000.net.ua/2000/forum/vlast/83466

129. Найуспішнішу виборчу кампанію проводять КПУ, «Удар» та ПР, – експерти [Електронний ресурс] // РБК. – 2012. – 1 жовтня. – Режим доступу: http://www.rbk.ua/vyboru-experties/show/samuyu-uspeshnuyu-izbzratelnuyu-kampaniyu-provodyat-kpu-udar--01102012145900

130. Найвдаліша виборча кампанія – у комуністів, – Бекешкіна [Електронний ресурс] // Zaxid.Net. – 2012. – 8 жовтня. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/-showSingleNews.do?nayvdalisha_viborcha_kavpaniya_u_komunistiv_bekechkina&objectId=1267187

131. КПУ привлекла профессиональных юристов для мониторинга выборов [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2012. – 4 октября. – Режим доступу: http:// lb.ua/news/2012/10/04/173208_kpu_-privlekla_professionalnich.html

132. Пять направлений боевых действий против Компартии // По правде говоря. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С.2–3.

133. Мифы антикоммунистической истерии // По правде говоря. –К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С.4.

134. Спиридон Килинкаров: На Луганщине Компартии фактически закрыт доступ к телеэфиру [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 25 сентября. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/spiridon-kilinkarov-na-luganshhine-kompartii-fakticheski-zakryt-dostup-k-teleefiru/

135. Килинкаров не исключает акций протеста после выборов [Електронний ресурс] // Комментарии: Луганск. – 2012. – 4 сентября. – Режим доступу: http://lugansk.comments.ua/news/2012/09/04/131830.html

136. Луганская КПУ обвиняет ПР в провокации [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2012. – 23 октября. – Режим доступу: http://www.unian.net/news/531246-luganskaya-kpu-obvinyaet-pr-v-provokatsii.html

137. КПУ подала заяву в прокуратуру за фактами порушень виборчого процесу в Одеській області [Електронний ресурс] // УНН. – 2012. – 12 жовтня. – Режим доступу: http://www.unn.com.ua/ua/news/966180-kpu-podala-zayavu-v-prokuraturu-za-faktami-porushen-viborchogo-procesu-v-odeskiy-oblasti/

138. Фракция Рыбакова пошла войной на коммунистов [Електронний ресурс] // ForUm. – 2012. – 2 октября. – Режим доступу: http://for-ua.com/politics/2012/10/02/191010.html

139. Тигипко считает, что УДАР и Объединенная оппозиция «одного цвета», а у коммунистов нет профессионалов для работы во власти [Електронний ресурс] // Интерфакс-Украина. – 2012. – 13 октября. – Режим доступу: http://www.interfax.com.ua/rus/elections-2012/121451/

140. Олигархическая власть начала наступление на Компартию по всем фронтам // По правде говоря. – К.: ПП «Друкарня Діапринт», 2012. – С.1.

141. Объединенная оппозиция украла идею КПУ по вопросу национализации [Електронний ресурс] // Polemika. – 2012. – 13 октября. – Режим доступу: http://polemika.com.ua/news-100386.html

142. Килинкаров: КПУ располагает ресурсами, чтобы не допустить фальсификации на выборах [Електронний ресурс] // Комментарии: Луганск. – 2012. – 17 октября. – Режим доступу: http://lugansk.comments.ua/news/2012/10/17/181411/html

143. Штепура А. Украинцы должны восстать против фальсификации на выборах, – КПУ [Електронний ресурс] // Голос.UA. – 2012. – 23 октября. – Режим доступу: ru.golos.ua/politika/12_10_23_ukraintsy_doljnyi_vosstat_protiv_falsifikatsiy_na_vyoborah_kpy

144. Симоненко пообещал привезти под выборы тысячу коммунистов из России [Електронний ресурс] // LB.ua. – 2012. – 6 октября. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2012/10/06/173467_simonenko_poobeschal_privezti_pod.html

145. У комуністів не стоїть питання імпічменту Януковича [Електронний ресурс] // Голос Америки. – 2012. – 17 октября. – Режим доступу:

ukrainian.voanews.com/media/video/1528565.html

146. Петр Симоненко: Заявление Запада о непризнании будущих выборов – это попытка надавить на украинских олигархов [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 21 сентября. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petr-simonenko-zayavleniya-zapada-o-nepriznanii-budushhix-vyborov-eto-popytka-nadavit-na-ukrainskix-oligarxov/

147. ПР «протянет руку» всем партиям в новой Раде [Електронний ресурс] // Lb.ua. – 2012. – 16 октября. – Режим доступу:

http://lb.ua/news/2012/10/16/174713_azarov_pr_proponyanet_ruku.html?utm_source=lbua&utm_medium=link&utm_campaing=mainfeedbold

148. Єфремов: заява про майбутню більшість з УДАРом – особиста думка депутата [Електронний ресурс] // BBC. Україна. – 2012. – 17 жовтня. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2012/10/121017_sx_efremov_udar.shtml

149. Выборы–2012. Экзит-полы [Електронний ресурс] // Украинская правда. – 2012. –28 октября. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2012/10/28/6975576/

150. Петро Симоненко: Не варто довіряти результатам екзит-полів [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 28 октября. – Режим доступу: www.kpu.ua/petro-simonenko-ne-varto-doviryat-rezultatam-ekzit-poliv/

151. Симоненко: Оппозиция будет жестко блокировать работу Рады [Електронний ресурс] // Подробности. – 2012. – 28 октября. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/power/-2012/10/28/866852.html

152. Лидер Коммунистической партии Симоненко: «УДАР» и «Свобода» работают по принципу «чем хуже, тем лучше» [Електронний ресурс] // Job-sbu.org. – 2012. – 29 октября. – Режим доступу: http://job-sbu.org/lider-kommunisticheskoy-partii-simonenko-udar-i-svoboda-rabotayut-po-printsipu-chem-hu

153. Відомості про підрахунок голосів виборців в межах України [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради України 2007. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001

154. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. Комуністична партія України [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. Вибори народних депутатів України 2012. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp302

155. Петр Симоненко: Мажоритарная система – это синоним подкупа, шантажа и админресурса [Електронний ресурс] // Коммунистическая партия Украины [Офіційний сайт ЦК КПУ]. – 2012. – 30 октября. – Режим доступу: http://www.kpu.ua/petr-simonenko-mazoritarnaya-sistema-eto-sinonim-podkupa-shantazha-i-adminresursa/

РОЗДІЛ IV
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УДАР (УКРАЇНСЬКИЙ ДЕМОКРАТИЧНИЙ АЛЬЯНС ЗА РЕФОРМИ) ВІТАЛІЯ КЛИЧКА»: СТРАТЕГІЯ УСПІХУ

Два роки тому «УДАРу», як загальнонаціональної політичної сили, не було на політичному горизонті України. І мені щоразу доводилося підтверджувати свою політичну здатність. Якщо сьогодні ми не втратимо нашої динаміки, то можемо і розраховуємо стати третьою, а то й другою за потужністю партією в країні.

Віталій Кличко, голова «УДАРу»,
13 грудня 2011 р.

Україна потребує якісно нового типу відносин між громадянином і державою. Вони мають базуватися на взаємній довірі, безумовній повазі до кожної людини, її прав і свобод, рівності всіх перед законом, єдності країни. Лише на таких засадах буде розкрито потенціал держави і забезпечено умови для добробуту кожного. Лише так Україна зможе вирватись із кола зубожілих корумпованих режимів і приєднатися до європейської спільноти.

З передвиборчої програми «УДАРу»,
2012 р.

Ми склали план спільних дій, який включає три складові – боротьбу з корупцією, боротьбу з безвідповідальністю влади та відновлення місцевого самоврядування. Вже є попередні документи, які ми передамо лідерам політичних сил, з якими найближчим часом хочемо сісти і обговорити наші дії в майбутньому парламенті.

Віталій Кличко, голова «УДАРу»,
28 жовтня 2012 р.

Історична довідка

Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» *(далі – «УДАР») створена як Політична партія «Європейська столиця». Зареєстрована Міністерством юстиції України 14 березня 2005 р. (реєстраційний номер 112-п.п.). 21 лютого 2009 р. на позачерговому V з'їзді партія була перейменована на Політичну партію «Нова Країна». 24 квітня 2010 р. позачерговий VII з'їзд ухвалив рішення про зміну назви партії на Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка». Лідери партії: Л. Парцхаладзе (2005–2009 рр.), Р. Романюк (2009–2010 рр.), В. Кличко (з 2010 р.). У 2006 р. партія у складі «Громадянського блоку ПОРА-ПРП» брала участь у виборах до Верховної Ради України VI скликання, але до парламенту не пройшла. Кількість партійних осередків станом на кінець жовтня 2012 р. – 644.*

1. Позиціонування партії у передвиборчій кампанії: складові іміджу, програмні вимоги, особливості діяльності регіональних осередків

Кожна з шести парламентських виборчих кампаній, які були проведені у державі з моменту проголошення незалежності, не змогла повністю задовольнити очікування суспільства на прихід нової і якісної «третьої» політичної сили у представницький орган української влади. Напередодні кожних наступних парламентських виборів активізувалися партії, які обстоювали «нову якість політики». Однією з таких партій був «УДАР» – відносно молоде політичне утворення, яке в очах виборців постало як перспективний «новий гравець» на українській партійній арені без «важкого» політичного минулого. Створенню такого іміджу передувала низка заходів: обрання (у 2010 р.) новим лідером титулованого боксера В. Кличка, зміна партійної назви, розробка нової ідеологічної платформи тощо. Попередня ж (достатньо невиразна і неоднозначна) історія діяльності партії «УДАР» була відкинута: партія почала позиціонувати себе абсолютно новим суб'єктом української політики. Про дистанціювання «УДАРу» від власного партійного минулого свідчила, зокрема, небагатослівна рубрика «Історія партії» на офіційному політичному сайті партії, де партійна історія була описана кількома реченнями, що не містили жодної згадки про минуле партії (колишні назви, дату створення, історію участі у виборах до представницьких органів влади усіх рівнів, результати попередньої діяльності та ін.).

Посилюючим елементом позиціонування «УДАРу» як молодої і перспективної команди виступав відносно «незаплямований» імідж лідера: окрім своїх визначних спортивних досягнень, В. Кличко був активним громадським діячем, послом доброї волі ООН і меценатом. Окрім того, як зазначив один з політичних експертів, В. Кличко був чи не єдиним українським полі-

Я впевнений у тому, що повинні бути представники нових політичних сил, які не мають плям, які не мають цих історій, які тягнуть їх вниз.
Віталій Кличко, голова «УДАРу», жовтень 2011 р.

тиком, який був здатен пояснити, звідки у нього мільйони доларів [1], що, безсумнівно, додавало позитиву до його іміджу як фінансово самостійного і чесного партійного лідера. Згодом, під час виборчої кампанії, вищезгаданий аргумент використовувався «УДАРом» для підтвердження незалежності своєї діяльності від ресурсів фінансових груп і окремих партійних членів: за словами керівника виборчого штабу партії В. Ковальчука, левову частку витрат на передвиборчу агітацію взяв на себе особисто В. Кличко [2].

Характерно, що В. Кличко спрямовував свої зусилля на побудову позитивного іміджу своєї партії перед виборами–2012 не тільки серед виборців України, але й активно проникав на міжнародну арену. Лідер партії використовував для цього не лише політичні приводи. Так, наприклад, у травні 2012 р. він записав проморолик німецькою мовою, у якому запрошував німецьких вболівальників відвідати футбольні матчі у м. Львові у рамках футбольного турніру Євро–2012 [3]. Упродовж 2012 р. В. Кличко неодноразово брав участь у заходах, організованих іноземними організаціями і фондами, давав численні інтерв'ю західній пресі, подорожував країнами Заходу (зокрема, США) з метою представлення програми своєї політичної сили й ін. Лідер партії фактично став одним з небагатьох українських політиків, яким присвячували статті провідні західні ЗМІ – британські Daily Telegraph [4] і Financial Times [5], американська New-York Times [6], канадська The Globe and Mail [7] тощо.

Наша партія не фанклуб Віталія Кличка… Ми багато аналізували ХДС і взяли її за приклад. Ми будуємо партію не зверху... а знизу. Ми шість місяців обговорювали програму партії, її ідеологію. Визначалися, ким ми є, які у нас цінності.
Віталій Кличко, голова «УДАРу», грудень 2011 р.

Про популярність В. Кличка свідчили результати опитування, що було проведене Київським міжнародним інститутом соціології: у разі проведення виборів Київського міського голови і до Київської міської ради у вересні 2011 р. В. Кличко отримав би найбільшу підтримку серед виборців м. Києва – 26%, а за його партію проголосував би 21% виборців – на 9% більше, ніж за найближчого конкурента – Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» [8]. Зростаючу восени 2011 р. – взимку 2012 р. популярність «УДАРу Віталія Кличка» (у першу чергу у м. Києві) можна було пояснити, з-поміж іншого, й тим, що функціонери й ідеологи партії добре орієнтувалися у суспільних очікуваннях українських виборців, які констатували, що українським партіям найбільше не вистачає трьох речей – уміння і бажання захищати інтереси простих людей (32,1%), чіткої позиції стосовно стратегії розвитку держави (18,6%) й уміння розв'язувати конкретні проблеми, що турбують простих громадян (16,9%) [9].

«УДАР» докладав значних зусиль, щоб відповідати усім трьом вищезазначеним критеріям: партія проводила активну роботу у напрям пошуку ідейного фундаменту для розробки концепції державного розвитку України і накопичення практики розв'язання конкретних локальних проблем (шляхом петицій і звернень до уповноважених органів, Генпрокуратури, ЮНЕСКО тощо). У численних інтерв'ю лідер партії переконував слухачів, що його команда приділяє пильну увагу розробці чіткої ідеології і створенню дієвої

партійної структури. В. Кличко неодноразово зазначав, що зусилля партії спрямовані не на побудову «зверху» і довкола лідера, а на створення об'єднуючої всіх партійних членів системи соціал-ліберальних цінностей [10]. Партія позиціонувала себе як безпосередній захисник суспільних інтересів. Прикладами її оперативного реагування на дії влади або громадські проблеми була низка правозахисних ініціатив і звернень, опротестування незаконних діянь тощо. Так, 16 січня 2012 р. В. Кличко звернувся до ЮНЕСКО з проханням перевірити законність будівництва вертолітного майданчика для Президента України на Парковій дорозі у м. Києві [11]. У лютому 2012 р. партія, виступаючи проти масштабної вирубки лісу у Деснянському районі м. Києва (на території Білодібровного лісництва), звернулася до Генеральної Прокуратури з проханням провести перевірку ситуації [12] тощо. Втім, численні випадки подібної до зазначеної діяльності партії у переважній більшості стосувалися розв'язання проблем жителів м. Києва і Київської області, аніж інших регіонів України. Очевидними були й зусилля прес-служби партії презентувати «УДАР» як партію-носія українських народних традицій, а також як політичну силу з високим відсотком активної молоді у своїх лавах. Партія не оминала жодної нагоди привітати населення з державними, релігійними і навіть маловідомими (як, наприклад, з міжнародним Днем спонтанного прояву доброти) святами шляхом опублікування відповідних заяв, побажань, організації святкових заходів, зазвичай – з подарунками учасникам.

У 2012 р. партія активно розбудовувала мережу своїх осередків у всіх регіонах України. На офіційному партійному сайті з'являлися публікації на кшталт «На Полтавщині осередки «УДАРу» створено майже в усіх районах», «Осередки «УДАРу» створено в усіх населених пунктах Тернопільщини» й ін. Крім нових осередків, активізувалися й «старі». Так, у травні 2012 р. поновила свою діяльність Черкаська обласна організація партії, а її чисельність за два тижні квітня 2012 р. збільшилася з 29 до 79 осіб [13]. Нарощуючи партійні осередки, «УДАР» паралельно розгортав роботу «громадських приймалень», які займалися юридичними консультаціями населення.

... Людина повинна мати хорошу репутацію, бути фахівцем своєї справи, командним гравцем і мати тверду позицію. Якщо хтось на Закарпатті відчуває, що відповідає всім цим критеріям, то він може стати кандидатом від «УДАРу» по одному з мажоритарних округів

Валерій Пацкан, голова Закарпатського обласного осередку «УДАРу», травень 2012 р.

Показово, що там, де за результатами місцевих виборів 2010 р. до районних, міських і селищних рад не увійшли члени «УДАРу», перед виборами почали з'являтися фракції цієї партії, сформовані представниками інших партій або безпартійними. Так, наприклад, 25 травня 2011 р. у раді Глибоцького району Чернівецької області була створена фракція «УДАР», до якої увійшло 3 депутати. Наприкінці 2011 р. були сформовані фракції «УДАРу» в Олександрійській міській раді (Кіровоградська область) і у Армянській міській раді (Автономна Республіка Крим), до яких увійшло, відповідно, 3 і 2 депутати. Окрім формування нових депутатських груп партії «УДАР», відбулося також посилення існуючих фракцій у радах усіх рівнів за рахунок нових членів. 19

червня 2012 р. з фракції БЮТ до лав фракції «УДАРу» районної ради м. Хуст Закарпатської області перейшов депутат О. Пацкан [14], у червні того самого року до депутатської фракції «УДАРу» Івано-Франківської обласної ради перейшли 2 депутати з фракції «Наша Україна». У травні 2012 р. на засіданні сесії міської ради м. Кременця про своє рішення вступити до лав «УДАРу» оголосив до того часу безпартійний міський голова О. Ковальчук.

«УДАР» не полишав сподівань на подальші поповнення партійних лав за рахунок нових членів й безпосередньо перед парламентськими виборами. Офіційна заява голови Закарпатського осередку «УДАРу» В. Пацкана у травні 2012 р. про те, що він шукає кандидатів для висування у мажоритарних округах на Закарпатті, засвідчила, що до лав кандидатів від «УДАРу» напередодні виборів могли потрапити ті, які мали хорошу репутацію, «тверду позицію», були фахівцями і «командними гравцями» [15].

Нарощування представництва партії у регіонах відбувалося не лише за рахунок нових членів партії і депутатів рад усіх рівнів, що змінили свої політичні орієнтації, а й завдяки рішенням партійних осередків інших політичних сил приєднатися до «УДАРу». У червні 2012 р. офіційний сайт партії повідомив, що до Кіровоградського «УДАРу» влилися члени колишніх осередків Селянської партії, Української республіканської партії «Собор», а також Партії Зелених України [16]. У Тернопільській області до «УДАРу» приєдналися члени обласної організації Політичної партії «Україна Майбутнього». Цікаво, що, за словами В. Ковальчука, подали свої заяви на вступ до «УДАРу» навіть члени однієї з первинних організацій Одеської міської організації ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [2].

Про кількісне зростання прихильників партії свідчили й результати довиборів у регіонах. Так, у грудні 2011 р. двоє кандидатів від «УДАРу» перемогли на позачергових виборах сільських голів у Тернопільській області, а у травні 2012 р. на довиборах у Міловську селищну раду (Луганська область) переміг член «УДАРу», заступник керівника луганського обласного осередку партії В. Кравченко. Окрім того, у березні 2012 р. на виборах міського голови м. Чернівці Івано-Франківської області переміг кандидат, підтримуваний партією В. Кличка.

Навесні 2012 р. оновлення зазнало партійне керівництво низки регіональних осередків «УДАРу», зокрема Кримської республіканської організації партії, Черкаського обласного і Євпаторійського міського осередків, Кіровоградської міської організації. Було також обрано нових голів у Кіцманській районній і Дніпропетровській міській організаціях партії. Можна припустити, що ініційовані перед початком передвиборчої кампанії кадрові оновлення були пов'язані передусім з низькою активністю і, відповідно, недостатньою результативністю регіональних осередків і їхніх керівників зокрема. Політика зміни неефективного керівництва дала свої результати: за даними інтернет-сайту «УДАРу» з березня до липня 2012 р. під проводом нового очільника Кіровоградська партійна організація провела 14 акцій, у той час як за попереднього керівника (у період з липня 2011 р. – до лютого 2012 р.) було реалізовано лише 2 партійні заходи.

Що стосується присутності партії в інтернет-просторі, то попри те, що В. Кличко очолив партію і розпочав її оновлення навесні 2010 р., перша партійна новина на сайті «УДАРу» датувалася 8 липнем 2011 р. Активність наповнення офіційного сайту партії зростала у ході наближення старту виборчої кампанії. Так, за нашими підрахунками, за період з 8 липня по 31 грудня 2011 р. було опубліковано 210 новин партії, а за перші 7 місяців 2012 р. – 681 новина.

Цікавими є результати аналізу (упродовж грудня 2011 р. – липня 2012 р.) активності регіональних осередків «УДАРу», звіти про діяльність яких становили основне наповнення рубрики «Новини» та партійного сайту. Проведений аналіз, що включав сортування новинних повідомлень з регіонів про діяльність членів партії за дислокацією події, дозволив виявити тематику, цільову аудиторію і локалізацію всеукраїнських акцій, ініційованих партією напередодні виборів; найбільш і найменш активні регіональні партійні осередки «УДАРу»; зрештою, специфіку формату взаємодії з виборцем, що був обраний партією для збільшення своїх прихильників по всій Україні.

За тематичним критерієм до матеріалів для аналізу увійшли новини, які повідомляли про ініційовану або підтриману регіональним осередком «УДАРу» акцію (яка, до того ж, передбачала наявність «*діяльнісної*» складової), запропоновані прихильниками партії законопроекти і проекти розвитку, освітні заходи, зустрічі, лекції тощо.

За результатами аналізу партійні акції регіональних осередків «УДАРу» умовно можна поділити на декілька типів: благодійні, громадські, правозахисні і протестні. Найбільш активно упродовж 2012 р. «УДАР» працював у благодійному напрямі, який включав виділення коштів на облаштування освітніх і медичних закладів і зведення спортивних об'єктів, допомогу вразливим верствам населення тощо. У різних областях України «УДАР» й окремі його представники виступали організаторами і спонсорами змагань з різноманітних видів спорту, конкурсів талантів і краси у школах і вищих навчальних закладах. Регіональні осередки партії регулярно вітали громадян і пригощали їх з нагоди більшості свят, виступали з привітаннями і роздавали презенти переможцям олімпіад, ветеранам, школярам, інвалідам, дітям-сиротам. З-поміж іншого, партія виступила організатором благодійних акцій «Допоможіть малозабезпеченим дітям!» і «Допоможи онкохворим дітям», її представники брали участь у проведенні VII Всеукраїнської благодійної акції «Серце до серця» (м. Луцьк) й ін.

Громадські акції, організовані «УДАРом», включали повномасштабну всеукраїнську акцію «УДАРимо фарбою по ямах» (призначену звернути увагу населення на неефективне використання коштів на утримання доріг), акції «Свобода – це Європа» і «Безпечний перехід». До дня місцевого самоврядування у обласних центрах України «УДАРом» були організовані лекції з місцевого самоврядування, проводилися круглі столи з обговорення нагальних питань тощо. Частка протестних акцій, організованих безпосередньо «УДАРом», не була значною. Зазвичай активісти «УДАРу» долучалися до загальноукраїнських (наприклад, молодіжної кампанії «Вставай», мітингу проти мовного законопроекту «Колесніченка–Ківалова») або локальних мітингів громадян, виступали на підтримку інших окремих протестних ініціатив. Пильну

увагу під час передвиборчої кампанії партійні представники приділяли екологічним питанням. Так, у Київській області активісти осередку «УДАРу» розробили проект розвитку зеленого туризму і провели акцію «Розквітни, Україно!». У багатьох містах вони проводили суботники з прибирання зелених територій й облаштування міських подвір'їв, висадження дерев тощо. Показово, що на Сході України (у Донецькій, Харківській, Луганській областях), згідно з повідомленнями офіційного сайту партії, регіональними активістами не було проведено жодного екологічного заходу.

За результатами аналізу активності регіональних осередків можна зробити висновок, що найбільш активними були партійні організації Заходу і Центру України, найменш активними – парторганізації Сходу, сукупна кількість повідомлень про діяльність яких за перші 7 місяців 2012 р. не була більшою ніж 10 партійних новин. Найбільшою активністю відзначилися Закарпатський обласний осередок «УДАРу», «УДАР» Житомирщини, Ананьївська районна організація партії (Одеська область). Висока частка акцій партії була проведена в осередках «УДАРу» Київської і Івано-Франківської областей (про що свідчили щонайменше 20 новинних повідомлень), відносно активними були парторганізації Кіровоградської, Львівської, Черкаської і Рівненської областей, а також Автономної Республіки Крим. У період: липень 2011 р. – вересень 2012 р. на сайті політичної сили з'являлося більше двох повідомлень про акції партійних осередків у Миколаївській, Сумській, Запорізькій, Харківській і Луганській областях.

Цільова аудиторія організованих «УДАРом» акцій була достатньо широкою і включала студентів, пенсіонерів, спортсменів, учителів, дітей, у тому числі дітей-сиріт і дітей-інвалідів. Як зазначив голова Одеської обласної організації партії С. Рахубенко, «для нашої політичної сили молодь – це основний електорат» [15]. Дійсно, лідер «УДАРу» В. Кличко під час підготовки до виборів проводив численні зустрічі зі студентами навчальних закладів України, а у квітні 2012 р. на IX Всеукраїнському з'їзді партії було створене молодіжне крило партії, яке було зареєстроване як молодіжна громадська організація, одним з завдань якої стало «об'єднання небайдужої молоді під егідою Віталія Кличка» [17]. Організація створила власний сайт, на якому прямі згадки про партію «УДАР» були мінімальними, що могло свідчити, ймовірно, про спробу уникнути відверто політично-пропагандистської орієнтації організації.

Логічною видавалася участь депутатської фракції «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» у Київській міській раді у формуванні іміджу партії. Власне, повна тотожність партійної і фракційної назв працювала на збільшення впізнаваності «УДАРу» напередодні виборів серед населення, зокрема, у м. Києві. Окрім того, позитивно впливала на рейтинг партії й активна позиція фракції «УДАРу» у Київраді щодо вирішення нагальних питань життя столиці.

Хоча на офіційному сайті «УДАРу» новини про діяльність фракції публікувалися на рівні з партійними повідомленнями, питання віднесення успіхів фракції до здобутків, власне, партії не є однозначним. Сформована за результатами виборів до Київради 2008 р., фракція представляла позицію не

тільки партії «УДАР» (тогочасної Політичної партії «Європейська столиця» на чолі з Л. Парцхаладзе), але й інших партій-учасниць Блоку Віталія Кличка – Київських міських організацій Народного Руху України і Політичної партії «Українські соціал-демократи». З-поміж 13 членів фракції «УДАРу» у Київраді [18] троє були безпартійними, по одному представнику мали вищезгадані двоє партій-учасниць Блоку Віталія Кличка, решта 8 членів були членами «УДАРу». Показово, що лише троє членів фракції на офіційному сайті Київради зазначили, що є членами «УДАРу», а у біографіях інших 5 членів фракції на час парламентської кампанії 2012 р. інформація про поточну партійну належність була відсутньою. Загалом, уніфікація імен фракції і партії була покликана посилити іміджеву складову «УДАРу» як успішної партії, що була підтримана населенням на виборах до Київради і провадила там активну діяльність, а отже, мала досвід успішного відстоювання інтересів населення і роботи у політиці загалом. Тому перейменування (у лютому 2011 р.) фракції Блоку Віталія Кличка на депутатську фракцію «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» можна розглядати як логічний крок до посилення позицій «УДАРу» і її лідера у загальнонаціональному масштабі.

1 серпня 2012 р. на X Всеукраїнському з'їзді «УДАРу» була оприлюднена передвиборча програма партії. Основні програмові вимоги «УДАРу» були поділені на п'ять блоків: «Зламати корупційну систему», «Встановити контроль громадян над державою», «Побудувати країну рівних можливостей», «Надати владу місцевим громадам» і «Досягти європейських стандартів життя». Програма торкалася проблем, які на той час активно обговорювалися як у суспільстві, так і серед представників опозиції: скорочення податків і зменшення кількості контрольних органів, проведення антикорупційної люстрації, скасування недоторканності депутатів, реформи судової влади і місцевого самоврядування тощо.

Партія зробила акцент не на протистоянні з тогочасною владою, а на ключових напрямах модернізації української держави, серед яких були й відносно новаторські пропозиції. Так, «УДАР» запропонував ввести механізми прямої народної дії, які б підвищили роль громадян у процесі законотворення, надали б їм право шляхом референдуму ветувати рішення державних органів і висловлювати вотум недовіри окремим високопосадовцям. Окрім того, партія запропонувала повернутися до пропорційної виборчої системи, але вже з відкритими списками кандидатів у депутати, а депутатів сільських і селищних рад обирати за мажоритарною системою. Використання на різних рівнях – загальнонаціональному і локальному – різних виборчих систем мало, за переконанням партії, посилити роль громадян у виборах. Програма засвідчила розходження намірів, з одного боку, партії В. Кличка та, з іншого, ВО «Батьківщина» і ВО «Свобода» щодо питання приватизації земельних ресурсів. У той час, як члени Об'єднаної опозиції і низка інших партій виступали за мораторій на продаж землі, «УДАР» пропонував продавати і здавати в оренду землі державної і комунальної власності виняткова на аукціонах і лише виключно фізичним особам, які є громадянами України.

Передвиборчі програми кандидатів від «УДАРу» у мажоритарних округах майже не відрізнялися від програми самої партії і містили лише незначні зміни

у вступній частині і подекуди у частині розв'язання конкретних локальних проблем. У жодній з доступних на сайті ЦВК «індивідуальних» передвиборчих програм завбачливо не згадувався пункт програми партії щодо підтримки продажу землі за прозорими і чіткими правилами. Останній, ймовірно, міг бути привабливим для обмеженого кола прихильників партії, однак не користувався таким рівнем популярності серед виборців у регіонах, щоб бути занесеним у агітаційні матеріали мажоритарників нарівні з іншими, більш «народними» програмними завданнями.

Ми прагнемо, аби представництво жінок у майбутній фракції було як у розвинених країнах – на менше третини. Сподіваюся, що ми впритул наблизимося до цього показника.
Віталій Кличко, голова «УДАРу», березень 2012 р.

«УДАР» упродовж своєї кампанії активно порушував питання гендерної рівності і, зокрема, квотного принципу участі жінок у політиці. У програмовій платформі партії у розділі про гендерну політику зазначалося, що дисбаланс у співвідношенні жінок і чоловіків у владі посилює диспропорції у суспільстві, а також позбавляє можливості ухвалювати найбільш ефективні, виважені і корисні для всіх рішення [19]. У виборчій програмі партії поряд з вимогою «квотування робочих місць для молоді» мала місце й обіцянка «забезпечити реальну рівність доходів, можливостей працевлаштування і кар'єри для жінок і чоловіків» [20].

Низка заходів передвиборчої кампанії партії стосувалася залучення жінок до партійних осередків «УДАРу». У березні 2012 р. заступник голови Закарпатського обласного осередку «УДАРу», координатор проекту «Жінка в політиці» Л. Алєнтьєва закликала жінок Закарпаття вступати до лав партії, аргументуючи це тим, що «багато соціальних проблем (зростання безробіття, закриття малих лікарень, сільських шкіл) є наслідком недостатнього представництва жінок у владі» [21]. А у травні 2012 р. на прес-конференції депутат Львівської обласної ради від партії «УДАР» О. Юринець заявила, що у списку партії «УДАР» на виборах до Верховної Ради 30% становитимуть жінки, а також наголосила, що «УДАР» – єдина партія, яка справді дотримується того, щоб було належне представництво жінок» [15].

У свою чергу, голова Закарпатського «УДАРу» В. Пацкан повідомив про проголошений В. Кличком намір забезпечити жіноче крило «УДАРу» щонайменше 30% місць у виборчих списках до Верховної Ради, а також до місцевих рад [22]. В. Пацкан наголосив, що цій меті слугуватиме «квотний принцип участі жінок у політичній діяльності», додавши при цьому, що «з усіх українських політичних партій такий принцип прописано тільки у програмі партії УДАР» [22]. Проте варто відзначити: у вищезазначених заявах представників партії щодо гендерного питання можна побачити дещо викривлене транслювання позиції голови «УДАРу». Дійсно, у своєму виступі 1 березня 2012 р. В. Кличко зазначав, що одним з завдань його партії є досягнення достойного представництва жінок на керівних партійних посадах [23]. У той самий час, лідер партії у зв'язку з питанням надання жінкам третини місць у виборчому списку оперував поняттям «ми прагнемо», висловлюючи сподівання на наближення впритул до цього показника. Сприяти зазначеному

прагненню був покликаний, за словами В. Кличка, «добровільний квотний принцип участі жінок у політичній діяльності, який від початку зафіксований у програмі нашої партії» [23]. Зазначимо, що згаданий «добровільний квотний принцип» не був описаний у розділі «Гендерної політики» загальнодоступної на партійному сайті програми «УДАРу», що, однак, не виключає його існування на рівні внутрішніх партійних інструкцій.

У будь-якому разі, після оголошення партійних списків у серпні 2012 р. стало очевидно: обіцянка про достатнє представництво жінок у списку не була виконана: список кандидатів у багатомандатному окрузі містив лише приблизно 17% жіночих прізвищ, окрім того, жінки становили лише 14% першої 50-ки партійного списку. Й того менше жінок-кандидатів від «УДАРу» балотувалося в одномандатних округах – 10,2% (23 особи з 225)[24]. (Для порівняння: за партійними списками ВО «Батьківщина» балотувалися 28 жінок-кандидатів (12,4%), ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – 31 (13,7%), а Комуністичної партії України – аж 58 (27,1%). Представники партії намагалися пояснити ситуацію, що склалася. Так, прес-секретар рівненського «УДАРу» С. Мініч заявив, що попри те, що партія пропонувала жінкам балотуватися до парламенту України за мажоритарними списками, вони не захотіли [25]. (Власне, ситуація з гендерним представництвом у виборчих списках значно погіршилася в цілому по країні. Як приклад, за свідченням Мережі громадського контролю за гендерною рівністю кількість жінок-кандидаток у депутати Верховної Ради України на виборах–2012 зменшилася на шістдесят сім осіб, порівняно з виборами 2002 року [25]).

У підсумку, упродовж 2012 р. Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» виявляла активність у багатьох напрямах. Передусім, цілеспрямовано займалася власним позиціонуванням на суспільно-політичній арені, яке включало створення іміджу партійного лідера як «незаплямованого», прагматичного політика нової генерації з чесним достатком і демократичними цінностями. Разом з тим, діяльність партії у вищезазначений період свідчила про формування цілісного партійного образу – як самодостатнього, суспільно-орієнтованого політичного суб'єкта з чіткою позицією, розгалуженими партійними структурами, як молодої і професійної команди з ґрунтовною партійною програмою і проєвропейською платформою.

Складовими іміджу «УДАРу», який методично формувався шляхом проведення різноманітних партійних заходів і акцій, були повага до українських народних традицій, увага до екологічних проблем і локальних негараздів громадян (у першу чергу, молоді, спортсменів, дітей і інвалідів). У 2012 р. партія провадила активну правозахисну і благодійницьку роботу, гостро реагувала на випадки порушень прав громадян, зверталася до уповноважених органів з заявами, петиціями і вимогами розслідувати конкретні випадки. Водночас, «УДАР» не проявив схильності до активної протестної діяльності, тож зазвичай приєднувався до організованих іншими політичними силами акцій протесту. Власне, найбільш активна діяльність партії проводилася у м. Києві, де позиції «УДАРу», підкріплені діяльністю фракції партії у Київраді, були традиційно найпотужнішими. Низьку активність «УДАРу» у деяких, зокрема, східних регіонах України можна пояснити слабкістю і малою ініціативністю відпо-

відних партійних регіональних структур. Низький відсоток благодійних й інших акцій у цьому регіоні засвідчив також і про те, що партія могла вважати за недоцільне витрачати значні ресурси у завідомо безперспективних округах.

Положення оприлюднених «УДАРом» партійної і передвиборчої програм характеризувалися ґрунтовністю, актуальністю і збалансованістю. Водночас, партійний план дій містив популярні серед багатьох інших політичних партій пропозиції покращення законодавства. Окрім того, ще до завершення виборчої кампанії «слово» «УДАРу» розійшлося з його «дією»: так, не було забезпечене розголошене до того провідними партійними членами широке представництво жінок серед кандидатів від партії на чергових виборах.

2. «УДАР» у процесах міжпартійної взаємодії. Оцінка виборчих результатів

Участь партій у передвиборчих перегонах складається не лише з формування програмних положень, стратегії передвиборчої кампанії і супровідних «рекламних» заходів. Чи не найбільше у передвиборчому процесі важать результати інтеракції з органами влади, партіями-союзниками і партіями-опонентами, які у підсумку формують загальний образ кожної окремої партії і визначають електоральні уподобання населення.

Навіщо вороги, коли є такі «друзі»?
Віталій Кличко, голова «УДАРу»,
січень 2012 р.

У цьому контексті становить інтерес позиція «УДАРу» щодо об'єднання зусиль опозиційних політичних сил. На початку січня 2012 р. В. Кличко від імені партії закликав колег по опозиції об'єднатися, однак не «навколо розподілу округів, а навколо спільної ідеї – повернення України на демократичний шлях розвитку» [26]. Лідер партії наголосив, що тогочасна опозиція потребує, найперше, ідейного об'єднання і мусить запропонувати суспільству нову якість політики [26]. 22 січня 2012 р., у День Соборності України, політична партія «УДАР» стала однією з політичних партій, які висловили бажання об'єднати свої зусилля і спільно взяти участь у майбутніх парламентських виборах. Проте партія В. Кличка не приєдналася до Комітету опору диктатурі, організованого опозиційними силами, а лише підтримала окремі його ініціативи. Лідер «УДАРу» висловив здивування поспішному формуванню єдиного виборчого списку від опозиції і наголосив, що в умовах тотальної недовіри людей до політиків усіх таборів і партій починати діалог із суспільством потрібно не зі списків, а з чіткого визначення критеріїв майбутніх кандидатів [27]. На додаток, В. Кличко закликав громадські організації і суспільство підтримати ініціативу проведення і оприлюднення результатів перевірки попередньої діяльності кожного кандидата, щоб виборці були свідомі того, кого вибирають [27].

Характерно, що «УДАР» твердо наполягав використати процедуру праймеріз до відбору єдиних кандидатів від опозиції з подальшим внесенням до списків у мажоритарних округах. Така процедура могла би стати дієвим способом очищення опозиційного виборчого списку від випадкових, «рентоорієнтованих» кандидатів, натомість пропускаючи уперед більш харизматичних і популярних партійних представників. Пропозиція В. Кличка була спрямована, у першу

чергу, на зменшення рівня впливу неформальних домовленостей та мала всі шанси бути позитивно оціненою громадянами, левова частка яких (згідно з результатами проведеного у 2009 р. опитування) вважала, що в українських політичних партіях все охоплено корупцією (39,3%) або ж корупція досить поширена (39,3%) [28].

Ми йдемо окремо. Для того, щоб об'єднатися в парламенті.
Віталій Кличко, голова «УДАРу», березень 2012 р.

У березні–травні 2012 р. партія В. Кличка наполегливо наголошувала на своєму намірі брати участь у чергових виборах до Верховної Ради України самостійно, оскільки тривалі переговори щодо єдиного виборчого списку з Об'єднаною опозицією або Політичною партією «Громадянська позиція» на чолі з А. Гриценком не увінчалися успіхом. У травні 2012 р. заступник лідера Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед» Є. Суслов зробив резонансну заяву про те, що з боку команди В. Кличка неодноразово надходили пропозиції про злиття їхніх політичних сил [29]. Представники «УДАРу», зокрема В. Ковальчук і Н. Новак, оперативно спростували цю інформацію. В. Ковальчук, голова виборчого штабу партії, у своїй заяві категорично вилучив можливість будь-якої співпраці з партією Н. Королевської, навіть щодо співробітництва у справі протидії фальсифікацій на майбутніх виборах [30]. У свою чергу, заступник голови фракції «УДАРу» у Київській міській раді Н. Новак зізналася, що, можливо, на рівні місцевих рад таки існують певні регіональні домовленості, які, однак, «не діятимуть на виборах до Верховної Ради» [31]. Як зазначали деякі експерти з цього приводу, вищезгадана інформація про переговори могла свідчити про певну близькість і спорідненість цих двох партій [32]. Проте подальша практика уникнення «УДАРом» будь-яких тісних міжпартійних взаємодій продемонструвала бажання партії дистанціюватися як від влади, так і від опозиції: як зазначив В. Ковальчук, їхні виборці втомилися від обох і очікують на нову якість політики [30].

Я думаю, справа в тому, що для Віталія Кличка визначальним є президентське позиціонування. Тому політтехнологи і аналітики УДАРу вважають, що його команда повинна позиціонуватися не як складова чогось, загальної опозиції, а як самостійна одиниця.
Микола Томенко, депутат Верховної Ради України IV–VII скликань, грудень 2012 р.

Тим не менш, як у пресі, так і з вуст представників інших партій неодноразово лунали підозри щодо несамостійності В. Кличка як політика [33]. Власне, багатьом політичним оглядачам впадав у око контраст між достатньо невиразною діяльністю партії (у першу чергу, у загальнонаціональних масштабах) у недалекому минулому [34] і активним розгортанням «УДАРом» вдало продуманої кампанії зі здобуття нових прихильників за рік до виборів. Як зауважив член фракції БЮТ у Верховній Раді О. Семерак, набагато більш впевнена і чітка політика В. Кличка і його партії у 2011–2012 рр. може свідчити, зокрема, й про те, що за ним стоїть невідомий досвідчений «тіньовий тренер» – політик на кшталт В. Медведчука або Р. Безсмертного, який консультує лідера «УДАРу» з політичних питань [35].

Загалом, найбільш серйозна критика, що стосувалася фундаментальних основ функціонування партії В. Кличка, була сфокусована, здебільшого на двох моментах. По-перше, недостатньої чіткості ідеологічної платформи партії. У своїх інтерв'ю В. Кличко неодноразово акцентував на тому, що його команда довго, кілька місяців, дискутувала щодо програми і ідеології партії, зупинившись, зрештою, на соціал-ліберальній ідеологічній течії [10], яка є лівоцентристською за своїм ідейно-політичним спектром. Утім, слід відзначити, що програма партії не дає змоги прослідкувати чіткі прояви дотримання «УДАРом» соціал-ліберальної ідеології. (Остання може бути виявлена за такими програмовими положеннями, як орієнтир на контроль держави над економічною політикою та виправдання, до певної міри, втручання держави в економіку, співіснування державної і приватної власності, підтримку профсоюзів, диверсифікацію оподаткування забезпечених і малозабезпечених шарів населення, шляхом, наприклад, прогресивної системи оподаткування, запровадження системи перерозподілу доходів і розгалуженої системи соціального страхування, зокрема, у випадках втрати джерел доходу через безробіття, хворобу тощо). Прихильність до ключових принципів соціал-лібералізму так, практично, і не прозвучала з уст представників партії. А спроби партійних представників роз'яснити ідеологічні засади «УДАРу» не сприяли внесенню ясності у це питання (наприклад, член «УДАРу» Л. Федорів на львівському телеканалі ZIK пояснювала: «В основі нашої ідеології є людина: її становлення як громадянина і як патріота. Молодь, яка приходить до нашої партії, визначає свою ідеологію як сучасний патріотизм» [36]).

Так, як створюється партія «УДАР», – це не є партія, бо ми, крім Кличка, нікого не знаємо.
Остап Семерак, депутат Верховної Ради України VI скликання, травень 2012 р.

Складалося враження, що обраний до виборів–2012 р. орієнтир на соціал-лібералізм так і не був до кінця зрозумілий самим членам партії. Наприклад, на запитання про ідеологію «УДАРу» І. Геращенко відповіла: «Перше, що нас об'єднує, – це спільний погляд на майбутнє України. Очевидно, що за ідеологією ми є правоцентристами» [37]. Правоцентристською партію також назвали «УДАР» її представники – М. Матіос і О. Старовойт. Попри те, що деякі члени партії чітко заявляли, що «УДАР» – це лівоцентристська політична сила [36], у інтерв'ю газеті «АиФ» менш ніж за місяць до виборів В. Кличко знову заплутав виборців, наголосивши, що «ідеологія нашої партії – правоцентризм» [38]. Той факт, що «УДАР» *структурно* будував свою партію за принципом Християнсько-Демократичного Союзу [39], який є консервативною партією Німеччини правого спектра, додало невизначеності УДАРівцям щодо визначення власної ідеологічної належності.

Чітко окреслено – це лівоцентристська політична сила.
Лариса Федорів, кандидат від «УДАРу» по округу №123, серпень 2012 р.

Очевидно, що за ідеологією ми є правоцентристами.
І. Геращенко, № 6 у виборчому списку «УДАРу», жовтень 2012 р.

З вуст політичних експертів лунала критика щодо надмірної «персоналізованості» «УДАРу», зокрема, відсутності у партії достатньої кількості відомих і впливових людей (окрім таких нечислених досвідчених функціонерів, як І. Геращенко /на той час не була членом партії – *О.Р./*, В. Ковальчук, А. Палатний) [40]. Депутат О. Семерак у своєму судженні з цього приводу був категоричним: виборці, окрім В. Кличка, у його партії нікого не знають, тож «УДАР» не є партією, а радше політичним проектом під одного лідера [35]. Однак сумніви експертів у повноцінності «УДАРу» як політичного об'єднання громадян незначно зашкодили популярності партії серед громадян: «молода команда» з партійних членів, що не мали довгої «політичної біографії» зі значними «злетами» і «падіннями»; лідер з «чистою» репутацією; відсутність сумнівних політичних «угод» і «співпраць» у минулому у сукупності не давало значного матеріалу опонентам партії, що міг би «вибухнути» у інформаційному просторі через канали «чорного» піару. Публікації щодо розлучення найближчим часом В. Кличка з дружиною [41] (що потенційно могло позбавити політика образу «зразкового сім'янина»), поширення у мережі Інтернет інформації щодо існування фотографії В. Кличка з «кримінальними авторитетами» п'ятнадцятирічної давнини [42], припущення того, що «УДАР» може бути «політичним проектом» (зокрема, «проектом Банкової») і ін., не мали значного суспільного резонансу і мало вплинули на рейтинг партії, який у перших двох кварталах 2012 р. стабільно зростав.

Можливо, Кличко не має стільки досвіду в політиці, але у Кличка є моральні чесноти, і це набагато цінніше в наших умовах.
В. Чумак, кандидат від «УДАРу» за мажоритарним округом №214, листопад 2012 р.

Заяви про «УДАР» як політичний проект «тіньових інвесторів» можна було віднести до спроб дискредитації партії в очах виборців, але критика щодо значної «персоналізованості» партії мала під собою більш очевидне підґрунтя. Про значну концентрацію уваги навколо особи лідера опосередковано свідчили такі цифри: у результатах пошуку на офіційному сайті «УДАРу» за період липень 2011 р. – травень 2012 р. на запит «Кличко» і «Кличка» з'являлося, відповідно, 290 і 392 посилання, у той самий час, заступник голови партії, голова виборчого штабу В. Ковальчук згадувався лише у 23 статтях, Н. Новак, – заступник голови фракції «УДАРу» у Київській міській раді, – 42, а інший заступник голови партії А. Палатний – 7. Інші члени політичної ради партії – переважно депутати і голови обласних і міських організацій партії – також не досить часто фігурували у статтях на офіційному партійному сайті: О. Велікін – 11 разів, Я. Гінка – 15, О. Мочков – 15, В. Пацкан – 38, Р. Раупов – 15, Р. Романюк – 6, Г. Трачук – 0. Таким чином, за досліджуваний період лише один з показників згадування лідера партії (392 згадування) за своєю частотою майже у 20 разів перевищував відповідний середній показник присутності інших членів політичної ради «УДАРу» на сторінках офіційного партійного сайту.

Однак, зважаючи на те, що «УДАР» є достатньо молодою партією, покладання на фактор «персоналізації» не можна назвати однозначно програшним. За відсутності достатнього рівня інституціоналізації партії

(іншими словами, розвиненої організаційної структури і регіональних осередків, електорального досвіду, сильних програмових і ідеологічних зв'язків зі своїми симпатиками тощо), напередодні чергових виборів перелік способів максимально мобілізувати власні ресурси доволі обмежений. Очевидно, для «УДАРу» тактика концентрації на особі лідера, як мінімум, не надто конфліктувала з уподобаннями населення. Адже, згідно з загальнонаціональним опитуванням 2009 р., для 58% українських респондентів під час голосування за політичну партію першочергове значення мало те, хто саме очолює цю партію [43].

Відзначимо, що, окрім вищезгаданого, зауваження, критика «УДАРу» стосувалися переважно відсутності значного політичного досвіду у партії [40], у тому числі особисто у лідера [44], відсутності гарантій «якості» партійних кадрів, які мали шанс потрапити у парламент, але попередньо за об'єктивних причин не могли бути перевірені у реальній політичній роботі [45] й ін.

«УДАР» стикнувся з проявами прямої протидії, зокрема – запланованими передвиборчою кампанією заходами. Як приклад, на офіси регіональних осередків і окремих партійних представників «УДАРу» упродовж 2012 р. було вчинено низку нападів. У червні 2012 р. зловмисники облили фарбою фасад і зіпсували партійну символіку на офісі Кримської республіканської організації партії [46], а у м. Нікополь Дніпропетровської області невідомі особи після проведення «УДАРом» всеукраїнської акції «УДАРимо фарбою по бездоріжжю» вивезли партійного активіста О. Тихона до лісу, побили і облили фарбою [47]. У жовтні 2012 р. у Борисполі було пограбовано приміщення окружного виборчого штабу партії, а у Ірпіні напередодні приїзду В. Кличка до міста за добу було знищено всю друковану агітпродукцію з оголошеннями про цю подію [48]. На деяких мажоритарних кандидатів від «УДАРу» чинився, за переконанням В. Кличка, політичний тиск перед виборами. Зокрема, на В. Кривохатька, що балотувався у окрузі № 82 Запорізької області, була заведена кримінальна справа і його було оголошено у розшук [49]. За тиждень до виборів сайт «УДАРу» повідомив про відкриття кримінальної справи з обвинуваченнями у шахрайстві на ще одного кандидата від партії в одномандатному окрузі №164 Тернопільської області В. Ломаковича [50].

Підвищити шанси на перемогу кандидатів у одномандатних округах були покликані агітаційні матеріали, на яких було одночасно зображено самих кандидатів і лідера «УДАРу» В. Кличка. Намагання мажоритарних кандидатів від «УДАРу» збільшити свої персональні рейтинги шляхом використання ресурсу популярності партійного лідера серед населення не були нововведенням, з огляду на виборчі кампанії представників решти партій. Тим не менш, наприклад, Кіровоградський окружний адміністративний суд заборонив УДАРівцю-мажоритарнику М. Кідруку проводити незаконну, на погляд суддів, передвиборчу агітацію з використанням логотипу партії і зображення її очільника [50].

Одним з методів протидії «УДАРу» була заборона проведення акцій партії у низці міст України. Так, у травні 2012 р. виконавчий комітет Броварської міськради (Київська область), посилаючись на потребу «недопущення проявів тероризму і належного забезпечення охорони громадської безпеки» [51], не доз-

волив В. Кличку і його партії провести культурний захід до Дня захисту дітей на центральній площі міста. А у жовтні 2012 р. Київський окружний адміністративний суд заборонив лідеру партії проводити зустріч з виборцями у м. Вишневому, обґрунтувавши це тим, що приїзд В. Кличка здатен створити «реальну небезпеку заворушень і злочинів, а також загрожує здоров'ю, правам і свободам населення» [52].Окрім того, на сайті «УДАРу» неодноразово з'являлися публікації щодо дій, які можуть бути кваліфіковані як «тиск на партію»: відмови у проведенні зустрічей лідера партії зі студентами і проблеми з виділенням приміщень для партійних конференцій, демонтаж банерів партії і інші провокації. Зі стартом виборчої кампанії партія регулярно повідомляла про поширення замовних, контрагітаційних матеріалів щодо «УДАРу» або окремих її кандидатів. Так, у жовтні 2012 р. представники партії сповістили про розповсюдження у Одесі поліграфії «наклепницького» змісту (зокрема, з заголовками на кшталт «Нацизм в «УДАРі» і «Помаранчевий УДАР Віталія Кличко») працівниками «Укрпошти» [53]. Окрім того, на сайті партії повідомлялося, що у Києві і Київській області за допомогою друкованої продукції (зокрема, газети «Столичные ведомости»), що містила завідомо неправдиву інформацію і сфальшовані заяви опозиційних кандидатів, влада намагається посварити «УДАР» і ВО «Батьківщину» [53].

Чимало провокацій члени «УДАРу» пояснювали намаганнями тогочасної влади протидіяти наростанню успішності молодої, перспективної та, головне, опозиційної політичної сили.

Справді, представники партії на місцях відстоювали активну позицію і ставили під сумнів окремі дії влади. (Так, наприклад, у травні 2012 р. у пресі з'явилося повідомлення про те, що депутат Вишгородської районної ради від фракції «УДАР» І. Побідаш засудила затвердження райрадою оцінки земельних ділянок у мисливському господарстві Президента України «Сухолуччя», що, на її думку, дозволило орендувати землі за заниженою ціною [54]). Проте слід відзначити, що не завжди діяльність регіональних представників «УДАРу» суперечила лінії провладних політичних сил. Як приклад, один з двох членів фракції «УДАР» у Черкаській міській раді С. Кудактін ще у листопаді 2010 р. підписав угоду про співпрацю і приєднався до більшості, утвореної фракціями ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і «Вільних Демократів» [55]. Характерно також і те, що прізвище С. Кудактіна в офіційному тексті зазначеної угоди про політичну співпрацю значилося у колонці депутатської групи ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [55]. Ймовірно, що саме цього депутата стосувалося повідомлення голови Черкаського осередку І. Іляшенка у травні 2012 р., у якому він згадав про існування у Черкаській міській раді двох депутатів, які не працюють на інтереси партії [13]. І. Іляшенко лише обмежився зауваженням, що згаданих депутатів, «можливо, виключать із фракції і з партії» з метою формування нового партійного іміджу у Черкаській області [13].

У цьому контексті, доречно навести заяву А. Гриценка на телебаченні (та інших ЗМІ) про те, що у партії В. Кличка є «люди, які мають за собою зловживання, корупцію, рекет». За словами лідера «Громадянської позиції», у областях України йому передавали прізвища, втім, реакції лідера «УДАРу» на цю інформацію не було [56]. Власне, неочікувано критична та, на думку В. Кличка

[57], необґрунтована позиція А. Гриценка щодо якості команди «УДАРу» і стала однією з основних причин «паузи» у спільних планах на об'єднання цих двох політичних сил.

Але для нас новизна – це новизна, перш за все, підходів, а не особистостей.
Віталій Ковальчук, керівник виборчого штабу «УДАРу», вересень 2012 р.

Не були вповні дружніми й взаємовідносини між «УДАРом» з іншою опозиційною партією – ВО «Свобода». Так, лідер останньої О. Тягнибок після того, як «УДАР» не підписав угоду про майбутню коаліцію опозиційних сил у парламенті, заявив, що партія В. Кличка може стати для багатьох українців головним розчаруванням цих виборів [58]. У свою чергу, напередодні дня виборів В. Кличко пожалівся, що ВО «Свобода» об'єдналася з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ у боротьбі проти «УДАРу» і поширює проти нього контрагітаційні матеріали у Західній Україні [59].

Унаслідок жеребкування ЦВК у серпні 2012 р. «УДАР» не отримав права на жодного свого представника в окружних виборчих комісіях. Щоб не залишитися осторонь у процесі контролю за підрахунком голосів на парламентських виборах, партія підписала угоду про співпрацю з Політичною партією «Молодь до ВЛАДИ», якій пощастило отримати право на своїх представників у всіх 225 окружних виборчих комісіях. Аналогічна угода була підписана також і з представниками Християнсько-демократичної партії України, зокрема, для того, щоб разом не допустити фальсифікацій результатів виборів [60]. Серед союзників на виборах керівник виборчого штабу «УДАРу» В. Ковальчук назвав також Партію ветеранів Афганістану [2]. З останньою «УДАР» пов'язав перший заступник лідера Партії ветеранів Афганістану, безпартійний С. Куніцин, поява якого під №15 у виборчому списку партії В. Кличка стала, за даними політичних журналістів, сюрпризом для багатьох УДАРівців [61].

Вартий уваги факт доволі плідної співпраці «УДАРу» з Громадянським рухом ЧЕСНО: у липні 2012 р. «УДАР» став другою партією, після Політичної партії «Громадянська позиція», яка до початку реєстрації у ЦВК передала список своїх претендентів на участь у виборах для аналізу активістами ЧЕСНО [62]. Зважаючи на результати аудиту експертами зазначеного громадянського руху, В. Кличко оголосив про зняття низки претендентів у кандидати від «УДАРу» (не менше десяти осіб), що не пройшли перевірки розробленими цим рухом «критеріями доброчесності». За словами однієї з ініціаторів руху В. Сюмар, «УДАР» – єдина політична партія, яка підписала угоду з ЧЕСНО у повному обсязі, а також прислухалася до його висновків і виключила зі списків низку порушників вищезгаданих критеріїв [63].

У виборчих перегонах 2012 р. від «УДАРу» було зареєстровано 215 осіб за партійним списком і 224 кандидати в одномандатних округах. У самих жовтневих виборах взяли участь 209 кандидатів у багатомандатному окрузі і 183 мажоритарники. До 28 жовтня 6 членів партійного списку зняли свої кандидатури за поданням партії. Серед мажоритарних кандидатів у депутати 9 осіб самостійно звернулися до ЦВК із заявою про відмову балотуватися, 32

представники «УДАРу» були зняті з перегонів за зверненням партії про скасування реєстрації.

Проте оприлюднений наприкінці літа 2012 р. виборчий список «УДАРу» засвідчив декілька неоднозначних особливостей. Наприклад, серед 225 кандидатів у депутати за багатомандатним округом було 20 безпартійних осіб, при чому основна їхня кількість концентрувалася у першій, так званій «прохідній» частині списку [24]. Таким чином, серед перших 50 кандидатів безпартійними були 12 осіб, серед наступних 50 кандидатів – 7, а у другій половині списку безпартійною значилася лише одна особа, що була на 134 позиції. Тут варто відзначити, що обрані від певної політичної сили депутати, які, проте, не забажали поповнити її лави, найбільш ймовірно, схильні провадити більш незалежну політику і бути менш підзвітними партійному керівництву. Окрім того, очевидно, вони можуть мати менше стимулів дотримуватися партійної дисципліни, підтримувати проваджувану партією політику і втілювати її ідеологічні принципи у життя.

Присутність у партійному списку низки осіб (І. Геращенко, В. Наливайченко, В. Карпунцов, Р. Павленко й ін.), що були тим або інакшим чином пов'язані з Політичною партією «Наша Україна» або діяльністю В. Ющенка на посту Президента, дозволили деяким експертам назвати «УДАР» В. Кличка реінкарнацією одного з крил Політичної партії «Наша Україна» [64]. Окрім того, у виборчому списку партії опинилася низка осіб (О. Герасим'юк, О. Продан, В. Наливайченко, В. Чепинога), кандидатури яких розглядалися ВО «Батьківщиною», але з різних причин не були затверджені або висунуті у завідомо «програшних» округах [61]. У свою чергу, список мажоритарників від «УДАРу» містив колишніх високопосадовців і народних депутатів – Н. Палійчука, В. Лазоришинеця, К. Поліщука, К. Куликова тощо [65]. За словами ж І. Геращенко, № 6 у виборчому списку «УДАРу», попри наявність у списку низки досвідчених професіоналів, 80% кандидатів у депутати від партії – люди, які вперше взяли участь у виборчих перегонах [37].

Характерно, що, на думку експертів, передвиборча кампанія «УДАРу» була однією з найдешевших і найефективніших. З цього приводу І. Геращенко зазначила, що «УДАР» мав «найскромнішу рекламну кампанію, але найбільш правильно і точно вибудувану» [37]. Згідно з оприлюдненим пресою фінансовим звітом на проведення передвиборчої кампанії партія витратила 33,7 млн. грн. – набагато менше, ніж ПАРТІЯ РЕГІОНІВ (218 млн грн), Всеукраїнське Об'єднання «Батьківщина» (107 млн грн), Комуністична Партія України (72 млн грн), ПП «Наша Україна» (63 млн грн) тощо [66]. Окрім того, політичними оглядачами відзначалося, що лише «УДАР» і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ обрали системний децентралізований підхід до фінансування витрат кампанії, який дозволяв регіональним осередкам оперативно виділяти кошти на нагальні потреби [66].

Дещо конфліктними були переговори «УДАРу» В. Кличка з Об'єднаною опозицією щодо висунення єдиних кандидатів від опозиції у мажоритарних округах. Перспективний за своєю суттю план реалізувався лише незначною мірою і був дотриманий обома сторонами у багатьох випадках лише символічно, «про людське око». Позиція «УДАРу» ґрунтувалася на тому, щоб визначити єдиних кандидатів на усіх округах шляхом праймеріз або за

результатами попередніх соціологічних опитувань [2]. Однак, як наслідок, з 32 округів, де були проведені попередні опитування, «УДАРом» було знято 6 кандидатів, ВО «Батьківщиною» – лише четверо [67]. Відбір решти округів, де у подальшому відбулося зняття обома партіями своїх кандидатів на користь колег по опозиції, був продиктований невідомими широкій громадськості мотивами.

У середині жовтня партія В. Кличка оприлюднила список кандидатів (із 31 особи), яких вона зняла з виборчих перегонів на користь кандидатів від Об'єднаної опозиції і деяких самовисуванців (таких, як К. Коваль (округ № 15), Г. Заболотний (округ № 17), О. Доній (округ № 88), О. Дубовий (округ № 141), В. Матчук (округ № 152) [68]. Причини, за яких «УДАР» у низці випадків надав перевагу самовисуванцям, а не кандидатам від ВО «Батьківщина», що балотувалися за тими самими округами, залишилися без чіткого пояснення з боку партії. Понад те, В. Кличко зазначив, що очікував від союзників по опозиції, що і вони відкличуть своїх кандидатів на користь вищезгаданих самовисуванців, які, на його переконання, мали «всі шанси перемогти представників партії влади» [69]. Результати волевиявлення населення 28 жовтня показали, що двоє із підтриманих «УДАРом» самовисуванців (О. Доній і Г. Заболотний) перемогли на своїх округах, решта ж мали підтримку на рівні від 4,5% до 34,7% голосів виборців.

Окрім того, «УДАР» заявив, що очікує поступок у відповідь з боку ВО «Батьківщина» й щодо УДАРівців і перерахував 22 округи (11 з яких були в Києві або Київській області), де мало відбутися зняття кандидатів останньої для забезпечення перемоги представників партії В. Кличка. Проте керівники Об'єднаної опозиції відмовилися задовольнити вимоги «УДАРу» у повному обсязі, відкликавши 27 своїх представників, лише 8 з яких були зазначені у поданому В. Кличком списку. Лідер ВО «Батьківщина» А. Яценюк пояснив це тим, що не знає УДАРівців, що балотуються за тими округами, тож його партія вирішила обрати «принцип здорової конкуренції» для визначення волі виборців [70]. Цікаво, що серед 27 округів, якими поступилася Об'єднана опозиція «УДАРу», лише 2 були розташовані на Заході України, по сім – на Півдні і у Центрі, найбільше таких округів – 11 належали до східного регіону, де позиції обох опозиційних сил були найслабші.

«УДАР» запевняв, що їхні вимоги до призначення низки УДАРівців як єдиних кандидатів базувалися на аналізі підсумків незалежних соціологічних досліджень, які продемонстрували перевагу у рівні електоральної підтримки представників «УДАРу» над колегами по опозиції. Однак, за словами депутата із фракції БЮТ С. Соболєва, розбіжності між результатами різних соціологічних служб, які проводили дослідження на окремих округах на замовлення Об'єднаної опозиції і «УДАРу» для формування списку єдиних мажоритарників, у низці випадків сягали 18% [71]. Дійсно, результати виборів з усією очевидністю показали, що на 14 округах, де «УДАР» безуспішно вимагав у ВО «Батьківщина» преференцій для своїх кандидатів, лише один УДАРівець, Р. Сольвар (округ № 91), здобув перемогу у протистоянні з колегою по опозиції. У 8 з зазначених 14 округів перемогли кандидати від ВО «Батьківщина».

У одному зі своїх послань В. Кличко повідомив, що в округах, де перемога представників влади не є імовірною або де зняття кандидатури від «УДАРу» чи «Батьківщини» не змінює ситуації на окрузі, його партія буде виходити з

принципу політичної конкуренції [68]. Власне, не менш як на 110 виборчих округах за перемогу одночасно боролися представники від обох опозиційних партій. Цікаво, що в округах Донецької і Луганської області у виборчих перегонах брало участь більше висуванців від «УДАРу», аніж Об'єднаної опозиції. У підсумку, електоральна підтримка мажоритарних представників «УДАРу» у цих областях у середньому була низькою, відповідно, 5,45% і 3,3%.

У низці округів відмова узгодити єдиних кандидатур призвела до поразки опозиційних мажоритарних кандидатів. Адже сукупний рейтинг кандидатів від «УДАРу» і Об'єднаної опозиції у багатьох випадках значно переважав результат переможців, здебільшого самовисуванців або представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Найбільш широкого розголосу набули випадки в «проблемних» (за визначенням ЦВК) округах, де опозиційні представники заявили про масштабні фальсифікації результатів виборів, зокрема, про випадки навмисного псування бюлетенів «за» кандидатів від опозиції. Такими округами були проблемні № 11 (Вінницька область) і № 132 (Миколаївська область), де зняття кандидатів від «УДАРу» допомогло б представникам ВО «Батьківщина» Н. Солейко і А. Корнацькому переконливо перемогти, відповідно, самовисуванця О. Домбровського і члена ПАРТІЇ РЕГІОНІВ В. Травянко. Подібна ситуація виникла і на проблемному окрузі № 14, де кандидату від ВО «Батьківщина» І. Мельничуку вистачило б 84 голоси з тих 4028, що їх набрала представниця «УДАРу» К. Зелена, для того, щоб реалізувати своє право бути депутатом. Кандидати від «УДАРу» також «завадили» дістати у більшості випадків переконливу перемогу висуванцям від ВО «Батьківщина» на округах № 20 і № 21 (Волинська область), № 66 (Житомирська область), № 82 (Запорізька область), № 96 (Київська область), № 100 і № 101(Кіровоградська область), № 155 (Рівненська область), № 184 (Херсонська область), № 188, № 190 і № 191 (Хмельницька область), № 197 і № 199 (Черкаська область).

Ми маємо об'єднуватися і протистояти усім можливим проявам авторитаризму, шукати компроміси й коригувати наші спільні дії. Якщо знову будемо перетягувати канат – виграє від цього тільки влада.
Віталій Кличко,
лідер партії «УДАР»

У кількох округах Вінницької (№ 16), Дніпропетровської (№ 27), Запорізької (№ 76), Одеської (№ 133 і № 140), Полтавської (№ 146), Хмельницької (№ 193), Черкаської (№ 195) областей об'єднання зусиль мажоритарників від «УДАРу» і ВО «Батьківщина» потенційно могло б дати позитивний результат, оскільки їхній сукупний рейтинг відставав від переможців приблизно (у деяких випадках, менш ніж) на 2%. У Івано-Франківській області одразу на трьох округах (№ 85, № 86, № 89), а також на округах №95 (Київська область), № 115 і № 126 (Львівська область), № 220, № 221 і № 222 (м. Київ) мажоритарники «УДАРу» і ВО «Батьківщина» конкурували між собою за перше місце і в усіх випадках останні здобули переконливу перемогу.

За результатами виборів 34 кандидати від «УДАРу» стали народними депутатами за партійним списком, причому семеро з них значилися безпартійними (М. Матіос, І. Геращенко, В. Пинзеник, Н. Агафонова,

М. Паламарчук, С. Куніцин, Е. Гурвіц). Також до парламенту наступного скликання за партійним списком пройшло семеро членів фракції «УДАРу» у Київраді, члени «УДАРу» В. Кличко, М. Іонова, В. Іщенко, В. Карпунцов, Н. Новак, Р. Романюк, а також безпартійний М. Паламарчук.

Серед УДАРівців, що здобули перемогу на одномандатних виборчих округах, були: С. Каплін (округ № 144, Полтавська область), Т. Кутовий (округ № 151, Полтавська область), Р. Сольвар (округ № 91, Київська область), В. Чумак (округ № 214, м. Київ), А. Путілов (округ № 183, Херсонська область), П. Різаненко (округ № 97, Київська область). З шести зазначених кандидатів лише Р. Сольвар, як зазначалося вище, конкурував на своєму окрузі з представником від Об'єднаної опозиції, решта ж на своїх округах були єдиними кандидатами від опозиції і боролися за перемогу з членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ або безпартійними. Троє з шести мажоритарних кандидатів від «УДАРу» (В. Чумак, Р. Сольвар, П. Різаненко), що перемогли на своїх округах, вказали у своїх біографіях на сайті ЦВК, що не є членами жодної партії.

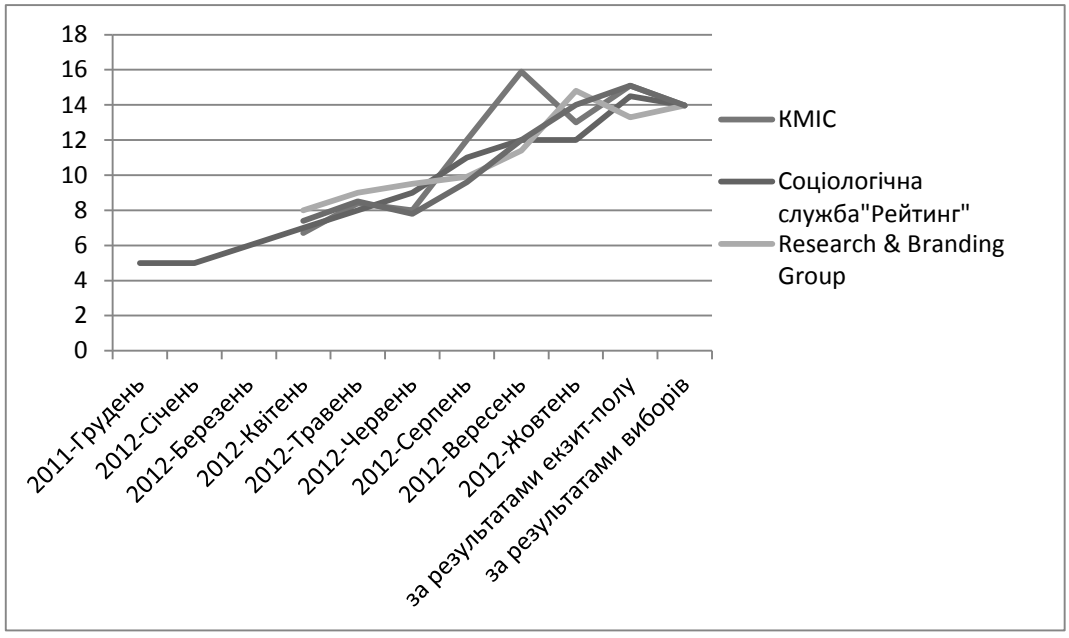
Як показали вибори, сума, витрачена на передвиборчу рекламу партіями або мажоритарними кандидатами, не є прямо пропорційною до рівня їхньої електоральної підтримки. У цьому контексті цікавим є приклад директора Українського інституту публічної політики В. Чумака, кандидата від «УДАРу» по 214 округу м. Києва, який журналісти прозвали «безнадійним». Розпочавши свою передвиборчу кампанію на окрузі з невеликим рівнем впізнаваності серед виборців, кандидат від «УДАРу» переміг свого головного конкурента, колишнього секретаря Київської міської ради О. Довгого, благодійний фонд якого (Благодійний фонд Олеся Довгого і Катерини Горіної) щонайменше протягом року виявляв активність на окрузі. Складовими успіху В. Чумака було як зняття на його користь кандидата від ВО «Батьківщина» Ю. Ганущака, так і факт показово активної «польової» роботи з виборцями. Зокрема, зазначений кандидат протягом усіх трьох місяців передвиборчої кампанії проводив здебільшого по декілька зустрічей на день з жителями свого округу, яких відбулося близько 160 [72]. У підсумку, В. Чумак набрав 38,9% голосів виборців, випередивши свого найближчого конкурента О. Довгого більш ніж на 5 тисяч голосів.

Результати волевиявлення громадян України проілюстрували факт того, що «УДАР» користувався найбільшою підтримкою у м. Києві (25,45% голосів виборців), у якому, власне, і була сконцентрована діяльність партії протягом передвиборчого періоду. Областями, де «УДАР» здобув більше, ніж його підсумковий загальнонаціональний результат у 13,98% голосів виборців, були Закарпатська (20,03%), Чернівецька (19,13%), Київська (18,73%), Полтавська (18,47%), Рівненська (17,25%), Черкаська (17,23%), Сумська (16,71%), Хмельницька (16,33%), Волинська (15,96), Івано-Франківська (15,25%), Кіровоградська (14,87), Тернопільська (14,68%), Дніпропетровська (14,61%), Львівська (14,44%) і Житомирська (14,19%) області. Найменша кількість виборців проголосувала за «УДАР» в Донецькій (4,71%), Луганській (4,74%), Запорізькій (12,4%), Миколаївській (12,51%), Харківській (12,82%), Чернігівській (12,91%), Вінницькій (13,38%), Херсонській (13,63%) і Одеській (13,77%) областях, м. Севастополі (5,04%) і у Автономній Республіці Крим (7,17%).

Динаміка рейтингу «УДАРу» за досліджуваний рік засвідчила зростаючу швидкими темпами популярність партії серед населення (див. Графік IV.1). Так, за рік до виборів за даними різних соціологічних служб лише приблизно 5% опитуваних респондентів висловлювали свою готовність проголосувати за цю партію на виборах. Уже у жовтні 2012 р. на офіційному сайті «УДАРу» були опубліковані дані опитування, здійсненого компанією з маркетингових і соціальних досліджень GFK Ukraine, що засвідчили вихід «УДАРу» на другу після ПАРТІЇ РЕГІОНІВ позицію у симпатіях виборців з результатом у 17% голосів опитуваних [73]. Результати ж волевиявлення населення 28 жовтня 2012 р. показали, що за рік електорат «УДАРу» зріс майже утричі, завдяки чому на чергових парламентських виборах партія набрала 13,96 % голосів виборців і стала третьою за чисельністю партією, що увійшла до нового складу Верховної Ради України. Відзначимо, що здійснений «УДАРом» власний паралельний підрахунок результатів виборів показав, що партія мала більшу підтримку – у 15,08% голосів виборців [74]. Тож несправдження надій на друге місце серед обраних до парламенту партій самими партійними представниками пояснювалося здебільшого або як результат фальсифікацій, або ж тим, що наприкінці передвиборчої кампанії імідж партії постраждав від хвилі критики як з боку провладних супротивників, так і колег по опозиції [72].

Графік IV.1

Динаміка рейтингу партії «УДАР» за період:
грудень 2011 р. – листопад 2012 р. (%)

Підсумовуючи, можна стверджувати, що зусилля «УДАРу» щодо формування іміджу «нової сили» в українській політиці був доволі успішним. Цьому сприяло кардинальне оновлення партії (зміна назви, програми, команди, розбудова нових регіональних осередків), її дистанціювання від минулої партійної історії, позитивний імідж ще недостатньо досвідченого, проте «незаплямованого» гучними політичними скандалами партійного лідера тощо. Про динамічне зростання ваги «УДАРу» в українському політикумі свідчили як результати загальнонаціональних опитувань українських громадян, так і численні факти переходу напередодні виборів до лав «УДАРу» колишніх прибічників інших партій, збільшення присутності членів партії у місцевих радах, кількісне зростання членів і локальних осередків партії й ін.

Недоліками передвиборчої кампанії партії можна назвати невиконання обіцянки на достатнє представництво жінок у виборчому партійному списку, як і внесення до нього порівняно великої кількості безпартійних кандидатів, які не виявили бажання офіційно вступити до лав партії; нечіткість власних ідеологічних принципів тощо. Недостатньо результативні переговори «УДАРу» з Об'єднаною опозицією з низки питань (від визначення єдиних кандидатів на мажоритарних округах до підписання угоди про спільні дії у майбутньому парламенті) завдали удару іміджу молодої партії, яка, як наслідок, набрала дещо менше голосів виборців, аніж передбачалося соціологічними опитуваннями незадовго до виборів.

Позитивними досягненнями «УДАРу» у парламентській кампанії слід вважати співпрацю з громадянським рухом, відсутність зафіксованих випадків порушення партією і її членами виборчого законодавства, проведення суспільно-важливих загальноукраїнських і локальних акцій, здійснення ефективної передвиборчої агітації, оперативну і показово активну діяльність партійної прес-служби і офіційного партійного сайту тощо.

У питанні тісної співпраці з Об'єднаною опозицією «УДАР» зайняв вичікувальну позицію, яку можна охарактеризувати як стратегію «зачекати і подивитися» (англ. «wait and see» strategy). Ймовірно, що однією з причин того, чому «УДАР» не вступив до коаліції опозиційних сил, було обрання шляху іміджевого дистанціювання як від опозиції, так, власне, і від провладних сил. Попри те, що партія В. Кличка розраховувала на більше, її результат на виборах можна назвати успішним. Особливо ж зважаючи на те, що ця молода партія без значного досвіду участі у парламентських виборах самостійно набрала відносно велику кількість голосів, порівняно з результатом коаліції з сімох партій, що об'єдналися навколо ВО «Батьківщина».

Водночас, у одномандатних округах «УДАР» отримав недостатньо високий результат, провівши до парламенту лише 6 мажоритарних кандидатів від партії. Це вказує на ще слабкі, «неукорінені» позиції представників і осередків «УДАРу» на місцях, у переважній більшості, відповідно, «завербованих» і утворених лише незадовго до жовтневих виборів. Критично низька підтримка кандидатів від «УДАРу» на Сході може свідчити про те, що партія В. Кличка не докладала значних зусиль для побудови розгалуженої і дієвої мережі партійних організацій у цій частині України. Зазначене могло бути спричинено складнощами у залученні прихильників у східних регіонах держави, небажанням витрачати ресурси партії на явно несприятливому електоральному полі й ін.

Власне, «УДАР» не впорався з надзавданням – за один рік побудувати потужну партію «нових облич», що гуртуються навколо зрозумілої і чіткої ідеології. Партія В. Кличка із закінченням електоральної кампанії так і залишилася партією одного лідера без чіткої ідеологічної платформи. Тож очевидно, що не ідеологія згуртувала навколо В. Кличка його співпартійців. Ймовірно, ключовим мотивом для нових членів і прибічників «УДАРу» була можливість реалізувати себе політично, не співпрацюючи з пануючим режимом: за словами В. Кличка, його партію «підтримують ті, кому набридли сваволя й корупція» [75]. Аналіз способів і темпів залучення нових прихильників до участі у чергових виборчих перегонах спонукає до висновку про те, що значна частина кандидатів у народні депутати у мажоритарних округах від «УДАРу» приєдналися до цієї партії внаслідок «термінової мобілізації» напередодні виборів. Загалом, неоднозначність низки дій «УДАРу» і «строкатість» її членів, що пройшли до парламенту, залишає елемент непередбачуваності у подальшій позиції і діях партії.

1. «Кличко – єдиний політик, який може пояснити, звідки у нього мільйони» – політолог [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 29.04.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_klichko-edinij-politik-yakij-mozhe-poyasniti-zvidki-u-nogo-miljoni-politolog/433930html

2. Виталий Ковальчук: За место в списке УДАРа предлагали $15 млн [Електронний ресурс] // Ліга.net. – 13.09.2012. – Режим доступу: http://news.liga.net/interview/politics/729997-vitaliy_kovalchuk_za_mesto_v_spiske_udara_predlagali_15_mln.htm?utm_source=news&utm_medium=banner&utm_campaign=pravda

3.«Тут приємно, смачно, а кава не гірша, ніж у Відні» – Віталій Кличко запросив німців до Львова [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 21.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/euro/_tut-priemno-smachno-a-kava-ne-girsha-nizh-u-vidni-vitalij-klichko-zaprosiv-nimci/436953

4. Vitali Klitschkow arnsof 'Syria-likeuprising' inUkraine [Електронний ресурс] // Daily Telegraph. – 14.02.2012. – Режим доступу:
http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/9081908/Vitali-Klitschko-warns-of-Syria-like-uprising-in-Ukraine.html

5. Olearchyk R. Boxerweighsinto Kievpolitics [Електронний ресурс] // Financial Times. – 16.12 2011. – Режим доступу: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e95ffd00-2254-11e1-923d-00144feabdc0.html#axzz1n5olppZq

6. Herszenhorn D. Boxer-Turned-Politician Shakes Up Ukrainian Elections [Електронний ресурс] // New York Times. – 26.10.2012. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/10/27/world/europe/klitschko-boxer-politician-shakes-up-ukraine-race.html?pagewanted=all

7. Grytsenko O. Pugilist thinks outside the box, steps into Ukraine's parliamentary ring [Електронний ресурс] // The Globeand Mail. – Sep 07, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/news/world/pugilist-thinks-outside-the-box-steps-into-ukraines-parliamentary-ring/article4529075/

8. Електоральні схильності мешканців Києва: друга половина вересня 2011 року [репрезентативне вибіркове опитування] [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: http://www.kiis.com.ua/ua/news/view-102.html

9. Чого насамперед не вистачає існуючим в Україні політичним партіям? [соціологічне опитування] [Електронний ресурс] / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 05.2009р. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=556

10. Соломко И. Пятая ударная армия [Інтерв'ю] // Кореспондент. – 2011. – 20 грудня. – № 47 (484). – С. 20.

11. Корреспондент. – 2012. – 20 января. – № 2 (490). – С. 7.

12. Невідомі особи вирубали у Києві більше 2 га лісу [Електронний ресурс] / Українська правда. – 21.02.2012. – Режим доступу:http://kiev.pravda.com.ua/news/4f43baab15c1f/

13. Черкаський «Удар Віталія Кличка» оновив свій склад [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 04.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_cherkaskij-udar-vitaliya-klichka-onoviv-svij-sklad/434416

14. На Закарпатті місцеві депутати вступають до лав «УДАРу» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 19.06.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/na-zakarpatti-mistsevi-deputati-vstupayut-do-lav-udaru

15. «УДАР» прозвітував журналістам про результати Всеукраїнського з'їзду [Електронний ресурс]. – 04.05.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/udar-prozvituvav-zhurnalistam-pro-rezultati-vseukrayinskogo-zyizdu

16. На Кіровоградщині «Зелені» влились в «УДАР» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 18.06.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/na-kirovogradshchini-zeleni-vlilis-v-udar

17. Про Команду молоді Віталія Кличка [Електронний ресурс] // Команда молоді Віталія Кличка [офіційний сайт]. – Режим доступу: http://klichko-team.org.ua/pro-komandu-molod-vtalya-klichka.html

18. Склад Депутатської фракції «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmr.gov.ua/faction.asp?IdFaction=1

19. Гендерна політика [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – Режим доступу: http://klichko.org/ua/about/programma/genderna-politika

20. Передвиборна програма Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp502pt001f01=900pf7171=55.html

21. Жінок Закарпаття закликають вступати у партію «УДАР» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 26.03.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/zhinok-zakarpattya-zaklikayut-vstupati-u-partiyu-udar

22. На Закарпатті відбувся круглий стіл «Жінки у владу»[Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 07.03.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/na-zakarpatti-vidbuvsya-krugliy-stil-zhinki-u-vladu

23. Віталій Кличко: У фракції «УДАРу» в парламенті буде третина жінок [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 01.03.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/vitaliy-klichko-u-fraktsiyi-udaru-v-parlamenti-bude-tretina-zhinok

24. Виборчий список. Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» [Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP406?PT001F01=900&pf7171=55

25. Дефіцит жінок на виборах до Верховної Ради // DeutscheWelle. – 01.10.2012. – Режим доступу: http://www.dw.de/dw/article/0,,16276197,00.html

26. Віталій Кличко запропонував колегам по опозиції Угоду про співпрацю на виборах [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». –12.01.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/klichko-zaproponuvav-kolegam-po-opozitsiyi-ugodu-pro-spivpratsyu-na-viborah

27. Віталій Кличко: Спочатку принципи, потім списки [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». –29 листопада 2011. – http://klichko.org/ua/news/news/vitaliy-klichko-spochatku-printsipi-potim-spiski

28. Якою мірою в кожній з наведених сфер поширенакорупція? [соціологічне опитування];[Електронний ресурс] / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 07.2009. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=516

29. Суслов стверджує, що Кличко пропонував Королевській об'єднатися [Електронний ресурс] // Кореспондент.net. – 21.05.2012. – Режим доступу: http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1350351-suslov-stverdzhue-shcho-klichko-proponuvav-korolevskij-ob-ednatisya

30. Виталий Ковальчук: «УДАР» не видит ни малейшей возможности сотрудничества с партией «Украина – Вперед!» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 21.05.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/publications/vitaliy-kovalchuk-udar-ne-vidit-ni-maleyshey-vozmozhnosti-sotrudnichestva-s-partiey-ukraina-vpered-interfaks-ukraina

31. У Кличка кажуть, що перемовин про об'єднання списків з Королевською не було [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 21.05.2012. – Режим доступу:

http://gazeta.ua/articles/politics/_u-klichka-kazhut-scho-peremovin-pro-ob-ednannya-spiskiv-z-korolevskoyu-ne-bulo/436849

32. Інформація про об'єднання Кличка і Королевської може бути піар-грою – Фесенко [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 21.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_informaciya-pro-ob-ednannya-klichka-i-korolevskoji-mozhe-buti-piar-groyu-fesenko/436962

33. «Партії в Україні перетворилися на корпорації-конкуренти» [Електронний ресурс] //Gazeta.ua. – 15.04.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_partiji-v-ukrajini-peretvorilisya-na-korporaciji-konkurenti-politolog/431102

34. Фесенко: «Банкова вдало грає, підживлюючи конфлікти в опозиції» [Електронний ресурс] //Gazeta.ua. – 22.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_fesenko-bankova-vdalo-grae-pidzhivlyuyuchi-konflikti-v-opoziciji/437016

35. Остап Семерак: Список вже написаний й обговорюється у вузькому колі [Електронний ресурс] // Главком. – 03.05.2012. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/6965.html

36. Лариса Федорів: «УДАР» – партія європейського зразка» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 10.08.2012. – Режим доступу: http://lviv.klichko.org/news/show/1439

37. Ірина Геращенко: «Удар» – це рятівне коло опозиції [Електронний ресурс] // Главком. – 01.10. 2012. – Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/8214.html

38. Виталий Кличко – о том, за какую справедливость бороться украинцам [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 05.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/publications/vitaliy-klichko-o-tom-za-kakuyu-spravedlivost-borotsya-ukraintsam

39. Виталий Кличко: «Я буду баллотироваться в мэры Киева. И мне не о чем договариваться с Банковой» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 26.10.2011. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/publications/vitaliy-klichko-ya-budu-ballotirovatsya-v-mery-kieva-i-mne-ne-o-chem-dogovarivatsya-s-bankovoy

40. «Програш у виборах мера поставить хрест на парламентській кампанії Кличка» [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 20.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_progrash-u-viborah-mera-postavit-hrest-na-parlamentskij-kampaniji-klichka/436586

41. Романюк Я. Віталій Кличко розлучиться після виборів [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 18.01.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/celebrities/_vitalij-klichko-rozluchitsya-pislya-viboriv/418595

42. Віталій Кличко не знає, хто такий «Боровик» і з криміналом не водиться [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 29.04.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_vitalij-klichko-ne-znae-hto-takij-borovik-i-z-kriminalom-ne-voditsya/433921

43. Яке значення для Вас під час голосування за політичну партію має те, хто саме очолює цю партію? [соціологічне опитування] [Електронний ресурс] / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 05.2009. – Режим доступу :http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=557

44. Гриценку не вистачає політичної нахабності [Електронний ресурс] //Газета по-українськи. – 27.04.2012. – № 1409. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/comments-newspaper/_gricenku-ne-vistachae-politichnoji-nahabnosti/433391

45. Парламентська кар'єра для Кличка буде зручним стартом на президентських виборах 2015 [Електронний ресурс] //Gazeta.ua. – 20.05.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_parlamentska-kar-era-dlya-klichka-bude-zruchnim-startom-na-prezidentskih-viborah/436640

46. У Криму пошкоджено офіс республіканського осередку «УДАРу» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 13.06.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/u-krimu-poshkodzheno-ofis-respublikanskogo-oseredku-udaru

47. У Нікополі побито представника «УДАРу» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 11.06.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/u-nikopoli-pobito-predstavnika-udaru

48. У Борисполі пограбували виборчий штаб партії «УДАР» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 19.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/u-borispoli-pograbuvali-viborchiy-shtab-partiyi-udar

49. «Віталій Кличко зустрівся з Генпрокурором і розповів про тиск на членів «УДАРу» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 5.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/vitaliy-klichko-zustrivsya-z-genprokurorom-i-rozpoviv-pro-tisk-na-chleniv-udaru

50. За тиждень до виборівтиск на представників «УДАРу» суттєвопосилився[Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 22 жовтня 2012. – Режим доступу: hhttp://klichko.org/ua/news/news/za-tizhden-do-viboriv-tisk-na-predstavnikiv-udaru-suttyevo-posilivsya

51. «УДАР»: У Броварах чиновники заборонили проведення культурного заходу до Дня захисту дітей за участі Кличка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 1.06.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/udar-u-brovarah-chinovniki-zaboronili-provedennya-kulturnogo-zahodu-do-dnya-zahistu-ditey

52. Суд заборонив виступ Кличка, бо «реально небезпечно» [Електронний ресурс] // Українська правда. – 18.10.2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/18/6974964/

53. Влада підключила листонош до розповсюдження «чорнухи», – «УДАР»[Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 22.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/vlada-pidklyuchila-listonosh-do-rozpovsyudzhennya-chornuhi-udar#!prettyPhoto

54. Мисливське господарство Януковича готують до дерибану [Електронний ресурс] // Українська правда. – 17.05.2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/17/6964701/

55. Угода про політичну співпрацю [Електронний ресурс] // Черкаси: офіційний портал міської ради, міського голови, виконавчого комітету. – 29.11.2010. – Режим доступу: http://www.rada.cherkassy.ua/ua/newsread.php?&s=1&s1=3&s2=0&view=1288&p=1

56. Гриценко заявив, що не об'єднався з Кличком через «тушок» і рекет [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 18.04.2012. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_gricenko-zayaviv-scho-ne-ob-ednavsya-z-klichkom-cherez-tushok-ta-reket/431969

57. Виталий Кличко: «Наша цель – фракция минимум из 60 человек» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 27.04.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/publications/vitaliy-klichko-nasha-tsel-fraktsiya-minimum-iz-60-chelovek-kommersant-ukraina

58. Тягнибоквже назвав Кличка «найбільшимрозчаруванням» виборів [Електронний ресурс] // Українська правда. – 19.04.2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/19/6975010/

59. Кличко каже, що «Свобода» об’єдналася з партією влади [Електронний ресурс] // Українська правда. – 25 жовтня 2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/25/6975447/

60. «УДАР» підписав угоду про спільний захист результатів виборів з партіями «Молодь до ВЛАДИ» і ХДПУ [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 06.09.2012. – Режим доступу: http:// klichko.org/ua/news/news/udar-pidpisav-ugodu-pro-spilniy-zahist-rezultativ-viboriv-z-partiyami-molod-do-vladi-ta-hdpu

61. Лещенко С., Щербина С. Нові обличчя і старі підозри Віталія Кличка [Електронний ресурс] // Українська правда. – 02.08.2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/08/2/6970070/

62. Партія «УДАР» оприлюднила список кандидатів на вимогу руху ЧЕСНО [Електронний ресурс]. – 13.07.2012. – Режим доступу: http://www.chesno.org/events/279/

63. УДАР виключив низку кандидатів і частково виконав угоду з ЧЕСНО [Електронний ресурс]. – 01.08.2012. – Режим доступу: http://www.chesno.org/events/349/

64. Kuzio T. UDAR – Our Ukraine Pragmatists in a Radical Opposition Era [Електронний ресурс] // Eurasia Daily Monitor. – 29.10.2012. – Vol. 9, Iss. 197. – Режим доступу: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=40030

65. Кличко «удивил» всех новыми лицами [Електронний ресурс] // *Главком*. – 14.07.2012.– Режим доступу: http://glavcom.ua/articles/7613.html

66. Сидоренко С. Дорогие депутаты [Електронний ресурс] // Комерсант Україна. – 16.11.2012. – Режим доступу: http://kommersant.ua/doc/2067660

67. Лещенко С. Фікція [Електронний ресурс]// Українська правда. – 16.10.2012.– Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/16/6974715/

68. Партія «УДАР» зняла частину мажоритарників на користь колег по опозиції [Електронний ресурс] //Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 14.10.2012.– Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/partiya-udar-znyala-chastinu-mazhoritarnikiv-na-korist-koleg-po-opozitsiyi

69. Віталій Кличко закликав українців не продавати голоси [Електронний ресурс] //Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 24.10.2012.– Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/news/vitaliy-klichko-zaklikav-ukrayintsiv-ne-prodavati-golosii

70. Яценюк: не зняли кандидатів у Києві, бо незнаємо, хто люди з «Удару» [Електронний ресурс] // Українська правда. – 19.10.2012.– Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/-news/2012/10/19/6975049/

71. БЮТ: соціологія по деяких мажоритарниках розходилася на 18% [Електронний ресурс] // *Українська правда*. – 16.10.2012.– Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/16/6974716/

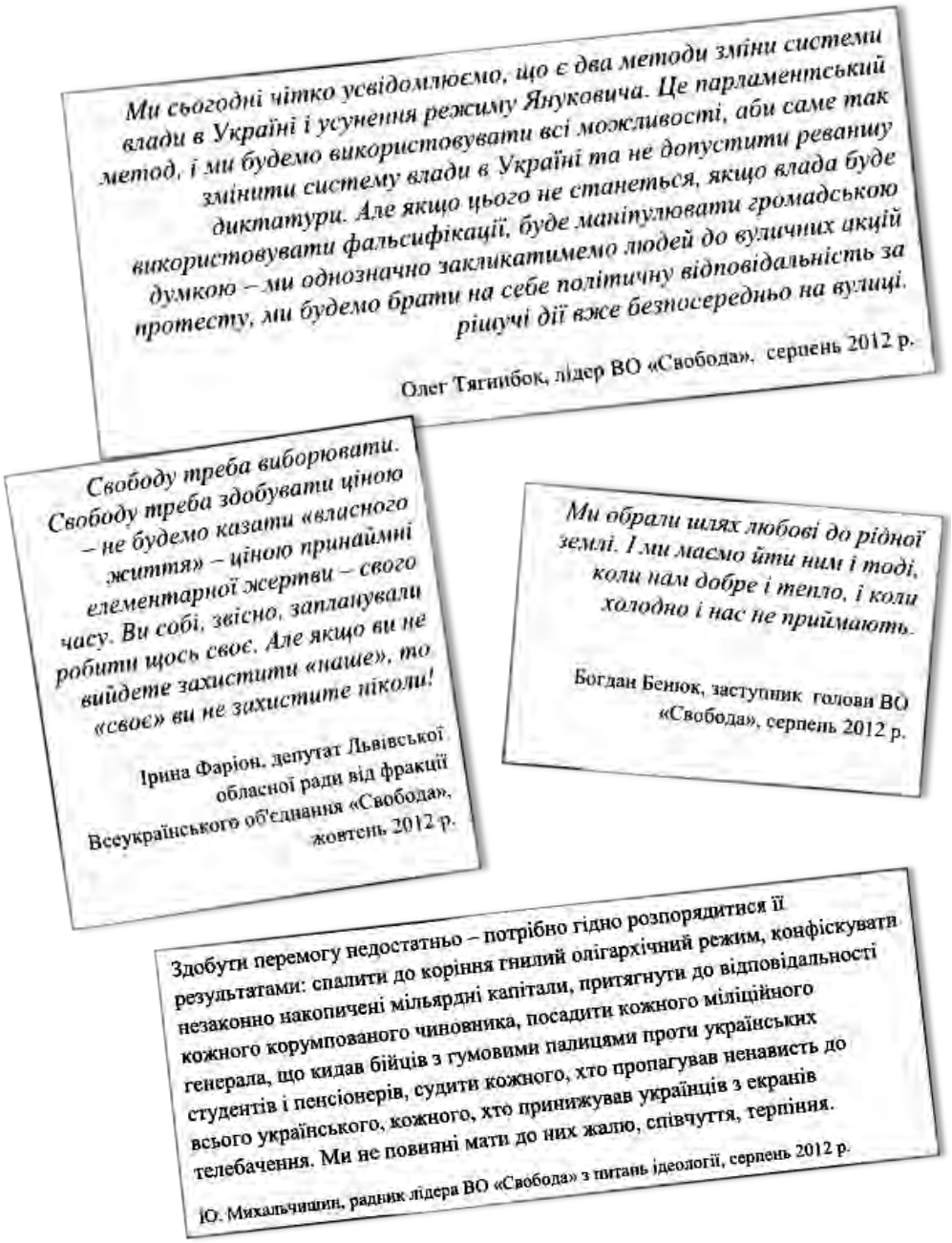
72. Віктор Чумак: «Батьківщина» випередила УДАР, бо провела більш технологічно останні 10 днів кампанії [Електронний ресурс] // Українська правда. – 13.11.2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/11/13/6977357/

73. УДАР вийшов на другий рядок рейтингу симпатійукраїнців [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 6.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/infographics/udar-viyshov-na-drugiy-ryadok-reytingu-simpatiy-ukrayintsiv

74. За результатами паралельного підрахунку голосів «УДАР» набрав понад 15% [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Партії «УДАР Віталія Кличка». – 29.10.2012. – Режим доступу: http://klichko.org/ua/news/infographics/za-rezultatami-paralelnogo-pidrahunku-golosiv-udar-nabrav-ponad-15

75. Віталій Кличко: «Я балотуватимуся в мери Києва. І мені нема про що домовлятися з Банковою» [Електронний ресурс] // ZN,UA. – 21.10.2011. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/vitaliy_klichko_ya_balotuvatimusya_v_meri_kieva_i_meni_nema_pro_scho_domovlyatisya_z_bankovoyu-90049.html

РОЗДІЛ V
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СВОБОДА»: ШЛЯХ ЗДОБУТТЯ ДОВІРИ ВИБОРЦІВ

Історична довідка

Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (ВО «Свобода») *було створено 13 жовтня 1991 р. як Соціал-Національна партія України. Зареєстрована Міністерством юстиції 16 жовтня 1995 р. (реєстраційний номер 686). Першим головою партії було обрано Я. Андрушківа. 14 лютого 2004 р. на IX партійному з'їзді партію було перейменовано на Всеукраїнське об'єднання «Свобода» та обрано нового голову – О. Тягнибока.*

ВО «Свобода» брала участь у низці виборчих кампаній: у парламентських виборах 1998 р. (у блоці «Менше слів», який набрав 0,16% голосів виборців), 2006 р. (за партію проголосувало 0,36% виборців) і 2007 р. (підтримка виборців становила 0,76%). У 2010 р. партія стала учасником президентських виборів, висунувши на пост глави держави О. Тягнибока (який набрав 1,43% голосів виборців). На місцевих виборах 2010 р. ВО «Свобода» здобуло 2276 депутатських місць у місцевих радах різного рівня.

ВО «Свобода» має партійні осередки в усіх областях України, м. Києві й АР Крим, його інфраструктуру складають 627 організацій. Друкований орган ВО «Свобода» – газета «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» («ВО «Свобода»).

1. Всеукраїнське об'єднання «Свобода» на старті парламентських виборів 2012 р.

Початком підготовки до парламентських виборів 2012 р. для ВО «Свобода» по праву можна вважати другий етап XXIII з'їзду партії (24 грудня 2011 р.), на якому було ухвалено зміни й доповнення до програми і статуту ВО «Свобода», визначено стратегію його активності на 2012 р., підбито підсумки діяльності після місцевих виборів 2010 р. Ключове значення мала представлена «формула» участі у виборчій кампанії 2012 р.: націоналістична ідеологічна платформа, узгоджена з опозиційними силами стратегія висування кандидатів, масові акції протесту як провідна форма активності, створення чисельної націоналістичної фракції у майбутньому парламенті. В ідеологічному плані ВО «Свобода» готувалося запропонувати виборцям «антисистемний» й «альтернативний» світогляд, у якому центральне місце посідала б «Велика» і «державна» Україна. Партія оголошувала «війну» «антинародному режиму в Україні», пріоритетним засобом боротьби з яким визначався організований суспільний спротив. «Державній машині, яка обслуговує великий капітал, ми повинні протиставити свою перезасновану Україну – Україну, якої ще не було і якої ще немає, але яка неодмінно буде», – зазначав під час свого виступу очільник партії О. Тягнибок. – «…усвідомлюємо, що у разі поразки на виборах режим може вдатися до силового сценарію утримання влади. Тож, маємо бути готові до боротьби усіма доступними

Ми маємо стати партією професійних революціонерів і сприймати революцію як призначення нашої організації. Тільки наступальний та агресивний стиль у роботі.
Юрій Михальчишин,
радник лідера ВО «Свобода»
з питань ідеології,
грудень 2012 р.

методами, включаючи парламентські та непарламентські форми боротьби. Наша боротьба має носити тотальний характер: в органах місцевого самоврядування, на площах та вулицях» [1].

У рамках підготовки до виборів 2012 р. ВО «Свобода» взяло участь у кампанії «консолідації опозиційних «режиму Януковича» політичних сил», ставши активним учасником Комітету опору диктатурі (КОДу) і переговорного процесу щодо виборчої стратегії з партіями, що увійшли до нього. Тактичні кроки ВО «Свобода» полягали в узгодженні з провідними учасниками КОДу (ВО «Батьківщина» і політичною партією «Фронт Змін») спільних кандидатів у одномандатних округах і висування партійного списку у багатомандатному окрузі. Партія виступала за інтеграційні процеси серед опозиційних сил, але не підтримувала пропозицію Ю. Тимошенко щодо складання єдиного партійного списку (мотивуючи це відмінностями в ідеологіях), пропонуючи, натомість, «похід» на вибори «трьома ідеологічними колонами»: соціал-демократичною «Батьківщиною», ліберальним «Фронтом Змін» та націоналістичною «Свободою» [1]. Обстоювалася думка, що окремо ВО «Батьківщина», «Фронт змін», ВО «Свобода» зможуть не тільки подолати 5% бар'єр, а й набрати більше голосів [2], окрім того, серед партійців лунали застереження щодо можливих прорахунків кампанії у разі складання єдиного списку (наприклад, О. Аронець, член київського міського комітету, відповідальний за зв'язки з громадськістю ВО «Свобода», у своєму блозі зазначав, що «виборець «Свободи» не проголосує за цей список, оскільки там є бютівці й інші нацдеми, а виборець «Фронту Змін» не проголосує за ВО «Свободу», адже йому не подобається націоналістична ідеологія» [3]).

22 січня 2012 р. лідер ВО «Свобода» підписав угоду про спільні дії Об'єднаної опозиції України[*], яка містила два принципових для виборчої стратегії партії моменти: формування єдиного списку кандидатів, які балотуватимуться у мажоритарних округах за принципом «один округ – один кандидат від Об'єднаної опозиції», й утворення парламентської більшості після перемоги Об'єднаної опозиції на виборах 2012 р. Після цієї події упродовж лютого 2012 р. лідери обласних осередків і регіональних представництв ВО «Батьківщина», «Фронт Змін» і ВО «Свобода» по всій Україні приєдналися до угоди. Втім, попри досягнуті домовленості досягнути компромісу опозиційним політичним силам у регіонах не завжди вдавалося. Так, у Красноармійському районі Житомирської області (41-й виборчий округ) на довиборах депутата обласної ради (12 лютого 2012 р.) єдиний кандидат від ВО «Батьківщина», «Фронту Змін», «Української платформи – Собор» конкурував з кандидатом від ВО «Свобода». За підсумками цих виборів із результатом 42,57% переміг

[*] Сутність угоди становили 4 тези: узгодження політичних принципів та підходів, з якими виступають партії-підписанти на парламентських виборах 2012 р.; здійснення скоординованих дій, спрямованих на забезпечення підготовки і проведення чесних виборів; формування єдиного списку кандидатів, які балотуватимуться у мажоритарних округах за принципом – один округ – один кандидат від Об'єднаної опозиції; після перемоги на виборах 2012 р. – утворення парламентської більшості та формування нової української влади (Див. : Угода про спільні дії Об'єднаної опозиції України від 22 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/dokumenty/inshi/027384/)

«єдиний кандидат», «свободівець» – зайняв третє місце (9,28%), пропустивши перед собою представника ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (35,05%).

Випадки неузгоджених дій між «свободівцями» і її політичними союзниками не були рідкістю й до підписання угоди. Зокрема, на початку січня 2012 р. у Коломийській районній раді фракція ВО «Свобода» не взяла участі у голосуванні за політичну заяву, ініційовану депутатами від ВО «Батьківщина», мотивуючи це тим, що внесення заяви на розгляд здійснювалося без попереднього узгодження цього кроку із фракцією ВО «Свобода». Коментуючи ситуацію, голова Івано-Франківської обласної ради і очільник обласної організації ВО «Свобода» О. Сич назвав такий демарш помилковим і наголосив, що «ця колізія сталася через елементарну міжпартійну неузгодженість» [4]. Таким чином, важливим завданням для «опозиційних» політичних сил, однією з яких стало ВО «Свобода», було дотримання підписаної угоди.

Після підписання зазначеного документа О. Тягнибок заявляв про необхідність конкретизувати «спільність» кроків опозиційних сил. Він наголошував на тому, що узгоджені дії щодо викриття фактів зловживань з боку влади та інформування про це громади, утворення коаліцій депутатів у місцевих радах, систематичне проведення спільних протестних акцій, координація діяльності членів комісій, спостерігачів, юристів на виборах, план дій на випадок фальсифікації виборів тощо – це «лише тактика повалення режиму», але необхідно виробити план дій після перемоги Об'єднаної опозиції, який передбачатиме не «косметичні», а «докорінні» перетворення [5]. «Свбодівець» закликав опозиційні сили домовитися щодо загальної ідеологічної платформи і тих законів, за які вони будуть спільно голосувати у разі проходження до парламенту [6].

Як першочергові законодавчі ініціативи ВО «Свобода» пропонувало 12 законів: про імпічмент Президенту Януковичу й висловлення недовіри уряду, про вибори (пропорційна система з відкритими виборчими списками), про заборону комуністичної ідеології, про заборону продажу землі сільськогосподдарського призначення, про стратегічні підприємства, про захист української мови, про новий Податковий кодекс, про формування судової та правоохоронної систем на нових засадах, про визнання ОУН–УПА, про денонсацію Харківських угод, про відкликання посадовців, про історичну справедливість [7]. Варто відмітити, що зазначені «законодавчі ініціативи» кардинально відрізнялися від тих, про які говорив, приміром, А. Яценюк. За винятком збігу поглядів щодо Податкового кодексу, очільник «Фронту Змін» пропонував закони про освіту, про охорону здоров'я, про пенсійну реформу, про персональне голосування у парламенті, про боротьбу з корупцією) [8], що стало ще одним прикладом неузгодженості позицій українських опозиціонерів.

Навесні 2012 р., після зимових заяв лідерів опозиційних сил, стало відомо, що виборчий список Об'єднаної опозиції буде формуватися на базі ВО «Батьківщина», а також те, що його очолить А. Яценюк. Тому ВО «Свобода» повинно було визначитися щодо формату висування своїх кандидатів у багатомандатному окрузі. Лідер «свободівців» намагався вести самостійну лінію у перемовинах з опозиційними силами, намагаючись змістити акценти – на вироблення спільної політичної платформи. Він наголошував, що «навіть

об'єднавши усі без винятку сили, які називають себе опозиційними, без чіткої спільної мети, без єдиного плану дій ми нічого не досягнемо. Ми отримаємо те, чим закінчили усі попередні штучні передвиборчі об'єднання, тому треба забути про безплідну демагогію на тему об'єднання» [9]. На його думку, об'єднання всіх опозиційних сил на парламентських виборах 2012 р. неможливе через кардинальні розбіжності в ідеологіях партій і перемогу опозиції могла б принести лише єдина платформа й відсутність зрадників [10]. У відповідь на таку позицію Ю. Тимошенко заявила, що «самостійна гра» О. Тягнибока є головною загрозою для опозиції» [11]. Зі свого боку лідер ВО «Свобода» назвав цю заяву «грубим порушенням умов взаємонепоборювання і взаємоненападу, викладених в угоді про спільні дії Об'єднаної опозиції, яке може відкинути, й взагалі, перекреслити досягнуті домовленості» [12]. До того ж, у квітні 2012 р. у пресі почали з'являтися повідомлення про попереднє узгодження кандидатур у мажоритарних округах. Зокрема, йшлося про те, що три мажоритарні округи м. Львова будуть розподілені між І. Фаріон (ВО «Свобода»), Т. Стецьківим (ВО «Батьківщина»), А. Парубієм («Фронт Змін») [13]. «Свободівці» спростовували таку інформацію і наголошували, «що не менше, ніж диверсій влади, потрібно остерігатися поспішних заяв, необдуманих коментарів чи свідомого витоку інформації від представників опозиції. Аби те, що так тяжко, по крихті складається докупи, не розвалили самі опозиціонери» [14].

Таким чином, ВО «Свобода» як майбутній учасник виборчих перегонів 2012 р. намагалося закріпити за собою право на опозиційну риторику й самостійну лінію політичної поведінки. «Свободівці» розуміли, що для цього, як і для подолання 5-відсоткового бар'єра, прихильників, яких мала партія за підсумками останніх виборчих кампаній, було явно недостатньо, тому ще одним завданням партії стало розширення меж електорального поля, що вимагало адаптації ідеологічних фреймів ВО «Свобода» до інших сегментів електорату.

Обмеження, які накладала радикальна риторика провідних діячів ВО «Свобода» на пошук нового виборця, проявлялися швидко і вимагали від «свободівців» гнучкості у відносинах з потенційними виборцями. Понад те, необережні висловлювання членів партії активно використовувалися політичними конкурентами, нерідко змушуючи партію вживати контрзаходів. Наприклад, у листопаді 2011 р. в одному з своїх коментарів на «Facebook» член політради партії і водночас голова її Сумського обласного осередку І. Мірошниченко назвав голлівудську акторку українського походження М. Куніс «жидівкою»: «Вона не українка, а жидівка за походженням. Цим пишається, і зірка Давида їй у руки. Тільки от про країну, в якій народилася – ні пари з вуст і жодного позитиву. Тому вважати її своєю – язик не повертається. Хай любить собі Гамерику та Ізраїль, і не треба її ліпити до України» [15]. Це повідомлення було миттєво поширено по найпопулярніших каналах й Інтернет-порталах України, створивши для ЗМІ ефект «сенсації», а для іміджу ВО «Свобода» – рису ксенофобії. У грудні 2011 р., напередодні згаданого XXIII партійного з'їзду, на порталі «Острів» з'явилося інтерв'ю голови Донецької міської організації ВО «Свобода» А. Шевцова, у якому він торкнувся теми нацизму. Зокрема, «свободівець» зазначив, що серед його однопартійців єдиної позиції

щодо ставлення до А. Гітлера немає, що в українських націоналістів є певна подібність із німецькими націонал-соціалістами, додавши до цього, що не можна ігнорувати чужий досвід, якщо він може бути корисним для справи. Реакція О. Тягнибока на висловлювання А. Шевцова була різкою. На з'їзді партії він публічно розкритикував голову партійного осередку, назвавши його висловлювання «маячнею», наголосивши, що партія має чітку позицію: «Сталін і Гітлер – одне і те саме, й різниця між націонал-соціалізмом і соціал-націоналізмом – величезна» [16]. А. Шевцова було знято з посади «за порушення дисциплінарного та партійного статутів» з оголошенням догани та забороною займати керівні партійні посади.

Подібний показовий «акт покарання» за «неналежну» поведінку можна було розцінювати як чіткий сигнал для партійних активістів бути стриманішими й зваженішими у своїх публічних заявах. Проте контролювати прояви радикалізму партії було складно. Зокрема, у лютому 2012 р. в інтерв'ю одному із російських Інтернет-порталів голова прес-служби ВО «Свобода» Ю. Сиротюк зробив ще декілька «необережних» для іміджу партії висловлювань (щодо перемоги у національному відборі на пісенний конкурс «Євробачення» української співачки Гайтани: «Гайтана добре співає, але вона не представляє нашу культуру, тому ми у черговий раз програємо… Україну асоціюватимуть з іншим континентом, десь у Африці», а також щодо заступника Національної телекомпанії України В. Арфуша: «поки Національною телекомпанією керуватиме Валід Арфуш, далекий від усього українського… мільйони, які будуть дивитися це шоу, побачать, що Україну представляє, умовно, людина, яка не належить до нашої раси, вкорениться поняття, що Україна десь у далекій Африці» [17]), за що був звинувачений у расизмі. Партія і її керівництво не засудили такі висловлювання (на сторінках партійної газети пояснювалося, що «…в Україні формується ганебна практика політичного таврування, а слово «расист» є лише одним із його варіантів» [18, с. 6]). Сам Ю. Сиротюк мав можливість вибачитися перед співачкою у прямому ефірі політичного ток-шоу «Шустер LIVE» [19], але відмовився зробити це, що дало привід медійникам приписувати, а конкурентам звинувачувати «свободівців» у расистських настроях.

ВО «Свобода» зіткнулося із численними закидами політичних опонентів, які стосувалися питання фінансування партії. Наприклад, комуністи «викривали» об'єднання у тому, що його діяльність фінансується олігархами, на що «свободівці» відреагували судовим позовом, звинувативши конкурентів у поширенні недостовірної інформації (позов був задоволений на користь ВО «Свобода»). Опоненти вимагали оприлюднення джерел фінансування партії, і О. Тягнибок виправдовувався, що «зараз виборча кампанія нашої партії не фінансується, оскільки законом чітко визначені терміни початку виборів і, відповідно, початку проведення агітації», що «процес збору коштів партії ведеться постійно», що партія ВО «Свобода» «оприлюднить всі джерела фінансування своєї виборчої кампанії» [20]. Поширювалася думка, що активна діяльність партії вигідна владі. Вустами політичних опонентів й експертів ВО «Свобода» звинувачувалося у таємній співпраці з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. Так, О. Мороз заявляв, що О. Тягнибок «за гроші ПАРТІЇ РЕГІОНІВ не злізає з

телеекранів», «читає» програму СПУ і «навіть цитати у лапки не бере» (ця заява була оскаржена у судовому порядку, інформація, озвучена О. Морозом, була визнана недостовірною) [21]. Блогер і правозахисник О. Володарський пояснював, що діяльність ВО «Свобода» вигідна, у першу чергу, владі, позаяк існування «неонацистів» дозволяє їй посилювати репресивний апарат». Він приписував ідеології партії ксенофобію, заперечення основних прав і свобод людини, поділу людей за етнічною ознакою [22]. Також у пресі з'являлися повідомлення про випадки плати ВО «Свобода» особам, які були учасниками протестних акцій, організованих партією. О. Тягнибок у відповідь заявляв, що його партія виступає проти таких речей і це не стосується прихильників партії, які завжди добровільно беруть участь у подібних акціях [23].

Ми свідомі того, що для багатьох прихильників наших нинішніх політичних партнерів може бути неприйнятною присутність «Свободи» у гіпотетичному «єдиному списку».
Олег Тягнибок,
лідер ВО «Свобода»,
квітень 2012 р.

У квітні 2012 р. на шпальтах газети «День» проти «свободівців» було опубліковано відкритий лист до лідерів Комітету опору диктатурі (КОДу), під яким підписалися близько 40 осіб (експертів, медійників, науковців, серед яких були головний редактор незалежного культурологічного журналу «Ї» Т. Возняк, ведучий каналу «ТВі», оглядач журналу «Український тиждень» Ю. Макаров, політичні аналітики О. Кривдик, Є. Магда, представник української діаспори у Канаді й США та інші). Підписанти звинувачували партію у розколі України і вимагали, щоб КОД припинив будь-яку співпрацю з ВО «Свобода» через антидемократичний характер діяльності останнього [24]. Позиція КОДу щодо цього листа-звернення була озвучена бютівцем В. Бондаренком, який пояснив, що у КОДі не обговорюють можливість виключення зі своїх лав ВО «Свобода» [25]. Реакція ВО «Свобода» на цю ситуацію була досить різкою, у своєму блозі її прокоментував І. Мірошниченко, назвавши осіб, що підписалися під листом «україножобами всіх мастей» – від «сумнозвісних космополітичних ліберастів» і «цинічних грантососів західних фондів» до «лівацьких екстремістів та мракобісних пропагандистів «євразійства» [26]. У партійній газеті на цю тему висловилася депутат Львівської обласної ради від ВО «Свобода» І. Фаріон, назвавши осіб, що підписалися під листом, «експертними» маргіналами», «проплаченими і слабосилими лакеями», що «засліплені ненавистю до сотень тисяч вільних українських людей націоналістичного світогляду». Захищаючи партію, вона зазначала: «Це тупе, собаче оббріхування… наш виборець підкаже, що ці збиті від страху в одну банку хробаки… забули долучити до своєї компанії підписантів на зразок Табачника, Колєснічєнка, Болдирєва, Бондарєнко та інших рабів чи то блазнів цього режиму» [27, с. 2].

Отже, наведені приклади стали свідченням певних тактико-ідеологічних прорахунків ВО «Свобода» у формуванні іміджу партії на підготовчому до виборчої кампанії етапі. Випадки радикалізму привертали увагу преси, але, щоб не втратити потенційних неофітів, які прийдуть голосувати і не схилити частину протестного електорату на бік інших опозиційних сил, партійне керівництво було змушене вживати заходів, спрямованих на «очищення» образу ВО «Свобода».

Концепція взаємодії ВО «Свобода» з виборцем у виборчій кампанії 2012 р. зводилася, у принципі, «дійти до кожного українця», донести до нього ідеологію партії, забезпечити захист його національних і соціальних прав [28]. Ідеологічною основою агітаційної кампанії слугували ідеї націоналізму і соціальної справедливості, носіями яких були «справжні українські патріоти», для яких УПА, ОУН, особистості С. Бандери, Р. Шухевича виступали символами боротьби за Україну. У своїй риториці «свободівці» поєднували компоненти ідентичності націоналіста і соціаліста, на основі таких топосів, як Мова, Українська держава, Влада, Режим. Останні два мали однозначно негативне забарвлення і становили зміст більш узагальненого «ворога» для обох ідеологічних систем (ворог – це той, який «знищує» українську мову, національну гідність» – смислозначимі конструкти для ідентичності націоналіста; це той, який «творить соціальну нерівність і несправедливість» – смислозначимі конструкти для ідентичності соціаліста). Владі і Режиму протиставлявся топос Опозиції, у якій втілювався позитивний «Ми»–образ ВО «Свобода» як «проукраїнської патріотичної політичної сили», що бореться проти режиму за інтереси українського народу і українську державу.

Свою риторику ВО «Свобода» спрямовувало не тільки на правий сегмент електорального поля, претендуючи на роль чи не єдиної політичної сили, яка має право бути виразником націоналістичної й патріотичної ідеології, а й лівого, позиціонуючи себе як політичну силу, яка бореться за інтереси народу, соціальну справедливість, націоналізацію природних і головних господарських об'єктів, є непримиренним супротивником олігархії.

Якщо засудження лідера БЮТу спричинить розчленування і самознищення цієї політсили, саме тоді і з'явиться пусте місце…Більшість з тих, хто розчарувався у Тимошенко під час її урядової діяльності, уже не повернеться до неї, оскільки в Україні немає кріпосницького електорату…
Юрій Сиротюк,
керівник прес-служби ВО «Свобода»,
жовтень 2011 р.

Для створення образу своєї партії «свободівці» використовували дискредитований (через арешт Ю. Тимошенко і Ю. Луценка) імідж ВО «Батьківщина» і партії «Народна Самооборона», що дозволяло позиціонувати партію як «єдину» і «справжню» політичну силу, яка може і повинна очолити опозицію. О. Тягнибок мав би стати в очах нації новим лідером опозиції, відтіснивши Ю. Тимошенко й Ю. Луценка, а також нових претендентів (А. Яценюка, В. Кличка, О. Турчинова) на лідерство у боротьбі з «антинародним режимом Януковича».

Стосовно діючої влади активісти партії у своїх заявах і коментарях позиціонували ВО «Свобода» як її провідного опонента, викриваючи «владу» у неспроможності ефективно управляти суспільством, протиставляючи альтернативні шляхи її діям. Критика розгорталася шляхом концентрації уваги на проблемах, які, з погляду «свободівців», перешкоджали руху у майбутнє, гальмували демократичні та економічні процеси, національний розвиток, загрожували втратою незалежності і погіршенням здоров'я нації. Основними проблемами, що порушувалися у промовах активістів партії, були мовне питання, продаж землі, свавілля чиновників і корупція, злочинність, безробіття,

бідність. Наприклад, у грудні 2011 р. ВО «Свобода», користуючись соціалістичною риторикою, виступало із різкою критикою бюджету на 2012 р. (починаючи від процедури його ухвалення до окремих статей), вказуючи, що «Державний бюджет «тріщить по швах», тому навряд чи незахищені верстви населення отримають допомогу від держави», що «влада не поспішає закривати офшори для олігархів та створює сприятливий податковий режим для своїх утримувачів, і цей тягар у вигляді сплати податків ляже на знекровлений малий та середній бізнес», що «режим Януковича, грабуючи український народ та неймовірно збагачуючись, затвердив «бюджет мародерів» та ін. [29].

У січні 2012 р. «свободівці» констатували встановлення в Україні «бездушного диктату кровавої кримінальної олігархії» та «україноненависництва», який вважався «проявом совкового реваншу», вказував на політичні репресії, економічну експлуатацію, соціальне гноблення та духовне мародерство [30]. Поза увагою партійних спікерів не залишилася ініціатива Президента щодо створення Конституційної Асамблеї. Зокрема, лідер партії охарактеризував цей президентський крок як «черговий етап конституційних махінацій», звинувачував В. Януковича у «спробі узурпації влади». У заявах О. Тягнибока підкреслювалося, що лише громадяни, сама «нація» має визначати базові компоненти суспільного устрою: форму державного правління, питання власності, землі, надр, стратегічних та природних монополій, розподілу прибутків, соціальних гарантій, порядок формування армії і захисту навколишнього середовища [31]. Ще одна ознака узурпації влади вбачалася «свободівцями» у закритті популярного файлообмінника «Ex.ua», в освітній політиці уряду та інше. Закликаючи до суспільного спротиву, «реальної революції», що призведе до падіння влади, ВО «Свобода» підсилювало протестні настрої серед населення.

Зауважимо, що з січня 2012 р. партія розпочала активну інформаційну кампанію щодо розширення свого впливу на Центр і Схід України. Саме ці регіони, які були «вотчиною» ВО «Батьківщина», за переконанням «свободівців», стануть джерелом підтримки ВО «Свобода» і дозволять впевнено пройти партії до парламенту. Наприклад, голова Київської міської організації партії А. Іллєнко з цього приводу заявляв, що найбільше виборців, які на найближчих виборах уперше голосуватимуть за ВО «Свобода» – у центральних областях України: «По Галичині ми вже маємо 25–30% підтримки, тому говорити про якийсь стрибок немає передумов, а от центральні області дадуть нам у 3–4 рази більше голосів, ніж давали досі» [32].

У своїй риториці ВО «Свобода» активно розвивало тему владних переслідувань опозиційної діяльності, що ставало ще одним предметом критики дій влади. О. Тягнибок на зустрічі з журналістами з цього приводу заявляв: «Маячня влади у намаганнях залякувати політиків і суспільство вже доходить до найвищої межі. Очевидно, що влада намагається поселити страх не тільки у суспільстві, але й у своєму оточенні, щоб розуміли, що Янукович залізною рукою керує державою. Але це вже переходить у певне паяцтво, бо такий собі їжак, перепрошую, з голою задницею, хоче нас всіх налякати –

У народа є вороги, на яких ми повинні вказувати.
Юрій Михальчишин, радник лідера ВО «Свобода» з питань ідеології», 2012 р.

прокуратурою чи міліцією» [33]. У своєму блозі І. Мірошниченко (січень 2012 р.) оприлюднив інформацію про інтерес працівників СБУ до «свободівців». У повідомленні йшлося про керівника Лебединської районної організації ВО «Свобода» В. Бистренка, до якого надвечір завітала особа на ім'я В. Осокін, який представився заступником начальника управління СБУ у Сумській області. Гість випитував у активіста партії інформацію про І. Мірошниченка і схиляв до співпраці [34]. 12–13 лютого 2012 р., перебуваючи у Кременчуці Полатвської області, О. Тягнибок уперше заявив, що побоюється арешту, але запевнив, що таких приводів, на кшталт тих, що призвели до ув'язнення Ю. Тимошенко і Ю. Луценка, влада щодо нього навряд чи знайде, оскільки він не був при владі [35]. Прес-служба партії висвітлювала позицію ВО «Свобода»: «такі дії необхідні Президентові В. Януковичу і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ для жорстокої боротьби з реальними претендентами на перемогу на виборах до Верховної Ради України у мажоритарних округах» [36]. Під «реальними претендентами на перемогу» малося на увазі представники ВО «Свобода».

Зміст риторики партії у весняний період її активності становили сюжети про державну політику (продаж земель і майна, «дерибан» України, освітню політику, проблеми безробіття, інфляції, олігархізації економіки), національну ідентичність (про значимі історичні події і видатних постатей), виборчу кампанію («спільні кроки опозиції»). Окрім того, «свободівці» продовжили звинувачувати владу у чиненні тиску на опозиціонерів. Так, прес-служба Хмельницької організації партії повідомляла, що зростання популярності ВО «Свобода» серед населення області злякало владу, тому вона вимагає від голів районних державних адміністрацій, керманичів партійних організацій протидіяти «свободівцям», відстежувати подання заявок на мітинги і пікети партії, організовувати контрзаходи для перешкоджання проведенню акцій ВО «Свобода» [37]. Ще однією темою, що доповнювала повідомлення про «переслідування опозиціонерів», була тема масових фальсифікацій. «Свободівці» пророкували «надзвичайно жорстоку боротьбу», яка відбуватиметься упродовж виборчої кампанії 2012 р., запевняючи громадськість, що країну чекають шалені фальсифікації, тиск і політичні репресії з боку влади, які надалі матимуть масовий характер [38].

У червні – липні 2012 р. домінуючою темою повідомлень і заяв активістів ВО «Свобода» стала мовна політика. Ухвалення Закону України «Про засади державної мовної політики» спричинив шквал гострих заяв щодо українофобії і русифікації, які чинить «влада», палких промов на захист української ідентичності і національної гідності (приклад: «мародери від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, комуністів та литвинівців посягнули на душу народу… закликаємо до безстрокової мобілізаційної акції протесту. Зберімося разом, аби засвідчити панування на власній землі, невпинність нашої боротьби та втіленість у власній мові… Ми прийняли виклик регіональних мародерів і неминуче їх поборемо. Ставаймо на захист своєї мови, своєї держави, своєї свободи!» [39, с. 1]).

На підготовчому до виборів 2012 р. етапі основними видами активності ВО «Свобода» були робочі візити лідера у регіони країни, проведення масових акцій, організація виступів голови та членів політради партії у теле- і радіоефірах (популярних політичних ток-шоу), медіа активність в Інтернеті (блоги, форуми, соціальні мережі).

Важливою складовою створення позитивного іміджу партії були візити лідера у різні регіони країни. Зокрема, 10 лютого 2012 р. О. Тягнибок відвідав м. Донецьк для представлення нового керівника виборчого штабу партії у Донецькій області – заступника голови Київської міської партійної організації Ю. Ноєвого. На запитання місцевих журналістів лідер ВО «Свобода» відповів, що приїхав на Донбас не у рамках передвиборчого туру, а для зустрічі з партійними активістами та вивчення становища напередодні виборів, а також зазначив, що «невеликий відсоток у Донецькій області рівноцінний великому відсоткові у західних областях, додавши, що у цьому регіоні ВО «Свобода» має 5–8% і на таку підтримку вона може розраховувати навіть з урахуванням крадіжки голосів» [40]. 11 лютого 2012 р. О. Тягнибок уже перебував у Дніпропетровську, де говорив про вирішальність цих виборів і шанси ВО «Свобода» на Південному сході країни, про результати місцевих виборів. Також він торкнувся проблеми корумпованості судів, порушив теми «бандитського режиму» і «правління сім'ї Януковича», продажу земель, газових відносин з Росією і занепаду українських сіл [41]; 26 лютого 2012 р. з подібною риторикою він виступив на Тернопільщині [42, с. 3].

Упродовж березня, квітня і травня 2012 р. очільник ВО «Свобода» зустрівся з мешканцями східного (м. Луганськ, Харків), північно-східного (Сумська область) і північно-західного (м. Житомир), західного (Івано-Франківська, Закарпатська області), центрального (Дніпропетровська, Кіровоградська, Черкаська області), південного (м. Херсон, Миколаївська, Одеська області) регіонів країни. Спілкуючись з громадами, О. Тягнибок говорив про «узурпацію» ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ влади й Української держави, «розкрадання майна» і «україножобську політику». Окрім того, разом із лідерами Об'єднаної опозиції (О. Турчиновим і А. Яценюком) О. Тягнибок вшанував пам'ять Т. Шевченка (покладанням квітів до пам'ятника 9 березня у м. Києві) [43, с. 2], разом із однопартійцями (О. Осуховським, А. Вітівим, І. Сабієм) – вояків УПА (17 квітня, Рівненщина) [44, с. 1].

Упродовж весни 2012 р. лідер ВО «Свобода» відвідав практично всі регіони України, завітавши не тільки до обласних, а також районних центрів. Персоніфіковані зустрічі О. Тягнибока з місцевими громадами йшли на користь іміджу партії, оскільки дозволяли «з перших вуст» почути виборцю позицію і ключові ідеї «свободівців». Окрім того, формат і діалогічний характер зустрічей дозволяв позитивно впливати на формування образу О. Тягнибока як доступного для пересічного громадянина, обачливого й підготовленого політика, здатного реалізувати сподівання людей, повести маси і забезпечити правопорядок у країні.

Серед політичних акцій, які проводило ВО «Свобода», були такі, які мали всеукраїнський характер, і такі, що стосувалися локальних проблем місцевої громади. Наприклад, 14 жовтня 2011 р. ВО «Свобода» організувало у м. Київ ходу і багатотисячний мітинг на честь свята Покрови і дня Українського козацтва та УПА. 25 листопада 2011 р. Вінницька міська організація ВО «Свобода» спільно із вінницькими громадсько-політичними силами патріотичного спрямування провели пікетування сесії міської ради «Шевченку на Театральній – бути!». «Свободівці» спільно з об'єднанням «Український дім» та

Вінницьким козацьким полком І. Богуна вимагали від місцевої влади виконати рішення міської ради «Про реконструкцію площі Театральної та встановлення пам'ятника Т. Шевченку» [45]. 1 січня 2012 р. у м. Горлівка Донецької області під егідою ВО «Свобода» було проведено смолоскипну ходу на честь дня народження С. Бандери. 21 січня 2012 р. ВО «Свобода» спільно з іншими опозиційними силами організувало у м. Київ масову акцію протесту, яку було приурочено до Дня Соборності та Свободи.

Загалом навесні 2012 р. ВО «Свобода» провело низку протестних акцій. Зокрема, у березні 2012 р. у м. Львові відбувся мітинг «Скажи «Ні!» бандитському режиму, що відзначатиме другу річницю узурпації країни!» [46, с. 1–2]. У тому ж місяці у містах Черкаси, Житомир, Луганськ, Полтава, Кіровоград, Суми, Крим, Одеса, Харків, Чернігів, Івано-Франківськ, Донецьк, Рівне «свободівці» спільно з представниками опозиційних сил і громадських організацій провели всеукраїнську акцію «Вставай! Покажи Януковичу червону картку!» [47, с. 2]. У квітні 2012 р. спільно зі «Студентською Свободою» перед будівлею облдержадміністрації у м. Дніпропетровську провело акцію протесту проти урядової реформи у сфері медицини; 16 – 18 травня – зініціювало проведення загальноукраїнського бойкоту «молочної мафії» і пікету Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Окрім зазначеного, за участю «свободівців» упродовж весни 2012 р. на теренах України відбулися різноманітні урочисті і спортивні заходи (смолоскипні марші і мітинги на пошану Т. Шевченка, героїв Крут, Крапатської України, УПА, чемпіонат з хокею та інше).

Ключовою подією літнього періоду активності партії стала участь спільно з Об'єднаною опозицією у масових акціях протесту проти прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики». День ухвалення закону в першому читанні «свободівці» назвали «чорним вівторком», в оприлюдненій 6 червня 2012 р. заяві політвиконкому партії зазначалося: «…Ухвалений у першому читанні законопроект «Про засади державної мовної політики» – є брутальними порушенням Конституції України, зневагою до українського народу… у нації вичерпався арсенал інструментів мирного діалогу з чинними режимом… Мовна агресія стала яскравим виявом …політики лінгвоциду, за якою, безумовно, почнеться етап етноциду – витіснення з прадавніх земель та знищення української нації. Нинішній антиукраїнський режим не залишає альтернатив у виборі моделі спілкування з ним. На його брутальну агресію можна відповісти лише згуртованою дією громади і тотальним суспільним бойкотом» [48, с. 1].

ВО «Свобода» розпочало мобілізацію своїх активістів і упродовж червня 2012 р. протести хвилею прокотилися західними областями України, 3–6 липня 2012 р. у м. Київ біля Українського дому за участю «свободівців» відбувся протест на захист української мови. Як повідомлялося у партійній пресі, «протести не тільки зірвали плановану тріумфальну прес-конференцію Януковича», а показали приклад того, що «режим Януковича можна і треба перемагати» [49, с. 1, 3]. За повідомленням українських ЗМІ, акція проти «мовного закону» була розпочата як безстрокова (хоча кількість учасників зростала до середини липня і спала до кінця місяця). Активісти ВО «Свобода», інших опозиційних і

громадських сил виголошували гучні промови на захист української мови і національної ідентичності, збирали підписи за скасування мовного закону, за імпічмент Президенту В. Януковичу, ночували під будівлею і влаштовували голодування. Присутність під час акції протесту спецпідрозділів «Беркут» спричиняло випадки агресії у вигляді сутичок між протестувальниками і беркутівцями, застосування сльозогінного газу тощо. Результатом «активної» боротьби на захист української мови для ВО «Свобода» стало закріплення статусу «опозиційності» за політичною силою (як зазначав О. Тягнибок, проти «свободівців» було порушено 5 кримінальних справ [50]), партія стала «справжнім ворогом» режиму.

Відмітимо, що окрім «вуличних» акцій, ВО «Свобода» активно використовувало ресурси Інтернет-мережі (користувачами якої є переважно молодь і люди середнього віку з різним соціальним статусом, представники світових і вітчизняних медіа), зокрема, – офіційний веб-сайт партії (із окремими веб-сторінками для кожного обласного партійного осередка), блогосферу (блоги О. Тягнибока, Ю. Михальчишина, І. Мірошниченка, А. Мохника та інших провідних діячів партії на сайтах таких Інтернет-видань, як «Українська правда», «Історична правда», «Україна Incognita», газети «День», «LB» «Лівий берег», «Газета по-українськи»). Окрім того, ВО «Свобода» було представлено у соціальних мережах «Facebook», «Twitter», «В контакте» (де розміщувалися сторінки партії, її осередків, усіх керівників й численних активістів й прихильників).

Таким чином, у період з осені 2011 р. до літа 2012 р. у підготовчий період «свободівці» спрямовували свої зусилля на формування іміджу партії як опозиційної націонал-патріотичної сили, яка бореться проти існуючого політичного режиму, що відображалося у риториці й акціях партії. Риторика ВО «Свобода» містила як націоналістичні, так і просоціалістичні, подекуди популістські ідеї. Партійне керівництво зіткнулося зі складнощами у веденні своїх інформаційних кампаній, які були зумовлені активністю політичних конкурентів і використанням членами партії право радикальних висловлювань, що обмежувало можливості для збільшення підтримки виборців. Активність ВО «Свобода» мала у цей період протестний характер. Закликаючи населення до активного супротиву проти соціальної і національної несправедливості, партія продемонструвала здатність до мобілізації своїх прихильників (під час протестів проти ухвалення Закону України «Про засади державної мовної політики»), створюючи образ політичної сили, що веде агресивний наступ на політичних конкурентів і всілякими шляхами намагається задовольнити інтерес радикально і патріотично налаштованого українського виборця.

2. Хід, особливості й результати агітаційної кампанії ВО «Свобода»

1 серпня 2012 р. ВО «Свобода» провело XXIV з'їзд, на якому було затверджено передвиборну програму партії, партійний список і список кандидатів у мажоритарних округах.

Передвиборна програма «Своя влада – Своя власність – Своя гідність на СВОїй, БОгом ДАній землі» містила ідеї «докорінної» зміни політичного, економічного, соціального і національного буття українського народу. Своєю метою партія проголошувала побудову «могутньої Української Держави», а головними завданнями – «усунення від влади режиму олігархічної диктатури», «ліквідацію наслідків її правління» і «втілення всеосяжних і докорінних перетворень у державі» [51]. Згідно з програмою, в українській політиці мало відбутись «очищення» держапарату і встановлення відповідального народовладдя. Ці ідеї конкретизувалися у тезах про проведення люстрації, підвищення кримінальної відповідальності для державних посадовців, запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками, скасування депутатської недоторканності щодо кримінальних і економічних злочинів, запровадження голосування депутатів за відбитком пальця, виборність місцевих суддів, надання місцевим громадам права відкликання депутатів рад усіх рівнів шляхом референдуму, ліквідацію обласних та районних державних адміністрацій. В економічній сфері ВО «Свобода» виступало за розвиток середнього класу, ліквідацію монополій та олігополій, заборону приватизації стратегічних підприємств, повернення до комунальної власності підприємств електро-, газо-, тепло- і водопостачання, повернення до державної власності підприємств, що не виконують соціальних, інвестиційних та інших зобов'язань, встановлення державного контролю над банківською сферою, заборону торгівлі землею, розвиток «кооперативного руху» на селі, скасування податку на додану вартість [51].

Пакет «соціальних» пропозицій складався з тез про «ліквідацію прірви між багатими і бідними» (шляхом забезпечення безвідсоткових державних кредитів на відкриття власної справи), запровадження «соціально справедливої системи оподаткування», державної житлової програми (отримання державних безвідсоткових кредитів для сімей з трьома дітьми, а для багатодітних сімей – безкоштовне житло від держави), погодинної оплати праці й «узалежнення» пенсійного віку від середньої тривалості життя [51].

В окремому блоці програми – «Своя гідність» – містилися ідеї щодо збереження національної ідентичності українців. У ньому розкривалися основні тези про захист української мови (прийняття відповідного закону, запровадження обов'язкового іспиту з української мови для держслужбовців, скасування оподаткування на україномовне книговидання, налагодження виробництва україномовного програмного забезпечення та інші), громадянства (встановлення у паспорті графи «національність», ухвалення нового закону про громадянство з метою запобігання практики подвійного громадянства); історичної пам'яті («відкриття архівів ВЧК–ГПУ–НКВД–МГБ–КГБ», визнання вояків ОУН–УПА учасниками національно-визвольної боротьби за державну незалежність України), соціального здоров'я нації (заборона реклами тютюнових виробів, алкогольних напоїв, пропаганди наркоманії та сексуальних збочень) [51]. Зазначимо, що націоналістичні ідеї були присутні не тільки у частині програми, яка мала назву «Своя гідність». Зокрема, у розділі «Своя влада» йшлося про відбір молодих фахівців на державні посади за критерієм патріотизму, а також про зобов'язання кандидатів на всі виборні посади

вказувати в офіційних біографіях національну належність; у соціально-економічному розділі – «Своя власність» – йшлося про зменшення фіскального тиску на всі верстви суспільства, які виробляють національний продукт, про пільгові умови повернення на Батьківщину всіх українських заробітчан (пропонувалося, щоб зароблені ними гроші і майно, за умови їх вкладення у підприємницьку діяльність в Україні, вважати інвестиціями, які не підлягають оподаткуванню), націоналізацію підприємств власників, що вивели капітали до офшорів, про заборону іноземним особам володіти контрольними пакетами акцій банків». Подібним чином у різних частинах тексту програми були присутні й соціалістичні ідеї. Наприклад, теза «відмінити несправедливу пенсійну реформу та грабіжницький Податковий кодекс», що відображала проблему соціальної справедливості і рівності, входила до розділу «Усунення від влади режиму олігархічної диктатури», тези «забезпечити можливість найманим працівниками набути права власності на підприємства державної та комунальної власності, брати участь у їхньому управлінні та справедливому розподілі прибутків», «встановити прогресивні податки на розкіш» – до розділу «Своя власність» тощо [51].

Партійний список ВО «Свобода» складався з 225 осіб [52]. Першу п'ятірку представляли лідер партії О. Тягнибок, актор Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка Б. Бенюк, заступник голови партії А. Мохник, заступник головного редактора партійної газети І. Мірошниченко, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка О. Шевченко. У списку були представлені 13 керівників обласних організацій ВО «Свобода», 5 з яких увійшли до першої двадцятки: це А. Вітів (Волинська область) № 6 у списку, П. Кириленко (Одеська область) – № 9, І. Мірошниченко (Сумська область) – № 5, І. Швайка (Харківська область) – № 8, А. Міщенко (Чернігівська область*) –№ 19.

За нашими підрахунками, 35% всього списку становили підприємці (топменеджмент приватних і комунальних підприємств); 36,8% – робітники сфери освіти (вчителі, викладачі, доценти, професори), науки і культури, а також юристи, лікарі, представники ЗМІ. До списку увійшли також пенсіонери (4%), студенти (2,2%) і особи, соціальний статус яких було визначено як «тимчасово не працює» (13,7%).

Серед перших 35 кандидатів у партійному списку 21 був представником органів місцевого самоврядування. До нього увійшли голова, депутати Львівської обласної ради, депутати міської ради м. Львова, Івано-Франківської обласної і міської рад, Тернопільської (обласної і деяких районних у м. Тернополі), Волинської, Рівненської, Чернівецької обласних рад, Хмельницької і Луцької міських рад, селищні голови, робітники виконавчих комітетів міських рад. Отже, наданням місця у виборчому списку партія стимулювала активність місцевих депутатів під час виборчої кампанії й таким способом мала можливість використовувати ресурси, отримані внаслідок перемоги на місцевих виборах 2010 р.

* За даними офіційного сайту партії ВО «Свобода» А. Міщенко є очільником Чернігівської обласної організації ВО «Свобода», згідно з інформацією газети «Свобода» (№ 160, 2–8 серпня 2012 р., с. 7) за цією людиною було закріплено статус керівника Дніпропетровського обласного виборчого штабу партії.

В одномандатних округах від ВО «Свобода» балотувалося 35 кандидатів. Кандидати-мажоритарники представляли партію у 24 областях, АР Крим та м. Київ: 4 кандидати – у Львівській області (Ю. Михальчишин, І. Сех, А. Тягнибок, І. Фаріон), 3 – у Дніпропетровській області (С. Литвиненко, А. Галілей і Ю. Карачевцев), у Івано-Франківській, Тернопільській, Вінницькій областях і м. Київ – по 2, у решті областей – по одному. Відмітимо, що з 35 кандидатів 13 були очільниками обласних організацій партії й один – головою Севастопольської міської організації (О. Болтян). 4 кандидати були представниками місцевих органів влади: голова Тернопільської обласної ради О. Кайда, голова Івано-Франківської обласної ради О. Сич, депутат Львівської обласної ради М. Піцуряк, сільський голова у с. Ковалівка Полтавської області Ю. Бублик. «Свободівці» балотувалися переважно в округах, що були розташовані у межах міста (у т.ч. в 11 обласних центрах).

Нагадаємо, що тактика висування кандидатів була зумовлена липневою угодою між ВО «Свобода» й Об'єднаною опозицією, згідно з якою квоти партій розподілялися таким чином: квота ВО «Батьківщини» складала 190 кандидатів, ВО «Свобода» – 35[*]). О. Тягнибок в інтерв'ю «ВВС Україна» так пояснював цей розподіл округів: «…координація і домовленості – це не тільки те, що ти можеш взяти, а й те, що ти можеш віддати. Заради спільної перемоги над режимом Януковича ми пожертвували частиною галицьких округів…». Водночас, лідер ВО «Свобода» не приховував свого розчарування «…мені дуже прикро, що частина «свободівців», котрі могли не просто перемагати на виборах, але й ефективно працювати у парламенті, братимуть участь у виборах як агітатори, а не як кандидати у депутати» [53].

І партійний, і мажоритарний списки мали свої нюанси. Так, у партійному списку, хоча й у непрохідній його частині, під № 207, опинився представник донецької компанії «ДТЕК Донецькобленерго» – провідний спеціаліст відділу економічної безпеки Ю. Кондратьєв – компанії, що входить до фінансової структури «СКМ» (Систем Кепітал Менеджмент[**]). Серед мажоритарників (округ № 209, м. Ніжин Чернігівської області) партією висувався В. Боровик, який мав статус «безпартійного». Зазначені факти суперечили одному з меседжів партії «у «Свободи» списки – зразкові». На шпальтах партійної газети «ВО «Свобода» стверджувалося, що «Свобода – чи не єдина з-поміж потужних політичних сил, серед висуванців якої не знайдеш ні олігархів, ні їхніх ставлеників. Усі 225 кандидатів – перевірені активісти об'єднання» [54, с. 1]. Упродовж серпня–вересня 2012 р. ця ж газета публікувала невеликі біографії-оповіді про кандидатів-мажоритарників і кандидатів з партійного списку, в яких червоною ниткою проходила ідея вірності та привабливості цінностей, «істинність» яких підтверджувалася

Ми відповідаємо за кожну людину у нашому виборчому списку…
Олег Тягнибок, лідер ВО «Свобода»,
серпень 2012 р.

[*] Диспропорційність представництва партій на користь Об'єднаної опозиції «Батьківщина» у мажоритарних округах пояснювалася, тим, що, на відміну від ВО «Свобода», до складу цієї партії увійшло декілька політичних сил.

[**] Фінансово-промислова група, що належить Р. Ахметову.

особистим досвідом «свободівців». Згадаємо до цього й те, що серед партійних посад ВО «Свобода» мала «заступника голови з питань партійної дисципліни» і структуру «партійний суд», на фоні чого доволі несподіваним видавалася присутність безпартійного і «чужого» («данєцкого») серед «консолідованих» «свободівців».

Окрім XXIV з'їзду, ключовими для ВО «Свобода» партійними подіями, що відбулися у період відкритої агітаційної кампанії (серпень – жовтень 2012 р.), були XXV партійний з'їзд (14 жовтня 2012 р.) і підписання угоди з Об'єднаною опозицією про створення коаліції у майбутньому парламенті.

XXV з'їзд був присвячений обговоренню проекту угоди про консолідовані дії ВО «Батьківщина» і ВО «Свобода» у Верховній Раді України (його зміст складали 8 позицій, половина з яких була присвячена опису конкретних кроків «протидії» політиці В. Януковича і відстороненню його від влади, інші позиції стосувалися звільнення політичних в'язнів, механізму відповідальності для депутатів і скасування недоторканості для Президента, народних депутатів і суддів; продовження мораторію на продаж землі, скасування чинного Податкового кодексу і Пенсійної реформи). Делегатами з'їзду було прийнято позитивне рішення щодо угоди. Окрім цього питання, обговоренню підлягли звіти обласних організацій партії, були озвучені й завдання для виборчих штабів: здобути мінімум 10% голосів виборців і захистити результати виборів [55].

19 жовтня 2012 р. у м. Києві відбулося підписання угоди з Об'єднаною опозицією про створення коаліції у Верховній Раді VII скликання. «Угода про створення проукраїнської коаліції у майбутньому парламенті, – зазначав О. Тягнибок, – є запорукою швидких і рішучих змін з метою усунення від влади режиму Януковича, подолання наслідків його правління та проведення всеосяжних докорінних змін у суспільно-політичному та соціально-економічному житті держави на користь українців» [56].

На нашу думку, виносячи на публічне обговорення плани на майбутнє, ВО «Свобода» закріплювало за собою статус «переможця» на виборах 2012 р. Прикметно, що майже перед днем голосування (26 жовтня 2012 р.) у мережі Інтернет з'явилося декілька відео-роликів, у яких було показано, що лідера й інших активістів партії в останній день агітації не пустили на ефір популярної програми «Велика політика з Євгенієм Кисельовим» каналу «Інтер» (від 26 жовтня 2012 р.). За версією ВО «Свобода», О. Тягнибок і представники партії нібито були запрошені на цю програму, але в останній момент (коли вони вже перебували на території каналу) «свободівцям» відмовили, пояснивши це тим, що за попередніми підрахунками партія не проходить до парламенту [57]. За версією телеканалу «Інтер», озвученої Є. Кисельовим в ефірі цього випуску програми (на запит А. Яценюка, який, будучи її учасником, поцікавився, «чому п'яту партію, що проходить до парламенту, не пускають на програму?»), до участі у програмі запрошувалися лише 4 партії (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», «УДАР», КПУ), про що було поінформовано представників ВО «Свобода», які вирішили цю інформацію проігнорувати [58]. Наведені факти свідчили про важливість закріплення образу партії як політичної сили, що «успішно долає п'ятивідсотковий бар'єр» у фінальній фазі агітаційної

кампанії, а також про обмеженість контролю різних політичних сил над комунікаційними каналами*.

Таким чином, на початок агітаційної кампанії (серпень – жовтень 2012 р.) ВО «Свобода» мало передвиборну програму, яка стала узагальненим варіантом тих мессиджів, що, починаючи з зими 2012 р., поширювалися лідером партії і пройшли попередню «апробацію на сприйняття» у регіонах країни. В основу програми ВО «Свобода» були закладені цінності націоналізму і частково соціалізму, що дозволяло ідеологічно ідентифікувати виборцю позицію партії. Радикальні і популістські гасла, що містилися у риториці активістів партії, були пом'якшені більш виваженими пропозиціями.

ВО «Свобода» визначилося зі своїм місцем і тактикою виборчої активності, досягнуті домовленості з ВО «Батьківщиною» давали партії можливість вести відносно самостійну лінію поведінки під час і після виборів 2012 р.

Політика формування партійного списку стала відображенням оптимального поєднання наявних у ВО «Свобода» ресурсів: важелів впливу на органи місцевого врядування, здобутих на місцевих виборах 2010 р., сформованої організаційної інфраструктури партії, її соціальної опори (інтелігенція і підприємницька верства населення). Розподіл мажоритарних округів між опозиційними силами зробив полем агітаційної діяльності свбодівців західні, центральні і фрагментарно східні області країні.

Напрями і способи агітаційної діяльності «свободівців». 10 серпня ЦВК зареєструвала програму, виборчий список партії і кандидатів у мажоритарних округах, після чого розпочався всеукраїнський агітаційний «тур» ВО «Свобода». Він тривав з серпня до жовтня і був присвячений знайомству виборців з кандидатами у мажоритарних округах, ознайомленню з партійним списком і роз'ясненню програми партії.

У серпні – першій половині вересня 2012 р. проводилося представлення виборцям «невідомих» (або маловідомих) кандидатів від партії і партійного списку «відомими» «свободівцями».

Друга половина вересня – жовтень 2012 р. була присвячена роз'ясненню програми і законопроектів, які ВО «Свобода» збиралося подавати на обговорення і прийняття, потрапивши до парламенту.

Якісний аналіз промов кандидатів дозволяє стверджувати, що невід'ємною складовою риторики представників партії під час кампанії «знайомства» була критика політичного режиму, у фазі «представлення» партійна агітація була спрямована на пояснення мотивації кандидатів, що балотуються, у фазі «роз'яснення» – програмним принципам і проблемам, що турбували місцеве населення. Аналіз відео- і текстових матеріалів ВО «Свобода» зазначеного

*Популярність мережевих каналів передачі інформації перед телевізійними нерідко негативно відображалася на іміджі партії. Так, наприклад, наприкінці серпня 2012 р. на youtube, а потім на сайті «Української правди» був опублікований відео-ролик, в якому Ю. Михальчишин використав нецензурну лексику на адресу людини, що записувала його спілкування з виборцями. Приховати цю інформацію свободівцям не вдалося (запис миттєво був оприлюднений в Інтернеті), тому Ю. Михальчишину нічого не залишалося, як публічно вибачитися за свою поведінку (пояснивши такий вияв агресії реакцією на «тиск і переслідування» з боку політичних конкурентів).

періоду показав, що зустрічі «свободівців» з виборцями відбувалися по одному і тому самому сценарію: на центральній площі населеного пункту (біля значимого для місцевої спільноти пам'ятника, іноді – у закладах культури) організовувалися збори міської громади, перед якою виступали лідер «Свободи» (або інший представник керуючої ланки партії), голова місцевого партійного осередку (в окремих випадках до них приєднувалися місцеві лідери громадської думки) і кандидат, який проголошував палку промову про партію і її програму. Подекуди після виступів представникам громади надавалася можливість поставити запитання політикам.

Участь лідера й інших публічно відомих партійців у представленні кандидатів і програми ВО «Свобода» була доволі високою. З середини серпня до жовтня 2012 р. (до дня виборів) О. Тягнибок завітав у виборчі округи кожної області країни. У серпні 2012 р. він відвідав Полтавську, Хмельницьку, Львівську, Житомирську, Тернопільську, Івано-Франківську, Закарпатську області; у вересні 2012 р. – це були різні населенні пункти Волинської, Рівненської, Вінницької, Чернівецької, Кіровоградської, Черкаської областей і знову – Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Житомирської областей; у жовтні 2012 р. було здійснено візити до виборчих округів Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Одеської областей, м. Київ, а також повторно – Черкаської, Вінницької, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської і Львівської областей.

Окрім О. Тягнибока, функцію представлення кандидатів виборцям виконували А. Мохник й І. Мірошниченко. Вони агітували за партію та її кандидатів населення Півночі, Сходу і Півдня України. У серпні 2012 р. на Вінничині А. Мохник й І. Мірошниченко представляли виборчий список і кандидата О. Фурмана, у вересні 2012 р. на Кіровоградщині – програму і кандидата у депутати С. Василюка. У Сумах, Полтавській, Луганській, Донецькій і Дніпропетровській областях – їх виступи були присвячені переважно критиці режиму і рекламі програми партії. Участь у «виїзній» агітаційній кампанії взяв і Б. Бенюк, який з кінця вересня й упродовж жовтня 2012 р. здійснив зустрічі з виборцями у м. Житомирі, Чернігівській та Київській областях.

Вартий уваги той факт, що представленням кандидатів-«свободівців» займалися і лідери інших «опозиційних сил». Наприклад, під час представлення кандидата від ВО «Свобода» на Полтавщині Ю. Бублика на зустрічі з виборцями був присутній М. Томенко, під час представлення на Тернопільщині «свободівця» О. Кайди – В. Кириленко, у Житомирській області «свободівця» С. Кізіна представляла Л. Оробець, на Львівщині неодноразово у «свиті» О. Тягнибока був представник виборчого штабу ВО «Батьківщина» С. Кубів. Відносно активну участь у представленні «узгоджених» кандидатів від «опозиційних сил» взяв А. Яценюк, який у вересні 2012 р. разом із О. Тягнибоком відвідав м. Тернопіль і Волинь, а у жовтні 2012 р. – у м. Ужгород представляв О. Куцина.

Ефект промов «свободівців», проголошених під час зустрічей з виборцями у рамках цієї кампанії, підкріплювався їх виступами на місцевому телебаченні, прес-конференціями, залученням до агітаційних заходів релігійних авторитетів. Так, на Львівщині зустріч О. Тягнибока і А. Тягнибока з громадою м. Сколе було розпочато з благословення священика отця Василя Головацького, пароха

церкви Різдва Пресвятої Богородиці [59], у м. Тернополі Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив кандидата-мажоритарника О. Кайду орденом святого Миколая Чудотворця. Відзнаку було вручено за «заслуги у відродженні духовності в Україні та утвердження Помісної Української Православної Церкви» [60].

Разом з тим, активність ВО «Свобода» не вичерпувалася представленням кандидатів і програми, важливою складовою виборчої кампанії партії стало проведення пікетів і протестних акцій. Більшість акцій проходили біля будівель місцевих органів влади (рад, адміністрацій, управлінь внутрішніх справ, судів, прокуратури). Приводи для протестів і пікетів «свободівці» знаходили у «неправильних»* діях органів державної влади, що дозволяло створювати імідж партії як «борця проти режиму». Наприклад, вимагаючи неупередженого судочинства і встановлення «правової» справедливості, активісти ВО «Свобода» пікетували управління внутрішніх справ, суди і прокуратуру у містах Київ, Слов'янськ, Кривий Ріг, Харків, Запоріжжя, Луганськ, Миколаїв. У м. Києві 7 серпня 2012 р. партія провела пікет біля Генеральної Прокуратури з вимогою розслідування справи щодо вбивства «свободівця» В. Удода [61], 27 вересня 2012 р. пікетувала Головне управління МВС проти «сфабрикованого звинувачення» вчительки Н. Москаленко[62]; у Слов'янську – міський суд (проти утримання під вартою «політичного в'язня» В. Применка [63]), у Кривому Розі – міське управління УМВС (щодо справедливого розслідування смерті еколога В. Гончаренка [64]); 24 вересня 2012 р. у Миколаєві біля міського управління внутрішніх справ «свободівці» виставили стенд з фотографіями співробітників міліції, яких звинуватили у «прислужництві режиму і порушеннях прав громадян»[65] та ін.

Вимагаючи встановлення соціальної справедливості, партія пікетувала органи місцевої влади, державні і приватні підприємства. Артикулюючи потреби студентів, робітників, пенсіонерів, активісти ВО «Свобода» виражали невдоволення розміром стипендій (1 серпня 2012 р., м. Київ [66]), невиплатою зарплат (20 серпня 2012 р., м. Запоріжжя, державне підприємство «Радіоприлад» [67]), скороченням штату працівників лікарні (25 жовтня 2012 р., м. Харків [68]), підвищенням тарифів на комунальні послуги (17 серпня 2012 р., м. Шепетівка Хмельницька область [69]) та інше.

Дотримуючись задекларованого у програмі принципу «Своя власність»** 14 серпня 2012 р. у Луганську «свободівці» пікетували «Луганське енергетичне об'єднання», виступаючи проти тиску на користувачів електроенергії з боку власника цього підприємства [70]; 20 вересня 2012 р. у Харкові провели пікет обласної ради проти приватизації ПАТ «Теплоелектроцентраль № 5» [71].

Захищаючи програмний принцип «збереження національної ідентичності», у відповідь на підписання Президентом Закону України «Про засади державної мовної політики» партія ініціювала «хвилю» протестів, що відбулися у таких

---

* Тих, які суперечили задекларованим у програмі ВО «Свобода» положенням.

** «Заборонити приватизацію стратегічних підприємств і повернути у державну власність раніше приватизовані», «повернути до комунальної власності підприємства-монополісти електро-, газо-, тепло- і водопостачання».

містах України, як Івано-Франківськ, Одеса, Донецьк, Харків, Миколаїв, Слов'янськ (Донецька область), Запоріжжя, Львів, Дніпропетровськ, Кривий Ріг. Активісти партії пікетували обласні і міські ради з вимогою до депутатів не визнавати «закон, який нищить українську мову». Ці протести логічно продовжували липневу кампанію проти мовної політики, що велася «свободівцями» спільно з Об'єднаною опозицією і громадськими активістами.

Окрім зазначеного, ВО «Свобода» організовувало мітинги проти корупції, утиску свободи слова, застосування «брудних технологій» на виборах. Акції проти утиску свободи слова ВО «Свобода» провело у серпні – жовтні 2012 р. 8 вересня 2012 р. одночасно у 8 містах (Житомир, Харків, Тернопіль, Кіровоград, Чернігів, Донецьк, Умань, Дніпропетровськ) відбулися акції на захист свободи слова і підтримку телеканала «ТВі». Ближче до дня виборів, наприкінці вересня й у жовтні 2012 р., ВО «Свобода» провело пікети проти «використання брудних технологій» на виборах (у містах: Слов'янськ, Одеса, Харків, Дніпропетровськ, Рівне, Біла Церква). Зокрема, 12 вересня 2012 р. у м. Слов'янську пікетувальники зібралися біля офісу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ з вимогою припинити порушення виборчого законодавства [72]; 28 вересня 2012 р. у Одесі під стінами Приморської державної адміністрації – висловлювали протест проти «незаконних» дій ОВК, вимагаючи від її членів саморозпуститися [73]; 5 жовтня 2012 р. у Харкові – пікетували головне управління МВС, звинувачуючи міліцію в ігноруванні правопорушень під час проведення виборчої кампанії [74].

За нашими спостереженнями, за період виборчої кампанії найбільше протестних акцій, організованих ВО «Свобода», відбулося у містах: Київ, Харків, Донецьк, Кіровоград, Луганськ і Запоріжжя. Незалежно від того, який масштаб мала подія (всеукраїнський, як-то підписання закону «Про засади державної мовної політики», чи виключно локальний, як-то «незаконна будівля висикоповерхівки» чи «розбита сільська дорога»), що розглядалася «свободівцями» достатнім приводом для реакції у форматі протестів, проведені акції здійснювалися у чіткій відповідності до задекларованих у передвиборній програмі положень таким чином, що на кожний з трьох пунктів програми («Своя влада», «Своя власність», «Своя гідність») партія мала відповідний аргумент-приклад «вуличної боротьби» з «пануючим режимом».

Поряд з цим, «свободівці» брали активну участь у святкових заходах загальнонаціонального і місцевого масштабів, що було не менш значимим видом активності партії. Серед загальнонаціональних урочистих подій, у святкуванні яких ВО «Свобода» взяло участь, були День Державного прапора і День Незалежності України. Активність місцевих партійних осередків у ці святкові дні була синхронною, але її формат був різний. Наприклад, на День Державного прапора України у м. Київ «свободівці» влаштували урочистий мітинг (біля хреста поряд із Жовтневим палацом), на якому вшанували Всеєвропейський день пам'яті жертв сталінізму та нацизму і пам'ять українців, що «були знищені окупаційним сталінським режимом»; у Тернополі у цей же день активісти ВО «Свобода» здійснили «святкову ходу» у вишиванках, яка завершилася покладанням квітів до нового пам'ятника Незалежності України на центральній площі міста; на Закарпатті на роздоріжжі траси Хуст – Мукачеве – Іршава роздавали водіям символічні зменшені копії українського прапора [75];

у Кіровограді влаштували автопробіг та ін. У цілому, одночасно у шести містах Центру і Заходу країни ВО «Свобода» продемонструвало виборцю своє вшанування цього державного символу.

24 серпня у різних куточках України свободівці разом з побратимами-патріотами відсвяткували 21-шу річницю Незалежності України.
Газета «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» № 164, 30 серпня – 5 вересня 2012 р.

На День Незалежності партія організувала урочистості у всіх регіонах країни. «Парад вишиванок» (урочиста хода «свободівців» у вишиванках центральними вулицями міста) у цей день відбувся у таких містах, як Львів, Івано-Франківськ, Суми, Одеса, Хмельницький, Миколаїв, Кіровоград, Тернопіль, на Рівненщині, Чернігівщині. На Черкащині разом із Об'єднаною опозицією активісти партії провели «святковий автопробіг» і веломарафон; на Закарпатті – взяли участь в освяченні нового пам'ятника воїнам Карпатської Січі; у Полтаві, Житомирі, Харкові і Луганську – обмежилися урочистим мітингом (у Харкові і Луганську програма святкування включала залучення служителів церкви, які проводили молебень за Україну).

Ще однією святковою подією, яку вшановувало ВО «Свобода» на вулицях одночасно декількох міст країни, була 70-та річниця УПА (14 жовтня 2012 р.). Урочистості («марш боротьби», «марш слави») відбулися у м. Києві, Запоріжжі, Стаханові (Луганська область), Чернівцях, Івано-Франківську, в окремих містах Луганської, Хмельницької, Дніпропетровської і Черкаської областей. У кожному місці святкування мало свої особливості (у м. Київ урочистий «марш» завершився святковим концертом, в якому виступали українські рок-гурти [76], на Хмельниччині у цей день був відкритий пам'ятний знак п'яти воякам УПА [77]).

Звернемо увагу, що приводом для активності ВО «Свобода» неодноразово ставали події історичного минулого. Враховуючи місцеву специфіку культури регіонів країни, у серпні 2012 р. на Рівненщині «свободівці» вшановували вояків УПА, організувавши панахиду у їх пам'ять, у Запоріжжі – організували «траурну ходу» на честь «жертв комуністичного злочину» – підриву греблі ДніпроГЕСу, в Івано-Франківську було проведено панахиду у пам'ять лідера Українського національного фронту М. Дяка, у Мелітополі – організували «марш» на честь дня народження Д. Донцова, на Волині – мітинг на честь пам'яті героїв ІІ Світової війни, на Сумщині – смолоскипну ходу на честь «визволення від нацистських загарбників». Відзначення історичних подій, що визначалися ВО «Свобода» як історично значимі, супроводжувалося відкриттям (й подекуди освячення) пам'ятників (на Полтавщині – офіційне відкриття пам'ятника жертвам Голодомору 1932–1933 рр. відбулося за участю голови обласної організації ВО «Свобода» і кандидата-мажоритарника І. Швайки [78]; на Львівщині – за участю О. Тягнибока і кандидата-мажоритарника І. Сех було освячено Пам'ятний Хрест на місці поховання воїнів УПА [79]). Окрім політизації історичних подій, особливість цих заходів полягала у залученні до них священнослужителів, що, на наш погляд, сприяло актуалізації релігійної ідентичності громадян, незалежно від того, були останні безпосередніми учасниками заходу чи звичайними спостерігачами.

За нашими підрахунками, у кількісному порівнянні виявлених видів «вуличної» активності ВО «Свобода» надавала перевагу протестним акціям на Сході країни (яких найбільше було зафіксовано у Харкові, Донецьку), святковим – на Заході (переважно у Львові, Івано-Франківську).

Під час виборчої кампанії «свободівці» реалізували низку ініціатив у сфері дозвілля і відпочинку потенційних виборців. На нашу думку, ці заходи були спрямовані на згуртування мешканців того чи іншого виборчого округу під прапором ВО «Свобода». Зокрема, на Сумщині обласна організація ВО «Свобода» на чолі з І. Мірошниченком провела «фестиваль борщу», на якому разом із сімейними традиціями приготування борщу І. Мірошниченко поширював ідеологічні цінності партії [80]; у м. Полтава молодіжний осередок «Студентська Свобода» організував для студентів показ «Українського кіно» [81], також безкоштовний кінопоказ був організований і Київською міською організацією ВО «Свобода» [82]. У Хмельницькому «свободівці» провели спортивні змагання з міні-футболу, на Чернігівщині – міжрегіональний турнір з футболу, на Вінничині ВО «Свобода» разом із «узгодженим» кандидатом-мажоритарником (А. Бойдаченком) спонсорувала чемпіонат з армреслінгу [83]. Лідер партії О. Тягнибок не втратив нагоди продемонструвати свою спортивну форму і разом з тернополянами на честь Дня Незалежності взяв участь у запливі на Тернопільському ставу [84, с. 3].

▲ Олег Тягнибок долає дистанцію.

Газета «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» № 164, 30 серпня – 5 вересня 2012 р.

Ще одним напрямом активності партії під час виборчої кампанії була правова, соціальна і фінансова «допомога» населенню. Правова допомога від ВО «Свобода» полягала у наданні консультацій, подання різноманітних запитів і позовів до органів державної влади для розв'язання локальних проблем (порушення майнових прав, захист громадян від «фізичного і морального насильства» за опозиційну діяльність, порушення виборчого законодавства). Вирішення соціальних проблем виборців здійснювалося, як правило, активно у тих містах і селах, у яких члени партії входили до складу органів місцевого самоврядування. Так, за повідомленнями прес-служби ВО «Свобода» у Івано-Франківську «за сприянням» депутата міської ради О. Капустяка було встановлено дитячий майданчик [85], у тому ж місті О. Сич (голова обласної ради) відкрив сучасний спортивний майданчик. У Рівному, «за ініціативою» депутата фракції «Свобода» С. Молчана було закуплено медичні препарати для лікування дітей у Рівненській обласній дитячій лікарні [86], у Тернополі голова обласної ради О. Кайда та міський голова С. Надал урочисто відкрили нову тролейбусну лінію» [87] та інше. До акцій подібного роду необхідно додати виділення місцевими органами влади коштів на покращення благоустрію того чи іншого населеного пункту, численні подарунки підручників освітнім закладам.

Особливої уваги заслуговують «благодійні» акції свободівців, які відображали не тільки філантропічні цінності партійців, а також їх фінансову спроможність. Наприклад, благодійна акція від А. Тягнибока для дітей сиріт передбачала оздоровлення 40 львівських дітей-сиріт у місцевому аквапарку плюс – подарунки канцтоварів для навчання (зошити, олівці тощо) [88]; на Тернопільщині, як повідомляла прес-служба партії, «ВО «Свобода» надало фінансову підтримку у розмірі 100 тис. гривень на спорудження монументу Незалежності [89]. Активно практикувалося надання винагород (цінних призів) під час організованих партією культурних і спортивних заходів, квітів та солодощів, які дарувалися ветеранам УПА. Незважаючи на те, що у своїй риториці «свободівці» «викривали» факти «непрямого підкупу» виборців іншими кандидатами і партіями (у своїй газеті ВО «Свобода» неодноразово публікувало матеріали про непрямий підкуп виборців – дарування виборцям канцтоварів, футболок з агітаційною символікою, використання державних коштів для благодійних акцій тощо), їм не вдалося відмовитися від застосування цієї практики.

Сильні духом переможуть
сильних капіталом
і Україна відбудеться.
Юрій Михальчишин, кандидат від ВО «Свобода» у мажоритарному окрузі № 118, серпень 2012 р.

Найбільшу активність серед кандидатів, що балотувалися у мажоритарних округах, виявили І. Фаріон, Ю. Михальчишин, О. Сич, А. Тягнибок, С. Кізін, О. Осуховський, І. Сех, О. Кайда, С. Рудик, А. Іллєнко, Т. Книш. Серед 35 кандидатів, що балотувалися від ВО «Свобода», зазначені 11 партійців мали найбільшу кількість згадувань у повідомленнях партійних медіа. Формат активності у кожного з кандидатів був різний. Наприклад, за час агітаційної кампанії І. Фаріон (округ № 116, м. Львів), окрім участі у телевізійних політичних ток-шоу і низки зустрічей з виборцями округу, агітувала за цінності ВО «Свобода» під час відкриття пам'ятника Т. Шевченку на Львівщині, міжнародного турніру з водного поло на кубок Романа Шухевича, через організацію автопробігу і громадського форуму «За Свободу!», захищала українську мову на мітингах й шляхом звернення до Генерального Прокурора України (з вимогою притягнути до кримінальної відповідальності депутата від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ В. Колесніченка) та інше.

За підтримки О. Сича (округ № 83, м. Івано-Франківськ) було проведено байк-марафон, концерт Н. Матвієнко до Дня працівника освіти, тиждень українського героїчного кіно (присвячено 70-й річниці створення УПА), відкрито пам'ятник провіднику ОУН Є. Коновальцю, надано одноразові грошові допомоги 34 випускникам загальноосвітніх шкіл області тощо.

Кандидат-«свободівець» О. Осуховський (округ № 152, м. Рівне) сприяв проведенню фестивалю традиційної козацької культури «Покровський вітер», який закінчився концертом українських гуртів і святковим салютом, відкриттю пам'ятного знака С. Бандері. Активність І. Сех, окрім освяти пам'ятників і демонстрації пошани до героїчних постатей української історії та культури, полягала у проведенні низки прес-конференцій щодо формування окружних виборчих комісій, «схем» фальсифікацій на виборчих дільницях та протистояння різного роду «провокаціям» під час виборів. Організація концертів за участю українських гуртів практикувалася й О. Кайдою і А. Іллєнком.

Ефект присутності в українській політиці і повсякденному житті виборців ВО «Свобода» створювало через участь у різноманітних телевізійних програмах регіонального і загальнонаціонального масштабу. За час виборчої кампанії найчастіше спікерів партії можна було побачити на львівському телеканалі «ZIK» (у таких програмах, як: «Хто тут живе?», «Прямим текстом», «Прямим текстом. Бліц», «Чесно. Фільтруй Раду!», «Вибори 3D формат», «Україна, країна, край», «Доміно»). Також окремі представники ВО «Свобода» виступали у програмах «На часі», «Гість у студії» (м. Рівне) «Свободная Трибуна» (ТРК «Круг»,м. Одеса), «Гравітація» («Перший Кримськотатарський телеканал») та інші. На регіональному рівні позицію партії «озвучували» О. Тягнибок, Ю. Михальчишин, І. Фаріон, І. Мірошниченко, П. Кириленко.

На загальнонаціональному рівні «свободівці» виступали на Першому національному (програми «Досвід», «Шустер LIVE»), «ICTV» (програма «Свобода слова»), «ТВі» (програми «Знак оклику. Про вибори», «Сьогодні про головне»), «Інтер» (програма «Велика політика з Євгенієм Кисельовим»), «5 канал» (програма «Час інтерв'ю»). На цьому рівні ВО «Свобода» представляли О. Тягнибок, А. Іллєнко, А. Мохник, Ю. Михальчишин, І. Фаріон, Ю. Левченко. Участь у зазначених програмах нерідко призводила до гострих суперечок «свободівців» з представниками інших політичних сил, як запланованих, так і незапланованих (між А. Іллєнком і Д. Табачником в ефірі програми «Досвід», А. Іллєнком, А. Мохником і О. Голубом («Шустер LIVE»), А. Іллєнком і О. Єфремовим («Свобода слова»), О. Тягнибоком і Н. Королевською; І. Фаріон і В. Колесніченком («Велика політика з Євгенієм Кисельовим»). Характерним для «свободівців» стали постійне порушення регламенту програм, агресивна стратегія полеміки. Складовими виборчої риторики, яка звучала у телевізійному ефірі, були «національні цінності» (висловлювання на тему любові до мови, українських традицій, української нації), «об'єднання опозиційних сил для боротьби проти режиму» (висловлювання на тему олігархії, звинувачення «партії влади» у масовому залякуванні людей і використанні брудних технологій, продажу стратегічних підприємств), «програмні пропозиції» (висловлювання на тему майбутніх законодавчих ініціатив, мовної політики, люстрації, захисту гідності і здоров'я нації).

Таким чином, ВО «Свобода» використовувало достатньо широкий спектр форм активності у своїй агітаційній кампанії, спрямованих, передусім, на привернення уваги різних соціальних груп населення до діяльності партії. Важливою характеристикою проведених «свободівцями» акцій був їх протестний характер. Відповідно до заявлених у програмі цілей, партія демонструвала виборцю свою здатність до вуличних протестів і отже, до боротьби проти недоліків політичного режиму. За прикладом громадських організацій, «свободівці» під час виборчої кампанії здійснювали правозахисну функцію (адвокасі), надаючи юридичні консультації, соціальну допомогу населенню. Заохочення громадян на свою користь ВО здійснювалося, у тому числі, й через залучення активістів ВО «Свобода» у культурне життя локальних громад (місцевих свят, спортивних змагань, культурних та релігійних заходів), що сприяло ідентифікації потенційних виборців з партією, а також через непрямий підкуп виборців і використання адміністративних повноважень в агітаційних цілях.

Виборча риторика ВО «Свободи». Виборча риторика ВО «Свобода» упродовж серпня – жовтня 2012 р. була присвячена поясненню виборцю відповідей на питання: що таке партія ВО «Свобода»? Хто її представляє? Що вона обіцяє робити? Чому? Яким чином?

Гаслом агітаційної кампанії ВО «Свобода» було «Змінити все на користь українців», яке «грало» на «негативному» відчутті відчуження громадян від інститутів влади і власності й «позитивному» почутті національної гідності виборців (як історично вибореного права українців вирішувати свою долю), актуалізуючи які, ВО «Свобода» пропонувала «свій шлях» (через ідентифікацією з цінностями партії) подолання відчуження і вираження почуття власної гідності. Зазначене ємко відтворював 30-секундний агітаційний ролик партії, у якому ставилися питання належності землі, мови, власності і влади (анімаційні ілюстрації, що супроводжували послідовну появу питань, підштовхували глядача до відповіді «не своє»/«чуже»/«їхнє»), і ключового питання майбутнього: чи є воно?[*] , після яких пропонувалася відповідь – «рука не здригнеться змінити все на користь українців. Всеукраїнське об'єднання «Свобода».

У серпні 2012 р. у промовах провідних активістів партії, газеті, повідомленнях прес-служби розкривалися мотивація об'єднання «свободівців» з Об'єднаною опозицією, програмні завдання і цінності партії, критика політичного режиму у цілому (як «олігархічної диктатури режиму Януковича») і політики «регіоналів» щодо мови, власності і продажу землі, зокрема, викриття різних політичних сил у використанні «брудних технологій» під час виборчої кампанії. У вересні 2012 р. наголос робився на «злочинних» діях влади і боротьбі ВО «Свобода» з політичним режимом. У жовтні 2012 р. знову йшлося про мету і цінності партії, були презентовані шість законопроектів[**], які, за переконанням «свободівців», мали уможливити докорінні зміни у країні. Також розкривалися теми «брудних» виборчих технологій і переслідування «свободівців» за опозиційну діяльність, пересічних громадян – за підтримку опозиції. Відмітимо, що тема «брудних технологій» була важливою складовою риторики партії, розвиваючи яку «свободівці» сприяли розвитку протестних настроїв у своїх прихильників (що, на наш погляд, пояснювалося необхідністю мобілізації їх активності на захист результатів голосування). Ближче до дня виборів тема «брудних технологій» була суттєво доповнена сюжетами про «переслідування» діяльності опозиційних політиків («за націоналістами стежать, затримують без причин, до їхніх квартир виламують двері…» [90, с. 2], «в Івано-Франківську

[*] У ролику після серії однотипних питань: «Чия земля?», «Чия мова?», «Чия власність?», «Чия влада»? останнім питанням було «Чи є майбутнє?», в якому закладалося два смисли: «*кому належить* майбутнє?» і «*чи існує* майбутнє?» (що стало можливим через використання гри однакових за звучанням слів: «чиє» і «чи є».

[**]«Шість ключових законопроектів, які зупинять економічну Руїну»: «Про ліквідацію приватних монополій», «Про приватизацію державного майна» (нова редакція), «Про примусову легалізацію капіталу та рахунків у банках, що перебувають та зареєстровані за кордоном», «Про спрощений режим реєстрації малого та середнього підприємництва через установи банків», «Про ліквідацію дефіциту бюджету Пенсійного фонду», «Про заборону торгівлі землею сільськогосподарського призначення» («ВО «Свобода». – № 171. – 17–23 жовтня, 2012 р. – С. 1.)

влада розпочала провокації та арешти свободівців. Проти людей застосовано кийки та сльозогінний газ» [91, с. 6] та ін.).

Політичну ситуацію в українському суспільстві у період виборчої кампанії 2012 р. лідери ВО «Свобода» характеризували як панування «антиукраїнського комуно-олігархічного режиму». Під ознакою «антиукраїнський» розумілося «нищення української мови й історичної пам'яті», «зневага до етнічних українців та освіти», «відсутність розуміння історичних особливостей розвитку країни», «близькість до кримінального світу»; ознака «комуно-олігархічний» використовувалася для позначення характеру владної еліти («у державі і далі панує колишня совєцька окупаційна адміністрація – компартійна номенклатура, кагебісти, «комсомольські вожді» [92, с. 2], «державою керує кримінальний олігархічний клан» [93], «окупаційний режим олігархічної диктатури Януковича–Азарова–Тігіпка» [94]), неприйняття радянської/«совєцької» ідентичності й «політичного свавілля» великого капіталу. Досить часто у промовах членів партії і текстах партійних новин поряд із «режимом» з'являвся прикметник «кримінальний», що означав «безкарність», «грабіжництво», «бандитизм», «хижацтво», які приписувалися «владі». Саме поняття режиму ототожнювалося з поняттям диктатури, головна роль у якій відводилася «правлячій партії», яку називали по-різному: «українська номенклатура», «кримінально-олігархічний клан», «новітні яничари», «російські холуї» і так далі. На основі наведених тлумачень «свободівці» створювали численні оціночні судження типу «…Україна перетворилася з «української совєцької соціалістичної республіки» в «українську совєцьку капіталістичну республіку» [95, с. 8], «все вирішують гроші, влада і знайомства» [96, с. 7], «у цього режиму немає нічого святого» [97, с. 7], «зухвала бандитська поведінка влади та її зеківські методи знищення всього українського свідчать, що восени в Україні будуть не вибори, а війна за Україну», «або ми обираємо життя у вільній незалежній українській державі… або залишаємося лакеями бандитського режиму, що взяв собі за союзників олігархів і комуністів» [98]. Подібні висловлювання насичували виборчу риторику представників ВО «Свобода», зокрема у критиці мовної політики (за визначенням «свободівців» – «офіційної русифікації»), політики щодо продажу землі і нерухомого майна («загальнонаціональну власність українців безкарно грабують»), у викритті «влади» у порушенні виборчого законодавства («режим розгортає підготовку до масових фальсифікацій», «режим запускає механізм розправи із незалежними журналістами»).

«Свобода» потопить олігархічний «Титанік» Партії регіонів.
Анатолій Вітів, № 6 у виборчому списку ВО «Свобода», вересень 2012 р.

Сконструйовані ознаки українського «сьогодення» мали різко негативне забарвлення (наприклад, «насування «Русскаво міра», «запровадження кадебістських методів впливу на людей», «чорне крило диктатури»), які ВО «Свобода» використовувало для пояснення своєї мотивації участі у парламентській виборчій кампанії. Головною причиною і водночас завданням партії, як це відображалося у програмі і промовах «свободівців», була боротьба «за» Україну «проти» політичного режиму: «Свободівці йдуть в парламент з чіткою і конкретною метою – змінити курс корабля, який пливе у вирву. Себто

усунути від влади антиукраїнський комуно-олігархічний режим Януковича…». Позиціонуючи свою систему цінностей як альтернативу цінностям «режиму», партійці наголошували на тому, що «Свобода» йде до Верховної Ради не стільки як політична партія, а як «люди з іншою системою світобачення, яка протиставлена так званому адаптованому українському розуму й попсовій сучасній українській політиці: кличкам, тігіпкам...», підкреслювали свою «винятковість» серед інших: «у серці кожного з нас є обставина, яка приведе нас до перемоги: обставина внутрішньої сили й упевненості, Божої мотивації», «наше завдання – здобути українцям владу, повернути вкрадену власність, захистити українську гідність» [99, с. 2].

Характеризуючи самих себе, члени партії говорили про національно свідомих людей, які мріють про незалежну, національно свідому, сильну, мудру, потужну державу», про свої «Ідею та Віру», «любов до землі, своєї мови, своєї віри» – цінностей, які, як складові «національного духу», були радикально протилежні тим, що приписувалися іншим політичним силам, наприклад: «невже більшість із нас не носить у собі тих скарбів – аристократичного Духу, людської та національної гідності, любові та ненависті, прав та обов'язків, спраги на Правду, аби протистояти цьому останньому найогиднішому кримінально-українофобському виплодові колоніальних часів – Партії регіонів, комуністам та їхнім замаскованим, але розрекламованим сателітам?» [100]. Таким чином «свободівці» розвивали ідею «біполярності» політичних світів в українській політиці, розділяючи партійний спектр на два табори: влада (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ і КПУ) й опозиція (ВО «Свобода» і Об'єднана опозиція), решта партій – розглядалися або як «провладні», або «такі, що мають «дивну позицію» (стосувалося передусім «УДАРу»). «Ці вибори, – говорив О. Тягнибок, – не будуть кольору веселки – будуть вони чорно-білі. Бо вибір насправді невеликий. Хочемо жити у бандитській московсько-комуністичній країні – значить залишаємо владу ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, комуністів і олігархів. Хочемо жити в українській, економічно могутній державі – значить обираємо сьогоднішню опозицію» [101, с. 3].

Ураховуючи те, що виборча риторика ВО «Свобода» була спрямована на розмиття ідеологічних кордонів між партіями, що не належали до «опозиційного табору» (це, між іншим, дозволяло партії зробити тему «боротьби проти режиму» домінуючою), відмітимо, що у ній все-таки були відображені «відмінності» і вони стосувалися ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, КПУ і «УДАРу».

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ позиціонувалася як «чужорідний ворожий елемент», який, за визначеннями «свободівців», був «наслідком багатолітньої московської окупації і деградації мислення, від якого потрібно радикально очиститися…»; «сумлінно виконує функцію поступової здачі українського суверенітету, ліквідації української мови, історії, інформаційного простору», «замилює очі виборцям» і «надзвичайно боїться проходження «Свободи» до парламенту». Ця політична сила звинувачувалася у неспроможності виконувати свої передвиборчі обіцянки, у «провалі» економічної «псевдореформи», порушенні виборчого законодавства, «брутальному» використанні адміністративного ресурсу, підкупі виборців. Найбільш жорстоку критику було спрямовано на адресу М. Азарова,

С. Тігіпка, Д. Табачника («уряд Азарова–Тігіпка–Табачніка виявив свою цілковиту неспроможність вирішити гострі соціально-економічні проблеми», «ліквідувати безробіття можна лише після докорінної зміни нинішнього режиму, після усунення від влади уряду Азарова–Тігіпка–Табачніка, який обслуговує інтереси олігархів, і демонтажу всієї олігархічної системи, яка є джерелом кричущої соціальної несправедливості» [102] та ін.).

Згідно з висловлюваннями спікерів ВО «Свобода», КПУ оцінювалася з двох позицій: співпраці з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ – як «проект «регіоналів», «сателіт ПАРТІЇ РЕГІОНІВ», «органічна складова панівного в Україні кримінально-олігархічного режиму», і позиції засудження радянського минулого – як «злочинна організація, яка має бути заборонена». Критиці підлягала рекламна кампанія комуністів, їх декларації називалися «пустими», лунали звинувачення в україножобстві, прагненні повернути Україну у русло «русскава міра», спростовувалася «опозиційність» КПУ («як би комуністи не корчили з себе «запеклих опозиціонерів», усі притомні люди бачать – комуністи щоразу підставляють плече владі у її найбільш беззаконних діях [103]).

Оцінки «УДАРу» були неоднозначними. ВО «Свобода» позначало партію як «ніби» проукраїнську» (визнаваючи, що риторика цієї політичної сили була спрямована на критику режиму), але їй приписувалася «дивна» позиція «третьої сили» (якої, за визначенням О. Тягнибока, «бути у цій виборчій кампанії не могло» в принципі) – партії, що не співпрацює з опозиційними силами, але на ідеологічному спектрі «нібито» знаходиться серед них [104]. У списку партії «свободівці» знаходили «одіозні фігури україножобів», а мажоритарники, що балотувалися від партії В. Кличка, розцінювалися як такі, що «відтягують голоси в опозиції». О. Тягнибок з приводу «УДАРу» заявляв, що «з величезною повагою ставиться до Кличка, але не вірить у добрі наміри більшості членів його команди» [105].

Третього табору в парламенті наступного скликання не буде. Усі «нові», «перспективні», «незалежні» опиняться в антиукраїнському таборі партії влади.
О. Кайда, кандидат від ВО «Свобода» у мажоритарному окрузі № 163, вересень 2012 р.

Отже, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ і КПУ були різко засуджені як політичні сили, які мають безпосереднє відношення до режиму, що «руйнує» Україну, у веденні агітаційних кампаній цими партіями «свободівці» знаходили численні порушення українського законодавства. «УДАР» було складно звинуватити у подібних речах, предметом критики для «свободівців» у цьому випадку став партійний список «УДАРу».

Розкриваючи у своїй виборчій риториці негативні риси своїх конкурентів, ВО «Свобода» створювала власний імідж. Спектр маркерів ідеологічного самовизначення ВО «Свобода» не обмежувався тими, що містилися у програмі. Активісти партії не полишали нагоди у телевізійному ефірі, Інтернеті, друкованій пресі надавати різні тлумачення своїм цінностям. Так, І. Фаріон на сторінках партійної газети роз'яснювала, що «Свобода» – це не тільки назва політичної партії. «Свобода» – це громадянська позиція, ворожа комуно-олігархічній системі тоталітаризму, кремлівській пропаганді і «совковому» менталітету. «Свобода» – це правдивий шлях України до європейського

цивілізаційного світу; це вільна праця на благо своїх дітей і онуків, свого українського народу та держави Україна; це одна соборна українська церква, українські обряди і традиції, українська мова і культура, якою ми гордимося перед світом; це Богом дане прагнення кожної людини, незалежно від національності і походження, бути вільною у своїх помислах і діях, жити заможно і щасливо» [106, с. 2]. В опублікованій у партійній газеті «Пам'ятці українця» вказувалося, що «Свобода – це «саме та політична сила, яка протистоятиме проявам Руїни до останку»; «та політична сила, яка повністю прогнозована, неодноразово доказала свою відданість нації, українському народові»; партія, що здатна пройти до парламенту, оскільки у неї «величезний прихований електорат – люди, які під час соціологічних опитувань не признаються, за кого голосуватимуть насправді»; «свободівці, які голіруч протистояли озброєним беркутівцям під Українським домом, у Верховній Раді», що «не побояться бандюків-депутатів, які приходять на роботу з кастетами» [107, с. 2].

Варте увагу те, як «свободівці» характеризували свого виборця («побратимів», «братів і сестер», «українців»). Зокрема, О. Тягнибок вказував, що той, хто голосує за «Свободу» є «націоналістичним виборцем», який сам вирішує, за кого йому голосувати: «Хто є наш виборець? Націоналістичний виборець не голосує так, як йому може сказати Тягнибок. Націоналістичний виборець є ідеологічний…цей виборець буде або за нас голосувати, або взагалі ні за кого іншого»[108]. Подібну логіку пропонувала І. Фаріон: «Вони [виборці] не мають голосувати за «Свободу», вони мають голосувати за себе. Якщо вони ідентифікують себе з вільними людьми, то вони автоматично голосують за волю. А воля і свобода – це абсолютні синоніми» [109].

Ключовим аргументом у переконанні виборців голосувати за ВО «Свобода» на виборах 2012 р. пропонувалося вважати наявність «волі», що виражалося у розтиражованому «переконанні» О. Тягнибока: «І якщо рука у наших виборців, громадян України – не здригнеться віддати свої голоси за опозицію, за нас, то я переконаний, що і в нас у парламенті не здригнеться рука зробити все на користь українців і на користь нашої української перспективи» [110, с. 1]. Окрім цього – наявність віри у націоналістичні цінності, на основі яких можна здійснювати «проукраїнську» державну політику: «націоналістична фракція в парламенті не допустить зневаги та стане на стійкий захист українців», «Свобода може стати найбільшим здобутком цих виборів, вона зцементує опозицію в Раді і не дасть розтягти її на «тушки» [111, с. 9]. Відмітимо також, що партія використовувала рейтинги і думку лідерів громадської думки як засоби впливу на свідомість виборців. Зокрема, за версією ВО «Свобода», рейтинг партії оцінювався як такий, що «постійно зростає», і на сторінках партійної газети його показниками були 6,3% (серпень), 7,8% (жовтень). Рейтинги інших політичних партій мали такий вигляд: ПАРТІЯ РЕГІОНІВ 14,36% (оприлюднювалося у вересневих повідомленнях), «УДАР» – 16%, 18,0%, 21%, (повідомлялося у жовтні). Серед лідерів громадської думки на користь партії у формі заяв і звернень до громадян висловлювалися письменники, поети, громадські діячі, освітяни, науковці, політики (наприклад, письменники-перекладачі С. Борщевський, О. Жупанський, О. Логвиненко, Ю. Попсуєнко, екс-керівник Фонду держмайна України О. Бондар, екс-міністр

зовнішніх справ України В. Огризко, письменник і громадський діяч Д. Павличко, письменники Б. Стельмах, Р. Іванчук, Віталій і Дмитро Капранови та ін.). Кількість представників інтелігенції, що агітували за ВО «Свободу» зі сторінок партійної газет, як і кількість їх позитивних відгуків щодо партії поступово зростали по мірі наближення до дня виборів.

Таким чином, партія, стверджуючись у образі «борця проти режиму на захист українців», орієнтувала свого виборця на цінності громадянського активізму, праці, української культури, релігійну соборність і внутрішню свободу, позиціонуючи себе як опозиційну і націоналістичну «проукраїнську» силу, що на практиці довела свою вірність у протистоянні за «цінності» і зміни у країні.

Результати голосування за ВО «Свобода». За результатами голосування, оприлюдненими ЦВК, у багатомандатному виборчому окрузі ВО «Свобода» здобуло 10,44% голосів виборців, внаслідок чого за партійним списком 25 кандидатів увійшли до Верховної Ради України. Найбільшою підтримка виборців виявилась у Львівській області, де ВО «Свобода» здобуло 38,02%, ставши лідером за кількістю голосів серед інших партій, найменшу – у Луганській – із результатом 1,29%. До трійки лідерів партія увійшла в Івано-Франківській (33,79%), Тернопільській (31,22%), Волинській (17,98%), Рівненській (16,63%) областях та Києві (17,33%). У Дніпропетровській, Чернігівській, Кіровоградській, Сумській, Житомирській, Полтавській, Закарпатській, Вінницькій, Чернівецькій, Черкаській, Київській і Хмельницькій областях підтримка ВО «Свобода» знаходилася у діапазоні від 5 до 11,79% голосів виборців, у решті областей України – не виходила за межі 5% [112].

В одномандатних округах вибори виграли 12 кандидатів від ВО «Свобода». Перемогу «свободівцям» забезпечили виборці Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Рівненської, Волинської, Полтавської, Хмельницької областей та м. Київ. Абсолютну більшість голосів здобули І. Фаріон (68,02%), І. Сех (64,86%), Ю. Михальчишин (57,21%), О. Кайда (56,65%), О. Сич (55,81%). Підтримка 7 інших кандидатів-мажоритарників знаходилась між 19,39–45,33%. (див.: Таблицю V.1).

Таблиця V.1

Результати голосування в одномандатних округах за кандидатів від ВО «Свобода», яких було обрано народними депутатами [113]

№	ПІБ кандидата	Область	Підтримка виборців, %
1	Фаріон Ірина Дмитрівна	Львівська	68,02
2	Сех Ірина Ігорівна	Львівська	64,86
3	Михальчишин Юрій Адріянович	Львівська	57,21

Продовження Таблиці V.1

4	Кайда Олексій Петрович	Тернопільська	56,65
5	Сич Олександр Максимович	Івано-Франківська	55,81
6	Головко Михайло Йосифович	Тернопільська	45,33
7	Осуховський Олег Іванович	Рівненська	39,75
8	Мельник Євген Іванович	Волинська	36,46
9	Бублик Юрій Васильович	Полтавська	36,45
10	Тягнибок Андрій Ярославович	Львівська	35,61
11	Іллєнко Андрій Юрійович	м. Київ	33,14
12	Сабій Ігор Михайлович	Хмельницька	19,39

Нагадаємо, що серед переможців у мажоритарних округах були очільники обласних рад – О. Кайда і О. Сич, які балотувалися у «своїх» областях і перемогли; сільський голова Ю. Бублик (с. Ковалівка Полтавської області, де він набрав 36,45% голосів виборців); двоє співробітників Національного університету «Львівська політехніка» – І. Фаріон і Ю. Михальчишин, що балотувалися у різних районах Львова; двоє підприємців – А. Тягнибок (35,61% голосів в окрузі м. Львові) і Є. Мельник (балотувався в окрузі у Володимир-Волинському, де здобув 36,46% голосів виборців), директор юридичної фірми у Бродах – І. Сех (балотувалася в окрузі цього міста), заступник директора юридичної фірми у Рівному – О. Осуховський (здобув в окрузі Рівного 39,75%); ще двоє – очільники обласних організацій ВО «Свобода» – М. Головко – голова Тернопільської обласної організації ВО «Свобода» (підтримка виборців в окрузі у м. Збараж Тернопільської області становила 45,33%) і І. Сабій – голова Хмельницької обласної організації ВО «Свобода» (балотувався у м. Красилів Хмельницької області, де переміг, набравши 19,39%); аспірант КНУ ім. Шевченка А. Іллєнко, що балотувався в окрузі м. Києва і здобув 33,14% голосів виборців. Решта кандидатів, що висувалися ВО «Свобода», не отримали депутатських мандатів, але деякі з них (13 кандидатів, підтримка яких була у діапазоні 7,24%–38,54%) увійшли до трійки рейтингових політиків округів (див.: Таблицю V.2).

Таблиця V.2

Рейтинг кандидатів-мажоритарників від ВО «Свобода», що не отримали депутатських мандатів [113]

№	ПІБ кандидата	Місце у рейтингу по округу	Підтримка виборців, %	Область
1	Піцуряк Манолій Васильович	2	38,54	Івано-Франківська
2	Марченко Олександр Олександрович	2	33,87	Київська
3	Боровик Валерій Анатолійович	2	24,12	Чернігівська
4	Кізін Сидор Васильович	2	22,03	Житомирська
5	Рудик Сергій Ярославович	2	20,51	Черкаська
6	Василюк Сергій Юрійович	2	19,79	Кіровоградська
7	Сорока Віктор Петрович	2	15,82	Одеська
8	Галілей Анатолій Степанович	2	14,68	Дніпропетровська
9	Семеніхін Артем Юрійович	2	14,66	Сумська
10	Базелюк Володимир Васильович	2	9,12	Вінницька
11	Куцин Олег Іванович	3	8,95	Закарпатська
12	Продан Сергій Олександрович	3	8,35	Вінницька
13	Спіжавка Степан Георгійович	3	7,24	Чернівецька
14	Литвиненко Сергій Михайлович	4	7,9	Дніпропетровська
15	Книш Тімур Станіславович	4	12,67	Запорізька
16	Дебелий Олег Віталійович	4	10,27	Харківська

Продовження Таблиці V.2

17	Славгородський Ігор Васильович	4	3,11	Донецька
18	Карачевцев Юрій Васильович	5	7,98	Дніпропетровська
19	Юрлов Павло Олегович	5	7,4	Миколаївська
20	Василенко Борис Олексійович	6	2,95	Херсонська
21	Заіка Артем Миколайович	7	1,29	Луганська
22	Болтян Олександр Олексійович	7	1,03	АР Крим

Ці вибори показують найголовніше: ніколи не можна зневірюватися і опускати руки. Ніколи не можна думати, що все вже вирішено наперед і нема ніякої надії. Навіть попри всі ретельно прораховані і сплановані махінації та фальсифікації, режим не може зупинити прагнення людей до свободи.

Газета «ВО «Свобода»,
№ 173, 1–7 листопада 2012 р.

Після дня голосування до дня офіційного проголошення його результатів ВО «Свобода» ініціювало кампанію щодо судового оскарження результатів голосування у низці виборчих дільниць, а також спільно з ВО «Батьківщина», «УДАРом» провело акцію протесту «проти фальсифікацій виборів» (яка тривала з 5 по 12 листопада 2012 р.) біля будівлі ЦВК. Таким способом «свободівці» «виборювали» перемогу для Ю. Левченка (округ № 223, м. Київ, Шевченківський район), А. Іллєнка (округ № 215, м. Київ, Деснянський район), О. Марченка (округ № 90, м. Біла Церква, Київська область). Перерахунок результатів було здійснено. За його підсумком у 215-му окрузі переміг «свободівець» А. Іллєнко, у 90-му окрузі – О. Марченко посів друге місце, 223-й округ ЦВК визнало як округ, у якому «неможливо встановити результат».

Зазначимо також, що партія здобула перемогу у закордонних виборчих дільницях – 23,63% голосів, посівши перше місце серед інших партій (за кількістю голосів ВО «Свобода» перемогло у Королівстві Іспанія (50,99%), Канаді (49,04%), Італійській Республіці (43,34%), Королівстві Таїланд (38,88%), Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії (35,24%), Чеській Республіці (32,59%), Ірландії (30,26%), Австралії (30,23%), Аргентинській Республіці (28,76%), Республіці Македонія (21,05%) [114].

Таким чином, головним підсумком парламентської виборчої кампанії 2012 р. для ВО «Свобода» стало високе зростання підтримки виборців (з 0,76% у 2007 р. до 10, 44% у 2012 р. і здобуття перемоги у 12 мажоритарних округах з 35), що дозволило партії досягти своєї мети – пройти до українського парламенту.

* * *

Аналіз політичної активності ВО «Свобода» за рік (осінь 2011 р. – осінь 2012 р.) до дня виборів 2012 р. дозволив дійти таких висновків:

1. Ставлячи за мету перемогу на виборах 2012 р., ВО «Свобода» обрало стратегію взаємовигідної співпраці з потенційними конкурентами (ВО «Батьківщина», «Фронт Змін») на спільному електоральному полі і боротьби за нові для партії сегменти електорату (провідним політичним опонентом у цьому контексті був «УДАР»), що традиційно належали іншим політичним силам (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, КПУ). Перетворившись на основі спільної політичної платформи на партнерів Об'єднаної опозиції (ВО «Батьківщина, «Фронт Змін» і 7 інших партій, що увійшли до складу Комітету опору диктатурі), «свободівці» відмовилися створювати з нею єдиний партійний список, пожертвувавши мажоритарними округами (190 – для Об'єднаної опозиції і 35 для ВО «Свобода), але залишивши за собою право самостійного ведення виборчої кампанії. Таким чином, внаслідок утворення лідерської «ніші» на опозиційному фланзі ВО «Свобода» мала можливість позмагатися за статус лідерства серед опозиційних партій. В ідеологічному плані союз із Об'єднаною опозицією був необхідний для ВО «Свобода», оскільки дозволив змінити імідж ВО «Свобода» з «радикальної» політичної сили на «опозиційну» (активного «борця проти несправедливості») і запропонувати цю альтернативу виборцю не тільки Заходу, а й Центру і Сходу країни.

2. Концепція взаємодії з виборцем полягала у принципі «дійти до кожного українця», який упродовж року у своїй політичній активності втілював лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок й інші активісти партії. Зустрічі із виборцями були інтенсивними, мали діалогічний характер спілкування, що створювало ефект доступності політиків. Провідними напрямами активності ВО «Свобода» були: проведення масових акцій (протестного і урочистого характеру), надання консультаційних, юридичних і соціальних послуг населенню, благодійна допомога і сприяння в організації заходів, спрямованих на підтримку колективної пам'яті місцевої громади і громадянського активізму. Партія мала доступ до теле- і радіо-ефірів політичних програм і різноманітних політичних ток-шоу регіонального (переважно у Львівській області) і загальнонаціонального масштабів.

3. Передвиборча програма і риторика ВО «Свобода» спиралася на цінності націоналізму і соціалізму. Націоналістичні ідеї та гасла спиралися на відчуття патріотизму і національної гордості, соціалістичні – революційні і протестні настрої. Партія закликала до боротьби проти національної і соціальної несправедливості у країні, чітко розмежовуючи виборців за цим ідеологічним критерієм, що відобразилося на характері масових акцій, що проводило ВО «Свобода»: на Сході і Центрі країни – це були переважно протести, приводи для яких створювали локальні вияви проблеми соціальної нерівності, соціальної несправедливості і політичного свавілля, на Заході – це було вшанування історичних подій та постатей, мітинги і протести на захист національної гідності. Ідентифікаційна матриця, яку створювала ВО «Свобода», містила як ключові топоси Влади, Режиму, Опозиції, Свободи. Влада і Режим уособлювали образ

ворога, який «знищує національну гідність і породжує соціальну неспоаведливість у країні», веде «руйнівну для українців проросійську» політику (для виборця у західних регіонах), породжує олігархізм, що знищує простий народ» (для виборця у східних регіонах). Топоси Опозиції і Свободи уособлювали позитивну ми–ідетичність «свободівців», що ґрунтувалася на цінностях національної культури, принципах громадянської активності і свободи особистості. ВО «Свобода» нав'язувало виборцю біполярність у сприйнятті політичної реальності (влада–опозиція як чорне–біле), стираючи ідеологічні відмінності між партіями, що брали участь виборчих перегонах 2012 р. (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, КПУ – ототожнювалися з «режимом», «владою», «кланами»; «УДАР» у системі «чорне–біле» практично був позбавлений маркерів; ВО «Батьківщина», «Фронт Змін» – дорівнювалися «опозиції»). Тлумачення ВО «Свобода» пов'язувалося з вольовими компонентами і внутрішньою настановою особистості «українського громадянина» на свободу.

4. За період виборчої кампанії 2012 р. ВО «Свобода» змінило акценти у власному іміджі, перетворивши радикалізм у вияв активної громадянської позиції, популізм – у вимогу встановлення соціальної справедливості, додавши до образу націоналістичної політичної сили ознак опозиційності. Логіка й обрані засоби ведення агітаційної кампанії ВО «Свобода» дозволили значно розширити електоральні межі партії у центральних і східних регіонах країни і пройти до українського парламенту.

1. У Києві відбувся XXIII З'їзд ВО «Свобода». Ухвалено нову редакцію Програми ВО «Свобода» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2011 р. – 24 грудня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/026676/

2. Тягнибок: єдиного партійного списку не буде [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2011 р. – 25 грудня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2011/12/25/6864712

3. Аронець О. Три колони – Свобода, БЮТ, ФЗ – запорука до перемоги на виборах! [Електронний ресурс] // Газета по-українськи. – 2011 р. – 24 грудня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/blog/1703/tri-koloni-svoboda-byut-fz-zaporuka-do-peremogi-na-viborah

4. Олександр Сич: Міра захисту буде неадекватною щодо міри нападу [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 11 січня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/026999/)

5. Тягнибок выдвинул оппозиции свои условия [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2012 р. – 1 лютого. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/96042-tyagnibok-vyidvinul-oppozitsii-svoi-usloviya.htm

6. Олег Тягнибок: опозиції треба домовитись про загальну ідеологічну платформу [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2012 р. – 11 лютого. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/archive/news/20120211/630/630.html?id=24481030

7. Олег Тягнибок: Прийшов час зробити докорінні зміни в політичній, соціальній та економічній системі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 січня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/027215

8. Яценюк: После победы на выборах оппозиция пересмотрит все законы [Електронний ресурс] // Флот 2017. – 2012 р. – 18 січня. – Режим доступу: http://flot2017.com/item/news/46901

9. Олег Тягнибок: спростування власних слів: ЗМІ виривають фразу із контексту [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 5 березня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/028234/

10. Тягнибок советует украинцам бросаться на танк с патриотической силой [Електронний ресурс] // Сегодня. – 2012 р. – 4 березня. – Режим доступу: http://www.segodnya.ua/news/14344740.html

11. Юлия Тимошенко считает, что главной угрозой для оппозиции является самостоятельная игра Кличко и Тягнибока [Електронний ресурс] // Хвиля. – 2012 р. – 22 квітня. – Режим доступу:

http://hvylya.org/news/exclusive/22694-timoshenko-dlja-nas-glavnaja-ugroza-eto-samostojatelnyj-pohod-udara-i-svobody.html

12. Позиція з приводу випадів лідера «Батьківщини» проти ВО «Свобода» в інтерв'ю, опублікованому в «Дзеркалі тижня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/4f95919e77702

13. Яценюк, Тягнибок і Турчинов поділили округи Львова силою [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2012 р. – 13 квітня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/04/13/6962726/

14. «ВО «Свобода». – 2012 р. – № 146. – 26 квітня–2 травня; а також: У Тягнибока запевняють, що Львів ще не ділили [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2012 р. – 13 квітня. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/04/13/6962733/

15. Мілу Куніс назвали «жидівкою» та послали до «Гамерики» [Електронний ресурс] // ТСН. – 2012 р. – 28 листопада. – Режим доступу: /http://tsn.ua/glamur/milu-kunis-nazvali-zhidivkoyu-ta-poslali-do-gameriki.html

16. Главный донецкий «свободовец» лишился должности за «бред» о Гитлере [Электронний ресурс] // Подробности. – 2011 г. – 25 декабря. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/power/2011/12/25/811618.html

17. «Гайтана – не нашої раси і не може представляти нашу культуру на «Євробаченні» – «свободівець» [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/culture/_gajtana-ne-nashoji-rasi-i-ne-mozhe-predstavlyati-nashu-kulturu-na-evrobachenni-s/423596

18. ВО «Свобода». – 2012. – № 138. – 1–7 березня.

19. Канал «Перший національний», ефір програми 24 лютого 2012 р.

20. Тягнибок: «Свобода» шукає гроші для виборів [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2012 р. – 25 січня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_tyagnibok-svoboda-shukae-groshi-dlya-viboriv/419671

21. Мороз програв суд Тягнибоку [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2012 р. – 16 березня. – Режим доступу: http://www.unian.ua/news/492074-moroz-prograv-sud-tyagniboku.html

22. Власти выгодно существование неонацистской «Свободы» – Володарский [Електронний ресурс] // Полемика. – Режим доступу: http://polemika.com.ua/news-81535.html#title

23. Тягнибок обещает разобраться с проплаченными митингами [Электронный ресурс] // Экономические известия. – 2012 г. – 23 января. – Режим доступу: http://news.eizvestia.com/news_politics/full/tyagnibok-obeshhaet-razobratsya-s-proplachennymi-mitingami

24. Яхно О. Тягнибок. «За» і «проти» [Електронний ресурс] // День. – 2012 р. – 5 квітня. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/226447

25. БЮТ: «Свобода» – не ангели, але з КОДу їх не виключать [Електронний ресурс] // Газета по-українськи. – 2012 р. – 7 квітня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_byut-svoboda-ne-angeli-ale-z-kodu-jih-ne-viklyuchat/430466

26. Мірошниченко І. Відповідь українців українофобам, які прикрилися маскою «української демократичної інтелігенції» [Електронний ресурс] // Блог Ігоря Мірошниченка. – 2012 р. – 20 квітня. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/miroshnychenko/4f91681c36bda

27. І. Фаріон: «Вознякохімкізм – це тупе, собаче обріхування своїх найнебезпечніших опонентів // «ВО «Свобода». – 2012. – № 144. – 12–18 квітня.

28. У Києві відбувся XXIII З'їзд ВО «Свобода». Ухвалено нову редакцію Програми ВО «Свобода» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2011 р. – 24 грудня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/026676/

29. Тягнибок О. Бюджет мародерів [Електронний ресурс] // Блог Олега Тягнибока на «Українській правді». – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/4ef495209723a

30. Олег Тягнибок: Прийшов час зробити докорінні зміни в політичній, соціальній та економічній системі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 січня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/027215

31. Тягнибок: зміна Конституції потрібна Януковичу для повної узурпації влади [Електронний ресурс] // Український тиждень. – 2012 р. – 5 лютого. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/News/41450

32. Наливайко С. Головний електорат «Свободи» не на Заході України, – Іллєнко [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2012 р. – 25 січня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_golovnij-electorat-svobodi-ne-na-zahodi-ukrajini-illenko/419688

33. Янукович з «голим задом» хоче всіх залякати міліцією, – Тягнибок [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2011 р. – 24 грудня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_yanukovich-z-golim-zadom-hoche-vsih-zalyakati-milicieyu-tyagnibok/415881

34. Мірошниченко І. СБУ збирає інформацію у сталінський спосіб та цілодобово стежить за свободівцями! [Електронний ресурс] // Блог Ігоря Мірошниченка. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/miroshnychenko/4f23e2c6e4a69

35. Тягнибок переживает, что его арестуют [Електронний ресурс] // Цензор.net. – 2012 р. – 12 лютого. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/197043/tyagnibok_perejivaet_chto_ego_arestuyut

36. «Свобода»: СБУ цілодобово стежить за членами партії [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2012 р. – 27 січня. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_svoboda-sbu-cilodobovo-stezhit-za-chlenami-partiji/420312

37. На Хмельниччині влада веде системну війну проти «Свободи» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 16 березня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/028593/

38. Власть начала против оппозиции операцию «Спутник», – Тягнибок [Електронний ресурс] // Лига. Новости. – 2012 р. – 25 березня. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/631741-vlast_nachala_protiv_oppozitsii_operatsiyu_sputnik_tyagnibok.htm

39. Національна мобілізація – наша відповідь мародерам-окупантам // ВО«Свобода». – 2012. – № 156. – 5 липня – 11 липня.

40. Заровна Т. Тягнибок сподівається на Донбасі здобути 5% голосів виборців [Електронний ресурс] // Gazeta.ua – 2012 р. – 11 лютого. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_tyagnibok-spodivaetsya-na-donbasi-zdobuti-5-golosiv-viborciv/422352

41. Олег Тягнибок у Дніпропетровську [Електронний ресурс] // Кореспондент.net. –2012 р. – 11 лютого. – Режим доступу: http://blogs.korrespondent.net/users/blog/andrey23k/a57341

42. Про що говорить з українцями лідер «Свободи»? // ВО «Свобода». – 2012. – № 139. – 8–14 березня.

43. Лідери опозиції вклонилися Великому Кобзареві // ВО «Свобода». – 2012. – № 140. – 15–21 березня.

44. Націоналісти вшанували героїв бою під Гурбами // ВО «Свобода». – 2012. – № 145. – 19–25 квітня.

45. Свободівці спільно з патріотичними організаціями Вінниці пікетували міську владу під гаслом «Шевченку на Театральній – бути!» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 25 листопада. – Режим доступу: http://www.vinnytsya.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/025907/

46. «Повертаймо собі гідність людську та національну через спротив…» // ВО «Свобода». – 2012. – № 138. – 1–7 березня.

47. Українська молодь показала Януковичу «червону картку» // ВО «Свобода». – 2012. – № 139. – 8–14 березня.

48. Режим кинув Українській Нації виклик. Нація відповість гідно! // Свобода». – 2012. – № 152. – 7–13 червня.

49. Три дні опору, які змінили Україну //«Свобода». – 2012. – № 157. – 12–18 липня.

50. Протести на захист української мови» [Електронний ресурс] // Український тиждень: тег. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Tag/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%-D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8

51. Передвиборна програма Всеукраїнського об'єднання «Свобода» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/-pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=71

52. Виборчий список ВО «Свобода» [Електронний ресурс] // Офіціний сайт Центральної виборчої комісії України. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP406?PT001F01=900&pf7171=71

53. Дорош С. Олег Тягнибок: Мы пожертвовали частью округов на Галичине [Електронний ресурс] // BBC Украина. – 2012 р. – 27 липня. – Режим доступу: http://-www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/07/120727_ru_s_tyagnybok_electiona_interview.shtml

54. А у «Свободи» списки – зразкові // ВО «Свобода». – 2012. – 9–15 серпня. – №161.

55. Докладно див. : У Києві відбувся XXV З'їзд ВО «Свобода» 14 жовтня 2012 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 14 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033578/

56. Підписання угоди про створення коаліції проукраїнських сил у ВРУ [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 19 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/media/photos/033819

57. О. Тягнибока не пустили на презентацію на «Інтері» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=qjM86tIGIAY

58. Велика політика з Євгенієм Кисельовим [Електронний ресурс] // Офіційний сайт телеканалу «Інтер». – 2012 р. – 26 жовтня. – 12–14 хвилини. – Режим доступу: http://www.politika.inter.ua/episode/-view/id/67

59. Олег Тягнибок провів зустрічі у Сколе та Славському на Львівщині [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 29 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033195/

60. Філарет вручив Олексієві Кайді та Сергієві Надалу ордени святого Миколая Чудотворця [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032959/

61. «Свобода» вимагає притягнути до відповідальності вбивць свободівця Василя Удода [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 7 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031761/

62. «Свобода» провела у Києві акцію на захист Ніни Москаленко, яку тероризують рейдери за підтримки міліції [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 27 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033124/

63. Слов'янська «Свобода» вимагає звільнити політв'язня Віталія Применка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 17 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032170/

64. Криворізька «Свобода» вимагає розслідування вбивства еколога Гончаренка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 9 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031830/

65. Миколаївські свободівці презентували міліціантам «дошку пошани» прислужників влади [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 25 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033071/

66. Київська «Студентська Свобода» долучилася до акції проти зменшення стипендій влади [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 1 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031717/

67. Запорізька «Свобода» підтримала працівників ДП «Радіоприлад» у боротьбі за виплату заробітної плати [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 20 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031999/

68. Харківська «Свобода» провела мітинг проти примусової «реорганізації» центру швидкої допомоги [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 25 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033920/

69. У Шепетівці відбувся мітинг проти підвищення тарифів на комунальні послуги [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 17 серпня. Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031973/

70. «Свобода» пікетувала «Луганське енергетичне об'єднання» проти корупції та хабарництва [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 15 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031901/

71. Харківська «Свобода» пікетувала сесію облради проти приватизації «ТЕЦ-5» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 20 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032885/

72. У Слов'янську на Донеччині стріляють у кандидатів за фіксацію фактів підкупу виборців [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 13 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032677/

73. В Одесі свободівці підняли на рогатину голову Ківалова, а від членів ОВК №135 вимагали саморозпуску [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 28 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033161/

74. У Харкові відбувся мітинг проти свавілля міліції виборців [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 5 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033323/

75. Закарпатська «Свобода» на трасі Хуст – Мукачеве – Іршава дарувала водіям прапорці України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 23 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032103/

76. Понад двісті націоналістів із Чернігівщини взяли участь у Марші Боротьби УПА в Києві [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 14 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033607/

77. На Хмельниччині відкрили пам'ятний знак до 70-річчя створення УПА [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 14 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033595/

78. Ігор Швайка взяв участь у відкритті пам'ятника Голодомору 1932–1933 років у Полтаві [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 19 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033786/

79. Олег Тягнибок взяв участь в освяченні пам'ятника повстанцям в Олеську Буського району Львівщини [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 21 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033780/

80. Свободівці провели фестиваль борщу в Лебедині [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 23 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032978/

81. Полтавська «Студентська Свобода» провела «Вечір Українського кіно» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 25 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033104/

82. На показ стрічки «ТойХтоПройшовКрізьВогонь» та творчий вечір з Михайлом Іллєнком прийшло більше глядачів, ніж могла вмістити зала [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033797/

83. «Свобода» стала спонсором чемпіонату міста Гайсин з армреслінгу [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 20 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033783/

84. На День Незалежності Україна вийшла у вишиванках // ВО «Свобода». – 2012. – № 164. – 30 серпня–5 вересня.

85. В Івано-Франківську встановлено дитячий майданчик в українському стилі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 4 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031758/

86. За ініціативи свободівців у Рівному для хворих дітей закупили медикаменти [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 17 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031944/

87. У Тернополі відкриття нової тролейбусної лінії благословив Патріарх Філарет [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032969/

88. За сприяння Андрія Тягнибока вихованці Лаврівського дитячого будинку відпочили в аквапарку «Пляж» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 22 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032951/

89. Олексій Кайда: «Збір коштів на спорудження пам'ятника Незалежності покаже, хто вболіває за Україну» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 3 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031726/

90. Репресії тривають // ВО «Свобода». – 2012. – № 165. – 6–12 вересня.

91. В Івано-Франківську влада розпочала провокації та арешти свободівців // ВО «Свобода». – 2012. – № 170. – 11–17 жовтня.

92. 21 рік Україна без окупації. Час вибороти незалежність для нації // ВО «Свобода». – 2012. – № 163. – 23–29 серпня.

93. У Рівному на День Незалежності об'єднані сили опозиції провели велелюдний мітинг [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 24 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032110/

94. Кандидат-свободівець Ігор Славгородський: слово до земляків-єнакіївців [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 11 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/komentari/032588/

95. Олександр Бондар: «Якщо «Свобода» не проходить за списком до парламенту – про жодну опозиційну більшість говорити не можна» // ВО «Свобода». – 2012. – № 164. – 30 серпня–5 вересня.

96. Все вирішують гроші, влада і знайомства» // ВО «Свобода». – 2012. – № 162. – 16–22 серпня.

97. У цього режиму немає нічого святого // ВО «Свобода». – 2012. – № 163. – 23–29 серпня.

98. Андрій Мохник та Ігор Мірошниченко презентували виборчий список ВО «Свобода» на Вінниччині [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 19 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/031989/

99. О. Тягнибок: «Литвин за пайок продав мову своїх батьків» // ВО «Свобода». – 2012. – № 160. – 2 липня–8 серпня.

100. Багатотисячне віче у Львові: Ми категорично не приймаємо нового витка колоніяльно-окупаційного режиму і готові всіма методами протистояти новітній орді [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 25 серпня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032132/

101. Олег Тягнибок: «Ці вибори не будуть кольору веселки – будуть вони чорно-білі // ВО «Свобода». – 2012. – № 166. – 13–19 вересня.

102. Андрій Мохник: «Ліквідувати в Україні безробіття вдасться лише тоді, коли безробітним стане уряд Азарова-Тігіпка-Табачніка» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». –2012 р. – 13 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032684/

103. «Свобода» у судовому порядку вимагатиме від Петра Симоненка спростування чергової брехні – заява прес-служби [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 12 вересня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/032632/

104. Олег Тягнибок: «При нинішній ситуації в державі «третіх сил» бути не може» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 20 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/033735/

105. 7 днів, які поховали міф… [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». – 2012 р. – 12 жовтня. – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/033499/

106. Для нас «Свобода» – це не тільки назва політичної партії // ВО «Свобода». – 2012. – № 172. – 25–31 жовтня.

107. Пам'ятка українця // ВО «Свобода». – 2012. – № 169. – 25–31 жовтня.

108. О. Тягнибок в ефірі програми «Гравітація» [Електронний ресурс] // «Перший Кримськотатарський телеканал». – 2012 р. – 18 вересня. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=4FPEDgsDwzg

109. Передвиборчий агітаційний ролик ВО «Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=ylHelle1m-A

110. Олег Тягнибок: «Рука не здригнеться змінити ВСЕ на користь українців // ВО «Свобода». – 2012. – № 160. – 2 липня–8 серпня.

111. А найбільше людей прийшло в Донецьку…// ВО «Свобода». – 2012. – № 171. – 17–23 жовтня.

112. Результати виборів до Верховної Ради України 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp302?PT001F01=900&pf7171=71

113. Таблиця складена на основі даних Центральної виборчої комісії України про результати виборів до Верховної Ради України 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039?PT001F01=900

114. Результати виборів до Верховної Ради України 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp312?PT001F01=900

РОЗДІЛ VI
СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ : ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНОЇ КРИЗИ

Соціалістична партія України переживає непростий період. Ще не завершився процес виходу з затяжної внутрішньопартійної кризи та подолання її наслідків. І саме у цей час партія має витримати іспит на парламентських виборах, що пройдуть в атмосфері надзвичайно напруженої, жорсткої боротьби. Головним завданням для СПУ є подолання прохідного бар'єра в партійних перегонах, перемога наших ключових кандидатів у мажоритарних округах, відновлення статусу парламентської партії.

Петро Устенко, лідер СПУ,
липень 2012 р.

Соцпартія – опозиційна політична сила. Але об'єднуватися з іншими опозиційними партіями ми не будемо. Сьогодні такими називають себе ті, хто вчора були при владі. Вони використовували свої державні повноваження для захисту інтересів крупного капіталу. Ми ж пропонуємо іншу політику – соціальної справедливості.

Олександр Мороз, член політради СПУ, березень 2012 р.

СПУ була, є і буде партією простих людей, яка прагне повернути кожному справедливість та гідне життя, яка намагається відібрати владу у купки олігархічних кланів і віддати її народу. Тому у неї немає грошей, щоб вести так потужно агітацію, як це роблять, наприклад, комуністи. ... Ми голі й босі, але горді!

Петро Устенко, лідер СПУ, жовтень 2012 р.

Історична довідка

Соціалістична партія України (СПУ) *створена 26 жовтня 1991 р. (зареєстрована Міністерством юстиції 25 листопада 1991 р., № 157), була активним учасником політичного життя сучасної України. Брала участь у всіх виборчих кампаніях національного рівня самостійно чи у складі виборчого блоку (у 1998 р. – з Селянською партією України у складі блоку «За правду, за народ, за Україну!»), отримавши у 1994 р. 14 депутатських мандатів, у 1998 р. – 29, у 2002 р. – 22 і у 2006 – 33. Засновник та лідер СПУ О. Мороз двічі очолював Верховну Раду України (у 1994 і 2006 рр.), був головою Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин, лідером фракції «Лівий центр» (1998–2000 рр.). Представники партії мали власну фракцію у парламенті IV і V скликань, входили до складу профільних комітетів Верховної Ради України, очолювали міністерства Кабінету Міністрів України (у 2005–2007 рр.),Фонд державного майна (у 2005–2008 рр.), Антимонопольний комітет України (з 2010 р.). СПУ брала участь у президентських виборчих кампаніях 1999, 2004 і 2010 рр., тричі висуваючи свого лідера – О. Мороза кандидатом у Президенти України, однак рівень підтримки населення жодного разу не дозволив кандидату від партії вийти до другого туру голосування. У загальнонаціональному рейтингу партій, що брали участь у місцевих виборах 2010 р., СПУ посіла шосте місце (1,36% голосів), що дозволило їй отримати 3 056 депутатських місць в органах місцевого самоврядування.*

Упродовж 19 років (з часу створення СПУ) її головою і лідером був О. Мороз. У квітні його змінив В. Цушко,але з серпня 2010 р. О. Мороз знову очолив партію. 28 квітня 2012 р. на черговому XVIII партійному з'їзді головою партії було обрано П. Устенка.

СПУ станом на 2012 р. мала розвинену інфраструктуру. Згідно з даними Міністерства юстиції налічувала 31177 партійних осередків. Друковані органи – щотижнева партійна газета «Товариш» і громадсько-політичний журнал «Вибір».

1. Специфіка «суб'єктності» СПУ як учасника виборчої кампанії

Історія Соціалістичної партії України триває більше двадцяти років. Значна кількість її членів є відомими досвідченими політиками, які у різний час обіймали важливі державні посади. Тому не буде перебільшенням сказати, що діяльність цієї політичної сили є невід'ємною складовою політичної історії країни. Але чи вдається СПУ зберігати свою суб'єктність в українській політиці? Які кроки вона здійснює, щоб не зникнути з політичної мапи країни і чи входять соціалістичні ідеї до структури партійної ідентичності українських громадян?

На початок 2012 р. партія мала доступ до влади лише на рівні органів місцевого самоврядування. За результатами місцевих виборів 2010 р. соціалісти отримали 45 депутатських мандатів у 16 обласних радах. За нашими підрахунками, найчисельніше представництво СПУ мала у Чернігівській обласній раді – 11 депутатів, Полтавській – 7, Вінницькій та Одеській – по 5.

Решта, 3011 партійців, увійшли до складу районних, міських, районних у містах, селищних і сільських рад. Це означає, що партія могла здійснювати політичні ініціативи на локальному рівні, які не виходили за межі села, міста, районного, чи обласного центру.

Інформаційний ресурс СПУ мав свою специфіку: у своїй діяльності партія надавала перевагу друкованим ЗМІ, хоча партія мала свій Інтернет-сайт. Партійна друкована преса була головним каналом зв'язку між партією і громадянами. Провідною партійною газетою була «Товариш» (виходила щочетверга і поширювалася всією Україною), а також теоретичний і громадсько-політичний журнал «Вибір», періодичність виходу якого – один-два рази на рік. Ці два видання мали різні цільові аудиторії і, відповідно, виконували різні функції для партії. Так, «Товариш» був розрахований на масову аудиторію з некритичним мисленням. Повідомлення цієї газети спрямовувалися на рядових членів партій та представників соціально незахищених верств населення. Як посередник між партією і виборцем газета інформувала громадськість про діяльність партії, політичні події країни та світу; містила тексти із великим обсягом категоричних оціночних суджень про політичні події, а також тексти, що мали розважальний характер, пропонуючи своїй читацькій аудиторії поради для дозвілля та домашнього господарства. На відміну від газети, журнал «Вибір» розрахований на «мислячу», але менш численну аудиторію прибічників соціалістичних поглядів – представників «інтелігенції» (наклад журналу не перевищував 1000 примірників). На сторінках видання обговорювалися концептуальні питання соціалізму, історичні, соціально-економічні та політичні процеси в Україні. Окрім цього, СПУ мала регіональні «просоціалістичні» газети: «Товарищ верь» (Миколаївська область), «Справедливість» і «Справедливість плюс» (Кіровоградська область), «Народна правда» (Полтавська область), «За народовладдя» (Хмельницька область) та інші.

Управління партією здійснювалося на основі формальних та неформальних практик (формальні практики – усталені моделі і норми координації діяльності членів партії, що визначаються статутом; неформальні –додаткові до формальних норми, що відображають традиції внутрішньопартійної взаємодії). Наприклад, згідно зі статутом СПУ, були посада голови, першого заступника та заступників [1]. Як свідчив офіційний сайт СПУ у розділі «Заступники Голови СПУ», вказано п'ять заступників, а посада «Першого заступника» відсутня. У період з листопада 2011 р. до квітня 2012 р. аналіз повідомлень прес-центру партії свідчив, що ця посада приписувалася В. Семенюк-Самсоненко (прізвище якої у зазначеному розділі не фігурувало). Схожа ситуація спостерігалася з партійцем Д. Русаком. Тексти новин свідчили про наявність посади «заступника з ідеологічних питань», яка «приписувалася» Д. Русаку (він був автором значної кількості публікацій у партійній пресі за визначений період), але у розділі «заступники Голови СПУ» його прізвище так само не було відображене. У період з травня до жовтня 2012 р. імена В. Семенюк-Самсоненко і Д. Русака (що до того ж виконували роль спікерів партії) взагалі не з'являлись у інформаційному полі СПУ.

Відмітимо також ще одну особливість співіснування формальних і неформальних практик всередині партії, зокрема, статус «голови» партії СПУ співіснує зі статусом «лідера партії». Так, П. Устенко був «першим заступником з організаційно-кадрової роботи, організації виборчого процесу та його ресурсного забезпечення, керівником виборчого штабу СПУ», потім став «головою» партії, але статус «лідера» партії де-факто залишився за О. Морозом [2]. Про це свідчить наявність двох видів підписів під зверненнями до громадян: від імені «голови партії» (П. Устенка) та її «лідера» (О. Мороза).

Додатковими ілюстраціями особливостей партійного менеджменту СПУ можуть слугувати два процеси: зміна голови партії і формування виборчих списків. Так, обрання нового голови партії і пов'язана з цим конкуренція між потенційними претендентами на цю посаду були відображені лише у «зовнішній» до партії пресі у формі «здогадок» і «чуток». Зміна керівництва СПУ інтерпретувалася у ЗМІ як скоріше «заява»/«рішення» О. Мороза, ніж як «прихід нового лідера» (П. Устенка), що свідчило про політичну вагу першого лідера СПУ. Цій події передували повідомлення-чутки про «репресії» в управлінській ланці партії, а також чутки про «відмову» О. Мороза від лідерства у СПУ через стан здоров'я, на які він відповідав спростовуванням, підтримуючи тим самим інтерес до себе і СПУ з боку ЗМІ.

Аналіз виборчих списків СПУ на парламентських виборах 2002, 2006 та 2007 рр. дозволив простежити певну логіку розподілу місць між кандидатами. Зокрема, було виявлено вісім народних депутатів, які постійно входили до першої двадцятки виборчого списку партії, серед яких: О. Мороз, І. Бокий, В. Семенюк-Самсоненко, М. Рудьковський, С. Бульба, О. Малиновський, В. Цушко і Я. Мендусь. Від двох до трьох місць у списку партія виділяла безпартійним: у 2002 р. це І. Сподаренко, Л. Гадяцький, М. Мельниченко; у 2006 – це були І. Сподаренко, В. Бойко, Я. Мендусь, у 2007 р. – В. Бойко, М. Товт (як правило, це народні депутати попередніх скликань, генеральні директори промислових заводів, підприємств). Решта місць розподілялася між «іншими» особами, які були народними депутатами попередніх скликань, чиновниками.

Ураховуючи факт низької ротації лідерів партії, а також те, що «публічно відомі» соціалісти першої двадцятки вийшли з лав партії (М. Рудьковський), утворили конкурентну політичну силу (С. Ніколаєнко), активно займаються громадською діяльністю (В. Семенюк-Самсоненко), зайняли «провладну позицію» (В. Цушко), – СПУ напередодні парламентських виборів 2012 р. задекларувала намір провести «народний праймеріз». Цю ініціативу було проголошено головою партії П. Устенком під час його виступу на першому етапі XVIII з'їзду СПУ (28 квітня 2012 р.): «Соціалістична партія – перша партія в Україні, яка йде до парламенту з відкритими списками. Кожен українець може стати депутатом… Що ми пропонуємо на парламентські вибори вже зараз? СПУ вперше в Україні проведе відкриті праймеріз кандидатів у народні депутати. …не в закритих кабінетах, а на майданах великих міст ми разом з виборцями України складемо наш відкритий список на парламентські вибори. Фінальне голосування за кандидатів, які наберуть найбільше голосів, відбудеться в прямому ефірі українського телебачення…» [3, с. 4]. На практиці

ця декларація не була реалізована (про що – нижче), це дало підстави зробити висновок про закритість кадрової політики СПУ.

На наш погляд, невизначеність у посадах активістів партії, а також наявність складних за написанням назв цих посад (у назві посади П. Устенка до того, як він очолив партію, – 17 (!) слів) провокувала суперечливі оцінки щодо процесів, які відбувалися всередині партії. До того ж, «приписування» партійних посад свідчило про бюрократизацію структури СПУ, про невизначеність у партійних статусах окремих її членів – про закритість кадрових ротацій у партії, що у контексті змішаної виборчої системи в Україні було сприятливим фактором для самостійного прийняття рішення лідером партії щодо висування кандидатів.

Ідеологічно СПУ позиціонувала себе лівоцентристською партією, яка була виразником цінностей демократичного соціалізму, соціальної рівності і справедливості [4]. Гаслом партії було «Демократичному соціалізму – альтернативи в Україні немає!» [5].

Окремі текстові пасажі ідеологічних документів СПУ містили різні визначення «демократичного соціалізму», зокрема, як: «*ідейно-політичної доктрини* соціал-демократичного руху»; «*єдиного шансу* для України, як і інших країн СНД, вийти на ефективний самостійний шлях *розвитку»*; «*ефективної системи* нових державних і громадських інститутів, що вирішують проблеми людини»; «перспективної *соціально-економічної моделі* інформаційного суспільства*»,* в якому освіта стає базовою умовою розвитку людини» [4]; зрештою – як «*моделі справедливого суспільства»,* заснованої на народовладді, справедливості, соціальному захисті, відкритості і відповідальності [6].

Соціалізм тлумачився як «суспільно-політичний лад, який настає не завдяки революції та ліквідації капіталізму, а внаслідок його реформування зі збереженням приватної власності, забезпеченням чисельного зростання середнього класу, утвердження соціального партнерства поміж власників, підприємців та найманих працівників» [4]. СПУ поєднувала цінності «соціальної рівності» та «індивідуальної відмінності», соціальної справедливості та приватної власності. «Рівноправність, соціальна справедливість, благополуччя та впевненість у своєму майбутньому громадян – мета і смисл діяльності Соціалістичної партії України» [7].

Апелюючи до історії соціалістичного руху в Україні, європейських практик реалізації соціалістичних ідей, СПУ обґрунтовувала закономірність його розвитку в Україні, «очищуючи» його від радянських стереотипів. Так, в інтерпретації партією історії соціалістичного руху в Україні, стверджувалося, що «…Початок ХХ ст. …відзначався загальним захопленням соціалізмом. Тому усі політичні партії, які виникли на українському ґрунті, орієнтувалися на той чи інший варіант соціалізму…», підкреслювалося, що «будівництво соціалізму в Україні, як і в СРСР загалом, зіткнулося зі значними перешкодами. Безпосередньою причиною цього стало фактичне переростання адміністративної системи управління економікою у командно-бюрократичну» [8]. Відмежовуючись від «радянського варіанта соціалізму» («провал радянського

соціалістичного проекту не може служити причиною компрометації самої ідеї» [4]), СПУ обґрунтовувала успішність впровадження соціалістичних ідей «світовою практикою». Звертаючись до політичного досвіду таких країн, як Фінляндія, Швеція, Іспанія, Австрія – пояснювала необхідність використання принципів соціалізму тенденціями соціальної структуризації сучасного українського суспільства, соціального самопочуття українських громадян, «кризові» політичні явища 2004–2007 рр. [4].

«Демократичний поворот» у ідеології соціалістів можна пояснити вимогою самозбереження партії в умовах «демократизації» політичної системи України. За марксистською логікою після соціалізму мав наступити комунізм, ціннісні принципи якого вже були монополізовані іншими політичними силами, у той час як найближчими в ідеологічному спектрі для СПУ були цінності соціал-демократизму. Оскільки маркери соціал-демократизму використовувала значна кількість українських «catch-all»-партій, соціалістам необхідно було формувати відмінний у лівому спектрі ідеологічний напрям, який би не змушував партію заперечити свій попередній досвід, але дозволив би відобразити оновлення системи ідеологічних поглядів. Це спричинило пошук маркерів ідеологічного розрізнення серед «інших» ідеологій (без чого не може існувати будь-яка система партійної ідентифікації). СПУ, перебуваючи у владі, була суб'єктом багатьох інституційних змін, тому в ідеологічному вимірі, «демократизм» відображав «політичні досягнення» партії. «Демократичний соціалізм» став напрямом ідеологічного розвитку СПУ, яка дотримувалася традиційно соціалістичних принципів.

Водночас, привабливість «демократичного соціалізму» для українських громадян можна пояснити, з одного боку, рисами радянської політичної культури, апеляція до яких визначала коло прибічників партії серед людей похилого віку – носіїв радянського способу життя, які залишилися ідеологічно «вірними» радянським цінностям, з іншого – «європейською мрією» українських громадян (підтримки курсу на євроінтеграцію і прагнень мати європейські стандарти життя) – популяризацію соціалістичних гасел серед молоді і професійно активної частини дорослого населення України на основі ототожнення «соціалістичних» і «європейських» цінностей.

Аналіз результатів попередніх виборів, у яких брала участь СПУ, дозволив визначити регіони, у межах яких перебувало її електоральне поле. Це Полтавська, Черкаська і Чернігівська області. Саме у цьому центрально-північному регіоні України, попри стабільно негативну тенденцію зменшення рівня загальної підтримки СПУ на виборах, рейтинг партії залишався максимально високим. До зазначеного переліку можна було б додати ще Вінницьку, Житомирську, Київську, Кіровоградську, Сумську і Хмельницьку області, в яких упродовж трьох виборчих кампаній (1998, 2002 і 2006 рр.) соціалістам вдавалося зберігати високі позиції, але у 2007 р. у цих областях відбулося різке падіння рейтингу партії, що не дозволяє визначити їх як зони стабільної електоральної підтримки (див. Таблицю VI.1.).

Таблиця VI.1

Електоральна підтримка СПУ у парламентських виборчих кампаніях з 1998 по 2007 рр. у багатомандатному окрузі [9]

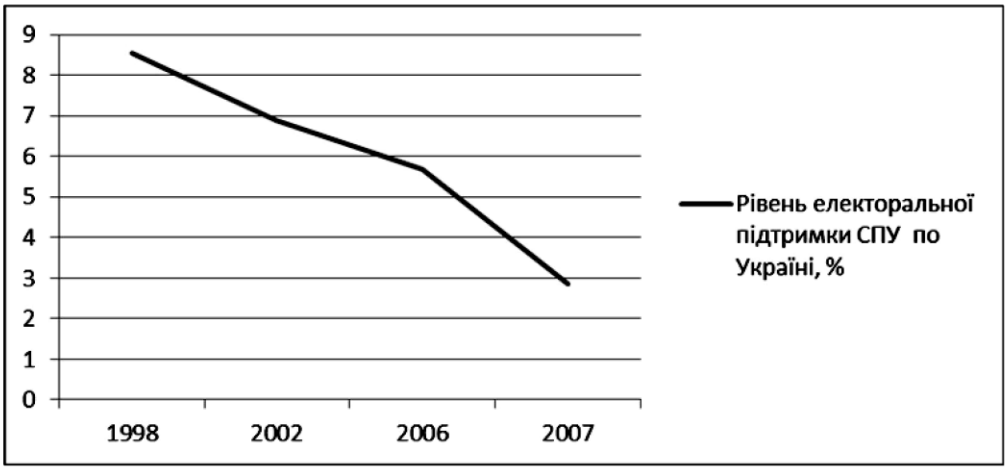
Адміністративно-територіальна одиниця	1998,%	2002,%	2006,%	2007,%
Автономна Республіка Крим	1,62	0,75	1,18	1,89
Вінницька область	19,7	21,6	14,69	2,53
Волинська область	5,97	1,59	4,05	1,88
Дніпропетровська область	3,17	4,42	3,8	1,35
Донецька область	1,78	1,82	3,74	8,03
Житомирська область	15,19	11,13	8,92	2,52
Закарпатська область	2,38	1,38	3,64	3,53
Запорізька область	5,21	3,28	2,91	2,26
Івано-Франківська область	2,0	1,07	2,28	0,79
Київська область	16,16	11,93	10,17	2,15
Кіровоградська область	17,27	15,15	9,72	2,79
Луганська область	5,2	3,15	1,17	1,25
Львівська область	1,63	1,01	2,18	0,61
м. Київ	4,65	4,27	5,5	1,6
м. Севастополь	1,57	1,43	0,81	2,72
Миколаївська область	5,59	5,37	4,27	1,86
Одеська область	7,39	7,51	6,26	7,23
Полтавська область	21,30	22,05	12,74	2,98
Рівненська область	6,53	3,33	6,45	2,06
Сумська область	13,04	15,08	10,55	1,96
Тернопільська область	2,08	0,92	3,66	1,12
Харківська область	5,91	4,58	2,75	2,63
Херсонська область	11,23	8,21	4,82	2,5
Хмельницька область	21,26	8,71	9,21	1,72
Черкаська область	25,95	18,94	13,39	4,27
Чернівецька область	6,64	2,67	4,48	3,76
Чернігівська область	18,93	15,13	12,87	2,93
Загалом по Україні	**8,55**	**6,87**	**5,69**	**2,86**

Розгляд результатів голосування за О. Мороза як кандидата від СПУ на президентських виборах у 2004 і 2010 рр. у регіональному зрізі дозволяє говорити про часткові збіги кордонів електорального поля, окреслених результатами парламентських виборів. Зокрема, у 2004 р. О. Мороз найбільше голосів набрав у Вінницькій (12,8%), Житомирській (10,26%), Кіровоградській (12,49%), Полтавській (15,36%), Черкаській (11,77%) і Чернігівській (16,29%) областях [10]. На президентських виборах 2010 р. найбільшу підтримку він мав у Закарпатській (1,58%), Черкаській (0,89%), Полтавській (0,87%), Чернівецькій (0,76%), Чернігівській (0,74%), Сумській (0,73%), Вінницькій (0,64%) областях [11].

Разом з тим упродовж 1998 –2007 рр. на загальнонаціональному рівні СПУ поступово втрачала свої позиції. За ці роки рейтинг партії зменшився майже у три рази – з 8,55% у 1998 р. до 2,86% у 2007 р. (див. Графік VI.1). Особистісний рейтинг лідера СПУ О. Мороза особливо не вирізнявся значними показниками (за історію виборчих перегонів, в яких брала участь партія) і, подібно до рейтингу партії, характеризувався негативною тенденцією (5,82% у 2004 р. і 0,38% у 2010 р.) Тенденцію стабільного зниження популярності партії можна розглядати як свідчення того, що формат соціалізму, сповідуваний членами СПУ, не зміг задовольнити інтереси громадян.

Графік VI.1

Динаміка електоральної підтримки СПУ по Україні у парламентських виборчих кампаніях з 1998 по 2007 рр.

Тим не менш, СПУ стала учасником парламентських виборів 2012 р., засвідчивши тим самим готовність конкурувати з іншими політичними силами за голоси виборців. Усталеність меж електорального поля і стабільно негативна тенденція зниження загальнонаціонального рейтингу партії поставили під питання її суб'єктність в українській політиці і, передовсім, спосіб яким здійснювалося управління партією та її виборчими кампаніями.

2. Ідеологічні засади конструювання ідентичності СПУ

Для виявлення особливостей ідеології, що була покладена в основу агітаційної діяльності СПУ у період виборчої кампанії, як ідеологічно значимі документи партії були досліджені Програма СПУ (затверджена у новій редакції Позачерговим XIV з'їздом 12 квітня 2008 р.), «Маніфест Соціалістичної партії України «До суспільства соціальної справедливості» (прийнятий 18 грудня 2011 р. другим етапом XVII з'їзду СПУ), «Передвиборча програма Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду України 28 жовтня 2012 року»

(затверджена на другому етапі XVIII з'їзду партії 7 серпня 2012 р.). Зауважимо, що радикальних відмінностей між програмними документами, з якими партія йшла на вибори у 2002, 2006, 2007 та 2012 рр., зафіксовано не було. Оновлення ідеології СПУ у зазначені роки відбувалося, як правило, через імплементацію часткових оцінок поточної політичної ситуації, які у кожному окремому випадку (перед виборами) деталізували загальну картину політичного життя в Україні. Так, наприклад, з 2002 р. до 2012 р. у політичному блоці передвиборчих програм спостерігалися зміни «вимог», які висувала партія: від «підвищення ролі парламенту і самостійності уряду, закону про імпічмент президента та прямих виборів керівників областей та районів» у 2002 р. [12], «реформи системи влади» (без конкретизації) у 2006 р. [13], «політичної реформи та передачі влади громадам» у 2007 р. [14] і «справедливого виборчого закону і передачі влади місцевим радам, виборності керівництва місцевих органів правопорядку та судів» у 2012 р. Деякі зміни спостерігалися й у формулюваннях слоганів кампаній: «Державу зміцнимо, суспільство згуртуємо, люди побачать перспективу! За чесну владу! За краще життя!» (2002 р.), «Хочете кращого життя – голосуйте за соціалістів!» (2006 р.), – а також у формулюванні назв програмних документів партії: Програми «Справедлива країна» (2008 р.), Маніфесту «До суспільства соціальної справедливості» (2011 р.), Передвиборчої програми «Свобода, справедливість, солідарність!» (2012 р.).

Аналіз текстів документів Програми, Маніфесту і Перевиборчої програми дозволяє стверджувати, що джерелом написання останніх двох слугувала Програма партії. Програма, Маніфест і Передвиборча програма партії відтворювали одну й ту саму модель «ідеального суспільства». Охарактеризуємо її. Так, віддаючи данину марксистським поглядам, СПУ обстоювала ідею суспільно-політичного ладу як такого, що базується на соціально-економічних відносинах, виокремлюючи антагоністичні класи «капіталістів і робітників». «Капіталісти» і «робітники» у різних образах з'являлися у тексті Програми: як «неоліберали» та «народ», «олігархічні клани» та «люди», «багаті» та «бідні». Образ «правлячого класу», монопольне право на владу якого, згідно з ідеологією СПУ, спричиняв суцільну несправедливість у суспільстві, демонізувався, а влада визначалася як «корумпована», «кримінальна», «паразит на тілі суспільства» [6; 7]. Сутність суспільно-політичного ладу країни розкривалася через протиставлення соціальної і ліберальної моделей розвитку («капіталізму», «кримінального капіталізму»), соціально орієнтованої економічної політики держави і кланово-олігархічної ринкової економіки [7].

На основі зазначених протиріч соціалісти обґрунтовували мету своєї діяльності – утвердження у суспільстві цінностей соціальної справедливості, рівноправності, свободи, солідарності, праці, патріотизму, відповідальності. Носіями цих цінностей називалися робітники, підприємці, військовослужбовці, вчителі, лікарі, інженери, вчені, студенти, пенсіонери, селяни, працівники культури, ветерани війни, інваліди. Задоволення інтересів перелічених категорій громадян, на думку соціалістів, могло відбутися лише у «соціально справедливій Україні» [7].

Основу «справедливого» суспільно-політичного ладу становила «соціалізована економіка», у рамках якої партія пропонувала модернізацію промисловості (через бюджетну політику і тісний зв'язок із соціальною політикою, залучення інвестицій), підтримку малого і середнього бізнесу (через політику кредитування і боротьбу з корупцією), сільського господарства (де мають бути забезпечені державні дотації та компенсації, інвестиції).

У цій моделі передбачався широкий спектр соціальних гарантій і пільг для населення у сфері медичного, освітнього обслуговування, програм підвищення заробітної плати, пенсій, стипендій, захисту «конституційних» прав пенсіонерів, ветеранів воєн, військовослужбовців, інвалідів. На переконання соціалістів, ідеал суспільства – це «коли немає прірви між багатими і бідними», є «забезпечення кожного члена суспільства необхідним мінімумом соціальної захищеності і кожен має право особистими зусиллями істотно поліпшувати власний добробут» [7].

Політичне життя «справедливого суспільного ладу» передбачало наявність сильної держави з соціально орієнтованою економікою, яка знаходиться під постійними контролем народу; політичних партій, які відкрито конкурують між собою; громадян, що здійснюють своє право участі в економічному, громадському та політичному житті.

Вимогами реалізації «справедливого ладу» були: реформування системи влади, що, на думку соціалістів, передбачало продовження конституційної реформи, зміну виборчого законодавства (запровадження відкритих списків), розширення повноважень місцевих рад, боротьба з корупцією і бюрократизацією [7]. Зазначені тези у Маніфесті були визначені як «запровадження істинного народовладдя», що означало надання влади новим радам, вибірність всіх органів місцевої влади, у тому числі органів правопорядку та судів [6; 7]. Ця теза дублювалася у Передвиборчій програмі [15].

Соціалісти проголошували боротьбу з демографічною кризою, яка призводить до «вимирання українського народу»; соціальною нерівністю, що спричиняє «бідність»; «морально-духовною кризою», корупцією та свавіллям влади; виступали за поліпшення трудових відносин, житлового права, освітніх послуг, справедливе пенсійне забезпечення і молодіжну політику, відродження промислового потенціалу, сільського господарства, підтримку дрібного та середнього бізнесу, соціально здорове суспільство (сімейні, екологічні цінності, боротьба зі злочинністю, алкоголізмом, наркоманією та СНІДом), конструктивну зовнішню політику (позаблоковий статус України) та інше.

Передвиборча програма 2012 р., подібно до Маніфесту, складалася з семи пунктів. Обидва документи об’єднували тези про «запровадження істинного народовладдя» («відновлення парламентсько-президентської республіки, ліквідація районних держадміністрацій, вибори за відкритими партійними списками, виборність суддів» – у Маніфесті), «повернення народу національних багатств, забезпечити їхнє збереження і раціональне використання!» («повернення в державну власність підприємства стратегічного значення – у Маніфесті), «ліквідацію кримінального капіталізму, знищення корупції» і «забезпечення соціальної справедливості» [15]. Відмінними ж були такі тези Передвиборчої програми, у яких звучали заклики «створити умови для розвитку

економіки і підприємництва!» (дерегуляція підприємницької діяльності), «торгувати українським хлібом, а не землею!» (положення присутнє у Маніфесті, але у Передвиборчій програмі зміщено акцент – з тези «підтримки сільського виробника» на тезу «не допустити перетворення землі на товар» [6;7]), «підняти якість життя і добробут людей!» [15].

Передвиборча програма вирізнялася збільшенням емоційної насиченості тексту, про що свідчать твердження преамбули: «Абсолютна більшість людей перебуває у бідності, зневірилася у справедливості, можливості кращого майбутнього», «Далі байдуже спостерігати за трагедією нашої Вітчизни – не можна!», «Разом з народом ми зламаємо систему кримінально-олігархічного капіталу і створимо суспільство рівних можливостей, яке гарантує гідне життя кожному!» [15] і т. д.

В обґрунтуванні ідеології СПУ використовувалися, по-перше, «загрози» в інсталяції образу суспільного буття України (наприклад: «Україна в небезпеці!», «втрачаємо нашу Вітчизну!», «перетворення землі на товар призведе до втрати села як колиски української нації і державності», половина працездатного населення залишиться без роботи, виродиться, зіп'ється», «подвояться ціни на продукти харчування», «Україна остаточно втратить суверенітет» та ін.). По-друге – ідея «відчуження» політичної системи від громадян, на основі якої розгорталася ідея антагоністичних інтересів і неминучого конфлікту між «владою» та «громадянами» і «суспільного безладу» («люди не вірять ні владі, ні політикам при владі», «влада прислуговує капіталу, …утвердилися кумівство і терор чиновників, до людей вони ставляться як до бидла», «державний апарат ще залишається закритою корпорацією чиновників, які часто переймаються власним добробутом, а не інтересами людей», «олігархічні партії, спекулюючи на лівих ідеях, захопили владу в країні і тут же забули про людей», «після перемоги тієї чи іншої сили розпочинається «кадровий голокост» та ін.). Таким чином формувався різко негативний образ суспільно-політичної ситуації у країні: «боротьба олігархічних кланів між собою за власність та владу»; «хаос у всіх сферах життя країни», «несправедливість», «байдужість», «зневага», «всеосяжна криза», «безперспективність», «бідність». Ідеологія, на основі якої здійснювалась агітаційна діяльність СПУ, містила ідеї і принципи соціал-демократизму, але їх імплементація у політичний дискурс здійснювалася на основі цінностей соціалізму радянського зразка, що було зумовлено специфікою політичної культури «виборця» СПУ. Оновлення ідеологічних засад діяльності соціалістів відбувалося повільно і на користь популістських гасел, перетворюючи соціалізм і соціал-демократизм у риторику, що ситуативно могла використовуватися будь-якою партією для «захоплення» свідомості всіх, хто вважає себе соціально «приниженими й ображеними».

Аналіз ідеологічних документів, промов і заяв соціалістів у період виборчої кампанії 2012 р. дав змогу виявити ідентифікаційну схему, яку створила партія для встановлення зв'язку з виборцем. Вона містить конкретизовані образи партії як політичної сили, яка змагалася за владу, виражаючи інтереси громадян, і образ «Іншого», який узагальнює деталі образів конкурентних політичних сил. В основу ідентичності СПУ як учасника виборчої кампанії 2012 р. було покладено декілька критеріїв розрізнення партії серед інших. *По-перше*, ідеологічний

спектр, в якому розрізнюються ліві й центристські ідеології. Наприклад, зазначалося, що «ми [СПУ] займаємо виключно ліву сторону на політичній арені, без жодних компромісів з існуючою економічною моделлю в державі, і повинні пояснити це людям» [16], у «історичній довідці» про партію вказувалося, що «…до партій лівого спектра належать СПУ, КПУ, ПСПУ, певною мірою – СДПУ(о). Об'єктивно найбільш відповідає українським реаліям лівоцентристська Програма Соціалістичної партії з чітко вираженими соціал-демократичними цінностями як противаги ліберальним цінностям…» [4].

СПУ створювала свій образ, з одного боку, за рахунок протиставлення «*ліберального*» та «*соціалістичного*» шляхів суспільного розвитку і введення контрадикторних понять ідеологічного спектра політичних партій: соціал-демократизм і націонал-демократизм; з іншого – через протиставлення «*соціалістичної*» і «*комуністичної*» ідеології. Так, в інформаційних повідомленнях СПУ доволі часто використовувалися ярлики «ліберальний», «лібералізм», «неоліберальний» у моделюванні політичної ситуації в Україні, «капіталізм», «капіталісти», «буржуазний», «робітничий клас» тощо. Зокрема: «Нав'язана неоліберальна політика дає закономірний результат: купка капіталістів нестримно збагачується, а народ злидарює» [17], «в Україні панує «дикий капіталізм», який насправді пропагують ліберальні партії, хоча і використовують на виборах соціалістичні лозунги» [18], «Змінюються обличчя, але не змінюється здирницька ліберальна модель» [19], «Усі помилки капіталістичного устрою і ліберального шляху призводять до перемог соціалістичної ідеї» [20] та інші.

Згідно з поглядами партії, «лібералів» та «соціалістів» розділяла державна політика щодо приватизації, земельного законодавства та надання соціальних гарантій. До «ліберальних» партій СПУ відносила ПАРТІЮ РЕГІОНІВ, партії «Наша Україна», ВО «Батьківщина», «Фронт Змін», «УДАР», «Громадянську позицію» [19].

У наших передвиборчих програмах багато спільного й рядові члени наших партій поділяють спільні ідеали. Проте, на жаль, протягом багатьох останніх років керівництво Компартії України фактично є стратегічним союзником олігархічного капіталу у досягненні його політичних завдань.
Петро Устенко, лідер СПУ,
липень 2012 р.

Окрему увагу соціалісти приділили Комуністичній партії України, її діяльності та ідеології. Подібно до «ліберальних» партій, комуністи для СПУ відігравали роль «контрастної» політичної сили, але особливість їх статусу щодо соціалістів визначалася не стільки належністю до лівого ідеологічного спектру, скільки належністю до влади (що давало привід для критики) і спільне електоральне поле (що перетворювало КПУ на конкурента СПУ). Це обумовлювало відповідну риторику СПУ щодо комуністів. Наприклад, в ідеологічному ключі соціалісти підкреслювали свою відмінність, дистанціюючись як від «ліберальних», так і від «комуністичних» сил: «На відміну від комуністів, які сьогодні в парламенті представляють інтереси великого капіталу і в коаліції з ПАРІТЄЮ РЕГІОНІВ будують буржуазно-ліберальний соціально-економічний устрій в Україні, – ми займаємо виключно ліву сторону на політичній арені, без жодних компромісів з існуючою економічною моделлю в державі, і повинні пояснити це людям» [16], «…СПУ, яка, на відміну від ідеологічно ортодоксальної КПУ,… «поступово

еволюціонувала до лівої соціал-демократії» [21], «Ми не поділяємо комуністичні гасла – забрати і поділити по-новому. Наша позиція така: монополії мають контролювати держава чи місцева громада» [22].

Варта уваги оцінка соціалістами КПУ як суб'єкта виборчого процесу. Так, у доповіді секретаря політради партії з ідеологічних питань, зазначалося, що КПУ – основний конкурент у боротьбі за лівий електорат [21]. Разом з тим вказувалося, що КПУ, маючи статус парламентської партії, була конформістською політичною силою, яка поступово втрачає свій вплив на електорат: «Все більше людей переконується, що Компартія України де-факто за будь-якої влади була налаштована конформістськи і шукала ситуативних вигод. Її опозиційність була і, як правило, є елементом політтехнологій. Показовим у цьому плані стали президентські вибори 1999 року, коли політтехнологам Л. Кучми вдалося повторити «російський сценарій», щоб ввести у другий тур П. Симоненка (а не О. Мороза), бо «українські комуністи були насправді комфортною опозицією до влади» [21]. П. Устенко, характеризуючи діяльність комуністів, відмічав, що КПУ перебуває «на маргінесі», не має жодної перспективи і виживає за рахунок домовленостей з олігархічними політичними силами [23].

СПУ спрямовувала зусилля на дискредитацію образу комуністів як на центральному рівні, так і на рівні міськкомів, громадських організацій. Так, перший секретар Харківського МК СПУ стверджував, що комуністи, «представляючи нібито ліве крило політики, фактично перебувають на фінансуванні того ж великого капіталу» [24]. Голова громадської організації «Правозахист» критикував КПУ у сфері законодавчої ініціативи: «Комуністи ініціюють «дерибан» української землі… проект Закону України «Про розвиток кооперації у сільському господарстві України», поданий народними депутатами України від Комуністичної партії України, спрямований на тіньовий перерозподіл землі на користь великих землевласників в обхід мораторію на продаж земель»; КПУ лише прикривається захистом інтересів простих селян, а насправді відстоює інтереси власників великих землевласників, які знаходяться, в тому числі, у лавах фракції КПУ у Верховній Раді» [25]. У «Товариші» регулярно публікувалися статті про «антинародну» діяльність комуністів, серед яких – «Справжні комуністи обирають «Порше», «Що таке КПУ? – прислуга олігархів!..», «Симоненко виправдовує сталінські злочини?», «Альянс лідерів КПУ та олігархів має довгу історію» та інші.

Конструювання образу КПУ як головного конкурента СПУ було спрямоване на конкретизацію образу «Іншого», за рахунок якого підтримувалась ідентичність соціалістів.

По-друге, критерієм розрізнення СПУ на фоні інших партій став характер політичного інтересу: приватний і колективний. Розмежовуючи поняття приватного і колективного, СПУ розвивала тему *відчуження* держави, партій і політичної системи у цілому від громадянина, конструюючи на цій основі свій образ «партії-захисника» інтересів народу. Це супроводжувалося навішуванням ярликів «олігарх», «олігархія», «клани», «людина праці» (наприклад, «Світ не розуміє, як у державі можуть співіснувати мільйони працюючих і доведених до злиднів людей з сотнею казково багатих олігархів…» [17]; «капіталізація

олігархів збільшується, статки найбагатших зростають, людина праці залишається наодинці зі своїми проблемами» [26]; «побудований в Україні олігархічно-кримінальний капіталізм штовхає всю націю до ще більшого зубожіння, до прірви, до існування за межею людської гідності…» [27] та ін.). Таким чином, у виборчій риториці соціалістів розкривалася модель суспільного протистояння між власниками великого капіталу, яких було звинувачено у використанні державних коштів для задоволення приватних потреб, і народу – працюючих людей, інтереси яких була покликана захищати Соціалістична партія.

По-третє, за наявності доступу до адміністративних важелів впливу СПУ класифікувала політичні сили на «провладні» і «опозиційні», що втілилося у трьох основних образах: «влади», «так званої опозиції» [23] і «справжньої опозиції». Відмітимо, що самі образи мали узагальнений характер і рідко пов'язувалися з конкретними партіями, але доволі часто перехрещувалися з темою олігархізму. Важливою складовою технології позиціювання образів «влади», «опозиції», на фоні яких виникав образ СПУ як «справжньої соціальної опозиції», було нівелювання відмінностей між першими двома політичними акторами. Спільний займенник, який дозволяв зрівняти провладні та опозиційні сили, соціалісти знаходили в ідеології лібералізму та подіях «помаранчевої революції» 2004–2005 рр. Дистанціювання СПУ від «влади» та «опозиції» здійснювалося за рахунок розвитку ідеї про «приховані домовленості» між партіями, яких соціалісти зараховують до цих двох категорій, а також інтерпретації події «об'єднання опозиційних сил», демонстрації відкритої позиції СПУ, зокрема: «…ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, БЮТ, «Фронт Змін» разом наберуть не більше 40–50% голосів…головні замовники розраховують на виборах перерозподілити між собою 40–50% голосів електорату, які їм не належать» [28], «БЮТ у зговорі з Яценюком вирішили електорально поділити Україну» [29], «…СПУ не буде співпрацювати з «об'єднаною опозицією»* та інше.

Ця влада є суспільно нелегітимною, оскільки відображає інтереси лише однієї правлячої групи – групи олігархів. Вся зовнішня та внутрішня політика цієї влади спрямовано лише на досягнення однієї мети – фінансову та владну узурпацію з елементами антиконституційного перевороту.
Денис Русак, заступник голови СПУ з ідеологічних питань, лютий 2012 р.

Дії «влади» зображувалися у двох модусах: розчарування і загроз, наприклад: «влада за 20 років розтринькала наші стартові можливості. Замість того, щоб об'єднати народ, вона роз'єднала нас – за мовною, територіальною та ідеологічною ознаками» [30], «люди не вірять ні владі, ні політикам при владі. Причина відома – кричуща несправедливість у суспільстві» [17]; «слідом за соціальними пільгами влада може обмежити інші соціально-економічні права» [31], «послідовність політики влади в напрямку до національної катастрофи» [32]; «влада стала на шлях відвертого обмеження соціальних гарантій малозахищених верств населення» [33] тощо.

* Під «об'єднаною опозицією» розумілися ВО «Батьківщина» і політична партія «Фронт Змін».

Викриття «влади» у її неспроможності здійснювати конструктивні кроки є ще однією складовою позиціонування її образу. Наприклад: «влада на місцях боїться відкритості» [34], «влада не виконує закони» [35], «…влада не дбає про організацію культурного відпочинку трудящих…, не піклується про здоровий спосіб життя, не створює розгалужену спортивну мережу…» [36], «влада не домовилася про звільнення українців з лівійського полону» [37] і т. п.

Схожа стратегія «викриття намірів» спостерігалася в інтерпретації дій «так званої опозиції»: «сьогоднішня «опозиція» бореться за провладний ресурс для збільшення своїх статків, її цілком влаштовує механізм і структура існуючої влади [38], «об'єднана опозиція не дає відповіді на життєво важливі питання для суспільства…, не декларує жодних гасел, що стосуються економіки, а лише зміни нинішньої влади…Цей етап країна пройшла у 2004 році, коли після «помаранчевої революції» до олігархів часів Кучми додались олігархи з БЮТ, НУНС та ПР, а робочі та інтелігенція отримали підняття пенсійного віку та припинення соціальної допомоги…» [19]. Образ опозиції конкретизувався в оцінці дій окремих політичних партій та їх лідерів на кшталт таких висловлювань, як «а брехня і необов'язковість тиражувались і далі: «професійна армія», «депутатська недоторканість», діти війни... Це лише незначний перелік брехні Ю. В. Тимошенко напередодні виборів, які так і залишились на папері» [39] та інше.

Соціалісти, звинувачуючи політичні сили у використанні соціалістичних цінностей, ввели ще один критерій власної ідентичності – як партії, яка є справжнім носієм і знавцем соціалістичної ідеології в українській політиці. На адресу ж партій-учасниць виборчого процесу звучали звинувачення у «соціалістичному повороті». Наприклад: «уся передвиборна рать рядиться в соціалісти» [40]; «всі – представники ПАРІТЇ РЕГІОНІВ, БЮТ, «Фронту Змін» і навіть «Свободи» раптом стали соціалістами…» [41]; «схожі ці програми як брати-близнюки, бо за основу бралася програма СПУ «За справедливу Україну» [42]; «Яценюк і пан Турчинов, напевно, тільки зараз зрозуміли всю неспроможність дикого капіталізму і взяли на озброєння соціалістичні ідеї, які перемагають» [43] і т. п.

Використовуючи ідею об'єднання «опозиційних сил», лідери СПУ послідовно нівелювали відмінності між провладним і опозиційним табором, створивши два ярлики: «так званої опозиції» і «справжньої опозиції», які послідовно було трансформовано на «вони» і «ми – соціалісти». Наприклад, «не варто шукати реальну опозиційність у *так званій опозиції*, тобто там, де її і не може бути. Лише в період виборів починається знову і знову весільне заграванння з виборцем», інтереси народу, держави і *так званої опозиції* існують паралельно і ніколи не перетинаються в житті насправді [44]; «і влада, і опозиція стоять на ліберальній платформі. Тому об'єднання *так званих «опозиційних сил»* відбувалось не на ґрунті різних поглядів на розвиток держави, створення умов для якості життя для всіх громадян України (а не купки «обраних»)» [38].

Протиставлення «Ми – Вони» підкреслювало значення критерію розрізнення «справжнього» і «несправжнього», що використовувався Соціалістичною партію для ідентифікації самої себе й інших політичних сил. Звинувачення конкурентних партій у «зраді» виборців, на наш погляд, було

спрямовано на формування відчуття розчарування і безальтернативності вибору на користь соціалістів (наприклад: «вони брешуть про те, що буде подолано режим корупції, що вони об'єднались заради України, що справедливість і гідність буде для кожного з вас, що нібито руїну подолано» [45]; «немає різниці – провладні чи опозиційні політики – вони однаково порожні, однаково гнилі і шкідливі для нашого суспільства» [46]; «подумайте, кого вони представляють, чиї інтереси захищають, звідки їхнє багатство, згадайте, де вони були ще вчора, скільки партій і лідерів поміняли і зрадили» [47]; порівняно з: «ми щирі у своїх намірах і сподіваємося на вашу підтримку»; «ми – одна з найбільших партій України, з найбільшим досвідом боротьби за ваші права» [48]).

Водночас, попри критику «так званих опозиційних» і «олігархічних» партій, наприкінці жовтня 2012 р. П. Устенко декларував готовність до співпраці з партіями «УДАР», ВО «Свобода» і КПУ у разі проходження СПУ до парламенту [49].

Ми – опозиційна партія до політики цієї влади. Але не така «опозиційна», яка сьогодні демонструється у вигляді Яценюка, Турчинова й інших. Бо вони такі ж самі, і вони робитимуть теж саме.
Олександр Мороз, член Політради СПУ, березень 2012 р.

Принцип, за яким впроваджувалася ідея опозиційності Соціалістичної партії, полягав у введенні у дискурс категорій «опозиції» і «влади», послідовного їх ототожнення. Звернемо увагу, що зміст «жорстка опозиція», «соціальна опозиція», «ідеологічна партія» не конкретизувався, внаслідок чого порушувалася логіка побудови визначення (коли визначальне поняття саме потребує визначення). Цей принцип простежувався не тільки в інтерпретаціях ролі і місця СПУ щодо інших політичних сил, а також й у критиці державної політики, оцінці політичної ситуації у цілому. Зокрема, газета «Товариш» містила рубрику «Політика і мораль», статті якої у період виборчої кампанії були присвячені різкій і гострій критиці «влади» та «політики влади» і, головним чином, діяльності різних політичних сил і політиків (від релігійності і особистісних витрат членів КПУ до справи Ю. Тимошенко і маніпулятивних технологій ПАРТІЇ РЕГІОНІВ). Аналіз текстів статей згаданої рубрики дозволив дійти висновку про те, що, подібно до того, як СПУ створювала образ «Себе» через риси «Іншого», образ «Іншого» (всіх тих політичних партій, які не співпрацювали з СПУ) створювався шляхом комбінації рис, що ретранслювалися у партійну, з інших ЗМІ. Така «обхідна» стратегія відтінення «позитивних» рис соціалістів через риси інших політичних акторів, а рис цих, останніх – «збірним» негативом з різних українських видань відображало специфіку технології конструювання ідентичності СПУ у період виборчої кампанії 2012 р.

3. Виборча риторика СПУ як спосіб репрезентації ідей і образу партії

Риторика Соціалістичної партії упродовж 2011–2012 рр. містила доволі широкий спектр актуальних для українських громадян тем, які умовно можна об’єднати у декілька смислових блоків: політична ситуація у країні, соціальні гарантії та пільги, реформи та інші зміни законодавства, партійні події,

виборчий процес. Зазвичай, позицію партії публічно озвучували або представники центральних керівних органів і/або публічно відомі члени партії: О. Мороз, П. Устенко (упродовж усієї виборчої кампанії), В. Семенюк-Самсоненко, Д. Русак (листопад 2011 – березень 2012 рр.). Утім, мали місце і заяви регіональних лідерів, серед яких С. Бульба, О. Малиновський, Г. Савосін (квітень – жовтень 2012 рр.).

Соціалістичні погляди на політичну ситуацію у країні розкривалися у сюжетах про політичний режим України (який тлумачився на початку виборчої кампанії як «авторитарний», а на завершальному її етапі як «диктатура кримінальних кланів»); необхідність реформування системи влади («переходу» до парламентської або «парламентсько-президентської» форми правління і «децентралізацію»), корупцію.

Погляди СПУ на політичну ситуацію у країні були критичними упродовж всієї кампанії, хоча містили деякі неоднозначні оцінки. Наприклад, наприкінці січня 2012 р. О. Мороз, висловлюючи позицію щодо створення Конституційної Асамблеї, назвав Указ Президента про її створення «прямим порушенням порядку, що передбачений Конституцією» [50], «маніпулювання довкола Конституції» [51], але вже на початку березня 2012 р. після запрошення представників Соцпартії увійти до складу Конституційної Асамблеї О. Мороз заявив, що «…створена комісія буде розглядати важливі для України питання. Якщо я буду в силах щось змінити, я це зроблю» [52]. Або, наприклад, якщо виборчий закон спочатку визначався як чинник «електорального поділу України», як «рятівний закон для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ», «продукт компромісу між тими, хто в парламенті домовився про власні перспективи на виборах», «недемократичний», «недолугий», «дестабілізаційний», а О. Мороз пояснював, що «теперішня формула виборів ділить депутатів на дві незалежні категорії, вони одержують різний рівень легітимності, що не сприяє роботі законодавчого органу, зміцненню його відповідальності, не корисне суспільству» [53]; крім того, політик відмічав нерівноправність суб'єктів виборчого процесу у формуванні виборчих комісій, яку породжує закон [54], то через деякий час СПУ повідомляла, що соціалісти приймають виборчий закон таким, яким він є [27].

У своїй критиці найбільше уваги партія приділяла соціальній політиці держави. СПУ актуалізувала проблеми виплати пенсій, підвищення комунальних тарифів, «соціалізації економіки»; виступала за концепцію трирівневої пенсійної системи і проти нового Трудового кодексу; пояснювала суперечності, які привносила до сфери соціального забезпечення проведена урядом Пенсійна реформа; коментувала обмеження змісту і обсягів прав громадянина, які несе Трудовий кодекс.

До зазначеного кола проблемних питань, які висвітлювалися СПУ, належало і питання, пов'язане із прийняттям Кримінально-процесуального кодексу, Закон «Про ринок землі» і законопроект «Про аграрні розписки», політика приватизації, закон «Про мирні збори», бюджетна і зовнішня політика держави, справа Гонгадзе. У липні–червні 2012 р. до цього переліку додалося і питання мовної політики і «соціальних ініціатив» Президента. У вересні–жовтні 2012 р. партійні месиджі стосувалися переважно аграрної і соціальної політики.

Особливо успішним для соціалістів виявився розвиток теми земельного законодавства і приватизації (що логічно вписувалось у систему ідеологічних поглядів партії). Так, у форматі «громадських обговорень» В. Семенюк-Самсоненко критикувала цю законодавчу ініціативу. Політик здійснила низку зустрічей з сільськими мешканцями, громадськими організаціями з метою підготовки пропозицій до розгляду Закону у другому читанні. У цілому спекуляції на тему земельного законодавства були наповнені гострими оцінками дій влади («влада, парламент готують державі, народу, громадянам зашморг» [55], «ідеологічна пастка для селянина» [56], «мета ініціаторів закону – «зірвати куш» десятком», «руйнування села, латифундізація АПК, зселення українців із землі», «домінування інтересів іноземців», «втрата державою суверенітету» [57]).

Центральний штаб підготував агітаційний телеролик СПУ. ...Центральний штаб також готує спеціальну версію телереклами для депутатів мажоритарників, яка буде доступна з 13 вересня. ...Просимо всіх, хто користується соціальними мережами, розповсюдити через свої контакти посилання на агітаційний ролик СПУ.
Прес-служба СПУ, вересень 2012 р.

Своєрідним моментом виборчої риторики партії було публічне обговорення організації роботи виборчих штабів СПУ, анонсування виготовлення агітаційних матеріалів (макетів листівок, буклетів, плакатів, відеороликів, методичних рекомендацій щодо їх поширення) і оприлюднено місце їх розташування в Інтернеті. Інформування регіональних штабів центральним штабом партії супроводжувалось обговоренням проблем СПУ у проведенні виборчої кампанії–2012 (наприклад: «члени ОК СПУ … з глибокою стурбованістю говорили про «вкрай недостатню роботу ЦВШ [центрального виборчого штабу] та ПВК [політвиконокому] СПУ з організації і координації діяльності партійних організацій»; «Товариш» втрачає роль ідеологічного рупора партії, відсутня наступальна контрпропаганда»; «…секретарі райкомів та міськкомів стали заручниками непродуманих рішень центру» [58], «ми очікували, що тепер СПУ засвітиться у всіх ЗМІ, на телебаченні, радіо. Цього не сталося через відсутність фінансів» [59], «пленум [Хмельницького обкому СПУ] у черговий раз змушений констатувати відсутність стратегічної концепції та оперативного управління виборчою кампанією з боку ЦВШ СПУ, грубі порушення Статуту СПУ, допущені ПВК під час проведеня засідання та реалізації рішень другого етапу» [60]).

Подібні настрої не тільки не зникли до дня голосування, а стали ґрунтом для розчарування у виборчій кампанії, звинувачень «зовнішніх» до партії обставин у відсутності рівності конкуренції, негативних оцінок можливих результатів виборів.

Не менший інтерес представляла тема фінансового забезпечення виборчої кампанії СПУ. 3 липня 2012 р. від імені голови партії було оприлюднено «Відкритий лист» до членів СПУ і всіх українських громадян щодо фінансового внеску на підтримку партії. У листі зазначався банківський рахунок СПУ та інші необхідні для перерахування грошей реквізити. У графі «призначення платежу» вказувалося «безповоротна фінансова допомога на підтримку діяльності партії»

[61]. У вересні з'явилися заяви П. Устенка про фінансові проблеми проведення виборчої кампанії і спроби використати тему фінансової недостатності у позитивному ключі: «Ми підготували серйозну програму дій, спрямовану на відновлення у державі соціальної справедливості та захист інтересів людини праці. Проте без фінансових затрат ми не маємо можливості презентувати нашу програму ні на телебаченні, ні на радіо, ні в газетах. Засоби масової інформації повністю зорієнтовані на агітацію за владу та її сателітів» [62].

У жовтні 2012 р. брак фінансових ресурсів розцінювався як перевага партії серед інших, що підкреслювало її «близькість» до народу. Зокрема, говорилося, що «СПУ була, є і буде партією простих людей, яка прагне повернути кожному справедливість та гідне життя, яка намагається відібрати владу у купки олігархічних кланів і віддати її народу. Тому у неї немає грошей, щоб вести так потужно агітацію, як це роблять, наприклад, комуністи. … Ми голі й босі, але горді!» [63].

Зазначимо, що такі «ілюстрації» процесу обговорення внутрішніх проблем партії під час виборчої кампанії були вкрай недоцільними з погляду позитивного позиціонування партії. Негативний ефект повідомлення мали через внесення сумнівів у «дієздатність» партійних організацій, через загрозу *«відторгнення»* потенційного виборця від політичної сили, адже подібні висловлювання відображали процес перетворення виборця на об'єкт впливу партії за «стратегіями», «графіками» і «схемами». Повідомлення на цю тему з'являлись виключно на сайті партії і не потрапляли на сторінки газети «Товариш». Цільовою аудиторією цих повідомлень були самі партійці (бюрократія), оскільки потенційний виборець СПУ навряд чи був користувачем Інтернету. Разом з тим, нехтування використанням Інтернет-ресурсів СПУ у позиціонуванні на виборах виключила молодь і ту частину дорослого населення, яка надавала перевагу сприйняттю інформації через Інтернет, з кола можливих прихильників партії.

Технологія інформування громадян, яку застосовувала СПУ через свій головний канал комунікації з виборцем – газету «Товариш», мала інші особливості. По-перше, більшість текстів, що поширювалися, містили оцінку політичної ситуації у країні, дій окремих політиків та партій тощо, були *запозиченими* текстами з інших видань. З посиланням на джерело, газета «*ретранслювала*» інформацію з таких видань, як «Українська Правда», «Високий Замок», «Дзеркало тижня», «Лівий берег» та інші. По-друге, відображення партійної активності здійснювалося через *публікацію листів пересічних громадян* про соціальні проблеми, що, як правило, надходили з регіонів (як форма зворотного зв'язку), викривали дії різних політичних сил та представників влади, переповідали успішні місцеві історії допомоги соціалістів громадянам у вирішенні конкретних проблем. По-третє, відображали політичні події у три кроки за схемою*: анонс – подія – роз'яснення*, внаслідок якої інформація про подію розтягувалася мінімум на три різних тексти про одне і те саме. Наприкінці березня 2012 р. було опубліковано декілька великих роз'яснювальних статей щодо ідеологічної позиції СПУ: «Євангеліє від Мороза» (від 23 лютого 2012 р.); «Суть маніфесту» (від 20 березня 2012 р.) О. Мороза, «Наша ціль – знищити олігархічно-кримінальний капіталізм, повернути владу

українському народу!» (від 10 травня 2012 р.) – П. Устенко. «Причини, потреба та можливості зміни системи влади в сучасній Україні» (від 10 травня 2012 р.) – О. Мороза. При цьому тексту документа, який би визначався як «програма», нами виявлено не було.

Як зазначалося вище, основною ідеєю, яку Соцпартія поширювала серед населення, була ідея відчуження політичної системи і держави від громадян. На її основі соціалісти формували два уявлення: про відсутність політичних сил, які можуть буди виразниками інтересів населення перед державою, і про винятковість СПУ, яка не належить до переліку «зрадників» і є силою, що захищає інтереси народу. Зокрема, у повідомленнях прес-центру СПУ зазначалося, що «99% соціальних законів у Верховній Раді приймалося за ініціативи соціалістів. Навіть маючи невелику фракцію, ми впливали на прийняття соціально значущих рішень» [64].

Висвітлення «добрих» і «суспільно корисних» справ, які робила партія для людей, стало способом солідаризації СПУ і виборців. Створення позитивного іміджу Соцпартії як «справжнього» виразника і захисника інтересів народу здійснювалося, у тому числі, через висвітлення біографічних історій партійних лідерів – вихідців з простого народу – та історій про життя пересічних громадян. Біографії лідерів партії мали важливе значення у системі партійної ідентифікації, адже у них відображалися приклади «успішної» життєвої стратегії соціалістів. На основі аналізу текстів офіційних біографій представників «управлінської ланки» СПУ (голови, його заступників, лідера), виявлено схожість їх соціальних портретів: з восьми осіб шість були вихідцями з селянської родини, четверо за освітою були інженерами-механіками, ще четверо упродовж життя займалися підприємницькою діяльністю, три були пов'язані з наукою і освітою, два – з виробництвом. Розвиток політичної кар'єри представників топ-менеджменту СПУ був пов'язаний з їх професійною діяльністю; входження у політику було опосередковано радянською комуністичною партійною школою, згодом – бізнес-діяльністю. Біографії яскраво відображали «життєвий шлях» від звичайного інженера-механіка, представника українського селянства і робітника до політика вищих щаблів.

Історії пересічних громадян зазвичай розкривали складнощі умов їхнього життя. Їх історії умовно можна було поділити на «історії успіху» та «драматичні». «Історії успіху» розповідали про життєве кредо та вірність соціалістичним поглядам. Героями цих історій були партійці регіональних осередків СПУ, пересічні громадяни-ветерани війни, діти війни. Прикладами цих історій були статті «Мить щастя вартує життя», «Серце на добро відкрите», «Столітній запорожець: я вірю у майбутнє української авіації» та інші. Мета звернення до драматичних історій полягала у зображенні безвихідності, приреченості на виживання соціально незахищених верств населення в умовах, які створені державою. Оприлюднення таких історій у партійній пресі було спрямовано на позиціювання СПУ як партії, яка *знає про біди населення* і *щиро співпереживає* йому, що було одним із способів зближення з електоратом.

Одним із прийомів конструювання образу партії у передвиборчий період було оприлюднення рейтингів. Звернення до авторитету цифр було зумовлено прагненням соціалістів переконати аудиторію у своїй спроможності зайняти

гідне місце у загальнонаціональному рейтингу, адже падіння рейтингу партії і, як наслідок, її відсторонення від участі у процесі прийняття політичних рішень відкинули СПУ до зони «аутсайдерів». Тому партійці активно працювали на виведення своєї політичної сили в зону «потенційних претендентів» на перемогу у виборах. Технологія переконання, яку використовували соціалісти, була основана на маніпуляції з рейтинговими показниками та тенденціями, що стосуються інших політичних партій (« ми бачимо сьогодні, що ПАРТІЯ РЕГІОНІВ суттєво втрачає рейтинги» [23], «Усі провокації щодо СПУ створені тими, кому не вигідний зростаючий рейтинг СПУ перед виборчою кампанією 2012, а саме – владі та всім ліберальним партіям» [65]; «рейтинг влади і Президента, зокрема, має негативну тенденцію і надалі буде лише знижуватися» [66], «Соціалістична ідеологія є затребуваною в суспільстві. Сьогодні рейтинг СПУ в деяких областях, наприклад, у Запорізькій – 4%. У Луганській області, яка декілька років тому 90% голосів підтримувала ПР, рейтинг партії влади впав до 9%» [67], «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, БЮТ, Фронт Змін разом наберуть не більше 40–50% голосів» [28] та ін.).

Не складно помітити, що публікуючи рейтинги інших політичних партій, СПУ досягала двох цілей: порівнюючи ці рейтинги парламентських партій, – штучно піднімала свою позицію до їх рівня і оминала згадування власних рейтингів. До того подібні «квантифіковані» текстові пасажі підкріплювалися такими висловлюваннями, як: «фракція СПУ – буде у парламенті» [68]; «з нами потрапити до парламенту може кожен…» [27]; «той факт, що колишні депутати-члени Соцпартії будуть балотуватися в парламент за мажоритарними округами, також підніме рейтинг СПУ» [67]; «Наше завдання дійти до тих 40–50 процентів людей, як сьогодні не визначилися» [69] тощо.

Серед прийомів подання інформації СПУ використовувала, по-перше, *зміну публіцистичного стилю текстів на побутовий*, спрощуючи тим самим складність проблем, що висвітлювалися («…після прийняття парламентом України нового Кримінально-процесуального кодексу «братки», сидячи народними депутатами у Верховні Раді, забезпечили собі безпеку займатися кримінальними «делишками» [70], «хто з'їв наше сало?» [71]). По-друге, партія використовувала *народну мудрість як аргумент у визначенні істинності твердження*: «як «Запорожець» не фарбуй, «Мерседесом» він не стане!»; «та пана видно по халявах», «… але ж скільки не кричи «халва, халва», у роті солодше не стане. А її програма-казка не зможе забезпечити зарплату в тисячу євро без комплексного розвитку всієї промисловості, сільського господарства, підприємницької діяльності, а отже, це чергова обіцянка, яку немає кому виконувати» [39] та інші. По-третє, – *навішування ярликів* на різних політичних акторів («партократ» Л. Кравчук», «технократ» Л. Кучма», «месійка» В. Ющенко», «вітчизняні товстосуми» та інші). По-четверте, *прямі запитання до виборця,* наприклад: «в такім випадку хотілось би запитати простих виборців, людей без роботи, посад, власності та землі, в чому Ваш особистий інтерес? Чому Ви їх слухаєте і їхня думка для Вас авторитет, чому їхні інтереси Ви ставите вище своїх власних»; «а що зміниться у Вашім житті? Може, завтра у Вас, та Ваших дітей з'явиться робота, впадуть ціни на комунальні послуги, на АЗС бензин буде по 5 гривень, а в магазині на 50 гривень можна буде

скупитись? Та не буде цього нічого!» [70]. По-п'яте, – *заклики до громадян проявити активну позицію:* «Думайте про себе, керуйтесь власними інтересами, голосуйте за СПУ» [70], «І запам'ятайте, 28 жовтня Ви оберете депутатів Верховної Ради України від себе, кожний – від себе! Бажаємо не зробити помилку на наступні п'ять років!» [71], «ми, соціалісти, закликаємо вас: жодного голосу регіоналам та їх союзникам. Жодного голосу – провладним кандидатам та їх приспішникам – представникам злочинних олігархів!»; «прийдіть на вибори і віддайте свої голоси – за чесну владу, за соціальну справедливість, а значить – за соціалістів» [47].

Таким чином, у своїй виборчій риториці СПУ критикувала державну політику і викривала політичні партії у зраді інтересів народу, доводила свою вірність інтересам виборців, що відображалося у виборчій риториці партії. Ідеологеми, що поширювалися соціалістами у період виборчої кампанії, були спрямовані на формування відчуття «відчуження» держави і політичної системи» від громадян і солідаризації з цінностями соціалістів. У створенні позитивного образу СПУ на фоні інших політичних партій використовувалися такі технології і прийоми, як публікації біографічних історій партійців і пересічних громадян як історій успіху, маніпуляція даними про рейтинги партій, навішування ярликів. Негативним фактором розкриття образу СПУ, що обмежив коло її потенційних виборців, стали повідомлення про внутрішні проблеми партії щодо ведення виборчої кампанії – фінансування і агітаційної діяльності, оскільки вони привносили у сприйняття соціалістів виборцями ефект фінансової і організаційної неспроможності партії успішно проводити свою виборчу кампанію.

4. Особливості взаємодії СПУ з виборцем

СПУ використовувала різні форми взаємодії з виборцями, серед яких було виявлено: збір підписів громадян, листи-звернення до органів державної влади, діяльність громадських приймалень партії, громадські обговорення, проведення мітингів і демонстрацій. Збір підписів був одним з видів «польової» роботи партійців, оскільки передбачав прямий контакт із громадянами, які гіпотетично вважалися «прибічниками» партії[*]. Зокрема, такі акції відбулися у грудні 2011 р. у Чернівцях, де СПУ проводила збір підписів «дітей війни», чорнобильців, військових пенсіонерів та інших категорій населення для звернення до Президента, Прем'єр-міністра і Голови Верховної Ради України *проти* відміни пільг

[*] Ця технологія взаємодії з електоратом мала два способи реалізації: «агітаційний намет» (розташування у людних місцях певної територіальної одиниці намету, в якому працює як мінімум два партійні функціонери, що агітують громадян до участі в акції) і «від дверей до дверей» (партійні функціонери здійснюють візит до оселі виборця з метою залучення останнього до участі в акції). Перший спосіб є рекламуванням партії для всіх категорій виборців, незважаючи на те, що сам привід збирання підписів передбачає попереднє інформування про акцію і чітко визначену цільову аудиторію, другий – на з'ясування ідеологічних переконань виборців певної адміністративно-територіальної одиниці, яка в майбутньому буде територією виборчих дільниць, за якими виборці категоризуються умовно на прибічників партії, прибічників інших партій, таких, що не визначились, аполітичних і агресивно налаштованих на будь-яку політичну силу, та ін.

[72], й у Черкасах, де СПУ агітувала громадян *за* відставку міського голови і депутатів [73].

Надсилання листів-звернень від партії до органів державної влади використовувалося для позиціювання партії як «захисника» інтересів українського населення (як правило пенсіонерів та «дітей війни»). Ця акція зазвичай мала два наслідки, які оприлюднювала СПУ: позитивний і негативний. У разі задоволення звернення – акція ставала «успішною історією» партії, про детальний зміст якої інформувалися громадяни, у разі незадоволення – акція стає приводом критики влади, на основі якої конструюється позитивний образ партії. Більшість акцій-звернень, ініціатором яких була СПУ, – були «успішні історії», оприлюдненими у газеті «Товариш». У їх здійсненні партія активно співпрацювала з такими громадськими організаціями, як «Правозахист», «За захист конституційних прав», «Союз жінок «За майбутнє дітей України».

За характером змісту ініційовані СПУ листи-звернення можна поділити на критичні, у яких партія виступала у ролі «опозиції» і одночасно «виразника інтересів» певної категорії громадян, і конструктивні, у яких партіях виступала у ролі «партнера-посередника» між владою і громадянами (наприклад: «СПУ допомогла забезпечити потужний юридичний супровід під час оформлення судових позовів до Пенсійного фонду, більше мільйона справ щодо повернення коштів дітям війни було виграно» [74]; «соціалісти направили свої пропозиції до влади щодо законопроекту «Про ринок землі» [75] та ін.).

Зазначимо, що, незважаючи на те, що соціалісти позиціонували взаємодію з органами влади як «боротьбу», на практиці діяльність у цьому напрямі зводилася до підготовки пропозицій щодо окремих законопроектів і різкою публічною критикою. Співпраця СПУ з громадським сектором через політично близькі СПУ неурядові організації була визначена партією як «ініціатива, що приносить результат», що не могло не йти на користь образу СПУ в регіонах. Так, у період з грудня 2011 р. по травень 2012 р. прес-центр СПУ регулярно інформував про активну комунікацію з виборцем, яку здійснювала В. Семенюк-Самсоненко. У травні – червні 2012 р. цей сегмент інформаційного поля було зайнято відображенням співпраці СПУ з правозахисними організаціями, що мало на меті формування позитивного образу партії. Наприклад: «за сприяння соціалістів області близько 48 тисяч «дітей війни» отримали через суди належні їм за законом доплати до пенсії» [76], «за останні роки через партійні офіси обласної організації СПУ в містах і районах пройшло більше 200 тисяч «дітей війни». Всі вони отримали від соціалістів методичну і юридичну допомогу. Майже половина громадян цієї категорії отримала через суди надбавку до пенсії, передбачену законом» [77] і так далі.

У період з березня до травня 2012 р. активність СПУ набула додаткових проявів. У цей час було проведено два протестних мітинги у Черкасах. Їх метою було висловлення недовіри міському голові Черкас С. Одаричу. За повідомленнями партійної преси, на мітингу, що відбувся 14 березня 2012 р., соціалісти на чолі з О. Малиновським виступили разом з чорнобильцями та афганцями; на мітингу 11 квітня 2012 р., що відбувся там само, але вже на захист реабілітаційно-оздоровчого центру «Астра», соціалісти об’єдналися з афганцями, але вже на захист права безкоштовного лікування у лікарні соціально уразливих верств

населення, у тому числі хворих на ДЦП, інвалідів, ветеранів війни та інших [78]. У травні 2012 р. з'явилося повідомлення про голодування соціаліста Р. Халілова з метою відновлення прав депортованих народів Криму [79].

СПУ проявляла активність під час святкових подій. Так, у різних форматах акції-привітання були проведені соціалістами на честь Першотравня, Дня Перемоги, Дня Матері, Дня захисту дітей, Дня виведення Радянський військ з острова Свободи, Дня довкілля та інших свят. Використовувалися й святкові події приватного життя і місцевого значення: ювілейні вечори окремих людей, 20-та річниця з дня виходу першого номера газети Черкаського обласного комітету Соціалістичної партії України «Народна правда», вихід книги, у якій «висвітлено історичний шлях поширення та утвердження соціалістичних ідей у Чернівецькій області», тощо. Крім того, на честь Першотравня було влаштовано автопробіги у Маріуполі, Донецьку, Горлівці, Макіївці, велопробіг у Сумах; у День Перемоги – на Закарпатті і у Південному регіоні пройшли урочисті мітинги із покладанням квітів; на Хмельниччині ветеранів вітали листівками, на Житомирщині – робили фото на згадку і святковий флешмоб з повітряними кульками; на честь Дня Матері – у Джанкої було влаштовано святковий фестиваль та інше.

Демонстрація «турботи» про громадян здійснювалася соціалістами у форматі культурних, освітніх, спортивних заходів регіонального масштабу. У квітні представники Закарпатського ОК, Мукачівського МК провели дитячо-юнацький турнір з фехтування на шаблях, у травні – провели «Соціалістичний ярмарок» у Києві, запропонувавши населенню розважальну програму відпочинку. У цьому ж місяці СПУ взяла участь в організації художнього конкурсу дитячого малюнка «Мої бабуся та дідусь – діти війни» у Білоцерківський школі, у червні до Дня дітей у Києві організувала шаховий турнір тощо. У червні – жовтні за підтримки СПУ було проведено конкурс художників у Білій Церкві, спортивні змагання на Хмельниччині, футбольний турнір у Житомирі, благодійну акцію у Черкасах.

Звернемо увагу, що СПУ на словах відмовлялася від матеріального стимулювання виборців, підкреслюючи, що «наша сила – у підтримці кожної окремої людини. Ми не будемо купувати її гречкою» [80], але на практиці було інакше: у період з грудня до жовтня 2012 р. соціалістами було здійснено низку ініціатив, що супроводжувалися матеріальними нагородами. Так, представники Чернігівського міськкому СПУ напередодні Нового 2012 року передали солодощі для хворих дітей обласної лікарні, депутат районної ради від СПУ у Терехівській школі привітав дітей зі святом Святого Миколая і подарував їм ігри для розвивання та спортивний інвентар. У лютому В. Семенюк-Самсоненко взяла участь в облаштуванні сучасної медичної палати у Ружинській лікарні і т. п. Тільки у травні соціалісти надали грошові нагороди до грамот юним художникам у Білій Церкві, забезпечили святковими подарунками матерів-героїнь і багатодітних сімей у Джанкої, картоплею – ветеранів в Чернівецькій області (Застанівський р-н); надали фінансову допомогу на лікування дитині з Черкасів та інше.

Окремим пунктом у створенні іміджу СПУ стало проведення прес-конференцій на тему захисту прав «дітей війни» (червень 2012 р., м. Київ) та

внутрішньопартійних проблем (серпень 2012 р., м. Київ), регіональних – за підсумками засідання політради СПУ, робіт обласних комітетів тощо, особистих зустрічей лідерів партії з виборцями (жовтень 2012 р.).

Підсумовуючи зазначимо, що форми взаємодії СПУ з виборцями мали не тільки різні формати, а й цілі і логіку здійснення. Якщо на старті виборчої кампанії перші контакти з виборцями мали завуальований характер і були опосередковані акціями соціального значення (розв'язання конкретних проблем у конкретному регіоні), то наступний «вихід» партійців у «поле», що розпочався з травня 2012 р., супроводжувався заохочуваннями виборців, їх непрямою і частково прямою агітацією. Організована партією регіональна активність мала декілька цілей: виявлення електоральних преференцій громадян, демонстрацію результативної діяльності партії, створення ефекту присутності в конкретному регіоні, матеріальне стимулювання підтримки потенційних виборців, – для досягнення яких використовувався потенціал правозахисних організацій, святкові і благодійні події, створювалися інформаційні приводи (резонанси від автопробігу, велопробігу, спортивних змагань, конкурсів тощо), проводилися масові акції (урочисті мітинги, флешмоб).

5. Ключові події і результати виборчої кампанії СПУ

Моніторинг партійних подій дозволив виявити певну логіку їх перебігу. За нашими спостереженнями, події, що відбувалися всередині Соцпартії, умовно можна класифікувати за двома видами: буденні та значимі. Буденні – це ті події, які пов'язані із мобілізацією членів партії у межах звичної партійної активності. Для СПУ такими подіями виявилися засідання пленумів комітетів на регіональному та центральних рівнях, проведення звітно-виборних конференцій, публічні виступи окремих політиків, робота громадських приймалень, обмін досвідом з представниками соціалістичних рухів різних країн. Значимі події – це події, які спричиняють зміни всередині партії. Так, політична кампанія «Об'єднання лівих сил» (що була проведена на «лівому фланзі» у період з листопада 2011 р. до лютого 2012 р.) для СПУ може вважатися значимою подією. Внаслідок кампанії змінився кадровий і чисельний склад СПУ, змінилися масштаби і структура електорального поля, стратегія поведінки публічно відомих партійців.

У хронологічному вимірі відбулись такі партійні заходи: 18 листопада 2011 р. була проведена Координаційна рада, в якій взяли участь представники 11 лівих сил: О. Мороз (СПУ), С. Ніколаєнко (партія «Справедливість», нині – «Об'єднані ліві і селяни»), З. Холоднюк (Селянська партія України), Й. Вінський (партія «Народна влада»), Д. Воронін (Партія відродження села), В. Іващенко («Всеукраїнська партія «Дітей війни»), Д. Андрієвський (Українська селянська демократична партія), С. Ганжа (партія «Всеукраїнський патріотичний союз»), В. Патлачук (партія «ДІТИ ВІЙНИ «НАРОДНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ»), В. Гошовський (партія «Соціалістична Україна»), С. Селіванов (партія «КОЗАЦЬКА СЛАВА»). Результатом зустрічі стало прийняття угоди про порядок об'єднання лівоцентристських партій України, призначення дати проведення об'єднавчого з'їзду на 17 грудня 2012 р.

За три дні до призначеної дати на сайті СПУ було анонсовано про проведення цього заходу. У повідомленні зазначалося, що 18 грудня 2012 р. відбудеться другий етап XVII з'їзду СПУ, на якому планується «злиття партій соціалістів, селян, дітей війни та інших на базі Соціалістичної партії України», прийняття на основі програми СПУ спільного Маніфесту [81]. 15 грудня 2011 р. був оприлюднений Маніфест «До суспільства соціальної справедливості», а 18 грудня 2011 р. відбувся черговий з'їзд СПУ, на якому п'ять (а не 11) партій «злилися» з соціалістами, – це Селянська партія України, «Соціалістична Україна», «Всеукраїнська партія «Дітей війни», «ДІТИ ВІЙНИ» «НАРОДНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», партія «КОЗАЦЬКА СЛАВА»*. Голови підписали Політичну угоду, яка визначила декілька важливих питань. По-перше, новий склад керівних органів СПУ. По-друге, було прийнято спільний Маніфест «До суспільства соціальної справедливості», який являв собою один з видів агітаційної продукції партії, у змісті якого моделювалися соціальні суперечності українського суспільства, яке позначалося як «капіталістичне», артикулювалися проблеми народовладдя, продажу земель і соціальних гарантій [7]. По-третє, було узгоджено формат участі представників партій у виборах: депутати попередніх скликань мали балотуватись у мажоритарних округах, «молоді» і «перспективні» члени партії – за партійним списком у багатомандатному окрузі [68].

Утім, взаємні очікування партій лівоцентристського спрямування, які взяли участь у Координаційній раді, не виправдалися. Амбіції соціалістів під своїм іменем об'єднати українських лівих продемонстрували спроможність поглинання маленьких партій більш великою і складнощі у формуванні рівноправних партнерських відносин між учасниками спільних виборчих проектів. 5 лівих партій, які висловили намір, але не взяли участь у Політичній угоді зі СПУ, створили окремий, але схожий об'єднавчий проект «Об'єднані ліві і селяни» на чолі з С. Ніколаєнком («Справедливість», «Народна влада», Партія відродження села, «Всеукраїнський патріотичний союз», Українська селянська демократична партія). «Соціалістична Україна» не увійшла до жодного з союзів. «Об'єднання» партій у межах СПУ характеризувалося відсутністю відкритості дискурсу між учасниками союзу (самі ж соціалісти зазначали, що відкриті до об'єднання з будь-ким, хто визнає Маніфест [3, с. 4]). Фактично СПУ надала керівні посади у партії лідерам тих партій, що приєдналися до неї, але їх значення щодо впливу на внутрішньопартійні процеси було зведено до мінімуму; запропонувала Маніфест, вимагаючи лише «формальної згоди» політичних сил. Логічно припустити, що партії-союзники не здатні були витримати конкуренції як автономні політичні суб'єкти на загальнонаціональному рівні, але своєю кількістю і чисельністю у разі голосування за представників СПУ могли забезпечити підтримку партії, тому об'єднання було вигідно, перш за все, СПУ.

Після проведення об'єднавчого з'їзду виникла конфліктна ситуація, учасником якої стала СелПУ. За повідомленнями журналістів, голова СелПУ З. Холоднюк був звинувачений у незаконному приєднанні партії до СПУ. Мова

* Попри «злиття», ці політичні партії залишили за собою статус політичних суб'єктів і юридичних осіб (див. сайт Міністерства юстиції).

заходила про нелегітимність його перебування на посаді голови партії. Головним аргументом на користь звинувачення був XI з'їзд СелПУ, на якому, як повідомлялося, З. Холоднюка було звільнено з посади і призначено новим головою С. Довганя. У відповідь екс-голова СелПУ звернувся до правоохоронних органів з метою перевірки дій службових осіб Державної реєстраційної служби, внаслідок якої було з'ясовано, що рішення державного реєстратора про взяття до відома інформації про зімни у складі керівних органів Селянської партії України на XI з'їзді було визнано неправомірним і незаконним [82]. Створення такої ситуації, на наш погляд, було спрямовано на дискредитацію СПУ, адже серед чотирьох партій, що увійшли до складу останньої, СелПУ мала «найдовшу» політичну історію, досвід парламентської діяльності та співпраці з партіями лівого крила. СелПУ позиціонувала себе виразником інтересів аграріїв, що дозволяло соціалістам під час виборчої кампанії збільшувати своє електоральне поле за рахунок селянської аудиторії СелПУ.

Після другого етапу XVII з'їзду (18 грудня 2011 р.) розпочалася регіональна кампанія об'єднання партійних структур, що тривала до наступного з'їзду СПУ, що відбувся у серпні. Цікавим фактом цієї кампанії виявилося приєднання Житомирської обласної організації партії «Народна влада» до СПУ. 24 березня 2012 р. делегати конференції зазначеного осередку вирішили скасувати рішення про приєднання до партії «Об'єднані ліві і селяни» і увійшли до складу СПУ. Партійці «Народної влади» і СПУ опублікували спільну політичну заяву, в якій йшлося про складнощі взаємин з керівництвом «Об'єднаних лівих і селян», а також про те, що об'єднуючою силою у процесі консолідації лівих і лівоцентристських сил в Україні може стати лише Соцпартія [83].

У період з 10 до 21 квітня 2012 р. Соцпартією було проведено звітно-виборчу кампанію, внаслідок якої, за повідомленнями партійного прес-центру, було оновлено керівний склад регіональних партійних структур, оцінено готовність партійних осередків до виборів. Перший етап XVIII партійного з'їзду, який відбувся 28 квітня 2012 р., став не менш значимим для СПУ, ніж попередній. На ньому було обрано нового очільника СПУ – П. Устенка, оновлено склад політради, задекларовано рішення про пропорційне представництво партій у виборчих списках від СПУ [27].

Другий етап XVIII з'їзд СПУ планувалося провести 2 серпня, але було перенесено на 7 серпня. 2 серпня один із заступників голови СПУ З. Холоднюк провів прес-конференцію, на якій заявив про вихід СелПУ з складу СПУ і неготовність останньої до виборів: «Підготовка до виборів зайшла в глухий кут. 2 серпня повинен був відбутися передвиборний з'їзд Соцпартії, але потім ми дізналися, що він переноситься на 7 серпня. У нас склалося враження, що СПУ взагалі не буде брати участь у виборах, тому ми зібрали раду партії і вирішили анулювати наші домовленості про об'єднання» [84]. Офіційною реакцію СПУ на такий крок «союзника» став коментар П. Устенка щодо «оздоровлення», «реабілітації» партії від «ідеологічно чужих елементів», її «очищення» від «членів, які скомпрометували себе зловживанням владою або стали фігурантами численних скандалів» (йшлося, імовірно, про конфлікт між З. Холоднюком і С. Довганем щодо лідерства у СелПУ та інформаційну кампанію

щодо «незаконного» приєднання СелПУ до СПУ» після об'єднавчого з'їзду у грудні 2011 р.). Дійсно, після цієї прес-конференції було змінено склад керівних органів СПУ: кількість членів політради було зменшено з 101 особи до 99, політвиконкому – з 13 до 12 осіб, заступників голови – з 6 до 5. Не складно здогадатися, що ці дані підтверджують вихід однієї людини із лав соціалістів (виняток – вихід із політради секретаря Херсонського ОК СПУ М. Кропотова). Закритість кадрової політики СПУ не дозволяє відстежити зміну управлінського апарату в регіонах у зв'язку з виходом СелПУ, але зазначене дозволяє припустити, що існування СелПУ було формальним, а входження партій до складу СПУ розглядати як піар-крок партії.

Тим не менш, 7 серпня відбувся партійний з'їзд соціалістів, на якому було прийнято Передвиборчу програму і погоджено партійний список кандидатів. Незважаючи на заяви керівників СПУ на користь відкритих виборчих списків і проведення «народного праймерізу» у відборі кандидатів у депутати, соціалісти лише за фактом реєстрації ЦВК оприлюднили (на сайті партії) інформацію про кандидатів-мажоритарників і партійний список (згідно з даними ЦВК від 17 серпня 2012 р. представники СПУ були зареєстровані як кандидати у народні депутати).

Партійний список СПУ складався з 156 кандидатів. Його першу п'ятірку представляли: П. Устенко (голова партії), Н. Бондар (заступник голови, перший секретар Київського МК СПУ), О. Григор'єв (безпартійний, директор юридично-аудиторської компанії), Л. Бєляєва (голова молодіжної громадської організації «Союз молодих соціалістів), В. Іващенко (заступник голови СПУ, голова «Всеукраїнської партії «Дітей війни» і ВГО «Допомога дітям війни») [85]. Зі 156 кандидатів нами виявлено лише троє безпартійних (О. Гриогр'єв (№3), Ю. Самойлик (№ 47) і В. Ханін (№ 152)). Регіони були представлені таким чином: м. Київ і Київська область – 29 кандидатів, Донецька – 15, Дніпропетровська і Черкаська – по 13, Харківська – 10, Одеська – 9, Полтавська – 6, Волинська, Житомирська, Луганська, Чернівецька і Чернігівська – по 5, Кіровоградська, Рівненська Херсонська і Хмельницька – по 4, Івано-Франківська, Львівська і Сумська – по 3, Вінницька, Закарпатська і Тернопільська – по 2, Миколаївська і АР Крим – по 1.

Нагадаємо географічні межі зон стабільної електоральної підтримки СПУ, про які йшлося на початку роботи, – це Полтавська, Черкаська і Чернігівська області, нестабільної – Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Сумська і Хмельницька області, і «нові» сектори електорату у Донецькій області й АР Крим. З огляду на зазначене розрахунок соціалістів щодо квоти у виборчому списку видавався цілком логічним, більшість областей, у яких СПУ мала підтримку громадян на попередніх виборах, відповідала регіональній ідентичності нових кандидатів. Відмітимо і присутність у списку (хоча і у непрохідній його частині) кандидатів з Харківської, Дніпропетровської, Одеської, Луганської і Волинської областей, що свідчить про кадрові можливості партії і розвиненість регіональних партійних організацій в зазначених областях.

У мажоритарних округах від СПУ балотувалося 63 кандидати, серед них 12 осіб були безпартійними. СПУ була представлена у 19 областях, зокрема, у

Донецькій – 8 кандидатів, Київській, Сумській, Харківській – по 6, Черкаській – 5, Житомирській – 4, Кіровоградській, Полтавській, Чернігівській – по 3, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Рівненській, Херсонській і м. Києві – по 2, Луганській, Хмельницькій, Чернівецькій – по 1. Незадовго до дня голосування (у період з 11 по 16 жовтня 2012 р.) п'ять кандидатів-мажоритарників (В. Безверхий, М. Бойко, Т. Зав'ялова, С. Малиновський, П. Малярчук) відмовилися від участі у виборах в одномандатних округах, зменшивши рівень конкурентності у Запорізькій, Чернігівській, Київській, Черкаській, Житомирській областях.

Важливою складовою роботи центрального виборчого штабу СПУ з серпня до жовтня 2012 р. стало забезпечення кандидатів-мажоритарників передвиборчими програмами. Так, наприклад, було виявлено 24 кандидати в народні депутати (у т.ч. 7 безпартійних), які мали однакові програми. Контент-аналіз текстів передвиборчих програм дозволив виявити джерело ідеологем, які складали їх зміст – це «Маніфест «До суспільства соціальної справедливості» і «Передвиборча програма «Свобода, справедливість, солідарність!».

Згідно з повідомленнями прес-центру партії, упродовж серпня соціалісти готували кандидатів у виборчі комісії [86], але за результатами жеребкування (проведеного ЦВК 24 серпня 2012 р.) до складу окружних комісій представники СПУ не потрапили.

З другої половини серпня до 26 жовтня ключовим напрямом діяльності виборчих штабів Соцпартії стало проведення відкритої агітаційної кампанії. У цей період СПУ оприлюднила низку звернень до громадян від регіональних лідерів громадської думки, представників громадських організацій, партійних лідерів, що мали на меті мобілізувати електорат на голосування за партію (наприклад – звернення О.Троценка, першого директора Хмельницької АЕС, почесного громадянина м. Нетішин, який закликав проголосувати за Соціалістичну партію України, «підтримати українських соціалістів!» [87]; представника Садгірської районної організації ВГО «Захист дітей війни»: «Настав наш час всім разом стати на захист своєї гідності та справедливості! Голосуйте за себе – за Соціалістичну партію України – за Кучерявого Валерія Сергійовича!» [88]; О. Мороза, котрий прямо закликав: «Прошу виборців: підтримайте список № 2, список Соціалістичної партії України та її представників на округах!» [89] та ін.).

Упродовж вересня 2012 р. СПУ поширювала свої агітаційні матеріали, у т. ч. буклети зі слоганами кампанії – «Відновимо справедливість!», «Торгувати хлібом, а не землею!», «Досить брехати! Ми вам не віримо!», «Знищимо корупцію у країні!», «Знизимо ціну на газ для населення на 100 гривень!». Окрім слоганів, деякі з цих агіток містили образ дитини (зображення хлопчика на вигляд 10-12 років) поряд з яким відповідно до теми слогана розмістилися написи: «Мамо, а чому так холодно?» (слоган про зниження ціни на газ) «Тату, навіщо «давати на лапу? (про корупцію)», а також образ знедоленої жінки похилого віку, що супроводжувався написом «Їх не вбила війна, їх нищить влада!» [90].

СПУ демонструвала десятихвилинний агітаційний ролик, у якому голова партії П. Устенко розповідав про основні передвиборчі тези СПУ [91].

Демонструвалися і «Заборонені для показу на ТБ частушки від СПУ» – чотирихвилинний, у якому жінка пенсійного віку співала частушки на політичну тематику [92], відтворюючи у гумористичній манері мовою побутового спілкування (з елементами нецензурної лексики) «злидні» суспільно-політичного буття країни.

Загалом, головний месидж агітаційної кампанії соціалістів так чи інакше можна звести до тези, висловленої П. Устенком на XVIII партійному з'їзді: «ганебна, безвідповідальна політика злочинців та падлюк, які мають нагліть називати себе державними діячами, поставила країну на межу виживання. Не кожен загарбник за минулі століття вчинив Україні та її мешканцям стільки лиха, скільки заподіяла чинна влада…» [46].

Попри проведену роботу, згідно з даними ЦВК за підсумками голосування на виборах до Верховної Ради України Соціалістична партія набрала 0,45% голосів виборців у багатомандатному окрузі. Жоден з її кандидатів, що висувався в одномандатних округах, не набрав більшості голосів. Представники СПУ до парламенту не потрапили.

Діапазон підтримки соціалістів коливався у межах відсотка. Найбільше громадян проголосувало за соціалістів у Полтавській області (0,99%), далі у порядку спадання до 0,5% йдуть Сумська, Чернігівська, Черкаська, Закарпатська, Одеська, Київська, Кіровоградська, Житомирська, Запорізька, Хмельницька і Вінницька області, у решті областей кількість голосів, відданих за партію, знаходилася у межах 0,1–0,5% [93]. Порівняння результатів голосування за партію з результатами попередніх виборчих кампаній дозволяє констатувати поступове витіснення іншими політичними силами цієї партії з політичного життя країни.

У мажоритарних округах рівень підтримки соціалістів становив від 0,23% до 14,8% [94]. Найбільше голосів набрали два кандидати – В. Кропивницький, що балотувався в смт. Чуднів Житомирської області (конкуренція в окрузі становила 9 претендентів на депутатський мандат) і О. Мороз, який в окрузі м. Миронівка набрав 11,94%, посівши 3-тє місце з 18. За своїм рейтингом переважна більшість кандидатів від СПУ опинилася на третіх-четвертих позиціях з кінця загального переліку претендентів. У регіонах соціалісти найбільшу підтримку здобули у Житомирській, Київській, Одеській, Черкаській, Харківській і Полтавській областях.

Отже, результати голосування свідчать про невідповідність стратегії і тактики політичної активності, ідеологічної матриці, використовуваних партією упродовж останніх кампаній, потребам і інтересам громадян.

1. Статут Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/about/statut#N0403

2. Розділ «Керівництво» офіційного сайту СПУ [Елеткронний ресрус]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/kerivnitstvo/politvk/

3. Виступ Петра Устенка на першому етапі XVIII з'їзду СПУ 28 квітня 2012 року // Товариш. – 2012. – № 18–19(1478). – 10 травня.

4. Мороз О. Пострадянські країни на історичному роздоріжжі: ліберальний чи соціальний шлях розвитку [Електронний ресурс] / Доповідь на міжнародній науково-теоретичній конференції «Перспективи демократичного соціалізму в контексті загальноєвропейських та світових тенденцій» 17 жовтня 2008 р., м. Київ. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/dovidka/15666

5. Слоган на головній сторінці сайту СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spu.in.ua

6. Маніфест Соціалістичної партії України. «До суспільства соціальної справедливості!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/ideology/29002

7. Програма Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/about/programa

8. Історія соціалістичних ідей в Україні (др. пол. XIX – XX ст. ст.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/dovidka/6597

9. Офіційний сайт ЦВК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua

10. Вибори Президента України 2004 р. Результати голосування по кожному кандидату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011

11. Вибори Президента України 2010 р. Результати голосування по кожному кандидату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011

12. Передвиборча програма СПУ 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V

13. Передвиборча програма СПУ 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

14. Передвиборча програма СПУ 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001

15. Передвиборча програма Соціалістичної партії України до виборів у Верховну Раду України 28 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/vibori/29986

16. Денис Русак: Ми повинні донести до виборців ідеологічну позицію соціалістів, яка змінить соціально-економічний устрій в державі на якісно новий! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28896

17. СПУ звертається до суспільства з Маніфестом щодо встановлення в Україні соціальної справедливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28356

18. В. Семенюк-Самсоненко: Народу України нав'язується «дикий капіталізм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28748

19. Денис Русак: СПУ не буде об'єднуватися з ліберальними партіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28642

20. В. Семенюк-Самсоненко: СПУ – єдина ідеологічна партія в Україні, яка знаходиться у соціальній опозиції до капіталістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28676

21. Перспективи та завдання СПУ в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/ideology/25181

22. Соціалісти вважають, що держава повинна контролювати природні монополії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29430

23. Петро Устенко: Людям нав'язується модель протистояння влади і так званої опозиції, яка орієнтована на олігархічний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28497

24. Василь Богачук: Комуністи ініціюють «дерибан» української землі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://spu.in.ua/ua/news/29191

25. В. Гончаренко: На реформацію капіталізму не здатна ні нинішня влада, ні опозиція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28643

26. Денис Русак: Фарс із «розбудовою держави» стає дедалі масштабнішим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28922

27. Головою СПУ обрано Петра Устенка. Партія йде на парламентські вибори за відкритими списками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29336

28. Президент підписав Закон «Про вибори народних депутатів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28313

29. Денис Русак: БЮТ у зговорі з Яценюком вирішили електорально поділити Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28294

30. Соціалісти вважають, що держава повинна контролювати природні монополії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29430

31. О. Малиновський: Рішення Конституційного Суду України щодо бюджету нівелює права і свободи громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28558

32. О.Мороз: Прийняття у першому читанні закону «Про ринок землі» веде до національної катастрофи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28331

33. 20 лютого – Всесвітній день соціальної справедливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28742

34. В. Семенюк-Самсоненко: В Україні роздають місцеві землі іншим областям, а завтра віддадуть громадянам інших держав? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28508

35. Степан Бульба: Якщо влада не виконує закони – її треба змінювати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28722

36. У Першотравень кияни обирали найспритніших та найсильніших [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29338

37. Влада не домовилася про звільнення українців з лівійського полону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28499

38. Петро Устенко: В Україні відсутня опозиція на основі ідеології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28724

39. Жити – мислити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29780

40. Брейн-ринг Малиновського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29746

41. Власть сменить, а людям все вернуть…[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29706

42. Перед Богом, совістю та людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29727

43. В сказку уже не верим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/-ua/news_regions/29703

44. В.Семенюк-Самсоненко: Колишні можновладці, які за народні кошти грають в опозицію, неспроможні нічого представити суспільству [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29044

45. Звернення обласного комітету Соціалістичної партії України до виборців Хмельницької області [Електронний ресурс]. – від 20.08.2012. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29954

46. Промова Голови СПУ Петра Устенка на другому етапі XVIII з'їзду партії 8 серпня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/29919

47. Бульба С. Жодного голосу – провладним кандидатам та їх приспішникам – представникам злочинних олігархів! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/-ua/mova/30134

48. Устенко П. Здолаємо змову! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/hotline/30183

49. Социалисты намерены сотрудничать с УДАРом, ВО «Свобода» и коммунистами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/30169

50. Лидер СПУ А. Мороз: Конституционная Ассамблея – это прямое нарушение порядка, предусмотренного Основным Законом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28584

51. Олександр Мороз: Не треба займатися маніпулюваннями довкола Конституції, необхідно зосередитися на тих проблемах, котрі справді турбують людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28585

52. О. Мороз: Сьогодні опозицією себе називають ті, хто ще вчора у владі використовували свої державні повноваження для захисту інтересів крупного капіталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28842

53. О. Мороз: Після очікуваного висновку КС закон про вибори набув запланованого виду – моделі змови його авторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29211

54. О. Мороз не виключає фальсифікацій результатів голосування на парламентських виборах зі сторони і влади, і об'єднаної опозиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29229

55. Олександр Мороз пояснив, чому землю будуть продавати з 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28332

56. О. Мороз: Не треба приховувати від людей, що закон про ринок землі – це зашморг для села [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28929

57. О. Мороз вважає, що закон про продаж землі спровокує стрибок цін на продукти та зселення українців із землі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28333

58. Відбувся ІІІ пленум Хмельницького обкому СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29865

59. Старт дан. Кто выиграет избирательную гонку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29913

60. Відбулось чергове засідання бюро Хмельницького ОК СПУ [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/30090

61. Відкритий лист членам Соціалістичної партії України та всім громадянами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/29829

62. Устенко П. Чесність виборів під загрозою! Заява Політвиконкому Соціалістичної партії України від 26 вересня 2012 року України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/30078

63. Соціалісти ніколи і нікому не віддадуть своє політичне поле (про перебування Голови СПУ П. І. Устенка в Чернівецькій області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/30148

64.Василь Богачук: Усі соціальні закони у парламенті приймалися за ініціативою соціалістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28470

65. Заступник Голови СПУ Д. Русак: Усі об'єднавчі процеси з СПУ є легітимними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28596

66. Денис Русак: СПУ виступає за інтереси трудового народу та знищення олігархічного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28640

67. «Сегодня рейтинг СПУ в некоторых областях, например, в Запорожской– 4%» – А. Мороз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29432

68. О. Мороз: Фракція СПУ буде в парламенті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28372

69. О. Мороз: Ми повинні донести нашу ідеологію до тих 40–50% людей, які не визначились з вибором [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/29130

70. Запитання для виборця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29720

71. Грани независимости, или Кто съел наше сало? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29864

72. Ні! Руйнуванню соціальних гарантій громадян! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28268

73. Олексій Малиновський: У нас є соціалісти, гідні працювати у Верховній Раді на користь Черкащини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28423

74. В. Іващенко: Входження Всеукраїнської партії «Дітей війни» до СПУ базується на засадах ідейного єднання, взаємної довіри і відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28537

75. Соціалісти направили свої пропозиції до влади щодо законопроекту «Про ринок землі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28538

76. У Ружинській лікарні облаштували сучасну медичну палату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29687

77. Консолидация общества – одна из главных задач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29739

78. Черкаські соціалісти підтримали на мітингу пацієнтів реабілітаційно-оздоровчого центру «Астра» http://spu.in.ua/ua/news/28979, а також : http://spu.in.ua/ua/news/29205

79. Социалист участвует в голодовке под стенами крымского правительства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/29625

80. Звернення голови Соціалістичної партії України до членів партії та співгромадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/29875

81. 18 грудня 2011 року відбудеться другий етап XVII з'їзду СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/anons/28345

82. З. Холоднюк: XI з'їзд Селянської партії України, скликаний Довганем С.В., є неправомірним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/ua/news/28832

83. Спільна політична заява Житомирських обласних організацій Соціалістичної партії України та партії «Народна влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spu.in.ua/zayavy/29067

84. Селянська партія вийшла зі складу Соцпартії // Лівий берег. – від 3 серпня 2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2012/08/03/163913_selyanskaya _partiya_vishla_sostava.html

85. Вибори до Верховної Ради України 2012. Виборчий список. Соціалістична партія України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/ vnd2012/WP406?pt001f01=900&pf7171=120

86. Заява Політвиконкому Соціалістичної партії України щодо формування складу окружних комісій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/30001

87. Звернення О. І. Троценка, першого директора Хмельницької АЕС, почесного громадянина м. Нетішин від 6 вересня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/30013

88. Звернення Садгірської районної організації ВГО «Захист дітей війни» до дітей війни Садгірщини від 16 жовтня 2012 р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news_regions/30149

89. Заява Олександра Мороза від 23 серпня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/news/29965

90. Сторінка «вибори» офіційного сайту СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spu.in.ua/ua/vibori

91. Предвыборный ролик СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=_3IBl4H1-VE

92. Запрещенные для показа на ТВ частушки от СПУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=gVFRvMSHFck&feature=youtu.be

93. Результати голосування у багатомандатному виборчому окрузі. Соціалістична партія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp302?PT001F01=900&pf7171=120

94. Результати голосування у межах одномандатних виборчих округів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039?PT001F01=900

РОЗДІЛ VII
ПАРТІЯ «ОБ'ЄДНАНІ ЛІВІ І СЕЛЯНИ» : НЕЗДІЙСНЕНИЙ ПРОЕКТ

Нашій партії, незважаючи на нашу непідготовленість, потрібно за будь-яку ціну брати участь у парламентських виборах цього року. Навіть з огляду на нашу організаційну, фінансово-матеріальну слабкість.

Станіслав Ніколаєнко, лідер партії «Об'єднані ліві і селяни», серпень 2012 р.

Або ми – народ, або ми – раби; або ми – за своїх дітей і онуків, або ми, продажні і негідні, – за мільярдерів-мародерів… Вибір простий…

Іван Чиж, член політвиконкому партії «Об'єднані ліві і селяни», жовтень 2012 р.

Я іду у Верховну Раду, щоб змінити життя на краще, щоб розірвати ланцюжок «олігархи – політики – влада – держава». Олігархічна власність повинна бути повернута народу. За Україну без олігархів і жебраків!

Преамбула передвиборчої програми кандидатів-мажоритарників від партії «Об'єднані ліві і селяни», серпень 2012 р.

Історична довідка

Партія «Об'єднані ліві і селяни» *(далі – Партія «Об'єднані ліві») постала на базі Всеукраїнського об'єднання лівих «Справедливість» (створено 18 травня 2000 р., реєстраційний номер 1430) внаслідок досягнення домовленостей (13 грудня 2011 р.) лідерами ВО лівих «Справедливість», Партії «Народна влада», Партії відродження села, Політичної партії «Всеукраїнський патріотичний союз», Української селянської демократичної партії, які схвалили міжпартійну політичну угоду. Угода проголосила об'єднання зазначених політичних сил у нову партію. 17 грудня 2011 р. рішеннями VII з'їзду ВО лівих «Справедливість» партію було перейменовано на партію «Об'єднані ліві і селяни», змінено статут і програму, обрано голову (С. Ніколаєнка) і керівний склад партії. Після партійного з'їзду розпочався процес об'єднання партійних структур, але завершити його не вдалося. За даними Міністерства юстиції у правовому полі поряд із партією «Об'єднані ліві» надалі функціонують як повноцінні політичні актори Партія відродження села і Політична партія «Всеукраїнський патріотичний союз». Партія «Народна влада» перебуває у стадії припинення. Запис про реєстрацію Української селянської демократичної партії скасовано рішенням Укрдержреєстру (від 4 жовтня 2012 р. №1621).*

Партія «Об'єднані ліві» стала суб'єктом виборчого процесу 2012 р.

1. «Об'єднані ліві і селяни»: пошук формату участі у виборах

Офіційна історія партії «Об'єднані ліві і селяни» почалася за 11 місяців до дня парламентських виборів 2012 р. Появу цієї партії можна було б розглядати як цілком закономірну подію у світлі інтеграційних процесів, що традиційно розпочинаються між політичними партіями перед виборами, однак партія «Об'єднані ліві і селяни» має свої особливості.

Ще у 2009 р. партією ВО лівих «Справедливість» було розпочато політичну кампанію щодо об'єднання усіх українських партій лівої і лівоцентристської ідеології. У серпні 2009 р. ця політична сила оприлюднила пакет проектних документів [1], згідно з якими до участі в об'єднанні запрошувалися КПУ, СПУ, ПСПУ, політична партія «Союз Лівих Сил», а також усі ті партії, що сповідували соціалістичні та соціал-демократичні цінності [2]. Проголошені пропозиції були реалізовані напередодні президентської виборчої кампанії 2010 р. (вересень 2009 р.). Ліві сили об'єдналися у «Блок лівих та лівоцентристських сил – виборчий блок політичних партій: Комуністична партія України, Партія «Справедливість», політична партія «Союз Лівих Сил», Соціал-демократична партія (об'єднана)», від якого було висунуто єдиного кандидата на пост Глави держави.

Після президентських виборів (грудень 2010 р.) партії ВО лівих «Справедливість», партія «Народна влада» (Й. Вінський), Соціал-демократична партія (Ю. Буздуган), Соціал-демократична партія (об'єднана) (Ю. Загародній) створили Координаційну раду, від імені якої було оприлюднено звернення до прихильників соціалізму і демократичного соціалізму із закликами до

об'єднання. Як наслідок, 12 березня 2011 р. відбувся Перший об'єднавчий форум, у якому, окрім зазначених чотирьох партій, взяла участь ще Українська селянська демократична партія. Нове об'єднання отримало назву «Українська демократична лівиця» («УДЛ»).

Діяльність «УДЛ» була неформальною і тривала всього близько восьми місяців. Упродовж цього періоду було здійснено низку політичних заяв з приводу різних суспільно важливих питань – від економічних (стосувалися аграрного сектору), соціальних (пенсій, оплати праці, освіти) і політичних (щодо виборчого закону, місцевого самоврядування, політичних репресій, державного бюджету) питань до привітань зі святами.

Зміна виборчого законодавства (листопад 2011 р.) прискорила формалізацію задекларованих у рамках проекту «УДЛ» намірів. 18 листопада 2011 р. Відбулося укладання міжпартійного договору, учасниками якого стали 11 лівоцентристських політичних сил: Всеукраїнське об'єднання лівих «Справедливість», партія «Народна влада», Партія відродження села, Українська селянська демократична партія, партія «Всеукраїнський патріотичний союз», СПУ, Селянська партія України, партія «Соціалістична Україна», «Всеукраїнська партія «Дітей війни», партія «ДІТИ ВІЙНИ НАРОДНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», партія «КОЗАЦЬКА СЛАВА». Як зазначалося у повідомленнях прес-центру «Справедливості», всі ці партії давали згоду на вступ до СПУ, яка у відповідь мала змінити свою назву, надати по 50% місць у керівних органах і у виборчому партійному списку, від 1 до 10% – індивідуальної квоти для партій і провести 18 грудня 2011 р. міжпартійний об'єднавчий з'їзд [3].

Попри той факт, що у своїх перших заявах про об'єднання українських лівих сил «УДЛ» пропонувала КПУ взяти участь у об'єднанні, згадувань або посилань щодо участі цієї партії в укладанні міжпартійного договору виявлено не було (імовірно, що з боку КПУ ці пропозиції ігнорувалися). Крім того, не взяли участь у цьому процесі СДПУ і СДПУ (о), які, між іншим, входили до складу Координаційної ради «УДЛ».

Як з'ясувалося пізніше, масштабного об'єднання не відбулося. 11 лівих партій розділилися на два табори. 17 грудня 2011 р. Всеукраїнське об'єднання лівих «Справедливість», партія «Народна влада», Партія відродження села, Українська селянська демократична партія, партія «Всеукраїнський патріотичний союз» проголосили об'єднання у партію «Об'єднані ліві і селяни», інші шість учасників міжпартійної угоди – увійшли до табору СПУ.

Серед політичних сил, що оголосили створення партії «Об'єднані ліві і селяни», складно знайти таку, чию активність можна була б назвати результативною. Так, створена 2000 р. партія ВО лівих «Справедливість» (засновником і головою якої був І. Чиж) брала участь у парламентських виборах 2002 р. й набрала лише 0,08% голосів [4]. Її лідер балотувався у мажоритарному окрузі, але програв [4]. У 2006 р. він був внесений до виборчого списку «Народного блоку Литвина». Втім, він посів «непрохідне» місце. Пропустивши позачергові вибори до Верховної Ради України у 2007 р., партія, як зазначалося вище, стала учасником президентських виборів 2010 р., увійшовши до складу блоку лівих сил. Останній підтримав П. Симоненка у виборчих перегонах (за підсумками голосування посів лише 6-те місце). На місцевих виборах того ж

року ВО лівих «Справедливість» отримала 0,03% депутатських місць у місцевих органах влади [5].

Створена 2004 р. партія «Народна влада» у парламентських виборах 2006 і 2007 рр. участі не брала [6]. Але її лідер, Й. Вінський, балотувався до Верховної Ради України на виборах 2006 р., посівши №6 у виборчому списку СПУ [7], і на виборах 2007 р. під № 4 у виборчому списку Блоку Юлії Тимошенко [8]. На місцевих виборах 2010 р. «Народна влада» взяла участь, здобувши лише 0,02% місць (у місцевих органах влади) [5].

Створена 2005 р. Політична партія «Всеукраїнський патріотичний союз» не відзначалася особливою політичною активністю, взявши участь у двох виборчих кампаніях 2010 р. Під час президентських виборів 2010 р. партія підтримувала В. Литвина як кандидата на пост Глави держави, під час місцевих виборів того ж року висувала своїх кандидатів, здобувши підтримку лише 0,01 % виборців [5].

Схожа ситуація спостерігалася в «аграрному» сегменті об'єднання: діяльність дрібних селянських партій не приносила політичних дивідендів. Зокрема, Українська селянська демократична партія неодноразово брала участь у парламентських виборах, у складі таких блоків, як «Європейський вибір України» (1998 р.), «Команда Озимого Покоління» (2002 р.), «Народний блок Литвина» (2006 р.), «Селянський Блок «Аграрна Україна» (2007 р.). Утім, це не дало змоги партії жодного разу пройти до парламенту. Партія відродження села брала участь у виборах 2006 р. у складі Українського Народного Блоку Костенка і Плюща, який набрав лише 1,87% голосів виборців [7]. На місцевих виборах 2010 р. ця політична сила змогла отримати лише 0,01% місць у місцевих органах влади [5].

Очолив «новостворену» політичну силу С. Ніколаєнко (лідер партії ВО лівих «Справедливість»), його заступниками було обрано Й. Вінського (голова партії «Народна влада»), Д. Андрієвського (голова УСДП), Д. Вороніна (голова Партії відродження села)[*], обіймав посаду заступника до серпня 2012 р.), С. Ганжа (голова Політичної партії «Всеукраїнський патріотичний союз»). До політради партії увійшло 33 представники від кожної з п'яти партій, до політвиконокому – по 2 [9, с. 341]. Звернемо увагу, що серед представників управлінської ланки партії були досвідчені політики – колишні депутати і очільники профільних міністерств (вищезазначені С. Ніколаєнко, Й. Вінський, а також – І. Чиж, О. Баранівський, В. Сухий), 7 представників органів місцевого самоврядування (у містах Дніпропетровськ, Київ, Івано-Франківськ, Луганськ, Полтава, Херсон, Хмельницький).

Партія мала «своїх» посередників взаємодії з виборцем у громадському секторі: це Громадська рада освітян і науковців України (ГРОНУ) (голова – С. Ніколаєнко), Всеукраїнська громадська організація «Захист дітей війни» (О. Баранівський), Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Демократична спілка студентів «Студентська платформа» (В. Шемаєв), Всеукраїнська громадська організація «Український соціалістичний рух» (О. Кликов)

[*] Д. Андрієвський і Д. Воронін обіймали посади заступників голови партії «Об'єднані ліві» до серпня 2012 р.

[10]. Це забезпечувало додатковий доступ до цільової аудиторії партії: соціально уразливих груп населення (молодь і пенсіонери) та представників інтелігенції.

Комунікація партії зі своїми прихильниками і потенційними виборцями здійснювалася через україномовну газету «Народна справедливість» (засновником якої була партія ВО лівих «Справедливість») [11], Інтернет-сайт партії, а також сайти міських (Києва і Севастополя) і обласних (Вінницької, Запорізької, Київської, Луганської, Рівненської, Херсонської) партійних організацій.

Після «об'єднавчого» з'їзду ліві зіткнулися з низкою кадрових і організаційних проблем. Зокрема, внаслідок об'єднання ресурсів п'яти партій організаційну інфраструктуру «Об'єднаних лівих», за нашими підрахунками, мали складати більше трьох тисяч партійних осередків. Їх функціонування залежало від комплектації кадрів. Як повідомляв прес-центр партії, до середини березня 2012 р. політвиконком «Об'єднаних лівих» планував завершити процеси об'єднання. Але вже наприкінці лютого Й. Вінський інформував, що об'єднавчі конференції були проведені лише у 220 організаціях і підібрано всього 400 осіб на посади керівників районних та міських організацій партії [12]. Лідер партії С. Ніколаєнко вказував на проблеми укомплектування кадрами партійних організацій у Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Київській, Одеській, Харківській, Чернігівській областях [13].

Окрім того, ближче до офіційного старту агітаційної кампанії (кінець липня – початок серпня 2012 р.) лідер Української селянської демократичної партії Д. Андрієвський перейшов до лав ВО «Батьківщина», лідер Партії відродження села Д. Воронін із своїми однопартійцями (О. Вихристюк, В. Продіус, Н. Швачка) зареєструвалися кандидатами у мажоритарних округах від «своєї» партії. Внаслідок чого керівний склад партії довелося оновлювати (наприклад, до політ виконкому партії «Об'єднані ліві» було введено І. Чижа, Є. Венгера, С. Карпенка).

Отже, трирічний пошук засад для об'єднання у лівому спектрі увінчався успіхом лише частково. Для участі у виборах 2012 р. партія «Об'єднані ліві і селяни» мала всі формальні атрибути, але її управлінський апарат, на який під час виборчої кампанії покладалася відповідальність за роботу виборчого штабу, був сформований неповністю. Принцип колективної солідарності, який так відчайдушно відстоюють виразники лівої ідеології, не спрацював. Партія мала лідерів, але не мала консолідованої команди, члени якої були б готові впроваджувати єдину стратегію виборчої активності.

2. Виборча риторика партії

Провідними ідеями, які відстоювала партія «Об'єднані ліві» у виборчій кампанії 2012 р. були ідея соціальної держави, соціальної справедливості і рівності. Офіційним гаслом було «За Україну без олігархів і жебраків!», яке у різних смислових відтінках відображалося у всіх партійних повідомленнях, заявах та деклараціях виборчого періоду [14].

Виборча риторика лівих будувалася на ідеях *соціального конфлікту* між «багатими» і «бідними», *олігархізації політики*. Клас «багатих» уособлювала

«олігархія», клас «бідних» – «люди», «народ». «Олігархія» виконувала роль «узурпатора» влади, від якого «страждають» і «бідніють» «люди». Апелюючи до цифр, біографічних фактів і сфер бюджетної, кадрової, податкової політики, спікери партії (С. Ніколаєнко, Й. Вінський, О. Бара-нівський, Г. Задирко, В. Хотлубей та ін.) у своїх промовах створювали образ «олігархічної української держави», що «спотворює економіку, соціальний і політичний устрій» у країні [15], і «влади» (узагальненого образу державних інститутів) – «паразиту на тілі суспільства» [16]. Образ держави доповнювався різкою критикою Законів «Про вищу освіту», «Про вибори народних депутатів України», «Про засади державної мовної політики», а також – політики держави щодо ринку землі, соціальних пільг, приватизації, малого і середнього бізнесу, корупції і кадрової політики. Ключовою проблемою державної політики у країні, за переконанням лівих, була дистанція між «звичайним народом» і «олігархічною владою» («цей парламент з яскравою олігархічною домінантою ніколи не піде на справжню справедливу реформу заробітної плати і пенсій»; «держава практично відмовилася від підтримки селянства, лобіюючи інтереси тільки великих землевласників» і т. д. [17]).

Кримінальна, клановo-олігархічна система завела Україну в глухий кут. Знищена система соціального захисту, розвалена промисловість і сільське господарство, знедолений, бідний народ, тотальне безробіття, мізерні зарплати та пенсії – на одному боці. Мільярдні статки двохсот сімей, величезна тіньова економіка і корупція, відверте, нахабне хизування своїми статками та багатствами, зневажання свого народу, його права на достойне життя – на другому боці.

Йосип Вінський,
заступник голови партії
«Об'єднані ліві і селяни»,
серпень 2012 р.

«Влада» критикувалася за невідповідність дій «провладних» політиків їх деклараціям, руйнацію моральних принципів, розпалюванні конфліктів у суспільстві (наприклад: «влада говорить весь час про громадянську злагоду, але при цьому душить політичних опонентів, багатопартійність, всіляко стимулюючи вірнопідданство» [18], «влада стала джерелом лицемірства і аморальності, вона розбещує населення, що ще більше погіршує ситуацію», «влада насаджує ворожнечу між людьми, партіями, релігійними конфесіями та регіонами» [19]).

Партій-учасниць виборчих перегонів ліві розділяли на «*олігархічні»* й *«опозиційні».* Ярликом «олігархічні» позначалися ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», «Фронт Змін», «УДАР», до них також зараховувалися Народна партія, а пізніше – Українська селянська демократична партія [20]. На основі узагальненого образу «олігархічних партій» ліві проводили ще одну лінію розрізнення між учасниками виборчих перегонів: тими політичними силами, які «служать» інтересам «олігархів», і тими, які «виражають» інтереси простих людей – «істинно народними» [19]. «Істинно народною», на переконання лівих, була партія «Об'єднаних лівих і селян».

До старту виборчої кампанії своїми «ідеологічними» союзниками у «боротьбі з олігархією і соціальною несправедливістю» ліві вважали КПУ, СПУ та інші ліві партії (СДПУ, СДПУ (о), СелПУ). Однак упродовж виборчої

кампанії риторика партії щодо КПУ і СПУ змінилася. Так, КПУ характеризувалася як «провладна» партія, що «співпрацює з олігархами», СПУ – стала «зрадницькою силою», решта «союзників» – поступово зникли з ідентифікаційної матриці партії «Об'єднані ліві». КПУ критикувалася за належність до президентської команди, потім була звинувачена в активній співпраці з «великим бізнесом», а також – у відмові боротися з олігархами і, у підсумку, викривалася у «служінні» олігархам. У січні 2012 р. ця критика мала відносно м'яку форму: «КПУ, по-суті, є провладною силою…Та й сама фракція у парламенті, коли треба, підтримує президентську команду, входить до більшості», «Партія є лівою за ідеологією, але активно працює у владній коаліції, з великим бізнесом» [21], «КПУ (читай регіони)» [22] і т. п., – то у серпні 2012 р. КПУ перетворилася на «псевдокомуністів», «сімоненківців», яким «не вірять уже давно» і які «не борються з олігархами», а активно співпрацюють з ними «не без користі для себе» [23].

Хочу знайти відмінності представників влади і опозиції, і не можу. Дуже багато у них спільного і мало розходжень. А яка виборцю різниця, де більше олігархів – у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ чи в партіях «Батьківщина», «Фронт Змін» і т.д.? Адже ані клановo-олігархічна влада з примкнувшими до них комуністами, ані партії «Батьківщина» та «Фронт Змін» не виражають інтереси пересічних громадян, а лише боролися, борються і будуть боротися за своє наближення до бюджетних коштів.
Олександр Баранівський,
член Політвиконокму партії
«Об'єднані ліві і селяни»,
березень 2012 р.

Змінилися й оцінки лівими СПУ. Вербальні атаки на зазначену політичну силу почалися з особистості О. Мороза, потім їх було перенесено на Соцпартію у цілому: «об'єднання потрібно О. Морозу та його оточенню тільки для розв'язання власних іміджевих проблем» [24]; «соціалісти О. Мороза… не виправдали довіри виборців як на Заході так і на Сході країни…» [22], «соціалістів асоціюють з Олександром Морозом, ім'я якого для багатьох стало синонімом слова «зрада» [24] та ін.

Особливу увагу у виборчій риториці ліві надавали виборцю. Одним із меседжів партії було «Скажемо ні олігархічним партіям на виборах! Жоден чесний громадянин України не повинен голосувати за представників цих партій на парламентських виборах 28 жовтня 2012 року!» [25]. У тому разі, коли у заявах розкривалася тема соціальної несправедливості, виборець поставав в образах «людини найманої праці», «народу», «простого народу», тощо. Коли ж мова заходила про голосування, йому приписувалися риси «пристосуванця», людини, що не має власної позиції («багатьма, для кого простіше пристосуватися, жити за принципом «моя хата – скраю», «хитрим, боязливим і до неможливості лінивим, який чекає на диво… полюбляє, щоб його лякали» [26]).

Агітаційні зусилля партії спрямовувалися переважно на розвиток у виборців настроїв відчуження, відчуття ворожості щодо політичних партій і політичної системи в цілому. Зокрема, у червні 2012 р. з'явилося декілька повідомлень, у яких розповідалося про технології «тотального залякування» виборця «олігархічними партіями». У серпні 2012 р. була опублікована

«Пам'ятка виборцю», яка «полегшувала» громадянину формування власної політичної позиції: «голосуючи за гроші, ви голосуєте за право олігархів і далі не платити вам зарплати, пенсії, не будувати дороги, не оплачувати ваше лікування, а вашим дітям – освіту… проголосувавши за гроші, ви даєте право і надалі принижувати вас і Україну»; «голосуючи під тиском адмінресурсу, ви голосуєте за приниження вас, знущання над вами…». Надавалися конкретні поради щодо захисту від виборчих «маніпуляцій»: «той, хто найбільше виступає по телебаченню і радіо, витрачає найбільше грошей для того, щоб вас обманути…»; «щоб не піддатися брехунам від політики, виборцям слід виключити телевізори та радіо на час реклами та політичних шоу…») [27]. Партія «Об'єднані ліві» пропонувала громадянам альтернативу у здійсненні права вибору: або підтримати партію, або не приходити на голосування зовсім. Поширення серед населення такого ставлення до політичної активності, на наш погляд, дискредитував не учасників виборчого процесу, а інститут виборів у цілому, налаштовуючи виборця на пасивне споглядання виборів, результат яких «вже відомий». Упродовж місяця до дня голосування (вересень – жовтень 2012 р.) ця інтенція стала домінуючою у заявах лівих (особливо у тих, хто артикулював питання порушення рівності і застосування адміністративного тиску під час виборчої кампанії).

Контент-аналіз текстів повідомлень і промов лідерів партії дозволили виявити спектр маркерів ідентифікації «Об'єднаних лівих» серед інших політичних сил (твердження «ми – …», або «партія «Об'єднані ліві» – це...»). Ліві ідентифікували себе як «нові ліві», «нова сучасна соціалістична, соціал-демократична партія європейського типу», «конструктивна ідеологічна опозиція до нинішньої влади», «ідеологічна сила, яка працює на єдиний результат», «демократична, лівоцентристська партія, що перебуває в конструктивній опозиції до діючої влади», «опозиційна лівоцентристська сила», «європейська соціал-демократична партія нового типу», «державницька партія, що відстоює інтереси всього українського народу» та ін.

Закликаючи до боротьби з олігархією і звинувачуючт інші партії у співпраці з «олігархічною владою», спікери партії підкреслювали «особливість» і «конструктивність» опозиційності «Об'єднаних лівих». Так, у партійних повідомленнях чітко визначалося, що ліві борються проти перерозподілу сфер грабунку народних багатств», що партія орієнтована на соціальний розвиток України, побудову сучасної, справедливої, демократичної держави, врятування українського села, спираючись на інтереси людини найманої праці (під «людиною найманої праці» розглядалися такі верстви населення, як інтелігенція, робітники, селяни, фермери, представники дрібного бізнесу, пенсіонери, ветерани, молодь) [21].

Відмітимо, що, окрім вищерозглянутих тем і питань, які вважалися лівими «суспільно важливими», у рамках їх ідеологічного дискурсу здійснювалося публічне обговорення виборчої стратегії партії. До уваги громадськості потрапили не тільки питання призначення відповідальних осіб за певні напрями роботи партії під час виборчої кампанії, а і плани дій, які збиралася втілювати партія (наприклад, «заступник голови партії Йосип Вінський запропонував визнати лейтмотивом програми гасло «За Україну без олігархів і жебраків!», на

унікальності цієї теми будувати кампанію. Він також запропонував ретельно ув'язати програму з стратегію виборчої кампанії» [28]; «Олександр Баранівський та Дмитро Воронін запропонували провести кампанію щодо підвищення рівня впізнаваності партії серед населення, розташування біг-бордів» [29] та ін.). Звернемо увагу, що стиль висвітлення подібної інформації мав характер «звітування» у форматі: «заплановано – зроблено». Цей стиль був притаманний й іншим партійним повідомленням, що дало підстави привласнити мовній стилістиці партійної риторики ознаку «протокольного стилю» (наприклад: «ухвалено рішення про проведення семінару заступників голів регіональних організацій партії з організаційно-партійної та ідеологічної роботи в березні 2012 року» [31]; «зобов'язано міську партійну організацію брати участь у виборчій кампанії та до 1 червня надати політвиконкому план конкретних дій» [31]; «доручено відповідальним членам політвиконкому відвідати ті регіональні організації, де об'єднавчі процеси йдуть кволо» [30] та ін.). На наш погляд, висвітлення процесу обговорення стратегії агітаційної активності партії було свідченням слабкості (якщо не відсутності) PR-стратегії лівих і нераціонального використання наявних у них Інтернет-ресурсів.

Ще одним суперечливим моментом в оцінці агітаційної кампанії партії «Об'єднані ліві і селяни» були публічні розчарування у партії, що привносилися у дискурс безпосередньо її членами. Незадоволення стосувалися підготовки партії до виборів і, головним чином, її фінансування. Так, у березні 2012 р. на засіданні Політради партії констатувалося, що «у партії грошей на утримання регіональних структур немає. …Завдання самих партійних організацій себе утримувати» [17]. У травні 2012 р. політвиконком «Об'єднаних лівих і селян» визначав суттєвими недоліками діяльності партії недостатнє фінансове забезпечення, бідність людей, неможливість повноцінно проводити ідеологічну, організаційну роботу, брати повнокровну участь у виборчій кампанії…» [28]. У серпні 2012 р. С. Ніколаєнко підсумовував, що «Ми не встигли, на жаль, завершити об'єднавчі процеси, що не дає права на повноправну участь у виборчій компанії [32]. З огляду на зазначене, логічно припустити, що у тому разі, коли бюджет виборчої кампанії партії не було розраховано, або було розраховано не правильно, то ідею об'єднання лівих і селян і саму партію можна розглядати як масштабний піар-проект, який було ініційовано з метою створення відносно відомого бренда для окремих кандидатів у мажоритарних округах.

3. Прояви активності лівих і результати голосування за кандидатів від партії

Передвиборча активність партії «Об'єднані ліві» умовно можна розділити на два періоди: грудень 2011 р. – серпень 2012 р. (від об'єднавчого з'їзду до чергового з'їзду партії), серпень – жовтень 2012 р. (від чергового з'їзду до дня виборів).

У перший період активісти партії провели низку політичних акцій і здійснили візити у регіони. Так, у березні 2012 р. О. Баранівський організував збір підписів щодо належного виконання Закону України «Про соціальний захист дітей війни», Г. Задирко провів прес-конференцію на тему корупції. У серпні

2012 р. С. Ніколаєнко провів прес-конференцію на тему вступної кампанії до вузів. У цей же період було проведено зустрічі з виборцями у регіонах країни (у Рівненській, Полтавській, Херсонській, Миколаївській областях).

4 серпня 2012 р. відбувся VIII з'їзд партії «Об'єднані ліві і селяни», на якому було прийнято рішення щодо формату участі партії у виборах, затверджено її Передвиборчу програму.

У Передвиборчій програмі «За Україну без олігархів і жебраків», з якою «Об'єднані ліві і селяни» йшли на вибори, можна було виокремити три «традиційні» для партії тематичні блоки [25]:

– політичний, що був присвячений кризі ліберально-консервативного суспільно-політичного устрою, олігархізації держави, партій і проблем корупції, а також містив зовнішньополітичні орієнтири (ідею позаблокового статусу держави, співробітництва з Росією та ЄС, ідею європейської інтеграції);

- соціальний, у якому розкривалася ідея соціально орієнтованої держави і формулювалися пропозиції щодо якісного і доступного медичного обслуговування, гідної оплати праці, доступного і комфортного житла, зміцнення сім'ї, молодіжної, освітньої, пенсійної, культурної політики держави;

- економічний, у якому розкривалися ідеї соціально орієнтованої економіки, відродження промислового потенціалу, підтримки малого та середнього бізнесу, відродження українського села, екології і виробництва.

Окрім того, партія знайомила виборців з своїми «першими» кроками у парламенті. Цей текстовий блок програми складався з п'яти пунктів-«завдань»: «вселити довіру до носіїв ідей соціальної справедливості, рівності, солідарності, соціал-демократії, демократичного соціалізму; ініціювати прийняття законів про обмеження участі фінансово-промислових груп у політичному житті країни, про виборність суддів та позбавлення їх прав на недоторканність, про оплату праці, про пенсійне забезпечення, затвердити державну програму відродження села; внести зміни до Конституції України (ліквідація місцевих адміністрацій, перехід до парламентсько-президентської республіки, узаконення 8-годинного робочого дня, доступність і безкоштовність медицини і освіти); роздержавлення ЗМІ; надання податкової підтримки малому і середньому бізнесу» [25].

Попри те, що спікери партії неодноразово заявляли про намір сформувати партійний список кандидатів, цього не відбулося. Партія «Об'єднані ліві і селяни» висувала своїх кандидатів лише у мажоритарних округах. Офіційним поясненням такого рішення стала неготовність регіональних організацій і недостатнє фінансування партії.

Ми плануємо висувати кандидатів у мажоритарних округах по всій Україні. Думаю, що близько 150–200 осіб ми підтримаємо на виборах. Це будуть сучасні, порядні і професійні люди. Люди з гущі народу. Люди ідейні і відповідальні.
Станіслав Ніколаєнко, лідер партії «Об'єднані ліві і селяни», січень 2012 р.

Партія «Об'єднані ліві і селяни» була суб'єктом висування 14 кандидатів в одномандатних виборчих округах. Однак ще 10 членів партії стали суб'єктами виборчого процесу через процедуру самовисування. Лідер партії С. Ніколаєнко балотувався в окрузі № 185 Херсонської області, 10 кандидатів партія висунула в округах АР Крим, по

одному кандидату – в округах Тернопільської, Запорізької областей і Києві. Зазначимо, що серед 14 «партійних» кандидатів-мажоритарників 9 були безпартійними і балотувалися в округах АР Крим. 10 кандидатів, які із зазначенням членства були зареєстровані ЦВК через «самовисування», балотувалися в округах Дніпропетровської, Харківської, Миколаївської областей і м. Києві (по одному кандидату); Житомирської (2 кандидати), Хмельницької (4 кандидати) областей. Серед них були І. Чиж (округ № 191, Хмельницька область), О. Баранівський (округ № 66, Житомирська область), Й. Вінський (округ № 192, Хмельницька область).

Зазначимо також, що ліві балотувалися переважно в округах, що знаходились у межах міст (лише 3 кандидати змагалися за голоси виборців у межах селищ міського типу). Це означає, що потенційний виборець, який міг проголосувати за кандидата з партійним статусом «Об'єднані ліві і селяни» був мешканцем міста центрально-західного і південно-східного регіонів.

Кожен з кандидатів мав свою передвиборчу програму. За результатами порівняльного аналізу текстів передвиборчих програм кандидатів-мажоритарників від партії «Об'єднані ліві» було виявлено, що ці документи, хоча і належать різним людям, але мають багато спільного. Зокрема 10 з 24 програм були ідентичними за структурою і змістом (за винятком пункту «завдання на окрузі»). Вони починалися з короткої преамбули «Я іду на вибори…», їх змістовна частина складалася із завдань, які ставить собі кандидат на загальнодержавному рівні, завдань «республіканського» рівня і завдань «на окрузі» і завершувалися гаслом «Прийшов час встановлення соціальної справедливості! Я знаю, як зробити нашу країну справедливою державою, без жебраків і олігархів». Що стосується програм кандидатів, які були членами партії, але балотувалися через самовисування, то повних збігів текстових блоків у їх програмах виявлено не було. Пропозиції цих мажоритарників за змістом не виходили за межі ідеологічних принципів «Об'єднаних лівих і селян». Винятком були лише дві програми, які належали кандидатам В. Нечипоруку і С. Синенко, які балотувалися в округах Хмельницької і Дніпропетровської областей, відповідно. В одній з них було порушено тему російської мови і визначено за необхідне надання їй статусу державної, у другій – тему об'єднання православних християн в Єдину Українську православну церкву і було присутнє гасло «З Богом – до перемоги!». Проблема релігійної ідентичності за час виборчої активності лівих не порушувалися жодного разу, а щодо мовного питання, то партія виступала за підтримку української мови [33].

Після «другого» за історію партії «Об'єднані ліві і селяни» (упродовж вересня–жовтня 2012 р.) з'їзду її діяльність як суб'єкта виборчого процесу складно було назвати активністю. Партійні інформаційні ресурси були використані як канали комунікації окремих кандидатів (С. Ніколаєнка, Й. Вінського, Г. Задирка, В. Хотлубея та інших) зі своїми виборцями в округах. У цей період було опубліковано низку інтерв'ю з кандидатами від партій, у яких висвітлювалися мотиви і наміри претендентів на депутатський мандат. Зміст виборчої риторики спікерів партії у цей період становила критика податкової, аграрної і соціальної політики держави, оцінки ситуації на округах і виборчої кампанії у цілому.

За результатами голосування кандидати-мажоритарники, що представляли партію «Об'єднані ліві і селяни» на виборах не набрали достатньої кількості голосів, щоб пройти до парламенту. Серед 24 представників лівих* найбільше голосів набрали лише троє – С. Ніколаєнко (16,18%), Й. Вінський (11,22%), Г. Задирко (8,49%). Підтримка решти кандидатів не вийшла за межі 3%. За рейтингом на окрузі, виведеним ЦВК, до першої трійки кандидатів увійшли лише С. Ніколаєнко і Й. Вінський, у цілому, представники «Об'єднаних лівих» посіли останні позиції (див. Таблицю VII.1.).

Таблиця VII.1

Результати голосування за кандидатів, що представляли партію «Об'єднані ліві і селяни» на парламентських виборах 2012 р. в Україні [34]

№	ПІБ кандидата	Адміністративно-територіальна одиниця, в окрузі якої балотувався кандидат	Результат голосування, %	Рейтинг
1	Ніколаєнко Станіслав Миколайович	Херсонська область	16,18	3-тє місце з 14
2	Вінський Йосип Вікентійович	Хмельницька область	11,22	3-тє місце з 9
3	Задирко Геннадій Олександрович	Миколаївська область	8,49	4-те місце з 10
4	Баранівський Олександр Петрович	Житомирська область	2,93	8-ме місце з 12
5	Чиж Іван Сергійович	Хмельницька область	2,49	8-ме місце з 11
6	Синенко Світлана Іванівна	Дніпропетровська область	2,39	6-те місце з 6
7	Ковальчук Василь Іванович	Хмельницька область	2,08	6-те місце з 8
8	Каплієнко Володимир Володимирович	Житомирська область	1,96	11-те місце з 23
9	Хотлубей Василь Григорович	Запорізька область	1,29	11-те місце з 18
10	Нечипорук Володимир Павлович	Хмельницька область	1,17	11-те місце з 14
11	Жаріков Іван Петрович	АР Крим	1,11	10-те місце з 19
12	Бугрєєв Сергій Іванович	Харківська область	1,04	6-те місце з 6

* Маються на увазі кандидати, суб'єктом висування яких була партія, і кандидати, що балотувалися через самовисування із зазначенням членства в партії.

Продовження таблиці VII.1

13	Гамма Сергій Михайлович	АР Крим	0,99	13-те місце з 18
14	Півторак Роман Євстахійович	Тернопільська область	0,7	7-ме місце з 7
15	Литвинов Анатолій Анатолійович	АР Крим	0,68	13-те місце з 20
16	Купчишина Діна Леонідівна	АР Крим	0,62	14-те місце з 18
17	Гаврилюк Олена Анатоліївна	АР Крим	0,61	11-те місце з 21
18	Ратушний Микола Данилович	м. Київ	0,49	19-те Місце з 21
19	Дорофєєв Ігор Іванович	АР Крим	0,49	17-те місце з 18
20	Сидоренко Олексій Миколайович	м. Київ	0,39	16-те місце з 17
21	Золотарьов Павло Олександрович	АР Крим	0,36	17-те місце з 20
22	Мосієнко Володимир Дмитрович	АР Крим	0,34	15-те місце з 15
23	Устіменко Андрій Ігорович	АР Крим	0,34	24-те місце з 24
24	Нірський Олександр Михайлович	АР Крим	0,21	24-те місце з 24

Розподіл голосів виборців між кандидатами показує, що найбільшу підтримку мали ті, які за свою політичну кар'єру вже були в органах центральної влади (С. Ніколаєнко, Й. Вінський, О. Баранівський, І. Чиж). У регіональному вимірі представникам «Об'єднаних лівих і селян» найбільшу підтримку надали виборці Херсонської, Хмельницької і Миколаївської областей, найменшу – виборці АР Крим.

Таким чином, усе вищезазначене, дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, поява і діяльність партії «Об'єднані ліві і селяни» у період виборчої кампанії 2012 р. є прикладом тієї партії, політичне значення якої не вийшло за межі поняття «виборчого проекту». Метою цього проекту було створення майданчика для виборчої активності окремих політиків. Партія була маловідомим, але «брендом», використовуючи який, можна було отримати політичні дивіденди. Конкурентоспроможним продуктом, який виробила партія «Об'єднані ліві і селяни» у період виборчої кампанії 2012 р., стала передвиборча програма, що була розтиражована на меседжі для кандидатів-мажоритарників.

По-друге, низька організаційна спроможність, яка була спричинена диспропорціями у структурній організації партії (наявність управлінського апарату партії і неукомплектованість регіональних структур, відсутність

партійного менеджменту «середньої ланки»), а також низький рівень групової солідарності, високий особистісний фактор (що ускладнювало вирішення міжособистісних конфліктів і ролі окремих особистостей у партії за рахунок внутрішньопартійних норм) – стали чинниками, що не дозволили партії витримати конкуренцію з іншими політичними силами.

По-третє, партія «Об'єднані ліві» мала специфічну виборчу риторику, яка була побудована на двох темах: соціально-класовому конфлікті між «багатими» і «бідними» та олігархізації політики. Прийомами, які використовувала партія для політизації конфлікту і викриття олігархату в політиці, були популізм і агресивна критика опонентів, що спричинило розмиття електорального поля партії. Агітаційна активність партії зводилася переважно до інформування виборців (через ЗМІ, Інтернет, прес-конференції,) про погляди її членів на окремі питання державної політики. Меншою мірою ліві використовували «вуличні» форми активності: проведення демонстрацій, мітингів, акцій протесту, – що пояснюється браком фінансування і веденням незалежної виборчої активності партійців у зв'язку з відсутністю партійного списку.

У підсумку зазначимо, що вибраний партією «Об'єднані ліві і селяни» формат участі у виборах, її виборча риторика і способи конструювання ідеологічної ідентичності виявилися неефективними і не дозволили набрати кандидатам, що представляли партію у мажоритарних округах, достатньої кількості голосів виборців для проходження до Верховної Ради України.

1. Проект програми лівих, лівоцентристських сил «Українська лівиця», Проект звернення до ЦК КПУ щодо Декларації про єдність дій лівих сил, Проект алгоритму створення блоку лівих, лівоцентристських партій «Українська лівиця», Проект листа першому секретарю ЦК КПУ П.М. Симоненку щодо Декларації про єдність дій лівих сил – Див. : «За справедливу Україну» – проект програми лівих, лівоцентристських сил «Українська лівиця» [Електронний ресурс]. – 8 серпня 2009 р. – Режим доступу: www.nickolaenko.info/readarticle.php?article_id=86, а також: «Справед ливість» – за єдність лівих сил [Електронний ресурс]. – 10 серпня 2009 р.– Режим доступу: www.nickolaenko.info/readarticle.php?article_id=87

2. «Справедливість» – за єдність лівих сил [Електронний ресурс]. – 10 серпня 2009 р.– Режим доступу: www.nickolaenko.info/readarticle.php?article_id=87

3. Новые левые. [Електронний ресурс]. – 23 листопада 2011 р.– Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2011/11/new-left/#more-6666

4. Вибори до Верховної Ради 2002. Результати голосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=400&rejim=0

5. Місцеві вибори 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/ pls/vm2012/wp001

6. Офіційний сайт партії «Народна влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.narodna-vlada.org.ua/news/465

7. Вибори до Верховної Ради 2006. Кандидати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001

8. Позачергові вибори до Верховної Ради 2007. Кандидати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001

9. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / За ред.. М. Кармазіної. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 588 с.

10. «Громадські організації» сайту партії «Об'єднані ліві і селяни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/

11. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.dzmi.informjust.ua

12. Об'єднані ліві спланували роботу [Електронний ресурс]. – 28 лютого 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/02/obednani-livi-splanuvali-robotu/#more-7268

13. Інтерв'ю зі Станіславом Ніколаєнком про об'єднавчі процеси в партії, політичну корупцію, взаємовідносини з Росією, холоднечу в Україні та майбутні вибори [Електронний ресурс]. – 15 лютого 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/02/interview-nikolaenko-pro-situaciyu/

14. Головна сторінка сайту партії «Об'єднані ліві і селяни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua

15. Програмна заява партії «Об'єднані ліві і селяни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2011/12/programna-zayava/#more-6791

16. Дмитро Воронін: Тільки об'єднавши зусилля можна змінити владу «для себе» на владу для людей [Електронний ресурс]. – 23 січня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/voronin-pro-obednannya/#more-6989

17. Документи політради. Доповідь на засіданні Політради партії 31 березня 2012 року. Про соціально-економічну, політичну ситуацію в країні та завдання партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/

18. Доповідь на засіданні політради партії 31 березня 2012 року. Про соціально-економічну, політичну ситуацію в країні та завдання партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/

19. Програмна заява партії «Об'єднані ліві і селяни» http://www.livi.org.ua/2011/12/programna-zayava/#more-6791

20. Пані Королевська! Дітей війни не турбувати! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/oleksandr-baranivskiy-pani-korolevska-ditey-viyni-ne-turbuvaty/, а також – Документи політради. Доповідь на засіданні Політради партії 31 березня 2012 року. Про соціально-економічну, політичну ситуацію в країні та завдання партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/

21. За справедливу Україну без олігархів і жебраків – інтерв'ю Станіслава Ніколаєнка [Електронний ресурс]. – 16 січня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/about-united-left/#more-6844

22. Олександр Баранівський: Куди подітись лівому електорату – кругом одні олігархи [Електронний ресурс]. – 30 березня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/03/baranivskiy-kudy-poditys-livomu-elektoratu/#more-7328

23. Олег Долінський: Незалежність від Конституції, або права дітей війни владі не цікаві [Електронний ресурс]. – 28 серпня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/08/dolinskiy-prava-ditey-viyny-nikomu-ne-cikavi/#more-8251

24. Олександр Севастьянов: Лівоцентристи виправдають очікування українців і об'єднаються [Електронний ресурс]. – 23 листопада 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2011/11/oleksandr-sevastyanov-livocentristam-treba-poraditis/#more-6693

25. Передвиборна програма партії «За Україну без олігархів і жебраків (повний і короткий виклад) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/08/short-programm/#more-8142

26. ХОТЯТ ЛИ НАШИ ЛЮДИ СПРАВЕДЛИВОСТИ? (размышления трезвого человека с левыми взглядами) [Електронний ресурс]. – 22 червня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/06/%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%8F%D1%82-%D0%BB%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%88%D0%B8-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B7/#more-8041

27. Йосип Вінський. Яким чином олігархи планують перемогти народ? (Пам'ятка для виборців) [Електронний ресурс]. – 28 серпня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/08/vinskiy-pamyatka-dlya-viborciv/#more-8254

28. Політвиконком партії «Об`єднані ліві і селяни» обговорив передвиборчу програму та затвердив план підготовки VIII з'їзду партії [Електронний ресурс]. – 28 травня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/05/pvk-29-05/#more-7889

29. 13 березня відбулось засідання політвиконкому партії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/03/obednani-livi-za-chesni-vybory/#more-7368

30. Об’єднані ліві затвердили символіку партії та взяли курс на вступ до Соцінтерну [Електронний ресурс]. – 31 січня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/ols-vstupaet-v-socintern/#more-7094

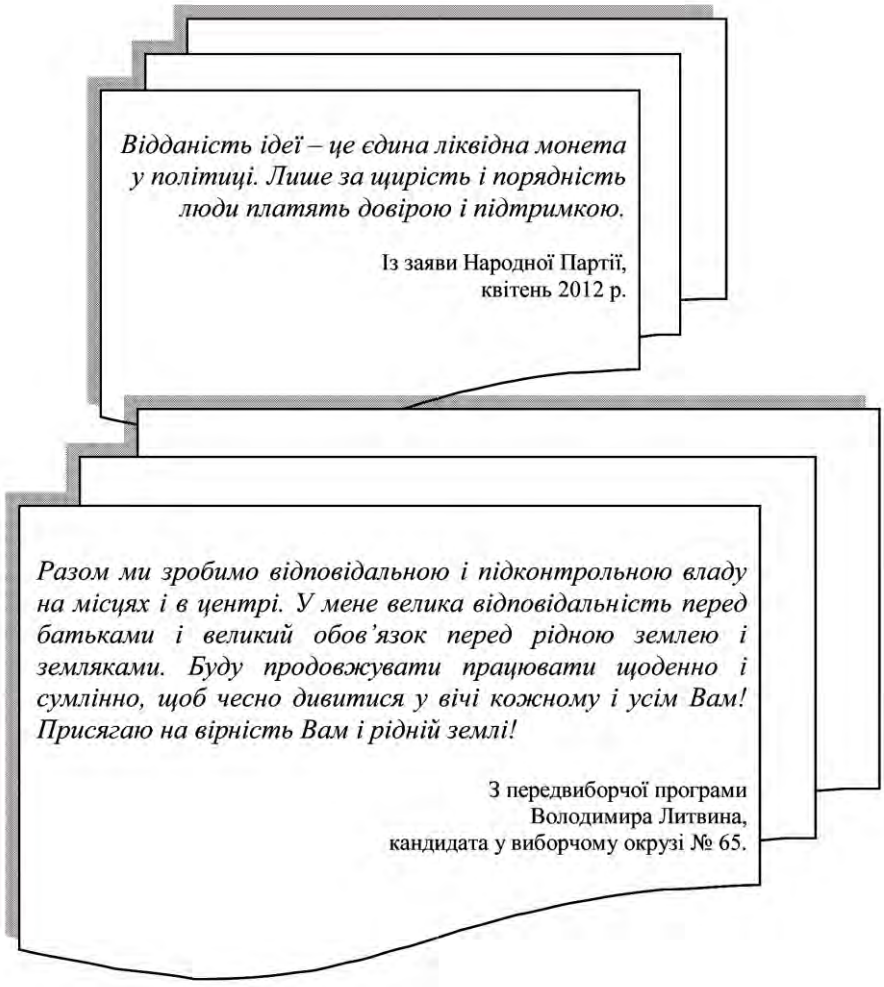
31. Об’єднані ліві готуються до проведення виборів в столиці (10 квітня відбулося чергове засідання Політвиконкому партії «Об’єднані ліві і селяни»). [Електронний ресурс]. – 10 квітня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/04/pvk-10-04/#more-7537

32. Про участь у виборах до парламенту в жовтні 2012 року та поточні завдання партії /Доповідь С. Ніколаєнка на VIIIз’їзді партії «Об’єднані ліві і селяни» [Електронний ресурс]. – 4 серпня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/08/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%83-%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%85-%D0%B4%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83-%D0%B2-%D0%B6%D0%BE/#more-8201

33. Станіслав Ніколаєнко: Об’єднати Україну, зробити її заможною і справедливою [Електронний ресурс]. – 26 січня 2012 р. – Режим доступу: http://www.livi.org.ua/2012/01/nickolaenko-obednaty-ukrainu/#more-6909

34. Результати виборів до Верховної Ради України 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039&PT001F01=900

РОЗДІЛ VIII
НАРОДНА ПАРТІЯ: СКРОМНІ УСПІХИ АУТСАЙДЕРА

Історична довідка

Народна Партія *зареєстрована Міністерством юстиції України 30 грудня 1996 р. як Аграрна партія України (АПУ; реєстраційний номер 812). У липні 2004 р. згідно з рішенням VI з'їзду була перейменована на Народну аграрну партію України. VII позачерговий з'їзд партії (11 лютого 2005 р.) прийняв рішення про чергову зміну назви на Народна Партія (НП). Лідери партії: М. Зубець (1996 р. – 1997 р.), К. Ващук (1997 р. – 1999 р.), М. Гладій (1999 р. – 2003 р.), І. Кириленко (2003 р. – 2004 р.), В. Литвин (з 2004 р.).*

За результатами парламентських виборів 1998 р. до Верховної Ради України партія не пройшла (однак 8 її членів потрапили до парламенту за мажоритарними округами). З метою підтримки кандидатури Л. Кучми на президентських виборах 1999 р. АПУ увійшла до складу Блоку політичних партій «Наш вибір – Леонід Кучма!». У 2002 р. партія пройшла до парламенту у складі Виборчого блоку політичних партій «За Єдину Україну!». З 2002 р. у Верховній Раді України діяла фракція АПУ, яка у 2004 р. була перейменована на фракцію Народної аграрної партії України.

У парламентських виборах 2006 р. Народна Партія брала участь у складі «Народного блоку Литвина», який не подолав виборчого бар'єра і до парламенту не потрапив.

За результатами позачергових парламентських виборів 2007 р. Народна Партія пройшла до парламенту у складі «Блоку Литвина» й отримала 13 депутатських мандатів, а лідер партії В. Литвин (у грудні 2008 р.) в чергове був обраний Головою Верховної Ради України (вперше був Головою у 2002 – 2006 рр.). З 2007 р. у парламенті діяла фракція «Блок Литвина», яка разом з «Блоком Юлії Тимошенко» і Блоком «НАША УКРАЇНА – НАРОДНА САМООБОРОНА» створили коаліцію. У 2010 р. фракція змінила назву на фракція «Народної Партії» й увійшла до пропрезидентської коаліції. У 2010 р. В. Литвин брав участь у першому турі президентських виборів як офіційний кандидат у Президенти України від Народної Партії. Станом на жовтень 2012 р. партія мала 21967 партійних осередків.

Політичний досвід Народної Партії і її лідера міг посприяти збільшенню рівня впізнаваності і популярності партії серед населення на парламентських виборах 2012 р. Утім, дійсність виявилася іншою. У період листопада 2011 р. – лютого 2012 р. Народна Партія не давала значних інформаційних приводів для обговорення її діяльності на національному рівні. Її лідер мав високий рівень публічності як Голова Верховної Ради України, а отже, перейняв, здавалося, на себе основну роль у процесі формування передвиборчого образу власної партії. Будучи свідомим того, що його парламентська діяльність і позиція з приводу низки питань державного і суспільного значення стануть в очах виборців складовими іміджу Народної Партії, за рік до виборів В. Литвин почав дещо критичніше оцінювати діяльність чинної влади. Метою такої стратегії, ймовірно, було дистанціювання представників провладних сил, особливо тих, дії яких викликали гостро негативну реакцію українського суспільства і світового співтовариства. Так, у грудні 2011 р. під час зустрічі з послом Чехії

І. Почухом спікер парламенту визнав, що Прем'єр-міністр України М. Азаров заклав у бюджет 2012 р. «надмірний оптимізм» (у тому числі щодо запланованого зростання ВВП, розміру доходів і видатків тощо) [1]. За день до вищезгаданої зустрічі В. Литвин у інтерв'ю журналістам висловив своє здивування тим, що М. Азаров розпорядився прийняти бюджет за жорстким сценарієм і поскаржився на «ручний режим» управління в органах української влади [2]. Ще одним прикладом «стриманого» дистанціювання лідера Народної Партії від провладних сил був факт того, що В. Литвин назвав рішення Житомирської міськради щодо виділення 600 тис. грн. на придбання службового автомобіля для мера Житомира (В. Дебоя) негативним явищем, оскільки «це несвоєчасно» [3]. Окрім того, у лютому 2012 р. Голова парламенту засудив вирок, винесений Ю. Луценку і наголосив, що посадові особи, причетні до рішення у справі ув'язненого опозиціонера, мусять усвідомити відповідальність за його прийняття, а також за подальший розвиток подій [4].

Новий виборчий закон розрахований на демократичнее суспільство… Думаю, треба дати людям можливість самим приймати рішення, щоб потім не було нарікань, що вони не мали відношення до формування влади. Тепер доля країни – і це не пафос – в руках людей. Бо не залишилося жодної можливості, жодної шпарини для адміністративного ресурсу.
Володимир Литвин, голова Народної Партії, листопад 2011

Що стосується оцінки В. Литвином і, відповідно, Народною Партією нового виборчого закону, ініційованого ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ і прийнятого 17 листопада 2011 р. Верховною Радою України, то вона була цілковито схвальною. У листопаді 2011 р. спікер парламенту заявив, що у новий закон про вибори народних депутатів України закладено високі демократичні стандарти, а його прийняття має не тільки внутрішнє значення, але й міжнародне звучання [5]. Окрім того, він наголосив, що новий закон розрахований на демократичне суспільство, «вся відповідальність за те, яка влада буде сформована в результаті виборів, буде лягати на людей» [5]. Підтримка В. Литвином нового виборчого закону розглядалася експертами найперше у контексті його можливості балотування за мажоритарним округом, а саме – як бажання лідера Народної Партії створити для себе «запасний варіант» для проходження до нової Верховної Ради України на випадок невтішних прогнозів щодо результатів виборчих перегонів для Народної Партії [6].

Ще у грудні 2011 р. було невідомо, яким саме способом політик буде балотуватися до парламенту на жовтневих виборах (за партійним списком чи у одному з мажоритарних округів) [7]. Утім, у лютому 2012 р. в українській пресі з'явилися повідомлення про використання В. Литвином адміністративного ресурсу для проведення власної передвиборчої кампанії. Спираючись на частоту поїздок до Новоград-Волинського виборчого округу Житомирської області (на території

Це фінансування виборчої кампанії за рахунок коштів платників податків… Тобто, на вибори по цьому округу можна вже не йти. Литвин їх виграв.
Арсеній Яценюк, лідер Об'єднаної опозиції, грудень 2011 р.

якого знаходиться рідне село політика) експерти зробили висновок, що саме його В. Литвин обрав за «плацдарм» політичної боротьби за новий депутатський мандат. У підтвердження вищезазначеного слід навести факт того, що за друге півріччя 2011 р. Голова парламенту відвідав Новоград-Волинський район з робочими поїздками дев'ять разів, у той час як з офіційними приводами приїжджав до Львова лише один раз, а до Донецька – жодного разу [8]. Вищезгадані робочі поїздки були, по суті, виявом недобросовісної виборчої кампанії за рахунок державних коштів, через що у пресі В. Литвина прозвали одним з «vip-утриманців українського бюджету»[8]. Рідний для В. Литвина регіон (поряд з аналогічними місцинами, звідки родом Л. Кучма, В. Ющенко тощо) підпадає під категорію так званих «оаз» – територій, з якими певні політики пов'язані своїм походженням і з електоратом яких останні «працюють» найбільш активно і охоче. Тож концентрація ресурсів і результати пильної уваги окремих політичних суб'єктів до локальних проблем їхніх власних «оаз» можуть формувати для них сприятливі умови впливу на виборців [9].

Я не знаю, що таке гра у владу чи опозицію, завжди притримуюсь позиції справи. Як мінімум, намагаюся займати конструктивну позицію, ухвалювати рішення, які є найменшим злом.
Володимир Литвин,
голова Народної Партії,
листопад 2011 р.

Варті уваги результати аналізу діяльності регіональних членів Народної Партії. Можемо говорити про відсутність протистояння і фактичну тісну співпрацю між представниками Народної Партії і провладної ПАРТІЇ РЕГІОНІВ на усіх рівнях – від регіонального до загальнонаціонального, про що опосередковано свідчила низка фактів. Так, наприклад, як зазначалося у звіті про діяльність у 2011 р. депутата Одеської обласної ради VI скликання С. Степаненка, під час сесійної роботи всі його пропозиції, що були внесені стосовно проектів п'яти рішень обласної ради, були згодом прийняті [10]. При чому, очевидним є те, що ініціативи С. Степаненка, члена нечисленної фракції Народної Партії (12 депутатів), були підтримані представниками фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, яких у райраді на той час була переважна більшість – 85 депутатів (зазначимо, що чисельність позафракційних депутатів становила 11 осіб, а у кожній з п'яти інших фракцій Одеської обласної ради перебувало не більше 7 осіб).

Звісно, стандарти демократії визначає той, хто сильніший. У першу чергу, економічно.
Володимир Литвин,
голова Народної Партії,
лютий 2012

Що стосується парламентської діяльності фракції Народної Партії, то дані щодо голосувань її депутатів яскраво свідчили про дотримання жорсткої дисципліни і субординації з провладною ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ щодо схвалення або несхвалення окремих законодавчих ініціатив. Так, наприклад, член фракції Народної Партії В. Шпак за дві сесії Верховної Ради України (11 квітня і 18 травня 2012 р.) в усіх випадках (274 голосувань) [11] голосував «за» синхронно з представниками ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (61 раз), або, будучи присутнім на засіданні, не голосував взагалі (213 разів) за розглядувані законопроекти. Лише одного разу Народна

Партія публічно і безапеляційно заявила про свою, відмінну від провладної, позицію. Наприкінці травня 2012 р. фракція Народної Партії прийняла одноголосне рішення не підтримувати законопроект «Про засади державної мовної політики», що був винесений на розгляд парламентом членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ В. Колесніченком та С. Ківаловим і передбачав розширення застосування російської мови на регіональному рівні [12]. Незважаючи на проголошену заяву, депутатські картки членів фракції партії, за їхньої відсутності у залі засідань, були використані для голосування «за» прийняття скандального законопроекту, але згодом ці голоси були ними відкликані [13]. Згодом Голова українського парламенту В. Литвин, попри власну обіцянку і громадські протести, підписав контроверсійний законопроект, відправивши його на остаточне схвалення Президентом.

У ході аналізу інформаційного наповнення сайту Народної Партії ми виявили низку характерних передвиборчих тенденцій. По-перше, за рік до виборів, порівняно з міжвиборчим періодом, відбулося традиційне серед українських партій інформаційне «пожвавлення» в інтернет-просторі. Збільшення частоти повідомлень відбулося у розумних межах (на відміну від численних партійних сайтів, які «оживають» синхронно з настанням чергової передвиборчої кампанії): сайт Народної Партії був активним і регулярно наповнювався з 2004 р. З-поміж іншого, про порівняно якісну присутність Народної Партії у мережі Інтернет свідчило існування рубрики «Точка зору» – рідкісної для переважної більшості сайтів українських партій аналітичної рубрики, в якій містилися публікації з нагальних суспільних питань, зокрема тих, що стосуються сільського господарства і проблем екології.

По-друге, у рубриці сайту «Заяви партії» у першій половині 2012 р., порівняно з 2011 р., зросла кількість повідомлень «реагувального» характеру. Аналіз повідомлень зазначеної рубрики показав, що їх умовно можна розділити на дві групи: заяви-маніфести або заяви-заклики (адресовані до «політичних сил», які «дійсно відстоюють інтереси народу і країни», урядовців, працівників міністерств, відповідальних органів і навіть до світових лідерів), а також заяви, спрямовані на захист окремих партійних членів або іміджу партії загалом. Так, у 2010 р., коли в Україні проходили місцеві вибори, заяв першої групи налічувалося 14 (короткі повідомлення-заклики про потребу державної підтримки сільського товаровиробника, розвитку спорту, справедливості під час нарахування пенсій і стабільності їхньої виплати, забезпечення непорушності державного кордону, припинення спекуляцій щодо мовного питання, підвищення інвестиційної привабливості й ін.), другої – 5 (що містили, в основному, гостру реакцію на випадки нападів на регіональні офіси і місцевих представників Народної Партії перед місцевими виборами).

У 2011 р. – «безвиборчому» році, – заяв партії налічувалося усього 5, з яких 4 – заяви-маніфести популістського характеру («Соціальні гарантії громадян України мають бути законодавчо захищені», «Нове виборче законодавство – запорука політичної стабільності»,«Ефективне місцеве самоврядування – запорука якості життя людей і розвитку країни» тощо), 1 – заява до правоохоронних органів з вимогою оперативного реагування на факти політичного тиску і шантажу одного з регіональних представників партії. У

першій половині 2012 р. можна було спостерігати зміщення акценту з заяв-закликів – за перші 6 місяців 2012 р. їх налічувалося лише 2 одиниці з 7 («Соціальні видатки бюджету потрібно максимально збільшити», «Потрібно зберегти землю в руках простих людей»).

Решта заяв за вищезазначений період (5 одиниць) стосувалися реакції партії на низку подій, зокрема тих, які прямо або опосередковано могли завдати шкоди іміджу Народної Партії в очах виборців перед парламентськими виборами. Наприклад, у березні 2012 р. на офіційному сайті МВС України у блозі міністра внутрішніх справ України В. Захарченка була опублікована стаття «Міліція на боці Закону і поза політикою», у якій перелічувалася кількість і партійна належність депутатів рад різних рівнів, які у 2010–2011 рр. були притягнуті до кримінальної відповідальності. Серед депутатів таких провідних українських партій, як ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», НУНС й ін., були згадані також й 23 депутати від Народної Партії. З приводу зазначеної інформації на сайті Народної Партії й була опублікована одна з вищезгаданих заяв, у якій зазначалося, що В. Захарченко поширив неперевірену і непідтверджену інформацію, адже у відповідь на офіційний запит до міністра внутрішніх справ України представники партії не отримали конкретних даних з приводу скоєних порушень серед депутатів рад від Народної Партії та, власне, конкретних прізвищ таких правопорушників. Слід відзначити й те, що на офіційному сайті Верховної Ради України серед депутатських запитів 20 членів фракції Народної Партії жодної інформації щодо офіційного запиту до МВС України з приводу вищезгаданого питання (станом на кінець травня 2012 р.) віднайти не вдалося.

Ми переконані, що зрадники не мають жодних перспектив у політиці… Чесність перед людьми і вірність програмним ідеям і принципам – це ключові засади діяльності Народної Партії. Відданість ідеї – це єдина ліквідна монета у політиці. Лише за щирість і порядність люди платять довірою і підтримкою. У єдиній і згуртованій команді народників є місце лише для тих, хто готовий виконувати партійну програму і зберігати вірність своїм виборцям.

Із заяви Народної Партії, квітень 2012 р.

Характерно, що заяви партії, очевидно, мали на меті продемонструвати виборцям турботу партії про проблеми своїх членів (як відбулося, приміром, у випадку зі звільненням голови районної організації Народної Партії В. Царя з посади головного лікаря Міжгірської центральної районної лікарні у Закарпатській області) і категоричну позицію щодо «відступників» і «зрадників» партійних інтересів. Так, у квітні 2012 р. у своїй заяві Народна Партія висловила обурення виходом із її фракції депутата Дніпропетровської міської ради В. Гетьмана, який, як повідомлялося, був обраний за підтримки Народної Партії і згодом очолив депутатську фракцію Народної Партії у зазначеній міській раді [14]. Дійсно, станом на кінець травня 2012 р. В. Гетьман на офіційному сайті Дніпропетровської міської ради значився позафракційним, понад те, фракції Народної Партії, сформованої трьома депутатами після місцевих виборів 2010 р., уже не існувало [15]. Показово, що решта членів фракції – О. Галаган і

Можу сказати одне: Народна Партія братиме участь у виборах, і ставка – на округи. Хоча в моїх однопартійців є побоювання, що їх можуть «зачистити».
Володимир Литвин, голова Народної Партії, лютий 2012

В. Явтушенко, хоча також значилися позафракційними депутатами на сайті міськради у травні 2012 р., проте, за невідомих причин, не були згадані разом з В. Гетьманом у партійній заяві про «відступників» [16]. Згодом «зрад-ник» В. Гетьман вступив до депутатської фракції Політичної партії «Фронт Змін», а двоє його колишніх однопартійців так і залишилися позафракційними.

Зазначені втрати Народної Партії в регіонах на рівні обласних і міських рад не єдині, яких зазнала партія з 2010 р. – року місцевих виборів в Україні. Варта уваги доля фракції Народної Партії У Миколаївській обласній раді, де до кінця весни 2012 р. вона припинила своє існування, а її 5 членів або перейшли до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (2 особи), або ж стали позафракційними (3 особи) [17].

Фракції Народної Партії у Черкаській [18], Чернігівській і Кіровоградській [19] обласних радах з 2010 р. недорахувалися по одному своєму депутату, які перейшли у стан позафракційних, а у Вінницькій обласній раді один з депутатів партійної фракції перейшов до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. У першій половині 2012 р. єдиний представник Народної Партії у Сумській обласній раді числився у фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ [20]. Лише у Рівненській обласній раді за досліджуваний період у фракції Народної Партії було поповнення за рахунок одного члена партії Єдиний Центр [21]. Таким чином, на сайті Народної Партії було гостро засуджено вихід з її фракції лише одного з депутатів, у той час як не було опубліковано жодної інформації і реакції щодо решти, як мінімум, 12 осіб, переходи яких до інших фракцій або у стан позафракційних (за наявності у раді відповідної фракції Народної Партії) було виявлено у ході аналізу складу обласних і міських рад. (Зазначимо, що можливості прослідкувати, як часто переходи до фракцій інших партій супроводжувалися виключенням «відступників» з лав Народної Партії не було можливості за відсутності відкритого доступу до таких даних).

Що стосується актуального перед початком передвиборчої кампанії питання участі у чергових парламентських виборах Народної Партії – зокрема як автономної партійної одиниці або ж частини єдиного партійного об'єднання, – то у 2011 р. В. Литвин заявив, що НП ще з 2007 р. веде діалог з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ про співробітництво. Влітку 2011 р. він наголосив, що злиття партій буде залежати від того, чи буде це рішення «збігатися з потребами країни» [22]. У свою чергу, восени 2011 р. журналісти оцінювали шанси на приєднання Народної Партії до провладної ПАРТІЇ РЕГІОНІВ як високі найперше через те, що підвищення внаслідок реформи виборчого законодавства прохідного бар'єра до 5% могло створити нездоланні перешкоди для партії на шляху до парламентських крісел [23].Проте вже у грудні 2011 р. В. Литвин оприлюднив заяву, згідно з якою Народна Партія планувала брати участь у парламентських виборах 2012 р. самостійно, а також підкреслив, що буде стимулювати своїх однопартійців до участі у виборах у мажоритарних округах [7]. Окрім того,

лідер партії не відповів ствердно на запитання журналістів щодо результатів згаданих вище тривалих переговорів про об'єднання з ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ для спільної участі у виборчих перегонах [7].

Проте вже у серпні 2012 р. члени Народної Партії прийняли рішення балотуватися до Верховної Ради України лише за мажоритарними округами. За словами В. Литвина, на заваді участі Народної Партії у виборах за багатомандатним округом стала відсутність коштів на проведення передвиборчої кампанії, а також невпевненість у тому, що за результатами виборів вона подолає 5% бар'єр [24].

Дійсно за сукупністю ознак станом на 2012 р. Народна Партія втратила свої колишні позиції і не справляла враження партії, що активно себе позиціонує і провадить широкомасштабну роботу зі залучення нових і утримання старих прихильників. Так, з огляду на тематику інформації, що публікувалася на офіційному сайті партії, звіти про діяльність партії в регіонах України, на відміну від партійних заяв і «точок зору», не були пріоритетом НП. За досліджуваний рік серед анонсів партійних подій за 2012 р. лише один стосувався партійної активності як такої і був присвячений XII з'їзду партії, на якому були висунуті кандидати від партії за одномандатними округами. Решта 40 анонсів подій стосувалися участі В. Литвина (27 анонсів) й інших членів партії, переважно чинних на той час народних депутатів від НП (13 анонсів), у політичних ток-шоу, круглих столах, прес-конференціях тощо.

Рейтинг Народної Партії протягом 2012 р. за даними соціологічних опитувань провідних соціологічних служб (Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова і Київського міжнародного інституту соціології) не підіймався вище 1,2% від голосів усіх опитуваних респондентів. Нагадаємо, що на позачергових виборах до Верховної Ради України 2007 р. «Блок Литвина», до якого увійшли Народна Партія і Трудова партія України, набрав 3,96% голосів виборців [25]. Характерно, що рейтинг Народної Партії протягом 2012 р. майже повністю збігався з рейтингом В. Литвина: за результатами всеукраїнських опитувань, якби вибори Президента України відбулися у вересні 2012 р., то спікера українського парламенту підтримали б 0,9 % виборців [26]. Серед іншого, це вказує на те, що поширена серед українських партій практика «персоніфікації» партійної діяльності набула свого продовження й у випадку з Народною Партією.

Тож до виборчих перегонів 2012 р. позиції Народної Партії ослабли настільки, що для забезпечення своїх шансів на проходження до парламенту наступного скликання троє членів Народної Партії і водночас її фракції у Верховній Раді І. Шаров, О. Зарубінський і К. Ващук тимчасово призупинили своє членство у НП, і як безпартійні, були внесені до виборчого списку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. За словами В. Литвина, він поставився до цього спокійно і стримано, а також розцінив такий крок як доказ того, що «серйозні працюючі люди є запитаними» [24]. Решта кандидатів у народні депутати від Народної Партії, за прикладом свого лідера В. Литвина, балотувалися за мажоритарними округами.

Фактично, «народники» виявилися не партією, а структурою без чіткої ідеології, яка об'єднана бажанням її представників перебувати у стінах парламенту
Олексій Гарань, політолог, серпень 2012 р.

З офіційним стартом передвиборчої кампанії у серпні 2012 р. сайт Народної Партії поповнився нечисленними новинами про її діяльність й інформаційними заявами окремих партійних членів, які балотувалися в різних регіонах України за мажоритарними округами – Л. Дригало, М. Рудченка і ін. Однак за результатами виборів лише двоє мажоритарних кандидатів від НП пройшли до парламенту – голова партії і (станом на 2012 р.) чинний спікер парламенту В. Литвин (округ № 65, Житомирська область), а також народний депутат Верховної Ради України 3-го і 6-го скликань С. Гриневецький (округ №134, Одеська область). В одномандатному окрузі № 188 (Хмельницька область) переміг член Народної Партії С. Лабазюк, який брав участь у виборах як самовисуванець. Останній у своїй передвиборчій кампанії дистанціювався від партії, до якої належав: так, на його персональному сайті не було жодної згадки про Народну Партію і про приналежність до неї. Також до парламенту пройшов на той час голова депутатської фракції «Народна Партія» у Київраді, Голова Київської міської організації Народної Партії В. Мошенський, який на сайті ЦВК значився безпартійним і балотувався як самовисуванець в окрузі № 108 (Луганська область). До складу нової Верховної Ради за списком ПАРТІЇ РЕГІОНІВ увійшли троє членів колишньої фракції Народної Партії у Верховній Раді України VI скликання – І. Шаров (№ 16), О. Зарубінський (№ 38) і К. Ващук (№ 45). Усі троє значилися у виборчому списку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ як безпартійні.

Аналіз діяльності Народної Партії, її представників і голови показав, що партія втратила свої у минулому відносно стабільні позиції на електоральному полі. Від попередніх парламентських виборів 2007 р. Народна Партія не зуміла чітко позиціонувати себе на політичній арені і не відзначилася активною роботою з електоратом. Представники Народної Партії у Верховній Раді України проявили себе «гнучкими» у вирішенні низки принципових питань і несамостійними у законодавчій діяльності. Випадки виходу депутатів місцевих рад з фракцій Народної Партії або їхнього переходу до фракцій ПАРТІЇ РЕГІОНІВ засвідчили зниження ваги Народної Партії у місцевих радах, яка синхронізувала свої дії з потужною провладною партією та, таким чином, фактично втратила свою «самоідентифікацію». Мажоритарні кандидати від партії на виборах 2012 р. обрали стратегію «виживання» і різними способами дистанціювалися від партії, хоча, як видається, у цьому їх повністю підтримувала партія.

В умовах неактивної діяльності партії на електоральному полі основна функція формування її іміджу у передвиборчий період була покладена на її голову В. Литвина. Проте неоднозначні оцінки діяльності В. Литвина на посту спікера парламенту, синхронізація ним своїх дій згідно з запитами провладної сили, використання адміністративного ресурсу для проведення агітації на своєму виборчому окрузі у сукупності, як мінімум, не сприяли підвищенню рейтингів Народної Партії у загальнонаціональних масштабах. Це можна вважати випадком, коли надмірна прив’язка іміджу партії до образу її лідера

спричиняє негативний ефект у разі, коли останній втрачає популярність серед населення. Тож за сукупністю усіх факторів рішення про балотування членів Народної Партії лише за мажоритарними округами видавалося логічним на тлі значного зниження партійного рейтингу і загального занепаду Народної Партії як самостійного політичного утворення.

1.Литвин визнав, що Азаров заклав у бюджет надмірний оптимізм [Електронний ресурс] // Українська правда. – 13 грудня 2011. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2011/12/13/6833879/

2. Литвина удивило решение Азарова по «жесткому бюджету» [Електронний ресурс] // ЛІГАБізнесІнформ: Информационное агентство. – 12 грудня 2011. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/economics/575568-litvina_udivilo_reshenie_azarova_po_zhestkomu_byudzhetu.htm

3. Литвин: Не може бути, щоб люди так ненавиділи нардепів [Електронний ресурс] // УНІАН: інформаційне агентство. – 08 грудня 2011. – Режим доступу: http://www.unian.net/ukr/news/473002-litvin-ne-moje-buti-schob-lyudi-tak-nenavidili-nardepiv.html

4. Литвин признал приговор Луценко незаконным и напомнил власти об ответственности [Електронний ресурс] // Ukranews: иинформационное агентство. – 29 лютого 2012. – Режим доступу: http://ukranews.com/ru/news/ukraine/2012/02/29/65221

5. Литвин: Кожен щось втратив, але в цілому виграв справу [Електронний ресурс] // Українська правда. – 18 листопада 2011. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2011/11/18/6766948/

6. Бойко Н. Запасні аеродроми для збитих льотчиків [Електронний ресурс] // Українська правда. – 05 грудня 2011. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2011/12/5/6812674/

7. Литвин не розсекречує «свій» округ, щоб не гнобили наперед [Електронний ресурс] // УНІАН: інформаційне агентство. – 12 грудня 2011. – Режим доступу: http://www.unian.net/ukr/news/473874-litvin-ne-rozsekrechue-sviy-okrug-schob-ne-gnobili-napered.html

8. Лещенко С. «Литвин: виборча кампанія за гроші платників податків» [Електронний ресурс] // Українська правда. – 21 лютого 2012. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/02/21/6959154/

9. Семко Р. Мажоритарка як зло для українського народу // Українська правда. – 24 листопада 2011. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/columns/2011/11/24/6780275/

10. Отчет депутата Одесского областного совета VI созыва про свою деятельность в 2011 году [Електронний ресурс] // Одеська обласна рада [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://oblrada.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1247%3A2012-03-07-10-18-36&catid=112%3A2012-03-05-09-12-23&lang=uk

11. Законотворча діяльність: Шпак Василь Федорович [Електронний ресурс] // Верховна Рада України[офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radac_gs09/d_gol_n?kod=9639

12. Фракція Народної Партії не підтримуватиме закон-проекти щодо мовного питання [Електронний ресурс] // Народна Партія [офіційний веб-сайт]. – 25 травня 2012. – Режим доступу:http://narodna.org.ua/news.php?AYear=2012&AMonth=5&ADay=25&ArticleID=1598&

13. Народні депутати України фракції Народної Партії у Верховній Раді України К.Ващук, С.Терещук, В.Шпак і В.Черній відкликали свої голоси за мовний законопроект [Електронний ресурс] // Народна Партія [офіційний веб-сайт]. – 04 липня 2012. – Режим доступу: http://narodna.org.ua/news.php?AYear=2012&AMonth=7&ADay=4&ArticleID=16214&

14. Відданість ідеї – єдина ліквідна монета у політиці [Електронний ресурс] // Народна Партія [офіційний веб-сайт]. – 02 квітня 2012. – Режим доступу: http://narodna.org.ua/news.php?AYear=2012&AMonth=4&ADay=2&ArticleID=15623&

15. Дніпропетровська міська рада [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001

16. Позафракційні депутати [Електронний ресурс] // Дніпропетровська міська рада [офіційний веб-сайт].– Режим доступу: http://dniprorada.gov.ua/pozafrakcijni-deputati

17. Список депутатів обласної ради пофракційно [Електронний ресурс] // Миколаївська обласна рада [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.oblrada.mk.ua/index.php?option=-com_content&view=article&id=1854&Itemid=397

18. Позафракційні депутати [Електронний ресурс] // Черкаська обласна рада [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.oblrada.ck.ua/structure/fractions.html#3

19. Позафракційні депутати [Електронний ресурс] // Кіровоградська обласна рада [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.oblrada.kirovograd.ua/rada_deokor/frakcii/

20. Депутатські фракції в Сумській обласній раді [Електронний ресурс] // Сумська обласна рада[офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://sorada.gov.ua/pro-oblasnu-radu/deputatski-fraktsiji.html

21. Склад депутатських фракцій Рівненської обласної ради [Електронний ресурс] // Рівненська обласна рада [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://oblrada.rv.ua/rubric196/8/

22. На Житомирщині голова ВР Володимир Литвин не відкинув можливе злиття його Народної Партії з Партією Регіонів [Електронний ресурс] // ТСН. – 21 серпня 2011. – Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/litvin-ne-viklyuchaye-scho-yogo-partiya-ob-yednayetsya-z-pr.htmll

23. Лещенко С. Назустріч «святу демократії» [Електронний ресурс] // Українська правда. – 18 листопада 2011. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2011/11/18/6767067/

24. Литвин не проти того, що його люди балотуватимуться за списками ПР [Електронний ресурс] // Українська правда. – 31 липня 2012. – Режим доступу: http:// www.pravda.com.ua/news/2012/07/31/6969891/

25. Центральна виборча комісія [офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001.html

26. Динаміка рейтингів партій і політиків: вересень 2012 [Соціологічне опитування] [Електронний ресурс] / Соціологічна група «Рейтинг». – 13 вересня 2012. – Режим доступу: http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14018/

РОЗДІЛ ІХ
ПАРТІЯ НАТАЛІЇ КОРОЛЕВСЬКОЇ «УКРАЇНА – ВПЕРЕД!»: НЕРЕАЛІЗОВАНА МРІЯ

Ми – партія, яка зробить все, щоб привести нових лідерів в політику і показати нову якість політики. Ми зробимо все, щоб нова економіка з новими лідерами була реалізована в нашій країні. Ми робимо все, щоб поліпшити якість життя людей і Україна йшла вперед.

Наталія Королевська, лідер партії, березень 2012 р.

Наталія Королевська і її партія системно гратимуть на полі об'єднаної опозиції. На першому етапі вона будувала свою політичну кар'єру, фактично, на імені Юлії Тимошенко. Зараз ми спостерігаємо наступний етап – формування власного іміджу, власного образу. Але мета очевидна. Думаю, вона має домовленості із владою про руйнування чорно-білого образу виборчої кампанії, появи «третьої сили» і відбирання голосів в об'єднаної опозиції.

Ігор Жданов, президент аналітичного центру «Відкрита політика», червень 2012 р.

Технологи штабу Наталії Королевської дуже спрощують імідж свого лідера. Вони думають, що, повторивши якісь візуальні елементи і смисли, можна буде замінити образ Юлії Тимошенко: також красива жінка, також «революціонерка». Але у неї немає іміджевої історії, немає системного іміджу. Тому ітиметься лише про позірну схожість, але не про заміну образів у свідомості людей.

Артем Біденко, політтехнолог, серпень 2012 р.

Історична довідка

Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» (далі – *Партія «Україна – Вперед!»*) *створена 3 жовтня 1998 р. на І (Установчому) з'їзді у м. Києві як Українська соціал-демократична партія (УСДП). Зареєстрована Міністерством юстиції України 11 грудня 1998 р. (реєстраційний номер 1102). Перший керівник – В. Онопенко. ІІ з'їзд партії 15 травня 1999 р. (м. Київ) висунув претендентом на пост Президента В. Онопенка. За результатами виборів кандидат набрав 0,47% голосів виборців.*

У 2002 р. партія взяла участь у виборах народних депутатів України у складі виборчого блоку політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко», який набрав 1 882 087 (7,26%) голосів виборців і пройшов до Верховної Ради України. УСДП стала парламентською.

У 2006 р. – у складі виборчого блоку політичних партій – «Блок Юлії Тимошенко». Блок здобув підтримку 5 652 876 (22,29%) голосів виборців і пройшов до Верховної Ради України. Партія вдруге набула статусу парламентської політичної сили.

11 квітня 2007 р. у ході 1-го етапу VI (позачергового) з'їзду УСДП було прийнято рішення утворити разом з Всеукраїнським об'єднанням «Батьківщина» і Партією «Реформи і порядок» виборчий блок партій «Блок Юлії Тимошенко» для участі у позачергових парламентських виборах. Блок набрав 7 162 193 (30,71%) голосів виборців, тож представники УСДП знову пройшли до Верховної Ради України: у Верховній Раді України VI скликання УСДП була представлена 8 народними депутатами (входили до фракції БЮТ).

Станом на 2007 р. у лавах УСДП налічувалося 86 тис. осіб. Партія нараховувала понад 6,5 тисяч первинних (районних, міських та сільських) організацій у всіх областях України, містах Києві і Севастополі.

На виборах до місцевих органів влади 2010 р. партія здобула 6 мандатів (0,05%) сільських, селищних, міських голів.

У серпні 2011 р. лідер партії Є. Корнійчук написав заяву про складання повноважень голови партії. Новим лідером партії став В. Ткаченко. 23 грудня 2011 р. на 2-му етапі VIII з'їзду партії головою УСДП було обрано Н. Королевську і змінено назву політичної сили на – Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!».

Закономірно, що виборчі кампанії розпочинаються задовго до виборів. Яскравим втіленням цієї тези стала активна діяльність народного депутата Н. Королевської у протестних акціях, громадському русі «Вперед!» і створення власної партійної сили. Власне, запит на нові обличчя і проекти напередодні виборчої кампанії завжди присутні. Однак цей запит може реалізуватися лише завдяки активній присутності у політичному просторі, досягненню впізнавальності. Цього й прагнула Н. Королевська, яка від «податкового майдану» активно співпрацювала з активістами «Вперед!» і на цьому політик акцентувала увагу делегатів Установчого з'їзду Всеукраїнської громадської організації «Громадянський рух «Вперед!».

Саме цей з'їзд став стартом її самостійного становлення як політика, який претендував на лідерську роль і можливість мати свою політичну силу. Зовсім не випадково делегати з'їзду одноголосно обрали її на посаду голови Народної колегії руху «Вперед!», і це обрання стало стартовим майданчиком для участі у виборчій кампанії 2012 р.

Спочатку були стихійні акції, потім – організовані. І ось тепер ми змогли об`єднатися і стати на шлях боротьби. Ми зрозуміли, що співпрацювати з діючою владою – не можна! Наше завдання – або змусити її піти у відставку, або примусити підкорятися власному народу. Це непростий шлях – ми не пройдемо його за день або два. Але я бачу перед собою людей, готових боротися з несправедливістю і захищати свою країну. Разом ми зможемо завоювати довіру людей і заручитися їхньою підтримкою!

Н. Королевська, народний депутат України, листопад 2011 р.

16 листопада Н. Королевська, перебуваючи у Хмельницьку, поінформувала громадськість, що політактив Української соціал-демократичної партії запропонував їй очолити партію. 2-й етап VIII з'їзду УСДП, який відбувся 23 грудня 2011 р. (у день винесення вироку Ю. Тимошенко – *Т. Б.)* обрав Н. Королевську головою партії. Разом з тим, у грудні вона офіційно вийшла зі складу ВО «Батьківщина», проте залишилася у фракції Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина» (БЮТ–Б) у парламенті.

Новообраний лідер партії уже з січня 2012 р. розпочала активну діяльність. Створюючи видимість продовження традицій УСДП, Н. Королевська 22 січня 2012 р. разом з лідерами Партії «Громадянська позиція» А. Гриценком і Європейської партії України М. Катеринчуком підписала Маніфест громадянської солідарності, а не Угоду опозиційних сил, яку ініціювала ВО «Батьківщина». Згодом Українська соціал-демократична партія приєдналася до Угоди опозиційних сил, яку було підписано у День Соборності і Свободи. Проте 26 березня Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед» вийшла з Комітету опору диктатурі, тому що там «порушили перше правило»: партії не повинні працювати одна проти одної.

Десять років тому наша партія увійшла в число засновників БЮТ. З того часу ми – одна родина. З того часу ми – одна команда. У нас одні цінності, одні принципи і один лідер. Наш лідер Юлія Тимошенко – лідер всієї української опозиції.

Наталія Королевська, народний депутат України, грудень 2011 р.

У лютому 2012 р. на засіданні Громадської ради Харківщини Н. Королевська пообіцяла привести до влади *нових* політиків, які «працюватимуть на країну, а не конвертуватимуть її у свої кишені» [1].

Активна діяльність Н. Королевської, позиціонування її як окремого політичного гравця, ігнорування засідань фракції і пленарних засідань Верховної Ради України, голосування, відмінне від позиції соратників, призвели до протистояння з БЮТ–Б. 14 березня вона була виключена із фракції. У заяві БЮТ–Б було вказано три причини, які змусили прийняти рішення про виключення Н. Королевської. Перша – озвучені журналістами факти «систематичного підкупу нею і її політичною силою засобів масової інформації, що є неприпустимим порушенням депутатської етики, ігноруванням демократичних принципів свободи слова». Другий момент, який коштував Н. Королевській членства у фракції, – неголосування за внесення до порядку денного постанови з вимогою негайно виконати рекомендації ПАРЄ про звільнення Ю. Тимошенко й інших політичних в'язнів, що «є порушенням фракційної дисципліни, політичних та ідеологічних основ діяльності опозиції» [2]. У третьому пункті йшлося про «систематичну співпрацю Н. Королевської з Адміністрацією Президента», зокрема, повне сприяння владі у проведенні її «масштабної рекламної кампанії» [2]. Соратники Н. Королевської – Є. Суслов і О. Логвиненко – вийшли з фракції БЮТ–Б після виключення лідера їхньої партії.

Найняла великий штаб технологів і політологів. Зайнялася своїм зовнішнім виглядом, активно закидаючи маси нескладними закликами. Заповнила сторінки преси іміджевими матеріалами. І, нарешті, очолила партію, не будучи ні дня в її лавах.

Sarafan, травень 2012 р. (http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2012/05/30/6965633/view_comments/page_2/)

Однак виключення із фракції не стало перешкодою для проведення 21 березня 2012 р. у м. Києві масштабного громадянського форуму «*Нові лідери – нова країна»* за участю більше п'ятисот представників Чорнобильського руху, спілки воїнів, лідерів профспілкових об'єднань, організації «Діти війни» і десятків інших громадських формувань з усієї України [3]. Делегати виробили спільну ідею для самостійної участі у політичних процесах, а також звернулися до Н. Королевської з пропозицією перейменувати Українську соціал-демократичну партію, і прийняти назву громадянського руху «Вперед!»[*] й очолити політичну боротьбу. Було прийнято рішення про участь партії у парламентських виборах, а також зазначено, що вона відкрита для діалогу, об'єднання і посилення команди. Учасники зібрання висловили надію, що внаслідок спільних зусиль в Україні з'явиться *нова* політична сила, яка спиратиметься на громадянське суспільство.

Продовженням форуму можна вважати роботу IX з'їзду УСДП, на якому Н. Королевська зазначила, що, незважаючи на перейменування, ідеологія партії, як і політична позиція, залишиться незмінною, оскільки «соціал-демократична

[*] Ребрендинг із використанням слів *«Україна»* і *«вперед»* – не ніс новизни: на теренах України уже була Політична партія *«Вперед, Україна»*, згодом перейменована у Політичну партію «Народну Самооборону», а у столиці сусідньої держави народилося аж дві політичні формації «Россия, вперѣд!».

ідеологія – єдина, яка здатна вивести Україну з моторошного соціально-економічного стану» [4]. Насправді, ідеологічна назва змінювалася на «плакатну», яка циркулювала лише у агітаційних засобах, а персоніфікований характер свідчив, що лідер партії не просто повністю її контролювала і скеровувала, а й уособлювала її у свідомості мас і за допомогою назви утверджувала і закарбовувала, що партія – це персональне підприємство, на якому стоїть печатка – «моя власність».

Власне, така партія й стала учасницею виборчих перегонів. Її передвиборча програма «*Нова економіка – нова країна»* містила у собі десять пріоритетів економічного плану, а також три основні завдання, які ставила перед собою політична сила, серед яких основними завданнями були: *нова* якість політики (спрямування на будівництво сильної і ефективної держави *новим* поколінням лідерів країни; підтримка стратегічних галузей економіки України, а також забезпечення українцям високих соціальних стандартів); *нова* економіка (передбачала забезпечення українців робочими місцями, високим рівнем доходів українських сімей: середня зарплата українців повинна бути на рівнем 1000 євро, а пенсія – 500 євро); *нова* якість життя (добробут кожного українця і впевненість у завтрашньому дні) [5].

Ми будемо об'єднуватися лише з тими, хто підтримує нашу програму нової економіки і сповідує демократичні цінності.
Наталія Королевська, лідер Партії «Україна – вперед!», вересень 2012 р.

Основними пріоритетами партії, як зазначалося у передвиборчій програмі, була підтримка національного виробника, покращення умов ведення малого і середнього бізнесу, відродження високотехнологічного виробництва, створення сучасного сільського господарства, створення ефективної інфраструктури. Крім того, партія мала приділяти серйозну увагу культурі і освіті, фізкультурі, спорту, а також підвищенню якості української медицини, оскільки, як декларувалося, «здоров'я нації має стати пріоритетним напрямом майбутньої державної політики» [5]. Як основні пріоритети партії також визначалося підвищення стандартів життя у регіонах і соціальна справедливість. Загалом передвиборчий документ містив «багато загадок», не був багатим на пояснення і практично, не містив обіцянок [5].

Таким чином, є підстави стверджувати, що передвиборча програми партії характеризувалася схожістю задекларованих принципів (економічного зростання, процвітання, відродження) з іншими передвиборчими програмами партій. У програмі практично не простежувався механізми реалізації «конкретних» планів і завдань. Подібні обіцянки мали пропагандистський характер, їх виконання представлялося малоймовірним у відведений законодавством термін перебування на виборних посадах.

Станом на середину вересня команда Партії «Україна – Вперед!» об'їхала 30 міст і зібрала пропозиції до програми «Нова економіка – нова країна». Зустрічі з очільниками партії у багатьох регіонах символічно розпочиналися піснею-гімном українського футболу «Україно, вперед». Основний месидж виступів зводився до ключових тез про необхідність залучення до політики *нових* лідерів, які б працювали на благо *нової* економіки.

Н. Королевська запропонувала, щоб усі кандидати у народні депутати, включаючи лідера, пройшли «всенародне обговорення» і сформували «народний список» без «казнокрадів» і «корупціонерів». Досить вдалою була ідея народного списку. І хоча про виконання його не йшлося – зате вдалий слоган, оригінальний принцип обрання за «народним списком» сприяв зростанню рейтингу партії. За підсумками внутрішньопартійного обговорення з більш ніж 1000 кандидатів позитивну підтримку здобули понад 200. Партійний з'їзд мав прийняти остаточне рішення про включення кандидатів, що здобули найбільшу підтримку, у виборчий список. Власне, ініціатива Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» про формування «народного списку», з позиції депутата Європарламенту від Великобританії Д. Кемпбелла Баннермана, була «новою свіжою ідеєю, яка професійно втілюється в життя» [6]. Тим більше, «це демократично – йти до людей і залучати їх до політичного процесу, вибирати між них кандидатів» [6]. Проте хороша ідея не була реалізована до кінця. Причиною, ймовірно, було те, що проект «народний список» передбачав цілу низку маніпулятивних технологій. Зокрема, одна з них полягала у тому, що на початковому етапі у «народний список» кожної області вмонтовувалися люди, які мали бути у справжньому списку партії.

Забувши про головне – свою передвиборчу програму, на хвилі народної любові до Шеви колишня соратниця Тимошенко обвішала білбордами з їх спільним фото півкраїни. А щоб створити ефект абсолютної присутності рідко буваючого на батьківщині новоспеченого політика, в соцмережах прес-служба партії запустила фото проект – Шева і Наталя в опері, полі, забої.
Катерина Коберник,
журналіст,
серпень 2012 р.

Символом Партії «Україна – Вперед!» були обриси горизонту і сонця, яке сідає за обрієм. За задумом це символізувало захід старої влади і старого життя українців і надію на початок нового дня – якісно нової, щасливої ери процвітання, прогресу, розвитку і всезагального добробуту. Це була смілива претензія на те, щоб перекреслити, викорінити старі порядки й змінити, оновити систему повністю. Однак це стало зрозумілим тільки після ознайомлення з програмою партії, основними засадами і цілями її діяльності. Пересічній людині, яка не володіла такою інформацією, важче розібратися у змісті повідомлення.

Поєднання гами колорів помаранчево-жовтого і синього не було вдалим. Оскільки помаранчевий колір належить до групи позитивних кольорів, а синій – до негативних. Крім того, у свідомості людей ці кольори вже закріпилися за конкретними політичними силами – ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ і Політичною партією «Наша Україна», що у політиці стоять по різні боки барикад. Таким чином, можна припустити, що символіка партії викликала певну дезорієнтацію і дисонанс на підсвідо-

Наталія Королевська опинилася у вакуумі очікувань людей. На сьогодні у телепросторі у неї немає конкуренції. Якщо ж з'явиться якісна реклама інших кандидатів, її рейтинг одразу впаде.
Артем Біденко,
політтехнолог, червень 2012 р.

мому рівні. Помпезно проведений (на кукурудзяному полі при заході сонця, символізуючи захід старих політиків і прихід на зміну їм нових [7]), передвиборчий X з'їзд Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» (с. Буки Київської області) не затвердив навіть першу десятку виборчого списку. Відсутність списку Н. Королевська пояснювала організаційними проблемами і обіцяла швидко виправити ситуацію. Однак первинне значення з'їзду як події партійного масштабу було втрачено. Натомість на перший план вийшов лідер партії. Перша десятка списку була оголошена лише на наступний день після з'їзду, а повний перелік 150 кандидатів-списочників – лише через три дні. Прізвища мажоритарників тривалий час теж залишалися невідомими. Характерною особливістю списку була – присутність у ньому як відомих громадськості людей (бодай трохи), так й абсолютно невідомих кандидатів (зокрема, Р. Меллера (№11), С. Смірного (№13), В. Шиманського (№16), О. Ельвіну (№22) В. Селегу (№23), Ю. Бондаря (№24)).

До першої категорії відносилися другий і третій номери списку, футболіст А. Шевченко* й актор О. Ступка.

У випадку з А. Шевченком, політтехнологи партії розраховували, що впізнаваність і популярність футболіста додасть партії дещицю голосів. У випадку зі О. Ступкою – сподівалися на сплеск уваги до акторської династії Ступок після смерті Б. Ступки. Відносно відомим був четвертий номер списку Р. Васько – ректор Київського національного лінгвістичного університету. 5 номер списку – І. Ємець, заслужений лікар України. У перших двох десятках списку знайшлося місце і двом народним депутатам Є. Суслову (№7) і О. Логвиненку (№21). Колишній голова молодіжки ВО «Батьківщина» Є. Суслов виконував функцію одного зі спікерів партії. О. Логвиненко, ймовірно, виконував функції політтехнолога. Частина інших кандидатів була представниками бізнес-середовища, зокрема, серед них були люди, пов'язані з президентською «сім'єю» і Р. Ахметовим.

Нічого не додав вступ Андрія Шевченка у партію Королевської. За рахунок реклами вона (партія Королевської) дуже швидко набрала 4%, а далі зупинилася. Навіть включення такого популярного в Україні «національного героя», як Шевченко, нічого їй не додало.

Ірина Бекешкіна, директор фонду «Демократичні ініціативи», серпень 2012 р.

Аналізуючи якісний склад списку, варто зазначити, що 62% кандидатів – це були молоді люди віком від 21 до 35 років. Середній вік кандидатів – 34 роки, як серед чоловіків, так і серед жінок. 94% кандидатів мали вищу освіту, 17% – дві вищі освіти. 33% були підприємці, 21% – кваліфікованими працівниками, топ-менеджерами, 19% – громадськими діячами. Список складався з «двох частин»: люди олігархів й особи, про яких невідомо було взагалі нічого.

Натомість зазначимо, що Н. Королевська постійно наголошувала на значенні лідерів на двох рівнях: партійному, перш за все акцентуючи увагу на собі і власній команді у діяльності партії; і на державному – у житті країни.

* Поза увагою громадськості не міг залишитися судовий позов щодо оскарження реєстрації футболіста А. Шевченка: виникало питання достовірності інформації про його проживання упродовж останніх 5 років на території України.

Лідерський склад, який вже кристалізувався у формі партії, мав прийти до влади і здобути ключові позиції на загальнонаціональному рівні: «Команда партії «Україна – Вперед!» об'єднала справжніх лідерів, які не бояться брати відповідальність, які зробили себе самі. Тепер вони готові йти у політику, щоб взяти відповідальність за всю країну». Це вкладається у загальну концепцію Н. Королевської про необхідність приходу до влади «нових лідерів», що означало «нову якість політики». Цю місію лідерка покладала на себе і свою команду, яка володіла арсеналом виняткових лідерських здібностей: «Ми змогли об'єднатися, кращі із кращих».

Жодного феномену немає. Наталія Королевська повторює шлях політичних проектів минулого – «Жінки за майбутнє», «Команди озимого покоління». На тлі загального затишшя і загального розчарування людей у сучасних політиках масова присутність Наталії Королевської на телебаченні і білбордах дає свої результати.

Олександр Черненко, голова Комітету виборців України, червень 2012 р.

Центрвиборчком зареєстрував 109 кандидатів у депутати від партії у мажоритарних округах. Серед знакових постатей кандидатами від партії були зареєстровані: у №163 окрузі (Тернопільська область) колишній голова ЦВК (2004–2007) Я. Давидович; у №91 (Київська область) – керівник ТОВ «Білдтрейд» О. Суслов, у №162 – мер м. Тростянець Сумської області А. Бова; у №224 (Севастополь) – колишній голова міської державної адміністрації м. Севастополя, а також колишній заступник голови Верховної Ради Криму І. Єрмаков.

Найбільш вдалим ресурсом для проведення кандидатів у народні депутати і позиціонування себе як нової політичної сили Партія «Україна – Вперед!» обрала рекламу, яку використовувала найбільш масово. Тож, упродовж зими–весни 2012 р. лідером серед «замовників» політичної реклами стала Н. Королевська. Традиційним місцем для «королевської «джинси» була газета «Факти», де вона з'являлася чи не щотижня. Згодом лідерка УСДП почала з'являтися і на шпальтах тижневика «Коментарі». Розгорнуте інтерв'ю на початку видання не містило жодних критичних чи незручних запитань, давало можливість повністю «розкритися» претендентці на звання «*нового* політичного лідера» країни. До інтерв'ю Н. Королевська додала ще й рекламну кампанію на лайтбоксах практично по всьому Києву. Офіційно це була реклама тижневика, проте очевидно, що головне у ній – прорекламувати героїню обкладинки[*].

Водночас співробітники низки телеканалів отримали завдання від своїх редакторів у обов'язковому порядку включати до сюжетів про відкриття нової сесії парламенту коментар Н. Королевської [8]. Вона регулярно з'являлася на екранах телебачення з «промовами», які за стилем нагадували ті компліментарні релізи, які регулярно друкували газети і журнали [9]. Лексичний аналіз промов Н. Королевської дав підстави стверджувати, що найчастіше свою партію вона ідентифікувала з займенником «я», а не «ми»: «Я вірю в Україну», «я знаю, що ми переможемо»; «Я пишаюся…», «Я вдячна…», « Я ставлю перед

[*] Така «рекламна кампанія» на зовнішніх рекламних носіях упродовж кількох тижнів могла коштувати від 30 до 60 тисяч дол.

вами три завдання…». Це була тенденція: говорити від свого імені як від імені партії й постулювати власні принципи, цінності й пріоритети замість колективних.

Кількість білбордів, сіті-лайтів і рекламних роликів «Україна – Вперед!» на українських телеканалах упродовж березня–червня 2012 р. суттєво переважала рекламу інших політичних сил (лише 48 роликів з'явилося упродовж квітня). У цій рекламі, окрім самої Н. Королевської, була Гайтана, О. Газманов і «Друга ріка». Допомагали Н. Королевській у цьому PR-технологи – К. Бектурсунов (колишній радник мера Києва і його піарник), М. Гастелло і М. Доронін (найдорожчі російські політтехнологи) [10].

Масштабною медійною кампанією Партія відзначила День Перемоги (зовнішня реклама, повідомлення у ЗМІ різного рівня). Кампанія супроводжувалася показовою участю лідерів партії у публічних заходах у Луганській і Миколаївській областях.

З метою зміцнити впізнавальність партії у День міста Києва на майдані Незалежності активісти партії влаштували флеш-моб, запустивши у небо 1530 кульок, що символізували 1530–річчя заснування столиці України. Як зазначила Н. Королевська, «з цими кулями відлітає все погане, а з нами в Києві залишиться тільки хороше!» [11]. Власне, лідерка, будь-яким способом намагалася підняти рейтинг партії: масова рекламна кампанія гармонійно доповнювалася різноманітними видовищними заходами. У публічній риториці Н. Королевська наполягала на звільненні Ю. Тимошенко, презентуючи себе як опозиціонера. При цьому вона ніколи не критикувала Президента, атакуючи лише Прем'єра [12].

Реклама Н. Королевської внаслідок своєї агресивності і різноманітності за сюжетами втрачала основний політичний меседж. Вона була гламурна і її було забагато. Це той випадок, коли засилля реклами давало негативний результат. Спочатку вона спрацювала на рівні пізнаваності, а згодом почала «працювати у мінус», оскільки електорат уже її не сприймав. Обурення викликали занадто агресивні, пафосні ролики: коли Н. Королевська поставала у образі батьківщини-матері – це видавалося дещо цинічно, хоча монумент «Батьківщини-матері» був не просто фоном для рекламного ролика лідера, а містив у собі ідейний зміст, який мав закарбуватися у свідомості електорату.

Пізніше з'явилися нові рекламні площини партії із акцентом на назві політичної сили. У червні (за даними моніторингової компанії Doors Consulting) партія стала лідером за зовнішньою рекламою: Н. Королевська і її соратники були розміщені на 2,5 тис. білбордів. Навіть у партії влади, яка володіла гігантськими фінансовими і адміністративними ресурсами, показник був нижчий – 2 тис. білбордів. Наслідки не забарилися: за даними Центру Разумкова, у квітні рейтинг партії становив лише 1,2%, а до початку червня виріс у три рази – до 3,8%, що дозволило партії зайняти п'яте місце у списку симпатій українців. Водночас, у червні, згідно з опитуваннями, зупинилося різке зростання рейтингу самої Н. Королевської (з нуля до 4% упродовж кількох місяців), що було спричинено засиллям її джинси у медіа-просторі і білбордів з її зображенням. Хоча її присутність у медіа-сфері і на вулицях була масовою, за півтора місяці вона навіть трохи втратила популярність.

Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» була найбільш яскравою лідерською партією (після Політичної партії «УДАР»). 58% виборців готові були голосувати за партію через симпатію саме до персони Н. Королевської [13].

Н. Королевська рекламувалася найбільше з усіх українських політиків, і своїми роликами викликала навіть обурення серед футбольних уболівальників, адже її рекламу показували під час трансляцій матчів Євро – 2012*. Політтехнологи Партії «Україна – Вперед!» обрали для представлення нового лідера на телеекранах найкращий час: у рекламних блоках перед трансляцією матчів Євро–2012. Тож головними споживачами реклами із красивою і успішною жінкою автоматично стали переважно чоловіки.

На Донеччині активісти Партії «Україна – Вперед!» використали співзвучність назви своєї партії із одним з гасел вболівальників для своєї реклами. У дні проведення матчів у м. Донецьку активісти розповсюджували шарфи зі символікою України і партійними логотипами у різних районах обласного центру, але найбільше – біля офіційної фан-зони і стадіону «Донбас-арена».

Експерти прогнозували, що саме реклама на 90% дасть змогу Н. Королевській пройти у парламент. Однак «масштабний самопіар змусив повірити у світле майбутнє проекту «Наталія Королевська» щонайменше одного виборця України – саму Наталію Юріївну» [14]. Незважаючи на певний успіх у досягненні впізнавальності, червневе опитування Центру Разумкова продемонструвало падіння популярності партії. Її рейтинг вже не долав 5% бар'єра [15]. Найпоширенішими способами довиборчої агітації залишалася реклама на носіях зовнішньої реклами і у засобах масової інформації. Партія кілька місяців була лідером за кількістю реклами на білбордах і сіті-лайтах, а також – кількістю публікацій у місцевих ЗМІ. Разом з тим, зміст матеріалів не змінювався.

Показово, що на Луганщині партія розгорнула найактивнішу агітаційну кампанію ще навесні, задовго до офіційного старту виборів. Наприкінці вересня партія формально була на третьому місці передвиборчих перегонів. У м. Луганську, незважаючи на те, що Луганщина – батьківщина Н. Королевської, серед земляків її прихильників було майже всемеро менше, ніж у комуністів. Проти партії почали активно застосовувати адміністративний ресурс. Слідом за м. Харковом, де на підставі абсурдного рішення суду місцева влада демонтувала усі інформаційні намети партії, у м. Луганську проводилося масове заклеювання білбордів з рекламою партії.

Кандидати-мажоритарники не проявляли помітної активності у виборчих округах. Ймовірно, партія розглядала своїх претендентів як додатковий іміджевий ресурс, а не практичну перспективу посилення свого представництва у Верховній Раді України. Активність проявляли лише поодинокі кандидати-мажоритарники, особиста мотивація яких переважала над партійною.

---

* Одним із лідерів трансляції був передвиборчий ролик Наталії Королевської «У мене є мрія». Його тривалість – 31 секунда. У період з 19:00 до 21:00 год. ціна – 376 грн за секунду. Вартість одного показу ролика коштувала, відповідно 15900 і 11656 грн**.** Їх під час перерви між 1 і 2 таймами показували мінімум три рази. Отже, загалом – відповідно, 47700 і 34968 грн у проміжку 15 хвилин. (Показ передвиборчих роликів під час прямої трансляції матчів Євро–2012 з 21:00 коштує 513 грн за секунду [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.expres.ua/video/2012/06/18/68393)

Із офіційним стартом виборчого процесу активність партії дещо знизилася, оскільки завершився масштабний проект «Народний список». Майже весь серпень передвиборча активність обмежувалася зовнішньою і медійною рекламою. Лідер партії періодично відвідувала різні підприємства і зустрічалася із трудовими колективами (у Полтавській, Миколаївській, Одеській, Запорізькій областях). Ці візити мали метою більше медійне висвітлення, ніж пряму роботу із виборцями.

За даними опитування КМІС, проведеного наприкінці вересня, партія набирала на виборах до Верховної Ради України 1,4% голосів, а за результатами дослідження фонду Демократичні ініціативи – 2,1% [16], тобто не потрапляла у майбутній парламент. Погодитися з такими результатами партія не могла. На початку жовтня Н. Королевська подала до суду позовну заяву проти Фонду «Демократичні ініціативи» і ТОВ «Київський міжнародний інститут соціології ЛТД». У заяві лідерка вимагала спростування інформації щодо рейтингу партії, оскільки, як твердилося, його навмисне занизили соціологи. Цікаво, що відразу після сенсаційної заяви «затягати по судах куплених соціологів» було оприлюднено чергове дослідження маловідомого керівника соціологічної компанії. Відповідно до нього партія здатна була набрати 5,4 % і, відповідно, ввести до Верховної Ради України понад двадцять своїх «списочників». При цьому соцопитування ряду інших відомих організацій також показували, що партія не долала прохідного бар'єра у 5%.

Королевська збирається судитися з усією українською соціологією, тому що жодна з реально існуючих і працюючих соціологічних служб жодного разу не дала їй рейтинг, який би перевищив прохідний бар'єр. А ті, хто їй такі цифри давав, це просто якісь неіснуючі компанії, які ніколи не проводили ніяких досліджень, а результати презентували люди, що не мають ніякого відношення до соціології.
Ірина Бекешкіна, директор фонду «Демократичні ініціативи», жовтень 2012 р.

2 жовтня у відкритому листі до А. Яценюка і В. Кличка Н. Королевська закликала опозиційні сили об'єднати зусилля, щоб не допустити формування більшості у майбутньому парламенті ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ. За її словами, у кожному окрузі необхідно «визначити єдиного демократичного кандидата та забезпечити представників у всіх виборчкомах для захисту результатів голосування» [17]. В ефірі «Свободи слова» на телеканалі ICTV 9 жовтня Н. Королевська заявила, що її партія готова знімати своїх кандидатів в одномандатних виборчих округах.

Партія «Україна – Вперед!» виступила з ініціативою направити на захист результатів голосування на виборах 28 жовтня більше 30 тисяч осіб. У їх число входили члени виборчих комісій, спостерігачі, довірені особи і уповноважені представники партії. Лідер партії переконувала, що партія буде «проводити паралельний підрахунок голосів» і тим самим дасть «відсіч адмінресурсу і фальсифікаціям» [18] і захистить голоси виборців. У день виборів країною курсували більше тисячі мобільних груп, які оперативно забезпечували фото- і відеофіксації порушень безпосередньо з виборчих дільниць у режимі реального часу. Проте це не допомогло партії перемогти.

За результатами виборів Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» набрала лише 322 тис. 202 голосів виборців (1,58 %). Лідер партії Н. Королевська визнала поразку своєї політичної сили на виборах, проте заявила, що результат партії був розмитий через маніпуляції. За експертними оцінками (моніторинг зовнішньої і телереклами) виборча кампанія партії обійшлася у 150–200 млн дол.* Помилку партії вбачали у тому, що вона «зробила ставку на пряму рекламу», а «комунікація з цільовими групами, підприємцями була відсутня» [19]. Унаслідок цього партія отримала відсоток голосів, який давала пряма реклама. (За найскромнішими підрахунками, один голос на виборах обійшовся партії близько 332 дол. Однак у офіційному звіті партія показала значно меншу суму витрат – 60, 6 млн грн, і таким чином один голос їй обійшовся лише у 188 грн). Крім того, ще однією з причин поразки був і занадто спрощений «образ» Н. Королевської. Копіювання візуальних елементів і риторики виявилося недостатньо. Не вистачило внутрішнього стержня, попереднього досвіду перебування при владі та політичної боротьби, так званої «іміджевої історії» і системності. Тому Н. Королевській вдалося досягти лише позірної схожості з Ю. Тимошенко, але не заміни образу у свідомості людей.

Підсумовуючи, варто зазначити, що:

по-перше, присвоєння власного імені партії свідчить про персоніфікованість політичної боротьби і керівну роль лідера у діяльності партії, що повністю її контролює і уособлює у свідомості мас. Присвоєння власного імені політичній партії визначало, що ця структура є нічим іншим, як проектом свого лідера чи людей, що за ним стоять, а також конструювання образу-іміджу лідера-«політичного підприємця». Вирішальним чинником є популярність лідера. Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» за надзвичайно короткий проміжок часу досягла високого рівня впізнавальності. Завдяки активній рекламній кампанії її рейтинги сягнули прохідної «межі» потрапляння до парламенту. Вміло були використані громадянські рухи, що й допомогло Н. Королевській стати впізнаваним і популярним політиком;

по-друге, виборча кампанія партії виділялася великою кількістю реклами на телебаченні, радіо і зовнішніх носіях. Водночас, політичну рекламу для партії Н. Королевської зробили далекою від ідеалу, і особливо добре це простежувалося порівняно з КПУ. Апофеоз наративності, який ігнорував головне правило реклами: у сюжетах мають бути всі елементи: і раціональний, і емоційній, і стилістичний зв'язок. Фраза «Голосуй за партію «Україна – Вперед!» повинна була чітко читатися ще у серпні, а не тільки безпосередньо напередодні виборів;

по-третє, Н. Королевська до виборчої кампанії була невідома широкому загалу і починала накопичувати кредит довіри з нуля. Обравши хибну стратегію формування власного іміджу з якомога ширшим розмахом (надмірною кількістю рекламних засобів і піар-акцій), Н. Королевській не вдалося його здобути, понад те, відбувся зворотний ефект, – підтримка виборців виявилася обернено пропорціональною кількості вкладених зусиль і коштів у передвиборчу кампанію Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!», а точніше, розкрутки персони самої лідерки;

* Близькі до штабу Н. Королевської джерела називали цифру близько 100 млн дол.

по-четверте, Н. Королевській як лідеру партії бракувало не лише харизми, а й такого необхідного для політика вміння спілкуватися з людьми, відповідати на запитання не на «джинсових» сторінках друкованих й інтернет-ЗМІ, а у реальному режимі. Воєнізований образ Н. Королевської – строгі сорочки з піднятими комірами й жакети на зразок військової атрибутики – демонстрували *старий* стиль політтехнологів, «виписаних» з Росії;

по-п'яте, Н. Королевська припустилася серйозної помилки, коли зробила ставку на популярного спортсмена й актора. На той час її партія вже майже долала 5% бар'єр. Їй потрібно було закріплювати успіх, розбудовувати обласні осередки і зміцнювати ідеологію. Внаслідок несистемності, поганої роботи з ядром цільової аудиторії, відсутності сильних оригінальних пропозицій партія отримала низьку підтримку виборців;

по-шосте, Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» орієнтувалася у своїй передвиборчій кампанії і діяльності не на представництво певної суспільної групи, а на приваблення максимально можливої кількості виборців, незалежно від їх політичної самоідентифікації, соціальної і етнічної належності;

по-сьоме, програмовий документ партії «Нова економіка – нова країна» був набором досить загальних принципів (політико-економічних і морально-ціннісних), які відображали основні проблеми держави і загальновідомі очікування населення щодо позитивних перетворень у майбутньому країни, тобто, власне, були звичайним демагогічним продуктом виборчих технологій. Особливістю передвиборчої програми можна вважати й те, що у ній взагалі були відсутні плани, пов'язані з політичними реформами, а всі обіцянки – зосереджені на економіці, соціальних питаннях, медицині, екології і освіті;

по-восьме, практично всі архаїзми виборчих перегонів, починаючи від десанту у «чужу» партію, агресивної медіа-кампанії, демонстративного анга-жування зірок і закінчуючи «дивовижними відкриттями» у сфері соціологічних опитувань були характерні для Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!».

1. Наталія Королевська: У болоті нинішньої влади всі починають квакати однаково [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cherkassynews.tv/video/politics/itemlist/date/2012/4/-6.html?start=10

2. Фракція пригадала Королевській «проплачену рекламу» в ЗМІ, резолюцію ПАРЄ та дружбу з Банковою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/-politics/625110-korolevska_sp_vpratsyuvala_z_adm_n_strats_yu_prezidenta_byut.htm

3. Криженко К. У Києві відбувся Форум громадянських активістів «Нові лідери – нова країна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.misto-tv.poltava.ua/news/11432/

4. УСДП переименована в партию «Украина – Вперед!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kp.ua/daily/220312/330506/

5. Передвиборна програма Партії Наталії Королевської «Україна – Вперед!» 10 пріоритетів економічного плану «Нова економіка – нова країна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/WP502?pt001f01=900&pf7171=93

6. Депутат Европарламента: Украинские партии должны следовать примеру создания Народного списка от «Украина – Вперед!»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rss.novostimira.com/n_2876078.html

7. Партія «Україна – Вперед» провела передвиборчий з'їзд на кукурудзяному полі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unn.com.ua/uk/publication/849267-partiya-ukrayina---vpered-provela-peredviborchiy-zyizd-na-kukurudzyanomu-poli

8. Королевську впіймали на «джинсі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/news/2012/02/8/6958304/

9. Сюмар В. Джинса – «Королевська». Ціна – народна? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/columns/2012/02/15/6958802/

10. Кандидати в депутати витратять на політтехнологів 250 мільйонів доларів [Електронний ресурс]. – Режим доступу**:**http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?kandidati_v_deputati_vitratyat_na_polittehnologiv_250_milyoniv_dolariv&objectId=256119

11. Активисты партии «Украина – Вперед» поздравили Киев 1530 шарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aif.ua/politic/news/48809

12. Корреспондент: Леди вперед. Как Наталья Королевская превратилась в политическую принцессу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.bigmir.net/ukraine/603610-Korrespondent-Ledi-vpered-Kak-Natalya-Korolevskaya-prevratilas-v-politicheskyu-princessy

13. Передвиборча соціологія: влада та опозиція на рівних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Politics/53016

14. Наталія Королевська: «нова економіка – нова країна» – стара обманка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua-ekonomist.com/142-nataliya-korolevska-nova-ekonomika-nova-krayina-stara-obmanka.html

15. Люди воліють не афішувати свою прихильність до «Батьківщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <ahref="http://gazeta.ua/articles/politics-newspaper/_lyudi-voliyut-ne-afishuvati-svoyu-prihilnist-do-batkivschini/444033">Gazeta.ua

16. «Наташа 2 процента» уже готова надувать себе рейтинг через тюрьму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obkom.net.ua/news/2012-10-13/0955.shtml

17. Королевская обещает снять своих кандидатов в пользу оппонентов Партии регионов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fakty.ua/news/96892-korolevskaya-obecshaet-snyat-svoih-kandidatov-v-polzu-opponentov-partii-regionov#uHMHB1349789859

18. Королевская просит защищать свои результаты десятки тысяч людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/power/2012/10/19/865139.html

19. Кожен голос за «Україну – Вперед!» обійшовся Королевській у $332 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: : http://ukr.lb.ua/news/2012/10/31/176902_kazhdiy_golos_ukrainu_vpered.html

ПІДСУМКИ ВИБОРІВ (У ЦИФРАХ І ФАКТАХ)

Олігархи, які сьогодні мають можливість необмежено розпоряджатися грішми країни, профінансували сім партій, п'ять із яких потрапили до парламенту. …Верховна Рада VII скликання – результат змови.
Олександр Мороз, екс-спікер Верховної Ради України, листопад 2012 р.

…У 2012 році влада не тільки збільшила кількість правоохоронців на виборах до 60 тисяч (що на 5 тисяч більше, ніж у 2010 році), але і де-факто розширила їхні повноваження. Захоплення окружкомів, вивіз бюлетенів, застосування сльозогінного газу проти протестуючих – здавалося, людям у формі й амуніції були надані всі можливості…Головне – результат. І він не примусив на себе чекати.
http://glavcom.ua/articles/8733.html

Для Партії регіонів ці вибори стали програшними, бо стало зрозуміло: вона не забезпечить перемогу Віктора Януковича на президентських виборах 2015 року.
Із повідомлень преси

У Верховній Раді уже не буде «друзів Росії»

Партія регіонів тримається на страху. Там аргумент – куля.
Юрій Гримчак, депутат Верховної Ради України VI скликання, листопад 2012 р.

Усі ми свідомі того, що упродовж багатьох місяців тривав підкуп виборців, мав місце адміністративний тиск, широко застосовувався адміністративний ресурс, вибіркове бюджетне фінансування, адресоване у певні мажоритарні округи. …Вищою мірою самообману було б говорити про абсолютно вільну атмосферу цих виборів. Безперечно, усі ці факти вплинули кінець-кінцем на результати, і навряд чи хтось не усвідомлює причину повернення мажоритарної складової. Її роль в корекції загальних результатів виборів є не тільки яскравою, але і визначальною, тому що завдяки технологічним особливостям мажоритарки не лише простіше отримати певний результат, але розмиваються доктринальні принципи парламентаризму… Звісно, для суспільства сторінка цих виборів уже перегорнута, і фактично усі наступні події будуть розгортатися через призму майбутніх президентських виборів 2015 року.

Жанна Усенко-Чорна, заступник голови ЦВК, листопад 2012 р.

ОДНИМ ІЗ ГОЛОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ–2012
ДО ПАРЛАМЕНТУ СТАЛА ДЕМОНСТРАЦІЯ ТОГО,
ЩО ВЛАДА НЕ ВСЕСИЛЬНА.
І НАВІТЬ ПРИ ФАЛЬСИФІКАЦІЯХ МОЖЕ
НЕ ЗДОБУТИ ОЧІКУВАНОГО РЕЗУЛЬТАТУ.
Із повідомлень преси

За даними ЦВК [1] вибори відбулися у 225 одномандатних виборчих округах, в яких працювало 33 762 виборчі дільниці (у т. ч. 1 458 спеціальних і 116 закордонних).

ЦВК всього було зареєстровано 5 207 кандидатів (у партійних списках – 2 554 чол.; у ОВО – 2 653 чол.). До дня виборів було скасовано реєстрацію 89 кандидатів у списках і 477 кандидатів у ОВО.

Суб'єктами виборчого процесу стало 87 партій/фракцій. До складу ОВК подали кандидатури 5 фракцій/суб'єктів.

У балотуванні взяли участь 2 554 кандидати у списках і 2 653 – у ОВО, з яких 1 502 чол. були висунуті партіями, а 1151 – самовисуванці.

22 партії мали своїх представників у ЦВК; уповноваженими особами від партій було зареєстровано 4 265 осіб; довіреними особами кандидатів – 5 092 чол. Членами ОВК були 4 029 осіб.

За виборами мали змогу спостерігати 3 797 офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій, крім того – 40 017 спостерігачів, які представляли 68 громадських організацій України. Спостерігачів мали партії (181 308 чол.) і кандидати (150 840 чол.).

...Канада направила на вибори 500 спостерігачів – такої кількості людей держава ще не надсилала для спостереження за виборами за кордоном.
Із повідомлень ЗМІ, жовтень 2012 р.

На виборах працювало 899 акредитованих працівників із 174 ЗМІ.

Явка виборців на вибори в Україні сягнула 57,987 % (див. Таблицю 1). (На попередніх виборах, які також проводилися за змішаною виборчою системою, у 2002 р., явка становила 69,21%).

Таблиця 1

Відомості про виборців
(після закінчення голосування; за даними ЦВК [2])

Кількість ОВО в Україні	**Кількість виборців, внесених до списку виборців (на момент закінчення голосування)**	**Кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені (на момент закінчення голосування)**
225	35 800 129	20 759 472
Кількість ЗВД, щодо яких є відомості	**Кількість виборців, внесених до списку виборців на ВД (на момент закінчення голосування)**	**Кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на ВД (на момент закінчення голосування)**
116	424 536	20 570

Найбільш висока явка, за даними представника ЦВК [3], була зафіксована у Львівській області, де на виборчі дільниці прийшло понад 67% виборців; у Тернопільській і Волинській областях – понад 66% і понад 65%, відповідно. Найменша кількість виборців проголосувала в АР Крим – майже 49%. Аналогічною була ситуація в Одеській області й у м. Севастополі. Загалом же явка на виборах до Верховної Ради України 2012 р. стала найнижчою за всі роки незалежності України.

Наслідком виборів стало обрання до Верховної Ради України представників від п'яти партій: ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», КПУ, ВО «Свобода», Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка», про що свідчать такі дані ЦВК [4] (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Відомості про підрахунок голосів виборців у загальнодержавному багатомандатному виборчому округу

№ п.п.	Партія	Відсоток голосів «За»	Відсоток голосів «Проти»	Кількість здобутих мандатів
1.	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ	30,00	6 116 746	72
2.	ВО «Батьківщина»	25,54	5 209 090	62
3.	Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»	13,96	2 847 979	34
4.	КПУ	13,18	2 687 269	32
5.	ВО «Свобода»	10,44	2 129 933	25

Електоральний успіх мав свою ціну: за даними SA Political Communications ПАРТІЯ РЕГІОНІВ офіційно потратила на передвиборчу кампанію 500 млн доларів, враховуючи, що вона здобула 30% голосів, вартість одного голосу на її підтримку становила 180 грн; витрати ВО «Батьківщина», відповідно, становили близько 50 млн доларів і 25 грн/голос; «УДАРу» – 40 млн доларів і 40 грн/голос; КПУ – 30 млн доларів і 40 грн/голос; ВО «Свобода» – 20 млн доларів і 20 грн/голос [5].

Утім, не лише гроші були «вирішальним мотиватором» для виборця. За деякими даними, участь у виборах на низці дільниць була не правом виборця, а його обов'язком (про що свідчила інформація, що надходила не тільки, приміром, із місць позбавлення волі, але й «вотчин» тих, хто прагнув у депутати, зокрема, Т. Засухи [6]). Наслідком такого стану речей ставало виникнення «ідеальної ситуації»: понад 90-відсоткової явки виборців на дільниці і такої ж дуже високої (понад 90%) підтримки ними однієї політичної сили – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Таких – «ідеальних» – для «регіоналів» дільниць виявилося кілька десятків, 12 з яких були розміщені на Донбасі [7] (див. Таблицю 3).

Таблиця 3

«Ідеальні» дільниці Донбасу

Область	Округ	Дільниця	Населені пункти	% явки	% ПР
Донецька	50	140744	місто Димитрів	91,80	93,05
	54	140548	села Малоорлівка, Новоорлівка, селище Славне, село Шевченко	98,30	97,64
	54	140549	село Комишатка	**98,83**	**98,42**
	54	141417	місто Шахтарськ	94,54	93,93
	54	141421	Шахтарськ	95,75	92,51
	59	140095	село Андріївка	93,99	90,84
Луганська	114	440040	село Бараниківка	95,30	97,59
	114	440054	село Лимарівка	95,73	91,52
	114	440055	село Литвинівка	95,31	90,62
	114	440056	село Нижньобараниківка	97,63	95,42
	114	440060	село Плугатар	94,86	91,38
	114	440061	села Новоспасівка, Узлісся	95,45	90,48

17 дільниць розташовувалися у лікувальних закладах [7] (див. Таблицю 4).

Таблиця 4

«Ідеальні» дільниці у лікувальних закладах

Регіон/область	Округ	Заклад	% явки	% ПР
Крим	8	Клінічна психіатрична лікарня №1	90,38	91,63
Волинська	20	Центр соціального обслуговування Луцького району	100,00	91,43
Дніпропетровська	30	Дніпродзержинська міська лікарня №1	95,80	90,04
	31	Криворізький перинатальний центр зі стаціонаром	99,27	91,18
	33	Криворізька інфекційна лікарня №1	100,00	92,31
	36	Павлоградська міська лікарня №4	98,92	90,16
	37	Гейківська психоневрологічна лікарня	99,26	94,78

Продовження таблиці 4

Донецька	41	Відділення №7 обласної клінічної туберкульозної лікарні	98,91	91,21
	42	Центральна міська клінічна лікарня №3	99,71	91,91
	44	Донецький будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів	97,77	94,06
	55	Міська лікарня №4	100,00	96,43
	56	Психіатрична лікарня №1, місто Макіївка	97,31	90,32
	59	Старомихайлівський психоневрологічний інтернат	98,87	93,89
Запорізька	80	Мелітопольська міська лікарня №2	100,00	90,91
Кіровоградська	99	Психоневрологічний інтернат	92,61	94,54
Луганська	109	Луганський обласний геріатричний пансіонат для ветеранів війни та праці	93,81	91,51
Одеська	141	Шкірно-венерологічний диспансер	100,00	100,00

31 «ідеальною» дільницею стали спеціальні дільниці, які розміщувалися у місцях позбавлення волі [7] (див. Таблицю 5).

У Качанівській колонії – тріумф ПАРТІЇ РЕГІОНІВ… 24 виборці проголосували за «Батьківщину», 886 – за ПАРТІЮ РЕГІОНІВ.
http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/v-kachanovskoy-kolonii-triumf-partii-regionov.html

Таблиця 5

«Ідеальні» спеціальні дільниці

Область	Округ	Заклад	% явки	% ПР
Вінницька	14	Літинська виправна колонія №123	95,73	92,57
	16	Могилів–Подільська виправна колонія №114	96,91	91,08
	16	Піщанська виправна колонія №59	96,89	95,45

Продовження таблиці 5

Дніпропетровська	36	Павлоградська виправна колонія № 142	98,88	92,80
	40	Дніпродзержинська виправна колонія №34	98,35	95,35
Донецька	44	Донецька виправна колонія №124	99,19	91,96
	52	Дзержинська виправна колонія №2	98,32	92,94
	57	Приазовська виправна колонія №107	96,56	93,32
Запорізька	80	Мелітопольська виховна колонія	98,15	98,11
	82	Дружелюбівський виправний центр №1	96,30	96,63
Київська	93	Кагарлицька виправна колонія №115	98,90	92,74
Кіровоградська	102	Олександрівський виправний центр №104	91,67	94,74
Луганська	108	Комісарівська виправна колонія №22	95,57	92,33
	108	Селезнівська виправна колонія №143	91,18	96,77
	108	Краснолуцька виправна колонія №19	95,76	92,58
	109	Ізолятор тимчасового тримання, місто Краснодон	100,00	100,00
	110	Алчевська виправна колонія №13	97,16	93,53
	111	Свердловська виправна колонія управління № 38	97,92	95,23
Полтавська	145	Надержинщинська виправна колонія №65	99,35	99,57
	145	Божковська виправна колонія №16	98,72	91,93
	145	Крюковська виправна колонія № 29	99,57	92,70
	146	Кременчуцька виховна колонія	99,02	99,01
Тернопільська	164	Збаразька виправна колонія №63	98,32	95,23
	165	Бережанська виховна колонія	100,00	100,00
Харківська	173	Качанівська виправна колонія №54	96,60	94,46
	173	Диканівська виправна колонія №12	96,24	94,40
	174	Холодногірська виправна колонія №18	98,84	93,93
	175	Дергачівська виправна колонія №109	98,98	93,81
	175	Курязька виховна колонія імені А. С. Макаренка	98,31	93,10
	178	Жовтневська виправна колонія №17	97,59	91,04
	171	Темнівська виправна колонія №100	99,36	98,50

Показово, що п’ятірка переможців виборів була представлена чотирма партіями, які виникли у 1990-х роках (КПУ – у 1993; ВО «Свобода» – у 1995; ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ – у 1997; ВО «Батьківщина» – у 1999) і однією, що сформувалася у 2005 р. – Політичною партією «УДАР (Український

Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка». Найстаріша партія – Політична партія Українська платформа «СОБОР», начала якої сягають 1990 р.*, 15 жовтня 2012 р. знялася з участі у виборах. Іншим партіям-учасницям перегонів не вдалося подолати виборчого бар'єра [8] (див. Таблицю 6), оскільки підтримка, надана їм виборцями, коливалася у межах 1,58 – 0,07% голосів.

Таблиця 6

Партії-аутсайдери виборчих перегонів

№ п.п	Партія	Відсоток голосів «За»	Голосів «За»
1.	Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!»	1,58	322 198
2.	Політична партія «Наша Україна»	1,11	226 492
3.	Радикальна Партія Олега Ляшка	1,08	221 144
4.	Партія Пенсіонерів України	0,56	114 206
5.	Соціалістична партія України	0,45	93 071
6.	Партія Зелених України	0,34	70 261
7.	Українська партія «Зелена планета»	0,34	70 106
8.	Партія «Руський блок»	0,31	63 532
9.	Політична партія «Зелені»	0,25	51 369
10.	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО»	0,18	37 909
11.	Політичне об'єднання «Рідна Вітчизна»	0,16	32 701
12.	Політична партія «Народно-трудовий союз України»	0,11	22 854
13.	Політична партія «НОВА ПОЛІТИКА»	0,10	21 030
14.	Політична партія Всеукраїнське об'єднання «Громада»	0,08	17 667
15.	Українська Національна Асамблея	0,08	16 913
16.	Ліберальна партія України	0,07	15 549

* Політична партія Українська платформа «СОБОР» була першою з українських партій, зареєстрованою Міністерством юстиції УРСР 5 листопада 1990 р. (реєстраційний номер 4) за назвою Українська Республіканська партія. Після об'єднання (у квітні 2002 р.) з Українською Народною партією «Собор» партія почала називатися Українська республіканська партія «Собор». У грудні 2011 р. відбулося чергове перегрупування політичних сил: до УРП «Собор» почали вступати члени Політичної партії «Українська платформа», що саморозпустилася. Наслідком стало прийняття рішення про чергову зміну назви УРП «Собор» на «Українська платформа «СОБОР»

Серед партій-аутсайдерів були 4 «старі» партії – ті, які сформувалися у першій половині 1990-х років (СПУ, ПЗУ, ЛПУ, ВО «Громада») і які, що характерно, упродовж свого функціонування не змінювали своїх назв, тобто мали бути добре пізнаваними представниками електорату. Були 3 партії, які оформилися у другій половині 1990-х років – УНА, Партія Пенсіонерів України і Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» (створена свого часу як Українська соціал-демократична партія); і ще 4, начала яких сягають початку XXI століття – Партія «Руський блок», Політична партія «НОВА ПОЛІТИКА», Українська партія «Зелена планета» і – відзначу окремо – Політична партія «Наша Україна». Остання – «партія Майдану» – також могла сподіватися на свою добру пізнаваність у частини електорату і на підтримку. Однак цього не сталося: партія зав'язла в політичних інтригах і маніпуляціях[*]. Інші 5 партій, що взяли участь у виборчих перегонах, – відносно «молоді»: виникли у 2006 – 2010 рр. і за кілька років так і не спромоглися (з тих чи інших причин) завоювати симпатій виборців.

На жаль, в Україні «закрили очі» на функціонування політичних партій. З боку держави відсутній достатній контроль і адекватна регуляція діяльності…партій, що дозволило перетворити велику кількість так званих маргінальних партій у підсобний засіб для маніпуляцій у ході виборів. Вочевидь їхня фіктивна участь у виборчому процесі стала інструментарієм взяття під контроль більшості складу виборчих комісій. І, як наслідок, …неспроможні встановити достовірні результати виборів у п'яти мажоритарних округах.
Жанна Усенко-Чорна,
заступник голови ЦВК,
листопад 2012 р.

У 225 одномандатних округах було обрано 220 народних депутатів. Показовим є те, що представники від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ здобули перемогу в усіх округах двох областей – Донецької і Харківської – й у м. Севастополі. В одному окрузі (№ 2) в АРК представники партії не балотувалися, а в інших – також здобули перемогу. Лише по одному округу – умовно! (про що детальніше – далі) – втратили «регіонали» у таких областях, як Дніпропетровська, Запорізька і Кіровоградська; реально – у Миколаївській (детальніше – далі). Втім,

Кандидат у народні депутати по виборчому округу № 203 Геннадій Федоряк, програвши на виборах, забрав у лікарні села Топорівка раніше придбаний для потреб села автомобіль швидкої допомоги. Про це повідомила «Буковинська правда».
http://www.ugmk.info/news/proigravshie-regionaly-massovo-otbirajut-u-izbiratelej-predvybornye-podarki.html

[*] Образ «партії Майдану» ще більше потьмянів, коли у лютому 2013 р. з вуст екс-голови політради Партії «Наша Україна» С. Бондарчука прозвучало: «У нас є документальні підтвердження того, що Віктор Ющенко під час виборчої кампанії… співробітничав з Партією регіонів. Він отримував фінансування із ПР на свою кампанію. …З подачі «регіоналів» були замінені члени виборчих комісій. Утім, люди не дали себе обдурити: всього один відсоток підтримки виборців» (Ющенко сотрудничал с Партией регионов, – Бондарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svit24.net/politic/77-politic/58073-jushchenko-sotrudnychal-s-partyej-regyonov-bondarchuk)

представники партії не здобули підтримки виборців у жодному з округів 6 областей – Волинської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернігівської. Провальними були виборчі перегони для представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ й у столиці – м. Києві. У таких областях, як Вінницька, Полтавська, Рівненська і Сумська представники «регіоналів» здобули підтримку виборців лише у 1 з округів. В інших областях картина мала такий вигляд: у Житомирській області «регіонали» перемогли у 2 з 6 округів, у Закарпатській – у 3 з 6, Київській – у 3 з 8, Луганській – у 9 з 11, Одеській – у 7 з 11, Херсонській – у 3 з 5; Чернівецькій – у 2 з 4; Черкаській – у 2 з 5 округів (в яких встановлено результати). У 5 округах, де зіткнулися інтереси представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (чи осіб-самовисуванців, у перемозі яких партія влади була зацікавлена) з представниками опозиційних сил чи самовисуванцями (наприклад, у ОВО №94 – Т. Засухи і В. Романюка; ОВО №132 – В. Травянко і А. Корнацького; ОВО №194 – В. Жуковської і М. Булатецького; ОВО №223 – В. Пилипишина і Ю. Левченка і т. п.) результати виборів не були встановлені (див. Таблицю 7), що передбачає (відповідно до закону) проведення повторного голосування.

Якщо проаналізувати, хто ж був основним конкурентом висуванців від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у тому чи іншому регіоні, то з'ясуємо таке. У половині (із 10) округів в АРК (№3, 5, 6, 7, 9) «регіонали» конкурували в основному з комуністами, які й посіли за результатами голосування, відповідно, другі місця; у трьох (№1, 4, 10) – із самовисуванцями, в одному (№8) – з представником ВО «Батьківщина». Перемогу «регіоналів» забезпечували голоси виборців, амплітуда коливань яких відбувалася у межах 34,00% – 62,42%. Найвищу підтримку електорату здобули такі «регіонали», як О. Нетецька (50,37%; ОВО №3), С. Брайко (52,21%; ОВО №7), О. Нечаєв (58,07%; ОВО №9), Ю. Льовочкіна (60,01; ОВО №6), Б. Дейч (62,42%; ОВО №8). Показово, що якщо, приміром, О. Нетецька, С. Брайко, О. Нечаєв були мешканцями АРК, то Ю. Льовочкіна – мешканка м. Києва. Можна припустити, що найвищі сходинки (на рівні понад 62% і 60% голосів виборців, відповідно) серед переможців Б. Дейчу і, зокрема, Ю. Льовочкіній дали змогу посісти надходження до округу із держбюджету: відповідно, 30 323 200 грн і 27 448 500 грн: округи №6 і №8 посіли, відповідно, 16-те і 18-те місця у Топ-25 найбільш спонсорованих із держбюджету округів (за даними Тендер NEWS на телеканалі ТВі).

Основним конкурентом для «регіоналів» на Донеччині (округи №41–61), як і в АРК, знову стали висуванці від КПУ, які за результатами голосування посіли другі місця у таких округах, як №41–45, 47–50, 53–54, 56–61. В окрузі №46 конкуренцію представнику ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (С. Клюєву) становив висуванець ВО «Батьківщина» (К. Матейченко), а в №51, 52, 55 – самовисуванці. *Таким чином, електоральний успіх «регіоналів» обернувся найоліснішою поразкою для комуністів: донецький електорат ще не сприймав нікого, крім «своєї» ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, але вже не віддавав переваги комуністам.* При цьому, якщо в округах АРК «регіонали» домінували з результатом від 34,00% (ОВО №4, О. Парасків) до 62,42% (ОВО №8, Б. Дейч) голосів виборців, то Донеччина перевершила ці показники: у 41-му окрузі О. Бобков переміг із результатом 80,85% голосів (абсолютний рекорд в ОВО!). Більше 70% голосів представники

ПАРТІЇ РЕГІОНІВ здобули у таких округах, як №44–47, 50, 53–54, 56; більше 60% – у №42, 49, 52, 55, 57, 59–61, понад 50% – у №43, 48, 58 округах. Лише в єдиному окрузі – №51 – перемога «регіонала» була забезпечена 40,11% голосів виборців.

Специфічною рисою виборчої кампанії у Донецькій області було те, що із 21 округу у 9 (№41, 45, 49, 50, 53, 54, 57, 58, 60) балотувалися лише представники партій, а самовисуванців не було. *Таким чином, саме Донеччина стала регіоном, у якому виявилося найбільше округів, у яких не було зареєстровано самовисуванців.* Порівняємо з іншими регіонами: в АРК, на Житомирщині, Запоріжжі, Луганщині, Миколаївщині самовисуванців не було лише в 1 з усіх округів тієї чи іншої області, відповідно – у ОВО №8, 70, 77, 113, 130. Лише у 2 округах – №137 і №139 – не було самовисуванців в округах Одещини. У 3 округах – №26, 33, 36 – Дніпропетровщини. *Аналіз «перемоги» і «програшу» претендентів, які внаслідок голосування посіли перші два місця, дозволяє висловити припущення: самовисуванців не було у тих округах, де ймовірність перемоги одного із претендентів була, так би мовити, поза сумнівом.* І дійсно, в окрузі №41 О. Бобков здобув перемогу, як вказувалося, із результатом 80,85% голосів виборців; у окрузі №45 Ю. Звягільського підтримало 72,59% виборців; а в окрузі №49 Д. Омельяновича – 63,94%. 72,71% голосів здобув в окрузі №50 Л. Бейсаров; 77,15% – В. Лук'янов (округ №54); 60,50% – С. Матвієнко (округ №57); 50,41% – О. Білий (округ №58) і 57,70% – О. Риженков (округ №60). Якщо проаналізувати «особливості переможців», то з'ясуємо, що О. Бобков (як свідчать дані, оприлюднені ЦВК) – директор Горлівського коксохімічного заводу, Л. Бейсаров – генеральний директор ПАТ «Шахтоуправління «Покровське», С. Матвієнко – перший заступник генерального директора – головний інженер ПАТ «ММК імені Ілліча», а О. Риженков – генеральний директор ПрАТ «Донецьксталь – металургійний завод»; О. Білий, Ю. Звягільський, В. Лук'янов, Д. Омельянович – депутати Верховної Ради України попереднього скликання. Тобто, найвищі «бали» змогли тим чи іншим способом забезпечити собі дві категорії претендентів на мандат – «директори» і «народні депутати». Говорячи про «способи забезпечення перемоги», можемо припустити, що, приміром, першому заступнику Голови Комітету Верховної Ради України (VI скликання) з питань бюджету В. Лук'янову перемогу по-своєму забезпечили субвенції, що надійшли до місцевих бюджетів: за даними програми Тендер NEWS на ТВі ОВО №54 виявився найбільш спонсорованим в Україні – із держбюджету до нього надійшло 155 149 000 грн. Загалом до Топ-25 найбільш спонсорованих з бюджету округів увійшло 8, що були розташовані на Донеччині: крім №54 – округи № 46 (надійшло з держбюджету 73 962 000 грн; переміг С. Клюєв, здобувши 73,10% голосів), №47 (відповідно: 28 000 000 грн, О. Азаров, 76,10%), №49 (36 200 000 грн, Д. Омельянович, 63,94%), №51 (42 600 000 грн, А. Гончаров, 40,11%), №55 (65 500 000 грн, В. Омельченко, 69,30%), №56 (57 500 000 грн, В. Борт, 71,08%), №61 (22 775 000 грн, А. Пономарьов, 54,76%). Нагадаю, що С. Клюєв був народним депутатом і головою підкомітету з питань банків та банківської діяльності Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики; Д. Омельянович – народним депутатом і

головою підкомітету з питань земельних відносин Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин; В. Борт – народним депутатом, А. Пономарьов – головою правління ПАТ «Докучаєвський флюсо-доломітний комбінат», О. Азаров – директором Міжнародного фонду сприяння інвестиціям і сином Прем'єр-міністра.

У Харківській області (округи №168–181) представники ПАРТІЇ РЕГІОНІВ успішно конкурували, найперше, із представниками партії «УДАР Віталія Кличка» (у шести округах – № 171–172, 174, 179, 181), ВО «Батьківщина» (які посіли другі місця у таких п'яти округах, як №168–169, 175, 177, 180), КПУ (за результатами голосування вийшли на другі позиції у трьох округах – №170, 173, 178) і самовисуванцем (в окрузі № 176). Максимальна/мінімальна підтримка «регіоналів» становила 65% (Д. Добкін, ОВО №178) – 38,39% голосів (Д. Святаш, ОВО №170). Виборці Харківщини віддали свої голоси не тільки власне «регіоналам»-представникам регіону, але й проголосувала за «регіоналів»-киян – І. Горіну (ОВО №171), В. Писаренка (ОВО №168). Тобто «харківська ідентичність» «ударівця» В. Малюги, який програв І. Горіній, посівши другу сходинку у рейтингу учасників перегонів, виявилася слабшим аргументом для населення ОВО №171, ніж «київська регіональна ідентичність» І. Горіної. Аналогічно переважила «харківську ідентичність» висуванця ВО «Батьківщина» І. Балути «київська регіональна ідентичність» В. Писаренка.

У Дніпропетровській області (округи №24–40) електорат, як вказувалося вище, також надав тотальну підтримку представникам «регіоналів». Навіть округ №24, який нібито «випав» із загальної картини, оскільки у ньому переміг самовисуванець, не вніс дисонансу до «картини перемоги», адже цей самовисуванець – помічник голови правління з соціальних питань ВАТ «ІНТЕРПАЙП Нижньодніпровський трубопрокатний завод» Я. Безбах (здобув 43,06% голосів) – був членом ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і боровся із офіційним висуванцем від партії першим заступником Дніпропетровського міського голови А. Крупським (який посів друге місце, здобувши підтримку 31,79% виборців). У парламенті Я. Безбах підтвердив свою політичну (партійну) ідентичність, вступивши до відповідної фракції.

Дніпропетровська область (своєрідна «батьківщина» ВО «Батьківщина») викликає інтерес і тим, що, по-перше, переможні відсотки голосів «регіоналів» не були такими високими, як, приміром, на Донеччині: амплітуда коливання – у межах 32,81% (округ №30) – 54,82% (округ №36). По-друге, *основним конкурентом представників партії влади були опозиціонери* – члени ВО «Батьківщина», які, врешті-решт, посіли другі місця у 10 із 17 округів (у №25, 27, 30–36, 40). У 3 округах (округи №26, 29, 39) з «регіоналами» конкурували представники партії В. Кличка. У округах №28, 37 і 38 відповідно, «свободівець», комуніст і самовисуванець. Показово, що найвищою електоральна підтримка опозиційних партій була у окрузі №34 – 32,76% голосів (здобув представник ВО «Батьківщина»), а найнижчою – у окрузі №36 – 13,96% (голоси отримані також представником ВО «Батьківщина»). Якщо порівняти електоральні здобутки «свободівця» і комуніста, то побачимо, що їхні результати різняться трохи більше, ніж на 0,5%, оскільки вони здобули, відповідно, 14,68% і 15,30% голосів виборців.

Міф єдиного округу (№78) із 9 округів (№74–82) Запорізької області, на якому «регіонали» нібито не виставляли свого претендента, а отже, і не здобули перемоги, розвіявся з початком роботи парламенту: голова правління ПрАТ «Бердянський райагропромпостач» безпартійний переможець О. Пономарьов (здобув 49,96% голосів виборців) увійшов до фракції «регіоналів». Основним його конкурентом на виборах був представник Народної Партії, який набрав 37,86% голосів й у виборчих перегонах посів друге місце. Цей факт підводить до думки, що, вибудовуючи стратегію боротьби за мандат в окрузі, де представник Народної Партії, вочевидь, мав сильні позиції, безпартійний О. Пономарьов до пори до часу вирішив не відкривати виборцю свої політичні вподобання і прихильності: програма кандидата (розміщена на сайті ЦВК) не містила жодних безсумнівних ознак такої прихильності до будь-якої політичної партії.

Запоріжжя підтвердило свою репутацію «оплоту влади» й іншим способом: виборці ОВО №81 віддали 65,44% своїх голосів О. Пшонці, який позиціонував себе «донецьким» (мешканцем м. Краматорська Донецької області). Зауважу, що відмітною рисою «округу О. Пшонки» було те, що у Топ-25 найбільш спонсорованих із держбюджету округів він, отримавши 99 200 000 грн, посів у трійці привілейованих лідерів 3-тє місце. Тобто можна припустити, що підтримка О. Пшонки – результат «економічного голосування» виборців.

4 з 5 округів (№99–103) Кіровоградської області продемонстрували відданість ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, так би мовити, відразу, надавши 29,10–45,51% голосів підтримки її висуванцям. Округ №99 «повірив» в «опозиційність» А. Табалова, який боровся із «регіоналом» О. Шаталовим, забезпечивши йому 32,80% підримки (проти 30,27%, які вдалося здобути «регіоналу»). У парламенті «безпартійний» А. Табалов став, як відомо, однією з перших «тушок»: невдалий «відхід» від ВО «Батьківщина» завершився (за даними сайту Верховної Ради України на початок червня 2013 р.) здобуттям статусу «позафракційний». Таким чином, ситуація в окрузі №99 була аналогічною ситуації в окрузі №78 на Запоріжжі: претендент мімікрував, «граючись» з електоратом і, врешті-решт у парламенті ставав якщо не «регіоналом», то «вимушеним позафракційним». Але зверну увагу на ще один момент: ОВО №99 – округ, який посів 22-гу позицію у вищезгаданій Топ-25 за фінансовими вливаннями із держбюджету – 15 744 800 грн. Виборча кампанія мешканця м. Кіровограда О. Шаталова, таким чином, мала серед 225 ОВО одну із найвагоміших фінансових підтримок. Однак переміг мешканець Кіровограда «опозиціонер Табалов». Можемо припустити: або ОВО №99 справді був налаштований вкрай опозиційно, або ресурси Табалова (директора ТОВ «Домініон-Кіровоград») не поступалися ресурсам Шаталова (першого заступника голови Кіровоградської обласної ради), або політтехнологи, що обслуговували інтереси першого, відпрацювали більш якісно, ніж другого.

Щодо Миколаївської області, то тут з 6 округів (№127–132) лише в одному (№130) перемогу святкував висуванець ВО «Батьківщина» директор ПВТФ «Агросвіт» І. Бриченко, який з результатом 42,23% голосів виборців переміг представника ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (здобув 38,00% голосів) і підтвердив свою опозиційність, вступивши у парламенті до лав фракції ВО «Батьківщина».

45,77% виборців в ОВО №127 на Миколаївщині виявили готовність підтримати на виборах народного депутата Верховної Ради України VI скликання киянина-«регіонала» В. Наконечного, відмовивши земляку – жителю м. Миколаєва комуністу М. Матвєєву (здобув 15,72% голосів виборців).

Феномен Луганської області (округи №104–114) цікавий тим, що тут втрати «регіоналів» поширилися на 2 округи – 104 і 108, де перемогли самовисуванці В. Мошенський і В. Струк. Утім, у парламенті лише перший так і залишився (на початок літа 2014 р.) безпартійним і позафракційним, другий – поповнив ряди фракції «регіоналів».

«Щасливим» округом Луганщини виявився ОВО №110, куди із держбюджету були спрямовані ресурси у розмірі 40 200 000 грн, які, можна припустити, і сприяли перемозі алчевського міського голови В. Чуба.

Щодо Одеської області, то тут ситуація була майже аналогічною ситуації у Луганській області: якщо у 7 округах перемогу здобули персони, які відразу презентували себе виборцю як «регіонали», то переможці 4 інших округів (№133, 134, 140 і 142), які у трьох випадках були самовисуванцями (Д. Жванія, А. Кіссе, І. Марков), а в четвертому – від Народної Партії (С. Гриневецький), увійшовши до парламенту, усі стали «регіоналами», вступивши до відповідної фракції. На других позиціях у рейтингу «переможців і переможених» закріпилися представники ВО «Батьківщина» (№135, 136, 138) чи ВО «Свобода» (№137), члени «УДАРу» (№139, 140) і самовисуванці (№134, 141, 143).

Уподобання електорату Херсонської області (округи №182–186) засвідчили переважну прихильність до представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, про що свідчать 37,90% голосів виборців на підтримку «регіоналів» в окрузі №182, 19,98% – у №184, 25,31% – у 185 окрузі. Разом з тим варто звернути увагу, що ці відсотки не є абсолютно переконливим виявом переваги представників партії влади, оскільки персони, які посіли другі місця у 182-му і 184-му ОВО, здобули, відповідно, підтримку, яка відрізнялася від «переможного фіналу» на 1,3% голосів (37,90% проти 36,60%) чи навіть на 0, 02% (!!!) (19,98% проти 19,96%). Більшменш переконливою видавалася лише перемога «регіонала» М. Опанащенка над представником партії Н. Королевської С. Хланем – 25,31% проти 21,23% голосів виборців. У 183-му ОВО представника ПАРТІЇ РЕГІОНІВ здолав «ударівець» А. Путілов (39,49% проти 32,78% голосів виборців). Переможець у 186-му ОВО самовисуванець Ф. Негой, здобувши 30,52% голосів, переконливо здолав спротив «регіонала» О. Журавка (21,92%).

На Житомирщині (ОВО №62–67) представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ підтримали такі 2 округи, як №64 і №66. В ОВО №64 виборці найвагоміше підтримали киянина, президента Житомирської обласної громадської організації «Відродимо Полісся» В. Пехова, а в ОВО №66 – також киянина, народного депутата В. Журавського. Особливістю області було й те, що найвищу підтримку виборці регіону надали екс-спікеру Верховної Ради України В. Литвину (ОВО №65, 66,53% голосів). Другий (з трьох найвищих) результат належав висуванцю ВО «Батьківщина» Г. Зубку (ОВО №62, 60,97% голосів), третій – самовисуванцю В. Развадовському (ОВО №67, 47,79% голосів). Ресурси державного бюджету на Житомирщині «працювали» на двох осіб із Топ-25 – В. Литвина і В. Журавського: на ОВО №65, відповідно, було виділено

95 000 000 грн, на ОВО №66 – 15 000 000 грн. Після вдалих виборів і чергового входження до парламенту В. Литвину більш привабливим видався статус позафракційного. Самовисуванцю В. Развадовському – статус члена фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ.

Закарпатська (ОВО №68–73) і Чернівецька (ОВО №201–204) області виявили однаковий ступінь приязності до «регіоналів», проголосувавши за них у половині з округів (відповідно, у 3 із 6 і 2 із 4), розміщених на своїх територіях. Зокрема, на Закарпатті перемога дісталася таким місцевим «регіоналам», як генеральний директор ПАТ «Закарпаттяобленерго» В. Ковач (ОВО №68), віце-президент ТОВ «Універсал-М» М. Ланьо (ОВО №70) й перший заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації І. Бушко (ОВО №73), тобто представникам адміністративної й бізнесової еліти. У другій половині округів переможцями виборів стали представники партії Єдиний Центр – міністр з надзвичайних ситуацій В. Балога (ОВО №69), голова правління ТОВ «Барва» П. Балога (ОВО №71), народний депутат В. Петьовка (ОВО №72). Показово, що найбільш переконливу підтримку закарпатці надали М. Ланьо – 60,20% голосів. 54, 67% голосів здобув В. Петьовка, 49,42% – В. Балога. Підтримка інших коливалася у межах 31,14% – 41,22% голосів виборців. Таким чином, представники двох партій «поділили» між собою регіон. Притому представники «другої партії» уособлювали ту політичну силу, яка у багатомандатному державному виборчому окрузі участі взагалі не брала, а у «своєму» регіоні «урівноважила» представників партії влади.

Перемогу в округах Чернівецької області «регіонали» «розділили» з висуванцями від ВО «Батьківщина»: в ОВО №203 і ОВО №204 найбільше голосів виборців здобули, відповідно, «регіонали» Г. Федоряк (51,73% голосів) і А. Семенюк (57,54% голосів), а в ОВО №201 та ОВО №202 – висуванці ВО «Батьківщина» М. Федорук (52,04% голосів) й О. Фищук (40,31% голосів). Характерний момент: ОВО №201 входив до Топ-25 – з бюджету в округ було надіслано 33 000 000 грн, а претендентом на мандат від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ був секретар Чернівецької міської ради В. Михайлишин, який за результатами голосування посів друге місце, здобувши підтримку 33,91% виборців і «програвши» висуванцю від ВО «Батьківщина» (тимчасово непрацюючому М. Федоруку) більше 18% голосів.

В інших регіонах країни ситуація була такою:

– у Вінницькій області (ОВО №11–18) переможцем виборів найчастіше виступав самовисуванець: у 6 округах (№11–12, 14, 16–18) саме самовисуванцям електорат віддав перевагу. В інших двох округах (№13 і №15) перемогли, відповідно, кандидати з чіткою політичною ідентифікацією: представник ВО «Батьківщина» (М. Катеринчук) і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (М. Джига). Утім, можна твердити, що імідж самовисуванця і безпартійність (відсутність партійної ідентифікації на момент виборів) був для претендентів на мандат у низці випадків лише засобом для підкорення виборця. Ним скористався не тільки член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Г. Калетнік, але й «регіонал у душі» В. Жеребнюк, який після обрання відразу став членом парламентської фракції «регіоналів», і «безпартійна» О. Калетник, що влилася у фракцію комуністів, ставши своєрідним унаочненням феномену «комуністів-капіталістів» (як свідчить її декларація про доходи за попередній перед виборами рік, розміщена на сайті ЦВК).

Показово, що на другій позиції закріпилися представники або опозиційних партій – ВО «Батьківщина» (у чотирьох округах – №11, 14, 16, 18) і ВО «Свобода» (округ №12), або самовисуванці (у трьох округах – №13, 15, 17). Аналіз політичної (партійної) ідентичності осіб, які за результатами виборів посіли першу й другу позиції, свідчить, що Вінницька область про демонструвала досить вагому прихильність до представників опозиції (ВО «Батьківщина» і ВО «Свобода»), а не партії влади;

– у Волинській області (ОВО №19–23) в одному з п'яти округів (№19) найбільшу підтримку виборців здобув представник ВО «Свобода», у чотирьох інших – самовисуванці. Показово, що переможці-самовисуванці (С. Івахів, І. Єремєєв, С. Мартиняк, І. Палиця), увійшовши до парламенту, зберегли (на початок літа 2014 р.) свою, так би мовити, чесність перед виборцем, оскільки не «розчинилися» у парламентських фракціях партій, а залишилися позафракційними;

– в Івано-Франківській області (ОВО №83–89) електоральну підтримку, окрім самовисуванців (ОВО №87 і 88), здобули представники двох сил – ВО «Батьківщина» (ОВО №84–86, 89) і ВО «Свобода» (ОВО №83). Показово, що у Верховній Раді України самовисуванці О. Доній і Ю. Дерев'янко не увійшли до партійних фракцій, віддавши перевагу статусу «позафракційний». Залишилися вірними партійному бренду такі представники ВО «Батьківщина» і ВО «Свобода», як В. Гладій, А. Дирів, О. Сікора й О. Сич, відповідно. Висуванець ВО «Батьківщина» В. Купчак на початок літа 2013 р. був уже позафракційним;

– у Київській області (ОВО №90–98) у 3 округах перемогу святкували «регіонали»: С. Кацуба (ОВО №92), О. Онищенко (ОВО №93), Я. Москаленко (ОВО №96); у 2 – представники «УДАРу»: Р. Сольвар (ОВО №91) і П. Різаненко (ОВО №97); у 1 – висуванець ВО «Батьківщина» В. Кутовий (ОВО №95). В ОВО №90 і №98 перемога дісталася само висуванцям-народним депутатам В. Чудновському (був членом ВО «Батьківщина») і С. Міщенку (обидва на початок літа 2013 р. – позафракційні). Характерно, що з 9 округів Київщини 4 (ОВО №90, 95, 96, 97) увійшли до ТОП-25 найбільш спонсорованих із держбюджету. Утім, якщо в ОВО №96 (15-та позиція серед 25 – виділено 31 400 000 грн) і в ОВО №90 (25-та позиція у рейтингу, 15 000 000 грн), перемогу вдалося здобути, відповідно, «регіоналу» і згаданому «самовисуванцю» В. Чудновському, то ОВО №95 (5 позиція, 74 755 000 грн) і №97 (2 позиція, 152 500 000 грн) виявилися програшними, відповідно, для директора ПП «Феско» С. Федоренка і народного депутата П. Мельника: «економічне» голосування не спрацювало.

– в округах Львівської області (ОВО №115–126), крім одного – №120, де перемогу здобув самовисуванець Я. Дубневич (у парламенті вступив до фракції «УДАРу»), електорат віддав перевагу представникам двох партій – ВО «Батьківщина» (ОВО №115, 117, 121–124, 126) і ВО «Свобода» (ОВО №116, 118, 119, 126);

– у Полтавській області (ОВО №144–151) представнику «регіоналів» – голові Державного агентства резерву України О. Лелюку – дістався округ (№149). Виборці 4 округів (№146, 147, 148, 150) віддали перевагу самовисуванцям (3 з яких – О. Кулініч, В. Пилипенко, Ю. Шаповалов – у

парламенті увійшли до фракції «регіоналів», а К. Жеваго обрав статус позафракційного). ОВО №144 і №151 – представникам «УДАРу», ОВО №145 – «свободівцю»;

– в округах Рівненської області (ОВО №152–156) лише округ №155 виявив «електоральну приязнь» до «регіонала», яким був виконувач обов'язки ректора Національного університету водного господарства та природокористування М. Сорока. У 3 округах (№153, 154, 156) виборці підтримали представників ВО «Батьківщина». В 1 окрузі (№152) – «свободівця»;

– у Сумській області (ОВО №157–162) у «підживленому» окрузі №159 (21-ше місце у рейтингу ТОП-25, 19 500 00 грн) перемогу здобув «регіонал» А. Деркач (здобувши найвищу електоральну підтримку на Сумщині – 63,37% голосів виборців). У 3 округах (№157, 161, 162) – представники ВО «Батьківщина». В округах №158 і №160 – самовисуванці, відповідно, О. Волков і С. Молоток, які обидва, ставши народними депутатами, увійшли до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ;

– округи Тернопільщини (ОВО №163–167) прогнозовано віддали перевагу представникам двох партій – ВО «Батьківщина» (ОВО №165–167) і ВО «Свобода» (ОВО №163, 164);

– округи Хмельниччини (ОВО №187–193) найбільше були прихильними до самовисуванців, які й здобули перемогу у 5 (із 7) округів – №188, 190–193. Увійшовши до парламенту, четверо із самовисуванців – В. Бондар, С. Буряк, О. Герега і В. Мельниченко – поповнили фракцію «регіоналів». С. Лабазюк обрав статус позафракційного. В двох округах (№187, 189) найбільшу підтримку виборців здобули представники ВО «Батьківщина» і ВО «Свобода» (О. Лукашук й І. Сабій);

– Черкаська область (ОВО №194–200) за результатами підрахунку голосів стала своєрідним рекордсменом, оскільки саме у 2 (із 5 по країні) її округах – №194 і №197, де за перемогу боролися представники ВО «Батьківщина» і самовисуванці (відповідно, М. Булатецький/В. Жуковська і Л. Даценко/Б. Губський), встановлення результатів виборів виявилося, з погляду ЦВК, неможливим. У 3 інших округах (ОВО №195, №198 і №199) виборці підтримали самовисуванців, з яких 2 – В. Зубик і В. Ничипоренко – у Верховній Раді України увійшли до фракції «регіоналів»; В. Тимошенко став позафракційним; ще у 2 округах (ОВО №196 і №200) – представників ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, відповідно, Г. Бобова і А. Яценка;

– із 6 округів Чернігівськщї області (ОВО №205–210) у 4 (№206, 207, 209, 210) виборці підтримали самовисуванців, троє з яких (В. Атрошенко, І. Куровський і М. Рудьковський) у парламенті вступили до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, а один – народний депутат Верховної Ради України VI скликання, луганчанин І. Рибаков – став позафракційним. Ситуація з І. Рибаковим викликає запитання: ОВО №209 увійшов до ТОП-25 найбільш «підживлюваних» округів, тож питання, чи робили «регіонали» ставку саме на безпартійного самовисуванця, а у перспективі – позафракційного І. Рибакова, залишається без відповіді. Серед інших 11 претендентів, які набрали за результатами голосування менше ніж І. Рибаков голосів, не було «регіоналів», а були представники інших партій й інші самовисуванці, які посіли 6-те –11-те місця. То ж навряд, що 15 100 000 грн. виділялися із держбюджету «під когось з них». У 2 інших округах (№205, 208) перемогу здобули представник ВО «Батьківщина» В. Дубіль і представник Радикальної партії Олега Ляшка власне сам О. Ляшко.

Результати виборів у столиці, м. Києві, (ОВО №211–223) для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, як вказувалося вище, виявилися провальними. Виборці 10 округів (№211–213, 216–222) віддали перевагу представникам ВО «Батьківщина». По одному округу здобули представники «УДУРу» і ВО «Свобода» (відповідно, ОВО №214 і 215). ОВО №223 виявився, з погляду ЦВК, таким, де встановити переможця (самовисуванця В. Пилипишина ча «свободівця» Ю. Левченка) було неможливо.

2 округи міста Севастополя (ОВО №224 і 225) підтримали народних депутатів-«регіоналів»: киянина П. Лебедєва і севастопольця В. Колесніченка.

Узагальнені результати виборів в ОВО подано у Таблиці 7:

Таблиця 7

Результати виборів у одномандатних виборчих округах

Регіон/ №№ ОВО	**Кількість переможців-самовисуванців, представників партій (чоловік)**	**№ округу, де результати виборів не встановлені**
АР Крим, №№1 – 10	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 9 Партія «Союз» – 1	
Вінницька обл., №№11 – 18	Самовисуванці – 6 ВО «Батьківщина» – 1 ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 1	
Волинська обл., №№19 – 23	Самовисуванці – 4 ВО «Свобода» – 1	
Дніпропетровська обл., №№24 – 40	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 16 Самовисуванці – 1	
Донецька обл., №№41 – 61	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 21	
Житомирська обл., №№62 – 67	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 3 Самовисуванці – 2 ВО «Батьківщина» – 1	
Закарпатська обл., №№68 – 73	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 3 Єдиний Центр – 3	
Запорізька обл., №№74 – 82	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 8 Самовисуванці – 1	
Івано-Франківська обл., №№83 – 89	ВО «Батьківщина» – 4 Самовисуванці – 2 ВО «Свобода» – 1	
Київська обл., №№90 – 98	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 3 «УДАР» – 2 Самовисуванці – 2 ВО «Батьківщина» – 1	№94
Кіровоградська обл., №№99 –103	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 4 ВО «Батьківщина» – 1	

Продовження таблиці 7

Луганська обл., №№104 – 114	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 9 Самовисуванці – 2	
Львівська обл., №№115 – 126	ВО «Батьківщина» – 7 ВО «Свобода» – 4 Самовисуванці – 1	
Миколаївська обл., №№127 – 132	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 4 ВО «Батьківщина» – 1	№132
Одеська обл., №№133 – 143	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 7 Самовисуванці – 3 Народна Партія – 1	
Полтавська обл., №№144 – 151	Самовисуванці – 4 «УДАР» – 2 ВО «Свобода» – 1 ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 1	
Рівненська обл., №№152 – 156	ВО «Батьківщина» – 5 ВО «Свобода» – 1 ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 1	
Сумська обл., №№157 – 162	ВО «Батьківщина» – 3 Самовисуванці – 2 ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 1	
Тернопільська обл., №№163 – 167	ВО «Батьківщина» – 3 ВО «Свобода» – 2	
Харківська обл., №№168 – 181	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 14	
Херсонська обл., №№182 – 186	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 3 «УДАР» – 1 Самовисуванці – 1	
Хмельницька обл., №№187 – 193	Самовисуванці – 5 ВО «Батьківщина» – 1 ВО «Свобода» – 1	
Черкаська обл., №№194 – 200	Самовисуванці – 3 ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 2	№№194, 197
Чернівецька обл., №№201 – 204	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 3 ВО «Батьківщина» – 2	
Чернігівська обл., №№205 – 210	Самовисуванці – 4 ВО «Батьківщина» – 1 Радикальна Партія Олега Ляшка – 1	
м. Київ, №№211– 223	ВО «Батьківщина» – 7 «УДАР» – 1 ВО «Свобода» – 1	№223
м. Севастополь, №№224 – 225	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – 2	
	ВСЬОГО: 220	5 округів

Загалом в ОВО особи, висунуті ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, здобули 113 мандатів; ВО «Батьківщина» – 39; ВО «Свобода» – 12; Політичною партією «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» – 6; Єдиним Центром – 3; Народною Партією – 2; Радикальною Партією Олега Ляшка – 1; Партією «Союз» – 1. Варто звернути увагу і на 43 мандати, які здобули самовисуванці. За податковими деклараціями 2011 р. цих, останніх, можна зробити висновок, що значна частина з них – мільйонери [9] (див. Таблицю 8), що по-своєму й забезпечило електоральний успіх.

Таблиця 8

Самовисуванці-мільйонери, які стали народними депутатами Верховної Ради України VII скликання

№п.п	Прізвище, ініціал	Задекларований у 2011 р. дохід (гривень)
1.	Порошенко П.	86,6 млн
2.	Жванія Д.	42,2 млн
3.	Буряк С.	32,6 млн
4.	Рудьковський М.	16, 6 млн
5.	Дерев'янко Ю.	16, 1 млн
6.	Негой Ф.	15,5 млн
7.	Дубневич Я.	15,1 млн
8.	Івахів С.	12,5 млн
9.	Калетник О.	9,9 млн
10.	Герега О.	8,6 млн
11.	Миримський Л.	6,8 млн
12.	Мартиняк С.	5,1 млн
13.	Развадовський В.	4,09 млн
14.	Єремєєв І.	3,8 млн
15.	Волков О.	3,4 млн
16.	Мошенський В.	2,5 млн
17.	Чудновський В.	1,7 млн
18.	Зубик В.	1,6 млн
19.	Нечипоренко В.	1,6 млн
20.	Лабунська А.	1,3 млн
21.	Литвин В.	1,1 млн
22.	Балога П.	1,1 млн
23.	Ляшко О.	1,1 млн

Сумарні статки народних депутатів Верховної Ради VII скликання, за деякими даними, сягають 11 млрд дол. До десятка найбагатших входять особи, серед яких К. Жеваго, П. Порошенко й ін. [10] (див. Таблицю 9).

Таблиця 9

Десять найбагатших народних депутатів
Верховної Ради України VII скликання

№п.п	Прізвище, ініціал	Сумарні статки
1.	Жеваго К.	2,26 млрд дол.
2.	Порошенко П.	971 млн дол.
3.	Бойко В.	918 млн дол.
4.	Хмельницький В.	846 млн дол.
5.	Тігіпко С.	806 млн дол.
6.	Іванющенко Ю.	756 млн дол.
7.	Пригодський А.	391 млн дол.
8.	Фельдман О.	375 млн дол.
9.	Васадзе Т.	299 млн дол.
10.	Колесніков Б.	284 млн дол.

Утім, в одномандатних виборчих округах боролися не тільки «гроші з грішми»: складне плетиво інтересів сприяло тому, що поділ на представників влади й опозиції ставав химерою, оскільки процес розгортався в іншій площині, де у дію вступали інші чинники, що яскраво ілюструє зауваження О. Донія: «Я переміг по мажоритарному округу як представника від влади, якому допомагала родина Арсенія Яценюка, так і технічного кандидата від "Батьківщини", який був поставлений для того, аби переміг представник влади. … І людина ця, за твердженням "Української правди", балотувалася за гроші Коломойського, раніше була серед комуністів, потім в "Батьківщині", а врешті очолила фракцію Партії регіонів в обласній раді. …Гдичинський перебуває в дружніх стосунках з родиною Яценюка, це …факт» [11].

Ці вибори відобразили певний регрес у демократії.
Рейнел Андрейчук,
голова місії Канади зі спостереження за виборами до Верховної Ради України,
сенатор канадського парламенту,
жовтень 2012 р.

Аналіз даних, оприлюднених на сайті Верховної Ради України і сайті ЦВК, свідчить, що наймолодшим народним депутатом став представник ВО «Свобода» А. Іллєнко (1987 р. н.), а найстаршим – «регіонал» Ю. Звягільський (1933 р. н.). Загалом же віковий «зріз» новообраного депутатського корпусу [12] мав такий вигляд так (див. Таблицю 10):

ОБСЄ й інші спостерігачі сказали, що демократичний процес виглядає таким, що йде у зворотному напрямку…
Карл Більд,
міністр закордонних справ Швеції,
жовтень 2012 р.

Таблиця 10

Характеристика народних депутатів
Верховної Ради України VII скликання за віковими категоріями

Вікова категорія	Кількість народних депутатів
До 27 років	3
Від 28 до 34 років включно	32
Від 35 до 45 років включно	151
Від 46 до 54 років включно	134
Від 55 до 59 років включно	53
Від 60 років і більше	72

Розподіл народних депутатів за статтю свідчить про значну перевагу у Верховній Раді України VII скликання чоловіків [13] (див. Таблицю 11)

Таблиця 11

Характеристика народних депутатів
Верховної Ради України VII скликання за статтю

Стать	Кількість народних депутатів
Чоловіки	402
Жінки	43

Після виборів експертне середовище (50 експертів і журналістів) створили своєрідний антирейтинг, включивши до нього осіб, які не повинні були потрапити до парламенту за списками партій. На першому місці у ньому опинилася представниця ПАРТІЇ РЕГІОНІВ Т. Повалій. Крім неї, до першої п'ятірки потрапили члени «команди» Н. Королевської – А. Шевченко й О. Ступка, «ударівець» С. Куніцин, член ВО «Батьківщина» Т. Донець [14].

Аналіз складу Верховної Ради України VII скликання дозволяє виокремити серед 445 осіб, обраних до українського парламенту, своєрідних «парламентських довгожителів» – тих з них, які набували статусу народного депутата України від 4 до 7 разів.

Найперше виділимо Ю. Звягільського як єдину особу, котра *усьоме* стала народним депутатом (на відміну від С. Головатого і Я. Кендзьора, які, що показово, разом із Ю. Звягільським безперервно були депутатами Верховної Ради України I – VI скликань, але усьоме парламентарями не стали). Пройшовши партійну еволюцію – від члена КПРС через період безпартійності до членства у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, Ю. Звягільський спромігся понад двадцять років бути «представником українського народу», з 2002 р. постійно перебуваючи у складі парламентських фракцій, створених «регіоналами» (див. Таблицю 12).

Таблиця 12

Особи, які були народними депутатами Верховної Ради України семи скликань, їхня партійна і фракційна належність

Прізвище, ініціал	Скликання Верховної Ради України I – VII	Партійна (на момент виборів) і фракційна (групова) приналежність (дата вступу/дата виходу або термін депутатства)
Звягільський Ю.	I	Член КПРС. Група «Промисловці» (15.05.1990 – 10.05.1994)
	II	Безпартійний (11.05.1994 – 12.05.1998)
	III	Безпартійний. Фракція: Регіони України (12.05.2002 – 14.05.2002)
	IV	Член Партії регіонів. Фракція «Єдина Україна» (15.05.2002/ 20.06.2002). Фракція «Регіони України» (20.06.2002/ 08.09.2005). Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України «Регіони України» (08.09.2005/25.05.2006)
	V	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (25.05.2006)
	VI	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (23.11.2007)
	VII	Член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України (12.12.2012)

Ушосте депутатський мандат отримали 11 непересічних особистостей (див. Таблицю 13), серед яких 4 особи на момент виборів були членами ВО «Батьківщина» і увійшли в парламенті до відповідної фракції (І. Кириленко, С. Сас, С. Терьохін, В. Яворівський), по 3 чоловіки були членами ПАРТІЇ РЕГІОНІВ чи КПУ («регіонали»: Ю. Крук, М. Макєєв, О. Стоян, комуністи: Є. Мармазов, П. Симоненко, П. Цибенко) й увійшли, відповідно до фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ чи фракції КПУ. 1 особа (В. Пинзеник), що заявила про свою безпартійність, стала членом фракції Політичної партії «УДАР Віталія Кличка».

Якщо проаналізувати партійність зазначених осіб з часу, коли вони вперше були обрані народними депутатами Верховної Ради України, то виявимо, що найбільшу кількість партій змінив В. Яворівський, який послідовно був членом 4 політичних утворень: Народного Руху України, Демократичної партії України, партії «Реформи і порядок» і, зрештою, ВО «Батьківщина». У 3 політичних силах «відмітився» Ю. Крук: НДП, ВО «Батьківщина», ПАРТІЯ РЕГІОНІВ. Інший показовий момент – рух депутатів з фракції у фракцію, який може свідчити як про мінливість ідейних настанов, так і – швидше за все – про пристосуванські якості декого з «парламентських довгожителів».

Таблиця 13

Особи, які були народними депутатами Верховної Ради України шести скликань, їхня партійна і фракційна належність

№п/п Прізвище, ініціал	Скликання Верховної Ради України I – VII	Партійна (на момент виборів) і фракційна (групова) приналежність (дата вступу/дата виходу)
1. Кириленко І.	II	Безпартійний
	III	Безпартійний. Фракція «Батьківщина»
	IV	Член Аграрної партії України. Фракція «Єдина Україна» (15.05.2002/20.06.2002). Фракція «Аграрники України» (Аграрники) (20.06.2002/22.10.2002). Фракція Аграрної партії України (22.10.2002/06.03.2003)
	V	Безпартійний. Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (25.05.2006)
	VI	Член партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єдн"ання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок»). (23.11.2007/16.11.2010). Фракція «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина». (16.11.2010)
	VII	Член партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». Фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» (12.12.2012)
2. Крук Ю.	II	Безпартійний
	III	Безпартійний. Фракція Народно-демократичної партії
	IV	Безпартійний. Фракція «Єдина Україна» (15.05.2002/-20.06.2002). Фракція Народно-демократичної партії (20.06.2002/14.05.2004). Фракція Народно-демократичної партії та Партії промисловців і підприємців України (14.05.2004/23.12.2004). Фракція «Трудова Україна» та Народно-демократичної партії (23.12.2004/01.02.2005). Фракція Народно-демократичної партії та групи «Республіка» (01.02.2005/05.04.2005). Фракція блоку Юлії Тимошенко (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (05.04.2005/16.12.2005). Фракція Блоку Юлії Тимошенко (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (16.12.2005/25.05.2006).
	V	Член Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (25.05.2006)

Продовження таблиці 13

	VI	Член Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок») (23.11.2007/21.09.2010). Група «Реформи заради майбутнього» у Верховній Раді України (16.02.2011)
	VII	Член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України сьомого скликання (12.12.2012)
3. Макєєнко В.	I	Член КПРС. Група «239»
	III	Безпартійний. Фракція партії «Солідарність»
	IV	Член партії «Солідарність». Фракція «Наша Україна» (15.05.2002/10.12.2002). Фракція «Регіони України» (10.12.2002/08.09.2005). Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України «Регіони України» (08.09.2005/25.05.2006)
	V	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (25.05.2006)
	VI	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (23.11.2007)
	VII	Член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України сьомого скликання (12.12.2012)
4. Мармазов Є.	I	Член КПРС. Група «Аграрники». Група «За соціальну справедливість»
	II	Член КПУ
	III	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України
	V	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (25.05.2006)
	VI	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (23.1.2007)
	VII	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (10.01.2013)
5. Пинзеник В.	I	Безпартійний.
	II	Безпартійний.
	III	Член партії «Реформи і порядок». Фракція партії «Реформи і порядок» – Реформи–конгрес
	IV	Член партії «Реформи і порядок». Фракція «Наша Україна» (15.05.2002/07.07.2005)
	VI	Член партії «Реформи і порядок». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок») (23.11.2007/19.12.2007)
	VII	Безпартійний. Фракція Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (12.12.2012)

Продовження таблиці 13

6. Сас С.	II	Безпартійний.
	III	Член Селянської партії України. Фракція «Батьківщина»
	IV	Член ВО «Батьківщина». Фракція Блоку Юлії Тимошенко (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська республіканська партія «Собор», Українська соціал-демократична партія (15.05.2002/16.12.2005). Фракція Блоку Юлії Тимошенко (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія (16.12.2005/25.05.2006)
	V	Член ВО «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія (25.05.2006)
	VI	Член ВО «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок») (21.09.2010/16.11.2010). Фракція «Блок Юлії Тимошенко» – «Батьківщина» (16.11.2010)
	VII	Член ВО «Батьківщина». Фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» (12.12.2012)
7. Симоненко П.	II	Член КПУ
	III	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України
	IV	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (15.05.2002/25.05.2006)
	V	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (25.05.2006/)
	VI	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (23.11.2007)
	VII	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (12.12.2012)
8. Стоян О.	II	Безпартійний.
	III	Безпартійний. Фракція партії «Солідарність»
	IV	Безпартійний. Фракція «Наша Україна» (15.05.2002/10.12.2002). Фракція «Регіони України» (27.12.2002/08.09.2005). Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України «Регіони України» (08.09.2005/25.05.2006)
	V	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (25.05.2006)
	VI	Член Партії регіонів. Фракція Партії регіонів у Верховній Раді України (23.11.2007)
	VII	Член ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України сьомого скликання (12.12.2012)

Продовження таблиці 13

9. Терьохін С.	II	Безпартійний.
	III	Член партії «Реформи і порядок». Фракція партії «Реформи і порядок» – Реформи–конгрес
	IV	Член партії «Реформи і порядок». Фракція «Наша Україна» (15.05.2002/08.09.2005)
	V	Безпартійний. Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (25.05.2006)
	VI	Безпартійний. Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок) (23.11.2007/16.11.2010). Фракція «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина» (16.11.2010)
	VII	Член ВО «Батьківщина». Фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» (12.12.2012)
10. Цибенко П.	II	Член КПУ.
	III	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України
	IV	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (15.05.2002/25.05.2006)
	V	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (25.05.2006)
	VI	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (23.11.2007)
	VII	Член КПУ. Фракція Комуністичної партії України (12.12.2012)
11. Яворівський В.	I	Член НРУ. Входив до «Народної ради», фракції Конгресу національно-демократичних сил.
	II	Член Демократичної партії України.
	IV	Член партії «Реформи і порядок». Фракція «Наша Україна» (15.05. 2002/07.09. 2005). Фракція політичної партії «Народний Союз Наша Україна» (07.09.2005/08.09. 2005). Фракція політичної партії «Реформи і порядок» (08.09. 2005/13.12. 2005). Фракція Блоку Юлії Тимошенко (політичних партій «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська республіканська партія «Собор», Українська соціал-демократична партія) (13.12.2005/ 16.12.2005). Фракція Блоку Юлії Тимошенко (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (16.12.2005/ 25.05.2006).
	V	Безпартійний. Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія) (25.05.2006)
	VI	Член ВО «Батьківщина». Фракція «Блок Юлії Тимошенко» (політичних партій Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія, партія «Реформи і порядок) (23.11.2007/16.11.2010). Фракція «Блок Юлії Тимошенко – «Батьківщина» (16.11.2010)
	VII	Член ВО «Батьківщина». Фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» (12.12.2012)

Уп'яте депутатський мандат отримали 28 осіб, серед яких ті, які пройшли за партійними списками чи, будучи обраними в одномандатних округах від партії чи як безпартійні самовисуванці, згодом приєдналися до фракції, створеної тією чи іншою партією, чи залишилися поза межами будь-якої фракції:

– фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України сьомого скликання – С. Буряк (безпартійний), Г. Васильєв, К. Ващук, А. Деркач, О. Єдін, Ю. Іоффе, С. Ківалов, А. Кінах, І. Попеску, В. Рибак, Є. Сігал, Я. Сухий, В. Хмельницький, І. Шаров (усього – 14 чол.);

– фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» – О. Абдуллін, В. Бондаренко (безпартійний), М. Джемілєв (безпартійний), В. Кириленко, М. Мартиненко, С. Соболєв, В. Сушкевич, О. Турчинов, О. Чорноволенко (усього – 9 чол.);

– фракція КПУ – О. Голуб, А. Мартинюк, В. Матвєєв, О. Парубок (усього – 4 чол.);

– позафракційні – К. Жеваго (безпартійний) (усього – 1 чол.).

Учетверте народними депутатами було обрано 35 осіб. Аналіз (проведений за попереднім алгоритмом) засвідчив такий розподіл їх за фракціями:

– фракція ПАРТІЇ РЕГІОНІВ у Верховній Раді України сьомого скликання – М. Азаров, М. Баграєв, Т. Бахтєєва, Т. Васадзе (безпартійний), О. Васильєв, А. Веревський (безпартійний), Д. Жванія (безпартійний), О. Зарубінський (безпартійний), Г. Калетнік, Л. Клімов, О. Лавринович, В. Ландик, О. Лелюк, С.Матвієнко (безпартійний), В. Наконечний, Д. Святаш, Д. Табачник, В. Тихонов, В. Турманов, О. Фельдман, В. Хомутиннік, О. Царьов, М. Чечетов, І. Шкіря, Н. Шуфрич (усього – 25 чол.);

– фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» – М. Катеринчук (безпартійний), О. Лукашук, К. Ляпіна (безпартійна), Б. Тарасюк (безпартійний), М. Томенко, Я. Федорчук (усього – 6 чол.);

– фракція КПУ – І. Алексєєв (усього – 1 чол.);

– фракція Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» – Е. Гурвіц (усього – 1 чол.);

– позафракційні – Л. Миримський (Партія «Союз»), П. Порошенко (безпартійний) (усього – 2 чол.).

Крім того, аналіз засвідчує, що *утретє* мандат народного депутата отримало 88 осіб; *удруге* – 46 осіб. *Уперше* народними депутатами обрано 236 осіб.

Варто зазначити, що 177 чоловік із 445 новообраних були депутатами Верховної Ради України VI скликання.

* * *

«РІДНЯ СЬОМОГО СКЛИКАННЯ. СІМЕЙНІ ЗВ'ЯЗКИ У НОВІЙ РАДІ» [15]

Батьки і діти:

Азаров Олексій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – син Прем'єр-міністра України М. Азарова;

Калетнік Григорій (самовисуванець), Калєтнік Ігор (КПУ) – батько й син, Калетник Оксана (самовисуванка) – племінниця;

Пшонка Артем (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – син Генерального Прокурора України В. Пшонки;

Табалов Олександр (ВО «Батьківщина»), Табалов Андрій (ВО «Батьківщина») – батько й син;

Янукович Віктор (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – син Президента України В. Ф. Януковича.

Брати і сестри:

Балога Віктор (Єдиний Центр), Балога Павло (Єдиний Центр), Петьовка Василь (Єдиний Центр);

Васильєв Геннадій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), Васильєв Олександр (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ);

Добкін Дмитро (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – брат голови Харківської ОДА М. Добкіна;

Кацуба Володимир (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), Кацуба Сергій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ);

Клюєв Сергій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – брат секретаря РНБО А. Клюєва;

Льовочкіна Юлія (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – сестра глави Адміністрації Президента України С. Льовочкіна;

Тягнибок Андрій (ВО «Свобода»), Тягнибок Олег (ВО «Свобода»).

Чоловіки й дружини:

Богословська Ірина (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), Мельниченко Володимир (самовисуванець);

Герега Олександр (самовисуванець) – чоловік секретаря Київради Г. Гереги.

Свати:

Ващук Катерина (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), Симоненко Петро (КПУ).

Зять і тесть:

Вечерко Володимир (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ), Звягільський Юхим (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ).

Куми:

Деркач Андрій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – Жванія Давид (самовисуванець);

Кличко Віталій («УДАР») – Палатний Артур («УДАР»);

Мартиненко Микола (ВО «Батьківщина») – Жванія Давид (самовисуванець);

Хомутинник Віталій (ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) – Буряк Сергій (самовисуванець);

Яценюк Арсеній (ВО «Батьківщина») – Пишний Андрій (ВО «Батьківщина»).

* * *

1. Із 21 партії-учасниці виборчих перегонів лише 5 спромоглися здобути підтримку виборців, що засвідчило не тільки чергову зміну конфігурації партійної системи України і незавершеність процесу її інституціоналізації, але й низький рівень впливовості більшості політичних партій, недовіру до них з боку населення. Перемога на виборах двох політичних сил (Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка і ВО «Свобода»), які не мали представництва у виборчих комісіях, стала свідченням того, що попри порушення демократичних норм у ході організації виборчого процесу результати виборів – не завжди «задані результати».

2. Аналіз підтримки представників «партії влади» – ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – в одномандатних виборчих округах і її оцінювання за 7-бальною шкалою засвідчує *найвищий* (І-й) рівень цієї підтримки у Донецькій і Харківській областях, а також у м. Севастополі (де «регіонали» здобули перемогу у всіх округах); *дуже високий* (ІІ-й) рівень підтримки у АР Крим, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській областях (у яких їх не підтримали виборці лише 1 округу); *високий* (ІІІ-й) – у Луганській, Одеській, Херсонській, Чернівецькій областях (де висуванцями від ПАРТІЇ РЕГІОНІВ було здобуто перемогу у більшій частині округів); *середній* (IV) рівень підтримки представникам ПАРТІЇ РЕГІОНІВ було надано виборцями у Житомирській і Закарпатській областях (перемогу здобуто у 50% округів); *низький* (V) рівень підтримки був характерним для виборців Київської і Черкаської областей (виборці віддали свої голоси у менше ніж 50% округів); *дуже низький* (VI) рівень підтримки представники «регіоналів» відчули у Вінницькій, Полтавській, Рівненській і Сумській областях (перемогли в 1 окрузі кожної з областей); *підтримка була відсутньою* (VII-й рівень) у Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернігівській областях й у м. Києві.

3. Успіх ПАРТІЇ РЕГІОНІВ можна пояснити не тільки використанням потужного адмінресурсу, значними фінансовими витратами на виборчу кампанію, але, перш за все, – відсутністю рівноцінної їй альтернативи для мешканців передовсім Сходу і Півдня України. Прихід до Верховної Ради України ВО «Свобода» є наслідком не тільки наростання у суспільстві протестного настрою щодо влади (зокрема, людей з вищою освітою, яких серед прихильників партії – 48% [16]), але й щодо опозиційних сил, образ яких у свідомості представників електорату від виборів до виборів тьмяніє. Деяке збільшення мандатів КПУ – зримий наслідок як вливання значних коштів у виборчу кампанію комуністів, інерційності виборців, так і (як й у випадку зі ВО «Свобода») наростання невдоволення політикою «регіоналів». Крім того, успіху КПУ сприяла відсутність інших «вагомих лівих». Успіх «УДАРУ Віталія Кличка» забезпечила найперше харизма лідера, що наповнив сенсом життя партії (яка, виникнувши у 2005 р. стараннями Л. Парцхаладзе за назвою Політична партія «Європейська столиця», у 2009 трансформувалася у Політичну партію «Нова країна», а у 2010 р., власне, в «УДАР Віталія Кличка»), сприяв незаплямований імідж гідної людини, яка «чесно заробила свої

мільйони», яка, демонструючи неабияку витримку, спромоглася провести спокійну і толерантну виборчу кампанію, яка продемонструвала силу через здатність «самому іти до мети» (не приєднавшись до Об'єднаної опозиції), розраховувати на себе (у протистоянні як з владою, так і опозицією) і брати відповідальність тільки на себе, поява якої, зрештою, не призвела до посилення деструктивних явищ у соціумі. Втім, на успіх партії «працювали» і недовіра до опозиційних сил, які у тому чи іншому варіанті вже не одне скликання були присутні у парламенті, поглиблення розуміння електоратом неспроможностей влади і невдоволення як нею, так і підконтрольним їй процесом розгортання «історії країни» на сучасному етапі. Зрештою, наявність серед переможців ВО «Батьківщина» – наслідок інерційності виборця.

4. Можливістю отримати депутатський мандат у ОВО скористалися члени партій-аутсайдерів (СПУ, Народної Партії) і стилізовані під самовисуванців «регіонали» чи опозиціонери.

5. Серед осіб, обраних до Верховної Ради України VII скликання, 47% (209 чол.) становлять ті, які вже раніше обиралися депутатами Верховної Ради I – VI скликань. Відповідно, 53 % депутатів (236 чол.) – обрані вперше. Порівняно із Верховною Радою України VI скликання, Верховна Рада України VII скликання оновилася на 60,22 % (268 чол.) Таке оновлення парламенту є, безумовно, позитивним явищем. Однак чи не «розчиниться» ця «більшість» у «домінуючій меншості» – питання, на яке сьогодні не можна дати однозначно позитивну відповідь.

12 грудня 2012 р. Верховна Рада України VII скликання розпочала свою першу сесію. Із 75 «парламентських довгожителів» (тобто осіб, які набували статусу народного депутата 4 – 7 разів) у фракції ПАРТІЇ РЕГІОНІВ налічувалося 43 чол.; у фракції ВО «Батьківщина» – 19; фракції КПУ – 8; фракції Політичної партії «УДАР Віталія Кличка» – 2; позафракційними себе проголосили 3 чол.

1. Кількісні характеристики виборчої кампанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp001#

2. Відомості про виборців після закінчення голосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp095_2?PT001F01=900&pt049f01=4

3. В Украине наименьшая явка за всю историю независимости – 57,99% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrrudprom.ua/digest/V_Ukraine_naimenshaya_yavka_za_vsyu_istoriyu-_nezavisimosti__5799.html

4. Центральна виборча комісія. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900

5. Выборы 2012: затраты на предвыборную кампанию или сколько стоит ваш голос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lenta-ua.net/novosti/politika/4218-vybory-2012-zatraty-na-predvybornuyu-kampaniyu-ili-skolko-stoit-vash-golos.html

6. У Лук'янівському СІЗО затриманих змушували голосувати в обов'язковому порядку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_u-luk-yanivskomu-sizo-zatrimanih-zmushuvali-golosuvati-v-obov-yazkovomu-poryadku/463952; Олексій Братущак. «Ідеальні» вибори: 90-ПР-90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/-articles/2012/11/9/6977156/

7. Олексій Братущак. «Ідеальні» вибори: 90-ПР-90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/articles/2012/11/9/6977156/

8. Выборы 2012: затраты на предвыборную кампанию или сколько стоит ваш голос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lenta-ua.net/novosti/politika/4218-vybory-2012-zatraty-na-predvybornuyu-kampaniyu-ili-skolko-stoit-vash-golos.html

9. Лаврисюк Ю. Блеск и нищета самовыдвиженцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obozrevatel.com/politics/91465-blesk-i-nischeta-samovyidvizhentsev.htm

10. В новый парламент «прошли» 11 миллиардов долларов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.puls.kiev.ua/finances/137570.html#1353057106

11. Олесь Доній: я переміг представника від влади, якому допомагала родина Яценюка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://styknews.info/novyny/polityka/2012/11/21/oles-donii-ia-peremig-predstavnyka-vid-vlady-iakomu-dopomagala-rodyna-iat

12. Народні депутати України. За віком [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list

13. Народні депутати України. За статтю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list

14. Повалий и Шевченко возглавили антирейтинг тех, кто не должен был попасть в новый парламент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/video_news/215805/povaliyi_i_shevchenko_vozglavili_antireyiting_teh_kto_ne_dolj en_byl_popast_v_novyyi_parlament_video

15. Инфографика: Родня седьмого созыва. Семейные связи в новой Раде» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://liga.net/infografica/83992_rodnya-sedmogo-sozyva-semeynye-svyazi-v-novoy-rade.htm

16. Найвідданіші прихильники у ПР та «Батьківщини», за «Свободу» – інтеліґенція, за Кличка – молодь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://expres.ua/news/2012/11/07/76623

ВИБОРИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2012 р. У ДЗЕРКАЛІ ЗАХІДНОЇ ПРЕСИ

Особливу роль у виборчому процесі відіграють засоби масової інформації. Каналами комунікації циркулюють знаки, символи, коди, які опосередковують розуміння індивідом політичної реальності. Читаючи газету, дивлячись телевізор або безпосередньо беручи участь у політичній діяльності, людина стикається з певними інтерпретаціями політики і відповідно до них сприймає події політичного життя. Чим частіше вона використовує ту чи іншу інтерпретаційну схему, тим глибше занурюється у певну систему політичних цінностей, на основі яких формується її політична ідентичність.

У контексті виборчих кампаній дослідження змісту політичних новин у ЗМІ дозволяє визначити рівень заангажованості того чи іншого каналу. Але, ґрунтуючись лише на тій інформації, що циркулює у національному просторі, охарактеризувати специфіку політичної боротьби між учасниками виборчих перегонів досить складно. У цьому випадку відсутній референт, який дозволив би співвіднести «внутрішні» погляди на перебіг політичних подій з іншими, «зовнішніми», поглядами, що містяться в інформаційному просторі, оскільки цей «зовнішній простір» повинен мати певний ступінь незалежності й автономності щодо «внутрішнього» (скажімо, в адміністративному і фінансовому відношеннях).

У пошуках «зовнішнього» погляду на вибори 2012 р. до українського парламенту було відібрано низку авторитетних друкованих видань Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної республіки Німеччини, Сполучених Штатів Америки й Канади. Ці видання мають англомовну інтернет-версію і надають читачам доступ до своїх електронних архівів.

Моніторинг газетних новин тривав з 1 грудня 2011 р. до 1 грудня 2012 р.

Мета – аналіз, наскільки детально й у якому світлі західні ЗМІ презентували своїм читачам політичні події в Україні, у якому напрямі вони формували думку західної спільноти щодо українського виборчого процесу загалом і його суб’єктів зокрема.

Логіка поділу дослідження на дві частини – аналіз текстів європейських англомовних видань та, окремо, ЗМІ Канади і США – була зумовлена не стільки географічним принципом, як різницею в інтенсивності і характері висвітлення українських політичних подій.

1. Особливості висвітлення виборчої кампанії 2012 р. європейськими виданнями

З метою виявлення особливостей висвітлення перебігу парламентської виборчої кампанії у європейських ЗМІ кількісному і якісному аналізу підлягали тексти статей, опубліковані на сайтах чотирьох британських і одного німецького видань: «The Economist», «The Financial Times», «The Guardian», «The Daily Telegraph», «Der Spiegel International». Середній обсяг статті (текстового повідомлення) у «Der Spiegel International» становив 5,4 тис. знаків, у «The Financial Times» – 5 тис., у «The Economist» – 4,7 тис., у «The Guardian» – 4,5 тис., у «The Daily Telegraph» – 3 тис. Крім того, були використані статті, що публікувалися у тематичних блогах зазначених газет: блозі «Beyond Brics»* газети «The Financial Times», блозі «Eastern approaches»** газети «The Economist». Тексти цих статей за своєю структурою і обсягом тотожні статтям, що публікувалися в електронних версіях чергових випусків газет.

Для зручності аналізу інформації досліджуваний період (з 1 грудня 2011 р. до 1 грудня 2012 р.) був розділений на чотири часові відрізки по три місяці кожний (грудень – лютий; березень – травень; червень – серпень; вересень – листопад), у межах яких здійснювався моніторинг.

Кількісний аналіз текстів передбачав з'ясування динаміки інтересу до парламентських виборів 2012 р. в Україні, ступеня репрезентації учасників виборчих перегонів. Категоріями аналізу виступали: «Україна», «парламентські вибори 2012 р.», «політичні партії», «лідери політичних партій». Одиницею підрахунку – поява категорії (її ознак) у текстах статей***.

Якісний аналіз текстів**** було спрямовано на з'ясування специфіки інтерпретацій, оціночних суджень щодо політичних ситуацій і акторів, що згадувалися у контексті висвітлення теми парламентської виборчої кампанії 2012 р. в Україні.

---

* Назва блогу у перекладі з англійської означає «За країнами БРІК» (Бразилія, Росія, Індія, Китай). Його присвячено економічним новинам з більш ніж 40 країн, серед яких ключовими акторами є Бразилія, Росія, Індія і Китай (див. : About the blog Beyond Brics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.ft.com/beyond-brics/#axzz2LSmWJInW).

** Назва блогу у перекладі з англійської означає «Східні підходи». У ньому висвітлюються питання економіки, політики, безпеки і культури східної частини Європейського континенту (див. : About Esternapproaches [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economist.com/-blogs/easternapproaches).

*** Методологія кількісного аналізу текстів розроблена на основі концепцій контент-аналізу, покладених в основу таких досліджень, як «Моніторинг політичних новин» (здійснюється з 2002 р. дотепер Академією української преси й Інститутом соціології НАН України, див. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aup.com.ua/?cat=monitoring&subcat=method), а також «Новини vs новини. Виборча кампанія в новинних телепрограммах» (див. : Костенко Н., Іванов В. (ред.) Новини vs. новини. Виборча кампанія в новинних телепрограммах. – К.: Центр вільної преси, 2005. – 190 с.); принципів методу контент-аналізу, розглянутих у роботі: Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики. – К.: Центр вільної преси, 2003. – 200 с.

**** Якісний аналіз здійснено на основі концепції дискурс-аналізу новин за Т. ван Дейком (див.: Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация : сборник работ. – Б.: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.).

В інформаційному масиві, створеному європейськими виданнями у період з 1 грудня 2011 р. до грудня 2012 р., було виявлено 1586 повідомлень, у яких згадувалася Україна. У 67 з них висвітлювалася тема парламентських виборів, це складає 4,2% від загальної кількості повідомлень (див. Таблицю1).

Таблиця 1

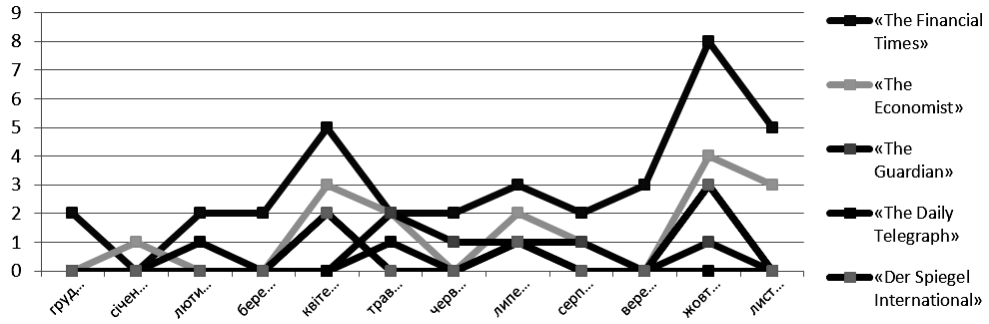
Співвідношення кількості текстових повідомлень, у яких згадувалися категорії «Україна» і «парламентські вибори в Україні»

Категорія	«The Financial Times»	«The Economist»	«The Guardian»	«The Daily Telegraph»	«Der Spiegel International»	Разом
Україна	357	92	797	256	84	1586
Парламентські вибори в Україні	36	16	6	3	6	67

У цілому, інтерес до теми парламентських виборів 2012 р. в Україні* з боку європейських видань зростав по мірі наближення до дня голосування, але не був постійним упродовж усього періоду дослідження. Зокрема, у «The Financial Times», «The Economist», «Der Spiegel International» його підвищення спостерігалося у березні – квітні 2012 р. У «The Guardian», «The Daily Telegraph» – у квітні – травні 2012 р. Ця тенденція залишалася характерною для «The Financial Times», «The Economist», «Der Spiegel International» у червні – липні 2012 р., а у вересні – жовтні 2012 р. – для усіх чотирьох видань, окрім «The Daily Telegraph» (див. Графік 1).

Графік 1

Динаміка інтересу до парламентських виборів 2012 р.в Україні

* Інтерес визначався за частотою згадування категорії «парламентські вибори в Україні» та її ознак (кількість згадувань у повідомленнях за кожен місяць) у текстових повідомленнях у період з грудня 2011 по грудень 2012 р.

Репрезентація політичних партій, політичних лідерів й інших політичних акторів у повідомленнях про парламентські вибори в Україні мала такий вигляд: до першої трійки рейтингових (за частотою згадування) політиків увійшли Ю. Тимошенко, В. Янукович, В. Кличко; серед політичних партій найбільша увага була приділена ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, Всеукраїнському об'єднанню «Батьківщина» й політичній партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Політичні актори, які згадувалися у повідомленнях про парламентські вибори в Україні*

№	Політичні лідери	«The Financial Times»	«The Economist»	«The Daily Telegraph»	«The Guardian»	«Der Spiegel International»	Разом
1	Юлія Тимошенко	257	124	103	226	292	**1002**
2	Віктор Янукович	252	112	21	123	158	**666**
3	Віталій Кличко	42	15	5	6	68	**136**
4	Віктор Ющенко	2	8	5	3	5	**23**
5	Леонід Кучма	11	4	0	1	4	**20**
6	Арсеній Яценюк	7	5	0	2	5	**19**
7	Андрій Шевченко	0	6	8	0	0	**14**
8	Наталія Королевська	0	6	1	0	0	**7**
9	Олег Тягнибок	0	1	0	0	2	**3**

* До таблиці увійшли прізвища тих політичних лідерів і назви тих партій, які згадувались у повідомленнях щонайменше двох видань. Число відображає частоту згадування категорій.

Продовження таблиці 2

№	Політичні партії	«The Financial Times»	«The Economist»	«The Daily Telegraph»	«The Guardian»	«Der Spiegel International»	Разом
1	ПАРТІЯ РЕГІОНІВ	39	29	0	6	15	**89**
2	Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	12	11	0	2	11	**36**
3	Політична партія «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка»	19	6	1	1	1	**28**
4	Всеукраїнське об'єднання «Свобода»	6	15	0	1	3	**25**
5	Комуністична партія України	6	4	0	0	3	**13**
6	Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!»	0	3	6	0	0	**9**
7	Політична партія «Фронт Змін»	0	1	0	1	1	**3**

Звернемо увагу, що категорія «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» подекуди доповнювалася ознакою «пропрезидентська», іноді замінювалася синонімічними за змістом – «правляча партія», «партія Януковича»; ВО «Батьківщина» і «Фронт Змін» називалися «опозицією», «опозиційною партією», «союзниками Тимошенко». Крім того, в описах політичної ситуації в Україні перед виборами використовувалися категорії, що репрезентували державну владу в Україні, це: «уряд», «парламент», «прокуратура», «суд» (див. Таблицю 3).

Таблиця 3

.

Політичні актори, які згадувалися у повідомленнях про парламентські вибори в Україні*

№	Політичні актори	«The Financial Times»	«The Economist»	«The Daily Telegraph»	«The Guardian»	«Der Spiegel International»	Разом
1	Опозиція	104	37	1	18	72	**232**
2	Правляча партія	15	5	0	0	3	**23**
3	Уряд	27	12	0	0	9	**48**
4	Прокуратура	18	3	5	10	9	**45**
5	Парламент	18	16	0	0	7	**41**
6	Суд	0	3	0	3	8	**14**

Якісний аналіз текстів газетних повідомлень дозволив виокремити комплекс тем й інтерпретаційних схем, які створювали фокус бачення перебігу виборчої кампанії 2012 р. в Україні. Так, у грудні 2011 р. – лютому 2012 р. політична ситуація в Україні відтворювалася передусім через інтерпретацію кримінальної справи проти Ю. Тимошенко. У березні – травні 2012 р. ця тема стала центральною у повідомленнях ЗМІ, послідовно розкриваючись у сюжетах про «хворобу», «лікування», «нові звинувачення», «умови перебування у в'язниці», «побиття», «голодування», і активність «доньки» ув'язненого «опозиційного лідера». У цей період преса активно висвітлювала критику зовнішньої і внутрішньої політики В. Януковича. У червні – серпні 2012 р. увага журналістів приковувалася до політичного режиму України, суттєвою характеристикою якого визначалося «згортання демократичних свобод». Ця тема розкривалася у сюжетах про бойкотування європейськими політиками футбольного чемпіонату ЄВРО– 2012, протестні акції проти прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики». У вересні – листопаді 2012 р. європейські ЗМІ інформували громадськість про перебіг виборчої кампанії в Україні, оцінюючи сили українських політичних партій і лідерів, результати екзит-полів й голосування.

Увага журналістів до ув'язнення Ю. Тимошенко зумовлювалася, головним чином, пошуком відповіді на питання, чи зможе колишній Прем'єр брати участь у парламентських виборах 2012 р. і яким чином вона зможе здійснювати свою політичну активність. «Справа Ю. Тимошенко» набула широкого діапазону оцінок-визначень. Вона тлумачилася не тільки як «причина погіршення

* До таблиці увійшли лише ті назви політичних інститутів, які згадувались у повідомленнях щонайменше двох видань. Число відображає частоту згадування категорій.

стосунків між ЄС й Україною», але й як «частина широкої антикорупційної кампанії», що здійснювалася урядом, «приклад вибіркового правосуддя», «спроба українського президента змусити замовчати Батьківщину».

ЄС і США неодноразово закликали Київ гарантувати пані Тимошенко право на справедливий розгляд апеляційної скарги в суді й дозволити їй взяти участь у виборах.
ЄС попереджає Україну щодо «політичного судочинства», The Financial Times, 19 грудня 2011 р.

Офіційній версії підстав кримінальної справи («руйнівні» для економіки України «газові угоди» 2009 р., які підписала Ю. Тимошенко») протиставлялися звинувачення чинної української влади у «політично вмотивованому» судочинстві, скептичні оцінки ефективності урядової політики і перспектив євроінтеграції України, а також аргументи щодо необхідності захисту і/або боротьби за демократичні цінності. Цитуючи європейських лідерів, політиків, експертів, медіа повідомляли про дипломатичну кризу у відносинах між Україною і ЄС, про вибухи у Дніпропетровську (як сенсаційну подію). У європейських ЗМІ обстоювалася думка, що ув'язнення екс-прем'єра було спричинено небажанням допускати політика до парламентських виборів і стало свідченням згортання демократичних свобод в Україні. Це «призвело» до непідписання угоди про асоціацію і зону вільної торгівлі між Україною і ЄС.

Важливою складовою цього дискурсу стали висловлювання представників українських політичних сил. Коло учасників полеміки обмежувалося представниками ПАРТІЇ РЕГІОНІВ (В. Зубановим і Л. Кожарою, І. Богословською) і «союзниками Тимошенко» (С. Власенком, Є. Тимошенко, О. Турчиновим), «влади» – М. Азаровим, «опозиції» – М. Томенком. Лідери інших політичних партій (передусім «Фронту Змін», «УДАРу») не вносили нової інформації на шпальти європейських газет, а лише коментували предмет обговорення і суть діалогу між провладними і опозиційними силами. Цитування відбувалася у форматі «човникового» руху: почергово змінювалися суб'єкти надання інформаційних «приводів–реакцій». «Човниковий» ефект яскраво демонструвала послідовна зміна сюжетів: «дозвіл на лікування» – «нові звинувачення Тимошенко»; «побиття ув'язненої», що підтверджувалося фотографіями – відеоролик про «симуляцію хвороби Ю. Тимошенко». Подібним способом наводилися висловлювання українських політиків щодо «терактів» у Дніпропетровську: представники опозиції тлумачили їх як «організовані урядом для відволікання уваги від справи Тимошенко», а представники «провладної позиції», спростовуючи «звинувачення» опонентів, у свою чергу говорили про прагнення останніх «дестабілізувати політичну ситуацію в країні».

Ув'язнення колишнього Прем'єр-міністра порівнювалося з гучними справами, що мали місце в інших країнах. Так, «The Guardian» порівнювала «хворобу і лікування» Ю. Тимошенко» з лікуванням у в'язниці М. Ходорковського [1]. «The Financial Times», цитуючи С. Власенка, порівнювала звинувачення Ю. Тимошенко у вбивстві В. Щербаня із звинуваченнями у вбивстві американського президента Дж. Кеннеді: «Припущення, що Ю. Тимошенко брала участь у вбивстві В. Щербаня, знаходиться на одному рівні з її звинуваченням у вбивстві Дж. Кеннеді» [2].

Утім, на сторінки ЗМІ потрапляли й інші сюжети, у яких «справа Тимошенко» зображувалася як чергова піар-акція яскравого українського політика, наголошувалося на належності персони Ю. Тимошенко до олігархічних груп[*], на її адресу висловлювалися звинувачення у створенні «безладу» у країні. Однак ці сюжети не набули розголосу.

Ще одним об'єктом уваги журналістів, як зазначалося вище, була критика політики В. Януковича. Вона розкривалася у темі «згортання демократії», яке пов'язувалося із оприлюдненням намірів прийняття нової конституції, проблемами зростаючої корупції, «панібратства», домінування інтересів олігархічних груп, дискредитацією судової системи. Крім того, ЗМІ приділяли увагу зовнішній й економічній політиці (вказувалося на ілюзорність перспектив підписання угоди про асоціацію і вільну торгівлю з ЄС; критикувалися підвищення ціни на газ для внутрішнього споживача, зниження прозорості та конкурентності на газовому ринку).

Україна невпинно працює для того, щоб досягти європейських стандартів у проведенні виборів, і наш успіх можна було побачити на останніх президентських виборах 2010 р., коли міжнародні спостерігачі з різних країн визнали вибори як чесні і справедливі. Ми і надалі будемо здійснювати реформи і зміцнювати наш виборчий процес.
З українською демократією у XXI столітті,
The Daily Telegraph,
11 травня 2012 р.

Пояснення дій В. Януковича варіювалися у діапазоні від «підозр» у використанні системи правосуддя для утиску своїх політичних опонентів» до тверджень про «руйнацію президентства». Сюжети про «програшний піар» України і «випадки корупції» під час організації євречемпіонату з футболу, «расизм», нібито характерний для країни-організатора, що з'явилися напередодні футбольного чемпіонату, «збагачували» критику політичного режиму та іміджу країни. Разом з тим, окрім критичних суджень і пасажів, які нерідко містили відверті залякування (наприклад, щодо проявів расизму і суспільної небезпеки в Україні), були представлені й інші інтерпретації подій, що відбувалися в Україні. Так, у «The Daily Telegraph» за підписом І. Богословської було опубліковано статтю про «правильний шлях України», у якій політичний курс В. Януковича характеризувався як такий, що спрямований на демократизацію, модернізацію і реформування країни [3]. У «Der Spiegel International» (у статті за підписом Л. Кожари) європейським політикам закидалися звинувачення у надто «пильній» увазі до справи Тимошенко [4]. «The Economist» викладав інтерв'ю тієї ж І. Богословської, в якому надавалися, приміром, документальні докази «об'єктивності» кримінальної справи проти Ю. Тимошенко [5]; публікувалися звітні заяви Б. Колеснікова щодо організації і проведення чемпіонату (хоча саме вони надалі ставали додатковим предметом критики) [6].

На цьому тлі образи ключових учасників «справи Тимошенко» – колишнього Прем'єр-міністра і чинного Президента В. Януковича – відрізнялися контрастністю. Зокрема, Ю. Тимошенко позиціонувалася як «лідер "помаранчевої революції"», «опозиційний лідер», «екс-прем'єр», «успішний мільярдер»,

[*] Виявлено у текстах «The Financial Times», «Der Spiegel International».

«небезпечний конкурент Януковича», «геній піару», «партійний бос», «леді». Важливою складовою образу Ю. Тимошенко стало висвітлення її ролі у політичній історії України як «жертви» і «борця» проти несправедливості авторитарних режимів. Засобом конструювання зазначених рис стало проведення паралелей з бірманським політиком Аун Сан Су Чжі, аргентинською першою леді Евітою Перон, Жанною Д'Арк.

Помітне місце у репрезентації Ю. Тимошенко у європейській пресі займав образ її доньки, Є. Тимошенко. Враховуючи те, що сам факт кримінальної справи і нових звинувачень у контексті європейської політичної культури є таким, що дискредитують політика і унеможливлюють розвиток його кар'єри, закономірним видавалося позиціонування Ю. Тимошенко як «жертви вибіркового судочинства» і «матері». Журналісти ввели до дискурсу «доньку» Ю. Тимошенко, публікуючи її біографічні дані (чого, зокрема, не було зафіксовано щодо інших опозиціонерів, зокрема, адвоката Ю. Тимошенко С. Власенка, який для європейської спільноти виконував роль «спікера» ув'язненого політика), інтерв'ю і висловлювання. Крім того, пропонували пояснення причин залучення її до політики. Заяви, що робила Є. Тимошенко на сторінках видань, сприяли актуалізації «образів» Ю. Тимошенко, наприклад: «Врятуйте життя моєї матері, поки ще не стало надто пізно» [7], «Я – посланник своєї матері», «Вона відмовляється від лікування в українських лікарнях, оскільки там може бути вбита Януковичем» [8], «Цей бій буде закінчено тільки тоді, коли мама буде вільною» [9], «Вона голодує вже 15 днів. Її життя у небезпеці» [10].

Як донька Юлії, як українка, я ненавиджу все те, що робить Янукович. Ясна річ, що його спроба утримувати його головних опонентів поза політичною грою є незаконною.
Юлію Тимошенко оглянули німецькі лікарі в українській в'язниці,
The Guardian,
4 травня 2012 р.

Образ українського Президента мав негативне забарвлення. Щодо В. Януковича висловлювалися звинувачення у ліквідації конкурентів (у різних виборчих кампаніях – кримінальними способами), корупції (що аргументувалося фактами про майновий стан членів родини, будівництво майданчика для вертольота), висвітлювалися кримінальні факти з його біографії. «Дії» чинного Президента інтерпретувалися як прояв «донбаської ментальності», сутність якої, за версією журналістів, полягала у дотриманні принципів «помсти» [11], «переможець отримує все, переможений потрапляє до в'язниці» [12], «бити ворогів і показувати, хто є в домі господар» [13]. Серед якостей і здібностей особистості В. Януковича вказувалося на «комплекс неповноцінності» і «відсутність необхідної кваліфікації». Ознаки першої вади пов'язувалися із «потужним бажанням помсти», ознаки другої – з умовами первинної соціалізації [14].

Газети писали про «путінський стиль режиму Президента Віктора Януковича» [15], «клан Януковича», «брудні справи Януковича» [16], «помсту по-донбаськи», про «країну, яка перебуває у стані трансформації з олігархічної економіки до мафіозної» [17] і т. п. Серед оціночних суджень траплялися й роздуми на тему можливих наслідків дій Президента. Зокрема, у «The Economist» говорилося, що «перед Януковичем постала дилема: якщо він не

підкориться своїм політичним інстинктам, його партія втратить депутатські місця, якщо він буде втілювати донбаський стиль, це приведе країну до ізоляції, подібно до Білорусі» [18]; «Der Spiegel International» вказувала на те, що «якщо Янукович буде продовжувати безпорадну політику і втрачати рейтинг, українські мільярдери і олігархи покинуть його» [19].

Отже, політична ситуація у країні перед виборами розглядалася через призму політики Президента і часто мала яскраво негативну конотацію. Політичний режим ототожнювався з «клептократію», «хаосом», панування «жорстких суспільних відносин і корупції», «вертепом розбійників», «радянською республікою» тощо. Такий «фрейм» зумовлював і відповідні пояснювальні конструкції про парламентські вибори, зміст яких можна викласти таким чином:

− «парламентські вибори – це важливе випробування для України», адже «*якщо* Україна прагне європейської інтеграції, *то* вибори мають бути вільними та справедливими. Разом з тим, *чи можуть бути* вони вільними і справедливими, *якщо* лідер опозиції знаходиться у в'язниці? Отже, *вибори без її участі будуть не справедливими*»;

− «вибори є індикатором демократичності правління В. Януковича», адже «*якщо* по ходу голосування будуть виявлені фальсифікації, *це призведе* до ізоляції України. *Якщо* демократичними – двері будуть відчинені для покращення стосунків із Заходом»;

− «вибори – це предмет торгу», адже «Україна зацікавлена у спрощенні візового режиму для громадян, а ЄС – у демократичності жовтневих виборів»;

− «вибори це загроза для В. Януковича», «*тому що* опозиція може взяти реванш на парламентських виборах. *Якщо* Тимошенко випустять на лікування, *вона може відновити* керівництво своєю партією і перемогти на виборах».

Крім того, ідентифікація політичних акторів відбувалася на основі ставлень до ув'язнення Ю. Тимошенко, що структурувало учасників виборчих перегонів, хоча і не вичерпувало тлумачення їхніх статусів у політиці. Так, у повідомленнях «Der Spiegel International» український політикум був представлений у вигляді «табору ображених» і «табору прагматиків»: ув'язнений колишній Прем'єр-міністр, заарештований в Італії колишній губернатор, декілька колишніх міністрів уряду Ю. Тимошенко, а також ті політики, «що у ході "помаранчевої революції» запобігли захопленню влади Януковичем» – були віднесені до представників «табору ображених». Їм «приписувалися» переконання у тому, що «деспотизм і політична безвідповідальність у країні досягли нестерпного рівня». Інший табір – «табір прагматиків» – складався з людей, що виступали «проти» ототожнення долі країни з долею однієї жінки, яка була не «дисидентом, а «олігархом», що сумнівним способом накопичила великі гроші, «жіночім варіантом» ув'язненого російського олігарха М. Ходорковського» [19].

Політична культура, преса України залишаються динамічними і непередбачуваними. Наступне велике випробування для країни відбудеться у жовтні, коли проводитимуться парламентські вибори.
Жодного тайму за Віктора,
The Economist,
5 травня 2012 р.

Однією з центральних тем у висвітленні європейськими виданнями перебігу виборчої кампанії в Україні була боротьба «опозиційних сил» проти ПАРТІЇ РЕГІОНІВ. Так, наприклад, обстоювалася думка, що «формування союзу опозиційних сил є першим серйозним викликом» для влади, що ВО «Батьківщина» і «Фронт Змін» «на парламентських виборах кинуть виклик президенту В. Януковичу». Обґрунтування суджень здійснювалося за рахунок традиційних способів аргументації: апеляції до цифр (рейтингів) й авторитету експертної думки (експертами виступали науковці й аналітики відомих в Україні університетів й аналітичних центрів). Наприклад: «Батьківщина» Тимошенко набирає більше голосів, ніж ПАРТІЯ РЕГІОНІВ», або «популярність особистості Януковича падає, для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ двопартійна гонка може стати небезпечною…», «нещодавні опитування, проведені Центром Разумкова, показують, що партії Тимошенко і Яценюка можуть отримати 23%, порівняно з 19,5% партією Януковича», а також «шанси нового альянсу сягають 30% голосів виборців, натомість ПАРТІЇ РЕГІОНІВ – 20%...», «Центр Разумкова констатує, що рейтинг опозиційного союзу – 27% проти 23% у ПАРТІЇ РЕГІОНІВ», «відповідно до нещодавніх опитувань, рейтинг Президента впав до 13%» і т. п.

Дві головні українські опозиційні партії заявили, що вони об'єднають свої сили для того, щоб кинути виклик Президенту Віктору Януковичу, взявши на себе зобов'язання зупинити згортання демократії.
Українська опозиція об'єднується проти Януковича, The Financial Times, 23 квітня 2012 р.

Утім, опис виборчих перегонів 2012 р. в Україні доповнювався темою про такі «нові» політичні сили, як «УДАР» і «Україна–Вперед!», ВО «Свобода». Так, у «The Daily Telegraph» було оприлюднено мотиви і наміри А. Шевченка щодо його участі у боротьбі за владу [20]. Газета «Der Spiegel International» відображала хід агітаційної кампанії В. Кличка, підкреслювала його популярність серед українського населення, висвітлювала моральні і програмні принципи, які лідер «УДАРу» прагнув втілити у політичне життя України [21]. У «The Economist» оцінювалися політичні перспективи «ультраправої націоналістичної» партії ВО «Свобода»: «Вона має сильні позиції на Заході України, отримавши на місцевих виборах більшість у Львові, але навряд чи партія подолає 5-відсотковий бар'єр», робилися натяки на те, щоб розглядати цю партію як проект ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, мета якого – відібрати голоси у партії Ю. Тимошенко («можливо, її активність є складовою тактики правлячої партії «поділяй і володарюй») [22].

Восени у країні буде обрано новий парламент, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ Януковича ризикує втратити свою більшість. Останні опитування громадської думки показують, що рейтинг партії становить 17 %, на 3% менше, ніж у березні.
Німецький президент відмінив свій візит до України через засудження Тимошенко, Der Spiegel International, 26 квітня 2012 р.

Розглянуті вище аспекти критики політичного режиму в Україні безпосередньо впливали на оцінку європейськими ЗМІ ПАРТІЇ РЕГІОНІВ як учасника парламентських виборів. Із песимізмом оцінювалася соціальна програма партії («Янукович проголосив, що надасть соціальні виплати

населенню… МВФ висунуло вимогу щодо підвищення ціни на газ для споживачів… Без сторонньої фінансової допомоги неможливо забезпечити соціальні виплати…Підвищення ціни вдарить по виборчій підтримці. Це буде занадто висока ціна для Януковича» [23]); як складова виборчої кампанії ПАРТІЇ РЕГІОНІВ розглядався Закон України «Про засади державної мовної політики» [24]. Він сприймався як засіб заручитися підтримкою російськомовного регіону на виборах [25], але засуджувався як такий, що призвів до «поглиблення політичного і культурного розколу між Сходом і Заходом країни» [26]. Крім того, у повідомленнях «The Economist» неодноразово твердилося про створення залежних від чинного Президента і ПАРТІЇ РЕГІОНІВ економічних і політичних еліт («країна [Україна] все більше занурюється у кумівство і авторитаризм», «зміни у судовій системи у 2010 р. …дозволили Януковичу відродити президентську владу», «рейди змушують бізнес ставати лояльним до ПАРТІЇ РЕГІОНІВ» [27]). Посилаючись на повідомлення українських медіа, журналісти говорили про економічне і політичне панування «родини» – групи людей із близьких родичів та друзів В. Януковича. Додатковим моментом критики політики «регіоналів» стало те, що їхня діяльність призвела до погіршення економічної ситуації, інвестиційного клімату й іміджу України [28].

Відмічаючи факт зростання рейтингу партії, «The Economist» вказував на «складність пошуку будь-якого досягнення уряду за цей період, що спричинило б це» [29]. «The Guardian» і «The Financial Times» писали, що «виборча кампанія… є для партії Януковича битвою за збереження контролю над парламентом – ключового елементу домінування Президента…» [30], «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ… не зможе виграти вибори чесно і справедливо…» [31], «партія Януковича…робить все можливе для контролю україномовних регіонів у Центрі й на Заході країни. Місцеві ради «зміцнюються» адміністраціями, судами і податковою політикою» [32] тощо. Висвітлення виборчої активності ПАРТІЇ РЕГІОНІВ супроводжувалося непрямими звинуваченнями у можливих фальсифікаціях і адміністративному впливі на результати голосування (наприклад: «немає причин сумніватися в тому, що команда Януковича використає шанс викривити результати голосування… Докази з різних дільниць дозволяють припустити, що цей механізм запущений по всій країні») [33].

Спростовуючи слоган кампанії «Від стабільності до добробуту» результатами громадських опитувань, згідно з якими населення країни було розчароване і пригнічене, будучи переконаним у тому, що країна рухається у неправильному напрямі, журналісти висловлювали скептичні судження щодо «досягнень» «регіоналів» і водночас звертали увагу на «некритичність» мислення самих виборців, які сумнівалися у справедливості виборів і свободі волевиявлення («населення вірить у пропаганду», «виборці не очікують, що вибори будуть справедливими і вільними») [33].

Проте поряд із критичними судженнями у повідомленнях звучали й інші: зокрема, повідомлялося, що ПАРТІЯ РЕГІОНІВ є «лідером виборів», тому вона зацікавлена у тому, щоб вибори були легітимними [34], що «звинувачення у відході від демократії є пропагандою опозиції» [35], що «деякі члени правлячої партії виступають за реформи» [36].

Виборча кампанія ВО «Батьківщина» висвітлювалася у зв'язку із темою ув'язнення Ю. Тимошенко, акцентувалося значення цього політика для країни і партії. Наприклад, у повідомленнях «Der Spiegel International» підкреслювалася її роль в управлінні із в'язниці виборчою кампанією Об'єднаної опозиції. Інструментами її «боротьби проти диктатури» називалися листи (листи-звернення, листи-звинувачення) і голодування [37]. Вказувалося, що саме Ю. Тимошенко сформувала «об'єднаний опозиційний фронт» і закликала своїх партійців до висування узгоджених кандидатів у мажоритарних округах, що саме на її харизмі трималася партія, що, незважаючи на усунення від участі у виборах, вона залишалася тим «символічним лідером партії і критиком чинного українського уряду», якого підтримують США і ЄС [38]; твердилося, що «Тимошенко доводить, що, незважаючи на те, що вона залишається у в'язниці, вона зберігає свій політичний вплив» [39].

На фоні Ю. Тимошенко її «співлідер» – А. Яценюк поставав в іншому світлі: у повідомленнях «The Economist» його охарактеризували як «молодого і нудного політика» [40]; у «Der Spiegel International», цитуючи М. Найєма, вказували на відсутність у А. Яценюка харизми, а висвітлюючи взаємини А. Яценюка і Ю. Тимошенко, робилися натяки на «нечесну» поведінку щодо ув'язненого політика (наприклад: «Тимошенко постійно пише листи Яценюку з в'язниці з проханням запевнити, що її портрети є на вулиці. Але колишній міністр, який має власні президентські амбіції і стосунки якого з Тимошенко не є добрими, не задовольняє її прохань») [41]. Водночас, зверталася увага на те, що персона Ю. Тимошенко сприймалася виборцями швидше зі скепсисом, ніж довірою, попри це наголошувалося, що її відсутність у парламентській виборчій кампанії створювала порожнечу і запит на харизматичного політика [42].

Якщо теми виборчих кампаній ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і Об'єднаної опозиції були пов'язані між собою, то тема виборчої кампанії «УДАРу» розвивалася відносно незалежно. Повідомлення про В. Кличка розглядалися як такі, що мали яскраво рекламний характер, про що свідчила логіка позиціонування образу. Зокрема, такі висловлювання, як: «…я кину бокс і буду боротися за майбутнє України», «більшість українців дуже хочуть реформ, які б спрямовувалися на боротьбу з корупцією і принесли у країну нові стандарти життя», «авторитарна природа країни Януковича спричинила загрозу інтеграції в ЄС і демократії. Через це партія «УДАР» буде уперше брати участь у національних парламентських виборах» [43], – відображали агітаційний характер інформаційних повідомлень про політика.

Позитивно оцінювалася історія життєвого успіху В. Кличка; участь на чолі партії у парламентських виборах 2012, підтримка ідеї визволення Ю. Тимошенко, шанси його партії на парламентських виборах. В. Кличко зображувався як сильний, вольовий, чуйний до свободи і прав людини, моральний політик, який мав потужну політичну силу і всі шанси увійти до нового парламенту України. Рішучість його намірів підкреслювалася оцінкою політичної ситуації в Україні («Україна перетворюється на тоталітарний режим. Багато хто боїться прикладу кривавих розправ, як у Сирії» [44]), а також виборчою риторикою політика, зміст якої становили заяви про несприйняття тоталітаризму, авторитаризму, насильства, а також – дотримання демократичних цінностей і євроінтеграційного курсу України.

Головна якість політика, на думку Кличка, – це моральність. Цей погляд знаходить відгук у 46 мільйонів українських громадян, які вже давно втратили віру у політиків.
Боксер зважує київську політику
The Financial Times,
16 грудня 2011 р.

Лояльне ставлення до В. Кличка з боку європейських видань прослідковувалося у позиціонуванні «УДАРу» як «нової і потужної сили» в українській політиці. Так, обстоювалася думка про те, що «Кличко серйозно займається політикою, його партія налічує близько 12 тис. членів, це не клуб і не тільки Кличко. Він є альтернативою старій політичній еліті, є людиною з чесною душею, яка прозоро заробила свої гроші. Він має достатньо грошей для відстоювання моральних принципів і зацікавлений у добробуті України» [45]. Наголошувалося, що «партія [«УДАР»] має близько 15%, що робить її третьою за потужністю партією в Україні», «Кличко може зробити виклик Януковичу на президентських виборах 2015 р.», що «мільйони виборців хочуть бачити, як боксер відправить у політичний нокаут Президента Віктора Януковича» [46] і т. п.

Виборчу кампанію «УДАРу» журналісти називали «яскравою», «сповненою ентузіазму», зверталася увага на відмінність виборчої активності партії від інших учасників виборів. Наприклад, у текстах «The Economist» повідомлялося, що «у країні, де політики їздять на розкішних авто, Кличко проводить свою кампанію на мікроавтобусі «Фольксваген», що «джерелом його виборчої риторики були запитання виборців, висловлені під час мітингів» – це, як підсумовувалося, було «рідкістю» для українських політиків [47]. У повідомленнях цього ж видання «УДАР» позначався як поміркована партія центру, що виступала за реформи, розвиток середнього класу і дрібного бізнесу; як партія, що критикувала політику В. Януковича і вела самостійну від Об'єднаної опозиції кампанію [48]. У «The Financial Times», приміром, за декілька днів до дня голосування вийшла стаття за підписом В. Кличка, яка відображала позицію партії щодо ситуації у країні. Зокрема, у ній йшлося про те, що парламентські вибори є «референдумом» для Президента, що курс країни є «неправильним», адже його наслідками стали згортання демократії, корупція і дипломатична ізоляція країни. Крім того, вказувалося, що змішана система виборів створила сприятливі умови для провладних кандидатів. Нагальним завданням проголошувалася необхідність боротьби з кумівством і автократією, повернення країни на шлях євроінтеграції [49].

ЗМІ звертали увагу на те, що партія В. Кличка мала «підтримку» не тільки у західних і центральних регіонах (тобто серед тих, які голосували за Ю. Тимошенко і В. Ющенка), а також на Сході і Півдні країни, зокрема тих, які «вже втомилися від Януковича» і тих, які «не бажали підтримувати Ю. Тимошенко». Повідомлялося, що В. Кличко є тією харизматичною фігурою, яка «може заповнити лакуну, що утворилася внаслідок ув'язнення Ю. Тимошенко» [50]. Втім, мали місце й сумніви щодо щирості риторики В. Кличка. Зверталася увага на виборчий список партії, з приводу якого висловлювалися застереження щодо того, хто стоїть за боксером (оскільки до списку увійшли ті, які вже були при владі), робилися посилання на фотографію, що засвідчувала присутність В. Кличка на святкуванні 73-ї річниці Л. Кучми [51].

Інформація про ВО «Свобода» у текстах повідомлень європейських ЗМІ з'являлася фрагментарно і переважно напередодні і після дня голосування*. Ідеології партії надавалися різні визначення: «неофашистська», «праворадикальна», «націоналістична», «патріотична», вказувалося на схожість партії з французьким «Національним фронтом». Лідер і партія розглядалися як «небезпечні», «тривожні». «Der Spiegel International» порівнювала лідера ВО «Свобода» з австрійським ультраправим політиком Й. Гайдером. «The Economist» називав О. Тягнибока «вовком у овечій шкурі», вказуючи на те, що він переміг завдяки протестному електорату і трансформації антисеміт-ських закликів у патріотичні («З 2004 р. «Свобода» була соціал-націоналістичною партією… у жовтні вона перетворилася у менш радикальну, але прийнятну ширшому електорату» [52]).

35-річний колишній гравець «Челсі» вступив до партії «Україна – Вперед!» – партії, яка у цьому році відділилася від головної опозиційної коаліції за декілька місяців до жовтневих парламентських виборів. «Я приєднався до партії «Україна – Вперед!» тому що це партія майбутнього, це партія молодих лідерів, для України вона означає вибір між минулим і майбутнім. Для себе я вже зробив вибір, я вірю у цю партію», – говорить Шевченко.
Колишній гравець «Челсі» український нападник Андрій Шевченко показує політичні амбіції, The Daily Telegraph», 28 липня 2012 р.

Очільник партії «Свобода» Олег Тягнибок, лікар і юрист із західного міста Львів, є українською версією колишнього австрійського ультраправого політика Йорга Гайдера. Нещодавно він оприлюднив програмні пропозиції, які стосуються пенсійної політики, власності і боротьби з олігархами… слоган партії: «Україна для українців», росіян і євреїв «Свобода» розглядає як окупантів.
Нічого, крім помсти, Der Spiegel International, 23 жовтня 2012 р.

Партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» стала предметом уваги медійників переважно через участь у ній А. Шевченка. Поза їхнім полем зору не залишився виборчий ролик Н. Королевської, який один з журналістів «The Economist» назвав «слабким відлунням» промови М. Л. Кінга, а виборчі обіцянки – неправдоподібними. Слоган Н. Королевської – «середня заробітна плата – 1000 євро і 500 євро є реальним для України» – спростовувався економічними показниками. Партію називали «технічним проектом», що побудований на популярності А. Шевченка, що управлявся урядом для відтягування голосів від опозиції, хоча лідерку й називали «політиком нової генерації» [53].

Виборча кампанія Комуністичної партії України, як і решти незазначених у тексті, але функціонуючих в Україні партій, що були учасниками виборів, у повідомленнях європейських видань не висвітлювалася. Згадування про КПУ мали місце лише внаслідок «ретрансляції» інформації з України про результати екзит-полів і голосування. Фрагменти тексту, в яких йшлося про комуністів, відображали підтримку цієї партії виборцями виключно у кількісному

* Більшість повідомлень, які містили оціночні судження щодо цієї політичної партії, датуються жовтнем і листопадом 2012 р. До дня виборів партія згадувалася ще у липневій статті «The Economist», у якій ВО «Свобода» було присвячено декілька рядків тексту.

еквіваленті і не містили оціночних суджень. Також зазначимо, що поряд із партіями-учасницями виборів у поодиноких випадках згадувалися і кандидати-мажоритарники (без зв'язку з конкретними персоналіями), але їх роль оцінювалася достатньо скептично.

Важливою складовою висвітлення подій виборчої кампанії в Україні було прогнозування результатів і попередня оцінка виборів. До офіційного оголошення результатів голосування наприкінці жовтня – у першій половині листопада 2012 р. у виданнях з'явилася низка повідомлень про дані екзит-полів і попередні підрахунки голосів ЦВК, що дозволило журналістам будувати гіпотетичні міркування про розстановку сил в українському парламенті. Крім того, оцінювався настрій виборців. Зокрема, у «The Financial Times», «The Economist» і «Der Spiegel International» повідомлялося, що виборці налаштовані апатично щодо голосування і сумніваються у справедливості виборів, що вони виражають слабку підтримку ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і скептично ставляться до Об'єднаної опозиції з-поміж іншого через відсутність її харизматичної лідерки. Із посиланням на українських експертів, газети поширювали ідею про купівлю голосів, адміністративний тиск і можливості масових фальсифікацій під час голосування [54].

Оцінюючи вибори в Україні в цілому, ЗМІ цитували представників ОБСЄ, ПАРЄ, українських експертів. Вони відзначали зловживання адміністративним ресурсом, вказувалося на брак прозорості фінансування партій і збалансованого висвітлення виборчої агітації у ЗМІ, втрату зв'язку між виборцем і виборчим процесом [55]. Ув'язнення Ю. Тимошенко і Ю. Луценка визнавалося перепоною для визнання виборів справедливими. Разом ці аспекти виборчої кампанії розглядалися як свідчення згортання демократії в Україні [56]. Журналісти підсумовували [57], що залякування політиків, медійників і виборців, слабкість опозиції (відсутність харизматичного лідера, неспроможність до консолідації політичних сил «УДАРу» і Об'єднаної опозиції) під час виборів призупинило демократизацію і євроінтеграцію України.

Таким чином, викладене вище дає змогу дійти наступних висновків.

Інтерес з боку європейських видань до перебігу парламентської виборчої кампанії був незначним, про що свідчить співвідношення загального обсягу інформації про Україну й обсягу інформації про перебіг парламентських виборів. Його підвищення спостерігалося у два періоди: з березня до травня 2012 р., що було зумовлено увагою журналістів до перебування у в'язниці колишнього прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, і з вересня до листопада 2012 р., що зумовлювалося увагою до голосування, його результатів і розстановки політичних сил в українському парламенті.

У повідомленнях європейських видань згадувалися 7 українських політичних партій, це ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, ВО «Батьківщина», «УДАР», «Фронт змін», ВО «Свобода», Партія Наталії Королевської «Україна–Вперед!», Комуністична партія України. Упродовж усього періоду дослідження інтерес до перших трьох партій був постійним. Їх назви регулярно з'являлись у повідомленнях. Серед політиків і політичних лідерів, що згадувалися у текстах, постійна увага приковувалася до Ю. Тимошенко, В. Януковича і В. Кличка.

Ю. Тимошенко і В. Янукович (як і ВО «Батьківщина» і ПАРТІЯ РЕГІОНІВ) позиціонувалися як головні учасники подій, що пов'язані із кримінальною справою (проти Ю. Тимошенко), змінами політичного режиму в країні, які журналісти називали «згортанням демократії»; В. Кличко і «УДАР» – виключно у контексті подій виборчої кампанії.

Репрезентація політичних акторів у текстах статей європейських видань була тісно пов'язана з тематичною структурою повідомлень, яку утворювали три теми: «справа Ю. Тимошенко», «згортання демократії в Україні», «парламентські вибори як тест на демократію». Специфікою розкриття цих тем було використання етичних і моральних категорій, цінностей прав людини, справедливості та демократичних цінностей у побудові оціночних суджень стосовно політичних подій в Україні. У пояснювальних конструкціях журналісти широко використовували пряму мову і цитати європейських і українських політиків, експертів, цифри (рейтинги політичних партій, економічні показники), офіційні документи.

Ув'язнення Ю. Тимошенко пояснювалося як шлях усунення лідерки конкурентної для ПАРТІЇ РЕГІОНІВ політичної сили від участі у парламентських виборах і розглядалося як подія, що спричинила погіршення відносин між Україною і ЄС. Позбавлення можливості участі Ю. Тимошенко у виборчій кампанії 2012 р. стало інформаційним приводом для публічної критики внутрішньої і зовнішньої політики В. Януковича. Ця критика негативно відобразилася на оцінках агітаційної кампанії ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і результатів голосування.

Учасники виборчих перегонів були розділені за лінією влада – опозиція. Представники опозиції зображувалися у позитивному світлі, оскільки позиціонувалися як політики, які борються за права людини і демократичні цінності в Україні. Провладна політична сила, діяльність якої ототожнювалася з діяльністю Президента, була дискредитована критикою економічної, соціальної, мовної, зовнішньої політики, звинуваченнями у корупції, монополізації економічних ресурсів країни, в утиску ЗМІ і політичних конкурентів. «УДАР» позиціонувався як відмінна від «провладної» і «опозиційної» політична сила з харизматичним лідером, що має підтримку у населення. До персони В. Кличка видання виявляли лояльне ставлення (що відображалося у низці публікацій рекламного характеру).

Упродовж усього періоду дослідження у повідомленнях парламентські вибори розцінювалися як своєрідний «тест» на демократію і євроінтеграцію України. Оцінки виборів 2012 р. після проголошення результатів мали критичний характер й обґрунтовували позицію, згідно з якою в Україні бракує рівності і справедливості у здійсненні демократичних виборів.

1. Ukraine's chaos threatens to engulf Euro 2012 [Electronic resource] // The Guardian. – April 27, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/apr/27/ukraine-chaos-engulf-euro-2012?INTCMP=SRCH

2. Tymoshenko faces another legal probe [Electronic resource] // The Financial Times. – April 1, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/736e69be-7c00-11e1-9100-00144feab49a.html#axzz1t9erLtBN

3. Bohoslovska I. Bringing Ukrainian democracy into the 21st century [Electronic resource] // The Daily Telegraph. – May 11, 2012. – Access: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/-9261004/Bringing-Ukrainian-democracy-into-the-21st-century.html

4.Ukraine Warns Berlin of Economic Consequences [Electronic resource] // Der Spiegel International. – May 4, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/ukraine-warns-germany-of-economic-consequences-in-tymoshenko-spat-a-831278.html 05/04/2012

5.The Ukrainian government is losing two PR battles [Electronic resource] // The Economist. – June 26, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/06/ukrainian-politics

6. The best tournament money can buy Electronic resource] // The Economist. – May 29, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/05/ukraine-and-euro-2012

7. Angela Merkel plans Euro 2012 boycott if Yulia Tymoshenko kept in jail [Electronic resource] // The Guardian. – April 29, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/world/2012/apr/29/angela-merkel-boycott-euro-2012-yulia-tymoshenko?INTCMP=SRCH

8. Ukraine May Release Tymoshenko for Care in Germany [Electronic resource] // Der Spiegel International. – April 2, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/a-825217.html 04/02/2012

9. Tymoshenko's Daughter Leads Fight for Her Freedom [Electronic resource] // Der Spiegel International. – May 4, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/tymoshenko-daughter-fights-to-free-imprisoned-ukrainian-politician-a-831170.html 05/04/2012

10. Yulia Tymoshenko examined by German doctors in Ukraine prison [Electronic resource] // The Guardian. – May 4, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/world/2012/may/04/yulia-tymoshenko-german-doctors-ukraine-prison?INTCMP=SRCH

11. PR Disaster: Ukrainian President Can't Win Struggle with Tymoshenko [Electronic resource] // Der Spiegel International. – May 8, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/tymoshenko-case-puts-yanukovych-on-defensive-a-831732.html

12. Ukraine and the EU: Which way will Ukraine turn? [Electronic resource] // The Economist – December 19, 2011. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/12/ukraine-and-eu

13. Euro 2012 faces diplomatic crisis over Ukraine's jailed opposition leader [Electronic resource] // The Guardian. – April 30, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/football/2012/apr/30/euro-2012-ukraine-diplomatic-crisis?INTCMP=SRCH

14. PR Disaster: Ukrainian President Can't Win Struggle with Tymoshenko[Electronic resource] // Der Spiegel International. – May 8, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/tymoshenko-case-puts-yanukovych-on-defensive-a-831732.html

15. Good football does not colour Ukraine pretty [Electronic resource] // The Economist. – June 12, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/06/euro-2012

16. German Doctors Caught In Tymoshenko Battle [Electronic resource] // Der Spiegel International. – May 22, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/german-doctors-frustrated-in-efforts-to-treat-tymoshenko-in-ukraine-a-834179.html

17. Cameron mustn't visit Ukraine while Tymoshenko remains imprisoned [Electronic resource] // The Guardian. – May 30, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/may/30/ukraine-euro-2012-cameron-tymoshenko?INTCMP=SRCH

18. No half-time oranges for Viktor [Electronic resource] // The Economist. – May 5, 2012. – Access: http://www.economist.com/node/21554249

19. Putting Pressure on Ukraine. Germany Takes Hard Line in Tymoshenko Case [Electronic resource] // Der Spiegel International. – April 9, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/ europe/a-826417.html

20. Former Chelsea and Ukraine striker Andriy Shevchenko reveals political ambitions [Electronic resource] // The Daily Telegraph. – July 28, 2012. – Access: http://www.telegraph.co.uk/-news/worldnews/europe/ukraine/9435336/Former-Chelsea-and-20. Ukraine-striker-Andriy-Shevchenko-reveals-political-ambitions.html

21. A Fight without Rules [Electronic resource] // Der Spiegel International. – June 29, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/world/boxer-vitali-klitschko-campaigns-for-seat-in-ukraine-parliament-a-841647.html

22. Ukraine's language law. Hate speech, or merely dislike it? [Electronic resource] // The Economist. – July 5, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/07/ukraines-language-law

23. Ukraine: running short of funds [Electronic resource] // Financial Times. – March 3, 2012. – Access: http://blogs.ft.com/beyond-brics/2012/03/16/ukraine-running-short-of-funds/#axzz1t9h9ENFQ

24. Ukrainians protest against Russian language law [Electronic resource] // The Guardian. – July 4, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/world/2012/jul/04/ukrainians-protest-russian-language-law?INTCMP=SRCH

25. Ukraine president passes Russian language bill [Electronic resource] // The Guardian. – August 8, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/08/ukraine-president-russian-language-bill?INTCMP=SRCH

26. Democracy: Ballot under scrutiny [Electronic resource] // The Financial Times. – September 17, 2012.– Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/02755fa8-f8e0-11e1-8d92-00144feabdc0.html

27. The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator

28. Ten days before polling day [Electronic resource] // The Economist. – October 18, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukrainian-politics-0, а також – The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator

29. Ten days before polling day [Electronic resource] // The Economist. – October 18, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukrainian-politics-0

30. Language law triggers violence in Ukraine [Electronic resource] // The Financial Times. – June 4, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/98ab721e-c5eb-11e1-a3d5-00144feabdc0.html#axzz244Jt6Czj

31. Viktor Yanukovych and the media [Electronic resource] // The Economist. – August 12, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/08/viktor-yanukovych-and-media

32. Ukrainians protest against Russian language law [Electronic resource] // The Guardian. – July 4, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/world/2012/jul/04/ukrainians-protest-russian-language-law?INTCMP=SRCH

33. Ten days before polling day [Electronic resource] // The Economist. – October 18, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukrainian-politics-0

34. Ukraine opposition heads for strong election results [Electronic resource] // The Financial Times. – October 28, 2012.– Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0a6272fc-20ed-11e2-babb-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

35. State in a struggle for identity and direction [Electronic resource] // The Financial Times. – September 17, 2012.– Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/45c9c232-fcc1-11e1-ba37-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

36. The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator

37. Nothing But Revenge [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 23, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/parliamentary-election-in-ukraine-tymoshenko-helps-unite-opposition-a-862676.html

38. Unfair Fight. Ukrainian Election Criticized as Votes Counted [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 29, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/osce-criticizes-ukrainian-election-early-results-show-yanukovich-ahead-a-864085.html

39. Ukraine's chaos threatens to engulf Euro 2012 [Electronic resource] //The Guardian. – April 27, 2012. – Access: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/apr/27/ukraine-chaos-engulf-euro-2012?INTCMP=SRCH

40. Ukrainian politics. After the elections [Electronic resource] // The Economist. – November 21, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/11/ukrainian-politics

41. Nothing But Revenge [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 23, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/parliamentary-election-in-ukraine-tymoshenko-helps-unite-opposition-a-862676.html

42. The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator, а також – Ukrainian voters hope for knockout punch

[Electronic resource] // The Economist. – October 17, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/aef078b2-183e-11e2-80e9-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

43. Boxer weighs into Kiev politics [Electronic resource] // The Financial Times. – December 16, 2011. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e95ffd00-2254-11e1-923d-00144feabdc0.html#axzz1n5olppZq

44. Vitali Klitschko warns of 'Syria-like uprising' in Ukraine [Electronic resource] // The Daily Telegraph. – February 14, 2012. – Access: http:////www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/9081908/Vitali-Klitschko-warns-of-Syria-like-uprising-in-Ukraine.html

45. A Fight without Rules [Electronic resource] // Der Spiegel International. – June 29, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/world/boxer-vitali-klitschko-campaigns-for-seat-in-ukraine-parliament-a-841647.html

46. Ukraine's parliamentary elections. Footballers and other candidates [Electronic resource] // The Economist. – October 8, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/-2012/10/ukraine%E2%80%99s-parliamentary-elections , а також – Ukrainian voters hope for knockout punch [Electronic resource] // The Economist. – October 17, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/aef078b2-183e-11e2-80e9-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe ; The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator

47. Ukrainian voters hope for knockout punch [Electronic resource] // The Economist. – October 17, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/aef078b2-183e-11e2-80e9-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

48. The dictator of a pluralistic country [Electronic resource] // The Economist. – October 27, 2012. – Access: http://www.economist.com/news/europe/21565232-sense-national-defeatism-may-let-president-viktor-yanukovych-stay-power-dictator

49. Ukraine's chance to return to Europe [Electronic resource] // The Financial Times. – October 23, 2012. – Access:http://www.ft.com/intl/cms/s/0/201ddaf8-1cfd-11e2-a17f-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

50. Ukrainian politics. After the elections [Electronic resource] // The Economist. – November 21, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/11/ukrainian-politics

51. Ukraine's parliamentary elections. Footballers and other candidates [Electronic resource] // The Economist. – October 8, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukraine%E2%80%99s-parliamentary-elections

52. Ukrainian politics. After the elections [Electronic resource] // The Economist. – November 21, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/11/ukrainian-politics

53. Ukraine's parliamentary elections. Footballers and other candidates [Electronic resource] // The Economist. – October 8, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukraine%E2%80%99s-parliamentary-elections

54. Ukraine ruling party upbeat ahead of vote [Electronic resource] // The Financial Times. – October 25, 2012. – Access: http://www.ft.com/intl/cms/s/0/aef078b2-183e-11e2-80e9-00144feabdc0.html#axzz2EM7Ggjbe

55. Ukraine Disenchanted with European Dream [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 10, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/german-press-review-on-yanukovych-election-victory-in-ukraine-a-864237.html

56. Unfair Fight. Ukrainian Election Criticized as Votes Counted [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 29, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/osce-criticizes-ukrainian-election-early-results-show-yanukovich-ahead-a-864085.html, а також Ukraine Disenchanted with European Dream [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 10, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/german-press-review-on-yanukovych-election-victory-in-ukraine-a-864237.html

57. Ukraine Disenchanted with European Dream [Electronic resource] // Der Spiegel International. – October 10, 2012. – Access: http://www.spiegel.de/international/europe/german-press-review-on-yanukovych-election-victory-in-ukraine-a-864237.html, Ukrainian politics.Viktor Yanukovych's party claims victory [Electronic resource] // The Economist. – October 29, 2012. – Access: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2012/10/ukrainian-politics-1; Ukraine: Yanukovich clings to power as economic storm clouds gather [Electronic resource] // The Financial Times – October 31, 2012. – Access: http://blogs.ft.com/beyond-brics/2012/10/31/ukraine-yanukovich-clings-to-power-as-economic-storm-clouds-gather/

2. Характеристика публікацій щодо політичних партій та парламентських виборів в Україні у пресі США та Канади

Медіа у Північній Америці – телебачення, радіо, газети, журнали, інформаційні інтернет-ресурси – є потужною «четвертою гілкою влади», що має вагомий вплив на формування громадської думки і здійснення політики у своїх країнах. ЗМІ Сполучених Штатів Америки і Канади виконують функцію «сторожового пса» демократії, слідкують за дотриманням прав громадян і приділяють значну увагу внутрішнім розслідуванням. У той самий час, виклад міжнародних новин, у першу чергу тих, що стосувалися ситуації в Україні у передвиборчий рік, традиційно характеризувався інформаційно-нейтральним забарвленням і зазвичай містив трансляцію і первинний аналіз основних фактів і подій, а також реакцію на них з боку західних організацій, урядів і окремих високопосадовців.

До масиву проаналізованих матеріалів увійшли англомовні статті у експертних блогах, спеціалізованих інформаційних розсилках та періодичних виданнях США і Канади, до архівів яких був забезпечений онлайн-доступ і які містили інформацію щодо чергових парламентських виборів в Україні. Звернемо увагу на той факт, що, наприклад, одна з найбільших за накладом американських газет «USA Today» за досліджуваний рік майже не містила публікацій про політику, зокрема про вибори 2012 р. в Україні, натомість приділяла увагу здебільшого пов'язаним з Україною новинам спорту.

Найхарактернішою особливістю публікацій північноамериканської преси за період осені 2011 р. – лютого 2012 р. щодо політичної ситуації в Україні була та, що увага експертів і журналістів майже повністю зосереджувалася на перебігу кримінальної справи колишнього Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко. Можна стверджувати, що зазначений прецедент «політичної помсти» (за численними оцінками як західних, так і вітчизняних експертів і згідно з резолюцією щодо поточної ситуації в Україні Європейського парламенту [1]) перетворився, з-поміж іншого, на інструмент прогнозування й оцінювання рівня демократичності, справедливості і прозорості чергових українських парламентських виборів.

Одним з індикаторів наміру української влади забезпечити чесні і вільні вибори до Верховної Ради України для медіа мала слугувати декриміналізація статті 365 Кримінального кодексу України, за якою були висунуті обвинувачення кільком лідерам української опозиції. З цього приводу газета «The New York Times» писала про очікування надання Україною всім рівних можливостей для участі у політичному процесі, зокрема – на «майбутніх виборах», і відмови від судових переслідувань за політичні переконання [2]. Розглядаючи справу Ю. Тимошенко як приклад політично вмотивованого судового переслідування із вибірковим застосуванням законодавства, західна преса акцентувала цілеспрямовану спробу українських можновладців обмежити громадянам виборчі альтернативи.

Найбільш різкі і детальні оцінки політичної обстановки в Україні зазвичай публікувалися у експертних блогах (автори яких займалися аналізом політики у

пострадянських суспільствах) на спеціалізованих політичних сайтах (таких, як сайти «The Jamestown Foundation», «World Affairs», «EconoMonitor» та ін.).

На сторінки медіа потрапив і корупційний скандал (лютий 2012 р.), коли депутат Р. Забзалюк опублікував записи переговорів з представником провладної парламентської фракції «Реформи заради майбутнього» з приводу запропонованої йому грошової «винагороди» за перехід до лав згаданої фракції. Як наголосив у своїй статті (під промовистою назвою «Політична корупція і підготовка до фальсифікації виборів в Україні») Т. Кузьо, цей факт надав докази не лише політичної корупції і цинізму владної верхівки, але й засвідчив зусилля у напрямі підготовки української влади до фальсифікацій на майбутніх виборах [3]. Ув'язнення Ю. Тимошенко, як й інших представників опозиції, Т. Кузьо (у статті «Держава-шантажист» знову з'являється в Україні») розглядав як свідчення про використання владою стратегії (вже апробованої на місцевих виборах 2010 р.) запобігання реєстрації опозиційних кандидатів для участі у виборах до Верховної Ради України [4].

Показово, що, на думку дописувачів Інтернет-порталу «EconoMonitor», масштабні кадрові перестановки, які розпочалися у владній системі України з початком 2012 р., були нічим іншим, як організованими політичними маневрами у переддень жовтневих парламентських виборів [5]. Зокрема, структурні реформи у Державній митній і Державній податковій службах України, які, як передбачалося, могли бути згодом передані у підпорядкування Міністерства фінансів, розглядалися експертами як спроба концентрації фінансових ресурсів у руках владної верхівки [5]. Це виступало ще одним доказом підготовки українських можновладців до масштабного використання під час чергових виборів до українського парламенту адміністративного ресурсу.

Політична ситуація в Україні наприкінці 2011 р. – на початку 2012 р. перебувала у фокусі пильної уваги і представників української діаспори у Канаді. Так, у лютневому випуску 2012 р. незалежного тижневика «The Ukrainian Independent NewsMagazine» зазначалося, що українська опозиція матиме шанси на перемогу у виборах лише за умови встановлення чесного діалогу між опозиційними політиками і виборцями, поваги до суспільної моралі, залучення у виборчий процес широких верств населення [6]. Основною проблемою України визнавалася криза моралі як у суспільстві, так й у владі. Однак поряд з цим наголошувалося, що опозиційні сили могли б забезпечити собі у жовтні 2012 р. «сильні позиції» шляхом встановлення для себе високих моральних стандартів і послідовної злагодженої діяльності [6]. З урахуванням такого настрою у лютому 2012 р. етнічними українцями на Заході з ентузіазмом була сприйнята новина про консолідацію антиурядових сил, які підписали «Угоду про спільні дії об'єднаної опозиції в Україні». Ця подія розглядалася, у першу чергу, як згуртування роздробленої опозиції, як збільшення шансів на перемогу тих сил, які здатні повернути Україні і її громадянам перспективу кращого майбутнього [6].

Свою оцінку обстановки в Україні давали й українці США. Так, у січні 2012 р. Українським Конгресовим Комітетом Америки (УККА) була організована зустріч Є. Тимошенко (дочки ув'язненого опозиційного політика)

з представниками українських громадських організацій у Вашингтоні, на якій директор Української національної інформаційної служби (УНІС) М. Савків наголосив, що вільний і демократичний електоральний процес – ключовий фактор у питаннях, що стосуються Ю. Тимошенко, а також повідомив, що для забезпечення вільного, чесного і прозорого виборчого процесу УККА направить делегацію спостерігачів [7].

Отже, наприкінці 2011 р. – на початку 2012 р. у північноамериканських ЗМІ переважало переконання, що підготовка до проведення і результати парламентських виборів 2012 р. будуть тестом на демократичність і здатність до консолідації не тільки для української влади і опозиційних сил, але й усього українського суспільства, рівень активності і залученості якого до процесу волевиявлення продемонструє ступінь його зрілості [6].

Відкриті заяви високопосадовців західних країн, звернення до українського уряду стали однією з тих інформаційних форм, аналіз яких дав змогу виокремити основні питання, на яких концентрувалася увага представників Заходу навесні 2012 р. Так, на початку березня «The New York Times» сповіщав своїм читачам про заяву міністрів закордонних справ п'яти європейських країн – Швеції, Великої Британії, Чеської республіки, Польщі і Німеччини, у якій наголошувалося, що жовтневі парламентські вибори стануть лакмусовим папірцем для демократії в Україні, а відповідальність за рівну участь у виборах політичних, у тому числі опозиційних, сил покладалася на український уряд [8].

У квітні 2012 р. «The Wall Street Journal» опублікував аналітичний огляд про підготовку української опозиції до виборчого протистояння з пропрезидентською ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ, у якому повідомлялося про об'єднання двох провідних опозиційних партій – Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» і Політичної партії «Фронт Змін». Позитивно оцінюючи цей факт, видання наголосило, що об'єднання сил опозиції стало найбільшим викликом для В. Януковича з часів його перемоги на президентських виборах 2010 р. і першим по-справжньому важливим кроком до більш тісної співпраці конкуруючих у минулому опозиційних сил [9].

Не поминула увагою персону В. Януковича і одна з найстарших американських газет «The Washington Post», зі шпальт якої прозвучала думка, що забезпечення вільних і справедливих виборів восени 2012 р., поряд з помилуванням ув'язнених українських опозиційних лідерів і припиненням переслідувань за політичними мотивами, зможе перетворити Президента України В. Януковича на лідера, який би наблизив Україну до Європи [10]. Згодом, у травні 2012 р., у «The Washington Post» було опубліковано статтю редакційної ради газети із проханням до західної спільноти приділити пильну увагу парламентським виборам в Україні і закликом до української влади провести справедливий електоральний процес, забезпечивши його якісний моніторинг [11].

Своєрідний відгук прозвучав зі сторінок канадської «The Globe and Mail», де наголошувалося, що Канада зіграє значну роль в українській «електоральній драмі», спрямувавши туди сотні спостерігачів [12] (що підтвердилося, зокрема, наприкінці весни 2012 р., коли Конгресом українців Канади і Канадською Українською Фундацією було оголошено реєстрацію фахівців для проведення

спостереження). Намагаючись виокремити найбільш вразливі моменти чергових виборів до Верховної Ради України, представники української діаспори виписали у листі-повідомленні обов'язки майбутніх спостерігачів, назвавши серед них контроль за справедливістю і прозорістю організації виборів; моніторинг списків і реєстру виборців; моніторинг рівня доступу партій і кандидатів до ЗМІ; контроль за формуванням виборчих комісій, загальним перебігом виборчої кампанії, формуванням нових виборчих округів, а також реєстрацією кандидатів у одномандатних округах [13]. Утім, варто зазначити поширеність серед західних оглядачів думки про те, що навіть чесні вибори не змінять ситуацію у країні [14]. Окрім того, як свідчать публікації, значне занепокоєння у них викликав факт того, що за умов порушення прав людини, нападок уряду на свободу слова і опозицію мобілізація опонентів влади значно ускладнювалася [14].

Найбільш ґрунтовні аналітичні статті щодо політичної ситуації в Україні навесні 2012 р. були опубліковані експертами з українським походженням. Професор А. Мотиль у своєму блозі на сайті «World Affairs» висловив думку про те, що чергові вибори в Україні у будь-якому разі не проходитимуть чесно і прозоро із-за трьох причин, чітко усвідомлених ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ: по-перше, доля «регіоналів» повністю залежить від того, чи зможуть вони забезпечити собі перемогу на виборах, по-друге, провладна партія ніколи не зможе перемогти у чесних і вільних виборах (через карколомне зниження рівня електоральної підтримки), по-третє, єдиний спосіб перемогти – застосувати методу обману і фальсифікацій [15]. А. Мотиль наголосив, що вибори важать так багато для влади через те, що, чим менше членів ПАРТІЇ РЕГІОНІВ отримає депутатську недоторканність, тим більше з них стануть вразливими для переслідувань за корупційні й інші злочини; окрім того, від утримання контролю ПАРТІЄЮ РЕГІОНІВ над парламентом залежатимуть шанси на перемогу на чергових президентських виборах В. Януковича [15].

З початком офіційної передвиборчої кампанії (у серпні 2012 р.) матеріали західної преси щодо політичної ситуації в Україні набули більш детального характеру, але акцент робився на тому, що парламентські вибори, передовсім, визначать подальшу долю країни і окреслять її шлях у напрямі однієї з альтернатив – демократії або ж диктатури.

Загалом же, попередні оцінки спиралися на аналіз «виборчого середовища», яке стало важливим індикатором для оцінки рівня відповідності парламентських виборів демократичним стандартам. Канадська газета «National Post» зазначала на своїх сторінках, що виборча кампанія в Україні була затьмарена звинуваченнями правлячої партії «російського спрямування» у корупції [16]. У свою чергу, у статті Д. Фрейзера (колишнього посла Канади в Україні) наводилися інші індикатори, що свідчили про несприятливу передвиборчу ситуацію в країні: ув'язнення Ю. Тимошенко внаслідок політично вмотивованого судового процесу; зміна виборчого законодавства таким чином, щоб воно підвищило шанси на перемогу правлячої партії; посилення контролю над українськими ЗМІ і впливу влади на виборчі комісії тощо [17]. Вищезазначене, на думку автора статті, ставило під загрозу визнання Заходом виборів в Україні вільними і чесними. Окрім того, Д. Фрейзер висловлював

занепокоєння втручанням Російської Федерації в українські справи, зокрема, щедрим фінансуванням проросійських партій.

У іноземних експертів не залишалося сумнівів щодо того, що провладна ПАРТІЯ РЕГІОНІВ зуміє здобути більшість у наступному парламенті. Менш ніж за два місяці до українських виборів у «The Globe and Mail» була опублікована стаття її головного редактора, у якій автор наголосив, що лише одне питання залишилося без відповіді: чи було «маніпулятивної» виборчої кампанії достатньо для того, щоб забезпечити пропрезидентським силам парламентську більшість, здатну змінити положення Конституції України та подовжити строк перебування В. Януковича на посту Президента [12]. У останньому випадку, як зазначалося одразу у кількох публікаціях, чинний Президент України мав би змогу зробити вагомий крок по дорозі до встановлення у країні диктатури [17; 18].

Лише порівняно невелика кількість новинних матеріалів північноамериканської преси була присвячена аналізу розстановки політичних сил перед виборами в Україні. Так, за два дні до виборів у «The Globe and Mail» була розміщена стаття головного редактора українського англомовного видання «Kyiv Post» Б. Боннера, у якій він, називаючи чергові вибори в Україні вирішальним моментом для її подальшого демократичного розвитку [18], відзначав дедалі більше зростання популярності партії «УДАР» В. Кличка, а також наголошував, що опозиція занадто сконцентрувала свої зусилля на звільненні Ю. Тимошенко, що завадило їй побудувати передвиборчу стратегію з чітким планом розвитку країни [18]. Особі В. Кличка і позиціонуванню його як нового, незаплямованого політичними скандалами лідера, присвячувалися й інші публікації. Так, у «The Globe and Mail» очільник «УДАРу» був представлений читачам як єдиний з чемпіонів-боксерів з науковим ступенем, який вільно розмовляв чотирма мовами і був надією тих, хто не вірив ані у владу, ані в опозицію [19]. У статті «The New York Times» зазначалося, що хоча кандидатура В. Кличка і була відносно «непротестованою» і несла елементи непередбачуваності, лідер «УДАРу» був нетрадиційним новим політиком з чесним достатком, користувався повагою серед населення і мав на меті покращення стандартів життя в Україні [20]. У «The Washington Post» 26 жовтня 2012 р. вийшов матеріал, у якому наголошувалося, що В. Янукович намагався наслідувати В. Путіна і О. Лукашенка і спрямовував країну до авторитарного режиму; відзначався факт лише символічних передвиборчих зусиль опозиційних сил у східних областях України, де попри певний рівень розчарування провладною партією остання зберегла лідируючі позиції; а також зверталася увага на перетікання протестних голосів на Сході до союзника ПАРТЇ РЕГІОНІВ у парламенті VI скликання – Комуністичної партії України [21].

У західних публікаціях досить поширеною була практика уникнення вживання назв партій або ж ці назви подавалися у спрощеному варіанті, з «уточнюючим» словом, найчастіше – прізвищем партійного лідера. Наприклад, «Reuters» під час публікації інформації про Об’єднану опозицію зазначав, що дві основні опозиційні партії, у тому числі «партія Ю. Тимошенко «Батьківщина», об'єдналися для спільної боротьби на виборах [22]. Таким чином, попри

те, що до Об'єднаної опозиції насправді увійшло 7 опозиційних партій (ВО «Батьківщина», Політична партія «Фронт Змін», Народний Рух України, Політична партія «Народна Самооборона», Політична партія «За Україну!», Політична партія «Громадянська позиція», Партія «Реформи і порядок»), новинне агентство обмежувалося лише згадкою про «партію Ю. Тимошенко «Батьківщина». У іншій статті, розміщеній у канадській газеті, так само не було згадувань про ті партії, які, окрім ВО «Батьківщина», увійшли до єдиного опозиційного табору. Натомість шість таких партій були згадані як «неголовні», «дрібні» [18]. В американській пресі з'являлася інформація про «правлячу партію Президента В. Януковича», або, наприклад, про неочікувано високу електоральну підтримку «ультранаціоналістичної партії з лідером, відомим своїми антисемітськими і расистськими поглядами» [23].

Поширеним у північноамериканській пресі було визнання того факту, що після парламентських виборів Україна стикнеться не лише з політичною, а й з економічною кризою [12; 18]. Окрім того, видання зазначали, що оцінки української діаспори і спостерігачів за виборами будуть мати важливе значення як для подальших рішень МВФ щодо фінансової допомоги українській державі, так і для громадян України, які після невтішних результатів «помаранчевої революції» відчували себе «покинутими» Заходом [12].

У день парламентських виборів в Україні, у першу чергу, у канадських ЗМІ оперативно з'явилися публікації з коментарями щодо результатів екзит-полів [24], проведених українськими соціологічними службами, трохи згодом – огляди підсумків виборів і тривалого, ознаменованого порушеннями процесу, підрахунку голосів. Звернемо увагу на те, що у досліджуваних американських газетах у період за серпень – вересень 2012 р. не було опубліковано жодної окремої статті про політичну ситуацію в Україні напередодні виборів (у канадських «The Globe and Mail» і «National Post» їх було, відповідно, 2 і 1). Безпосередньо перед виборами одна стаття з'явилася у «The Wall Street Journal», і по дві у «The New York Times» і «The Washington Post». У день виборів й у найближчий поствиборчий період (наприкінці жовтня – на початку листопада 2012 р.) – дві статті у «The Wall Street Journal»), три у «The Washington Post» і чотири у «The New York Times».

Лідером з публікацій матеріалів щодо виборчої ситуації в Україні стала канадська «The Globe and Mail», яка у жовтні–листопаді 2012 р. розмістила на своїх шпальтах сім статей, присвячених українським політичним партіям і розстановці політичних сил у країні.

Після проведення чергових парламентських виборів в Україні очевидним висновком для західних спостерігачів стало те, що вони пройшли з порушеннями виборчого законодавства, у атмосфері браку прозорості, відкритості, невчасності проведення необхідних процедур, невідповідності демократичним стандартам [25]. Так, після виборів у «The New York Times» наводилися оцінки міжнародних спостерігачів, які визнали, що, з огляду на зловживання владою і надмірну роль грошей у виборчому процесі, демократичний прогрес в Україні попрямував у зворотному напрямі [26], а проблеми України виявилися настільки глибокими, що навіть призначення нових виборів

не зарадило б несприятливій, у термінах демократії, ситуації [26]. Західні експерти і спостерігачі не переставали невпинно твердити про продовження «згортання демократії» в Україні [27]. Згаданий уже Д. Фрейзер зазначив, що, з огляду на результати виборів, Канада має зробити відповідні висновки щодо України. Втім, колишній посол закликав все ж уникати тенденції полишати Україну саму на себе, а навпаки, і надалі брати участь у підтримці української незалежності, у просуванні демократичних і економічних реформ, а також у зміцненні громадянського суспільства [28].

Показово, що після виборів у центрі уваги політичних оглядачів опинилося ВО «Свобода» – партія, про яку у передвиборчий період на шпальтах досліджуваних ЗМІ не було розміщено жодної інформації. Особливу увагу партії, значна електоральна підтримка якої стала головною несподіванкою виборів, приділила «The New York Times». Непередбачена попередніми соціологічними опитуваннями популярність ВО «Свобода» серед виборців пояснювалася на шпальтах газети реакцією виборців на прийнятий влітку 2012 р. резонансний закон, що підвищив статус російської мови у країні, як прояв «протестного голосування» і розчарування громадян в усіх інших політичних силах тощо [26]. В опублікованій на початку листопада 2012 р. статті про О. Тягнибока і його партію були представлені, з одного боку, помірковані висловлювання лідера партії на тему «хто вони є і за що виступають», а з іншого – занепокоєння експертів з приводу проходження цієї «радикальної» і «ксенофобської» сили зі «сценічним образом і закулісним порядком денним» до парламенту [29].

Результати моніторингу преси США і Канади засвідчили:

1) ЗМІ значною мірою сконцентрували свою увагу на висвітленні гучних справ, пов’язаних з Україною, а не на опублікуванні специфічної інформації щодо її політичного життя;

2) переважна більшість статей про українські вибори (найбільше ж ті, що з’являлися упродовж першої половини 2012 р.) мали здебільшого характер коротких інформаційних повідомлень, уривчастих згадок й оцінок або обмежувалися викладом головних дій і подачею узагальненої картини в Україні, висловлюючи при цьому сподівання на «вільні і чесні» парламентські вибори;

3) інтенсивність висвітлення подій, пов’язаних з українськими партіями, лідерами і виборами, суттєво не коливалася, і лише з фактичним початком передвиборчої кампанії у пресі почали з’являтися більш-менш детальні огляди виборчої ситуації;

4) прогнози північноамериканських експертів щодо України містили очікування порушень демократичних процедур під час парламентських виборів і не надто оптимістичні оцінки перспектив України на міжнародній арені у поствиборчий період;

5) авторами матеріалів, що містили ґрунтовний аналіз політичної ситуації в Україні напередодні виборів, виступали у переважній більшості експерти з українським корінням (Т. Кузьо, А. Мотиль), спец-кореспонденти, що робили свої репортажі з України, а також експерти, пов’язані з Україною тим або інакшим чином (Б. Боннер, Д. Фрейзер);

6) у ЗМІ український виборчий процес був охарактеризований як непрозорий і такий, що засвідчив погіршення стану демократії в Україні.

1. European Parliament. Resolution on Ukraine [Session document] [Електронний ресурс]. – October 25, 2011. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=P7-RC-2011-0543&language=EN

2. Barry E. Ukrainian Opposition Leader to Be Freed Soon, Daughter Says [Електронний ресурс] // The New York Times. – October 12, 2011. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/-2011/10/13/world/europe/tymoshenko-to-be-freed-from-jail-in-ukraine-soon-daughter-says.html?ref=ukraine

3. Kuzio T. Political Corruption and Preparations for Election Fraudin Ukraine [Blog] [Електронний ресурс] // Jamestown Foundation Blog: Timely analysis and commentary on geopolitical developments in Eurasia. – February 21, 2012. – Режим доступу: http://www.jamestown.org/blog/

4. Kuzio T. The "Blackmail State» Re-Emerges in Ukraine [Електронний ресурс] // Eurasia Daily Monitor. – January 20, 2012. – Vol. 9, Iss. 14. – Режим доступу: http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=38908&cHash=5821f7a785f1f388f2c590644f29e4a6

5. Sears T. Ukraine Political Appointment: Shuffling The Deck Does Not Change the Cards [RGI Analysts Blog] [Електронний ресурс] // EconoMonitor. – January 20, 2012.– Режим доступу: http://www.economonitor.com/analysts/2012/01/20/ukraine-political-appointment-shuffling-the-deck-does-not-change-the-cards/

6. Through morale generation to victory for the opposition [Editorial] // ePOSHTA: The Ukrainian Independent News Magazine. – Feb 09, 2012. – Vol. 13, №3.

7. Eugenia Tymoshenko meets with representatives of Ukrainian American community [Електронний ресурс] // Yulia Tymoshenko: offisial website. – Feb 07, 2012. – Режим доступу: http://www.tymoshenko.ua/en/article/38634e2e

8. Bildt K. Ukraine's Slide / K. Bildt, W. Hague, K. Schwarzenberg, R. Sikorski, G. Westerwelle [Електронний ресурс] // The New York Times. – Mar 04, 2012. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/03/05/opinion/05iht-edbildt05.html

9. Marson J. Ukrainian Opposition Unites to Challenge President [Електронний ресурс] // The Wall Street Journal. – Apr 23, 2012. – Режим доступу:
http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303459004577361740360026560.html?KEYWORDS=Ukraine+elections

10. Wilson D. Ukraine at a crossroads [Електронний ресурс] // The Washington Post. – Apr 19, 2012. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/opinions/ukraine-at-a-crossroads/2012/04/18/gIQA6cokRT_story.html

11. Ukraine's windfall offers freedom from Russia [by Editorial Board] [Електронний ресурс] // The Washington Post. – May 12, 2012. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/opinions/ukraines-windfall-offers-freedom-from-russia/2012/05/14/gIQAycPmPU_story.html

12. Stackhouse J. Ukraine: pariah or partner? [Електронний ресурс] // The Globe and Mail. – Sep 06, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/commentary/ukraine-pariah-or-partner/article4524647/

13. Ukrainian Canadian Congress – Canada Ukraine Foundation. Election Observer Mission 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://observers.cufoundation.ca/register.asp

14. Francis D. In Ukraine, «how little has changed» even after Orange Revolution [Електронний ресурс] // Financial Post. – Mar 10, 2012. – Режим доступу: http://opinion.financialpost.com/2012/03/10/in-ukraine-how-little-has-changed-even-after-orange-revolution/

15. Motyl A. Party of Regions: *VICTORY WILL BE OURS!* [Електронний ресурс] // World Affairs. – May 11, 2012. – Режим доступу: http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/inevitability-regime-fraud-ukraines-october-elections?utm_source=World+Affairs+Newsletter&utm_campaign=06bac12b5b-Blog_Bachrach_Motyl_Johnson_5_17_2012&utm_medium=email

16. Bryden J., Blanchfield M. Toriesunderfireforsending Ted Opitztohelpmonitorelectionsin Ukraine [Електронний ресурс] // The National Post. – Oct 19, 2012. – Режим доступу: http://news.nationalpost.com/2012/10/19/tories-under-fire-ukraine-mission/

17. Derek Fraser: What's at stake in the Ukrainian parliamentary elections [Електронний ресурс] // The National Post. – Jul 04, 2012. – Режим доступу: http://fullcomment.nationalpost.com/2012/07/04/derek-fraser-whats-at-stake-in-the-ukrainian-parliamentary-elections/

18. Bonner B. In Ukraine, voters choose: Democracy or dictatorship [Електронний ресурс] // The Globe and Mail. – Oct. 26, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/news/world/in-ukraine-voters-choose-democracy-or-dictatorship/article4708913/

19. Grytsenko O.Pugilist thinks outside the box, steps into Ukraine's parliamentary ring [Електронний ресурс] // The Globe and Mail. – Sep 07, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/-news/world/pugilist-thinks-outside-the-box-steps-into-ukraines-parliamentary-ring/article4529075/

20. Herszenhorn D. Boxer-Turned-Politician Shakes Up Ukrainian Elections [Електронний ресурс] // The New York Times. – Oct 26, 2012.– Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/10/27/world/europe/klitschko-boxer-politician-shakes-up-ukraine-race.html?pagewanted=all

21. Ukraine's ruling party likely to wobble toward win [Електронний ресурс] // The Washington Post. – Oct 26,2012. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/world/europe/ukraines-ruling-party-likely-to-wobble-toward-win/2012/10/26/5384d814-1f92-11e2-9cd5-b55c38388962_story.html

22. Ukraine risks failing election test, U.S. warns [Електронний ресурс] // Reuters. – Sep 15, 2012. – The Режим доступу: http://www.reuters.com/article/2012/09/15/us-ukraine-election-us-idUSBRE88E0FN20120915

23. Herszenhorn D. Governing Party Claims Victory in Ukraine Elections [Електронний ресурс] // The New York Times. – Oct 28, 2012. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/-2012/10/29/world/europe/governing-party-claims-victory-in-ukraine-elections.html?smid=fb-share&_r=0

24. Danilova M. Ukraine's opposition performing strongly in vote: exit poll [Електронний ресурс] //The Globe and Mail. – Oct 28, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/-news/world/ukraines-oppostion-has-good-showing-in-election-exit-poll/article4711172/ ; Auyezov R., Polityuk. Exit polls point to an opposition growing stronger in Ukraine // The Globe and Mail. – Oct 28, 2012.– Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/news/world/exit-polls-point-to-an-opposition-growing-stronger-in-ukraine/article4715808/

25. Canada Urges Ukrainian Officials to "Do Right» by Voters [Електронний ресурс] // Foreign Affairs and International Trade Canada. – Nov 11, 2012. – Режим доступу: http://www.international.gc.ca/media/aff/news-communiques/2012/11/11a.aspx?lang=eng&view=d

26. Herszenhorn D. Observers Denounce Ukrainian Election, Citing Abuses by Rulers [Електронний ресурс] // The New York Times. – Oct 29, 2012.– Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/10/30/world/europe/international-observers-denounce-ukrainian-election.html?_r=0

27. Ukraine slides away from democracy [Електронний ресурс] // The Washington Post. – Nov 9, 2012. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/opinions/ukraine-slides-away-from-democracy/2012/11/08/00722094-2935-11e2-b4e0-346287b7e56c_story.html

28. Fraser D. We must not give up on Ukraine [Електронний ресурс] // The Globe and Mail. – Oct 30, 2012. – Режим доступу: http://www.theglobeandmail.com/commentary/we-must-not-give-up-on-ukraine/article4749026/

29. Herszenhorn D. Ukraine's Ultranationalists Show Surprising Strength at Polls [Електронний ресурс] // The New York Times. – Nov 8, 2012. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/11/09/world/europe/ukraines-ultranationalists-do-well-in-elections.html?pagewanted=all

Наукове видання

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ У ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ 2012 року

Монографія

За редакцією Марії Кармазіної

Літературний редактор С.І. Носова
Комп'ютерна верстка та макетування – Л.І. Лисенко

Підписано до друку 06.12.2013 р. Формат 70х100/16
Папір офсетний. Друк офсетний
Гарнітура Times. Ум. друк арк. 32,25. Обл.-вид. арк. 27,25
Тираж 150 прим. Зам. № 766

Видавець Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України; Президія НАН України
Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ №15861-4333Р від 26.10.2009

Виготовлювач ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: milanik@land.ru
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.